
ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΟΜΟΣ

Ε

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ
Ε'

Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν
Τόμος πέμπτος
Μετάφραση Ἄντ. Γ. Γαλίτη

© Γ. Ἄ. Γαλίτης, Ἴω. Σέχου 4, 11524 Ἀθήναι

Α' ἔκδοση 1988

Εἰκονογράφηση π. Παύλου Πολίτη
Ἐκτύπωση: Νέα Στοιχειοθετική, Ἀχελώου 6, Θεσσαλονίκη
Βιβλιοδεσία: Ἄφοι Βαρουσιάδη, Λαχανᾶ 17, Θεσσαλονίκη

Ἐκδόσεις «ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ»
Πρασακάκη 9, 54622 Θεσσαλονίκη, τηλ. 283 805

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν

Μετάφραση

Ἀντώνιος Γ. Γαλίτης (†)

Γενική ἐπιμέλεια

Γεώργιος Ἀντ. Γαλίτης

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

Εἰσαγωγικά σχόλια

Θεόκλητος μοναχὸς Διονυσιάτης

Φιλολογική ἐπιμέλεια

Ἰγνάτιος Σακαλῆς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κάλλιστος και Ιγνάτιος οί Ξανθόπουλοι.....	15
Μέθοδος και κανόνες ακριβής για δσους διαλέγουν την ήσυχαστική και μοναστική ζωή.....	20
1. Ή θεία και υπερφυσική δωρεά και χάρη πού ενυπάρχει διά του Αγίου Πνεύματος στους πιστούς.....	20
2. Τό περιεχόμενο αυτού του λόγου εκτίθεται εξαιτίας της ερωτήσεως κάποιου αδελφού.....	20
3. Σκοπός τής πραγματείας αυτής είναι νά μάθουμε ποιο είναι τό θεμέλιο.....	21
4. Άρχή κάθε κατά Θεόν εργασίας είναι τό νά ζούμε σύμφωνα μέ τις εντολές του Σωτήρα, και τέλος ή επιστροφή μας στην τέλεια χάρη του παναγίου και ζωαρχικού Πνεύματος πού μάς έχει δωρηθεϊ αρχικά κατά τό άγιο βάπτισμα.....	21
5. Ποιά είναι ή χάρη και πώς θά τήν έπιτύχομε. Ποιά είναι εκείνα πού τή θολώνουν και ποιά είναι πάλι εκείνα πού τήν άνακαθαίρουν.....	22
6. Στο άγιο βάπτισμα δεχόμεστε δωρεάν τή θεία χάρη' άφού όμως τή συγκαλύψουμε ύστερα μέ τά πάθη, τήν καθαίρουμε πάλι μέ τήν εκπλήρωση των εντολών.....	24
7. Όποιος πολιτεύεται σύμφωνα μέ τό θέλημα του Θεού πρέπει νά άσκει όλες τις εντολές, αλλά τήν περισσότερη εργασία νά τήν αφιερώνει σ' αυτές πού είναι σπουδαιότερες άπό τις άλλες και κάπως γενικότερες.....	24
8. Άρχή κάθε θεάρεστης εργασίας είναι ή μέ πίστη επίκληση του ονόματος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και μαζί μ' αυτήν ή ειρήνη και ή αγάπη πού ανατέλλουν άπό αυτήν.....	25
9. Μέ κάθε μία άπό αυτές και μέ τις τρεις μαζί χαρίζεται άφθονα σε μάς ό πλούτος δλων των αγαθών.....	25
10. Ό Κύριος μας Ιησούς Χριστός κατά τον καιρό του σωτηρίου πάθους Του αυτά άφησε στους Μαθητές Του σάν αποχαιρετιστήριες εντολές και θεία κληρονομιά, δπως επίσης και μετά τήν άνάσταση.....	26
11. Μέ αυτά τά τρία διαπλέκονται δλες οί αρετές.....	27

12. Ἡ δωρεά και ἡ ἐπέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπό τό Θεό Πατέρα στους πιστούς, χαρίζεται μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ και στο ἅγιο ὄνομά Του.....	28
13. Εὐλογο παραγγέλλουν οἱ ἅγιοι Πατέρες μας μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού είχαν μέσα τους, νά προσευχόμεστε στον Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό και ἀπό Αυτόν νά ζητούμε τό ἔλεος.....	28
14. Μαζί μέ την καθολική ἀπάρνηση τών πάντων, πρέπει κανεῖς νά ἐκλέγει και τήν τέλεια υποταγή.....	29
15. Ποιά εἶναι τά σημάδια τῆς ἀληθινῆς υποταγῆς.....	31
16. Ὅποιος ἐπιθυμεῖ τή γνήσια και κατά Θεόν ἠσυχία πρέπει νά φροντίζει, μαζί μέ τήν ὀρθόδοξη πίστη, νά εἶναι γεμάτος και ἀπό τά καλά εργα. Ἡ πίστη εἶναι διπλή. Ὁ ἠσυχαστής πρέπει νά ἔχει πίστη, νά εἶναι εἰρηνικός, ἀπερίσπαστος, ἀμέριμνος, σιωπηλός, ἠσυχος, νά ευχαριστεῖ τό Θεό γιά ὀλα, νά ἀναγνωρίζει τήν ἀδυναμία του, νά υπομένει γενναία τούς πειρασμούς και νά ἐλπίζει στο Θεό, περιμένοντας ἀπό Αυτόν τό ἔλεος.....	36
17. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶναι διπλός, ὁ φόβος τών ἀρχαρίων και ὁ φόβος τών τελείων.....	43
18. Γιά χάρι τών ἐντολών και τῆς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀφείλομε, δταν τό καλεῖ ἡ περίσταση, νά θυσιάσομε και τή ζωή μας.....	45
19. Μέθοδος φυσική γιά τήν εἰσοδοξόδο μέσα στήν καρδιά μέ τήν εἰσπνοή ἀπό τή μύτη και τήν προσευχή πού κάνομε κατ' αὐτή και πού εἶναι τό «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με».....	45
20. Ἡ φυσική μέθοδος μέ τήν εἰσπνοή.....	46
21. Και ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὀμοια μέ ἄλλους παλαιούς Ἁγίους Πατέρες, παραγγέλλει νά προσευχόμεστε στο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας μέσα στήν καρδιά.....	47
22. Και πάλι γιά τή μνήμη τοῦ Ἰησοῦ μέσα στήν καρδιά μέ τήν εἰσπνοή και μέ προσοχή.....	47
23. Εκείνος πού θέλει νά νῆφει νοερά, πρέπει νά κάθεται στον καιρό τῆς προσευχῆς σέ ἠσυχο και σκοτεινό δωμάτιο.....	47
24. Ἡ ἀπουσία ρεμβασμοῦ χορηγεῖται στο νοῦ πρώτα ἀπ' ὀλα μέσω τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ και τῆς ἐπικλήσεως μέ πίστη μέσα στήν καρδιά τοῦ ἁγίου ὀνόματος Του.....	48
25. Πώς πρέπει νά περνά ὁ ἠσυχαστής τό διάστημα ἀπό τό βράδυ ὄς τό πρωί. Ἀρχή τῆς λεπτομερειακῆς διδασκαλίας.....	49
26. Πώς πρέπει νά περνάς ἀπό τον δρθρο μέχρι τό πρωί.....	50

27. Πώς πρέπει να περνάς από τό πρωί μέχρι τήν ώρα τοῦ φαγητοῦ.....	51
28. Προφύλαξη ἀπό τήν αργία. Εἶναι ἀναγκαῖο νά τηρεῖ και ὁ ἡσυχαστής τήν ἐκκλησιαστική τάξη.....	51
29. Συνέχεια στά περί προσευχῆς. Πρέπει νά προσευχόμεσθε πάντοτε.....	52
30. Ἡ σωματική δίαιτα.....	55
31. Πώς πρέπει νά τρέφεται ὁ ἀγωνιζόμενος τή Δευτέρα, τήν Τετάρτη και τήν Παρασκευή.....	57
32. Πώς πρέπει νά τρέφεται τήν Τρίτη και τήν Πέμπτη.....	57
33. Πώς πρέπει νά τρέφεται τό Σάββατο. Γιά τις ἀγρυπνίες, και πώς πρέπει νά τρώς κατ' αὐτές.....	58
34. Πώς πρέπει νά τρώς τις Κυριακές. Διάφορα ἄλλα ζητήματα. Ἐπίσης περί κόπου και ταπεινώσεως.....	59
35. Πώς πρέπει νά τρώς και νά πράττεις στις ἅγιες Τεσσαρακοστές και μάλιστα τή Μεγάλη.....	60
36. Ἡ διάκριση και ἡ υποταγή.....	60
37. Πώς πρέπει ὁ ἀγωνιζόμενος νά περνά τό διάστημα μετά τό γεῦμα ὡς τή δύση τοῦ ἡλίου. Τά θεῖα χαρίσματα μάς δίνονται ἀνάλογα με τον κόπο και τό μέτρο τῆς εργασίας μας.....	61
38. Ἡ καθαρῆ προσευχή εἶναι ἀνώτερη ἀπό κάθε εργασία.....	63
39. Ὁ ἀριθμός τῶν γονυκλισιῶν τοῦ 24ώρου.....	65
40. Ἡ διανομή τῶν θεῶν ἀγαθῶν δε γίνεται μόνο ἀνάλογα μέ τον ἀγῶνα και τήν εργασία μας, ἀλλά και μέ τήν κατάσταση, τή δεκτικότητα, τήν πίστη και τή φυσική μας διάθεση.....	65
41. Ἡ καθολική και τελειότατη διάκριση. Ποιος εἶναι αὐτός πού ζεῖ παρά φύση και σαρκικά, ποιος ὁ κατά φύση και ψυχικά, και ποιος εἶναι πού ζεῖ υπέρ φύση και πνευματικά.....	66
42. Συνέχεια γιά τή διάκριση μέ παράδειγμα.....	67
43. Ἡ μεταβολή και αλλοίωση τοῦ καθενός. Ἡ υπερβολική δόξα τῆς ταπεινώσεως.....	68
44. Ἡ μετάνοια, ἡ καθαρότητα και ἡ τελειότητα.....	70
45. Οἱ πέντε εργασίες τῆς πρώτης ἡσυχίας, δηλαδή ἡ προσευχή, ἡ ψαλμωδία, ἡ ἀνάγνωση, ἡ μελέτη και τό εργόχειρο.....	71
46. Ἀπό πού πρέπει νά κάνουν ἀρχή ἐκεῖνοι πού θέλουν νά ἡσυχάσουν ὀρθά, και ποιά εἶναι ἡ ἀρχή και ἡ αὔξηση και ἡ προκοπή και ἡ τελείωση.....	71
47. Ἡ τάξη τῆς ἡσυχίας τῶν ἀρχαρίων.....	72
48. Ἡ καρδιακή προσευχή και πώς ενεργεῖται.....	73
49. Πώς παρέδωσαν οἱ θεῖοι Πατέρες νά λέμε τήν προσευχή μέ	

διάφορους τρόπους, και ποια είναι ή προσευχή.....	73
50. Τά λόγια τής ιερής και θεοποιού προσευχής έχουν μυστα- γωγηθεῖ πνευματικά δχι μόνο από τους αγίους Πατέρες πού αναφέραμε, αλλά και από αυτούς τούς κορυφαίους Αποστό- λους Πέτρο, Παύλο και Ιωάννη.....	75
51. Οί αρχάριοι μπορούν νά προσεύχονται άλλοτε μέ ολόκληρη τήν προσευχή, άλλοτε μέ ενα μέρος της.....	77
52. Για νά καρποφορήσει ή προσευχή μέσα στην καρδιά, χρειά- ζεται καιρός πολύς και αγώνας και βία.....	78
53. Ἡ μή καθαρή καρδιακή προσευχή, και πώς φτάνει κανείς στην καθαρή και ἀρρέμβαστη προσευχή.....	79
54. Ἡ ἀρρέμβαστη και καθαρή καρδιακή προσευχή και ή θέρμη πού δημιουργείται από αυτή.....	79
55. Ἡ θέρμη παράγεται από διάφορες αιτίες.....	81
56. Ποιο είναι τό εργο πού ακολουθεί τήν καρδιακή θέρμη.....	81
57. Ὁ πόθος και έρωτας πού γεννιέται από τή θέρμη, τήν προ- σοχή και τήν προσευχή.....	82
58. Τά καρδιακά δάκρυα. Ὁ θεῖος πόθος και έρωτας.....	82
59. Παραίνηση νά μή ζητούμε τά υπέρμετρα.....	83
60. Ὁ θερμός ζήλος και ή θεία εμφάνεια μέσα μας και ό ένυπό- στατος φωτισμός τής χάρις.....	83
61. Ενέργεια θεία και ενέργεια δαιμονική.....	84
62. Ὁ φωτισμένος και απλανής διδάσκαλος.....	84
63. Ὁ αληθινός και ό ψευδής φωτισμός.....	84
64. Ἡ ἀπρεπης και ή ευπρεπής φαντασία.....	85
65. Ὅχι μόνο ή ἀπρεπης φαντασία, αλλά και ή ευπρεπής είναι απορριπτέα από τούς Αγίους στην καθαρή προσευχή και στην άπλή και ενιαία εργασία τού νοῦ.....	85
66. Ἡ καθαρότητα και ή τελειότητα τού νοῦ, τής ψυχής και τής καρδιάς.....	87
67. Πώς φαντάζονταν οί Προφήτες.....	88
68. Συνέχεια για τις φαντασίες και τις πολλές και ποικίλες θεωρίες.....	89
69. Οί πέντε δυνάμεις τής ψυχής.....	92
70. Περισσότερα για τό νοῦ.....	93
71. Ακόμη λίγα για τήν καθαρή προσευχή.....	95
72. Άλλο είναι ή απάθεια τού νοῦ και άλλο ή αληθινή προσευ- χή.....	95
73. Συνέχεια για τή φαντασία και για εντυπώσεις στο νοῦ και για τά σημάδια τής πλάνης και τής αλήθειας.....	96
74. Ἡ θεία και ή επίπλαστη παρηγορία.....	98

75. Ἡ θεία ηδονή πού πηγάζει ἀπό τήν καρδιά.....	99
76. Ἡ πνευματική ηδονή εἶναι και πολυώνυμη και ανώνυμη.	100
77. Ὅποιος θέλει νά ησυχάσει στήν εντέλεια, πρέπει οπωσδήποτε νά εἶναι πράος στήν καρδιά.....	102
78. Πώς θά κατορθώσομε τήν πραότητα. Τά τρία μέρη τῆς ψυχῆς, τό θυμικό, τό ἐπιθυμητικό και τό λογιστικό.....	102
79. Πρέπει κανείς νά μετανοεῖ γρήγορα γιά δσα παραπτώματα τού συμβαίνουν, κι ἔτσι νά προφυλάγεται σοφά γιά τό μέλλον.....	103
80. Τό ολίσθημα και ἡ μετάνοια.....	104
81. Ἡ μετάνοια, ὁ φόβος, ἡ ἀγάπη, τό πένθος, τά δάκρυα και ἡ αὐτομεμψία.....	104
82. Ἡ σοφή ἀσφάλιση και ἡ προσοχή.....	106
83. Ὁ ἡσυχαστής πρέπει νά αγωνίζεται γιά δλα τά παραπάνω, και προπάντων γιά νά εἶναι ἡσυχος, πράος και νά επικαλεῖται καθαρά και μέ σπουδή τον Κύριο Ἰησοῦ Χριστό μέσα στήν καρδιά του.....	106
84. Ὁ καλός και εἰστατικός ἔρωτας και τό θεῖο κάλλος.....	107
85. Ὁ πόλεμος, ἡ παιδαγωγική παραχώρηση και ἡ ἐγκατάλειψη ἐξαιτίας ἀποστροφῆς.....	107
86. Ἡ ἀπάθεια. Τί εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀπάθεια.....	109
87. Συνέχεια γιά τήν ἀπάθεια και τήν τελειότητα.....	111
88. Ἡ ἐμπάθεια, ἡ ἡδυπάθεια, ἡ προσπάθεια και ἡ ἀπάθεια.....	111
89. Τί εἶναι ἐμπαθῆς, ἡδυπαθῆς, προσπαθῆς και ἀπαθῆς και ποιά ἡ θεραπεία τους.....	111
90. Ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα και ἡ ἀγάπη.....	112
91. Ἡ ἀγία Κοινωνία.....	114
92. Εἶναι ἀνάγκη νά μάθομε τό θαῦμα τῶν ἁγίων Μυστηρίων τί εἶναι, γιατί δόθηκαν και ποιά εἶναι ἡ ωφέλεια τους.....	115
93. Τέλος τῶν αναλυτικῶν θεμάτων και μικρή παραίνεση προς τον ἔρωτήσαντα.....	119
94. Πώς πρέπει νά ακούμε και νά εννοοῦμε τά πνευματικά λόγια τῶν Πατέρων.....	119
95. Ανακεφαλαίωση. Πώς πρέπει νά προσευχόμαστε. Ὁ ἀληθινός φωτισμός και ἡ θεία δύναμη.....	120
96. Ἄλλη ἀνακεφαλαίωση.....	121
97. Ἡ ησυχία μέ υπακοή εἶναι πράγματι ἡ ἀπλανῆς και ἀληθινή και πατροπαράδοτη και θεάρεστη ζωή. Αυτή ευλόγως ονομάστηκε ἀπό τούς Ἁγίους «κρυμμένη ἐν Χριστῷ ζωή».	122
98. Ἄν και υπάρχουν κι ἄλλοι δρόμοι σωτηρίας, αὐτός δμως εἶναι ὁ ξεχωριστός και βασιλικός πού οδηγεῖ στήν υιοθεσία.	123

99. Αυτός ό τρόπος ζωής έχει πολλά ονόματα επειδή ή εργασία του είναι υψηλή.....	123
100. Ηθικός επίλογος. Μαζί μέ τή βοήθεια και τή χάρη του Θεού, πρέπει κι έμείς δσο μπορούμε να φροντίζομε και να αγωνιζόμαστε να αξιωθούμε αυτές τις υπερφυσικές και μέγιστες δωρεές από τώρα, σαν αρραβώνα, και νά μήν τις χάσομε, δ μή γένοιτο, από μιά μικρή ραθυμία.....	124
[Κάλλιστος Άγγελικούδης].....	126
Κεφάλαια.....	131
1-14. Περί προσευχής.....	131
15. Ό Παράδεισος πού αναφέρεται στή Γραφή είναι εικόνα του άνθρωπου.....	133
16. Ό πνευματική δωρεά.....	136
17. Ό θεία και ή ανθρώπινη ενέργεια. Ό ειρήνη.....	137
19. Ό θεωρητικός βίος. Από τί έχει ανάγκη ό θεωρητικός. Οι Πατέρες αποτιμούν τή θεωρία ως προσευχή.....	141
20. «Ό Θεός είναι Πνεύμα, και δσοι Τον προσκυνούν πρέπει νά τό κάνουν πνευματικά και αληθινά».....	142
21. Ό προσευχή.....	143
22. Από ποιά πράγματα έχει ανάγκη ή προσευχή και πόσο αξίζει νά τήν τιμούμε.....	144
23. Ό προσευχή.....	145
24. Στο χωρίο· αΕίπε ό Θεός στον Αβραάμ, "φύγε από τήν πατρίδα σου"», και περί θεωρίας.....	146
25-26. Ό ταπείνωση και ή θεωρία.....	148
27. Περί θεωρίας.....	149
28-30. Ό πρακτικός και ό θεωρητικός.....	151
31-33. Ό μετοχή του Αγίου Πνεύματος.....	154
34-37. Περί θεωρίας.....	155
38. «Είπε ό Θεός στον Αβραάμ, "Θά πληθύνω πολύ τό σπέρμα σου κλπ."».....	157
39. «Νά υμνείς, ψυχή μου, τον Κύριο».....	159
40-41. Περί θεωρίας.....	160
42. Ό θείος φωτισμός.....	162
43. Από πού γεννιέται ό θείος έρωτας μέσα στην ψυχή.....	163
44. Συνέχεια για τό θείο έρωτα.....	164
45. Ό φόβος πού περιέχει ή αγάπη.....	165
46. Ό αγάπη είναι τριών ειδών.....	166
47. Ό νούς κινείται μέ τρεις τρόπους προς τή θεωρία του Θεού.....	167
48. Ό συμμετοχή τής οράσεως.....	168
50. Περί θεωρίας.....	169

51. Ὁ πρακτικός και ὁ θεωρητικός.....	170
52. Πώς θεωρούν οί θεωρητικοί.....	170
53-54. «Ἡ Ἱερουσαλήμ πού οικοδομεῖται ὡς πόλη, τῆς οποίας οί μέτοχοι εἶναι συναγμένοι κλπ.».....	175
55. Στο χωρίο· «Εκείνοι ἦταν οί ευγενεῖς ἀπό τις ανατολές τοῦ ἡλίου».....	178
64. Ὁ Θεός ἀπό φιλανθρωπία γίνεται αντιληπτός σε δλα τά νοερά αισθητήρια.....	196
65-73. Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα στους πιστούς.....	198
74. Κάθε πιστός εχει τιμηθεῖ υπερβολικά ἀπό τό Θεό.....	200
75. Στο χωρίο· «Ἄνοιξε τά φτερά Του και τούς δέχτηκε και τούς πήρε πάνω στή ράχη Του».....	201
80. Ποιά εἶναι ἡ κυρίως ἡδονή.....	204
81. Γιά τή σαρκική ἡδονή.....	204
Καλλίστου Τηλικουδῆ· Περί ἡσυχαστικῆς τριβῆς.....	207
Εκλογή ἀπό τούς αγίους Πατέρες περί προσευχῆς και προσο- χῆς.....	213
Καλλίστου Καταφυγιώτη· Περί τῆς ενώσεως μέ τό Θεό και τοῦ θεωρητικοῦ βίου.....	216
Ἅγιος Συμεών αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης.....	280
Κεφάλαια γιά τήν ιερή και θεοποιό προσευχή.....	281
[Ἅγιος Μάρκος ὁ Ευγενικός].....	284
Περί τών λόγων πού περιέχει ἡ θεία ευχή.....	285
Ἀνωνύμου· Ερμηνεία τοῦ «Κύριε ἐλέησον».....	289
Ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος.....	293
Λόγος περί πίστεως και διδασκαλία γιά εκείνους πού λένε, δι- θεν εἶναι δυνατόν εκείνοι πού βρίσκονται μέσα στις φροντίδες τοῦ κόσμου νά φτάσουν στήν τελειότητα τών αρετῶν, και διήγη- ση επωφελῆς στήν ἀρχή.....	293
Περί τών τριών τρόπων τῆς προσευχῆς.....	300
Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης.....	309
Ἀπόσπασμα ἀπό τό βίο τοῦ οσίου Μαξίμου τοῦ Καψοκαλύβη.....	310
Ὅλοι οί Χριστιανοί πρέπει νά προσεύχονται ακατάπαυστα.....	314
Ευρετήρια.....	321

ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΟΙ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΙ

Σύντομη βιογραφία

Ο αγιότατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κάλλιστος, ο επονομαζόμενος Ξανθόπουλος, έζησε επί Ανδρόνικου τον Β' του Παλαιολόγου κατά τό έτος 1360. Άφού μαθήτευσε κοντά στον άγιο Γρηγόριο τό Σιναΐτη (του όποιου έγραψε αργότερα εκτενή βίο), άσκήτηψε

στο "Άγιον Όρος στη Σκήτη τον Μαγουλά, απέναντι στη Μονή τον Φιλοθέον. Έζησε μαζί μέ τό σνασκητή τον Μάρκο εικοσιοκτώ ολόκληρα χρόνια. Άλλά και μέ τον Ιγνάτιο πού κι αυτός λεγόταν Ξανθόπονλος είχε τόση φιλία, ώστε ήταν σαν μία ψυχή σέ δύο σώματα. Αφού έγινε πατριάρχης, εξόρμησε μαζί μέ τον κλήρο προς τη Σερβία γιά την ειρηνική ένωση τής εκεί Εκκλησίας, περνώντας από τό "Άγιον Όρος. Από εκείτόν ξεπροβόδισε ο άγιος Μάξιμος ο λεγόμενος Καυσοκαλυβίτης μέ τον άστειό, αλλά προφητικό χαιρετισμό: ((Τούτος ο γέροντας τή γριά του έχασε», ψάλλοντας και τον επικήδειο ψαλμό ((Μακάριοι οί άμωμοι εν οδώ» (Ψαλμ. 118). Φτάνοντας λοιπόν στη Σερβία άλλαξε τον φθαρτό βίο μέ τον άφθαρτο.

Γι' αυτούς τούς δύο λέει κάπου και ο Συμεών Θεσσαλονίκης, μιλώντας γιά τήν θεοποιό προσεχή ((Κύριε Ιησού Χριστέ, Γιέ τού Θεού, ελέησαν με», στο κεφ. 295, τά εξής: ((Ιδιαίτέρως τώρα στον δικό μας καιρό έγγραφαν μέ τό φωτισμό τού Πνεύματος περί τής προσεχής αυτής, όντας κι αυτοί άνθρωποι τού Θεού, οί δύο θεηγόροι και θεοφόροι και χριστοφόροι και αληθινά ένθειοι, ο άγιος δηλαδή πατέρας μας Κάλλιστος πού έγινε έκ Θεού πατριάρχης Κωνσταντινονπόλεως, και ο όμόψυχός και συνασκητής του όσιος Ιγνάτιος. Και σέ βιβλίο σχετικό πού συνέγραφαν, φιλοσόφησαν πνευματικά και μέ θείο φρόνημα πράγματα υψηλά, διατυπώνοντας ατά κεφάλαια τους, πού συμπληρώνουν τον τέλειο αριθμό 100, τήν τέλεια γνώση γι' αυτή τήν προσεχή. Βλαστοί κι οί δυο τής Βασιλεύουσας, εγκατέλειψαν μαζί τά πάντα και άφού πρωτύτερα έζησαν τήν παρθενική και μοναχική ζωή ως υποτακτικοί, έζησαν έπειτα μαζί τήν ασκητική και ουράνια ζωή αγώριστοι, φυλάγοντας προπάντων τό νά είναι ένα εν Χριστώ, πράγμα γιά τό όποιο ο ίδιος ο Χριστός παρακάλεσε γιά μάς τον Πατέρα (Ίω. 17, 21). Φάνηκαν έτσι στον κόσμο σαν φωτεινά αστέρια, κατά τον Παύλο, κρατώντας στερεά τό λόγο τής ζωής (Φιλip. 2, 15-16). Θά μπορούσαμε νά πούμε ότι περισσότερο από πολλούς άλλους Αγίους κατόρθωσαν τήν έν Χριστώ ένωση και αγάπη, ώστε ούτε υπόνοια κάποιας διαφοράς νά υπάρξει ποτέ μεταξύ τους, και σ' αυτή τή θέληση τους ακόμα και στον τρόπο τους, ή κάποιας στιγμιαίας λύτης, πράγμα σχεδόν αδύνατο στους ανθρώπους.

Γι' αυτό και έγιναν αγγελικοί και κράτησαν τήν ειρήνη τού Θεού όπως υποσχέθηκαν και τήν έκαναν κτήμα τους, ή οποία ειρήνη, όπως λέει ο Παύλος, είναι ο Ιησούς Χριστός, ή ειρήνη μας, Αυτός πού συνένωσε τά δύο μέρη (Έφ. 2, 14) και τού οποίου ή ειρήνη ξεπερνά κάθε νού (Φιλip. 4, 7). Έτσι απεβίωσαν ειρηνικά και τώρα απολαμβάνουν τή θεία γαλήνη και βλέπουν καθαρότερα τον Ιησού, τον όποιο αγάπησαν μέ όλη τήν ψυχή τους και τον αναζήτησαν αληθινά, και είναι ένα μαζί Τον και μετέχουν ακόρεστα στο γλυκύτατο και θειο φώς Του. Τού φωτός αυτού τον άρρα-

βώνα έλαβαν από εδώ, καθαρμένοι μέ τή θεωρία και τις πράξεις, και δέχθηκαν τη θεία έλλαμψη όπως οί Απόστολοι στο όρος Θαβώρ (Ματθ. 17, 1-2). Αυτό φανερώθηκε καθαρά για να βεβαιωθούν πολλοί- είδαν δηλαδή τά πρόσωπα τους ν' αστράφτουν όπως του Στεφάνου (Πράξ. 6, 15), γιατί δέ χύθηκε ή χάρη στήν καρδιά τους μονάχα, αλλά και στά πρόσωπα. Γι' αυτό και φάνηκαν ν' αστράφτουν στά πρόσωπα τους καθώς ό ήλιος, όμοια μέ τον μέγα Μουσή (Έξ. 34, 29-30), όπως μαρτύρησαν όσοι τους είδαν. Αυτοί, καθώς έπαθαν τό μακάριο αυτό πάθος και διότι γνωρίζουν από την πείρα τους, μιλούν ολοκάθαρα για τό θείο φώς, τή φυσική ενέργεια και χάρη του Θεού, όπως επίσης και για τήν ιερή προσευχή, παρουσιάζοντας τους Αγίους ως μάρτυρες.

Εισαγωγικά σχόλια

Ό Ήσυχασμός αποτελεί μία αξιοσέβαστη μορφή πνευματικής ζωής και ίσως τήν ύπατη όδό τής μυστικής έν Χριστώ τελειώσεως και θείας ενώσεως. Ή Εκκλησία κοσμεείται από πλήθος Αγίων, Ήσυχαστών πού έφθασαν στά υψηλότερα επίπεδα τελειότητος και ή διδασκαλία τους συνοψίζει τούς θείους έρωτες και τις άκτιστες λαμπηδόνες, πού ενεργήθηκαν στις θεοφόρες ψυχές τους από τό «άκτιστοσυμπλαστοουργοσύνθρονον» "Άγιον Πνεύμα.

Μεταξύ τών αγίων Ήσυχαστών, πού έμαθαν και «έπαθαν» τά θεία, είναι οί όμότροποι και όμόψυχοι και κατά χάρη όμόθεοι Κάλλιστος και Ιγνάτιος οί Ξανθόπουλοι, κατά τά μέσα του 14ου αιώνας, πού προήρχοντο μεν από τό ομώνυμο Μοναστήρι του Βυζαντίου, αλλά στή δυνατή τελειότητα έφθασαν στο χώρο του Ήσυχασμοϋ. Και ό μεν πρώτος εκλήθη αργότερα στο θρόνο τής Κωνσταντινουπόλεως, ως Κάλλιστος Β', ό δέ δσιος Ιγνάτιος παρέμεινε μέχρι τέλους του βίου του απλός ιερομόναχος. Αμφότεροι πάντως, πλήρεις Πνεύματος Αγίου, συνέταξαν τήν θεόσοφη πραγματεία πού ακολουθεί, για τον Ήσυχασμό και τις διάφορες φάσεις του κατά προοδευτική τάξη.

Πρόκειται για έργο γνησίας άγιοπνευματικής πείρας, πού συμπυκνώνει ολόκληρη τή διδασκαλία τών μυστών του Ήσυχασμοϋ, όπως είχε διαμορφωθεί και εμπλουτισθεί από τούς αγίους Γρηγορίους Σιναΐτη και Παλαμά, μέ τά ψυχοτεχνικά στοιχεία, πού χρησιμοποιούσαν κατά τά πρώτα στάδια τής νοεράς και καρδιακής προσευχής.

Οί άγιοι Ήσυχαστές, συγγραφείς του σχολιαζομένου έργου, πράγματι παραδίδουν μία εμπειρική και θεωρητική μέθοδο και έναν ακριβή κανόνα ήσυχαστικής βιοτής, αρχίζοντας από βασικές ανθρωπολογικές προϋποθέσεις, περνώντας από τά διάφορα πνευματικά στάδια, για να καταλήξουν στήν τελεία ένωση μέ τον θεόν έν Αγίω Πνεύματι. Και είναι από τό γεγονός, δι τσα εκθέτουν και υποστηρίζουν

δεν είναι γνωσιολογικά ευρήματα, φαντασιώσεις, συναισθηματικές διακυμάνσεις, ένα είδος σατανικών ή φυσικών ανατολικής προελεύσεως γυμνασμάτων, άλλα υποστατικές αλήθειες, πού γεύτηκαν και έζησαν σε τέλεια γνησιότητα, άφοϋ αποδεικνύονται εναρμονισμένες μέ την άγιοπνευματική εμπειρία τών προ αυτών αγίων Πατέρων, τήν όποια πυκνώς επικαλούνται.

Τα εκατό Κεφάλαια αποτελούν κωδικοποίηση ολοκλήρου της ήσυχαστικής παραδόσεως, πού περιλαμβάνει δλες τις σταδιακές φάσεις τών θείων εμπειριών τών αγίων συγγραφέων τους, έπαληθευομένων μέ τις σχετικές αναφορές σέ ήσυχαστικά κείμενα, και ή αξία τους συνίσταται στην μεθοδικότητα και τήν ιεράρχηση αυτών τών θείων εμπειριών τους.

Είναι βεβαίως καταφανές, διι κέντρον δλων τών εκφάνσεων της θείας πείρας τών αγίων Ξανθοπούλων αποτελεί ή νοερά και κυρίως ή καρδιακή προσευχή μέ κορυφαία απόληξη τον θείον έρωτα, άπό τον όποιο διακατείχοντο οί μακάριες ψυχές τους, δπως αντικατοπτρίζεται στα γλυκύτατα κείμενα τους και στις αναφορές τους σέ πνευματικώς ερωτικές εκφράσεις τών θείων Γραφών.

Πέραν τών βιογραφικών στοιχείων, πού μας δίδουν οί ανθολόγοι της Φιλοκαλίας, περί τών μακαρίων Ξανθοπούλων, πού ήσαν τόσο αγαπημένοι σαν μιά ψυχή «έν δυσι σώμασι» —τους οποίους ό άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης ονομάζει «θηγόρους, θεοφόρους, χριστοφόρους και ένθους»,— δέν γνωρίζουμε αρκετά άπό τον υπερφυσικό βίο τους. Άλλά τό ύψος τής αγιότητας των γίνεται αισθητό μέσα άπό τα θεία λόγια τους, φορτισμένα ερωτικώς άπό τις ενέργειες του Αγίου Πνεύματος. Ακριβώς γι' αυτό δέν γνωρίζουμε ποιος υπερείχε του άλλου, άφοϋ τά εκατό Κεφάλαια παραδίδονται ως κοινοί καρποί, δπου γίνεται πνευματικώς αισθητό τό «άλλόμον υδωρ» στις αγιασμένες καρδιές τους.

Ειδικότερα όμως, ό πατριάρχης Κάλλιστος —στον όποιον άπεδίδοντο τά 83 Κεφάλαια περί προσευχής, ένώ μόνο τά 14 πρώτα ανήκουν στον κάλαμο του, τά δε υπόλοιπα 69 στον ομώνυμο του Ήσυχαστή Άγγελικούδη, δπως σημειώνουμε άλλου—, ως γνήσιος μαθητής του οσίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, αποκαλύπτει μέ τά 14 Κεφάλαια τήν έμμομη του σπή γονιμότητα της νοεράς και τής καρδιακής προσευχής, πού είναι ενωμένες μέ τή νήψη, δίνοντας έτσι τό μέτρο τής βαθύτατης πνευματικής του πείρας.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί, διι είναι τόσο μεστά σέ πείρα και σαφήνεια τά 14 μικρά Κεφάλαια, ώστε νά συγκροτούν μιά ολοκληρωμένη πραγματεία, για τήν νοερά και καρδιακή προσευχή, πού περιλαμβάνει πλήρη περιγραφή γιά τις προϋποθέσεις, τά διάφορα στάδια και τις κορυφές του θείου έρωτος, μέ μιά θελκτική εκφραστικότητα και μέ προσφυείς εικόνες και παραδείγματα.

Άλλ' ας επανέλθουμε στο κοινό σύγγραμμα τών Ξανθοπούλων. Όπως ελέχθη, τά εκατό Κεφάλαια είναι άνθος εύοσμο τής προσωπικής πείρας τών αγίων αυτών. Και προκειμένου νά ωφελήσουν τους έν Χριστφ αδελφούς των, ως φιλάδελφοί, τά κατοχύρωσαν μέ σχετικές αναφορές διαφόρων θεολόγων και Ήσυχαστών Πατέρων. Ζώντες δέ στά μέσα του 14ου αιώνας, πού χάρη στις ήσυχαστικές

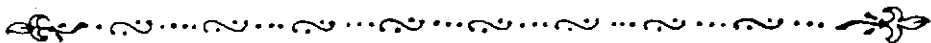
έριδες ανέπτυχθη εκτεταμένη πνευματική, ήσυχαστική και θεολογική γραμματεία, ήταν επόμενο νά επωφεληθούν τών άγιοπνευματικών θησαυρών, πού έπεκύρωσαν οί Σύνοδοι τού 1341, 1347 και 1351. Γι' αυτό συνεχώς ψηλαφούμε τήν ήσυχαστική διδασκαλία, πού ανέπτυξε ό άγιος Γρηγόριος ό Παλαμάς, χωρίς νά αναφέρεται τό όνομα του, άφού τότε δέν είχαν ακόμη κατασιγάσει τά άπηχήματα τών άντιπαραλαμικών.

Πάντως τά εκατό Κεφάλαια αποτελούν κωδικοποίηση τής περι' Ήσυχασμού διδασκαλίας τής Εκκλησίας σέ δλες τις εκφάνσεις του, σε ολη τήν κλίμακα του, στήν αρνητική και θετική πλευρά του, άπό τά χαμηλότερα επίπεδα ήσυχαστικής αγωγής μέχρι τις έσχατες συνέπειες του, πού είναι ή θεία ένωση. Και παρ' δι κυριαρχεί τό ρεύμα τής νοεράς και καρδιακής προσευχής, όμως δίδονται και στοιχεία θεωρητικά και άποφατικά, γι' αυτό και επανειλημμένα αναφέρονται τά ονόματα τού Αρεοπαγίτου Διονυσίου και Μαξίμου τού Όμολογητού.

Ένας Ήσυχαστής, έχοντας τά εκατό Κεφάλαια τών αγίων Ξανθοπούλων, νομίζομεν δι δύναται νά οδεύσει άπλανώς προς τον έσχατο σκοπό του, χωρίς τούτο νά σημαίνει δι δέν υπάρχουν και άλλες οδοί και άλλα περιθώρια αναπτύξεως τών δυνάμεων τής ψυχής μέ τή συνεργία τού Αγίου Πνεύματος, πού ενέπνευσε στον Ψαλμωδό τήν αλήθεια: «Έγνώρισάς μοι οδούς ζωής» (Ψαλμ. 15, 11), ή οποία αποτρέπει τήν άπολυτοποίηση οιασδήποτε οδού.

Μέθοδος και κανόνες ακριβής για δσους διαλέγουν τήν ήσυχαστική και μοναστική ζωή

Σχετικά μέ τήν άσκηση, τον τρόπο ζωής και τή δίαιτα τους, και γιά τά πολλά και μεγάλα αγαθά πού προξενεί ή ησυχία σε δσους τήν ασκούν ορθά. Ή παρούσα πραγματεία διαιρείται σε εκατό κεφάλαια. Τό προοίμιο τού λόγου, πού είναι και τό πρώτο κεφάλαιο, αναφέρεται στή θεία και υπερφυσική δωρεά και χάρη πού ενυπάρχει διά τού Αγίου Πνεύματος στους πιστούς.

Γιά νά μιλήσομε σύμφωνα μέ τή θεία διδασκαλία, έμεϊς πού είμαστε θεοδίδακτοι —άφοϋ περιφέρομε τον καινό νόμο γραμμένο μυστικά στις καρδιές μας¹ λαμπρότερο από πυρσό και οδηγούμαστε από αγαθό και ευθύτατο Πνεύμα ώς παιδιά και κληρονόμοι τού θεού και συγκληρονόμοι τού Χριστού²—, έπρεπε νά ζούμε αγγελική ζωή χωρίς νά έχομε ανάγκη από κανένα νά μας διδάξει: «Γνώρισε τον Κύριο»³. Τώρα όμως ή απομάκρυνση μας από τά ανώτερα από νεαρή ηλικία και ή στροφή μας στο χειρότερο, δπως και ή εξαπάτηση μας από τον φοβερό Βελίαρ και ή αδιάλλακτη εναντίον μας τυραννική στάση του, μας έκαναν νά τρέχομε κάκιστα μακριά από τις σωτήριες και θεουργικές εντολές και νά ορμούμε σέ ψυχοφθόρους γκρεμούς. Και τό πιο ελεεινό άπ' όλα μας ερέθισε νά φρονούμε και νά πράττομε εναντίον τού εαυτού μας. Γι' αυτό, δπως λέει και τό θείο ρητό⁴, δέν υπάρχει κανείς πού νά γνωρίζει ή νά ζητά μέ πόθο τό θεό, γιατί παρεκκλίναμε δλοι από τον ίσιο δρόμο και έξαχρειωθήκαμε⁵. Έτσι γίναμε ολότελα σάρκες⁶ και στερούμαστε τή φωτοφόρο και θεία χάρη, γι' αυτό κι έχομε ανάγκη νά προτρέπει και νά βοηθά ό ένας τον άλλο στά καλά.

Το περιεχόμενο αυτού τού λόγου εκτίθεται εξαιτίας τής ερωτήσεως κάποιου αδελφού και σύμφωνα μέ αυτό πού ήθελε, αλλά και γιά νά τηρηθεί ή εντολή των Πατέρων.

2. Πολυαγαπημένο μας πνευματικό τέκνο, από τον πόθο σου νά έρευνας τις θείες και ζωοπάροχες Γραφές, κατά τό λόγο τού Κυρίου⁷, και νά

1. Έρρ. 38, 33- Έβρ. 8, 10.

2. Ρωμ. 8, 17.

3. Έρρ. 38, 34· Έβρ. 8, 11.

4. Ψαλμ. 13, 2· 52, 3.

5. Ψαλμ. 13, 3· 52, 4.

6. Γεν. 6, 3.

7. Έω. 5, 39.

μείσαι σ' αυτές χωρίς νά σφάλλεις, ζήτησες πολλές φορές λόγο και κανόνα γραπτό κι από μας τους αχρείους, για δική σου ωφέλεια ή ίσως και άλλων, όπως ο ίδιος λες. Γι' αυτό, αν δχι πιό πριν, όμως τώρα τουλάχιστο μέ τή βοήθεια του Θεού κρίναμε δι πρέπει νά έκπληρώσουμε αυτή τήν αξιέπαινη επιθυμία σου και για χάρη τής αγάπης και τής ωφέλειας σου λησμονήσαμε τή ραθυμία πού μάς συντροφεύει, ενώ θαυμάσαμε εσένα υπερβολικά για τήν επιμέλεια σου στα καλά και τήν επίμονη φιλοπονία σου. Πρώτα άπ' όλα βέβαια φοβηθήκαμε τή φοβερή καταδίκη πού απειλήθηκε από τό Θεό εναντίον εκείνου πού κρύβει τό τάλαντο⁸. Άλλά έκτος από αυτά, έκπληρώνομε και εντολή πατρική πού μάς άφησαν οί Πατέρες μας και οί πνευματικοί μας διδάσκαλοι νά εμπιστευθούμε δσα μάς δίδαξαν και σέ άλλους θεοφιλείς. Ό Θεός λοιπόν, ο Πατέρας τής αγάπης και ο πλουσιόδωρος χορηγός όλων γενικά των καλών, είτε νά δώσει σ' εμάς τούς βραδύγλωσσους και ισχνόφωνους⁹ λόγο καίριο καθώς άνοίγομε τό στόμα μας, Αυτός πού και σέ άλογα ζώα έδωσε λόγο πολλές φορές προς ωφέλεια δσων τ' άκουγαν¹⁰. Σέ σένα τώρα και σέ δσους θά τά μελετήσουν, όπως είπες, είτε νά προσθέσει άκοή για νά τ' άκροασθεΐτε μέ σοφία κι επίγνωση και νά ζείτε αταλάντευτα όπως εκείνος αγαπά. Επειδή χωρίς Αυτόν, όπως λέει ή Γραφή, δέν μπορούμε νά κάνομε τίποτε¹¹ χρήσιμο και σωτήριο, και επειδή άν ο Κύριος δέν οικοδομήσει τον οίκο, μάταια κοπίασαν οί οικοδομοί¹². Και αυτά έτσι έχουν.

Σέ κάθε έργο προηγείται ο σκοπός. Και σκοπός τής πραγματείας αυτής είναι νά μάθομε ποιο είναι τό θεμέλιο.

3. Σέ κάθε έργο προηγείται ο σκοπός και σκοπός δικός μας είναι νά σου έκθέσουμε κατά δύναμη εκείνα πού συντείνουν στην πνευματική σου πρόοδο, ενώ δικός σου είναι νά ζήσεις γνήσια σύμφωνα μέ αυτά πού θά πούμε. Γι' αυτό πρέπει πριν από κάθε άλλο νά διερευνήσουμε, ποιά άραγε είναι ή ολοκλήρωση τής κατά Χριστόν οικοδομής, στην οποία πρέπει νά αποβλέπομε και νά βάλομε τήν κατάλληλη αρχή στή θεμελίωση, ώστε όταν έρθει ο καιρός, ή μάλλον όταν αξιωθούμε νά λάβομε πλούσια τή θεία βοήθεια, νά προσθέσουμε και τήν αντάξια οροφή μέ τήν αρχιτεκτονική του Πνεύματος.

Άρχή κάθε κατά Θεόν εργασίας είναι τό νά ζούμε σύμφωνα μέ τις εντολές του Σωτήρα, και τέλος ή επιστροφή μας στην τέλεια χάρη του παναγίου και ζωαρχικού Πνεύματος πού μάς έχει δωρηθει αρχικά κατά τό άγιο βάπτισμα.

4. Αρχή λοιπόν κάθε κατά Θεόν εργασίας, για νά πούμε μέ συντομία,

8. Ματθ. 25, 25.

10. Αρ. 22, 28.

12. Ψαλμ. 126, 1.

9. Έξ. 4, 10-12.

11. 1ω. 15, 5.

είναι να επιδιώκομε μέ κάθε τρόπο και με δλη μας τή δύναμη να ζούμε σύμφωνα μέ τή νομοθεσία δλων των θεοποιών εντολών του Σωτήρα. Και τέλος της, να επανέλθομε μέ τήν τήρηση αυτών στην κατάσταση πού μας προικοδότησε άνωθεν και έξ αρχής ή ιερή κολυμβήθρα, εννοώ τήν τέλεια πνευματική αναμόρφωση και ανάπλαση της χάρης —ή δπως αλλιώς αγαπάς νά ονομάξεις τό δώρο αυτό. Και άφού βγάλομε από πάνω μας τον παλαιό Αδάμ μαζί μέ τις πράξεις και τις επιθυμίες του, νά ντυθούμε τον νέο και πνευματικό¹³, πού είναι ό Κύριος Ιησούς Χριστός, δπως λέει ό θειότατος Παύλος: «Παιδιά μου, πού για σάς περνά πάλι τούς πόνους τής γέννας, ώσπου νά λάβει μέσα σας μορφή ό Χριστός»¹⁴, και ακόμη: «Όσοι βαπτισθήκατε στο δνομα του Χριστου, ντυθήκατε τό Χριστό»¹⁵.

/Τοιά είναι ή χάρη και πώς θά τήν επιτύχομε. Ποιά είναι εκείνα πού τή θολώνουν και ποιά είναι πάλι εκείνα πού τήν άνακαθαίρον.

5. Άλλά ποιά είναι ή χάρη και πώς θά γινόταν νά τήν επιτύχομε, και ποιά είναι εκείνα πού τή θολώνουν και ποιά πάλι ξαναδίνουν τήν καθαρότητα της, αυτό θά σου τό φανερώσει εκείνος πού είναι στην ψυχή και τή γλώσσα λαμπρότερος από κάθε χρυσό, ό Χρυσόστομος, λέγοντας: «Τί σημαίνει ό λόγος του Αποστόλου διτ "δεχόμεστε και αντανακλούμε τή λαμπρότητα του Κυρίου και μεταμορφωνόμεστε σ' αυτή τή λαμπρή εικόνα"¹⁶; Τουτό τό έδειχνε καθαρότερα δταν ενεργούσε τά χαρίσματα των θαυμάτων. Άλλά και τώρα δέν είναι δύσκολο νά τό αντικρίσει εκείνος πού έχει μάτια πιστά. Τήν ώρα δηλαδή πού βαπτιζόμεστε, ή ψυχή λάμπει περισσότερο από τον ήλιο καθώς καθαίρεται από τό Πνεύμα. Και δχι μόνο άτενίζομε τή δόξα του Θεού, αλλά δεχόμεστε κι έμεις κάποια λάμψη από αυτήν. Όπως δηλαδή τό καθαρό ασήμι δταν εκτεθει στις ακτίνες του ήλιου, εκπέμπει ακτίνες κι αυτό, δχι μόνο από τήν ίδια του τή φύση, αλλά και από τήν ηλιακή λάμψη, έτσι και ή ψυχή, δταν καθαρθεί και γίνει λαμπρότερη από κάθε ασήμι, δέχεται ακτίνα από τή λαμπρότητα του Πνεύματος ή οποία γίνεται δική της λαμπρότητα και τέτοια, οποία είναι φυσικό νά δημιουργεί τό Άγιο Πνεύμα, τό όποιο είναι Κύριος». Και λίγο πιο κάτω λέει: «Θέλεις νά σου τό δείξω αυτό και πιο αισθητά, διά μέσου των Αποστόλων; Σκέψου τον Παύλο, του οποίου και τά ενδύματα ενεργούσαν θαυματουργικά θεραπείες¹⁷, και τον Πέτρο, του οποίου και ή σκιά μονάχα θεράπευε¹⁸. Δέν θά είχαν τέτοια θαυματουργική δύναμη τά ενδύματα και οι σκιές τους, αν δέν υπήρχε σ' αυτούς ή εικόνα του Βασιλιά και οι μαρμαρυγές τους δέν ήταν εκτυφλωτικές. Γιατί του βασιλιά τά ενδύματα είναι φοβερά ακόμη και στους ληστές. Θέλεις νά δείς αυτή τή λαμπρότητα νά φανερώνεται και στο σώμα; "Κοίτα-

13. Κολ. 3, 9-10.

15. Γαλ. 3, 27.

17. Πράξ. 19, 12.

14. Γαλ. 4, 19.

16. Β' Κορ. 3, 18.

18. Πράξ. 5, 15.

ξαν, λέει, τό πρόσωπο τοῦ Στεφάνου, και τό εἶδαν ὁμοιο μέ Ἀγγέλου¹⁹. Αυτό ὁμως δέν ἦταν τίποτε σέ σύγκριση μέ τή λαμπρότητα πού ἀστραφτε μέσα του. Γιατί τό φῶς πού εἶχε τότε ὁ Μωυσής στο πρόσωπο του²⁰, τό εἶχαν αυτοί στήν ψυχή, ἢ μάλλον και σέ πολύ μεγαλύτερο βαθμό* γιατί τοῦ Μωυσή ἦταν πιο αισθητικό, ἐνώ αυτό ἦταν ἀσώματο. Και ὅπως τα φωτεινά σώματα μεταδίδουν τή λαμπρότητα σέ ἄλλα κοντινά τους σώματα, τό ἴδιο συμβαίνει και μέ τούς πιστούς. Γι' αυτό και ὅσοι τούς συμβαίνει τούτο, ἐλευθερώνονται ἀπό τή γῆ και βλέπουν σάν σέ ὄνειρο τά ουράνια. Ἄλοίμονο! Ἐδῶ πρέπει νά στενάξω πικρά ἐπειδή, ἐνώ μας χαρίστηκε στο βάπτισμα τέτοια ευγένεια, δέν καταλαβαίνομε οὔτε καν τά λεγόμενα, γιατί γρήγορα χάνομε τήν αἴσθηση τῶν θεῶν πραγμάτων και ἐλκυόμαστε ἀπό τά αισθητά. Αὐτή ἡ ἀνέκφραστη και συγκλονιστική λαμπρότητα παραμένει σ' ἐμάς μία ἢ δύο ἡμέρες και ἐπειτα τή σβήνομε ξαναφέροντας τό χειμῶνα τῶν βιοτικῶν υποθέσεων και ἐμποδίζοντας τις ακτίνες μέ τήν πυκνότητα τῶν νεφῶν». Και πάλι σέ ἄλλο σημεῖο λέει: «Τά σώματα ἐκείνων πού εὐαρέστησαν τό Θεό θά ντυθούν τόση λαμπρότητα, ὅση δέν εἶναι δυνατόν νά δούν τά σωματικά μάτια. Σημάδια και ἰχνη ἀμυδρά γι' αὐτά οἰκονόμησε ὁ Θεός νά μάς δοθούν και στήν Παλαιά και στήν Καινή Διαθήκη. Στήν Παλαιά, τό πρόσωπο τοῦ Μωυσή φωτιζόταν τότε μέ τόση λαμπρότητα, ὥστε νά εἶναι ἀπρόσιτο στά μάτια τῶν Ἰσραηλιτῶν²¹. Στήν Καινή, πολύ περισσότερο ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Μωυσή ἐλάμφε τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ²²». Ἄκουσες τά λόγια τοῦ Πνεύματος; Κατανόησες τή δύναμη τοῦ μυστηρίου; Ἐνωσες ποιες εἶναι οἱ ὠδίνες τῆς τέλειαις πνευματικῆς ἀναπλάσεως πού δεχόμαστε ἀπό τήν ιερή κολυμβήθρα και πόσο μεγάλες οἱ ωφέλειες και ἡ ολοκλήρωση και τά βραβεῖα; Και δι εἶναι στήν ἐξουσία μας νά ἀυξάνομε ἢ νά μειώνομε τήν υπερφυσική αὐτή χάρη, δηλαδή νά τήν κάνομε λαμπρότερη ἢ νά τή θολώνομε, ὅσο ἐξαρτάται ἀπό μάς; Αἰτία εἶναι ἡ θύελλα τῶν βιοτικῶν υποθέσεων και ἡ σκοτεινιά τῶν παθῶν πού γεννιέται ἀπό αὐτές, πού σάν ἄλλος χειμῶνας ἢ ἄγιος χείμαρρος χύνονται μέ ὁρμή πάνω μας και κατακλύζουν τήν ψυχή μας και δέν τήν αφήνουν οὔτε νά ἀναπνεύσει* οὔτε νά ἀτενίσει προς αὐτό πού εἶναι ὀντως καλό και μακάριο, γιά τό ὅποιο και ἔχει δημιουργηθεῖ. Ἄλλά ὅπως εἶναι καταταραγμένη και πικραμένη ἀπό τό σάλο και τον καπνό τῶν ἡδονῶν, τή σκοτίζουν και τήν καταποντίζουν. Ἐνώ τ' ἀντίθετα σέ τούτα —ὅσα δηλαδή γεννιούνται ἀπό τις θεοποιητικές ἐντολές σ' ἐκείνους πού ζοῦνε κατά τις ἀπαιτήσεις, δι τῆς σάρκα, ἀλλά τοῦ Πνεύματος, σύμφωνα μέ τό ρητό: «Νά ζεῖτε σύμφωνα μέ τό Πνεῦμα, και δέ θά τελέσετε ἐπιθυμία τῆς σάρκα»²³—, εἶναι ωφέλιμα και σωτήρια και οδηγούν

19. Πράξ. 6. 15.

21. Ἐξ. 34, 30.

23. Γαλ. 5, 16.

20. Ἐξ. 34, 30.

22. Ματθ. 17, 2.

*Στό πρωτότυπο κείμενο ἔχει «ἀναπνεῦσαι» πιθανῶς «ἀνανεῦσαι» = «νά σηκῶσει τό κεφάλι».

σαν σκάλα προς τήν ίδια την κορυφή και τό ακραίο σκαλοπάτι, τήν αγάπη, ή οποία είναι ό Θεός²⁴.

Στο άγιο βάπτισμα δεχόμεστε δωρεάν τή θεία χάρη άφού όμως τη συγκαλύψομε υστερα με τά πάθη, τήν καθαίρομε πάλι μέ τήν εκπλήρωση των εντολών.

6. Άλλα τότε στή θεία μήτρα, δηλαδή στήν ιερή κολυμβήθρα, δεχόμεστε έξ ολοκλήρου τέλεια δωρεά τή θεία χάρη. "Αν όμως κατόπιν τή σκεπάσομε, ενώ δέν έπρεπε, μέ τήν κακή χρήση των πρόσκαιρων και μέ τή φροντίδα των βιοτικών υποθέσεων και μέ τήν άχλύ των παθών, έχομε πάλι τή δυνατότητα, ακόμα κι έτσι, μέ τή μετάνοια και μέ τήν εκπλήρωση των θεουργικών εντολών νά ξαναπάρομε και ν' άνακτήσομε τήν υπερφυσική αυτή λαμπρότητα και νά τή δούμε νά προβάλλει ολοφάνερα. Βέβαια, κατά τό μέτρο τής επιμέλειας και τής πίστεως καθενός γίνεται και ή φανέρωση της· και πριν από αυτά, μέ τή βοήθεια και τήν αγαθότητα τοῦ Κυρίου Ιησού Χριστού, όπως λέει ό άγιος Μάρκος: «Ο Χριστός, επειδή είναι τέλειος Θεός, δώρησε τέλεια τή χάρη τοῦ Αγίου Πνεύματος σε δσους βαπτίστηκαν. Αυτή ή χάρη δέν δέχεται προσθήκη από μάς, αλλά αποκαλύπτεται και φανερώνεται σέ μάς ανάλογα μέ τήν εργασία των εντολών. Και ή Γδια μάς προσθέτει πίστη, μέχρις οτου καταλήξομε ολοι στήν ενότητα τής πίστεως και στήν πλήρη ωριμότητα πού μέτρο της είναι ό Χριστός²⁵. Ό,τι λοιπόν προσφέρομε οταν αναγεννηθούμε από Αυτόν, και τούτο από Αυτόν προέρχεται, και από Αυτόν ήταν κρυμμένο μέσα μας».

Όποιος πολιτεύεται σύμφωνα μέ τό θέλημα τον Θεού πρέπει νά άσκει όλες τις εντολές, αλλά τήν περισσότερη εργασία νά τήν αφιερώνει σ' αυτές πού είναι σπουδαιότερες από τις άλλες και κάπως γενικότερες.

7. Η άρχή λοιπόν και ή ρίζα, όπως είπαμε, δλης αυτής τής προσπάθειας είναι νά ζούμε σύμφωνα μέ τις σωτήριες εντολές, ενώ τό τέρμα και ό καρπός είναι νά επανέλθομε στήν τέλεια χάρη τοῦ Πνεύματος πού μάς πρωτοδωρήθηκε μέ τό βάπτισμα. Και είναι βέβαια αυτή ή χάρη μέσα μας, γιατί ό Θεός δέν ανακαλεί τις δωρεές Του²⁶, αλλά είναι καταχωμένη από τά πάθη και αποκαλύπτεται μέ τήν εργασία των θεουργικών εντολών. Γι' αυτό πρέπει, μέ τήν κατά τό δυνατόν εκπλήρωση όλων αυτών των εντολών, νά σπεύδομε μέ κάθε τρόπο νά ανακαθάρομε τήν ψυχή για τή φανέρωση τοῦ Πνεύματος²⁷ και νά δούμε τή χάρη ολοφάνερα. Γιατί, όπως λέει προς τό Θεό ό μακάριος Δαβίδ, «Ο νόμος Σου είναι λύχνος για τά βήματα μου και

24. Α' Τω. 4, 8.

25. Έφ. 4, 13.

26. Ρωμ. 11, 29.

27. Α' Κορ. 12, 7.

φώς για τους δρόμους μου»²⁸, και: «Ἡ εντολή τοῦ Κυρίου φέγγει ἀπὸ μακρῶν καὶ φωτίζει τὰ μάτια μου»²⁹, καί: «Συμμορφωνόμενον μέδεις τις εντολές Σου»³⁰. Καί ὁ ἐπιστήθιος Μαθητῆς λέει: «Ὅποιος φυλάει τις εντολές Του μένει μέσα σ' Αὐτόν κι Αὐτός μέσα σ' ἐκεῖνον»³¹, καί: «Οἱ εντολές Του δέν εἶναι βαριές»³². Καί ὁ Σωτῆρας λέει: «Ὅποιος κρατά τις εντολές μου καί τις τηρεῖ, αὐτός εἶναι πού μέ ἀγαπᾷ κι ὁποῖος μέ ἀγαπά, θά ἀγαπηθεῖ ἀπὸ τον Πατέρα μου· θά τον ἀγαπήσω κι ἐγὼ καί θά τοῦ φανερώσω τον εαυτό μου. "Ἄν μέ ἀγαπᾷ κάποιος θά τηρήσει τό λόγο μου καί θά τον ἀγαπήσει κι ὁ Πατέρας μου· θά ἐρθομε σ' αὐτόν καί θά ἐγκατασταθούμε μέσα του. Ὅποιος δέν μέ ἀγαπάει, δέν τηρεῖ τούς λόγους μου»³³. Καί μάλιστα, στίς πρώτες καί γενικότερες εντολές, πού εἶναι σάν μητέρες τῶν λοιπῶν, νά ἀφιερώνομε τήν περισσότερη ἐργασία μας. Ἐτσι λοιπόν, μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ, θά ἐπιτύχομε ἀλάνθαστα καί τό σκοπὸ μας, δηλαδή τήν καλή ἐνάρξη ἀλλά καί τό τέλος τῆς ἐπιθυμίας μας, πού εἶναι ἡ φανέρωση τοῦ Πνεύματος³⁴.

Ἀρχὴ κάθε θεάρεστης ἐργασίας εἶναι ἡ μέ πίστη ἐπίκληση τον ὀνόματος τον Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μαζί μ' αὐτὴν ἡ εἰρήνη καί ἡ ἀγάπη πού ἀνατέλλουν ἀπὸ αὐτήν.

8. Ἄρχη λοιπόν κάθε ἐργασίας θεάρεστης εἶναι ἡ ἐπίκληση μέ πίστη τοῦ σωτηρίου ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἴδιος ἔχει πει: «Χωρὶς ἐμένα δέν μπορεῖτε νά κάνετε τίποτε»³⁵. Μαζί μέ αὐτήν εἶναι καί ἡ εἰρήνη, γιατί λέει: «Πρέπει νά προσεύχεσθε χωρὶς ὀργή καί διαλογισμούς»³⁶, ὅπως ἐπίσης καί ἡ ἀγάπη, ἐπειδὴ «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, κι ὁποῖος μένει μέσα στήν ἀγάπη μένει μέσα στο Θεὸ κι ὁ Θεὸς σ' αὐτόν»³⁷. Ἡ εἰρήνη καί ἡ ἀγάπη, δέν κάνουν μόνο τήν ευχή ευπρόσδεκτη, ἀλλὰ κι ἀπὸ αὐτή πάλι τήν ευχή γεννιούνται καί ἀνατέλλουν καί οἱ ἴδιες, σάν δίδυμες θεϊκές ακτίνες, καί αυξάνουν καί τελειοποιούνται.

Μέ κάθε μία ἀπὸ αὐτές καί μέ τις τρεις μαζί χαρίζεται ἀφθονα σέ μάς ὁ πλοῦτος ὅλων τῶν ἀγαθῶν.

9. Ἀπὸ αὐτά, ἡ μάλλον μέ καθένα ἀπὸ αὐτά χωριστά καί μέ τὰ τρία μαζί, χαρίζεται ἀφθονα σέ μάς καί μάς πλημμυρίζει ὁ πλοῦτος δλων τῶν ἀγαθῶν. Μέ τήν ἐπίκληση δηλαδή μέ πίστη τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλπίζομε μέ βεβαιότητα νά λάβομε τό ἔλεος καί τήν ἀληθινή ζωὴ πού εἶναι κρυμμένη μέσα στό Χριστό³⁸, γιατί αὐτά ἀφήνει ν' ἀνα-

28. Ψαλμ. 118, 105.

29. Ψαλμ. 18, 9.

30. Ψαλμ. 118, 128.

31. Α' Ἱω. 3, 24.

32. Α' Ἱω. 5, 3.

33. Ἱω. 14, 21-24.

34. Α' Κορ. 12, 7.

35. Ἱω. 15, 5.

36. Α' Τιμ. 2, 8.

37. Α' Ἱω. 4, 16.

38. Κολ. 3, 3.

βλύσουν σαν από μία αέναη θεία πηγή τό δνομα τού Κυρίου Ίησοῦ πού τό επικαλούμαστε μέ καθαρότητα μέσα στήν καρδιά. Μέ τήν ειρήνη πού ξεπερνά κάθε νού και πού δέν έχει κανένα δριο³⁹ αξιωνόμαστε να συμφιλιωθούμε μέ τό θεό και μεταξύ μας. Και τέλος μέ τήν αγάπη, πού ή δόξα της δε συγκρίνεται μέ τίποτε, επειδή είναι τό τέλος και ή συγκεφαλαίωση τού Νόμου και των Προφητών⁴⁰, ώστε και ό Θεός νά ονομάζεται αγάπη⁴¹, ενωνόμαστε ολοκληρωτικά μέ τό Θεό, άφού καταργείται ή αμαρτία μας μέ τή δικαιοσύνη τού Θεού και μέ τήν υιοθεσία τής χάρης, ή οποία ενεργείται μέσα μας παράδοξα μέ τήν αγάπη. Γιατί λέει: «Η αγάπη θά καλύψει πλήθος αμαρτίες»⁴², και: «Η αγάπη τά δέχεται δλα· ή πίστη, ή ελπίδα, ή υπομονή δέν τήν αφήνουν ποτέ· ή αγάπη δέν χάνει ποτέ τήν αξία της»⁴³.

Ό Κύριος μας Ιησούς Χριστός κατά τον καιρό τον σωτηρίον πάθους Τον αντά άφησε στους Μαθητές Τον σάν αποχαιρετιστήριες εντολές και θεία κληρονομιά, όπως επίσης και μετά τήν ανάσταση.

10. Γι' αυτό και ό ίδιος ό πανάγαθος και γλυκύτατος Κύριος μας Ιησούς Χριστός, και δταν έφτασε για χάρη μας στο εκούσιο πάθος Του, και δταν φανερώθηκε στους Αποστόλους μετά τήν ανάσταση, αλλά και δταν έμελλε νά ξαναγυρίσει στον κατά φύση δικό Του και κατά χάρη δικό μας Πατέρα, άφησε δλα αυτά ατούς δικούς Του ως πατέρας γνήσιος και φιλόστοργος, σάν αποχαιρετιστήριες εντολές και παρηγορίες ευχάριστες και ενέχυρα ισχυρά, ή μάλλον αναφαίρετη θεόδοτη κληρονομιά. Αυτό φαίνεται σέ δσα είπε ατούς Μαθητές, δταν έφτασε ή ώρα τού σωτηρίου πάθους: «Ό,τι ζητήσετε στο δνομά μου, θά σάς τό κάνω»⁴⁴, και: «Σάς βεβαιώνω πώς δσα ζητήσετε από τον Πατέρα μου στο δνομά μου, θά σάς τά δώσει. "Ως τώρα δέ ζητήσατε τίποτε στο δνομά μου. Ζητάτε και θά λάβετε, για νά ολοκληρωθεί ή χαρά σας. Τήν ήμερα εκείνη νά ζητήσετε στο δνομά μου»⁴⁵. Και πάλι, μετά τήν ανάσταση τούς είπε: «Όσοι πιστέψουν, θά κάνουν αυτά τά θαύματα· στο δνομά μου θά βγάλουν δαιμόνια, θά μιλήσουν νέες γλώσσες κλπ.»⁴⁶. Συμφωνούν μ' αυτά και δσα λέει ό επιστήθιος Μαθητής: «Ό Ιησούς έκανε βέβαια και πολλά άλλα θαύματα ενώπιον τών μαθητών Του, πού δέν είναι γραμμένα στο βιβλίο τούτο· αυτά γράφτηκαν για νά πιστέψετε διτι ό Ιησούς είναι ό Χριστός, ό Ίίός τού Θεού, και πιστεύοντας νά έχετε ζωή στο δνομά Του»⁴⁷. Και ό θεσπέσιος Παύλος λέει: «Στο δνομα τού Ιησού θά προσκυνήσουν δλοι κλπ.»⁴⁸. Αλλά και στις Πράξεις τών Αποστόλων έχει γραφεί: «Τότε ό Πέτρος, γεμάτος Πνεύμα Άγιο, είπε "Μάθετε δ-

39. Φιλίπ. 4, 7· Ήσ. 9, 7.

40. Ματθ. 22, 40.

41. Α' Ίω. 4, 8.

42. Α' Πέτρ. 4, 8.

43. Α' Κορ. 13, 7-8.

44. Ίω. 14, 13.

45. Ίω. 16, 23-26.

46. Μάρκ. 16, 17-18.

47. Ίω. 20, 30-31.

48. Φιλίπ. 2, 10.

λοι σας και δλος ό λαός του Ισραήλ· στο δνομα του Ιησοῦ του Ναζωραίου πού έσεΐς σταυρώσατε και πού ό Θεός τον άνέστησε από τούς νεκρούς, στο δνομα τούτο στέκεται αυτός μπροστά σας υγιής"»⁴⁹. Και λίγο πιο κάτω: «Από κανέναν άλλο δέν μπορεί νά προέλθει ή σωτηρία, οὔτε υπάρχει άλλο δνομα δοσμένο στους ανθρώπους μέ τό όποιο νά μπορούμε νά σωθούμε»⁵⁰. Και πάλι λέει ό Σωτήρας: «Μού δόθηκε δη ή εξουσία στον ουρανό και στή γή»⁵¹. Επίσης, μέ δσα πάλι είπε ό Θεάνθρωπος Κύριος πριν τή σταύρωση Του στους Αποστόλους: «Σάς αφήνω τήν ειρήνη, σάς δίνω τήν ειρήνη τή δική μου»⁵², και: «Αυτά τά λέω για νά έχετε ειρήνη ενωμένοι μέ μένα»⁵³, και: «Αυτή είναι ή εντολή μου, νά αγαπάτε ό ένας τον άλλο»⁵⁴, και: «Μ' αυτό θά σάς γνωρίσουν δλοι διτ είστε μαθητές μου, αν έχετε αγάπη μεταξύ σας»⁵⁵, και: «Όπως μέ αγαπήσε ό Πατέρας μου, έτσι σάς αγαπήσα κι εγώ· μέινετε στήν αγάπη μου. Άν τηρήσετε τις εντολές μου, θά μέινετε στήν αγάπη μου, δπως εγώ τήρησα τις εντολές του Πατέρα μου και μένω μέσα στήν αγάπη Του»⁵⁶. Και μετά τήν ανάσταση πάλι σέ διάφορες ώρες φαίνεται πολλές φορές διτ τούς έδωσε τήν ειρήνη, εμφανιζόμενος στους δικούς Του και λέγοντας: «Ειρήνη σέ σάς»⁵⁷. Και προς τον Πέτρο, στον όποιο εμπιστεύτηκε τήν αρχηγία των Μαθητών, δείχνοντας διτ ή φροντίδα του ποιμνίου είναι κάποια αμοιβή τής φλογερής αγάπης προς τον ίδιο τον Κύριο Ιησοῦ Χριστό, είπε τρεις φορές: «Άν μέ αγαπάς Πέτρε, περισσότερο από τούς άλλους, ποιμάινε τά πρόβατα μου»⁵⁸. Μπορεί κανείς, διχι άστοχα, νά πει και τούτο· διτ από τις παραπάνω τρεις εξαισεις εντολές, γεννιούνται και άλλα τρία εξαιρετικά. Κι αυτά είναι ή κάθαρση τής ψυχής, ό φωτισμός και ή τελείωση.

Μέ αυτά τά τρία διαπλέκονται όλες οι αρετές.

11. Άν θελήσει κανείς νά εξετάσει λεπτομερώς και μέ ενάργεια αυτό τό τρίκλωνο και κατά κάποιο τρόπο άρρηκτο σχοινί, θά βρει νά κρέμεται άπ' αυτό και νά είναι υφασμένη μαζί του δη ή άφθαρτη και θεόφτιαχτη πορφύρα των αρετών. Γιατί ή κατά Θεόν ζωή είναι σαν μιά πολύτιμη αλυσίδα και μιά χρυσοποίκιλη σειρά, δπου ή μία αρετή είναι δεμένη αρμονικά από τήν άλλη, ταιριασμένες δλες σέ μία ενότητα, και δλες μαζί οι αρετές συμπληρώνουν ένα έργο, τό όποιο είναι νά θεωθεΐ ό άνθρωπος πού ζει άπόλυτα μέ αυτές. Και δλες αυτές οι αρετές έχουν σαν κάποιους συνδέσμους και κρίκους αυτή τή σωτήρια επίκληση του πολυαγάπητου ονόματος του Κυρίου Ιησοῦ Χριστού μέ πίστη, κι άν θέλεις και μέ ελπίδα και μέ ταπείνωση, και τήν ειρήνη μαζί και τήν αγάπη, αυτό τό θεοφύτευτο τρίκορμο και

49. Πράξ. 4, 8-10.

50. Πράξ. 4, 12.

51. Ματθ. 28, 18.

52. 1ω. 14, 27.

53. 1ω. 16, 33.

54. 1ω. 15, 12.

55. 1ω. 13, 35.

56. 1ω. 15, 9-11.

57. 1ω. 20, 19.

58. 1ω. 21, 15 κ.έ.

ζωοπάροχο δένδρο. Όποιος αγγίζει τό δένδρο αυτό την ώρα πού πρέπει και γεύεται όπως είναι φυσικό από αυτό, δέν τρυγά βέβαια θάνατο όπως ό πρωτόπλαστος, αλλά ζωή άφθαρτη και αιώνια.

7/ δωρεά και ή επέλευση τον Αγίου Πνεύματος από τό Θεό Πατέρα στους πιστούς, χαρίζεται μέ τη δύναμη του Ιησού Χριστού και στο άγιο όνομα Του.

12. Ασφαλώς και ή δωρεά του Αγίου Πνεύματος από τό Θεό Πατέρα στους πιστούς και ή έπιφοίτησή του χαρίζεται μέ τή δύναμη του Ιησού Χριστού και στο άγιο όνομά Του, όπως λέει ό ίδιος ό υπέρθεος και φιλόψυχος Κύριος Ιησούς Χριστός προς τούς Αποστόλους: «Σάς συμφέρει νά φύγω έγώ. Γιατί άν δέ φύγω, δέ θά έρθει σέ σάς ό Παράκλητος. "Αν όμως πάω εκεί, θά Τον στείλω σέ σάς»⁵⁹, και: «Όταν έρθει ό Παράκλητος, πού θά σάς τον στείλω έγώ από τον Πατέρα, τό Πνεύμα τής αλήθειας, πού εκπορεύεται από τον Πατέρα»⁶⁰, και πάλι: «Ό Παράκλητος, τό "Αγιο Πνεύμα, πού θά στείλει στ' όνομά μου ό Πατέρας μου»⁶¹.

Εύλογα παραγγέλλουν οί άγιοι Πατέρες μας μέ τό φωτισμό του Αγίου Πνεύματος πού είχαν μέσα τους, νά προσευχόμαστε στον Κύριο μας Ιησού Χριστό και από Αυτόν νά ζητούμε τό έλεος.

13. Γι' αυτό λοιπόν και οί ένδοξοι οδηγοί μας και διδάσκαλοι πάρα πολύ σοφά και μέ τό φωτισμό του Παναγίου Πνεύματος πού κατοικούσε μέσα τους, διδάσκουν ότι, πριν από κάθε καλή εργασία και μελέτη, δλοι οί Χριστιανοί, ιδιαίτερα όμως εκείνοι πού θέλουν νά μπουν στο στάδιο τής θεοποιού ησυχίας και νά αφιερωθούν στο Θεό και ν' αποκοπούν από τον κόσμο και νά ησυχάζουν όρθά, πρέπει νά προσεύχονται στον Κύριο και από Αυτόν νά ζητούν επίμονα χωρίς δισταγμό τό έλεος Του. Και νά έχουν αδιάκοπη εργασία και μελέτη τό πανάγιο και γλυκύτατο όνομά Του, και αυτό νά έχουν συνεχώς στην καρδιά, στο νού και στά χείλη. Και μέσα σ' Αυτόν και μαζί Του ν' αναπνέουν και νά ζούν και νά κοιμούνται και νά ξυπνούν και νά κινούνται και νά τρώνε και νά πίνουν. Και μέ λίγα λόγια, νά σπεύδουν νά κάνουν όλα κατά τον δμοιο τρόπο. Όπως δηλαδή όταν Αυτός είναι απών συρρέουν όλα τά κακά ή μάλλον δέν έρχεται κοντά μας κανένα χρησιμο, έτσι και όταν είναι παρών σέ μάς, αποδιώχνεται κάθε τί εχθρικό και δέ μάς λείπει κανένα αγαθό και τίποτε δέν είναι αδύνατο νά τό κατορθώσουμε, όπως τό ορίζει ρητά ό ίδιος ό Κύριος: «Όποιος μένει σέ μένα κι έγώ σ' εκκείνον, αυτός δίνει πολύ καρπό, γιατί χωρίς έμενα δέν μπορείτε νά κάνετε τίποτε»⁶². Αυτό λοιπόν τό φοβερό και σεβάσμιο σέ δλη τήν κτίση και πράγ-

59. 1ω. 16, 7.

60. 1ω. 15, 26.

61. 1ω. 14, 26.

62. 1ω. 15, 5.

μα και δνομα, πού είναι πάνω από κάθε πράγμα και όνομα⁶³, κι έμεις οί ανάξιοι επικαλεστήκαμε μέ πίστη και προς αυτό ανοίξαμε διάπλατα τά πα- νιά τού λόγου μας, κι έτσι κάνομε άρχή νά μιλήσομε και γιά τά παρακάτω.

Εκείνος που θέλει νά βαδίζει χωρίς νά σφάλλει τον κατά Θεόν δρόμο της ησυχίας, πρέπει μαζί μέ την καθολική άπάρνηση των πάντων, νά εκλέξει και τήν τέλεια υποταγή.

14. Στο δνομα τού μεγάλου Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού, πού είπε: «Έγώ είμαι τό φως, ή ζωή και ή αλήθεια, ή οδός και ή θύρα πού οδηγεί προς τό Θεό Πατέρα, κι όποιος περάσει από μένα θά σωθεί και θά μπαίνει και θά βγαίνει και θά βρίσκει βοσκή σωτηριώδη»⁶⁴, πρόσεξε σέ κεί- να πού λέμε και σέ συμβουλευόμε ειλικρινά. Προπάντων νά εκλέξεις γιά τον εαυτό σου μαζί μέ τήν καθολική κατά τήν ιερή τελετή άπάρνηση τού κό- σμου, και υποταγή άδολη και τέλεια. Νά φροντίσεις δηλαδή πολύ, νά βρεις οδηγό και διδάσκαλο απλανή. Αυτό θά τό γνωρίσεις άν γιά δσα λέει φέρνει μαρτυρία από τις ιερές Γραφές και άν ή ζωή του είναι πνευματοφόρα και συμφωνεί μέ τά λόγια του. Νά έχει επίσης υψηλή τή διάνοια αλλά ταπεινό τό φρόνημα και νά είναι ενάρετος στους τρόπους και γενικά δπως παριστά- νουν τά θεοπαράδοτα λόγια τον κατά Χριστόν διδάσκαλο. Και άφού τον βρεις και προσκολληθείς σωματικά και πνευματικά σ' αυτόν, ώς υιός φιλό- στοργος σέ πατέρα γνήσιο, ολόκληρος ν' ακολουθείς αποκλειστικά και πιστά τις εντολές του, αποβλέποντας σ' αυτόν δπως στον ιδιο τό Χριστό και δχι σέ άνθρωπο. Και άφού απορρίψεις μακριά από σένα κάθε απιστία και δι- σταγμό, ακόμη και κάθε φρόνημα και θέλημα δικό σου, νά ακολουθείς τό διδάσκαλο μέ απλότητα και άπεριέργεια, βήμα προς βήμα, έχοντας τή συ- νειδηση σου σάν κάποιο καθρέφτη γιά σαφή και καθαρή σου πληροφορία τής ανεπιφύλακτης και άκρας υπακοής στο μυσταγωγό σου. Κι άν καμιά φορά σού βάλει κρυφά κάποιον αντίθετο λογισμό ό διάβολος, ό εχθρός κάθε καλού, τότε, σάν νά πρόκειται γιά πορνεία και φωτιά, τινάξου κυριολεκτι- κά από αυτόν προς τον εαυτό σου και άντιμίλησε σοφά στον απατεώνα πού σου υποβάλλει αυτούς τούς λογισμούς, λέγοντας του διτι δέν οδηγεί ό οδη- γούμενος τον οδηγό, αλλά ό οδηγός τον οδηγούμενο, και διτι δέν ανέλαβα έγώ τήν κρίση τού γέροντα μου, αλλά εκείνος τή δική μου, και δέν ορίστη- κα έγώ κριτής εκείνου, αλλά εκείνος δικός μου, σύμφωνα μέ δσα γράφει ό Ιωάννης τής Κλίμακος και τά παρόμοια τους. Γιατί δέν υπάρχει γνησιότερο πράγμα από αυτόν τον τρόπο ζωής, δηλαδή τήν υποταγή, γιά κείνον πού διάλεξε αποφασιστικά νά σχίσει τά χειρόγραφα τών αμαρτιών του και νά γραφεί στο θείο βιβλίο τών σωζόμενων. Κατά τον μακάριο Παύλο, ό Υιός τού Θεού και Θεός μας Κύριος Ιησούς, δταν έγινε άνθρωπος γιά χάρη μας

63. Φίλιπ. 2, 9.

64. 1ω. 8, 12- 14, 6· 10, 9.

και οικονομούσε με πολλή σοφία τό πατρικό σχέδιο της σωτηρίας μας, χάραξε τό δρόμο τής υποταγής, μέ τον όποιο εύαρέστησε ώς άνθρωπος και αξιώθηκε ν' ανυψωθεί πάλι άπό τον Πατέρα. Γιατί λέει: «Ταπεινώθηκε θεληματικά υπακούοντας μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού. Γι' αυτό και ό Θεός τόν ανέβασε πολύ ψηλά και τού χάρισε δνομα κλπ».⁶⁵ Ποιος λοιπόν είναι εκείνος πού περιμένει μέ αύθάδεια, για νά μήν πώ μέ αμάθεια, διτι θά επιτύχει τή δόξα τού Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού και τά πατρικά έπαθλα, χωρίς νά έχει διαλέξει τόν ίδιο δρόμο τού καθηγητή και διδασκάλου μας Ιησού Χριστού; Γιατί και ό μαθητής, άν ενδιαφέρεται νά γίνει όμοιος μέ τό δάσκαλο του, σαν εκμαγείο άριστου πρωτοτύπου, πρέπει μέ δλη τήν όρμή τής ψυχής του νά αποβλέπει άπαρασάλευτα στή ζωή και τά έργα τού παιδαγωγού του και τούτον νά σπεύδει κάθε μέρα και περισσότερο νά μιμείται. Έπειτα, για τόν ίδιο τόν Κύριο μας Ιησού Χριστό έχει γραφεί: «Και ζούσε υπακούοντας στον πατέρα και τή μητέρα Του»⁶⁶, αλλά και ό ίδιος ο Σωτήρας λέει: «Δέν ήρθα για νά μέ υπηρετήσουν αλλά για νά υπηρετήσω»⁶⁷. Και υπάρχει κανείς, πού θέλει νά ζει μέ άλλο τρόπο, δηλαδή αυτάρεσκα και αυτόβουλα και χωρίς οδηγό, και νομίζει διτι ακολουθεί όρθά τήν κατά Θεόν ζωή; Όχι βέβαια! κάθε άλλο, αφού ξεπερνά τά έσκαμμένα. Λέει και ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Όπως εκείνος πού δέν έχει οδηγό εύκολα χάνει τό δρόμο του, έτσι κι εκείνος πού ακολουθεί αυτεξούσια τή μοναχική ζωή, εύκολα χάνεται, κι ας κατέχει δλη τή σοφία τού κόσμου». Γι' αυτό και οί περισσότεροι, για νά μήν πούμε δλοι, δσοι δέν είναι υποτακτικοί και πορεύονται χωρίς συμβουλή, σπέρνουν ονειροπολώντας πολλά, μέ κόπο και ιδρωτα. Στήν πραγματικότητα όμως ελάχιστα θερίζουν. Μερικοί μάλιστα άντί σιτάρι μαζεύουν, άλοίμονο, ζιζάνια, γιατί ακολουθούν, δπως έχει ειπωθεί, τήν ιδιορρυθμία* και τό αυτάρεσκο φρόνημα τους, άπό τό όποιο τίποτε δέν είναι χειρότερο. Και σ' αυτό μαρτυρεί ό Ιωάννης τής Κλίμακος γράφοντας τά έξης: «Όσοι επιχειρήσατε νά κατεβείτε στην παλαιστρα αυτή τής νοεράς αθλήσεως δσοι θέλετε νά σηκώσετε στους ώμους σας τό ζυγό τού Χριστού δσοι επιδιώκετε νά μεταθέσετε τό φορτίο σας στον τράχηλο τού άλλου (τού γέροντα) δσοι σπεύδετε νά συντάξετε θεληματικά τό πωλητήριο τού εαυτού σας, κι άντί γι' αυτό θέλετε νά σάς γράψουν έγγραφο ελευθερίας δσοι περνάτε τό μεγάλο αυτό πέλαγος κολυμπώντας, κρατούμενοι άπό τά χέρια άλλων, μάθετε διτι επιχειρήσατε νά βαδίσετε ένα σύντομο και τραχύ δρόμο, πού έχει μία μόνο πλάνη, ή οποία ονομάζεται ιδιορρυθμία. Εκείνος πού απαρνήθηκε μιá και καλή τήν ιδιορρυθμία, σέ δλα δσα νομίζει καλά και πνευματικά και θεάρεστα, αυτός έφτασε πριν καν βαδίσει. Γιατί υπακοή σημαίνει νά μήν εμπιστεύεται κανείς

65. Φιλιπ. 2, 8-9.

66. Λουκ. 2, 51.

67. Ματθ. 20, 28.

*Άσκητικός ορος, πού σημαίνει τό νά «ρυθμίζει» ό μοναχός τά του έαυτού του ό ίδιος, ακολουθώντας δηλαδή τή δική του γνώμη και θέληση, χωρίς νά υπακούει ή νά συμβουλευέται γέροντα.

τον εαυτό του σέ κανένα καλό μέχρι τό τέλος τής ζωής του». Επομένως και σύ, μάθε τα αυτά καλά σέ βάθος, κι επιθυμώντας νά εξασκείς τήν αγαθή και αναφαίρετη μερίδα τής ούρανοδρόμου ησυχίας, νά ακολουθείς όπως σου δηλώθηκε τους νόμους πού έχουν όρθά θεσπιστεί. Άποδέξου πρώτα μετά χαράς τήν υπακοή. Όμοια έπειτα τήν ησυχία. Γιατί δπως ή πράξη είναι ή βάση τής θεωρίας, έτσι και ή υπακοή τής ησυχίας. Και οπως έχει γραφεί, μή θέλεις νά μετακινείς δρια πού έβαλαν οί Πατέρες⁶⁸, και: «Άλοιμονο στον μόνο»⁶⁹. Μέ αυτό τον τρόπο βάζοντας καλή άρχή στή θεμελίωση, μέ τον καιρό θά βάλεις και λαμπρότατη οροφή μέ τήν αρχιτεκτονική τοῦ Πνεύματος. Γιατί, δπως έχει λεχθεί, δπου ή άρχή είναι ακατάλληλη, είναι για πέταμα και τό σύνολο, και αντίστροφα, δπου ή άρχή είναι κατάλληλη, θά είναι και τό σύνολο ώραϊο, δπως και αρμονικό, παρ' δλο πού καμιά φορά συμβαίνει τό αντίθετο· πράγμα βέβαια πού γίνεται από τή δική μας πρόθεση και προαίρεση.

Ποιά είναι τά σημάδια τής αληθινής υποταγής, πού δταν τά κατέχει δ πραγματικός υπήκοος, θά υποτάσσεται σωστά.

15. Άλλά επειδή ό περί υποταγής λόγος είναι μεγάλος και δύσκολος νά τόν διεξέλθεις και γι' αυτό δσοι ασκούν τήν υποταγή, τήν ασκούν μέ διάφορους τρόπους, πρέπει και γι' αυτή νά σου κάνομε κάποιες μικρές επισημάνσεις για νά τις έχεις σάν σημάδια· δταν τά κατέχεις αυτά σάν κανόνα και μέτρο αλάθητο, θά ενεργείς όρθά. Ιδού λοιπόν τι θά σου πούμε: Εκείνος πού άσκει αληθινή υπακοή πρέπει, δπως νομίζομε, νά φυλάει οπωσδήποτε τις έξης πέντε αρετές. Πρώτη, τήν πίστη, νά έχει δηλαδή καθαρή και ειλικρινή πίστη προς τόν πνευματικό του πατέρα, τόσο πολύ ώστε νά νομίζει διτι βλέπει τό Χριστό και διτι σ' Αυτόν υποτάσσεται, δπως λέει ό Κύριος Ιησούς: «Όποιος ακούει εσάς ακούει έμένα, κι οποιός απορρίπτει εσάς απορρίπτει έμένα· κι δποιος απορρίπτει έμένα, απορρίπτει αυτόν πού μέ απέστειλε»⁷⁰. επίσης: «Ό,τι δέν προέρχεται από πίστη είναι αμαρτία»⁷¹. Δεύτερη, τήν αλήθεια· νά είναι δηλαδή αληθινός στα έργα και στους λόγους και στήν ακριβή εξομολόγηση τών λογισμών του. Γιατί λέει ό Ψαλμωδός: «Θεμέλιο τών λόγων σου είναι ή αλήθεια»⁷², και: «Ό Κύριος αρέσκεται στήν αλήθεια»⁷³. Και ό Χριστός λέει: «Έγώ είμαι ή αλήθεια»⁷⁴· μάλιστα λέγεται και Αυτόαλήθεια. Τρίτη" αρετή, νά μήν κάνει τό δικό του θέλημα —γιατί, λέει, είναι ζημία στον υποτακτικό νά κάνει τό θέλημα του—, αλλά πάντοτε νά τό κόβει θεληματικά, χωρίς δηλαδή νά αναγκάζεται από τόν πνευματικό του πατέρα. Τέταρτη, νά μήν αντιλέγει και νά μή φιλονικεί καθόλου, γιατί

68. Παροιμ. 22, 28.

69. Έκκλ. 4, 10.

70. Λουκ. 10, 16.

71. Ρωμ. 14, 23.

72. Ψαλμ. 118, 160.

73. Ψαλμ. 30, 24.

74. Ίω. 14, 6.

ή αντίλογία και ή φιλονεικία δεν είναι τών ευσεβών. Όπως γράφει και ό ιερότατος Παύλος: «Αν είναι κανένας φιλόνεικος, έμείς πάντως δέν έχομε τέτοια συνήθεια, ούτε οί Εκκλησίες του Θεού»⁷⁵. Αν τώρα απαγορεύονται αυτά σέ δλους τούς Χριστιανούς γενικά, πολύ περισσότερο απαγορεύονται στους μοναχούς, και μάλιστα αφού αυτοί υποσχέθηκαν νά υποτάσσονται πλήρως, όπως θέλει ό Κύριος. Τό νά αντιλέγει λοιπόν κανείς και νά φιλονεικεί προέρχεται από φρόνημα δεμένο μέ απιστία και υπερηφάνεια, όπως έχει λεχθεί διτι ό υπερήφανος μοναχός αντιλέγει έντονα. Ισχύει και τό αντίθετο, δηλαδή τό νά μήν αντιλέγει κανείς και νά μή φιλονεικεί προέρχεται από πιστή και ταπεινή διάθεση. Πέμπτη αρετή πού πρέπει νά φυλάει ό υποτακτικός είναι ή ακριβής και ειλικρινής εξομολόγηση στον γέροντα, όπως κατά την τελετή της κουράς δώσαμε υπόσχεση σάν νά παραστεκόμασταν στο φοβερό βήμα του Χριστού, ενώπιον του Θεού και τών αγίων Αγγέλων, νά έχομε άρχή και τέλος, μαζί μέ τις άλλες υποσχέσεις και συμφωνίες μας μέ τον Κύριο, και την εξομολόγηση τών κρυπτών της καρδιάς. Λέει και ό θεός Δαβίδ: «Αποφάσισα νά φανερώσω στον Κύριο την ανομία μου, κατηγορώντας τον εαυτό μου, και Σύ συγχώρησες κλπ.»⁷⁶. Και ό Ιωάννης της Κλίμακος λέει: «Μώλωπες πού φανερώνονται, δέ θά προχωρήσουν στο χειρότερο, αλλά θά θεραπευθούν». Εκείνος πού κρατά αυτή την πεντάδα τών αρετών μέ σοφία και επιμέλεια, ας γνωρίζει χωρίς ν' αμφιβάλλει διτι θά επιτύχει από έδώ ακόμα σάν αρραβώνα τή μακαριότητα τών δικαίων. Και αυτά μέν είναι τά χαρακτηριστικά της αξιομνημόνευτης υπακοής, τά οποία είναι ένα είδος ρίζας και θεμελίου. Άκουσε τώρα και ποιοι είναι οί κλάδοι και ό καρπός και ή οροφή. Μάς λέει πάλι ό Ιωάννης της Κλίμακος: «Από την υπακοή γεννιέται ή ταπεινώση, από την ταπεινώση ή διάκριση, από τή διάκριση ή διόραση, και από αυτήν ή προόραση», ή οποία είναι έργο μόνο του Θεού και τή δωρίζει, σάν δώρο εξαιρετικό και ύπερφυσικότατο, σ' εκείνους πού θεοποιούνται και γίνονται μακάριοι. Έκτος από αυτά, γνώριζε και τούτο ανάλογα μέ την ακρίβεια της υποταγής σου βλαστάνει μέσα σου ή ταπεινώση, και πάλι ανάλογα μέ την ταπεινώση σου ή διάκριση, ομοίως και οί άλλες αρετές. Και ν' αγωνίζεσαι μέ δλη σου τή δύναμη νά τρέχεις χωρίς νά πλανάσαι τό δρόμο της υπακοής. Και έτσι θά φτάσεις ασφαλώς και στήν προχωρημένη αρετή. Αν όμως χωλαίνεις κάπου στό στάδιο της υποταγής, νά ξέρεις διτι δέ θά τελειώσεις καλά τον υπόλοιπο δρόμο πού ξεκίνησες, δηλαδή την κατά Χριστόν πολιτεία, ούτε θά στεφανωθείς μέ τό στεφάνι πού δίνουν στους νικητές. Άλλά ή υπακοή και τά γνωρίσματα της πού είπαμε, νά σου είναι ένα είδος οδηγός, όπως ατους ναυτικούς αυτό πού κοιτούν για νά κρατούν ίσια την πορεία τους. Έτσι κοιτάζοντας σταθερά σ' αυτήν θά μπορέσεις νά περάσεις τό μέγα πέλαγος τών αρετών και νά ρίξεις άγκυρα στό ατάραχο λιμάνι της απάθειας. Κι αν σου συμβεί και καμιά

75. Α' Κορ. 11, 16.

76. Ψαλμ. 31, 5.

θύελλα ή τρικυμία, αυτή θα οφείλεται σε παρακοή σου. Γιατί, όπως λένε οι Πατέρες, εκείνον που έχει αληθινή υπακοή ούτε ο ίδιος ο διάβολος δεν μπορεί να τον βλάψει. Για να σου δείξουμε σύντομα πόσο μεγάλο είναι το σεβασμιο ύψος της πανθαύμαστης υπακοής, θα θυμηθούμε ακόμη μία πατερική φράση. Λέει λοιπόν το λαμπρότατο αστέρι της κατά Χριστόν πολιτείας, που έφτιαξε σαν νέος Βεσελεή⁷⁷ την ουράνια Κλίμακα: «Οί Πατέρες ονομάζουν δπλο την ψαλμωδία, την προσευχή τείχος, τά άμωμα δάκρυα λουτρό· την μακάρια υπακοή όμως την χαρακτήρισαν μαρτύριο, χωρίς τό όποιο κανείς από τούς εμπαιθείς δε θά δει τον Κύριο». Νομίζουμε είναι αρκετά κι αυτά για μία εναργέστατη φανέρωση και έπαινο του άμιμητου μιμήματος της τρισμακάριστης υπακοής. Θά μπορούσαμε ακόμη να μάθουμε και να διακρίνουμε με την πείρα, άν βέβαια κοιτάξουμε προς τά άνω και έξετάσουμε, ποιο είναι τό αίτιο της συντριβής και της θνητότητας μας, ενώ δε δημιουργηθήκαμε έτσι εξαρχής· και ποιο είναι πάλι τό αίτιο της άνακαινίσεώς μας και της αθανασίας. Βλέπομε λοιπόν οτι τό πρώτο, δηλαδή τή φθορά, την προξένησε ή πίστη του πρώτου Αδάμ στον εαυτό του, ή ιδιορρυθμία του, ή ανυπακοή του, από τά όποια προήλθε ή αθέτηση και ή παράβαση της θείας εντολής. Τό δεύτερο τό πέτυχε για μάς ή κοινή βούληση και υποταγή προς τον Πατέρα Του του δεύτερου Αδάμ, του Θεού και Σωτήρα μας Ιησοϋ Χριστού, από τά όποια προήλθε ή τήρηση της πατρικής εντολής. Γιατί, όπως είπε ο Σωτήρας: «Εγώ δε δίδαξα από μόνος μου, αλλά ο Πατέρας που με έστειλε, εκείνος μου έδωσε εντολή τί να πώ και τί να κηρύξω. Και ξέρω πως ή εντολή Του οδηγεί στην αιώνια ζωή. "Ό,τι λοιπόν κηρύττω, τό κηρύττω όπως μου τό έχει πει ο Πατέρας»⁷⁸. Όπως λοιπόν στον προπάτορα Αδάμ και σε δσους του μοιάζουν, ρίζα και μητέρα όλων των λυπηρών είναι ή οίηση, έτσι και στον καινούργιο Αδάμ, τον Θεάνθρωπο Ιησοϋ Χριστό και σ' εκείνους που επιθυμούν να ζουν σύμφωνα με Αυτόν, αρχή και πηγή και θεμέλιο όλων των αγαθών είναι ή ταπείνωση. Αυτή την τάξη και τή στάση βλέπομε να κρατά και ή υπέρτατη και πάνω από μάς ιερή παράταξη όλων των θεόμορφων Αγγέλων, όπως επίσης και ή επίγεια Εκκλησία μας. Κι έχουμε διδαχθεί και πιστεύουμε πως δσοι με κάποιο τρόπο ξεφεύγουν από αυτή τή θεομοθεσία και θέλουν να ζουν με σχολιότητα, για να μην πώ με αυθάδεια, αποκόπτονται από τό Θεό και τή φωτεινή και ουράνια κληρουχία και από την καθολική Εκκλησία, και εξοστρακίζονται και έξαποστέλλονται στο σκότος και τή φωτιά της γέεννας. Και αυτό τό έχουν πάθει οι πονηροί εργάτες του κακού που συνοδεύουν τον εωσφόρο και οι διάφοροι κατά καιρούς λογοπλάνοι κακόδοξοι αιρετικοί, όπως παρουσιάζουν τά θεόγραφα λόγια. Αυτοί, εξαιτίας της αυταρέσκειας και της υπερηφάνειας τους, αποδιώχθηκαν ελεεινά από τή θεία δόξα και τρυφή, και από τον ιερό σύλλογο των

77. Έξ. 31, 2.

78. 1ω. 12, 49-50.

χριστιανών. Είπε κάποιος σοφός ότι τά αντίθετα είναι φάρμακα για τα αντίθετα. Άφοϋ λοιπόν αίτια όλων τών θλιβερών είναι ή ανυπακοή και ή αλαζονεία, ενώ τών ευχάριστων ή υποταγή και ή συντριβή, πρέπει έξάπαντος εκείνος πού επιθυμεί νά ζει άκατηγόρητα, να ζεί μέ υποταγή σέ πατέρα δοκιμασμένο και απλανή, πού νά άντλεί τή δύναμη του από τήν εμπειρία πολλών χρόνων και τήν επιστήμη τών θείων και πού ή ζωή του νά καταστολίζεται από τό στέφανο τών αρετών. Και τή διαταγή και τή συμβουλή τού πατέρα αυτού νά τή θεωρεί φωνή και θέλημα τού Θεού. Γιατί, δπως λέει, «ή σωτηρία βρίσκεται στήν άφθονη συμβουλή»⁷⁹, και «άνθρωπος άσύμβουλος, εχθρός τού εαυτού του». Άν τώρα σέ μερικούς από τούς ένδοξους Πατέρες συνέβη και χωρίς αυτή τήν άσκηση στήν υποταγή, νά επιτύχουν τή θεοποιό ησυχία και τήν κατά Θεόν τελειότητα, αυτό έγινε μέ θεία αποκάλυψη και σπάνια. Και έχει γραφεί δι τού σπάνιου δέ γίνεται νόμος τής Εκκλησίας, δπως ένα χελιδόνι δέν κάνει τήν άνοιξη. Άλλά έσύ, πιστεύοντας ως προκαταρκτική επιστήμη τής ωραιότατης ησυχίας τήν αληθινή υποταγή, άφησε αυτά πού έγιναν μιά φορά και κατ' οίκονομίαν και ακολούθησε δσα από κοινού καθόρισαν οί σεβάσμιοι Πατέρες. Έτσι θ' αξιωθεις και τά βραβεία εκείνων πού ζούν κατά τό νόμο. Τί νομίζεις; Έναν οποιοδήποτε άγνωστο δρόμο, κανείς ποτέ δέ θά διαλέξει νά τον αρχίσει χωρίς οδηγό πού νά τον δείχνει σωστά. Επίσης ούτε τήν ανοιχτή θάλασσα χωρίς έμπειρο κυβερνήτη. Τό ίδιο και οποιαδήποτε τέχνη και επιστήμη, χωρίς σωστό δάσκαλο. Τήν δέ τέχνη τών τεχνών και επιστήμη τών επιστημών και τό δρόμο πού καταλήγει στο Θεό και τό άπειρο νοητό πέλαγος, δηλαδή τή μοναχική ζωή, πού είναι δμοια μέ τή ζωή τών Αγγέλων, τολμά κανείς ν' αρχίσει νά τήν ασκεί και έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του δι τήν θά φτάσει στο τέλος, χωρίς οδηγό και κυβερνήτη και διδάσκαλο έμπειρο και γνήσιο; Όποιος και νά είναι τούτος, πραγματικά εξαπατά τον εαυτό του και πριν βάλει καν άρχή έχει πλανηθεί, επειδή δέν ασκείται κατά τό νόμο. Όπως και τό αντίθετο, πριν ξεκινήσει έχει επιτύχει τό τέλος εκείνος πού πείθεται στους θεσμούς τών Πατέρων. Γιατί, από πού άλλου μπορούμε νά μάθομε νά πολεμούμε εναντίον τής σάρκας δπως ταιριάζει, ή νά παίρνομε τά δπλα κατά τών παθών και τών δαιμόνων; Άφοϋ, δπως έχει γραφεί, δίπλα στις αρετές είναι στημένες οί κακίες και γειτονεύουν. Και από πού θά γυμνάσομε τις αισθήσεις τού σώματος και θά ρυθμίσομε τις δυνάμεις τής ψυχής σάν νά είναι χορδές κιθάρας; Ακόμη, πώς θά μπορέσομε νά ξεχωρίζομε προφητείες και αποκαλύψεις και παρηγορίες και θεωρίες πού στέλνει ό Θεός, αλλά και δόλους και πλάνες και φαντασίες δαιμονικές; Και μέ λίγα λόγια, πώς θ' αξιωθούμε νά φτάσομε σέ ένωση μέ τό Θεό και θεουργικές τελετές και μυστήρια χωρίς τή μύηση ενός μυσταγωγού αληθινού και φωτισμένου; Αδύνατο

79. Ποφοιμ. 11, 14.

πραγματι, αδύνατο. "Ας προσέξομε και τό σκευός της εκλογής, τον μακάριο Παύλο, τόν μύστη τών απορρήτων, τό στόμα τού Χριστού, τό φως τοῦ κόσμου, τον κοινό ήλιο, τόν διδάσκαλο δλης τής οικουμένης, νά συζητά από κοινού και νά συνδιασκέπτεται μέ τούς συναποστόλους του γιά τό Ευαγγέλιο, γιά τό λόγο, δπως λέει, «μήπως μάταια κοπιάζω ή κοπίασα»⁸⁰. "Ας προσέξομε ακόμη και αυτήν τήν Αύτοσοφία, τόν Κύριο μας Ιησού Χριστό νά λέει γιά μέν τόν εαυτό Του διτι «κατέβηκα από τόν ουρανό διχι γιά νά κάνω τό θέλημα μου, αλλά τό θέλημα τού Πατέρα πού μέ απέστειλε»⁸¹, γιά δέ τό πανάγιο και ζωοποιό Πνεύμα διτι «δέ θά μιλήσει από τόν εαυτό Του, αλλά θά πει δσα ακούσει»⁸². Αυτή ή ισχύουσα τάξη, ή οποία συγκρατεί και τά ουράνια και τά επίγεια, θά μάς γεμίσει φρίκη και θάμβος και αγωνία και γιά τή δική μας μηδαμινότητα και αδιαφορία, και γιά εκείνους πού από παραφροσύνη και οϊση προτιμούν νά ζούν. άσχημα και επικίνδυνα, ιδιόρρυθμα και ανυπότακτα. Ό αγώνας αυτός είναι πραγματικά φοβερός και χίλιοι δυο οί κλέφτες και αναριθμητες οί ενέδρες τών πειρατών και τά ναυάγια αμέτρητα. Γι' αυτό και από τούς πολλούς λίγοι είναι δσοι σώζονται⁸³. 'Αλλ' αυτοί ας ζουν δπως θέλουν, αφού τό έργο τού καθενός, δπως λέει ή Γραφή, θά τό δοκιμάσει ή φωτιά⁸⁴. και ό Ψαλμωδός λέει: «Έσύ θ' αποδώσεις στον καθένα κατά τά έργα του»⁸⁵. Και μάλιστα διχι έτσι άπλά δπως θέλουν, αλλά δπως πρέπει κανείς νά βούλεται και νά ζει, έτσι άς δώσει ό Κύριος σέ όλους σύνεση. Έσύ δμως και καθένας πού θέλει νά ζήσει κατά Θεόν, μαθαίνοντας από τούς λόγους αυτούς σάν από μιá άκρη ολόκληρο τό χρυσό και πνευματικό ύφασμα τής μακάριας υπακοής, βιάσου, δπως είπαμε πρίν, νά βρεις διδάσκαλο απλανή και τέλειο. Η στερεή τροφή είναι, κατά τόν χριστοφόρο Παύλο, γιά τούς τέλειους πού έχουν γυμνασμένα τά αισθητήρια γιά τή διάκριση τοῦ καλού και τού κακού⁸⁶, και μ' αυτό τόν τρόπο, αναζητώντας δηλαδή μέ κόπο και πίστη, δέ θά αποτύχεις στο σκοπό σου. Γιατί, δπως λέει ή Γραφή, καθένας πού ζητεί παίρνει κι δποιος αναζητεί βρίσκει και σ' δποιον χτυπά θ' ανοίξουν⁸⁷. Και ό διδάσκαλος πού θά βρεις θά σέ μυσταγωγήσει μέ αλληλουχία και τάξη σέ δλα τά πρέποντα και θεοφιλή, και ακόμα περισσότερο θά σέ οδηγήσει προς τά θεάρεστα και πνευματικότερα και απρόσιτα ατους πολλούς, δταν σέ βλέπει διτι χαίρεται ή ψυχή σου στο μέτρο, στή λιτότητα και τήν προχειρότητα στα φαγητά, τά ποτά, τά σκεπάσματα και τά ενδύματα και διτι αρκείσαι στα πραγματικά χρήσιμα και κατάλληλα και αναγκαία γιά κάθε περίπτωση, και δέ ζητάς τά περιττά και βλακώδη μέ τά όποια καμαρώνουν εκείνοι πού ζούν ανόητα μέ τήν αλαζονεία και τή λάμπη κι έτσι στρέφουν τό ξίφος εναντίον τού εαυτού τους και τής σωτηρίας τους. Και λέει ό μέγας Απόστολος: «Όταν έχομε τροφές και

80. Γαλ. 2, 2.

81. 1ω. 6, 38.

82. 1ω. 16, 13.

83. Λουκ. 13, 23.

84. Α' Κορ. 3, 13.

85. Ψαλμ. 61, 13.

86. Έβρ. 5, 14.

87. Ματθ. 7, 8.

σκεπάσματα, ας αρκεστούμε σ' αυτά»⁸⁸. Αλλά σύ ζητάς και θέλεις νά διδασχτείς κι από μάς γραπτώς τά κατάλληλα και γιά τήν άρχή και γιά τη μεσότητα και γιά τό τέλος της κατά Χριστόν ζωής; Είναι βέβαια επαινετό τό ερώτημα σου, όμως είναι δύσκολη ή πρόχειρη απόκριση. Όμως μέ τή βοήθεια τού Χριστού, σύμφωνα μέ τό αίτημα σου, θά φροντίσομε νά τό κάνομε κι αυτό. Πάνω σέ στερεό και ασάλευτο θεμέλιο, στήν πανένδοξη τέλεια υπακοή, θά οίκοδομήσομε τον πολυθρύλητο οίκο δλης τής πνευματικής οίκοδομής, δηλαδή τή θεοποιό ησυχία. Και θά μιλήσομε στό έξής στηριζόμενοι πάνω σέ ακλόνητους στύλους, στις θεόπνευστες μαρτυρίες τών Πατέρων.

Όποιος επιθυμεί τή γνήσια και κατά Θεόν ησυχία πρέπει νά φροντίζει, μαζί μέ τήν ορθόδοξη πίστη, νά είναι γεμάτος και από τά καλά έργα. Η πίστη είναι διπλή. Ο ήσυχαστής πρέπει νά έχει πίστη, αλλά νά είναι και ειρηνικός, απερίσπαστος, αμέριμνος —δηλαδή χωρίς φροντίδες—, σιωπηλός, ήσυχος, νά ευχαριστεί τό Θεό γιά όλα, νά αναγνωρίζει τήν αδυναμία του, νά υπομένει γενναία τους πειρασμούς και νά ελπίζει στό Θεό, περιμένοντας από Αυτόν τό έλεος.

16. Α'. Ο Κύριος είπε: «Δέ θά μπει στή βασιλεία τών ουρανών καθέννας πού μέ φωνάζει Κύριε, Κύριε, αλλά οποίος κάνει τό θέλημα τού ουράνιου Πατέρα μου»⁸⁹. Και σύ λοιπόν αγαπητέ, αν δέν αγαπάς μόνο στά λόγια τή θεοποιό ησυχία —ή οποία κάνει από τώρα νά δέχονται ολοκάθαρα τις ανταύγειες τής ουράνιας βασιλείας και τού Θεού εκείνοι πού τή ζούν γνήσια, στό δέ μέλλον πιο ολοκληρωμένα και πιο τέλεια—, αλλά τήν αγαπάς αληθινά και πραγματικά, φρόντιζε μαζί μέ τήν ορθόδοξη πίστη νά είσαι γεμάτος και από καλά έργα. Νά είσαι έπειτα ειρηνικός μέ δλους, δσο εξαρτάται από σένα, απερίσπαστος, αμέριμνος, δηλαδή χωρίς καμιά φροντίδα, σιωπηλός, ήσυχος, νά ευχαριστείς τό Θεό γιά όλα, νά έχεις επίγνωση τής αδυναμίας σου και γενικά, νά έχεις τά μάτια σου άγρυπνα και νηφάλια προς τούς πολλών και διαφόρων ειδών πειρασμούς πού σου συμβαίνουν κάθε μέρα. Νά παλεύεις μέ υπομονή και μακροθυμία εναντίον κάθε τρικυμίας και θλίψεως πού θά σου έρθει μέ οποιοδήποτε τρόπο. Γιά τό πρώτο και τό δεύτερο, δηλαδή νά είσαι καταστολισμένος μέ τήν ορθόδοξη πίστη και μέ τά καλά έργα, ας σέ διδάξει σαφώς ό ένδοξος Άδελφόθεος, λέγοντας: «Η πίστη χωρίς τά έργα είναι νεκρή, δπως και τά έργα χωρίς πίστη. Δείξε μου τήν πίστη σου από τά έργα σου.»⁹⁰ Και πριν από αυτόν, ας σέ διδάξει ό καθηγητής και διδάσκαλος όλων, ό Κύριος μας Ιησούς Χριστός πού είπε στους μαθητές Του: «Πηγαίνετε και κάνετε όλα τά έθνη μαθητές μου, βαπτίζοντας τούς ανθρώπους στό δνομα τού Πατέρα και τού Υιού και τού Αγίου Πνεύματος και διδάσκοντας τους νά τηρούν όλες τις εντολές πού σας

88. Α' Τιμ. 6, 8.

89. Ματθ. 7, 21.

90. Γακ. 2, 26 και 18.

έδωσα»⁹¹. Και ό Θεολόγος λέει δι τρία πράγματα ζητεί ό Θεός από κάθε άνθρωπο πού έχει τό βάπτισμα· πίστη όρθή στήν ψυχή, σωφροσύνη στο σώμα και αλήθεια στή γλώσσα.

Ή πίστη είναι διπλή.

Β'. Σημείωσε δι ή πίστη, σύμφωνα μέ τά θεοπαράδοτα λόγια, είναι διπλή. Ή μία είναι ή γενική πίστη όλων των ορθοδόξων Χριστιανών, στήν οποία από τήν άρχή βαπτιστήκαμε και στήν οποία είθε νά πεθάνομε. Τήν άλλη πίστη τήν έχουν σπάνιοι, εκείνοι δηλαδή πού μέ τήν εκπλήρωση όλων των θεοποιών εντολών επανήλθαν στο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση κι έτσι απέκτησαν μέ τό φώς της θείας χάρης τό νά στηριξουν δη τους τήν ελπίδα στον Κύριο· και μάλιστα τόσο πολύ, ώστε —τι μεγαλείο!— νά μήν αμφιβάλουν διόλου τον καιρό τής προσευχής στά αιτήματα τους προς τό Θεό, αλλά νά ζητούν μέ πίστη και νά λαμβάνουν έτσι αμέσως δι,τι είναι συμφέρον, σύμφωνα μέ τό λόγο του Κυρίου⁹². Έτσι οί μακάριοι αυτοί μέ έργα καθαρα απέκτησαν τή βέβαιη πίστη, επειδή απέρριψαν κάθε γνώση και διάκριση και αμφισβήτηση και δισταγμό και καταβυθίστηκαν έξ ολοκλήρου μέσα στή θεία μέθη τής πίστεως και τής ελπίδας και τής αγάπης στο Θεό και υπέστησαν τή θεία και μακάρια αλλοίωση πού είναι, κατά τον μακάριο Δαβίδ, έργο τής δεξιάς του Υψίστου⁹³. Αλλά δέν είναι του παρόντος καιρού νά μιλήσομε κατά πλάτος γιά τήν πρώτη πίστη. Είναι όμως πολύ κατάλληλη ευκαιρία νά μιλήσομε γιά τή δεύτερη, ή οποία σάν καρπός θεϊκός ανθίζει και γεννιέται από τήν πρώτη. Γιατί ή πίστη είναι ένα είδος ρίζα και κορωνίδα τής θεοποιού ησυχίας, όπως λέει και ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Αν δέν πιστέψεις, πώς θά ησυχάσεις;». Και ό θείος Δαβίδ: «Επίστεψα, γι' αυτό μίλησα»⁹⁴. Και ό μέγας Απόστολος Παύλος: «Ή πίστη είναι ή πραγματική ύπαρξη όλων ελπίζομε, ή χειροπιαστή απόδειξη πραγμάτων πού δέ βλέπομε»⁹⁵, και: «Ό δίκαιος θά ζήσει εξαιτίας τής πίστεως του»⁹⁶. Και ό Κύριος στους μαθητές, πού του ζήτησαν νά τους προσθέσει πίστη, είπε: «Αν είχατε πίστη όσο ένα κόκκο σινάπι, θά λέγατε σ' αυτή τή μουριά "Ξεριζώσου και φυτέψου στή θάλασσα" κι εκείνη θά σάς υπάκουε»⁹⁷. είπε ακόμη: «Αν έχετε πίστη και δέν αμφιβάλλετε, δέ θά κάνετε μόνο τό θαύμα τής συκιάς, αλλά κι άν πείτε σ' αυτό τό βουνό "σήκω και πέσε στή θάλασσα", θά γίνει και όλα δσα ζητάτε στήν προσευχή μέ πίστη, θά τά λάβετε»⁹⁸ και: «Ή πίστη σου σέ έσωσε»⁹⁹. Γράφει και ό δσιος Ισαάκ: «Ή πίστη είναι πιο λεπτή από τή γνώση, όπως και ή γνώση είναι πιο λεπτή από τά αισθητά. Γι' αυτό όλοι οί Άγιοι πού αξιώθηκαν νά φτάσουν σ' εκείνη τήν κατάσταση, δηλαδή

91. Ματθ. 28, 19-20.

92. Ματθ. 21, 21.

93. Ψαλμ. 76, 11.

94. Ψαλμ. 115, 1.

95. Έβρ. 11, 1.

96. Ρωμ. 1, 17.

97. Λουκ. 17, 5-6.

98. Ματθ. 21, 21-22.

99. Ματθ. 9, 22.

στην έκσταση προς τό Θεό, ζούνε μέ τή δύναμη της πίστεως μέσα στην τρυφή της υπερφυσικής εκείνης καταστάσεως. Λέγοντας πίστη εδώ, δέν εννοούμε τήν πίστη στις τρεις προσκυνητές και θείες Υποστάσεις και στήν ξεχωριστή άπ' δλα ιδιαίτερη φύση της ίδιας τής Θεότητας και στή θαυμαστή ένσαρκη Οικονομία τοῦ Λόγου μέ τήν πρόσληψη τής δικής μας φύσεως, αν και ή πίστη αυτή είναι πολύ υψηλή. Άλλα εννοούμε εκείνη τήν πίστη ή οποία ανατέλλει μέσα στήν ψυχή άπό τό φως τής χάρης μέ τή μαρτυρία τής διάνοιας και στηρίζει τήν καρδιά νά μήν ταλαντεύεται, γεμάτη άπό τήν ελπίδα πού απέχει άπό κάθε οίηση. Αυτή ή πίστη δέ φανερώνεται στή σωματική άκοή, αλλά δείχνει στά πνευματικά μάτια τά μυστήρια τά κρυμμένα στήν ψυχή και τον κρυπτό θεϊκό πλούτο, πού κρύβεται άπό τά μάτια των σαρκικών ανθρώπων και φανερώνεται μέ τή χάρη τοῦ Πνεύματος σ' εκείνους πού μετέχουν στό τραπέξι τοῦ Χριστοῦ μέ τήν εντρύφηση στους νόμους Του, όπως είπε ό ίδιος, δι "αν φυλάξετε τις εντολές μου, θά σάς αποστείλω τον Παράκλητο, τό Πνεύμα τής αλήθειας, τό όποιο ό κόσμος δέν μπορεί νά δεχθεί, κι Εκείνος θά σάς διδάξει δλη τήν αλήθεια"¹⁰⁰ κλπ.» Και παρακάτω λέει: «Έως δτου έρθει Εκείνος, ό όποιος είναι ή τελείωση τών μυστηρίων, και αξιωθούμε νά μάς αποκαλυφθούν ολοφάνερα τά μυστήρια αυτά, ή πίστη τελεί μεταξύ τοῦ Θεοῦ και τών Αγίων άρρητα μυστήρια, τά όποια είθε ν' αξιωθούμε κι εμείς μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, εδώ μέν ως αρραβώνα, εκεί δέ, στή βασιλεία τών ουρανών, σέ χειροπιαστή αλήθεια, μαζί μέ δσους Τον αγαπούν.»

Πρέπει νά είσαι ειρηνικός.

Γ'. Ερχόμαστε τώρα στό τρίτο, τό νά είσαι ειρηνικός μέ δλους. Άς σου είναι σ' αυτό ζωηρή συμβουλή τά λόγια τοῦ μακαρίου Δαβίδ, όπως επίσης και τοῦ χριστοφόρου Παύλου, πού βοούν δυνατώτερα άπό σάλπιγγα. Λέει ό πρώτος: «Αυτοί πού αγαπούν τό νόμο Σου έχουν ειρήνη πολλή και δέν υπάρχει σ' αυτούς σκανδαλισμός»¹⁰¹, και: «Προς δσους μισούν τήν ειρήνη ήμουν ειρηνικός»¹⁰², και: «Ζήτησε τήν ειρήνη και επιδίωξε την»¹⁰³. Και ό Απόστολος λέει: «Νά επιδιώκετε τήν ειρήνη μέ δλους και τήν αγιότητα, χωρίς τήν οποία κανείς δέ θά δει τον Κύριο»¹⁰⁴, και: «Όσο εξαρτάται άπό σάς, νά ειρηνεύετε μέ δλους»¹⁰⁵.

Πρέπει νά είσαι απερίσπαστος.

Δ'. Για τό τέταρτο, νά είσαι δηλαδή απερίσπαστος, θά σου μιλήσει ό δσιος Ισαάκ, λέγοντας δι, άν ή επιθυμία είναι γέννημα τών αισθήσεων, τό-

100. Γω. 14, 17· 16, 13.

102. Ψαλμ. 119, 7.

104. Έβρ. 12, 14.

101. Ψαλμ. 118, 165.

103. Ψαλμ. 33, 15.

105. Ρωμ. 12, 18.

τε άς σωπάσουν λοιπόν εκείνοι πού ισχυρίζονται διτ φυλάγουν την ειρήνη τής διάνοιας τους τή στιγμή πού ζουν με περισπασμούς. Και εκείνους πού έχουν περισπασμούς μή συναναστραφείς.

Πρέπει νά είσαι αμέριμνος και χωρίς φροντίδες.

Ε'. Για τό πέμπτο, δηλαδή νά είσαι αμέριμνος και χωρίς φροντίδες είτε για εύλογα είτε για παράλογα πράγματα, σέ διδάσκουν τά λόγια του Κυρίου στά Ευαγγέλια πού λένε: «Γιά τούτο σάς λέω· μή μεριμνάτε για τή ζωή σας τί θά φάτε, μήτε για τό σώμα σας τί θά ντυθείτε. Ή ζωή δέν είναι κάτι σπουδαιότερο άπό τήν τροφή και τό σώμα άπό τό ένδυμα; Κοιτάξετε τά πουλιά πού δέ σπέρνουν ούτε θερίζουν ούτε συνάγουν αγαθά σέ αποθήκες κι όμως τά τρέφει ό ουράνιος Πατέρας μας. Εσείς δέν αξίζετε πολύ περισσότερο άπό αυτά; Κι έπειτα, ποιος άπό σάς μπορεί μέ τις μέριμνες νά προσθέσει έναν πήχυ στο ανάστημα του; Και, γιατί μεριμνάτε για τό ντύσιμο σας;»¹⁰⁶ Κι έπειτα άπό λίγα: «Μήν έχετε λοιπόν μέριμνα και λέτε τί θά φάμε ή τί θά πιούμε ή τί θά ντυθούμε. Για δλα αυτά αγωνιούν όσοι δέ γνωρίζουν τό Θεό. Ό δικός σας όμως ουράνιος Πατέρας ξέρει καλά διτ έχετε ανάγκη άπό δλα αυτά. Γι' αυτό ζητάτε πρώτα άπ' δλα νά έρθει ή βασιλεία του Θεού και νά επικρατήσει τό θέλημα Του, κι δλα αυτά θ' ακολουθήσουν. Μή μεριμνάτε λοιπόν για τό αύριο, γιατί ή αυριανή ήμερα θά έχει τις δικές της μέριμνες· φτάνουν οι έγνωιες τής ημέρας.»¹⁰⁷ Και ό άγιος Ισαάκ λέει: «Χωρίς άμεριμνία μή ζητήσεις φώς στην ψυχή σου, μήτε γαλήνη και ησυχία όσο έχεις χάνωση στις αισθήσεις σου». Και ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Μιά μικρή τρίχα ταράζει τό μάτι, και μία μικρή φροντίδα αφανίζει τήν ησυχία. Ησυχία είναι απόθεση νοημάτων και άρνηση εύλογων φροντίδων. Όποιος κατέκτησε τήν πραγματική ησυχία δέ θά φροντίσει ούτε για τό σώμα του, γιατί ξέρει διτ δέν ψεύδεται ό Θεός πού υποσχέθηκε διτ θά φροντίσει Εκείνος.»

Πρέπει νά είσαι σιωπηλός.

ΣΤ'. Ή σειρά του λόγου μας αναγκάζει τώρα νά πούμε για τό έκτο, δηλαδή τή σιωπή. Λέει λοιπόν και για τούτο ό άγιος Ισαάκ: «Όποιος εμποδίζει τό στόμα του άπό τήν καταλαλιά, φυλάει τήν καρδιά του άπό τά πάθη. Και όποιος καθαρίζει τήν καρδιά του άπό τά πάθη, σέ κάθε στιγμή βλέπει τον Κύριο. Όταν βάλεις δλα τά έργα τής ησυχίας άπό τό ένα μέρος και άπό τό άλλο βάλεις τή σιωπή, θά βρεις διτ βαρύτερη είναι ή σιωπή. Περισσότερο άπ' δλα αγάπησε τή σιωπή, γιατί σέ πλησιάζει στον καρπό, ενώ ή γλώσσα αδυνατεί νά τον εξηγήσει. Πρώτα λοιπόν άς βιάσομε τον εαυτό

106. Ματθ. 6, 25-28.

107. Ματθ. 6, 31-34.

μας να σωπαίνει. Και τότε από τή σιωπή γεννιέται μέσα μας κάτι πού μας οδηγεί στην ίδια τή σιωπή. Είθε νά σου δώσει ό Θεός να αισθανθείς κάτι πού γεννιέται από τή σιωπή. Κι αν αρχίσεις αυτόν τον τρόπο ζωής, δεν γνωρίζω ποιο φώς θ' ανατείλει μέσα σου.» Και πάλι: «Ή σιωπή είναι μυστήριο τού μέλλοντος αιώνος, ενώ οί λόγοι είναι όργανο τού κόσμου τούτου». Και στον άγιο Αρσένιο αυτό διέταξε τή δεύτερη φορά ή θεία φωνή: «Αρσένιε, φεύγε, σώπα, ησύχαζε και θά σωθείς».

Πρέπει νά είσαι ήσυχος.

Ζ'. Επίσης και γιά τό έβδομο, δηλαδή νά ζεις σέ ησυχία, αξιόπιστοι μάρτυρες είναι ό Μέγας Βασίλειος και ό ίδιος πάλι ό άγιος Ισαάκ. Ό πρώτος είπε: «Ή ησυχία είναι άρχή καθάρσεως τής ψυχής», και ό δεύτερος: «Όρος τής ησυχίας είναι, σιωπή γιά δλα». Μέ τά λόγια αυτά επισήμαναν μέ συντομία ό πρώτος τήν άρχή της, ό δεύτερος τό τέλος της. Και στην Παλαιά Διαθήκη έχει λεχθεί: «Αμάρτησες; Ησύχασε»¹⁰⁸, και: «Ελευθερωθείτε από κάθε περισπασμό και μάθετε διτι έγώ είμαι ό Θεός»¹⁰⁹. Και ό Ιωάννης τής Κλίμακος λέει: «Πρώτιστο έργο τής ησυχίας είναι ή άμεριμνία άπ' δλα τά πράγματα, εύλογα ή παράλογα. Γιατί εκείνος πού ανοίγει θύρα ατά εύλογα, θά πιαστεί οπωσδήποτε και από τά παράλογα. Δεύτερο είναι ή άοκνη προσευχή, και τρίτο ή απαραβίαστη εργασία τής καρδιάς. Όποιος δέν έμαθε γράμματα, είναι αδύνατο νά μελετά βιβλία. Και πιο αδύνατο, δποιος δέ φύλαξε τό πρώτο έργο, νά φυλάξει τά άλλα δύο.» Λέει επίσης ό άγιος Ισαάκ: «Πόθος ησυχίας είναι ή διαρκής προσδοκία τού θανάτου. Εκείνος πού εισέρχεται χωρίς αυτή τή μελέτη στο έργο τής ησυχίας, δέν μπορεί ν' αντέξει εκείνα πού πρέπει οπωσδήποτε νά καρτερούμε και νά ύπομένομε.»

Πρέπει σέ δλα νά ευχαριστείς τό Θεό.

Η'. Όμοίως και γιά τό δγδοο, τό νά ευχαριστείς σέ δλα, άς σου γίνει δάσκαλος ό θείος Απόστολος Παύλος πού προστάζει: «Νά ευχαριστείτε τό Θεό γιά δλα»¹¹⁰. Και ό δσιος Ισαάκ γράφει: «Ή ευχαριστία αυτού πού δέχεται, φιλοτιμεί τό δωρητή νά δώσει κι άλλα δώρα μεγαλύτερα από τά πρώτα. Εκείνος πού δέν ευχαριστεί γιά τά μικρότερα, θά είναι αχάριστος και άδικος και στά μεγαλύτερα. Εκείνο πού φέρνει τά χαρίσματα τού Θεού στον άνθρωπο είναι ή καρδιά πού πάντοτε κινείται σέ αδιάκοπη ευχαριστία. Εκείνο πού οδηγεί τον πειρασμό στην ψυχή είναι ό γογγυσμός πού κινείται διαρκώς μέσα στην καρδιά. Ένα στόμα πού πάντοτε ευχαριστεί δέχεται εύ-

108. Γεν. 4, 7.

109. Ψαλμ. 45, 11.

110. Α' Θεσ. 5, 18.

λογία από τό Θεό, και μέσα στην καρδιά πού έχει συνεχή ευχαριστία έρχεται ή χάρη.»

Πρέπει νά αναγνωρίζεις την αδυναμία σου.

Θ'. Πόσο μεγάλο κέρδος μαζεύει εκείνος πού έφτασε νά γνωρίσει την αδυναμία του —πού είναι τό ένατο— θά τό μάθει προσέχοντας τον έκτο ψαλμό, οπου ό θεός Δαβίδ λέει: «Έλέησέ με, Κύριε, γιατί είμαι αδύναμος»¹¹¹. Και άλλου: «Έγώ είμαι σκουλήκι κι δχι άνθρωπος, χλευασμός των ανθρώπων κι έξουθένημα τοῦ λαού»¹¹². Και ό άγιος Ισαάκ γράφει: «Μακάριος ό άνθρωπος πού γνωρίζει την αδυναμία του. Γιατί αυτή ή γνώση τοῦ γίνεται θεμέλιο και ρίζα και άρχή κάθε αγαθού. Όταν εννοήσει κανείς και αισθανθεί αληθινά την αδυναμία του, τότε σφίγγει την ψυχή του από τή νωθρότητα πού σκοτίζει τή γνώση, και θησαυρίζει για τον εαυτό του τή φρούρηση. Ό άνθρωπος πού έφτασε νά μάθει τό μέτρο τής αδυναμίας του, αυτός έφτασε στον τέλειο βαθμό τής ταπεινώσεως.»

Πρέπει νά υπομένεις γενναία τους πειρασμούς.

Γ. Τό κεφάλαιο πού υπολείπεται στο λόγο μας και συμπληρώνει τον αριθμό δέκα, άφορα στό δι πρέπει νά υπομένεις μέ γενναιότητα και νά αντιστέκεσαι μέ υπομονή και μακροθυμία στους πολλούς και διάφορους πειρασμούς πού θά σου έρθουν. Άκουσε λοιπόν τί έχει γραφεί και γι' αυτό στην αγία Γραφή. Λέει ό χριστοφόρος Παύλος: «Άδελφοί, δέν έχομε νά παλέψομε μέ ανθρώπους από αίμα και σάρκα, αλλά μέ τις αρχές και τις εξουσίες, μέ τούς κοσμοκράτορες τού σκοτεινού τούτου κόσμου, τά πονηρά πνεύματα πού βρίσκονται ανάμεσα στή γή και στον ουρανό»¹¹³, και: «Αν είστε άμοιροι τής παιδαγωγίας πού έλαβαν δλοι, τότε είστε νόθα κι δχι γνήσια παιδιά»¹¹⁴, και: «Όποιοι αγαπά ό Κύριος τον παιδαγωγεί, μαστιγώνει δέ οποιον παραδέχεται για παιδί Του»¹¹⁵. Και ό Άδελφός Θεός λέει δι, άνθρωπος πού δέν υπομένει πειρασμούς είναι αδόκιμος¹¹⁶. Και ό άγιος Ηλίας ό Έκδικος*: «Κάθε Χριστιανός πού πιστεύει όρθά στό Θεό, οφείλει νά μήν είναι αμέριμνος, αλλά πάντοτε νά προσδοκά και νά περιμένει πειρασμό, για νά μήν παραξενεύεται ούτε νά ταράζεται όταν έρθει, αλλά νά υπομένει μέ ευχαριστία τόν κόπο τής θλίψεως και νά εννοεί τί λέει όταν ψάλλει μαζί μέ τόν Προφήτη: "Κύριε, υπόβαλε με σέ δοκιμασίες και πειρασμούς"¹¹⁶». Και δέν είπε ό Προφήτης δι "ή παιδαγωγία Σου μέ κατέβαλε", αλλά δι "μέ

111. Ψαλμ. 6, 3.

114. Έβρ. 12, 8.

116α. Ψαλμ. 25, 2.

112. Ψαλμ. 21, 7.

115. Έβρ. 12, 6.

113. Έφ. 6, 12.

116. Ίακ. 1, 12.

*Φιλοκαλία, τόμος Γ', σελ. 32, κεφ. 1.

ανόρθωσε τελείως¹¹⁷.» Ούτε ν' αναζητείς τις αιτίες των πειρασμών από πού έρχονται, άλλα μόνο νά προσεύχεσαι στο Θεό νά τούς υπομένεις μέ ευχαριστία, όπως λέει ό άγιος Μάρκος*: «Όταν σου έρθει ό πειρασμός, νά μη ζητείς τό γιατί κι από πού ήρθε, άλλα πώς θά τον υπομείνεις μέ ευχαριστία και άμνησικακία». Και πάλι: «Αφού δέν είναι εύκολο νά βρεθεί άνθρωπος πού εύαρέστησε τό Θεό χωρίς πειρασμούς, πρέπει νά ευχαριστούμε τό Θεό για δ,τι μάς συμβαίνει». Και: «Κάθε θλίψη φανερώνει τήν κλίση τού θελήματος, είτε στά δεξιά κλίνει, είτε στ' αριστερά. Γι' αυτό κάθε θλίψη πού συμβαίνει λέγεται πειρασμός, γιατί δίνει στον πειραζόμενο πείρα τών κρυφών θελημάτων του.» Και ό άγιος Ισαάκ, μαζί μέ πολλά άλλα γράφει και τούτο: «Ό πειρασμός ωφελεί κάθε άνθρωπο. Αφού τον Παύλο ωφελεί¹¹⁸, ας κλείσει κάθε στόμα και ας γίνει δλος ό κόσμος υπόδικος μπροστά στο Θεό¹¹⁹. Οί αγωνιστές πειράζονται για νά προσθέσουν στον πλούτο τους· οί χαύνοι, για νά φυλαχθούν από εκείνα πού τούς βλάπτουν εκείνοι πού κοιμούνται, για νά ξυπνήσουν εκείνοι πού είναι μακριά από τό Θεό, για νά Τον πλησιάσουν, και οί δικόί Του, για νά εισέλθουν και νά εγκατασταθούν στο σπίτι τού Θεού μέ παρρησία. Σέ κανένα γιο πού δέν έχει γυμναστεί, δέν δίνεται ό πλούτος τού πατρικού σπιτιού για νά τον χρησιμοποιήσει. Και γι' αυτό, λοιπόν, πειράζει ό Θεός πρώτα και δοκιμάζει, και κατόπιν δείχνει τό χάρισμα. Δόξα στον Κύριο πού μέ φάρμακα πικρά μάς προσφέρει τήν απόλαυση τής υγείας μας. Δέν υπάρχει κανείς πού στον καιρό τής έγκυμνάσεώς του δέ στενοχωρείται, και δέν υπάρχει κανείς πού δέν τού φαίνεται πικρός ό καιρός πού ποτίζεται τό δηλητήριο τών πειρασμών. Γιατί χωρίς αυτούς δέν μπορεί κανείς ν' αποκτήσει δυνατή κράση. Και τό νά υπομείνομε πάλι δέν εξαρτάται από μάς. Γιατί, από πού έχει τή δύναμη τό πήλινο σταμνί νά βαστάξει τό νερό, αν δέν τό κάνει στερεό ή θεϊκή φωτιά; Αν υποταχθούμε και ζητούμε μέ ταπείνωση κι αδιάκοπη επιθυμία δείχνοντας καρτερία, λαμβάνομε τά πάντα μέ τή χάρη τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού.» Λέει και ό σοφός Σειράχ: «Παιδί μου, αν έρχεσαι νά υπηρετήσεις τον Κύριο και Θεό σου, ετοίμασε τήν ψυχή σου για πειρασμούς. Έχε ευθεία τήν καρδιά σου, δείξε καρτερία και μήν αφεθείς νά παρασυρθείς σέ καιρό θλίψεως»¹²⁰.

Πρέπει νά ελπίζεις στο Θεό και από Αυτόν νά περιμένεις ό,τι είναι συμφέρον.

Εξάρτησε τήν άγκυρα τής ελπίδας σου από τό Θεό, πού έχει τή δύναμη νά σώζει, και από Αυτόν περίμενε τήν έκβαση τών πειρασμών κατά τό συμφέρον σου. Γιατί λέει ή Γραφή: «Ό Θεός είναι αξιόπιστος και δέ θά μάς

117. Ψαλμ. 17, 36.

119. Ρωμ. 3, 19.

118. Β' Κορ. 12, 9-10.

120. Σ. Σειρ. 2, 1-2.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 159-160, κεφ. 198, 200, 204.

αφήσει νά δοκιμαστούμε παραπάνω από τή δύναμη μας, άλλα μαζί μέ τον πειρασμό θά φέρει και τή λύση»¹²¹ και διτι «ή θλίψη φέρνει τήν υπομονή, ή υπομονή τή δοκιμασμένη αρετή, και αυτή τήν ελπίδα και ή ελπίδα δέ διαψεύδει»¹²², και: «Όποιος υπομείνει ώς τό τέλος, αυτός θά σωθεί»¹²³, και: «Μέ τήν υπομονή σας θά κερδίσετε τις ψυχές σας»¹²⁴. Και ό Άδελφόθεος λέει τά έξής: «Άδελφοί μου, νά έχετε μεγάλη χαρά δταν δοκιμάξετε από πολλούς και διάφορους πειρασμούς, έχοντας υπόψη διτι ή δοκιμασία τής πίστεως γεννά τήν υπομονή. Ή υπομονή σας όμως πρέπει νά κρατήσει ώς τό τέλος, γιά νά γίνετε τέλειοι και ολοκληρωμένοι και νά μήν υστερείτε σέ τίποτα»¹²⁵, και: «Είναι μακάριος ό άνθρωπος πού υπομένει πειρασμούς, γιατί αν υποστεί μέ επιτυχία τις δοκιμασίες του, θά λάβει τό στεφάνι τής ζωής πού υποσχέθηκε ό Κύριος σ' εκείνους πού τον αγαπούν»¹²⁶. Λέει ακόμη στή Γραφή: «Δέν είναι άξια δσα ύποφέρομε έδώ, σέ σύγκριση μέ τή δόξα πού μέλλει νά φανερωθεί και νά δοθεί σέ μάς»¹²⁷, και: «Μέ πολλή υπομονή περιμένα τόν Κύριο, και μέ πρόσεξε και άκουσε τή δέηση μου. Μέ έβγαλε από τον λάκκο τής ταλαιπωρίας μου και από τή λάσπη τού βούρκου στήριξε τά πόδια μου στο βράχο και οδήγησε τά βήματα μου έβαλε στο στόμα μου καινούργιο άσμα, ύμνο στο Θεό μας»¹²⁸. Γράφει και ό μακάριος Συμεών ό Μεταφραστής: «Η ψυχή πού πιάστηκε στά δεσμά τού έρωτα τού Θεού, γιά τίποτε δέ νομίζει τις θλίψεις, άλλα τά λυπηρά είναι τρυφή της και χαίρεται στην κακοπάθεια. Και δταν δέν δοκιμάζει καμία θλίψη γιά χάρη τού Ερωμένου της, τότε πιστεύει διτι πάσχει περισσότερο και αποφεύγει τήν άνεση σάν τήν κόλαση.»

Ό φόβος τον Θεού είναι διπλός, ό φόβος τών αρχαρίων και ό φόβος των τελείων.

17. Δέ θά άμελήσομε τώρα νά αναφερθούμε και στο διπλό φόβο τού Θεού, αν και εξαιτίας τής αποφάσεως μας νά αναφέρουμε τόν τέλειο φόβο μετά τό τέλος τών δέκα κεφαλαίων πού σημειώσαμε, παραμερίσαμε κάπως τή σειρά τού πρώτου φόβου. Γιατί ό φόβος κατατάσσεται από τούς Πατέρες μετά τήν πίστη.

Ό πρώτος φόβος, τών αρχαρίων.

Νά γνωρίζεις λοιπόν φίλτατε διτι ό φόβος τού Θεού είναι δύο ειδών, ό φόβος τών αρχαρίων και ό φόβος τών τελείων. Γιά τό πρώτο είδος έχει γραφεί: «Άρχή τής σοφίας είναι ό φόβος τού Κυρίου»¹²⁹, και: «Ελάτε, τέκ-

121. Α' Κορ. 10, 13.

122. Ρωμ. 5, 3-5.

123. Ματθ. 10, 22.

124. Λουκ. 21, 19.

125. 1ακ. 1, 2-4.

126. 1ακ. 1, 12.

127. Ρωμ. 8, 18.

128. Ψαλμ. 39, 2-4.

129. Παροιμ. 1, 7.

να, ακούστε με· θα σας διδάξω τό φόβο τού Κυρίου»¹³⁰, και διτι «μέ τό φόβο τού Κυρίου φεύγει καθέννας από τό κακό»¹³¹, και: «Όπου υπάρχει φόβος, εκεί υπάρχει τήρηση των εντολών». Λέει και ό όσιος Ισαάκ: «Ό φόβος τού Θεού είναι ή άρχή τής αρετής· λένε ότι γεννιέται από τήν πίστη και σπέρνεται μέσα στην καρδιά οταν αποχωριστεί ή διάνοια από τόν περιπασσμό τού κόσμου για να συνάξει τούς λογισμούς της πού περιπλανιούνται λόγω τού μετεωρισμού και να τούς στρέψει στη μελέτη τής αποκαταστάσεως μας στη μέλλουσα ζωή. Άρχή τής αληθινής ζωής τού άνθρωπου είναι ό φόβος τού Θεού. Αυτός όμως δέν πείθεται να μείνει μέσα στην ψυχή που υπάρχει μετεωρισμός σε ό,τιδήποτε. Σοφίσου να βρεις κάποιο τρόπο να βάλεις αφετηρία στο δρόμο σου τό φόβο τού Θεού· και σε λίγες ήμερες φτάνεις στην πύλη τής βασιλείας χωρίς κυκλογυρίσματα τού δρόμου.»

Ό δεύτερος, ό τέλειος θειος φόβος.

Για τόν δεύτερο, δηλαδή τόν τέλειο φόβο τού Θεού, έχει γραφεί: «Μακάριος ό άνθρωπος πού φοβάται τόν Κύριο· θ' αγαπήσει τις εντολές Του μέ δλη τή θέληση του»¹³², και: «Μακάριοι δλοι δσοι φοβούνται τόν Κύριο, δσοι βαδίζουν τούς δρόμους Του»¹³³, και: «Φοβηθείτε τόν Κύριο δλοι οί άγιοι Του, γιατί δέ θά στερηθούν τίποτε δσοι Τόν φοβούνται»¹³⁴, και: «Ιδού, έτσι θά ευλογηθεί ό άνθρωπος πού φοβάται τόν Κύριο»¹³⁵, και: «Ό φόβος τού Κυρίου είναι αγνός και παραμένει στον αιώνα τού αιώνος»¹³⁶. Γράφει και ό άγιος Πέτρος ό Δαμασκηνός*: «Σημάδι τού πρώτου φόβου είναι να μισεί κανείς τήν αμαρτία και να οργίζεται εναντίον της, σαν εκείνον πού πληγώθηκε από θηρίο. Σημάδι τού τέλειου φόβου, να αγαπά τήν αρετή και να φοβάται τήν αλλοίωση· γιατί κανείς δέν είναι αμετάβλητος. Σε κάθε πράγμα στη ζωή αυτή, όφείλομε πάντοτε να φοβόμαστε τήν πτώση.» Γι' αυτό λοιπόν και σύ, ακούγοντας τα αυτά μέ σύνεση, φρόντισε τώρα, μαζί μέ δλα δσα είπαμε προηγουμένως, να έχεις αδιάλειπτα μέσα σου και τόν πρώτο φόβο, γιατί είναι ένα είδος ασφαλέστατο θησαυροφυλάκιο κάθε αγαθής πράξεως. Έτσι θά καθοδηγούνται τά βήματα σου προς τήν εργασία δλων τών εντολών τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Και προχωρώντας στο δρόμο τών εντολών, θ' αποκτήσεις και τόν τέλειο και άγνό φόβο, μέ τόν πόθο τών αρετών και μέ τό έλεος τού αγαθού Θεού μας.

130. Ψαλμ. 33, 12.

131. Παροιμ. 15, 27.

132. Ψαλμ. 111, 1.

133. Ψαλμ. 127, 1.

134. Ψαλμ. 33, 10.

135. Ψαλμ. 127, 4.

136. Ψαλμ. 18, 10.

Γιά χάρη τών εντολών και της πίστεως τον Κυρίον Ιησού Χριστού όφείλομε, όταν τό καλεί ή περίσταση, νά θυσιάσομε και τη ζωή μας.

18. Κοντά στά παραπάνω, πρέπει νά γνωρίζεις και τούτο, διι για χάρη τών ζωοπαρόχων εντολών και της σύμφωνης μέ αυτές πίστεως του Κυρίου Ιησού Χριστού, όφείλομε όταν τό καλεί ή περίσταση, νά θυσιάσομε ευχαρίστως και αυτή τή ζωή μας, δηλαδή νά μήν τή λυπηθούμε. Έτσι λέει σχετικά ό ίδιος ό Κύριος Ιησούς Χριστός: «Όποιος χάσει τή ζωή του για χάρη μου και για χάρη του Ευαγγελίου, αυτός θά τή σώσει»¹³⁷. Και νά πιστεύεις χωρίς αμφιβολία και ιδισταγμό διι και ανάσταση και ζωή και ό,τιδήποτε άλλο σωτήριο είναι αυτός ό Θεάνθρωπος Ιησούς ό Σωτήρας, όπως είπε ό Ίδιος: «Έγώ είμαι ή ανάσταση και ή ζωή. Όποιος πιστεύει σ' εμένα θά ζήσει κι άν ακόμη πεθάνει. Καθένας πού ζει και πιστεύει σ' εμένα, δέ θά πεθάνει στον αιώνα»¹³⁸, και: «Τόσο πολύ αγάπησε ό Θεός τον κόσμο, ώστε έδωσε τον ίδιο τον μονογενή Υίο Του για νά μή χαθεί, αλλά νά έχει ζωή αιώνια όποιος πιστεύει σ' Αυτόν»¹³⁹, και: «Έγώ ήρθα για νά έχουν ζωή, και μάλιστα ζωή περίσσεια»¹⁴⁰. Όπως λοιπόν και νά βρίσκεσαι, νά ξεχνάς πάντοτε τά περασμένα και νά επεκτείνεσαι προς τά εμπρός, όπως έχει λεχθεί¹⁴¹ κι έτσι νά τρέχεις τό δρόμο σου μαζί μέ τον Ιησού Χριστό τον Κύριο μας, χωρίς νά στρέφεται πίσω. Καλό είναι, καθώς νομίζομε, και πολύ πρόσφορο, πριν άπ' όλα νά εκθέσομε και κάποια φυσική μέθοδο του μακαρίου και σπουδαίου Νικηφόρου*, για τήν είσοδο μέσα στην καρδιά μέ τήν εισπνοή, ή οποία συντελεί κάπως και στη συγκέντρωση της διάνοιας. Έτσι θά προχωρήσει μέ καλή σειρά ή παρούσα πραγματεία, μέ τή βοήθεια του Θεού. Λέει λοιπόν ό θεϊός εκείνος άνθρωπος, μαζί μέ πολλά άλλα πού έχουν τό κύρος τους άπό γραπτές μαρτυρίες τών Αγίων, και τά έξης.

Μέθοδος ψνσική για τήν είσοδο έξοδο μέσα στην καρδιά μέ τήν εισπνοή από τή μύτη και τήν προσεχή πού κάνομε κατ' αυτή και πού είναι τό ((Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησαν με». Η μέθοδος αυτή συντελεί κάπως και στη συγκέντρωση της διάνοιας.

19. «Γνωρίζεις αδελφέ διι αυτό πού αναπνέομε είναι ό κοινός αέρας, και τον αναπνέομε διι για άλλο τίποτε, παρά για τήν καρδιά, γιατί αυτή είναι ή αιτία της ζωής και της θερμότητας του σώματος. Η καρδιά δηλαδή φέρνει προς τον εαυτό της τον αέρα της αναπνοής ως ένα μέσο πού θά μεταφέρει έξω, μέ τήν εκπνοή, μέρος της θερμότητας της, ώστε ή ίδια νά διατηρεί τή σωστή θερμοκρασία. Αίτιος, ή μάλλον υπηρέτης αυτής της λειτουργ-

137. Μάρκ. 8, 35.

139. Ίω. 3, 16.

141. Φιλιπ. 3, 13.

138. Ίω. 11, 25-26.

140. Ίω. 10, 10.

*Φιλοκαλία, τόμος Δ', σελ. 170-1.

γίας είναι ό πνεύμονας, πού τον έκανε ό Δημιουργός μέ αραιή δομή ώστε σαν ένα φυσικό να εισάγει και να εξαίγει χωρίς δυσκολία τον αέρα. Έτσι ή καρδιά μέ τήν αναπνοή ψύχεται, αποβάλλοντας θερμότητα, και επιτελεί απάράβατα αυτή τή λειτουργία, στήν οποία έχει οριστεί για τή διατήρηση τής ζωής. Έσύ λοιπόν, αφού καθίσεις σέ ήσυχο κελί και συγκεντρώσεις τό νού σου, πέρασε τον στήν αναπνευστική όδό πού αρχίζει από τή μύτη και οδηγεί τον αέρα στήν καρδιά· και ώθησε τό νού σου κι ανάγκασε τον νά κατεβεί μαζί μέ τον εισπνεόμενο αέρα στήν καρδιά. Κι όταν εισέλθει εκεί, τά μετέπειτα δέ θά είναι πλέον χωρίς ευφροσύνη και χαρά. Όπως δηλαδή ένας άνδρας πού είχε απουσιάσει μακριά από τό σπίτι του, όταν επιστρέψει, δεν ξέρει τι κάνει από τή χαρά του πού αξιώθηκε νά συναντήσει τά παιδιά του και τή γυναίκα του, έτσι κι ό νους όταν ενωθεί μέ τήν ψυχή, γεμίζει από ανείπωτη ηδονή και ευφροσύνη. Λοιπόν, αδελφέ, συνήθισε τό νού σου νά μή βγαίνει γρήγορα από εκεί. Στήν αρχή στενοχωρείται πάρα πολύ από τό κλείσιμο μέσα και τον περιορισμό· όταν όμως συνηθίσει, δέν ανέχεται πλέον νά περιφέρεται έξω. Γιατί ή βασιλεία τών ουρανών είναι μέσα μας¹⁴², και καθώς ό νους τήν παρατηρεί εκεί και μέ τήν καθαρή προσευχή τήν επιδιώκει, νομίζει βδελυρά και μισητά όλα τά έξω.» Και λίγο πιο κάτω λέει: «Πρέπει νά μάθεις και τούτο· όταν ό νους σου βρίσκεται εκεί, οφείλεις νά μήν τον αφήνεις νά σιωπά και νά κάθεται αργός, αλλά δώσε του νά έχει ως έργο και ακατάπαυστη μελέτη του τό "Κύριε Ιησού Χριστέ, Υίέ τοῦ Θεοῦ, έλέησόν με" και νά μήν τό σταματά ποτέ. Γιατί αυτό διατηρεί τό νού συγκεντρωμένο, τον αναδεικνύει ανίκητο και απρόσβλητο κατά τις επιθέσεις τοῦ εχθρού και τοῦ αυξάνει καθημερινά τήν αγάπη και τον πόθο τοῦ Θεοῦ.» Αυτά λέει ό μακάριος Νικηφόρος, έχοντας κύριο σκοπό του, μέ τήν εξάσκηση τής φυσικής αυτής μεθόδου νά επιστρέψει ό νους από τή συνηθισμένη του περιπλάνηση και τήν αιχμαλωσία του και τό ρεμβασμό του στήν προσοχή. Μέ τήν προσοχή νά συνδεθεί πάλι μέ τον εαυτό του και έτσι νά ενωθεί μέ τήν προσευχή. Και νά κατεβαίνει από τότε στήν καρδιά μαζί μέ αυτή τήν προσευχή και νά παραμένει πάντοτε μέσα σ' αυτή· όπως παραγγέλλει και κάποιος άλλος από τούς θεόσοφους Πατέρες, επεξηγώντας τό παραπάνω απόσπασμα ως άνθρωπος πού έλαβε πείρα τής ιερής αυτής εργασίας και λέγοντας τά έξης.

Η φυσική μέθοδος μέ τήν εισπνοή από τή μύτη και τήν επίκληση τοῦ Κυρίου Ιησού Χριστοῦ πού τή συνοδεύει.

20. «Πρέπει νά φανερώσουμε κι αυτό στο φιλομαθή: Όταν γυμνάσουμε τό νού μας νά κατεβαίνει στήν καρδιά μαζί μέ τήν είσοδο τοῦ αέρα τής αναπνοής, τότε θά μάθουμε καθαρά διότι ό νους κατερχόμενος, δέν εισέρχεται εκεί πριν παρατήσει κάθε λογισμό και γίνει ενιαίος και γυμνός, κρατώντας

142. Λουκ. 17, 21.

μόνο την επίκληση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ και τίποτε ἄλλο. Πάλι δε, όταν αναχωρήσει ἀπό ἐκεῖ και ἔρθει ἔξω, διασκορπίζεται και χωρίς νά θέλει στή πολυδιασπασμένη μνήμη.»

Και ὁ ιερὸς Χρυσόστομος, ὅμοια με ἄλλους παλαιούς αγίους Πατέρες, παραγγέλλει νά προσευχόμαστε στο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας μέσα στην καρδιά, μέ αὐτή την προσευχή: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησαν με».

21. Και ὁ Μέγας Χρυσόστομος λέει: «Σὰς παρακαλώ, ἀδελφοί, μήν παραβείτε και μήν καταφρονήσετε ποτέ τον κανόνα τῆς προσευχῆς». Και παρακάτω: «Ὄφειλε ὁ μοναχός, εἴτε τρώει εἴτε πίνει εἴτε κάθεται εἴτε εκτελεῖ διακὸνημα εἴτε βαδίζει στο δρόμο εἴτε κάνει ὅ,τιδήποτε, νά κράζει ἀκατάπαυστα τό "Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Τίε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με"». Και παρακάτω: «Ἐτσι, τό ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, κατεβαίνοντας στο βάθος τῆς καρδιάς, θά ταπεινώσει τό δράκοντα πού ἔχει τήν κατοχή τῆς καρδιάς και θά σώσει και θά ζωοποιήσει τήν ψυχή. Νά επιμένεις λοιπόν ἀδιάκοπα στήν επίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιά νά καταπιεῖ ἡ καρδιά τον Κύριο κι ὁ Κύριος τήν καρδιά και νά γίνουν τά δύο ἕνα.» Και πάλι: «Μή χωρίζετε τήν καρδιά σας ἀπό τό Θεό, ἀλλά νά επιμένετε και νά τή φυλάγετε πάντοτε μαζί μέ τή μνήμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ὥσπου νά φυτευτεῖ τό ὄνομα τοῦ Κυρίου μέσα στήν καρδιά και τίποτε ἄλλο νά μή σκέφτεται αὐτή, γιά νά δοξαστεῖ μέσα σας ὁ Χριστός».

Και πάλι γιά τή μνήμη τοῦ Ἰησοῦ μέσα στήν καρδιά μέ τήν εἰσποή και μέ προσοχή.

22. Γράφει και ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «Ἡ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ ἄς κολληθεῖ στήν αναπνοή σου, και τότε θά ἐννοήσεις τήν ωφέλεια τῆς ησυχίας». Και ὁ ἅγιος Ησύχιος*: «Ἄν θέλεις στ' ἀλήθεια νά καταντροπιάσεις τούς λογισμούς και νά ησυχάζεις ευχάριστα και νά νήφεις μέσα στήν καρδιά σου μέ ευκολία, ἄς κολληθεῖ ἡ ευχή τοῦ Ἰησοῦ στήν αναπνοή σου, και σέ λίγες ἡμέρες θά δεις νά γίνεται τούτο».

Εκεῖνος πού θέλει νά νήφει νοερά, και πιο πολύ ὁ ἀρχάριος, πρέπει νά κάθεται στον καιρό τῆς προσευχῆς σέ ἡσυχο και σκοτεινό δωμάτιο, γιά νά συγκεντρώνονται ἔτσι ἀπό τό μερισμό μέ τρόπο φυσικό ὁ νους και ἡ

διάνοια.

23. Τά παραπάνω εἶναι θεσπισμένα ἀπό παλιά και ἀπό μεγάλους ἁ-

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 212, κεφ. 182.

γιους Πατέρες, οσα δηλαδή παρουσιάσαμε μέ μαρτυρίες σχετικά μέ τό νά προσευχόμεστε, νά μελετούμε και νά νήφομε μέ τή βοήθεια τής εισπνοής μέσα στην καρδιά, μέ τή χάρη τοῦ Κυρίου μας Ιησού Χριστού, τοῦ Υιού τού Θεού, και μέ τό άγιο και σωτήριο δνομά Του, και άπό Αυτόν νά ζητούμε τό έλεος. Προσθέτομε ομως και τούτο- εκείνος πού επιμελείται νά νήφει νοερά μέσα στην καρδιά του, και μάλιστα ό αρχάριος, πρέπει νά κάθεται, πάντοτε βέβαια αλλά ιδίως κατά τον ορισμένο καιρό τής προσευχής, σέ ήσυχη γωνιά και σκοτεινή, δπως μυσταγωγούν και παραγγέλλουν οι θείοι Πατέρες και διδάσκαλοι πού έχουν πείρα αυτής τής παμμακάριστης εργασίας. Γιατί τό βλέμμα και ή δράση έκ φύσεως γίνονται πρόξενοι διασκορπισμού και διαμερισμού τής διάνοιας προς τά όρώμενα και βλεπόμενα κι έτσι αυτή ενοχλείται και ποικίλλεται. Όταν δμως αυτή κλειστεί, δπως είπαμε, σέ ήσυχο και σκοτεινό δωμάτιο, παύει νά διαμερίζεται και νά ποικίλλεται εξαιτίας τής οράσεως και τού βλέμματος. Και έτσι ό νους, θέλοντας και μή, γαληνεύει άπό τό μερισμό και συνηθίζει νά μαζεύεται στον εαυτό του, δπως λέει ό Μέγας Βασίλειος: «Ό νους πού δέ διασκορπίζεται ατά έξω, ούτε διαχέεται έδώ κι εκει στον κόσμο μέσω τών αισθητηρίων, επιστρέφει στον εαυτό του».

Η απουσία ρεμβασμού χορηγείται στο νού πρώτα άπ' όλα μέσω του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και τής επικλήσεως μέ πίστη μέσα στην καρδιά του αγίου ονόματος Του. Συντελεί δέ κάπως και ή φυσική μέθοδος τής εισόδου μέ τήν εισπνοή μέσα στην καρδιά, και ή παραμονή σέ ήσυχο και σκοτεινό χώρο και τά παρόμοια.

24. Και πριν άπό αυτά, ή μάλλον πριν άπ' όλα, αυτό τό αγώνισμα τό κατορθώνει ό νους μέ τή βοήθεια τής θείας χάρης, μέ τή μονολόγιστη καρδιακή καθαρή και άρρέμβαστη επίκληση τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού, πού γίνεται μέ πίστη, και δχι μόνο μέ τήν άπλή φυσική μέθοδο τής εισπνοής άπό τή μύτη πού αναφέραμε ή μέ τό κάθισμα σέ ήσυχο και σκοτεινό χώρο —άπαγε! Γιατί αυτά δέν τά επινόησαν οι θείοι Πατέρες για άλλο τίποτε, παρά για νά βοηθήσουν κάπως στή συγκέντρωση τής διάνοιας και στην επάνοδο στον εαυτό της άπό τή συνηθισμένη περιπλάνηση και στην προσοχή, δπως προείπαμε, μέσω τών οποίων γεννιέται στο νού ή συνεχής και καθαρή και άρρέμβαστη προσευχή, δπως λέει ό άγιος Νείλος*: «Η προσοχή τού νού πού προσπαθεί νά βρει προσευχή, θά βρει προσευχή. Γιατί ή προσευχή περισσότερο άπό κάθε άλλο ακολουθεί τήν προσοχή. Γι' αυτό άς επιδιώξομε νά άποκτήσομε τήν προσοχή.» Αρκετά ώς έδώ γι' αυτά. Έσύ τώρα, τέκνον, πού θέλεις τή ζωή και ποθείς νά δεις καλές μέρες¹⁴³ και νά

143. Ψαλμ. 33, 13.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 234, κεφ. 149.

Ξεις μέσα στο σώμα σαν νά είσαι ασώματος, βάλε τή ζωή σου στον παρακάτω κανόνα και τό μέτρο.

Πώς πρέπει νά περνά ό ήσυχαστής τό διάστημα από τό βράδυ ως τό πρωί. Αρχή τής λεπτομερειακῆς διδασκαλίας.

25. Όταν δύοί ό ήλιος, αφού επικαλεστείς τον υπεράγαθο και παντοδύναμο Κύριο Ιησού Χριστό νά σε βοηθήσει, κάθισε σ' ένα σκαμνί σέ ήσυχο και σκοτεινό κελί. Και αφού συγκεντρώσεις τό νού σου από τήν εξωτερική συνηθισμένη περιφορά και περιπλάνηση και τον ωθήσεις ήρεμα μέσα στήν καρδιά μέ τήν εισπνοή, κράτησε τήν ευχή, δηλαδή τό «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ τού Θεού, έλέησόν με». Μαζί δηλαδή μέ τήν αναπνοή νά εισάγεις ενωμένα κατά κάποιο τρόπο και τά λόγια τής προσευχής, όπως λέει ό άγιος Ησύχιος *: «Μέ τήν εισπνοή σου ένωσε τή νήψη και τό όνομα τού Ιησού, καθώς και αδιάκοπη μελέτη θανάτου και ταπεινώση. Γιατί ωφελούν πολύ και τά δύο.» Και μαζί μέ τήν ευχή και όσα άλλα είπαμε, νά έχεις και τή μνήμη τής κρίσεως και τής άνταποδόσεως τών αγαθών και τών φαύλων πράξεων, θεωρώντας ολόψυχα τον εαυτό σου πιο αμαρτωλό άπ' όλους τούς ανθρώπους και πιο ακάθαρμο από τούς ίδιους τούς δαίμονες και συνεπώς δι μέλλεις νά κολάζεσαι αιώνια. "Οποιοσδήποτε από τούς παραπάνω λογισμούς σου προξενήσει κατάνυξη και πένθος και δάκρυα, σ' αυτόν νά επιμένεις ώσπου νά περάσουν μόνα τους. "Αν όμως δέν αξιώθηκες ακόμη νά λάβεις τή δωρεά τών δακρύων, αγωνίσου και παρακάλεσε ταπεινά νά τά αποκτήσεις. Γιατί μέ αυτά καθαιρόμαστε από τά πάθη και τούς μολυσμούς και αποκτούμε τά καλά και σωτήρια, όπως λέει ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Όπως ή φωτιά κατατρώει τήν καλαμιά, έτσι και τό άγνό δάκρυ κάθε ακαθαρσία σωματική και ψυχική». Και άλλος δσιος Πατέρας λέει: «Εκείνος πού θέλει νά αποβάλει τις κακίες, τις αποβάλλει μέ τό κλάμα. Και εκείνος πού θέλει νά αποκτήσει τις αρετές, τις αποκτά μέ τό κλάμα». "Αν δέν έχεις κατάνυξη, νά γνωρίζεις δι έχεις κενοδοξία. Αυτή δέν αφήνει τήν ψυχή νά νιώσει κατάνυξη. "Αν πάντως δέ σου έρθουν δάκρυα, κάθισε και πρόσεχε σ' αυτούς τούς λογισμούς, μαζί μέ τήν ευχή, μία ώρα. Έπειτα σήκω και ψάλε μέ προσοχή τό μικρό απόδειπνο. Και πάλι κάθισε και συνέχισε τήν ευχή μέ δλη σου τή δύναμη, καθαρά και άρρέμβαστα, δηλαδή μακριά από κάθε φροντίδα και οποιοδήποτε λογισμό και οποιαδήποτε φαντασία μέ πολλή νηφαλιότητα, για μισή ώρα, σύμφωνα μ' εκείνον πού λέει: «Έκτος από τήν αναπνοή και τήν τροφή, νά αποξενωθείς κατά τήν ευχή άπ' όλα τ' άλλα, άν θέλεις νά μείνεις μέ μόνο τό νού σου». Έπειτα, αφού σφραγίσεις τον εαυτό σου μέ τό σημείο τού τιμίου και ζωοποιού Σταυρού, δμοια και τό κρεβάτι σου, κάθισε σ' αυτό και φέρε στο νού σου τά μέλλοντα, τις απολαύσεις δη-

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 213, κεφ. 189.

λαδή και τις τιμωρίες, και πόσο ρευστά και απατηλά είναι τά πρόσκαιρα, κι ακόμη και τό αφινίδιο και κοινό χρέος, δηλαδή τό θάνατο και τή φρικτή εξέταση μετά τό τέλος και προ τουῦ τέλους. Και άφοῦ θυμηθείς μέ συντομία τό σύνολο των αμαρτημάτων σου και ζητήσεις μέ θερμη τήν άφεση και εξετάσεις μέ ακρίβεια πώς πέρασες τήν ήμερα, τότε ξάπλωσε κρατώντας και τήν ευχή, σύμφωνα μ' εκείνον πού λέει: «Τουῦ Ιησού ή μνήμη ας κοιμηθεί μαζί σου». Και κοιμήσου πέντε ή έξι ώρες· ή μάλλον, σύμφωνα μέ τή διάρκεια τής νύχτας κοιμήσου κι έσύ τό ανάλογο.

Πώς πρέπει νά περνάς από τον όρθρο μέχρι τό πρωί.

26. Όταν ξυπνήσεις και δοξολογήσεις τό Θεό και τον επικαλεστείς πάλι νά σε βοηθήσει, άρχισε πρώτα τό πρώτο έργο, δηλαδή νά προσεύχεσαι στην καρδιά καθαρά και άρρέμβαστα, μέχρι μία ώρα. Γιατί τήν ώρα εκείνη ως επί τό πλείστον ό νούς είναι γαλήνιος και ατάραχος, αλλά και έχομε διαταχθεί νά θυσιάζομε στο Θεό τά πρώτα και διαλεχτά¹⁴⁴, δηλαδή δσο μπορούμε νά άνυψώνομε αταλάντευτα τήν πρώτη σκέψη προς τόν Κύριο μας Ιησού Χριστό, μέ καθαρή καρδιακή προσευχή. Και λέει ό άγιος Νείλος*: «Πραγματική προσευχή τελει εκείνος πού προσφέρει πάντοτε ολόκληρη τήν πρώτη του σκέψη στό Θεό». Ύστερα από αυτό ψάλε τό Μεσονυκτικό. Αν δέν είσαι ακόμη στερεός για τελειότερη ησυχία, και γι' αυτό δέν μπορείς, δπως είπαμε, νά κάνεις άρχή, ή και για άλλη ίσως αιτία, δπως πολλές φορές γίνεται στους αρχαρίους, και σπανιότερα και σ' εκείνους πού έχουν προκόψει, αλλά δέν έχουν φτάσει ακόμη στην τελειότητα —γιατί οί τέλειοι τά πάντα μπορούν χάρη στό Χριστό πού τους ενδυναμώνει¹⁴⁵—, τότε κάνε τό έξης. Αφοῦ σηκωθείς από τόν ύπνο και δσο μπορείς διώξεις τή νύστα, ψάλε πρώτα τό Μεσονυκτικό μέ δλη σου τήν προσοχή και τή φρόνηση· έπειτα κάθισε και προσευχήσου στην καρδιά σου καθαρά και άρρέμβαστα, δπως είπαμε, μία ώρα, ή μάλλον δσο σου δώσει ό Δοτήρας δλων τών αγαθών. Γιατί λέει ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Κατά τή νύχτα, νά ασχολείσαι τό πιο πολύ μέ τήν προσευχή, λίγο μέ τήν ψαλμωδία. Τήν ήμερα πάλι νά ετοιμάζεσαι κατά τή δύναμη σου». Αν δμως παρ' δλον αυτόν τόν αγώνα σου σε κυριεύει ακόμη ή ολιγωρία και ή άκηδία και είναι θολός ό νούς σου από κάποιο περιστατικό, σήκω δπως ξέρεις και εξακολούθησε τήν ευχή. Κατόπιν, αφού καθίσεις, προσπάθησε νά προσευχηθείς δπως προείπαμε, φροντίζοντας πάντοτε νά πλησιάζεις τόν καθαρό Θεό μέ καθαρή προσευχή. Έπειτα σήκω, ψάλε μέ συναίσθηση τόν εξάψαλμο, τόν πεντηκοστό ψαλμό και κανόνα δποιον θέλεις. Έπειτα κάθισε και μένοντας άγρυπνος κάνε προσευχή ειλικρινή μισή ώρα. Και πάλι σήκω και ψάλε τούς αίνους, τή συνηθισμένη

144. Έξ. 22, 29.

145. Φιλιπ. 4, 13.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 232, κεφ. 126.

δοξολογία, τήν πρώτη "Ωρα και κατόπιν κάνε απόλυση. Εκείνα πού λες με τα χείλη σου νά τα λές τόσο, ώστε μόλις να τ' ακούς ό ίδιος· επειδή έχομε εντολή και «καρπούς χειλέων» νά προσφέρομε στο Θεό¹⁴⁶. Και νά ευχαριστείς μέ ολη τήν ψυχή και τή διάνοια τον φιλόανθρωπο Κηδεμόνα, τον πάνσοφο Θεό μας, πού μάς αξίωσε μέ τό άπειρο έλεος Του νά περάσομε εύκολα τό πέλαγος τής νύχτας και νά άντικρίσομε τό χαρούμενο στάδιο τής παρούσας ημέρας. Και επίσης νά Τον παρακαλείς θερμά νά μάς αξιώσει νά διέλθομε χωρίς κλυδωνισμούς και τήν άσέληνη και άγρια καταγιγίδα τών δαιμόνων και τών παθών και νά μάς ελεήσει.

Πώς πρέπει νά περνάς από τό πρωί μέχρι τήν ώρα τον φαγητού.

27. Από τό πρωί μέχρι τήν ώρα του φαγητού, άφού αναθέσεις ολότελα τον εαυτό σου δλο σέ όλο τό Θεό και άφού Τον παρακαλέσεις μέ συντετριμμένη καρδιά νά σέ βοηθήσει πού είσαι ασθενής και ράθυμος και άβουλος, νά περάσεις κατά τό δυνατόν μέ καθαρή και άρρέμβαστη καρδιακή προσευχή. Κατά τήν ανάγνωση, νά διαβάξεις όρθιος τό καθορισμένο τμήμα από τό Ψαλτήρι, τον Απόστολο και τό άγιο Ευαγγέλιο· τό ίδιο νά κάνεις και στις ευχές προς τον Κύριο μας Ιησού Χριστό και τήν Τπέραγνη Θεοτόκο. Στις υπόλοιπες αναγνώσεις τών αγίων Γραφών, άς είσαι καθιστός. Έπειτα από αυτά ψάλε μέ συναίσθηση τις συνηθισμένες Ώρες, οί οποίες καθορίστηκαν μέ πολλή σοφία από τούς Πατέρες τής Εκκλησίας. Και διώχνε μέ ολη τή δύναμη τής ψυχής σου τήν αργία, πού είναι δάσκαλος κάθε κακίας, δπως επίσης και τά πάθη και τις αφορμές τους, κι άς φαίνονται μικρές και αβλαβείς.

Προφύλαξη από τήν αργία. Είναι αναγκαίο νά τηρεί και ό ήσυχαστής τήν εκκλησιαστική τάξη.

28. Λέει ό άγιος Ισαάκ: «Νά φυλάγεστε, αγαπητοί, από τήν αργία, γιατί σ' αυτήν είναι κρυμμένος σίγουρος θάνατος. Χωρίς τήν αργία δεν πέφτει ό μοναχός στά χέρια τών δαιμόνων πού προσπαθούν νά τον αιχμαλωτίσουν. Δέ θά μάς καταδικάσει εκείνη τήν ήμερα ό Θεός γιά τήν παράλειψη τών ψαλμών ή τής προσευχής, αλλά επειδή δταν τ' άμελήσομε ανοίγει ό δρόμος ατούς δαίμονες· κι αυτοί, δταν βρουν χώρο και μπουν μέσα και κλείσουν τις θύρες τών νοερών οφθαλμών μας, τότε θά μάς γεμίσουν τυραννικά και ακάθαρτα μέ δλα εκείνα τά κακά, πού κάνουν δσους τά πράττουν υπεύθυνους στή θεία απόφαση γιά φοβερή τιμωρία. Και υποδουλωνόμαστε ατούς εχθρούς, επειδή εγκαταλείψαμε τά μικρά έργα, τά όποια είναι άξια κάθε φροντίδας γιά τό Χριστό, δπως λένε και οί σοφότατοι Άγιοι, δι δ-

146. Έβρ. 13, 15.

ποιος δεν υποτάσσει τό θέλημα του στο Θεό, θά υποταχθεί στον αντίδικο διάβολο. "Ωστε αυτά πού σου φαίνονται μικρά, θά λογαριαστούν σάν τείχη πού προφυλάγουν από εκείνους πού μάς αιχμαλωτίζουν. Ἡ τέλεση τούτων ορίστηκε σοφά μέ αποκάλυψη τού Πνεύματος από τούς υπεύθυνους γιά τήν τάξη της Εκκλησίας νά γίνεται μέσα στό κελί, γιά τή φύλαξη της ζωής μας· ενώ ή αθέτηση τους θεωρείται από τούς άσοφους χωρίς σημασία και δεν υπολογίζουν τή ζημία πού παθαίνουν. Γι' αυτούς, και ή άρχή της μοναχικής ζωής και τό μέσον είναι ασύδοτη ελευθερία, πού είναι μητέρα τών παθών. Είναι καλύτερο ν' αγωνιστεί κανείς νά μήν εγκαταλείψει τά μικρά, παρά νά δώσει τόπο στην αμαρτία από τό κενό πού άφησαν. Γιατί τό τέλος αυτής τής άκαιρης ελευθερίας είναι σκληρή δουλεία.» Και άλλου γράφει: «Πόσο γλυκές φαίνονται οί αφορμές τών παθών! Τά πάθη μπορεί κανείς κάποτε νά τά κόψει, και μέ τήν απομάκρυνση τους μένει γαλήνιος και χαίρεται πού τά έπαψε· από τις αιτίες όμως τών παθών δέν μπορεί εύκολα νά ελευθερωθεί. Γι' αυτό πειραζόμαστε χωρίς νά θέλομε. Μέ τά πάθη λυπούμαστε, θέλομε όμως νά μένουν μέσα μας οί αφορμές τους· τις αμαρτίες δέν τις επιθυμούμε, αλλά δεχόμαστε μέ ηδονή τις αφορμές πού τις προξενούν. Γι' αυτό οί δευτερες γίνονται αίτία τών πρώτων. "Όποιος αγαπά τις αφορμές τών παθών, αυτός και χωρίς νά θέλει είναι υποχείριος και δούλος τών παθών. Όποιος μισεί τις αμαρτίες του, τις σταματά· οποίος τις εξομολογείται, θά επιτύχει τήν άφεση. Είναι αδύνατο νά ελευθερωθεί κανείς από τήν έξη τής αμαρτίας, πριν δημιουργηθεί μέσα του έχθρα εναντίον της· και είναι αδύνατο νά επιτύχει τή συγχώρηση, πριν εξομολογηθεί τά αμαρτήματα του. Γιατί ή έχθρα αυτή είναι αίτία αληθινής ταπεινώσεως, και ή εξομολόγηση είναι αίτία κατανύξεως, ή οποία πηγάζει στην καρδιά από τήν αισχύνη». Και άλλου λέει: «Δέν υπάρχει αμαρτία πού δέ συγχωρείται, παρά αυτή γιά τήν οποία δέ μετανοείς». Γι' αυτά όμως είπαμε αρκετά. Έσύ τώρα, άφού ψάλεις τις Ώρες πού είπαμε, φάγε, κρατώντας κατά τό φαγητό και τήν ευχή ώστε έτσι ν' αποκτήσεις τήν έξη, μέ τή δύναμη τής χάρις, νά προσεύχεται αδιάλειπτα σύμφωνα μέ τήν εντολή¹⁴⁷. Άλλά ό λόγος γιά τήν τροφή πού συντηρεί τό σώμα μέ τήν ανέκφραστη σοφία τού Δημιουργού, ας περιμένει. "Ας προταχθεί ό λόγος γιά τήν τροφή πού συγκρατεί και ζωοποιεί τήν ψυχή, ή οποία είναι, κατά τούς Αγίους, ή ιερή και θεοποιός προσευχή. Και πολύ σωστά, άφού ή ψυχή είναι ανώτερη από τό σώμα.

Συνέχεια στά περί προσευχής. Πρέπει νά προσευχόμαστε πάντοτε.

29. Όπως τό σώμα μας, όταν δέν έχει ψυχή, είναι νεκρό και βρωμερό, έτσι και ή ψυχή αν δέν κινεί τον εαυτό της στην προσευχή, είναι νεκρή και άθλια και βρωμερή. Και οτι πρέπει νά νομίζομε πιο οδυνηρό από κάθε

147. Α' Θεσ. 5, 17.

θάνατο τή στέρση της προσευχής, μάς διδάσκει ό μέγας Δανιήλ ό προφήτης, πού προτίμησε να καταδικαστεί σέ θάνατο παρά νά στερηθεί και για μία στιγμή τήν προσευχή¹⁴⁸. Μάς διδάσκει ακόμη όρθά και ό θεός Χρυσόστομος: «Κάθε ένας πού προσεύχεται, συνομιλεί μέ τό Θεό. Πόσο μεγάλο είναι νά συνομιλεί ό άνθρωπος μέ τό Θεό, κανείς δέν τό αγνοεί, αλλά και κανείς δέ θά μπορέσει νά παραστήσει μέ λόγο αυτή τήν τιμή. Γιατί αυτή ή τιμή είναι ανώτερη και άπό τή μεγαλοπρέπεια τών Αγγέλων». Ακόμη: «Η προσευχή είναι κοινό έργο Αγγέλων και ανθρώπων, και δέ χωρίζει τίποτε τούς Αγγέλους άπό τούς ανθρώπους, σχετικά μέ τήν προσευχή. Αυτή σέ χωρίζει άπό τά άλογα ζώα, αυτή σέ ενώνει μέ τούς Αγγέλους. Και γρήγορα κανείς θά μετατεθεί στο βίο, τήν πολιτεία, τον τρόπο ζωής, τήν τιμή, τήν ευγένεια, τή σοφία και τή σύνεση τών Αγγέλων, αν φροντίζει δλη του τή ζωή νά σχολάζει στις προσευχές και στή λατρεία τού Θεού». Και ακόμη: «Όταν ό διάβολος δει τήν ψυχή θωρακισμένη μέ αρετές, δέν τολμά νά τήν πλησιάσει, γιατί φοβάται τήν ισχύ και τή δύναμη πού τις δίνουν οί προσευχές, οί οποίες τρέφουν τήν ψυχή περισσότερο άπ' δ,τι οί τροφές τό σώμα». Και ακόμη: «Οί προσευχές είναι νεύρα τής ψυχής· γιατί δπως τό σώμα συγκρατείται και συναρμόζεται και στέκεται και ζει και στηρίζεται μέ τά νεύρα, κι αν κανείς τά κόψει, διαλύει δλη τήν αρμονία τού σώματος, έτσι και οί ψυχές συναρμόζονται και στέκονται και τρέχουν εύκολα τό δρόμο τής ευσέβειας μέ τις άγιες προσευχές. "Αν στερήσεις τον εαυτό σου άπό τήν προσευχή, είναι τό ίδιο σάν νά βγάλεις τό ψάρι άπό τό νερό. Όπως δηλαδή για τό ψάρι τό νερό είναι ή ζωή του, έτσι και για σένα ή προσευχή. Μέ αυτήν μπορείς νά διασχίσεις τον αέρα, δπως τό ψάρι τό νερό, νά ανεβείς στους ουρανούς και νά πλησιάσεις τό Θεό». Ακόμη: «Η προσευχή και ή δέηση κάνουν τούς ανθρώπους ναούς Θεού. Όπως ό χρυσός, οί πολύτιμοι λίθοι και τά μάρμαρα κάνουν τά παλάτια τών βασιλέων, έτσι και ή προσευχή κάνει τούς ανθρώπους ναούς τού Χριστού. Τί λοιπόν μεγαλύτερο εγκώμιο μπορεί νά γίνει για τήν προσευχή, άπό τό δτι κάνει τούς ανθρώπους ναούς τού Θεού; Εκείνος πού δέν Τον χωρούν οί ουρανοί, Αυτός εισέρχεται στήν ψυχή πού ζει μέ προσευχές». Ακόμη: «Και άπό αυτό μπορεί κανείς νά δει τήν δύναμη τών αγίων προσευχών, δτι ό Παύλος πού έτρεχε σ' δλη τήν οικουμένη σάν νά είχε φτερά, και είχε σπίτι του τή φυλακή υπομένοντας μαστιγώσεις, σέρνοντας τήν αλυσίδα και ζώντας μέσα σέ αίματα και κινδύνους, αυτός πού έδωχνε δαίμονες και ανάσταινε νεκρούς και θεράπευε ασθένειες, δέ στηρίχθηκε σέ κανένα άπό αυτά για τή σωτηρία τών ανθρώπων, αλλά περιχαράκωνε τήν ψυχή του μέ τις προσευχές. Έτσι, μετά τά θαύματα πού έκανε και τήν ανάσταση τών νεκρών, έτρεχε στις προσευχές, δπως ένας αθλητής στήν παλαιστρα για τό στεφάνι. Γιατί ή προσευχή είναι ό χορηγός και τής αναστάσεως τών νεκρών και δλων τών άλλων. Όποια δύναμη έ-

χουν τά νερά στά δένδρα, αυτήν έχουν οί προσευχές στή ζωή των Αγίων». Ακόμη: «Ἡ προσευχή είναι αφορμή τής σωτηρίας, πρόξενος τής αθανασίας, ακλόνητο τείχος τής Εκκλησίας, απόρθητο καταφύγιο, φοβερό στους δαίμονες, σωτήριο σέ μάς τούς ευσεβείς». Ακόμη: «Όπως, οταν σέ κάποια πόλη μπαίνει μία βασίλισσα, ακολουθεί κατ' ανάγκη μαζί της δλος ό πλούτος, έτσι και ή προσευχή: οταν μπαίνει στήν ψυχή, μπαίνει μαζί της και κάθε αρετή». Ακόμη: «Ό,τι είναι τό θεμέλιο γιά τό σπίτι, αυτό είναι γιά τήν ψυχή ή προσευχή. Και πρέπει αυτήν πρώτη νά στήσομε σάν βάση και ρίζα στήν ψυχή, κι εκεί επάνω νά κτίζομε πρόθυμα τή σωφροσύνη και τήν πρόνοια των φτωχών και όλους τούς νόμους τού Χριστού». Ακόμη: «Ἡ πρόθυμη προσευχή είναι φώς τής διάνοιας και τής ψυχής, φώς άσβηστο και αδιάκοπο. Γι' αυτό ό πονηρός βάζει μέσα στο νοῦ μας ολόκληρο συρφετό λογισμούς κι εκείνα πού ποτέ δέ σκεφτήκαμε, τά μαζεύει στήν ώρα τής προσευχής και τά χύνει πάνω στήν ψυχή μας». Και ακόμη: «Ἡ προσευχή είναι μεγάλο οπλο, μεγάλη ασφάλεια». Ό δέ Θεολόγος Γρηγόριος λέει: «Καλύτερα νά θυμάσαι τό Θεό παρά νά αναπνέεις». Και πάλι: «Νά σκέφτεσαι τό Θεό πιο συνεχώς κι από τό νά αναπνέεις». Και ό άγιος Ισαάκ: «Χωρίς αδιάλειπτη προσευχή δέν μπορείς νά πλησιάσεις τό Θεό. Άν μετά τον κόπο τής προσευχής αφήσεις τό νού σου νά φροντίζει γι' άλλα πράγματα, προκαλεί διασκορπισμό τής διάνοιας. Κάθε προσευχή οπου δέν κοπιάζει τό σώμα και δέ συνθλίβεται ή καρδιά, είναι νεκρή αποβολή: γιατί ή προσευχή αυτή είναι χωρίς ψυχή». Και ό Ιωάννης τής Κλίμακος γράφει: «Ἡ προσευχή στήν ουσία της είναι συνομιλία και ένωση άνθρωπου και Θεού: στήν ενέργεια της είναι διατήρηση τού κόσμου, συμφιλίωση μέ τό Θεό, μητέρα τών δακρύων αλλά και θυγατέρα, συγχώρηση τών αμαρτιών, γέφυρα πάνω από τούς πειρασμούς, τείχος ανάμεσα σέ μάς και τις θλίψεις, συντριβή τών πολέμων, έργο τών Αγγέλων, τροφή όλων τών ασωμάτων, μέλλουσα ευφροσύνη, απεριόριστη εργασία, πηγή τών αρετών, πρόξενος τών χαρισμάτων, προκοπή άόρατη, τροφή τής ψυχής, φωτισμός τού νού, τσεκούρι πού κόβει τήν άπόγνωση, απόδειξη τής ελπίδας στο Θεό, λύτρωση από τή λύπη, πλούτος τών μοναχών, θησαυρός τών ήσυχαστών, περιορισμός τού θυμού, καθρέφτης τής προκοπής, φανέρωση τής εκτάσεως τής αρετής, φανέρωση τής πνευματικής καταστάσεως, αποκάλυψη τών μελλόντων, σημείο δόξας. Ἡ προσευχή γι' αυτόν πού προσεύχεται πραγματικά, είναι δικαστήριο και κριτήριο και βήμα τού Κυρίου, πριν από τό μελλοντικό βήμα». Και άλλου: «Ἡ προσευχή δέν είναι τίποτε άλλο, παρά αποξένωση από τον ορατό και άόρατο κόσμο». Και ό άγιος Νείλος* λέει: «Άν έχεις πόθο νά προσευχηθείς, άπαρνήσου τά πάντα, γιά νά κληρονομήσεις τό πάν. Προσευχή είναι ή ανύψωση τού νού προς τό Θεό. Ἡ προσευχή είναι συναναστροφή τού νού μέ τό Θεό. Όπως τό φωμί είναι τροφή τού σώματος και ή αρετή τής ψυχής, έτσι και τού νού

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 223, κεφ. 37 και 36· σελ. 220, κεφ. 3· σελ. 230, κεφ. 101.

τροφή είναι ή πνευματική προσευχή». Και αυτά έτσι είναι. Καιρός τώρα νά μιλήσουμε και για τή σωματική δίαιτα, για τό βάρος, τήν ποσότητα και τήν ποιότητα της, μέ όση συντομία μπορούμε.

Η σωματική δίαιτα, πός δηλαδή πρέπει νά τρέφεται ό ήσυχαστής.

30. Λέει ή Γραφή: «Άνθρωπε, τό ψωμί σου θά τό τρώς μέ τό ζύγι και τό νερό σου θά τό πίνεις μέ μέτρο»¹⁴⁹, επειδή αυτά είναι αρκετά για νά ζει ό κατά Θεόν αγωνιζόμενος. Άν δέ δώσεις αίμα, λέει κάποιος, δέν πρόκειται νά λάβεις πνεύμα. Λέει και ό μέγας Παύλος: «Ταλαιπωρώ σκληρά τό σώμα μου και τό μεταχειρίζομαι σάν δούλο, μήπως, ενώ έχω κηρύξει sé άλλους, κριθώ ό ίδιος ακατάλληλος»¹⁵⁰. Και ό θείος Δαβίδ: «Αδυνάτισαν τά γόνατα μου από τή νηστεία και ή όψη μου αλλοιώθηκε μέ τή στέρηση τού λαδιού»¹⁵¹. Και ό Θεολόγος: «Μέ τίποτε άλλο δέν εύαρεστείται τόσο ό Θεός, όσο μέ τήν κακοπάθεια, και στά δάκρυα ανταποδίδει τό έλεος Του». Και ό άγιος Ισαάκ: «Όπως ή μητέρα φροντίζει για τό παιδί της, έτσι και ό Χριστός φροντίζει για σώμα πού κακοπαθεί, και είναι πάντοτε κοντά στο σώμα αυτό. Σέ κοιλιά γεμάτη δέν υπάρχει γνώση τών μυστηρίων τού Θεού. Όπως σ' εκείνους πού σπέρνουν μέ δάκρυα ακολουθούν τά δεμάτια τής άγγαλιάσεως¹⁵², έτσι ακολουθεί χαρά στήν κακοπάθεια για τό Θεό. Μακάριος οποίος έκλεισε τό στόμα του sé κάθε τι τό ηδονικό πού τον χωρίζει από τον Κτίστη του». Και άλλου: «Μέ μακρούς πειρασμούς από δεξιά και από αριστερά* και αφού δοκίμασα τον εαυτό μου και στους δύο αυτούς τρόπους και δέχτηκα αμέτρητες πληγές από τον εχθρό και αξιώθηκα συχνά μεγάλη κρυφή βοήθεια από τό Θεό, απέκτησα πείρα μέσα στα πολλά χρόνια και τή δοκιμασία, και μέ τή χάρη τού Θεού έμαθα τούτα: οτι ή βάση όλων τών αγαθών και ή ανάκληση τής ψυχής από τήν αιχμαλωσία τού εχθρού και ό δρόμος πού οδηγεί στο φώς και στή ζωή, είναι αυτοί οί δύο τρόποι· νά περιορίσει κανείς τον εαυτό του sé ένα τόπο και νά νηστεύει πάντοτε, νά κανονίσει δηλαδή τον εαυτό του σοφά και συνετά έτσι πού νά έχει εγκράτεια τής κοιλιάς, αμετακίνητη παραμονή στήν ησυχία και αδιάλειπτη σχολή και μελέτη τού Θεού. Από έδώ προέρχεται ή υποταγή τών αισθήσεων από έδώ ή νήψη τού νού· από έδώ εξημερώνονται τά άγρια πάθη πού κινούνται μέσα στο σώμα· από έδώ προέρχεται ή πραότητα τών λογισμών από έδώ οί διάφορες φωτεινές κινήσεις τής διάνοιας· από έδώ ή σπουδή προς τά ιερά έργα τής αρετής· από έδώ τά υψηλά και λεπτά νοήματα· από έδώ τά άμετρα δάκρυα πού χύνονται κάθε ώρα και ή μνήμη τού

149. Γεζ. 4, 10-11.

151. Ψαλμ. 108, 24.

150. Α' Κορ. 9, 27.

152. Ψαλμ. 125, 5.

*Τιά τήν πνευματική έννοια τής εκφράσεως «δεξιά και αριστερά», βλ. τά κεφ. 96-98 τής στ' εκατοντάδας κεφαλαίων τού άγιου Μαξίμου (Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 229).

θανάτου από έδώ ή καθαρή σωφροσύνη, ή οποία απέχει ολότελα από κάθε φαντασία πού πειράζει τή διάνοια από έδώ ή οξυδέρκεια και ή οξύτητα τής γνώσεως οσων βρίσκονται μακριά από έδώ πηγάζουν τά βαθύτερα μυστικά νοήματα, τά όποια εννοεί ή διάνοια μέ τή δύναμη τών θείων λόγων και οί εσώτερες κινήσεις πού γίνονται μέσα στην ψυχή και ή διαφορά και ή διάκριση τών πονηρών πνευμάτων από τις αγγελικές Δυνάμεις, και τών αληθινών οράσεων από τις μάταιες φαντασίες. Από έδώ ό φόβος τών οδών πού κρύβει τό πέλαγος τής διάνοιας, ό όποιος κόβει τή ραθυμία και τήν αμέλεια, και ή φλόγα τού ζήλου ή οποία καταπατεί κάθε κίνδυνο και ξεπερνάει κάθε φόβο, και ή θέρμη ή οποία καταφρονεί και σβήνει από τή διάνοια κάθε επιθυμία και προξενεί λησιμοσύνη κάθε μνήμης τών πρόσκαιρων πού περνούν μαζί μέ τά άλλα. Και μέ λίγα λόγια, από έδώ προέρχεται ή ελευθερία τού άνθρωπου τού αληθινού και ή χαρά τής ψυχής και ή ανάσταση και ή ανάπαυση στή βασιλεία τών ουρανών μαζί μέ τό Χριστό. Αν όμως κανείς δείξει αμέλεια για τά δύο αυτά, άς γνωρίζει δι τήν δέ ζημιώνει μόνο τον εαυτό του άπ' δλα δσα είπαμε, αλλά κλονίζει και τό θεμέλιο δλων τών αρετών μέ τήν καταφρόνηση τών δύο τούτων αρετών. Και δπως οί δύο αυτές αρετές μέσα στην ψυχή είναι άρχή και κεφαλή τής θείας εργασίας, και θύρα και δρόμος προς τόν Χριστό, άν τις φυλάει κανείς και επιμένει σ' αυτές, έτσι και άν τις εγκαταλείψει και άποσκιρτήσει από αυτές, καταντά στά δύο αντίθετα, δηλαδή νά γυρίζει έδώ κι εκεί και νά γαστριμαργεί ανεπίτρεπτα». Και άλλου λέει: «Εκείνοι οί όποιοι στην άρχή τού μοναχικού βίου τους είναι ράθυμοι και χαύνοι, δειλιάζουν και ταράζονται διχι μόνον ακούγοντας αυτούς τούς αγώνες, αλλά κι από ήχο φύλλων τών δένδρων, και νικιούνται από μικρή ανάγκη και από τό φόβο τής πείνας και από ελαφριά ασθένεια και απαρνούνται τήν άσκηση και γυρίζουν πίσω. Οί αληθινοί όμως και άξιοι αγωνιστές δέ χορταίνουν μήτε τά χόρτα και τά λάχανα, ούτε, άν και ζούν από ρίζες ξερών χόρτων, καταδέχονται νά φάνε τίποτε πριν από τήν κανονισμένη ώρα, αλλά και κοιμούνται στο έδαφος ενώ τό σώμα έχει ατονία και τρέμει και τά μάτια τους θολώνουν από τήν υπερβολική εξάντληση τού σώματος. Και άν ακόμη από τήν αδυναμία πλησιάσουν τό θάνατο, ούτε τότε υποχωρούν ώστε νά νικηθούν και νά πέσουν, λόγω τής ρωμαλέας προαιρέσεως τους. Γιατί ποθούν και επιθυμούν νά βιάσουν τόν εαυτό τους για τήν αγάπη τού Θεού, και προτιμούν νά κοπιάζουν για τήν αρετή παρά νά έχουν τήν πρόσκαιρη ζωή και κάθε ανάπαυση πού αυτή προσφέρει. Και δταν τούς επιτεθούν οί πειρασμοί, περισσότερο χαιρόνται, γιατί μέ αυτούς τελειοποιούνται, δηλαδή γίνονται τέλειοι. Ούτε πάλι από τούς μεγάλους κόπους πού δοκιμάζουν κλονίζονται καθόλου στην αγάπη τού Θεού, αλλά έως δτου φύγουν από τή ζωή είναι πρόθυμοι νά δεχτούν μέ γενναιότητα τούς πειρασμούς και δέν τούς αποφεύγουν, γιατί μέ αυτούς γίνονται τέλειοι». Αυτούς λοιπόν και τούς ομοίους τους ακολουθώντας κι εμείς, αλλά και πειθαρχών-

τας σ' Εκείνον πού είπε: «Βάδιζε τή βασιλική όδό και μήν παρεκκλίνεις δεξιά ή αριστερά»¹⁵³, σου προβάλλομε έναν τύπο και κανόνα μεσότητας, ό όποιος περιλαμβάνει τον παρακάτω δρο.

Πώς πρέπει νά τρέφεται ό αγωνιζόμενος τή Δευτέρα, τήν Τετάρτη και τήν Παρασκευή.

31. Τρεις ήμερες τήν εβδομάδα, τή Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή, τρώγε πάντοτε τό απόγευμα, δηλαδή μία φορά τήν ήμερα. Νά τρώς έξι ούγγιές ψωμί, ξηρά τροφή μέ εγκράτεια, και νερό έως τρία ή τέσσερα ποτήρια αν θέλεις, ακολουθώντας τον 69ο κανόνα τών Αγίων Αποστόλων πού παραγγέλλει: «Αν ένας επίσκοπος ή πρεσβύτερος ή διάκονος ή αναγνώστης ή ψάλτης δε νηστεύει τήν αγία Τεσσαρακοστή τού Πάσχα ή τήν Τετάρτη ή τήν Παρασκευή, νά καθαιρείται, έκτος αν εμποδίζεται από σωματική ασθένεια. "Αν είναι λαϊκός, νά αφορίζεται». 'Η νηστεία τής Δευτέρας βέβαια καθορίστηκε αργότερα από τούς θείους Πατέρες.

Πώς πρέπει νά τρέφεται τήν Τρίτη και τήν Πέμπτη.

32. Τήν Τρίτη και τήν Πέμπτη τρώγε δύο φορές τήν ήμερα. Και στο γεύμα νά τρώς έξι ούγγιές ψωμί και φαγητό μαγειρευτό μέ εγκράτεια και λίγη ξηρά τροφή. Νά πίνεις και κρασί νερωμένο, αν χρειάζεσαι, μέχρι τρία ή τέσσερα ποτήρια. Τό βράδυ, τρεις ούγγιές ψωμί και λίγη ξηρά τροφή ή τίποτε φρούτα, και κρασί ανακατωμένο μέ νερό ένα ποτήρι ή τό πολύ δύο, αν διψάς πολύ· γιατί πολύ βοηθεί ή δίψα στά δάκρυα μαζί μέ τήν αγρυπνία, όπως λέει ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «'Η δίψα και ή αγρυπνία πίεσαν τήν καρδιά· και μέ τήν πίεση αυτή ή καρδιά ανάβλυσε δάκρυα». Και ό άγιος Ισαάκ: «Δίψασε για τό Θεό, για νά σε χορτάσει μέ τήν αγάπη Του». "Αν όμως προτιμάς και αυτές τις δύο ήμερες νά τρώς μία φορά, θά πράξεις άριστα, άφού ή νηστεία και ή εγκράτεια είναι πρώτη και μητέρα και ρίζα και πηγή και θεμέλιο όλων τών καλών. Λέει και κάποιος εθνικός: «Διάλεξε βίο άριστο, και ή συνήθεια θά τον κάνει γλυκό». Και ό Μέγας Βασίλειος: «Όπου υπάρχει προαίρεση, δέν υπάρχει κανένα εμπόδιο». Και άλλος θεοφόρος Πατέρας λέει: «Αρχή τής καρποφορίας είναι τό άνθος, και αρχή τής πρακτικής ή εγκράτεια». 'Αλλά αυτά και τά παρακάτω ίσως φανούν δύσκολα σέ μερικούς, ακόμη και αδύνατα. Εκείνος όμως πού συλλογίζεται τον καρπό πού προέρχεται από αυτά και έχει στο νού του τί μεγάλη δόξα γεννούν, θά τά κρίνει εύκολα και μέ τή βοήθεια τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού και μέ τή δική του επιμέλεια κατά τό δυνατόν, θά διακηρύξει και μέ λόγια και μέ έργα ότι είναι ευκολότατα και θά επιβεβαιώσει τήν αλήθεια τους. Λέει

και ό άγιος Ισαάκ: «Ψωμί φτωχικό από τραπέζι αγνού άνθρωπου, εξαγνίζει από κάθε πάθος τήν ψυχή όποιου τό τρώει. Από τό τραπέζι εκείνων πού νηστεύουν και αγρυπνούν και κοιπάζουν έν Κυρίω, πάρε για τον εαυτό σου φάρμακο ζωής και σήκωσε τήν ψυχή σου από τή νέκρωση της- γιατί ό Αγαπημένος κάθεται ανάμεσα τους και αγιάζει τις τροφές, και τήν πικρία τής κακοπάθειάς τους τή μεταβάλλει στήν ανείπωτη γλυκύτητα Του, ενώ οί πνευματικοί και επουράνιοι υπηρέτες Του επισκιαίζουν αυτούς και τις άγιες τροφές τους. Ή εύωδία τού νηστευτή είναι γλυκύτατη και ή συνάντηση του ευφραίνει τις καρδιές εκείνων πού έχουν διάκριση. Είναι αγαπητός στο Θεό ό τρόπος ζωής τού εγκρατούς».

/7ώς πρέπει νά τρέφεται τό Σάββατο. Για τις αγρυπνίες, και πώς πρέπει νά τρώει κατ' αυτές.

33. Κάθε Σάββατο, πλήν τού Μεγάλου, πρέπει νά τρώει δύο φορές, όπως ορίσαμε για τήν Τρίτη και τήν Πέμπτη. Τούτο για τή διάταξη των ιερών Κανόνων και επειδή πρέπει νά κάνεις αγρυπνία όλες τις Κυριακές τού χρόνου, έκτος από τής Τυροφάγου ή αν υπάρχει κοντά αγρυπνία των μεγάλων δεσποτικών εορτών ή κανενός πολύ μεγάλου Αγίου, οπότε νά κάνεις εκείνη και νά αφήσεις τήν αγρυπνία τής Κυριακής. Είτε έτσι όμως είτε αλλιώς, νά τρώει δύο φορές τά Σάββατα. Είναι ωφέλιμο νά βιάζεσαι πάντοτε τον εαυτό σου στήν εργασία τής νυκτερινής αγρυπνίας. Γι' αυτό άν τύχει αγρυπνία μέσα στήν εβδομάδα, είναι πάρα πολύ ωφέλιμο νά κάνεις και τήν αγρυπνία τής Κυριακής, και θά επακολουθήσει για σένα αμέσως μεγάλο κέρδος. "Η μάλλον, όπως λέει ή Γραφή, έτσι θ' ανατείλει πρώιμα τό φώς σου και θά φανεί γρήγορα μπροστά σου ή υγεία σου¹⁵⁴. Ό άγιος Ισαάκ επίσης λέει: «Σέ κάθε αγώνα κατά τής αμαρτίας και τής επιθυμίας ή αρχή είναι ό κόπος τής αγρυπνίας και τής νηστείας, και μάλιστα για κείνον πού πολεμά εναντίον τής αμαρτίας πού είναι μέσα μας. Και αυτό είναι τό σημάδι τού μίσους τής αμαρτίας και τής επιθυμίας της σ' δσους παλεύουν σ' αυτόν τον άόρατο πόλεμο. Όλες σχεδόν οί προσβολές των παθών αρχίζουν νά ελαττώνονται μέ τή νηστεία. Κοντά σ' αυτήν, ή νυκτερινή αγρυπνία βοηθά στήν άσκηση. Εκείνος πού σέ δλη του τή ζωή αγαπά τή συντροφιά αυτού τού ζεύγους, γίνεται φίλος τής σωφροσύνης. Όπως αρχή δλων των κακών είναι ή ικανοποίηση τής κοιλιάς, καθώς και ή αποχαύνωση από τον ύπνο ή οποία ανάβει τήν επιθυμία τής πορνείας, έτσι ό άγιος δρόμος τού Θεού και τό θεμέλιο κάθε αρετής είναι ή νηστεία και ή αγρυπνία και ή εγρήγορση κατά τή λατρεία τού Θεού». Και πάλι: «Στήν ψυχή πού στυλβώθηκε μέ τή μνήμη τού Θεού και τήν ακοίμητη αγρυπνία νύχτα και ήμερα, εκεί ό Κύριος για ασφάλεια της βάζει νεφέλη νά τή σκεπάζει τήν ήμερα και πύρινο

στόλο νά τή φωτίζει τή νύχτα¹⁵⁵ και φως θα λάμψει μέσα στο πυκνό σκοτάδι της». Ακόμη: «Διάλεξε γιά τον εαυτό σου εργασία τρυφής, τή συνεχή δηλαδή αγρυπνία τις νύχτες, μέ τήν οποία οί Πατέρες ξεντύθηκαν τον παλαιό άνθρωπο¹⁵⁶ και αξιώθηκαν νά ανακαινιστεί ό νούς τους. Αυτές τις ώρες αισθάνεται ή ψυχή τήν αθάνατη εκείνη ζωή και μέ τήν αίσθηση αυτή αποβάλλει τό σκότος των παθών και δέχεται τό "Αγιο Πνεύμα». Και πάλι: «Τίμησε τήν εργασία τής αγρυπνίας γιά νά βρει ή ψυχή σου παρηγοριά. Μή νομίσεις, άνθρωπε, ότι σέ δλη τήν πνευματική εργασία τών μοναχών υπάρχει κάτι μεγαλύτερο από τή νυκτερινή αγρυπνία. Μοναχό πού μένει στήν αγρυπνία μέ διάκριση τοῦ νού του, μήν τον νομίσεις διτι είναι από σάρκα αυτό τό έργο αληθινά χαρακτηρίζει τούς Αγγέλους. Ψυχή πού κοιπάξει στήν αγγελική εργασία τής αγρυπνίας, θ' αποκτήσει μάτια χειρουργικά πού θά ατενίζουν διαρκώς και θά βλέπουν τήν επουράνια θεωρία». Νά περνάς τις αγρυπνίες σου μέ προσευχή, ψαλμωδία και ανάγνωση, καθαρά, άρρέμβαστα και μέ κατάνυξη, μόνος ή μέ αγαπητή και όμότροπη συνοδία. Ύστερα από κάθε αγρυπνία, νά ενισχύεις λίγο τό σώμα σου από τον κόπο μέ φαγητό και ποτό δπως στο δείπνο. Ήτοι, φάγε τρεις ούγγιές ψωμί και κάποιον ξερό προσφάγι, δσο χρειάζεσαι, πιές και κρασί μέ νερό τρία ποτήρια. Πρόσεξε μήπως σέ ήμερα νηστείας πού έχει αγρυπνία καταλύσεις λόγω τής αγρυπνίας πριν από τήν ενάτη. Και τό ένα δηλαδή πρέπει νά κάνεις, αλλά και τό άλλο νά μήν τό αφήσεις¹⁵⁷. Γιατί τήν ενίσχυση τού σώματος λογικά ορίστηκε νά τήν κάνεις μετά τήν αγρυπνία.

Πώς πρέπει νά τρώς τις Κυριακές. Διάφορα άλλα ζητήματα. Επίσης περί κόπου και ταπεινώσεως.

34. Τις Κυριακές δλες νά τρώς δύο φορές, δπως τά Σάββατα. Αυτός ό κανόνας νά τηρείται ακριβώς, έκτος άν είσαι ασθενής. Βέβαια είναι και ήμερες πού οί Πατέρες έχουν αφήσει ελεύθερες από νηστεία, από μακρά συνήθεια ή από νεώτερες αιτίες, είτε ιερές είτε δχι*. Αυτές λοιπόν τις ήμερες ούτε μόνο μιά φορά τρώμε, ούτε μόνο ξηροφαγία, αλλά τρώμε άπ' δλα τά χρήσιμα και επιτρεπόμενα, και χορταρικά, μέ εγκράτεια βέβαια και μέ τήν ορισμένη ποσότητα. Γιατί τό άριστο είναι ή εγκράτεια σέ δλα. Στις σωματικές ασθένειες δμως, δπως είπαμε, άς τρώμε χωρίς ντροπή άπ' δλα τά χρήσιμα και νόμιμα πού δυναμώνουν τό σώμα. Γιατί οί θείοι Πατέρες δίδαξαν νά σκοτώνομε τά πάθη και δχι τό σώμα. Επίσης είναι εύλογο, άπ' δλα δσα εγκρίνονται, δηλαδή άπ' δσα επιτρέπονται στους μοναχούς, νά τρώς λίγο,

155. Έξ. 13, 21-22.

156. Έφ. 4, 22.

157. Μαθ. 23, 23.

*Αναφέρεται στις ήμερες ή και εβδομάδες μεγάλων εορτών (Χριστουγέννων, Πάσχα, Πεντηκοστής κλπ.) πού λόγω τής αντίστοιχης εορτής έχουν κατάλυση. Αλλά και στήν εβδομάδα μετά τήν Κυριακή τοῦ Τελώνου και Φαρισαίου, στήν οποία εχει οριστεί κατάλυση γιά λόγους αντίαιρετικού.

για να δοξάζεις και νά ευχαριστείς τό θεό και νά αποφεύγεις την υπερηφάνεια. Νά αποστρέφεται τά περιττά. Γιατί ή έλλειψη τών πραγμάτων, δπως λέει ό άγιος Ισαάκ, διδάσκει τον άνθρωπο την εγκράτεια και χωρίς νά θέλει μέ την αφθονία και τήν ελευθερία σ' αυτά δέν μπορούμε νά κρατήσομε τον εαυτό μας. Μην αγαπήσεις τή σωματική ανάπαυση γιατί, κατά τον άγιο Ισαάκ, ή ψυχή πού αγαπά τό Θεό, βρίσκει τήν ανάπαυση της μόνο στό Θεό. Καλύτερα, μαζί μέ τον κόπο και τήν κακοπάθεια, διάλεγε τήν ταπείνωση. Γιατί ό κόπος και ή ταπείνωση, γράφει κάποιος Άγιος, κερδίζουν τον Ιησού.

Πώς πρέπει νά τρως και νά πράττεις τις άγιες Τεσσαρακοστές και μάλιστα τή Μεγάλη.

35. Όσον άφορα στή διατροφή, ίσως και τή ζωή σου όλη κατά τις άγιες Τεσσαρακοστές, νομίζομε περιττό νά εξηγήσομε λεπτομερώς και ιδιαιτέρως. Όπως έχει προσδιοριστεί νά κάνεις όταν τηρείς τήν ένατη, έτσι πρέπει νά κάνεις και στις άγιες Τεσσαρακοστές, εκτός από τά Σάββατα και τις Κυριακές. Και άν είναι δυνατό, μέ ακόμη μεγαλύτερη ακρίβεια και προσοχή, και μάλιστα τήν αγία και μεγάλη Τεσσαρακοστή, επειδή είναι ή δεκάτη όλου τού χρόνου και προσφέρει στους κατά Χριστόν Ιησού νικητές τά βραβεία τών αγώνων κατά τή δεσποτική και θεία και λαμπροφόρο ήμερα τής Αναστάσεως.

Ή διάκριση. Ή εργασία μέ μέτρο είναι ανεκτίμητη. Ή υποταγή.

36. Πλήν όμως και αυτά τά παραπάνω και τά δμοια μέ αυτά, πρέπει νά τά εφαρμόξεις μέ ακριβή διάκριση, για χάρη τής αρμονικής και ειρηνικής συνυπάρεξως τού σώματος και τής ψυχής. Όπως λέει ή Γραφή: «Μέ σοφία οικοδομείται τό σπίτι, μέ τή σύνεση προοδεύει και μέ τήν όρθή γνώση γεμίζουν οί αποθήκες του από κάθε καλό και πολύτιμο πλούτο»¹⁵⁸. Και ό θεός Θαλάσσιος γράφει: «Ή ένδεια και ή στέρηση πού συνοδεύεται μέ λόγο και διάκριση, είναι ή βασιλική οδός. Έτσι, ή χωρίς διάκριση ταλαιπωρία ή ή χωρίς λόγο συγκατάβαση είναι ασύμφορα, γιατί και τά δύο γίνονται αντίθετα στό λόγο». Και ό δσιος Ισαάκ: «Στή χαλάρωση τών μελών επακολουθεί ή διάχυση και ή σύγχυση τών λογισμών. Τήν υπερβολική εργασία ακολουθεί ή άκηδία, και αυτήν ή διάχυση τών λογισμών. Διαφέρει ή πρώτη διάχυση από τή δεύτερη. Γιατί στήν πρώτη ακολουθεί ό πόλεμος τής πορνείας, ένώ στή δεύτερη, ή εγκατάλειψη τού ησυχαστηρίου και ή μετακίνηση από τόπο σέ τόπο. Ή μετρημένη όμως και κοπιαστική εργασία είναι ανεκτίμητη. Ή ελάττωση της πληθαίνει τήν ηδονή, ένώ ή υπερβολή, τή

158. Παροιμ. 24, 3-4.

διάχυση». Και ο Μέγας Μάξιμος γράφει*: «Μην έχεις δλη σου την επιμέλεια στή σάρκα, αλλά δρισέ της τήν άσκηση πού αντέχει, και στρέψε δλο τού σου στο εσωτερικό σου. Γιατί ή σωματική γύμναση λίγο ωφελεί, ενώ ή ευσέβεια είναι ωφέλιμη σέ δλα¹⁵⁹». "Αν δμως ή σάρκα τραβά τή ζυγαριά προς τό μέρος της και τυραννεΐ και βαραίνει και σέρνει τήν ψυχή σέ άτακτες και ψυχοφθόρες τάσεις και κινήσεις, δπως έχει γραφεί: «Ή σάρκα επιθυμεί αντίθετα μέ τό πνεύμα και τό πνεύμα αντίθετα μέ τή σάρκα»¹⁶⁰, τότε εσύ βάλε της τό χαλινάρι τής εγκράτειας και νέκρωσε την, μέχρις δτου γίνει εύπειθής και χωρίς νά θέλει και υποταχθεί στο ανώτερο, στήν ψυχή. Έχε στο νού σου τά λόγια τού μεγάλου Παύλου: «Όσο ό εξωτερικός άνθρωπος φθείρεται, τόσο ό εσωτερικός ανανεώνεται μέρα τή μέρα»¹⁶¹, και τού αγίου Ισαάκ: «Άφησε καλύτερα νά πεθάνεις στους αγώνες, παρά νά ζεις μέ αμέλεια. Δέν είναι μάρτυρες μόνον εκείνοι πού δέχτηκαν τό θάνατο για τήν πίστη στο Χριστό, αλλά κι εκείνοι πού πεθαίνουν για τήν τήρηση τών εντολών Του. Και για μάς είναι καλύτερο νά πεθάνομε αγωνιζόμενοι, παρά νά ζήσομε στήν αμαρτία». Και προπάντων νά τά πράττεις δλα μέ τή γνώμη και τήν ερώτηση τού κατά Θεόν πνευματικού σου πατέρα. Γιατί έτσι, μέ τή χάρη τού Χριστού, και τά βαριά και ανηφορικά θά γίνουν ελαφρά και θά σοϋ φανεί πώς τρέχεις σέ κατηφοριά. Άλλά άς ξαναγυρίσομε εκεί άπ' δπου ξεκινήσαμε.

Πώς πρέπει ό αγωνιζόμενος νά περνά τό διάστημα μετά τό γεύμα ως τή δύση τού ηλίου. Πρέπει νά πιστεύομε πώς ανάλογα μέ τον κόπο και τό μέτρο τής εργασίας μας, μάς δίνονται τά θεία χαρίσματα.

37. Άφού γευματίσεις δπως πρέπει σέ αγωνιστή, και σύμφωνα μέ τον θείο Παύλο πού παραγγέλλει νά τηρεί ό αγωνιζόμενος εγκράτεια σέ δλα¹⁶², νά διαβάσεις καθιστός αρκετά, και κυρίως τά νηπτικά συγγράμματα τών Πατέρων. Έπειτα κοιμήσου μία ώρα, αν είναι μεγάλες οι μέρες. Στή συνέχεια σήκω και άπασχολήσου λίγο μέ τό εργόχειρο σου, κρατώντας και τήν ευχή. Κατόπιν νά κάνεις προσευχή δπως προείπαμε, νά διαβάσεις, νά μελετήσεις και νά φροντίζεις νά ταπεινωθείς και νά έχεις τον εαυτό σου κάτω άπ' δλους τούς ανθρώπους. Γιατί λέει ή Γραφή: «Όποιος υψώνει τον εαυτό του θά ταπεινωθεί, κι οποιος ταπεινώνεται θά υψωθεί»¹⁶³, και: «Όποιος νομίζει διτι στέκεται καλά, άς κοιτάξει μήν πέσει»¹⁶⁴, και: «Ό Κύριος εναντιώνεται στους υπερήφανους, δίνει δμως τή χάρη Του στους ταπεινούς»¹⁶⁵, και: «Άρχή τής υπερηφάνειας είναι νά μή γνωρίζεις τον Κύριο»¹⁶⁶, και:

159. Α' Τιμ. 4, 8.

162. Α' Κορ. 9, 25.

165. Ίακ. 4, 6.

160. Γαλ. 5, 17.

163. Λουκ. 14, 11.

166. Σ. Σειρ. 10, 12.

161. Β' Κορ. 4, 16.

164. Α' Κορ. 10, 12.

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 97, κεφ. 63.

«Ἄνθρωποι υπερήφανοι παρανομοῦσαν ασυγκράτητα»¹⁶⁷, καί: «Μήν ὑψηλοφρονεῖτε, ἀλλά νά εξομοιώνεστε μέ τούς ταπεινούς»¹⁶⁸. Καί ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέει: «Εκεῖνος εἶναι πού γνωρίζει κατεξοχήν τον εαυτό του, οποιός νομίζει διτι δέν εἶναι τίποτε. Γιατί τίποτε ἄλλο δέν εἶναι τόσο αγαπητό στο Θεό, ὅσο τό νά λογαριάξεις τον εαυτό σου μαζί μέ τούς τελευταίους». Καί ὁ ἅγιος Ἰσαάκ λέει: «Στους ταπεινόφρονες φανερόνται τά μυστήρια. Ὅπου φυτρώνει ἡ ταπείνωση, ἐκεῖ αναβλύζει ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Μπροστά ἀπό τή χάρη τρέχει ἡ ταπείνωση, μπροστά ἀπό τήν παιδαγωγική τιμωρία, ἡ οἴηση». Καί ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος λέει: «Ἄν θέλεις πράγματι νά σωθεῖς, ἀκουσε καί πράξε· μήν πατάς πιά τά πόδια σου στή γή καί ἀνύψωσε τό νοῦ σου στον ουρανό, καί τά ἐκεῖ νά μελετάς νύχτα καί ἡμερα. Προσπάθησε νά καταφρονηθεῖς ὅσο μπορείς· πάλεψε νά δεις τον εαυτό σου κάτω ἀπό κάθε ἄνθρωπο. Αὐτή εἶναι ἡ ἀληθινή οδός, ἐκτος ἀπό αὐτή ἄλλη δέν ὑπάρχει γιά εκεῖνον πού θέλει νά σωθεῖ μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ πού τον δυναμώνει»¹⁶⁹. Ἄς τρέχει ἐκεῖνος πού θέλει, ἀς τρέχει, ἀς τρέχει γιά νά πετύχει τό σκοπό του. Δίνω τή μαρτυρία αὐτή ἐνώπιον τοῦ ζώντος Θεοῦ, ὁ ὅποιος ποθεῖ νά χαρίσει ζωή αἰώνια σέ καθένα πού θέλει». Καί ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «Δέ νήστεψα, δέν αγρύπνησα, δέν κοιμήθηκα στο ἔδαφος, ἀλλά ταπεινώθηκα καί ὁ Κύριος μέ ἔσωσε σύντομα»¹⁷⁰. Πριν ἀπό κάθε ἄλλο, νά ἐπιδιώξεις τό «ἀψήφιστο», δηλαδή νά μή σέ λογαριάξει κανένας, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος: «Τό νά μήν ἔχεις μέριμνα γιά κανένα πράγμα, σέ κάνει νά πλησιάσεις τήν πόλη. Τό νά σέ ἀψηφήσει κάθε ἄνθρωπος, σέ κάνει νά κατοικήσεις τήν πόλη. Καί τό νά πεθάνεις γιά κάθε ἄνθρωπο, σέ κάνει νά κληρονομήσεις τήν πόλη καί τούς θησαυρούς της. Ἄν θέλεις νά σωθεῖς, φύλαξε τό "ἀψήφιστο" καί τρέχα γι' αὐτό πού ἐπιδιώξεις». Κι αὐτό τό «ἀψήφιστο» πάλι, κατά τόν δσιο Ἰωάννη, μαθητή τοῦ αγίου Βαρσανουφίου, εἶναι τό νά μήν ἐξιῶνεις τόν εαυτό σου μέ κανένα καί νά μήν πεις γιά οποιοδήποτε καλό ἔργο διτι καί ἐγώ τό ἔκανα αὐτό. Ἐπειτα κάθισε πάλι καί προσευχήσου καθαρά καί ἀρρέμβαστα, ὥσπου νά ἐρθεῖ τό βράδυ. Τότε ψάλε τόν συνηθισμένο εσπερινό καί κάνε ἀπόλυση. Καί νά πιστεύεις ειλικρινά διτι ὁ Θεός μάς ἐπιβραβεύει μέ τήν ἀπονομή καί τήν ἀνακήρυξη τών δωρεών καί τών ἐπάθλων καί τήν παρηγοριά Του ἀνάλογα μέ τόν κόπο καί τήν οδύνη μας γιά τήν ἀρετή καί κατά τό μέτρο τῆς ἐργασίας μας, σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ ἱεροῦ Ψαλμωδοῦ: «Ἀνάλογα μέ τό πλήθος τών οδυνών μου, οἱ παρηγοριές Σου εὐφραναν τήν ψυχή μου»¹⁷¹. Λέει καί ὁ Σωτήρας: «Ελάτε κοντά μου ὄλοι ὄσοι κοπιάζετε καί εἰστε φορτωμένοι, κι ἐγώ θά σάς ξεκουράσω»¹⁷². Καί ὁ μέγας Παῦλος: «Ἄν πάσχομε μαζί μέ τό Χριστό, μαζί Του καί θά δοξαστούμε. Πιστεῦω διτι δέν εἶναι ἀντάξια τά παθήματα τῆς ζωῆς αὐτῆς μέ τή δόξα πού μέλλει νά μάς φανερωθεῖ»¹⁷³. Λέει καί ὁ σοφός στά

167. Ψαλμ. 118, 51.

169. Φιλιπ. 4, 13.

171. Ψαλμ. 93, 19.

173. Ρωμ. 8, 17-18.

168. Ρωμ. 12, 16.

170. Ψαλμ. 114, 6.

172. Ματθ. 11, 28.

θεία Μάξιμος*: «Αιτία της διανομής των θείων αγαθών είναι τό μέτρο τής πίστεως καθενός. Στο μέτρο δηλαδή πού πιστεύουμε, έχουμε και τήν προθυμία να πράττομε. Εκείνος λοιπόν πού πράττει τά καλά, κατά τήν αναλογία τής πράξεως του δείχνει τό μέτρο τής πίστεως του, και δέχεται όσο πίστεψε τό μέτρο τής χάρης. Εκείνος πάλι πού δέν πράττει, ανάλογα μέ τήν απραξία δείχνει τό μέτρο τής απιστίας του, και δέχεται όσο άπίστησε τή στέρηση τής χάρης. Ό φθονερός λοιπόν πράττει κακώς πού φθονεί τούς άλλους για τά κατορθώματα τους, άφού σαφώς άπό αυτόν εξαρτάται και άπό κανέναν άλλο ή επιλογή νά πιστεύει και νά πράττει και ανάλογα μέ τήν πίστη του νά δεχτεί και τή χάρη». Νά ζητούμε ακόμη ολόψυχα νά μείνομε πιστοί τον υπόλοιπο χρόνο τής ζωής μας, και μάλιστα τά τέλη τής ζωής μας νά είναι χριστιανά, ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά και νά δώσομε καλή απολογία όταν σταθούμε στο φοβερό βήμα τοῦ Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού.

Η καθαρή προσευχή είναι άνώτερη άπό κάθε εργασία.

38. Κοντά σ' αυτά, νά γνωρίζεις αδελφέ και τούτο· κάθε μέθοδος και κάθε κανόνας, κι άν θέλεις, και κάθε διαφορετική πράξη, έχει οριστεί και κανονιστεί, επειδή δέν μπορούμε ακόμη εμείς νά προσευχόμαστε μέσα στην καρδιά μας καθαρά και άρρέμβαστα. Όταν όμως τό κατορθώσομε αυτό, μέ τήν εύνοια και τή χάρη τοῦ Κυρίου μας Ιησού Χριστού, τότε άφού έγκαταλείψομε τά πολλά και ποικίλα πού διαιρούν, ενωνόμαστε μέ τό Ένα και ενιαίο και ενωτικό κατά τρόπο άμεσο και πάνω άπό κάθε λόγο, όπως λέει ό ένδοξος Θεολόγος: «Ό Θεός πού ενώνεται και γνωρίζεται στους ανθρώπους πού έγιναν κι αυτοί θεοί κατά χάρη». Αυτό είναι ή ένυπόστατη έλλαμψη μέσα στην καρδιά άπό τό Άγιο Πνεύμα, ή οποία γεννιέται, όπως είπαμε, άπό τήν καθαρή και άρρέμβαστη καρδιακή προσευχή. Αυτό όμως είναι σπάνιο και μόλις ένας στους χίλιους καταξιώνεται μέ τή χάρη τοῦ Χριστού νά προκόψει σ' αυτή τήν κατάσταση. Τό νά περάσει κανείς κι αυτή τήν κατάσταση και νά αξιωθεί τήν πνευματική προσευχή και νά επιτύχει τήν αποκάλυψη των μυστηρίων τοῦ μέλλοντος αιώνος, αυτό είναι κατόρθωμα πάρα πολύ λίγων πού βρίσκονται ένας σέ κάθε γενιά, μέ τήν εύνοια τής χάρης, όπως γράφει ό άγιος Ισαάκ: «Όπως ανάμεσα σέ μυριάδες ανθρώπων μόλις ένας βρίσκεται πού εκπλήρωσε τις εντολές και τά νόμιμα ανελλιπώς σχεδόν κι έφτασε στην καθαρότητα τής ψυχής, έτσι είναι ένας στους χίλιους πού αξιώθηκε νά φτάσει μέ μεγάλη προσοχή στην καθαρή προσευχή και νά σπάσει αυτό τό δριό και νά επιτύχει εκείνο τό μυστήριο. Γιατί δέν είναι καθόλου πολλοί όσοι αξιώθηκαν τήν καθαρή προσευχή, αλλά λίγοι. Αυτός όμως πού έφτασε στο μυστήριο εκείνο, τό έπειτα και πέρα άπό τήν καθαρή προσευχή,

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 193, κεφ. 35.

μόλις βρίσκεται ένας σέ κάθε γενιά με τή χάρη του Χριστού». Και παρακάτω: «Κι αν μόλις προσεύχεται κανείς με καθαρότητα, τί νά πούμε γιά την πνευματική προσευχή; Κάθε πνευματική προσευχή έχει ελευθερωθεί από κάθε κίνηση. Και ή προσευχή πού κλίνει σέ κάτι, είναι κατώτερη από την πνευματική». Γι' αυτό και σύ, άν θέλεις νά αξιωθείς έν Χριστώ Ιησού αυτά τά καινούργια μυστήρια στο έργο και στήν πράξη, δηλαδή μέ τήν 'ίδια τήν πείρα, σέ κάθε καιρό και κάθε ώρα και εργασία σου βίαζε τον εαυτό σου νά φτάσεις νά προσεύχεσαι μέσα στήν καρδιά σου καθαρά κι άρρέμβαστα. Γιά νά προκόψεις έτσι, από νήπιο πού θηλάζει, σέ άνδρα τέλειο μέ πλήρη πνευματική ωριμότητα πού μέτρο της είναι ό Χριστός¹⁷⁴ και νά επιτύχει τό μακαρισμό και τήν ανακήρυξη σου σέ πιστό και φρόνιμο οικονόμο¹⁷⁵, γιατί διαχειρίζεσαι μέ κρίση τούς λόγους σου¹⁷⁶, δηλαδή ενεργείς σύμφωνα μέ τή λογική. Γι' αυτό και δέ θά κλονιστείς στον αιώνα, όπως γράφει γι' αυτό ό άγιος Φιλήμων*: «Αδελφέ, είτε νύχτα είτε ήμερα σέ αξιώσει ό Θεός νά προσευχηθείς απερίσπαστα μέ καθαρό νού, μήν περιοριστείς στον κανόνα σου, αλλά μέ οση δύναμη έχεις νά επεκτείνεσαι στήν προσευχή και νά αποσιώνεσαι στο Θεό. Και Αυτός φωτίζει τήν καρδιά σου ποιά πνευματική εργασία νά κάνεις». Και κάποιος από τούς φωτισμένους μέ τή σοφία του Θεού Αγίους είπε: «Άν θέλεις νά παραστέκεσαι μέ τό σώμα σου σάν ασώματος μπροστά στο Θεό, απόκτησε προσευχή αδιάλειπτη, κρυμμένη μέσα στήν καρδιά σου, και τότε γίνεται προ του θανάτου ή ψυχή σου σάν άγγελος». Παρόμοια και ό άγιος Ισαάκ, όταν τον ερώτησε κάποιος ποιο είναι τό γενικό περιεχόμενο όλων των κόπων αυτού του έργου, δηλαδή τής ησυχίας, ώστε φτάνοντας το νά μάθει δι έφτασε τήν τελειότητα τής ησυχίας, αποκρίθηκε: «Όταν αξιωθεί κανείς νά επιτύχει τή μόνιμη προσευχή. Γιατί όταν φτάσει κανείς σέ αυτή τήν προσευχή, έφτασε στο τέλος όλων των αρετών και γίνεται στο έξης κατοικητήριο του Αγίου Πνεύματος. Άν δηλαδή κάποιος δέ δέχθηκε πλήρως τή χάρη του Παρακλητού, δέν μπορεί νά ολοκληρώσει μέ άνεση τή μονιμότητα τής προσευχής αυτής. Όταν σέ κάποιον κατοικήσει τό Πνεύμα, αυτός δέν παύει πλέον από τήν προσευχή, γιατί είναι τό ίδιο τό Πνεύμα πού πάντοτε προσεύχεται. Και τότε ή προσευχή δέν κόβεται από τήν ψυχή του ούτε στον ύπνο ούτε στήν εγρήγορση· αλλά και όταν τρώει και όταν πίνει και κοιμάται και δι,τι και νά κάνει, ακόμη και μέσα στον βαθύ του ύπνο, οί εύωδιες και οί ατμοί τής προσευχής αναδίδονται από τήν καρδιά του χωρίς κόπο. Και δέ χωρίζεται ποτέ από αυτόν ή προσευχή· όλες τις ώρες, ακόμη κι άν φαίνεται εξωτερικά δι παύει, μέσα του εργάζεται μυστικά ή προσευχή. Και αυτή ή σιωπή των καθαρών ονομάζεται προσευχή από κάποιον Άγιο. Επειδή οί λογισμοί των ανθρώπων αυτών εί-

174. Έφ. 4, 13.

175. Λουκ. 12, 42.

176. Ψαλμ. 111, 5-6.

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 315.

ναι θείες κινήσεις, και οί κινήσεις τής καθαρής καρδιάς και διάνοιας είναι φωνές πράες μέ τις όποιες ψάλλουν μυστικά στο Θεό». Και πολλοί άλλοι θεοφόροι Πατέρες, μυσταγωγημένοι μέ τήν πείρα από τή θεία χάρη, έγραψαν πάρα πολλά τέτοια θαυμάσια, τά οποία παραλείπομε για νά μή μακραίνουμε τό λόγο.

Ό αριθμός των γονυκλισιών τον εικοσιτετράωρου.

39. Όσον άφορα στις γονυκλισίες, οί Πατέρες όρισαν τριακόσιες, τις όποιες όφείλομε νά κάνομε κάθε εικοσιτετράωρο των πέντε ήμερων τής εβδομάδας. Γιατί τό Σάββατο και τήν Κυριακή και σέ άλλες καθιερωμένες ήμερες, και μάλιστα και εβδομάδες, για κάτι μυστικούς και απόρρητους λόγους, έχομε εντολή νά σταματούμε τις γονυκλισίες. Υπάρχουν όμως κάποιοι πού υπερβαίνουν και αυτόν τόν αριθμό, ενώ μερικοί κάνουν και λιγότερες, ό καθένας κατά τή δύναμη και τήν προαίρεση του. Και σύ λοιπόν κάνε όσες μπορείς. Βέβαια είναι μακάριος, και μάλιστα πολλές φορές, εκείνος πού βιάζει τόν εαυτό του πάντοτε σέ όλα τά έργα τού Θεού. Γιατί ή βασιλεία τών ουρανών κερδίζεται μέ τή βία και τήν αρπάζουν αυτοί πού βιάζουν τόν εαυτό τους¹⁷⁷.

Ή διανομή τών θείων αγαθών δέ γίνεται μόνο ανάλογα μέ τόν αγώνα και τήν εργασία μας, αλλά και μέ τήν κατάσταση, τή δεκτικότητα, τήν πίστη και τή ψναική μας διάθεση.

40. Άς ξέρομε λοιπόν και τούτο· ότι ή διανομή τών θείων δωρεών δεν γίνεται, όπως προείπαμε, ανάλογα μόνο μέ τόν αγώνα και τήν εργασία μας, αλλά και ανάλογα μέ τήν έξη τής πολιτείας μας και τή δεκτικότητα μας, αλλά και κατά τήν πίστη μας σ' εκείνα πού επιδιώκομε και τή φυσική μας διάθεση. Και λέει ό άγιος Μάξιμος* : «Ό νούς είναι όργανο τής σοφίας, ενώ τό λογικό τής γνώσεως. Ή φυσική εσωτερική πληρότητα τού νού και τού λογικού είναι όργανο τής πίστεως πού συγκροτείται μέ τή σοφία και τή γνώση. Επίσης, όργανο τού χαρίσματος τών ίαμάτων είναι ή φυσική φιλανθρωπία. Γιατί κάθε θεϊκό χάρισμα έχει μέσα μας τό επιτήδειο και κατάλληλο δεκτικό του όργανο, ως δύναμη ή έξη ή διάθεση. Παράδειγμα, εκείνος πού καθάρισε τό νού του άπ' όλες τις αισθητές φαντασίες, δέχεται σοφία. Εκείνος πού έκανε τό λογικό του κυρίαρχο τών έμφυτων παθών, δηλαδή τού θυμού και τής επιθυμίας, δέχεται γνώση. Εκείνος πού έχει στο νού και τό λογικό του τήν ακλόνητη πεποίθηση στο Θεό, δέχεται τήν πίστη

177. Μαθθ. 11, 12.

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 192, κεφ. 33.

πού μπορεί νά κάνει τά πάντα. Κι εκείνος πού κατόρθωσε τή φυσική φιλανθρωπία, αφού ξεριζώσε τελείως τή φιλαυτία του, δέχεται χαρίσματα ίαμάτων». Έτσι είναι αυτά. Πρόσεξε ακόμη, νά μή γνωρίζεις κανείς τήν πνευματική σου εργασία, έκτος από τό διδάσκαλο και οδηγό σου. Και νά προσεύχεσαι γιά μας τούς ανάξιους πού λέμε αλλά δέν πράττομε τό αγαθό, γιά νά αξιωθούμε νά κάνομε πρώτα εκείνα πού αρέσουν στο Θεό και κατόπιν νά λέμε στους άλλους και νά τούς συμβουλευόμε. Επειδή, κατά τό λόγο τού Κυρίου, όποιος τηρήσει τις εντολές και διδάξει τούς άλλους, αυτός θά ονομασθεί μέγας¹⁷⁸. Εσένα πάλι, εἴθε ό παντοκράτωρ και πανεύσπλαχνος Κύριος νά σέ ενισχύσει και νά σέ βοηθήσει νά ακούς μέ σύνεση αυτά πού γράφομε και νά τά πράττεις μέ πόθο. Γιατί δέν είναι δικαιωμένοι ενώπιον τού Θεού όσοι άκουσαν τό νόμο, αλλά όσοι τον φύλαξαν, όπως λέει ό θείος Παύλος¹⁷⁹. Και εἴθε νά σέ κατευθύνει σέ κάθε έργο αγαθό και σωτήριο και νά σέ χειραγωγήσει μέ τή βοήθεια τού Πνεύματος στή νοερή και ιερή εργασία μέ τις ευχές τών Αγίων. Αμήν. Επειδή όμως έχομε πεί προηγουμένως λίγα περί πρακτικής διακρίσεως, είναι τώρα ευκαιρία νά κάνομε σύντομα λόγο και γιά τήν καθολική και τελειότατη διάκριση, όσο μπορούμε, αφού ή αρετή αυτή είναι μεγαλύτερη άπ' όλες τις αρετές, σύμφωνα μέ τούς ένδοξους Πατέρες μας.

Η καθολική και τελειότατη διάκριση. Ποιος είναι αυτός που ζει παρά φύση και σαρκικά, ποιος ό κατά φύση και ψυχικά, και ποιος είναι πού ζει υπέρ φύση και πνευματικά.

41. Εκείνος πού ζει και ενεργεί σαρκικά και παρά φύση, έχασε εντελώς τήν ικανότητα τής διακρίσεως. Εκείνος πού έκανε αποχή από τά κακά και έβαλε άρχή νά πράττει τό αγαθό, κατά τό ρητό: «Απομακρύνσου από τό κακό και πράξε τό αγαθό»¹⁸⁰, αυτός, ως αρχάριος και πρόθυμος ν' ακούσει διδασκαλία, αγγίζει λίγο κάποια αίσθηση διακρίσεως πού αρμόζει σέ αρχάριο. Εκείνος πού ζει κατά φύση και ψυχικά επειδή ενεργεί μέ τή σκέψη και ζει λογικά, ό όποιος και ονομάζεται μέσος, αυτός βλέπει και διακρίνει σύμφωνα μέ τό δικό του μέτρο και εκείνα πού αφορούν σ' αυτόν και εκείνα πού αφορούν στους ομοίους του. Εκείνος πού ζει υπέρ φύση και πνευματικά, αυτός, επειδή ξεπέρασε τά όρια τού εμπαθούς και τού αρχαρίου και τού μέσου και πρόκοψε μέ τή χάρη τού Χριστού στήν τελειότητα, δηλαδή στον ένυπόστατο φωτισμό και τήν τελειότατη διάκριση, βλέπει και διακρίνει τον εαυτό του καθαρότατα, αλλά και όλους τούς βλέπει και τούς διακρίνει καθαρά, ενώ ό ίδιος, άν και είναι ορατός, δέ βλέπεται από κανένα, ούτε διακρίνεται, ούτε βέβαια εξετάζεται, καθώς αληθινά είναι και λέγεται πνευματικός, όχι μέ χαρτί και μελάνι, αλλά μέ πράξη και θεία χάρη, όπως λέει

178. Ματθ. 5, 19.

179. Ρωμ" 2, 13.

180. Ψαλμ. 33, 15.

ό θείος Απόστολος: «Ὁ πνευματικός όλους τους εξετάζει, ὁ ἴδιος ὁμως δέν εξετάζεται ἀπό κανένα»¹⁸¹.

Συνέχεια γιά τή διάκριση με παράδειγμα.

42. Ἀπό τους παραπάνω ὁ πρώτος —ὁ σαρκικός— μοιάζει μ' εκείνον πού βαδίζει σέ βαθιά και ἄγρια νύχτα. Γι' αὐτό και επειδή περιπλανιέται σέ βαθύ σκοτάδι, ὄχι μόνο τόν εαυτό του δέ βλέπει και δέ διακρίνει, ἀλλά οὔτε και πού περπατά και πού πηγαίνει, ὅπως λέει ὁ Σωτήρας: «Ὅποιος περπατεῖ στο σκοτάδι, δέν ξέρει πού πηγαίνει»¹⁸². Ὁ δεύτερος —ὁ αρχάριος—, σάν νά βαδίζει σέ νύχτα μέ καθαρό ουρανό πού φωτίζεται ἀπό τά ἄστρα. Γι' αὐτό και φωτιζόμενος κάπως ἀπό τή λάμψη τών αστεριών, βαδίζει σιγά - σιγά και σκοντάφτει σέ πέτρες τῆς ἀδιακρισίας και πέφτει. Αὐτός λοιπόν βλέπει λίγο και τόν εαυτό του και τόν διακρίνει σάν μέσα στή σκιά, ὅπως λέει ἡ Γραφή: «Ἐύπνα ἐσύ πού κοιμάσαι και ἀναστήσου ἀπό τούς νεκρούς και θά σέ φωτίσει ὁ Χριστός»¹⁸³. Ὁ τρίτος —ὁ μέσος—, σάν νά βαδίζει σέ γαλήνια νύχτα μέ πανσέληνο· καθώς λοιπόν τόν φωτίζει ἡ λάμψη τῆς σελήνης, βαδίζει κάπως πιο σταθερά και πηγαίνει μπροστά. Βλέπει ἐπίσης τόν εαυτό του σάν σέ καθρέφτη και διακρίνει εκείνους πού βαδίζουν μαζί του, ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «Καλά κάνετε και προσέχετε στο νόμο ὅπως σέ λυχνάρι πού φέγγει σέ σκοτεινό τόπο, μέχρις ὅτου φωτίσει ἡ μέρα και ανατείλει στις καρδιές σας ὁ αυγερινός»¹⁸⁴. Ὁ τελευταῖος —ὁ τέλειος και πνευματικός— εἶναι σάν νά περπατά στο καθαρότατο καταμεσήμερο πού καταφωτίζεται ἀπό τις δυνατές ηλιακές ακτίνες. Αὐτός και τόν εαυτό του βλέπει καθαρά μέ τό ηλιακό φῶς και τόν διακρίνει, και καταλαβαίνει τούς περισσότερους, ἢ μάλλον ὄλους, κατά τόν θεῖο Απόστολο¹⁸⁵. Ακόμη βέβαια και ὅλα οσαδήποτε συναντά μέ οποιοδήποτε τρόπο· και ὁ ἴδιος βαδίζει χωρίς νά λαθεύει, κι εκείνους πού τόν ακολουθοῦν τούς οδηγεῖ ἀπρόσκοπτα προς τό ἀληθινό φῶς και τή ζωή και τήν ἀλήθεια. Γι' αὐτούς ἔχει γραφεῖ: «Εσεῖς εἰστε τό φῶς τοῦ κόσμου»¹⁸⁶. Λέει και ὁ θεῖος Παῦλος ὅτι «ὁ Θεός πού εἶπε νά λάμψει φῶς ἀπό τό σκοτάδι, Αὐτός ἔλαμψε μέσα στις καρδιές μας και μάς φώτισε νά γνωρίσουμε τή δόξα τοῦ Θεοῦ στο πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁸⁷. Και ὁ μακάριος Δαβὶδ λέει: «Ἐλαμψε πάνω μας τό φῶς τοῦ προσώπου Σου, Κύριε»¹⁸⁸, καί: «Μέ τό δικό Σου φῶς θά δοῦμε φῶς»¹⁸⁹. Και ὁ Κύριος: «Ἐγώ εἶμαι τό φῶς τοῦ κόσμου· εκείνος πού μέ ακολουθεῖ, δέ θά περπατά μέσα στο σκοτάδι ἀλλά θά ἔχει τό φῶς τῆς ζωῆς»¹⁹⁰.

181. Α' Κορ. 2, 15.

182. Ἰω. 12, 35.

183. Ἐφ. 5, 14.

184. Β' Πέτρ. 1, 19.

185. Α' Κορ. 2, 15.

186. Ματθ. 5, 14.

187. Β' Κορ. 4, 6.

188. Ψαλμ. 4, 7.

189. Ψαλμ. 35, 10.

190. Ἰω. 8, 12.

Ἡ μεταβολή και αλλοίωση τον καθενός και ή υπερβολική δόξα της ταπεινώσεως.

43. Θέλομε νά γνωρίζεις και τούτο, οτι κι εκείνοι πού έφτασαν στην τελειότητα μέ τήν κάθαρση και τό φωτισμό όσο μπόρεσαν (γιατί δέν υπάρχει τέλεια τελειότητα σ' αυτόν τον ατελή αιώνα αλλά μάλλον "άτέλεστη τελειότητα"), νά ξέρεις λοιπόν ότι και αυτοί δέν είναι πάντοτε αναλλοίωτοι, λόγω τής φυσικής αδυναμίας και τής οίησεως πού κάποτε εισχωρεί κρυφά. Παθαίνουν δηλαδή και αλλοιώσεις και άπατες για δοκιμασία τους. Και τότε ομως δέχονται μεγαλύτερη βοήθεια από τό Θεό. Ό,τι γίνεται αντίθετα μ' αυτά, οί Πατέρες τό ονομάζουν μερίδιο τών λύκων. Γιατί τό αμετάβλητο και τό αναλλοίωτο είναι φυλαγμένα για τον μέλλοντα αιώνα. Στον παρόντα ομως αιώνα, άλλοτε είναι καιρός καθαρότητας, ειρήνης και θείας παρηγορίας, κι άλλοτε συγχύσεως και ζάλης και σκυθρωπότητας. Και αυτό πάλι ανάλογα μέ τό μέτρο τής πολιτείας και τής προκοπής τού καθενός και για λόγους πού γνωρίζει μόνον ό Κύριος, αλλά βέβαια και για νά έχομε από αυτό τεκμήριο για τήν αδυναμία μας. Γιατί λέει: «Μακάριος ό άνθρωπος πού γνωρίζει τήν αδυναμία του»¹⁹¹, και ό Παύλος: «Νά μήν έχομε πεποίθηση στον εαυτό μας, αλλά στο Θεό πού ανασταίνει τούς νεκρούς»¹⁹². Κι έτσι πάντοτε νά καταφεύγομε στο Θεό μέ ταπεινώση και μετάνοια και εξομολόγηση. Ό άγιος Ισαάκ λέει: «Πόσες φορές μερικοί δέν παραβαίνουν τις εντολές τού Θεού και θεραπεύουν τις ψυχές τους μέ τή μετάνοια και ή χάρη τούς δέχεται! Γιατί σέ ολη τή λογική φύση χωρίς εξαίρεση υπάρχει μεταβολή, όπως και κάθε άνθρωπος περνά διάφορες αλλοιώσεις κάθε ώρα, και από πολλά μπορεί νά τό αντιληφθεί αυτό ό διακριτικός. Άλλά περισσότερο θά τού τό διδάξουν αυτό οί δικές του καθημερινές δοκιμασίες, αν έχει νήψη. Άν παρατηρήσει δηλαδή τον εαυτό του νοερά, θά μάθει πόση αλλοίωση στην πραότητα και τήν καλωσύνη δέχεται ή διάνοια του κάθε μέρα και πώς ή ειρήνη της αυτή ξαφνικά μετατρέπεται σέ θόλωση χωρίς νά υπάρχει φανερή αιτία και πώς περιέρχεται σέ μεγάλο και ανείπωτο κίνδυνο. Είναι αυτό, για τό όποιο έγραψε μέ σαφήνεια και μεγάλη πρόνοια και επιμέλεια ό μακαριστός Μακάριος, για νά θυμούνται και νά διδάσκονται οί αδελφοί, ώστε νά μήν παρασυρθούν σέ απόγνωση στόν καιρό τής αλλοιώσεως πού προξενούν οί αντιξοότητες. Γιατί σ' εκείνους πού στέκονται στην τάξη τής καθαρότητας συμβαίνουν πάντοτε πτώσεις, όπως συμβαίνει τό ψύχος στην ατμόσφαιρα, ακόμη και χωρίς νά έχουν πέσει σέ αμέλεια ή χαλάρωση· αλλά και όταν βαδίζουν σύμφωνα μέ τήν τάξη τους συμβαίνουν σ' αυτούς πτώσεις πού εναντιώνονται στο σκοπό τής θελήσεως τους». Και παρακάτω λέει: «Τί γίνεται λοιπόν τώρα; "Οί αλλοιώσεις — μάς λέει ό άγιος Μακάριος— γίνονται στόν καθένα όπως τό ψύχος στην ατμόσφαιρα". Κατανόησε καλά εκείνη

191. Γόβ 37, 7.

192. Β' Κορ. 1, 9.

τή φράση "στον καθένα", επειδή ή φύση είναι μία για να μή νομίσεις δι μιλήσε για τούς υποδεέστερους και πολύ μικρούς και δι οί τέλειοι είναι απαλλαγμένοι από αλλοιώσεις και στέκονται ακλόνητοι χωρίς εμπαιθείς λογισμούς, δπως λένε οί αιρετικοί Εύχίτες, γι' αυτό πρόσθεσε "στον καθένα". Και πώς γίνεται αυτό, Μακάριε; "Όπως — μάς λέει— κάνει κρύο, και σέ λίγο ζέστη και ύστερα ρίχνει χαλάζι και σέ λίγο είναι καλός καιρός, έτσι γίνεται και στήν άσκηση μας. Πόλεμος και έπειτα βοήθεια τής χάρης. Και κάποτε ή ψυχή βρίσκειτα σέ τρικυμία και σηκώνονται εναντίον της απειλητικά κύματα, και πάλι γίνεται αλλοίωση και ή χάρη επισκέπτεται τήν καρδιά του και τή γεμίζει χαρά και ειρήνη από τό Θεό και λογισμούς σώφρονες και ειρηνικούς". Αυτούς τούς λογισμούς τής σωφροσύνης τούς επισημαίνει έδώ υπονοώντας δι οί προηγούμενοι ήταν κτηνώδεις και ακάθαρτοι. Και συμβουλεύει λέγοντας* "Αν ύστερα από αυτούς τούς σώφρονες και αγαθούς λογισμούς ακολουθήσει επίθεση, νά μή λυπηθούμε ούτε νά απελπιστούμε. Και στήν ώρα τής αναπαύσεως πού δίνει ή χάρη νά μήν καυχηθούμε, αλλά στον καιρό τής χαράς νά περιμένουμε τή θλίψη". Και προχωρώντας λέει: "Νά γνωρίζεις δι όλοι οί "Άγιοι καταγίνονταν μέ αυτό τό έργο. Όσο είμαστε σ' αυτό τον κόσμο δέν παύει αυτά νά τά ακολουθεί κρυφά και μεγάλη παρηγοριά γιά μάς". Γιατί κάθε μέρα και κάθε ώρα ζητείται από μάς ή δοκιμή τής αγάπης μας προς τό Θεό μέ τήν πάλη και τον αγώνα κατά τών πειρασμών. Και λέγοντας πιο πρίν (ό άγιος Μακάριος) "νά μή λυπηθούμε", εννοεί νά μήν κυριευθούμε από άκηδία στον αγώνα. Και συνεχίζει " Έτσι γίνεται ευθύς ό δρόμος μας. Κι όποιος θέλει νά τά αποφύγει αυτά και νά λοξοδρομήσει, θά γίνει μερίδιο τών λύκων." Πόσο αξιοθαύμαστος είναι αυτός ό "Άγιος! Πώς μέ λίγα λόγια επικύρωσε τήν αλήθεια αυτή και τήν απέδειξε πώς είναι γεμάτη σύνεση, διώχοντας τελείως τό δισταγμό από τό λογισμό τοῦ αναγνώστη! Εκείνος, λέει, πού αποφεύγει αυτά και γίνεται μερίδιο τών λύκων, θέλει νά βαδίζει έξω από τό δρόμο. Έβαλε τούτο στο νού του και θέλει νά περπατά σέ δικό του μονοπάτι, όχι πατημένο από τούς Πατέρες». Και ό άγιος Ισαάκ λέει πιο κάτω: «Η ταπεινώση και χωρίς έργα συγχωρεί πολλά αμαρτήματα. Αντίθετα, τά έργα χωρίς ταπεινώση είναι ανώφελα». Και παρακάτω: «Όπως είναι τό αλάτι στήν τροφή, έτσι είναι ή ταπεινώση σέ κάθε αρετή. Αυτή μπορεί νά συντρίψει τή δύναμη πολλών αμαρτημάτων. Είναι λοιπόν ανάγκη γιά χάρη της νά λυπούμαστε ακατάπαυστα στο νού μας μέ ταπεινώση και μέ τή λύπη πού δίνει ή διάκριση. Και άν τήν άποκτήσουμε, μάς κάνει υιούς τοῦ Θεού και χωρίς έργα αγαθά μάς παρουσιάζει στο Θεό. Γιατί χωρίς τήν ταπεινώση είναι μάταια όλα μας τά έργα και όλες οί αρετές και όλες οί πνευματικές εργασίες. Τήν αλλοίωση λοιπόν τής διάνοιας θέλει ό Θεός· γιατί στή διάνοια βελτιωνόμαστε. Αυτή είναι μόνη της αρκετή νά σταθεί χωρίς άλλη βοήθεια ενώπιον τοῦ Θεού και νά παρακαλεί γιά χάρη μας». Ακόμη λέει: «Είπε κάποιος "Άγιος· όταν σοῦ έρ-

Θει ό λογισμός τής υπερηφάνειας και λέει νά θυμηθείς τις αρετές σου, πές: "Γέρο, βλέπε την πορνεία σου"».

Η μετάνοια, ή καθαρότητα και ή τελειότητα.

44. «Η τελειότητα κάθε δρόμου, κάθε αρετής, λέει ό άγιος Ισαάκ, αποτελείται από τά έξης τρία: από τή μετάνοια, τήν καθαρότητα και τήν τελειότητα. Τί είναι ή μετάνοια; Είναι νά αφήσει κανείς τά προηγούμενα αμαρτήματα του και νά λυπάται γι' αυτά. Και τί είναι ή καθαρότητα μέ λίγα λόγια; Είναι καρδιά σπλαχνική γιά όλη τή δημιουργία. Και τί είναι ή τελειότητα; Είναι τό βάθος τής ταπεινώσεως, πού σημαίνει νά εγκαταλείψει κανείς όλα τά ορατά, δηλαδή τά αισθητά, και όλα τά άόρατα, δηλαδή τά νοητά, και νά μή φροντίζει διόλου γι' αυτά. Επίσης, μετάνοια είναι ή εκούσια διπλή νέκρωση άπ' όλα. Και "καρδιά σπλαχνική" σημαίνει νά καίγεται ή καρδιά από αγάπη γιά όλη τήν κτίση, δηλαδή γιά τούς ανθρώπους και τά δρνεα και τά ζώα και τούς δαίμονες και κάθε δημιουργημα». Και πάλι: «Όσο είμαστε σ' αυτόν τον κόσμο και ζούμε μέ τή σάρκα, κι αν ακόμη ανυψωθούμε ως τούς ουρανούς, δέν μπορούμε νά απαλλαγούμε από τά έργα και τό μόχθο και νά είμαστε αμέριμνοι. Αυτό είναι ή τελειότητα, και συγχώρησε με. Τό πέρα από αυτό είναι φροντίδα, δηλαδή δέν έχει νόημα». Και ό άγιος Μάξιμος* λέει: «Ό βίος τής αρετής προκαλεί απάθεια τής προαιρέσεως, όχι όμως και τής φύσεως. Μέ τήν απάθεια τής προαιρέσεως έρχεται στο νού ή χάρη τής θείας ηδονής». Και πάλι: «Εκείνος πού έλαβε πείρα τής λύπης και τής ηδονής τού σώματος μπορεί νά ονομαστεί δοκιμασμένος, επειδή έλαβε πείρα τών ευχάριστων και δυσάρεστων καταστάσεων πού αναφέρονται στή σάρκα. Τέλειος είναι εκείνος πού κατανίκησε τήν ηδονή και τήν οδύνη τής σάρκας μέ τή δύναμη τού λογικού. Και ολοκληρωμένος, εκείνος πού διατήρησε αμετάβλητες μέ τή σφοδρότητα τού θείου πόθου τις έξεις τής πράξεως και τής θεωρίας». Γι' αυτό και μεγαλύτερη άπ' όλες τις αρετές έχει οριστεί ότι είναι ή διάκριση, επειδή, εκείνοι πού θά τήν αποκτήσουν από εύμένεια τού Θεού, μπορούν μέ τό φωτισμό τού θείου φωτός νά διακρίνουν μέ ακρίβεια τά θεία και τά ανθρώπινα πράγματα και τά μυστικά και απόκρυφα θεάματα. "Ας είναι. Τώρα έφτασε ή ώρα ώστε σύντομα και όσο μπορούμε, νά διαπραγματευθούμε, όπως υποσχθήκαμε, και τήν άρχή τής ιερής και θεοποιού ησυχίας, πιο φανερά κατά κάποιο τρόπο. Ό Θεός άς προπορευθεί και σ' αυτά πού θά πούμε τώρα.

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 216, κεφ. 36 και σελ. 206, κεφ. 96.

Οί πέντε εργασίες της πρώτης και κατά κάποιο τρόπο προκαταρκτικής ησυχίας των αρχαρίων, δηλαδή ή προσευχή, ή ψαλμωδία, ή ανάγνωση, ή μελέτη και τό εργόχειρο.

45. Ὁ αρχάριος ήσυχαστής οφείλει νά περνά τό εικοσιτετράωρο με πέντε εργασίες, μέ τις όποιες λατρεύεται ὁ Θεός. Μέ προσευχή, δηλαδή μέ τή μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πού εισάγεται συνεχώς, δπως εἶπαμε, μέ τήν αναπνοή ήρεμα μέσα στήν καρδιά και βγαίνει πάλι μέ τον ἴδιο τρόπο, μέ κλειστά τά χεῖλη, χωρίς καμία ἄλλη οποιαδήποτε σκέψη ή φαντασία, πράγμα πού κατορθώνεται μέ περιεκτική εγκράτεια φαγητοῦ και ὕπνου και τών ἄλλων αισθήσεων μέσα στο κελί μέ ειλικρινή ταπείνωση· μέ ψαλμωδία· μέ ανάγνωση ἀπό τό ιερό Ψαλτήρι, τον Ἀπόστολο και τά ἅγια Ευαγγέλια, καθώς και τά συγγράμματα τών θεοφόρων και αγίων Πατέρων, και μάλιστα τά κεφάλαια περί προσευχῆς και νήψεως, δπως και τά λοιπά ἔνθεα λόγια τοῦ Πνεύματος· μέ μνήμη τών αμαρτημάτων πού φέρνει πόνος στήν καρδιά και μέ μελέτη τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ή τοῦ θανάτου ή της κολάσεως ή τῆς ἀπολαύσεως και τών παρομοίων και μέ λίγο εργόχειρο γιά φίμωτρο τῆς ἀκηδίας. Και νά ξαναγυρίζει πάλι στήν προσευχή, δσο κι αν αυτό απαιτεῖ προσπάθεια, μέχρις ὅτου συνηθίσει ὁ νοῦς ν' ἀποθέτει εὐκολα τον ρεμβασμό του μέ τήν αποκλειστική μελέτη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ και τήν ἀδιάκοπη μνήμη Του και τή συνεχή στροφή και σταθερή ρίζωση στον εσωτερικό θάλαμο¹⁹³, δηλαδή τον κρυφό χώρο τῆς καρδιάς. Και δπως γράφει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Αγωνίσου νά εισέλθεις στο θάλαμο πού βρίσκεται μέσα σου, και θά δεις τον ουράνιο θάλαμο. Γιατί και αυτός και εκείνος εἶναι ἕνας, και ἀπό μιὰ εἴσοδο βλέπεις και τούς δύο». Και ὁ ἅγιος Μακάριος*: «Ἡ καρδιά εἶναι ὁ ηγεμόνας δλης τῆς υπάρξεως. Και δταν κυριαρχήσει ή χάρη στά μέρη τῆς καρδιάς, τότε βασιλεύει πάνω σέ δλους τούς λογισμούς και σέ δλα τά μέλη. Γιατί εκεί εἶναι ὁ νοῦς και δλοι οἱ λογισμοί τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖ λοιπόν πρέπει νά προσέχομε αν ἔγραψε ή χάρη τούς νόμους τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Πού ἐκεῖ; Στο ηγεμονικό δργανο, στο θρόνο τῆς χάρης, δπου εἶναι ὁ νοῦς και δλοι οἱ λογισμοί τῆς ψυχῆς, δηλαδή στήν καρδιά».

Ἀπό πού πρέπει νά κάνουν ἀρχή εκείνοι πού θέλουν νά ησυχάσουν ορθά, και ποιὰ εἶναι ή ἀρχή και ή αύξηση και ή προκοπή και ή τελείωση.

46. Ἡ πρώτη και κατά κάποιο τρόπο προκαταρκτική εργασία τών αρχαρίων μοναχών πού επιθυμοῦν νά ησυχάσουν ὀρθά, εἶναι ή ἔξις. Ἀρχί-

193. Ματθ. 6, 6.

*Στό πρωτότυπο κείμενο γράφει εσφαλμένα «Μάξιμος». Βλ. τήν ἴδια παραπομπή στο λόγο «Τ-πέρ τών ἱερώς ήσυχάζόντων» τοῦ αγίου Γρηγορίου Παλαμά, ὅπου ἀποδίδεται στον ἅγιο Μακάριο (Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 281-2).

ζουν από τό φόβο του Θεού, την κατά δύναμη εκπλήρωση δλων τών θεοποιών εντολών, τήν άμεριμνία για έυλόγα ή για παράλογα πράγματα, και προσάντων τήν πίστη, τήν πλήρη αποφυγή τών αμαρτιών και τή γνήσια κλίση προς τό Θεό, όπως είπαμε. Και αυξάνουν με άκαταίσχυτη ελπίδα, προχωρώντας στήν πλήρη ωριμότητα πού μέτρο της είναι ό Χριστός¹⁹⁴, μέ τον ολικό και εξαίρετο θείο έρωτα, ό οποίος προέρχεται από τήν καθαρή και άρρέμβαστη καρδιακή προσευχή και τελειοποιείται μέ τήν ακίνητη και ατάραχη πνευματική προσευχή και μέ μόνη τήν άμεση έκσταση και αρπαγή προς μόνο τό Θεό και τήν ένωση μέ Αυτόν, τον Άκρο Επιθυμητό, ή οποία πηγάζει από τήν τέλεια αγάπη. Αυτό είναι ή χωρίς πλάνη προκοπή και ανύψωση προς τή θεωρία μέσω τής πράξεως, τήν οποία έπαθε ό θεοπάτωρ Δαβίδ και αλλοιωμένος μέ τή μακάρια εκείνη αλλοίωση αναφώνησε: «Έγώ είπα κατά τήν έκσταση μου' κάθε άνθρωπος είναι ύπαρξη ψεύτικη»¹⁹⁵. Και κάποιος από τούς Δικαίους τής Παλαιάς Διαθήκης λέει*: «Μάτι δέν τά είδε και αυτί δέν τά άκουσε και άνθρωπος δέν τά διανοήθηκε αυτά πού ετοίμασε ό Θεός για δσους τον αγαπούν». Και συμπληρώνοντας το ό μέγας Παύλος, καταλήγει λέγοντας: «Σ' εμάς όμως τά φανέρωσε ό Θεός μέ τό Πνεύμα Του' γιατί τό Πνεύμα ερευνά τά πάντα, ακόμη και τά βάθη τού Θεού»¹⁹⁶.

Η τάξη τής ησυχίας τών αρχαρίων.

47. Ό αρχάριος λοιπόν, όπως προείπαμε, πρέπει νά μή βγαίνει συχνά από τό κελί του και νά απέχει από τή συναναστροφή και τή θεωρία δλων, έκτος όταν είναι μεγάλη ανάγκη, και τότε μέ προσοχή και προφύλαξη και σπανίως, όπως λέει ό θείος Ισαάκ: «Για κάθε πράγμα νά κρατήσεις στο νοΰ σου δι ή βοήθεια πού έχεις από τήν προφύλαξη είναι καλύτερη από τήν βοήθεια τών έργων». Γιατί όχι μόνο ατούς αρχαρίους, αλλά και σ' εκείνους πού ήδη προοδεύουν, αυτά προξενούν διασκορπισμό και στροφή προς τά έξω, όπως λέει πάλι ό άγιος Ισαάκ δι ή ανάπαυση βλάπτει μόνο τούς νέους, ενώ ή χαλάρωση και τούς νέους και τούς γέροντες. Και ή ησυχία νεκρώνει τις έξω αισθήσεις και διεγείρει τις εσωτερικές κινήσεις, ενώ ή αναστροφή έξω από τό κελί κάνει τά αντίθετα' διεγείρει δηλαδή τις έξω αισθήσεις και νεκρώνει τις εσωτερικές κινήσεις. Μέ αυτά ό άγιος Ισαάκ υποδηλώνει τήν πράξη και τήν καλή όδό τής ησυχίας. Ό δέ Ιωάννης τής Κλίμακος χαρακτηρίζει ως έξης εκείνον πού βαδίζει και πράττει καλά στο δρόμο τής ησυχίας: «Ήσυχαστής είναι εκείνος πού αγωνίζεται νά περιορίζει τό ασώματο (τό νοΰ) μέσα στο σωματικό οίκο —πράγμα παραδοξότατο. Ήσυ-

194. Έφ. 4, 13.

195. Ψαλμ. 115, 2.

196. Α' Κορ. 2, 9-10.

*Τό χωρίο αυτό δέν υπάρχει στήν Παλαιά Διαθήκη, παρ' ολο πού και ό Απόστολος Παύλος (Α' Κορ. 2, 9) τό παραθέτει ως αγιογραφικό. Ό ιεράς Χρυσόστομος δίνει δύο πιθανές εξηγήσεις (βλ. Ζ' ομιλία εις τήν Α' προς Κορινθίους, 3).

χαστής είναι εκείνος πού είπε: "Ἐγώ κοιμάμαι και ἡ καρδιά μου ξαγρυνά"¹⁹⁷. Νά κλείνεις τή θύρα τοῦ κελιοῦ σου στο σῶμα σου, τή θύρα τῆς γλώσσας στο λόγο σου και τήν εσωτερική πύλη στά πονηρά πνεύματα».

Ἡ καρδιακή προσευχή που γίνεται με προσοχή και νήψη, και πώς ενεργείται.

48. Στήν προσευχή, πού γίνεται, ὅπως είπαμε, με προσοχή και νήψη μέσα στήν καρδιά χωρίς οποιαδήποτε ἄλλη σκέψη και φαντασία, ὁ νοῦς με τό «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υιέ τοῦ Θεοῦ» ανυψώνεται τελείως ἄυλα και ἀλάλητα προς τον ἴδιο τον Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ἐνώ μέ τό «ἐλέησόν με» ξαναγυρίζει και κινεῖται προς τον εαυτό του, γιατί δεν ἀνέχεται νά μήν προσεύχεται γιά τον εαυτό του. Ὅταν ὁμως προκόψει στήν ἀγάπη μέ τήν πείρα, μέ τό ἕνα αποκλειστικά ανυψώνεται προς τον Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ἀφού ἔλαβε βέβαιη πληροφορία γιά τό δεύτερο.

Πώς παρέδωσαν οἱ θεῖοι Πατέρες νά λέμε τήν προσευχή μέ διάφορους τρόπους, και ποιὰ εἶναι ἡ προσευχή.

49. Οἱ θεῖοι Πατέρες δεν παρέδωσαν ὅλοι πάντοτε ολόκληρη τήν προσευχή, ἀλλά ἄλλος ολόκληρη, ἄλλος τή μισή, ἄλλος ἕνα μέρος και ἄλλος διαφορετικά, ἀνάλογα ἴσως μέ τή δύναμη και τήν κατάσταση τοῦ προσευχομένου. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος τήν παραδίδει ολόκληρη λέγοντας: «Σάς παρακαλώ, ἀδελφοί, ποτέ νά μήν καταπατήσετε ἢ νά καταφρονήσετε τον κανόνα τῆς προσευχῆς· γιατί ἀκουσα κάποιους πατέρες νά λένε κάποτε: "Ποιος εἶναι ὁ μοναχός, αν καταπατήσει ἢ καταφρονήσει τον κανόνα του;". Μάλλον οφείλει, εἴτε τρώει εἴτε πίνει εἴτε κάθεται εἴτε εκτελεῖ διακόνημα εἴτε περπατά εἴτε κάτι ἄλλο κάνει, νά κράζει ἀδιάλειπτα τό "Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υιέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με", ὥστε ἡ μνήμη αὐτή τοῦ ονόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νά ερεθίσει σέ πόλεμο τον εχθρό. Γιατί ἡ ψυχή πού βιάζει τον εαυτό τῆς θά τά βρει ὅλα, εἴτε πονηρά εἴτε αγαθά, μέ τή μνήμη. Πρώτα θά δει μέσα στήν καρδιά του τό κακό, και τότε θά βρει τά αγαθά. Γιατί ἡ μνήμη εἶναι πού θά ξεσηκώσει τον δράκοντα και ἡ μνήμη θά τον ταπεινώσει· ἡ μνήμη θά ἐλέγξει τήν αμαρτία πού κατοικεῖ μέσα μας¹⁹⁸ και ἡ μνήμη θά τον ἀφανίσει και θά κινήσει ὅλη τή δύναμη τοῦ εχθροῦ μέσα στήν καρδιά· και ἡ μνήμη θά τή νικήσει και θά τήν ξεριζώσει σιγά-σιγά. Ἐτσι τό ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ κατεβαίνοντας στο βάθος τῆς καρδιάς, θά ταπεινώσει τον δράκοντα πού ἐξουσιάζει τά μέρη τῆς καρδιάς και θά σώσει και θά ζωοποιήσει τήν ψυχή. Κράτησε λοιπόν ἀδιάλειπτα τό ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιά νά καταπιεῖ ἡ καρδιά τον Κύριο και

197. Ἄσμα 5, 2.

198. Ρωμ. 7, 17.

ὁ Κύριος τήν καρδιά και νά γίνουν τά δύο ένα. Τό ἔργο ὁμως αὐτό δέν εἶναι ζήτημα μιάς ημέρας ἤ δύο, ἀλλά πολλοῦ χρόνου και καιροῦ. Γιατί χρειάζεται πολὺς αγώνας και χρόνος γιά νά εξοριστεί ὁ εχθρός και νά κατοικήσει μέσα ὁ Χριστός». Και πάλι λέει: «Πρέπει νά ἀσφαλίζομε και νά ἠνιοχοῦμε και νά χαλιναγωγοῦμε τό νού και νά ἀναχαιτίζομε κάθε λογισμό και κάθε ἐνέργεια τοῦ πονηροῦ μέ τήν ἐπίκληση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Και ὅπου στέκεται τό σῶμα, ἐκεῖ νά εἶναι και ὁ νούς, γιά νά μὴ βρῖσκεται τίποτε μεταξύ τοῦ θεοῦ και τῆς καρδιάς σάν μεσότοιχος ἢ φραγμός πού νά σκοτίζει τήν καρδιά και νά χωρίζει τό νού ἀπό τό θεό. Κι ἂν καμιά φορά ἀρπάξει κάτι τό νού, δέν πρέπει αὐτός νά χρονοτριβεῖ αὐτοῦς λογισμούς, γιά νά μὴ τοῦ καταλογιστεῖ ἢ συγκατάθεση στους λογισμούς σάν πράξη τήν ἡμερα τῆς κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ὅταν θά κρίνει ὁ Θεός τά μυστικά τῶν ἀνθρώπων»¹⁹⁹. Απαλλαγείτε λοιπόν γιά πάντα ἀπό τοὺς περισπασμούς και μείνετε κοντά στον Κύριο τό Θεό μας μέχρις ὅτου μάς σπλαχνιστεῖ²⁰⁰. και μὴ ζητάτε τίποτε ἄλλο παρά μόνο τό ἔλεος ἀπό τον ἐνδοξο Κύριο. Ζητώντας ὁμως τό ἔλεος, νά τό ζητάτε μέ ταπεινή και ἀξιολύπητη καρδιά* και φωνάζετε ἀπό τό πρωί μέχρι τό βράδυ, κι ἂν εἶναι δυνατό και ὅλη τῆ νύχτα, τό "Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με". Και βιάσετε τό νού σας σ' αὐτό τό ἔργο μέχρι θανάτου. Γιατί αὐτό τό ἔργο χρειάζεται μεγάλη βία, ἐπειδή εἶναι στενή ἢ πύλη και ὄλο δυσκολίες ὁ δρόμος πού οδηγεῖ στή ζωή²⁰¹ και μπαίνουν σ' αὐτή ὅσοι βιάζουν τον εαυτοῦ τους, ἀφοῦ "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κερδίζεται ἀπ' ὅσους βιάζουν τόν εαυτοῦ τους"²⁰². Σας παρακαλώ, λοιπόν, μὴ χωρίζετε τις καρδιές σας ἀπό τό Θεό, ἀλλά νά μένετε κοντά Του και νά τις φυλάγετε μαζί μέ τή μνήμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἔως ὅτου φυτευτεῖ τό ὄνομα τοῦ Κυρίου μέσα στήν καρδιά σας κι αὐτή πιά νά μὴ σκέφτεται τίποτε ἄλλο, γιά νά δοξαστεῖ ὁ Χριστός μέσα σας». Πριν ἀπό τό Χρυσόστομο βέβαια, ὁ μέγας Παῦλος ἀναφέρει τό τμήμα «Κύριε Ἰησοῦ», γράφοντας: «Ἄν ομολογήσεις μέ τό στόμα σου Κύριο τόν Ἰησοῦ και πιστέψεις μέ τήν καρδιά σου ὅτι ὁ Θεός τόν ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν, θά σωθεῖς. Γιατί ὅποιος πιστεύει μέ τήν καρδιά του οδηγεῖται στή δικαίωση, κι ὅποιος ομολογεῖ μέ τό στόμα του οδηγεῖται στή σωτηρία»²⁰³. Και πάλι: «Κανείς δέν μπορεῖ νά πει "Κύριε Ἰησοῦ" παρά μόνο μέ Ἅγιο Πνεῦμα»²⁰⁴. Προσθέτει τό "μέ Ἅγιο Πνεῦμα" ἐννοώντας "ὅταν ἡ καρδιά δεχτεῖ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος" μέ τήν ὁποία και προσεύχεται. Τοῦτο εἶναι γνώρισμα ἐκείνων πού πρόκοψαν και ἀξιώθηκαν νά δεχτοῦν μέ αἴσθησι τό Χριστό νά κατοικεῖ μέσα τους. Σύμφωνα μέ αὐτά λέει και ὁ ἅγιος Διάδοχος*: «Ἀπαιτεῖ ὁπωσδήποτε ἀπό ἐμάς ὁ νούς, ὅταν τοῦ φράξομε μέ τή μνήμη τοῦ Θεοῦ ὅλες τις διεξόδους, νά τοῦ ἀναθέσομε κάποιο ἔργο

199. Ρωμ. 2, 16.

201. Ματθ. 7, 14.

203. Ρωμ. 10, 9-10.

200. Ψαλμ. 122, 2.

202. Ματθ. 11, 12.

204. Α' Κορ. 12, 3.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 302, κεφ. 59.

πού νά ικανοποιεί την ενεργητικότητα του. Πρέπει λοιπόν να τοῦ δίνομε για πλήρη εργασία τό "Κύριε Ἰησοῦ". Γιατί κανείς δέν μπορεί νά πει "Κύριε Ἰησοῦ" παρά μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος²⁰⁴. Πρέπει ὅμως ὁ νοῦς νά μελετά αδιάκοπα τά λόγια αὐτά μέσα στή βάθη του, γιά νά μήν ξεφεύγει σέ διάφορες φαντασίες. Ὅσοι μελετοῦν ακατάπαυστα αὐτό τό ἔνδοξο και πολυπόθητο ὄνομα στο βάθος τῆς καρδιάς τους, αὐτοί μπορούν νά βλέπουν κάποτε και τό φῶς τοῦ νοῦ τους. Και τούτο επειδή, δταν τό ὄνομα αὐτό κρατεῖται ἀπό τή διάνοια μέ πολλή φροντίδα, κατακαίει ὅλη τήν ακαθαρσία πού σκεπάζει τήν ψυχή· κι αὐτό ἡ ψυχή τό αισθάνεται ἔντονα, γιατί ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά πού κατακαίει²⁰⁵. Και μέ αὐτό ὁ Κύριος προσκαλεῖ τήν ψυχή σέ μεγάλη ἀγάπη τῆς δόξας Του. Γιατί οταν πολυκαιρίζει μέσα μας τό ἔνδοξο και πολυπόθητο αὐτό ὄνομα μέ τή μνήμη τοῦ νοῦ, μάς φέρνει τή συνήθεια μέ τή θέρμη τῆς καρδιάς νά αγαποῦμε τήν αγαθότητα Του, ἀφού δέν υπάρχει πλέον κανένα εμπόδιο. Αὐτό εἶναι τό πολύτιμο μαργαριτάρι²⁰⁶, τό ὁποῖο μπορεί ν' ἀποκτήσει κανείς ἀφού πουλήσει ὅλη τήν περιουσία του, και νά ἔχει ἀνέκφραστη χαρά πού τό βρήκε». Ὁ ἅγιος Ησύχιος* πάλι, συνιστώντας τό "Χριστέ Ἰησοῦ", γράφει: «Ἡ ψυχή πού θά πετάξει ψηλά στον αέρα διά τοῦ θανάτου, στις πύλες τοῦ ουρανοῦ, ἔχοντας μαζί της ὡς υπερασπιστή τον Ἰησοῦ, οὔτε ἐκεῖ θά ντραπεί τούς εχθρούς της, ἀλλά μέ παρησσία, ὅπως τώρα, θά μιλήσει μπροστά στις ουράνιες πύλες προς αὐτούς· μόνο νά μήν ἀποκάμει μέχρι τήν ὥρα τοῦ θανάτου νά φωνάζει προς τον Χριστόν Ἰησοῦ μέρα και νύχτα. Και Αὐτός θά τῆς ἀποδώσει γρήγορα τό δίκαιο της, σύμφωνα μέ τήν ἀληθινή και θεῖα υπόσχεση πού ἔδωσε μιλώντας γιά τον ἀδικο δικαστή²⁰⁷. Σάς βεβαιώνω, θά τῆς ἀποδώσει τό δίκαιο της και στήν παρούσα ζωή και μετά τήν ἔξοδο της ἀπό τό σῶμα». Ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ἀναφέρει μόνο τό " Ἰησοῦ", λέγοντας: «Μέ τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ μαστίγωνε τούς εχθρούς· γιατί δέν υπάρχει ισχυρότερο ὄπλο στον ουρανό και στή γῆ» —και δέν προσθέτει καμιᾶ ἄλλη λέξη. Και πάλι λέει: «Ἄς προσκολληθεῖ ἡ ἀναπνοή σου στή μνήμη τοῦ Ἰησοῦ και τότε θά ἀντιληφθεῖς τήν ωφέλεια τῆς ησυχίας».

Τά λόγια τῆς ιερῆς και θεοποιού προσευχῆς ἔχουν μυσταγωγηθεῖ πνευματικά ὄχι μόνο ἀπό τούς ἁγίους Πατέρες πού ἀναφέραμε, ἀλλά και ἀπό αὐτούς τούς κορυφαίους Ἀποστόλους Πέτρο, Παῦλο και Ἰωάννη.

50. Τά λόγια αὐτά τῆς ιερῆς προσευχῆς θά τά βρει κανείς μυσταγωγημένα ὄχι μόνο ἀπό τούς θεοφόρους Πατέρες πού ἀναφέραμε και τούς ὁμοίους τους, ἀλλά πριν ἀπό αὐτούς, και ἀπό τούς ἴδιους τούς πρώτους και

205. Ἐβρ. 12, 29.

206. Ματθ. 13, 46.

207. Λουκ. 18, 1-8.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 205, κεφ. 149.

κορυφαίους Αποστόλους Πέτρο, Παύλο και Ιωάννη. Ό πρώτος, όπως προείπαμε, λέει: «Κανείς δέν μπορεί να πει Κύριο τον Ιησού παρά μόνο μέ Άγιο Πνεύμα»²⁰⁸. Ό δεύτερος: «Ή χάρη και ή αλήθεια ήρθε μέσω του Ιησού Χριστού»²⁰⁹ και: «Κάθε πνεύμα πού ομολογεί πως ό Ιησούς Χριστός ήρθε μέ ανθρώπινη σάρκα, προέρχεται από τό Θεό»²¹⁰. Ό τρίτος, ό πρόκριτος τών μαθητών του Χριστού, στην ερώτηση του Σωτήρα και Διδασκάλου προς τούς Αποστόλους: "ποιος λένε οί άνθρωποι ότι είμαι", έκανε τή μακαριότατη ομολογία: «Σύ είσαι ό Χριστός, ό Υιός του Θεού του ζώντος»²¹¹. Γι' αυτό οί μετά τούς Αποστόλους ένδοξοι παιδαγωγοί μας, και περισσότερο εκείνοι πού έζησαν τον άγαμο και ερημικό και ήσυχο βίο, τις φράσεις αυτές πού προαναγγέλθηκαν σποραδικά και τμηματικά από τούς τρεις αυτούς μεγάλους στύλους τής αγίας Εκκλησίας, τις πήραν ως θεϊκά λόγια, θεσπισμένα μέ αποκάλυψη του Αγίου Πνεύματος και μαρτυρημένα από τρεις πολύ αξιόπιστους μάρτυρες και ξέρομε ότι μέ τήν κατάθεση τριών μαρτύρων βεβαιώνεται κάθε λόγος²¹². Πήραν λοιπόν τά λόγια αυτά οί ούρανόφρονες Πατέρες, κι αφού τά ένωσαν άριστα και τά συνάρμοσαν σέ ένα μέ τό φωτισμό του Αγίου Πνεύματος πού κατοικούσε μέσα τους, τά ονόμασαν μνημείο προσευχής και τά παρέδωσαν ατούς μεταγενέστερους, για να τήν κρατούν και να τήν τηρούν μέ όμοιο τρόπο. Πρόσεξε τώρα και τή σειρά και τή διάταξη τών λέξεων, πόσο εξαίσια είναι και πόση ουράνια σοφία περιέχει. Ό Παύλος δηλαδή, όπως προαναφέραμε, λέει «Κύριον Ιησού», ό Ιωάννης «Ιησού Χριστό», ό Πέτρος «Χριστό, Υιό του Θεού» σαν να ακολουθούν ό ένας τον άλλο από κοντά μέ τή συμφωνία και τό σύνδεσμο τών θεουργικών αυτών λέξεων. Γιατί θά διαπιστώσεις ότι ό καθένας από τούς τρεις αυτούς, τό τέλος του προηγούμενου τό παίρνει ως άρχή και έτσι συνεχίζει. Τό ίδιο θά παρατηρήσεις και μέ τήν προσθήκη τής λέξεως "Πνεύμα". Άφου δηλαδή ό μακάριος Παύλος είπε: «Κανείς δέν μπορεί να πει Κύριο τον Ιησού παρά μέ Άγιο Πνεύμα»²¹³, τή λέξη πού έχει στο τέλος, δηλαδή "Πνεύμα", τήν κάνει άρχή του ό βροντόφωνος Ιωάννης, λέγοντας: «Κάθε πνεύμα πού ομολογεί ότι ό Ιησούς Χριστός ήρθε μέ σάρκα, προέρχεται από τό Θεό»²¹⁴. Και αυτά μάς τά έγραψαν όχι μόνοι τους και από τον εαυτό τους, αλλά κινούμενοι από τό χέρι του Παναγίου Πνεύματος. Γιατί και ή μέσω αποκαλύψεως ομολογία του θείου Πέτρου έγινε μέ ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, αφού ή Γραφή λέει: «Όλα τά ενεργεί τό ένα και τό αυτό Πνεύμα, πού μοιράζει τά χαρίσματα στον καθένα όπως θέλει»²¹⁵. Κι έτσι λοιπόν τό τρίπλοκο και άρρηκτο σχοινί τής θεοποιοϋ αυτής προσευχής, τό πολύ σοφά κι επιστημονικά πλεγμένο και συρραμένο και συναρμολογημένο, φτάνει μέχρι σ' εμάς και τηρείται μέ τον ίδιο τρόπο. Τήν προσθήκη όμως

208. Α' Κορ. 12, 3.

209. Ίω. 1, 17.

210. Α' Ίω. 4, 2.

211. Ματθ. 16, 16.

212. Δευτ. 19, 15- Β' Κορ. 13, 1.

213. Α' Κορ. 12, 3.

214. Α' Ίω. 4, 2.

215. Α' Κορ. 12, 11.

της λέξεως «έλεήσόν με» τήν έκαναν και την καθόρισαν οί μετέπειτα θείοι Πατέρες στα σωτήρια αυτά λόγια τής προσευχής «Κύριε Ίησοϋ Χριστέ, **Υίε** τοϋ Θεοϋ», και περισσότερο για κείνους πού είναι πιο νηπιώδεις στην αρετή, δηλαδή για τους αρχάριους και ατελείς. Γιατί εκείνοι πού έχουν προχωρήσει κι έγιναν τέλειοι κατά Χριστόν, αρκούνται και σέ μία μόνο από τις ιερές αυτές λέξεις «Κύριε Ιησοϋ Χριστέ, **Υίε** τοϋ Θεοϋ», αλλά κάποτε και μόνο στην ονομασία «Ιησοϋ», και τήν ενστερνίζονται και τήν αποδέχονται ως ολοκληρωμένη εργασία προσευχής, επειδή **μέ** αυτό γεμίζουν από ανέκφραστη ηδονή και γλυκύτητα πού ξεπερνά κάθε νοϋ και κάθε δράση και άκοή. Κι έτσι λοιπόν οί τρισμακάριοι, βγαίνουν έξω από τή σάρκα και τον κόσμο, κρατούν κλειστές τις αισθήσεις και, κατακυριευμένοι από θείο έρωτα σέ μία μακάρια βακχική μέθη από τή θεία δωρεά και χάρη πού κατοικεί μέσα τους, καθαίρονται και φωτίζονται και φτάνουν στην τελειότητα, επειδή από τώρα βλέπουν αμυδρά, όπως μέσα σέ καθρέφτη, σάν πρόγευση, τήν υπερφυσική και άναρχη και άκτιστη χάρη τής ύπερουσίου Θεότητας. Αρκούνται στή μνήμη και τή μελέτη, όπως είπαμε, μίας από τις παραπάνω ονομασίες τοϋ Θεανθρώπου Λόγου, και **μέ** αυτήν αξιώνονται από τό Πνεϋμα και υψώνονται σέ άλάλητες άρπαγες και γνώσεις και αποκαλύψεις. Για νά πληροφορηθούμε **μέ** ενάργεια και νά βεβαιωθούμε **μέ** κάθε σαφήνεια γι' αυτά, ό γλυκύτατος Κύριος μας Ιησούς Χριστός ό **Υιός** τοϋ Θεοϋ, τοϋ οποιου οί λόγοι, όπως είπε, είναι πνεϋμα και είναι ζωή²¹⁶, κήρυξε μεγαλόφωνα δι «Χωρίς έμένα δέν μπορείτε νά κάνετε τίποτε»²¹⁷, και: «Άν ζητήσετε κάτι στο δνομά μου, **έγώ** θά τό κάνω»²¹⁸, και πάλι: «Ό,τι ζητήσετε στο όνομα μου, **έγώ** θά τό κάνω»²¹⁹ και τά λοιπά, σύμφωνα **μέ** δσα μάς έχουν παραδοθεί.

Οί αρχάριοι μπορούν νά προσεύχονται άλλοτε μέ ολόκληρη τήν προσευχή, άλλοτε μέ ένα μέρος της, πάντοτε όμως μέσα στην καρδιά, και νά μίν αλλάζουν συνεχώς τά λόγια τής προσευχής.

51. Οί αρχάριοι μπορούν νά προσεύχονται άλλοτε **μέ** ολόκληρη τήν προσευχή κι άλλοτε **μέ** ένα μέρος της, πλην όμως αυτό θά γίνεται μέσα στην καρδιά και ακατάπαυστα. Γιατί, κατά τον άγιο Διάδοχο*, «εκείνος πού διατριβεί πάντοτε μέσα στην καρδιά του, απομακρύνεται οπωσδήποτε από δσα θεωρούνται ωραία στή ζωή. Γιατί καθώς ζει πνευματικά, δέν μπορεί νά γνωρίζει τις επιθυμίες τής σάρκας»²²⁰. Ό άνθρωπος αυτός περιφέρεται λοιπόν μέσα στο φρούριο τών αρετών έχοντας τις ίδιες τις αρετές ως θυρω-

216. Ίω. 6, 63.

218. Ίω. 14, 14.

220. Γαλ. 5, 16.

217. Ίω. 15, 5.

219. Ίω. 14, 13.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 301, κεφ. 57.

ρους νά φυλάγουν τήν πόλη της αγνότητας· γι' αυτό και μένουν άπρακτες οί εναντίον του μηχανές τών δαιμόνων». Και ό άγιος Ισαάκ γράφει: «Τού άνθρωπου πού στρέφεται κάθε ώρα στήν ψυχή του, ευφραίνεται ή καρδιά μέ τις αποκαλύψεις. Κι εκείνος πού συνάγει τή θεωρία του μέσα του, βλέπει εκεί τή λάμψη του Πνεύματος. Όποιος άποστράφηκε κάθε περιπλάνηση του, αυτός βλέπει τον Κύριο του μέσα στήν καρδιά του». Όμως, μήν αλλάξεις συνεχώς τά λόγια τής προσευχής, γιά νά μή συνηθίσει ό νους άπό τή συνεχή εναλλαγή και μεταφορά τών λέξεων σέ κάποια άσταση και μετατόπιση και μείνει άρρίζωτος και άκαρπος, όπως τά δένδρα πού μετακινούνται και μεταφυτεύονται συνεχώς.

Γιά νά καρποφορήσει ή προσευχή μέσα στήν καρδιά, χρειάζεται καιρός πολύς και αγώνας και βία. Και γενικά, κάθε αγαθό κατορθώνεται μέ μεγάλο κόπο και πολύν καιρό.

52. Τό νά προσεύχεται κανείς αδιάλειπτα μέσα στήν καρδιά, επίσης και τά πέρα άπό αυτό, δέν κατορθώνονται απλώς και ως έτυχε και μέ σύντομο και μικρό κόπο· μ' όλο πού κι αυτό μπορείς νά τό συναντήσεις σέ κάποιες σπάνιες περιπτώσεις κατά άπόρρητη θεία οικονομία. Άλλά γιά νά κατορθωθεί αυτό χρειάζεται και μακρό χρονικό διάστημα και κόπο και αγώνα σωματικό και ψυχικό και βία πολλή και εντατική. Γιατί ανάλογα μέ τό μερίδιο τής δωρεάς και τής χάρης πού έλπίζομε νά μετάσχομε, πρέπει νά καταβάλομε και τούς αγώνες γι' αυτήν και νά προσθέσομε επιπλέον ώρες. Και αυτή, σύμφωνα μέ τούς διδασκάλους τών θείων, είναι τό νά εξοριστεί άπό τά μέρη τής καρδιάς ό εχθρός και νά κατοικήσει σ' αυτήν φανερά ό Χριστός. Λέει σχετικά ό άγιος Ισαάκ: «Εκείνος πού θέλει νά δει τον Κύριο, επινοεί τρόπους νά καθαρίσει τήν καρδιά του μέ τήν αδιάλειπτη μνήμη του Θεού. Κι έτσι μέσα στή λαμπρότητα τής διάνοιας του θά βλέπει κάθε στιγμή τόν Κύριο». Και ό άγιος Βαρσανούφιος: «Άν ή εσωτερική εργασία μαζί μέ τή χάρη του Θεού δέ βοηθήσει τόν άνθρωπο, μάταια κοπιάζει μέ τήν εξωτερική. Ή εσωτερική εργασία μέ πόνο καρδιάς φέρνει τήν καθαρότητα κι ή καθαρότητα τήν αληθινή ησυχία τής καρδιάς· ή ησυχία αυτή φέρνει τήν ταπεινώση, κι ή ταπεινώση κάνει τόν άνθρωπο κατοικητήριο του Θεού. Άπό τήν κατοίκηση αυτή εξορίζονται τά πάθη και οί δαίμονες και γίνεται έτσι ό άνθρωπος ναός Θεού γεμάτος άπό αγιασμό, γεμάτος φωτισμό, καθαρότητα και χάρη. Μακάριος λοιπόν εκείνος πού βλέπει σάν μέσα σέ καθρέφτη στά άδυστα τής καρδιάς του τόν Κύριο και ξεχύνει εμπρός στήν αγαθότητα Του μέ κλαυθμό τή δέηση του». Και ό όσιος Ιωάννης ό Καρπάθιος*: «Χρειάζεται πολύς αγώνας και χρόνος στις προσευχές γιά νά βρούμε στήν ολότελα απαλλαγμένη άπό ενοχλήσεις κατάσταση τής διάνοιας έναν άλλο

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 341, κεφ. 52.

καρδιακό ουρανό, όπου κατοικεί ο Χριστός, όπως λέει ο Απόστολος: " "Η δέν καταλάβετε ότι ο Ίησους Χριστός κατοικεί μέσα σας; Έκτος βέβαια αν είστε αδόκιμοι"²²¹». Και ο μέγας Χρυσόστομος λέει: «Παράμενε αδιάλειπτα στο όνομα του Κυρίου Ίησοῦ, για να καταπιεί ή καρδιά σου τον Κύριο και ο Κύριος τήν καρδιά σου και να γίνουν τά δύο ένα. Άλλα τό έργο αυτό δέν είναι ζήτημα μιάς ημέρας ή δύο, αλλά πολλού χρόνου και καιρού. Γιατί χρειάζεται πολλές αγώνες και χρόνος για να εξοριστεί ο εχθρός και να κατοικήσει μέσα ο Χριστός». Αυτά αρκούν ο λόγος άς επιστρέψει στα προκειμένα μέ τή σειρά.

Η μή καθαρή καρδιακή προσευχή, και πώς φτάνει κανείς στην καθαρή και άρρέμβαστη προσευχή.

53. Από τήν επιμονή στή μέθοδο πού αναφέραμε της καρδιακής και άρρέμβαστης προσευχής, έστω κι άν ή προσευχή είναι ίσως όχι τελείως καθαρή και άρρέμβαστη καθώς εμποδίζεται από τις εμπαθείς μνήμες και τούς λογισμούς, φτάνει ο αγωνιζόμενος στην έξη να προσεύχεται αβίαστα, άρρέμβαστα, καθαρά και αληθινά. Δηλαδή μέ τό να παραμένει ο νους μέσα στην καρδιά και όχι, να εισάγεται σ' αυτήν μέ τή βία και χωρίς όρεξη μέσω τής εισπνοής και να ξεφεύγει αμέσως, αλλά να παραμένει πάντοτε εκεί και να προσεύχεται έτσι αέναα. Γιατί λέει ο άγιος Ησύχιος* : «Εκείνος πού δέν έχει προσευχή καθαρή από λογισμούς, δέν έχει όπλο στον πόλεμο. Προσευχή εννοώ εκείνη πού γίνεται αέναα στα άδυτα τής καρδιάς, για να μαστιγώνεται και να φλογίζεται μέ τήν επίκληση του Ίησού Χριστού αυτός πού μάς πολεμά κρυφά». Και πάλι: «Μακάριος εκείνος πού έχει τόσο προσκολληθεί στην ευχή του Ίησού μέ τή διάνοια του και Τον φωνάζει ακατάπαυστα μέσα στην καρδιά, όπως είναι ενωμένος ο αέρας μέ τά σώματα μας ή ή φλόγα μέ τό κερί. Ό ήλιος περνώντας πάνω από τή γή κάνει τήν ήμερα. Και τό άγιο και σεβάσμιο όνομα του Κυρίου Ίησού, όταν λάμπει συνεχώς μέσα στην διάνοια, θά γεννήσει αναρίθμητες έννοιες λαμπρές σαν τον ήλιο».

Η άρρέμβαστη και καθαρή καρδιακή προσευχή και ή θέρμη πού δημιουργείται από αυτή.

54. Μέ τά προηγούμενα φάνηκε τί είναι και ονομάζεται καθαρή και άρρέμβαστη καρδιακή προσευχή, από τήν οποία γεννιέται κάποια θέρμη μέσα στην καρδιά, κατά τό: «Θερμάνθηκε μέσα μου ή καρδιά μου και από τή μελέτη μου θ' ανάψει μέσα μου φωτιά»²²². Φωτιά, τήν οποία ο Κύριος Ίη-

221. Β' Κορ. 13, 5.

222. Ψαλμ. 38, 4.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 183, κεφ. 21 και σελ. 214, κεφ. 196.

σους Χριστός ήρθε νά βάλει στά χωράφια των καρδιών μας, τά πριν γεμάτα αγκάθια από τά πάθη και τώρα μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ γεμάτα από Πνεῦμα, ὅπως λέει ὁ ἴδιος: «Ἦρθα νά βάλω φωτιά στή γῆ και τί θέλω ἄν ἔχει κιόλας ανάψει!»²²³. Αυτή ἡ φωτιά θέρμανε τότε και φλόγισε τον Κλεόπα και τό σύντροφο του και τούς ἔκανε νά λένε μεταξύ τους σε ἔκσταση: «Δέ φλογιζόταν μέσα μας ἡ καρδιά μας καθῶς περπατούσαμε;»²²⁴. Γράφει και ὁ μέγας Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός σέ κάποιο ἀπό τά τροπάρια του προς τήν ὑπέραγνη Θεοτόκο: «Μέ ωθεῖ νά υμνολογήσω τον πόθο τῆς Παρθένου ἡ φωτιά τῆς καρδιάς μου». Γράφει και ὁ ἅγιος Ισαάκ: «Ἀπό τή βίαη εργασία τῶν ἀρετῶν γεννιέται ἡ υπερβολική θέρμη, ἡ οποία πυρπολεῖ τήν καρδιά ἀπό τις φλογερές ενθυμήσεις πού περιστρέφονται παράδοξα στή διάνοια. Αυτή ἡ εργασία και ἡ προσοχή λεπτόνουν τό νοῦ μέ τή θέρμη τους και τοῦ παρέχουν τήν ικανότητα νά βλέπει. Ἀπό τή θέρμη αὐτή πού προξενεῖται ἀπό τή χάρη τῆς θεωρίας γεννιέται ἡ ἀνάβλυση τῶν δακρῶν. Ἀπό τά ασταμάτητα δάκρυα δέχεται ἡ ψυχή τήν εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Ἀπό τήν εἰρήνη τῶν λογισμῶν υψώνεται στήν καθαρότητα τοῦ νοῦ. Και μέ τήν καθαρότητα τοῦ νοῦ ὁ ἄνθρωπος φτάνει νά βλέπει τά μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Ὑστερα ἀπό αὐτά φτάνει ὁ νοῦς νά δει ἀποκαλύψεις και σημεῖα, ὅπως εἶδε ὁ προφήτης Ιεζεκιήλ». Και ἄλλου πάλι λέει: «Τά δάκρυα και τά χτυπήματα τῆς κεφαλῆς πού γίνονται κατὰ τήν προσευχή τοῦ αγωνιστή και τό κύλισμα στο ἔδαφος μέ θερμότητα, ξυπνοῦνε τή θέρμη τῆς γλυκύτητας τους μέσα στήν καρδιά, ἡ οποία μέ ἐπαινούμενη ἔκσταση πετά προς τό Θεό και φωνάζει: "Δίψασε ἡ ψυχή μου εσένα, τόν Θεό τον ισχυρό, τόν ζώντα. Πότε θά φτάσω και θά παρουσιαστώ μπροστά Σου, Κύριε;"²²⁵». Και ὁ Ιωάννης τῆς Κλίμακος: «Ἐπесе φωτιά στήν καρδιά και ἀνέστησε τήν προσευχή. Κι ὅταν αὐτή ἀναστήθηκε και ἀναλήφθηκε στον ουρανό, ἔγινε κατάβαση φωτιάς στο ἀνώγειο τῆς ψυχῆς». Και ἄλλου λέει: «Ποιος ἀραγε εἶναι ὁ πιστός και φρόνιμος μοναχός, ὁ ὅποιος φύλαξε ἀσβηστη τή θέρμη του, και μέχρι τό θάνατο του κάθε μέρα δέν ἔπαψε νά προσθέτει φωτιά στή φωτιά, και θέρμη στή θέρμη, και πόθο στον πόθο, και ἐπιμέλεια στήν ἐπιμέλεια;». Και ὁ ἅγιος Ηλίας ὁ Ἐκδικος* λέει: «Ὅταν ἡ ψυχή ἐγκαταλείψει τά ἐξωτερικά και ἐνωθεῖ μέ τήν προσευχή, τότε ἡ προσευχή τήν περικυκλώνει σάν φλόγα και τήν πυρακτώνει ολόκληρη ὅπως ἡ φωτιά τό σίδηρο. Και ἡ ψυχή παραμένει βέβαια ἡ ἴδια, ἀλλά δέν επιτρέπει ἀγγίγμα, ὅπως τό πυρακτωμένο σίδηρο δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό ἀγγίσει». Ἀκόμη λέει: «Μακάριος ἐκεῖνος πού αξιώθηκε νά φτάσει σέ τέτοια μέτρα σ' αὐτή τή ζωή, και εἶδε τό κατὰ φύση πῆλινο σῶμα του, μέ τή χάρη πύρινο».

223. Λουκ. 12, 49.

224. Λουκ. 24, 32.

225. Ψαλμ. 41, 3.

*Φιλοκαλία, τόμος Γ', σελ. 42, κεφ. 105-6.

Ἡ θέρμη παράγεται ἀπό διάφορες αἰτίες. Ἡ κυριότερη εἶναι ἐκεῖνη πού παράγεται ἀπό τὴν καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ.

55. Νά γνωρίζεις οτι ἡ θέρμη αὐτὴ παράγεται και υπάρχει μέσα μας ἀπὸ διάφορες αἰτίες και μέ πολλοὺς τρόπους. Αὐτὸ γίνεται φανερό ἀπὸ τις διάφορες γνώμες τῶν Ἁγίων πού εκθέσαμε, ἀλλά, —διστάζομε νά τό πούμε—, και ἀπὸ αὐτὴ τὴν πείρα μας. Κυριότερη κατὰ κάποιο τρόπο εἶναι ἡ θέρμη πού προέρχεται ἀπὸ τὴν καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ, και προχωρεῖ συνεχῶς μαζί της και αυξάνει και καταπαύει στον ἐνυπόστατο φωτισμό, δηλαδή κάνει πραγματικὰ φωτισμένο, κατὰ τοὺς Πατέρες, τον ἄνθρωπο πού βρίσκεται σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση.

Ποιο εἶναι τό ἔργο πού ἀκολουθεῖ τὴν καρδιακὴ θέρμη.

56. Αὐτὴ λοιπόν ἡ θέρμη στή συνέχεια ἐξουδετερώνει ὅσα ἐμπόδιζαν πρωτότερα τὴν προσευχὴ νά γίνεται τελείως καθαρὴ. Γιατί ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά, φωτιά πού κατακαίει²²⁶ τὴν κακία τῶν δαιμόνων και τῶν παθῶν μας. Λέει και ὁ ἅγιος Διάδοχος*: «Ὅταν ἡ καρδιά, μ' ἓνα πόνο πού καιεῖ, δέχεται τὰ τοξεύματα τῶν δαιμόνων, ὥστε νά νομίζει ὁ πολεμούμενος ὅτι εἶναι πραγματικὰ βέλη, τότε ἡ ψυχὴ μισεῖ μέ πόνο τὰ πάθη, καθὼς βρίσκεται στήν ἀρχὴ τῆς καθάρσεως. Γιατί αν δέ νιώσει ἐντονο ἄλγος γιὰ τὴν ἀναίδεια της αμαρτίας, δέ θά μπορέσει νά χαρεῖ πλοῦσια μέ τὴ χρηστότητα τῆς ἀρετῆς. Εκείνος λοιπόν πού θέλει νά καθαρῖσει τὴν καρδιά του, ἄς τὴν πυρῶνει συνέχεια μέ τὴ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ μόνο ἔχοντας μελέτη και ἔργο ἀκατάπαυστο. Γιατί εκείνοι πού θέλουν ν' ἀποβάλουν τὴ σάπιλα, δέν πρέπει ἄλλοτε νά προσεύχονται κι ἄλλοτε ὄχι, ἀλλά ν' ἀσχολοῦνται πάντοτε μέ τὴν προσευχὴ και τὴ φύλαξη τοῦ νοῦ, ἀκόμη και ὅταν βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τοὺς ἱερούς ναοὺς. Ὅπως εκείνος πού θέλει νά καθαρῖσει τό χρυσάφι, ἂν ἔστω και γιὰ λίγο ἀφήσει νά χαμηλώσει ἡ φωτιά στο χωνευτήρι, προκαλεῖ πάλι τὴ σκλήρυνση στό χρυσάφι πού καθαρῖζει, ἔτσι κι ἐκεῖνος πού ἄλλοτε θυμάται τό Θεό κι ἄλλοτε ὄχι, ἐκεῖνο πού νομίζει οτι ἀποκτὰ μέ τὴν προσευχὴ, τό χάνει μέ τὴν ἀργία. Ἰδίωμα τοῦ ἀνθρώπου πού ἀγαπὰ τὴν ἀρετὴ εἶναι νά ἀφανίζει πάντοτε μέ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ τό γήινο φρόνημα τῆς καρδιάς, κι ἔτσι νά κατατρώγεται λίγο-λίγο τό κακό ἀπὸ τὴ φωτιά τῆς μνήμης τοῦ ἀγαθοῦ και ἡ ψυχὴ νά ἐπανεέλθει μέ περισσότερη δόξα στή φυσικὴ της λαμπρότητα». Ἐτσι λοιπόν παραμένοντας ὁ νοὺς δίχως ἐμπόδια μέσα στήν καρδιά, προσεύχεται καθαρὰ και ἀπλάνως, σύμφωνα μέ τον Ἅγιο πού λέει: «Τότε εἶναι ἀληθινὴ και ἀπλανὴς ἡ προσευχὴ, ὅταν ὁ

226. Ἐβρ. 12, 29.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 323, κεφ. 97.

νούς φυλάγει τήν καρδιά δταν προσεύχεται». Γράφει καί ό άγιος Ησύχιος*: «Πράγματι αληθινός μοναχός είναι εκείνος πού κατορθώνει τή νήψη. Κι έχει αληθινά νήψη, εκείνος πού είναι μοναχός κατά τήν καρδιά».

Ό πόθος και έρωτας πού γεννιέται από τή θέρμη, τήν προσοχή και τήν προσευχή.

57. Μέσα σ' αυτή τή θέρμη και τήν προσεκτική προσευχή, δηλαδή τήν καθαρή προσευχή, γεννιέται ό πόθος και ό θείος έρωτας και ή αγάπη μέσα στην καρδιά προς τον πάντοτε μνημονευόμενο Κύριο Ιησού Χριστό, όπως έχει γραφεί: «Νεανίδες μέ αγάπησαν, μέ έλκυσαν»²²⁷, και: «Έγώ είμαι πληγωμένη από τήν αγάπη»²²⁸. Ό άγιος Μάξιμος** λέει: «Όλες οί αρετές βοηθούν τό νοϋ στο θείο έρωτα, περισσότερο όμως άπ' όλες ή καθαρή προσευχή. Επειδή μέ αυτήν ό νούς φτερώνεται και πετά προς τό Θεό και βγαίνει έξω άπ' όλα».

Τά καρδιακά δάκρυα. Ό θείος πόθος και έρωτας.

58. Από τέτοια καρδιά κυλούν και άφθονα δάκρυα πού καθαίρουν και γλυκαίνουν εκείνον πού αξιόθηκε από αγάπη νά τά αποκτήσει, χωρίς νά φθείρουν και νά ξηραίνουν. Καθαίρουν τά δάκρυα πού προέρχονται από τό φόβο τοϋ Θεού, ενώ γλυκαίνουν τά δάκρυα τοϋ θείου έρωτα, μέ τό σφοδρό και ακατάσχετο πόθο και έρωτα τοϋ μνημονευομένου Κυρίου Ίησοϋ Χριστού. Και τότε γεμάτη από ενθουσιασμό ή καρδιά κράζει: «Μέ έθελξες μέ τό πόθο Σου, Χριστέ, και μέ αλλοιώσες μέ τό θείο έρωτα Σου», και: «Σωτήρα μου, είσαι όλος γλυκασμός, ολος είσαι επιθυμία, όλος λαχτάρα άχόρταστη, είσαι όλος κάλλος απεριγραπτο». Και κραυγάξει μαζί μέ τόν χριστοκήρυκα Παύλο: «Μάς διακατέχει ή αγάπη τοϋ Χριστού»²²⁹ και: «Ποιος μπορεί νά μάς χωρίσει από τήν αγάπη τοϋ Χριστού; Θλίψη ή δυσκολία ή διωγμός ή γύμνια ή κίνδυνος ή απειλή σφαγής;»²³⁰ και: «Είμαι πεπεισμένος ότι ούτε θάνατος, ούτε ζωή, ούτε Άγγελοι, ούτε αρχές, ούτε εξουσίες, ούτε δυνάμεις, ούτε παρόντα, οϋτε μέλλοντα, ούτε επιτυχίες, ούτε ταπεινώσεις, ούτε κανένα άλλο δημιούργημα μπορούν νά μάς χωρίσουν από τήν αγάπη τοϋ Θεού πού φανερώθηκε διά μέσου τοϋ Ιησού Χριστού τοϋ Κυρίου μας»²³¹.

227. Άσμα 1, 3-4.

229. Β' Κορ. 5, 14.

231. Ρωμ. 8, 38-39.

228. Άσμα 2, 5.

230. Ρωμ. 8, 35.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 207-8, κεφ. 159.

**Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 50, κεφ. 11.

Παραίνηση νά μή ζητούμε τά υπέρμετρα. Προτροπή γιά συνεχή μνήμη τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού μέσα στήν καρδιά μας.

59. Γιά νά αξιωθεί κανείς αυτά και όλα δσα ακολουθούν —τά όποια δέν είναι καιρός τώρα νά τά πούμε, γιατί λέει: «Μή ζητάς πράγματα πριν από τον καιρό τους» και: «Τό καλό δέν είναι καλό, όταν δέ γίνει καλά», και, κατά τόν άγιο Μάρκο*, «δέ συμφέρει προτού εργαστείς τά πρώτα νά μάθεις τά δεύτερα γιατί ή γνώση φέρνει έπαρση λόγω της αργίας, ενώ ή αγάπη οικοδομεί επειδή υπομένει τά πάντα²³²»—, γιά νά τά αξιωθεί λοιπόν, πρέπει νά σπεύδει και νά αγωνίζεται πάντοτε, όπως έχομε πει, νά περιφέρει συνεχώς τή μνήμη τού Κυρίου Ιησού Χριστού μέσα στο βάθος τής καρδιάς και όχι εξωτερικά και επιφανειακά, όπως λέει γι' αυτό ό Γδιος μακάριος Μάρκος: «Αν δέν ανοιχτεί μέ καθολική νοερή ελπίδα ό έσώτατος και απόκρυφος και αληθινός χώρος τής καρδιάς μας, δέν είναι δυνατό νά άναγνωρίσομε μέ ββαιότητα αυτόν πού κατοικεί μέσα, ούτε νά γνωρίζομε άν έγιναν δεκτές ή όχι οι λογικές θυσίες μας».

Ό θερμός ζήλος και ή θεία εμφάνεια μέσα μας και ό ένπóστατος φωτισμός τής χάρης.

60. Έτσι λοιπόν κανείς θά ξεφύγει εύκολα όχι μόνο από τά πονηρά έργα, αλλά και από τούς εμπαθείς λογισμούς και τις άπρεπες φαντασίες, όπως λέει ή Γραφή: «Νά πορεύεστε πνευματικά και δέ θά εκτελέσετε επιθυμία τής σάρκας»²³³ ή μάλλον, θά βγει τελείως έξω από κάθε λογισμό και κάθε φαντασία, επειδή κατακαίει και αφανίζει μέ τό θερμό ζήλο του γιά τήν αρετή κάθε πονηρή πράξη πού πρωτίτερα ενεργούσε αισθητά ή νοητά μέσα του, μαζί μέ τούς αρχηγούς τους χαιρέκακους δαίμονες. Όπως λέει ό άγιος Ισαάκ: «Είναι φοβερός ατούς δαίμονες και ποθητός στο Θεό και τούς Αγέλους Του εκείνος πού μέ θερμό ζήλο ξεριζώνει τά αγκάθια πού φυτεύει μέσα του ό εχθρός. Γιά τήν προκοπή του θά μπορέσει νά πληροφορηθεί από έδώ τήν αγάπη τού Θεού προς αυτόν και τή σαφή εμφάνεια και ένóικηση σ' αυτόν τού ένυπόστατου και θειότατου φωτισμού τής χάρης. Και άν θέλεις νά σου πώ, μέ μεγάλη χαρά θά ξαναγυρίσει στήν αρχική ευγένεια και πνευματική υιοθεσία πού τελεσιουργήθηκε σ' εμάς μέ τή χάρη τού βαπτίσματος». Και πάλι λέει ό άγιος Ισαάκ: «Αυτή είναι ή Ιερουσαλήμ και ή βασιλεία τού Θεού πού είναι κρυμμένη μέσα μας σύμφωνα μέ τό λόγο τού Κυρίου²³⁴. Αυτή ή χώρα είναι νεφέλη τής δόξας τού Θεού, στήν οποία μόνο δσοι είναι καθαροί στήν καρδιά θά μπουν γιά νά δούν τό πρόσωπο τού Κυρίου

232. Α' Κορ. 8, 2 και 13, 7.

233. Γαλ. 5, 16.

23-1. Λουκ. 17, 21.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 134, κεφ. 84.

τους²³⁵». Μόνο νά μή ζητά ό ίδιος έμφάνεια τού Θεού, γιά νά μη δεχτεί τό σατανά πού είναι αληθινά σκότος, μά υποκρίνεται διτι είναι φώς.

Ενέργεια θεία και ενέργεια δαιμονική.

61. Όταν ό νους βλέπει φώς χωρίς νά τό ζητά, άς μην τό παραδέχεται, αλλά ούτε και νά τό αποκρούει, όπως λέει ό όσιος Μάρκος*: «Υπάρχει ενέργεια της χάρης πού την αγνοεί ό νήπιος πνευματικά, και υπάρχει και ενέργεια της κακίας πού μοιάζει μέ την αλήθεια. Είναι καλό αυτά νά μήν τά παρατηρούμε, γιά νά μήν πέσομε σέ πλάνη, ούτε νά τά άναθεματίζομε, μήν τυχόν και είναι αληθινά, αλλά γιά δλα νά προσφεύγομε μέ ελπίδα στο Θεό, γιατί Αυτός γνωρίζει τή χρησιμότητα και τού ενός και τού άλλου». Σέ τέτοιες περιπτώσεις νά έρωτα εκείνον πού έχει τή χάρη και τή δύναμη από τό Θεό, νά τον διδάξει και νά διακρίνει τό καθένα.

Ό φωτισμένος και απλανής διδάσκαλος.

62. Και αν μέν βρει αυτόν πού θά τον διδάξει, όχι μόνο από δσα γνωρίζει από τή θεία Γραφή, αλλά και άπ' όσο ό ίδιος δέχθηκε μακάρια τό θείο φωτισμό, τότε νά ευχαριστεί τό Θεό. "Αν όμως όχι, τότε καλύτερα νά μήν παραδεχθεί τό φώς πού είδε, αλλά νά καταφύγει μέ ταπείνωση στο Θεό, θεωρώντας και αποκαλώντας τον εαυτό του μέ ειλικρινή καρδιά ανάξιο γι' αυτή τήν τιμή και τή θεωρία, όπως είναι βέβαια κι αυτό πού λέμε εδώ και δσα προείπαμε και δσα θά πούμε και δσα μνηθήκαμε μέ τή χάρη τού Χριστού από στόματα πού δέν ψεύδονται και πού κινούνται και λαλούν από τό "Αγιο Πνεύμα, όπως επίσης και από τις θεόπνευστες Γραφές και από τή λίγη πείρα μας.

Ό αληθινός και ό ψευδής φωτισμός, ήγγουν τό θείο φώς και τό φώς από τον πονηρό.

63. Σέ μερικά συγγράμματα τους οί ένδοξοι Πατέρες μας υποδηλώνουν αμυδρά τά σημάδια τού απλανούς φωτισμού και τού φωτισμού τής πλάνης. Γιά παράδειγμα, έτσι έκανε ό μακάριος Παύλος ό Λατρινός, απαντώντας σέ σχετική ερώτηση μαθητή του, διτι τό φώς τής διαβολικής δύναμews είναι πυροειδές και γεμάτο καπνό και δμοιο μέ τήν αισθητή φωτιά- κι όταν τό δει μετριοπαθής και καθαρμένη ψυχή, αισθάνεται αηδία και τό συχάινεται. Τό φώς όμως τού αγαθού είναι αγαθό, χαριέστατο και καθαρό, κι

235. Ματθ. 5, 8.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 125, κεφ. 28.

δταν έρθει, αγιάζει την ψυχή και τή γεμίζει φως και χαρά και ιλαρότητα, τήν καταπραύνει και τήν κάνει φιλόανθρωπη. Και άλλοι είπαν ομοίως. Πλήν όμως, επειδή τά προλεχθέντα τά άκουσα μέ προφορική διδασκαλία, έτσι κι έσύ θ' ακούσεις γι' αυτό, δταν έρθει ό καιρός του. Γιατί τώρα δέν είναι ακόμα.

Η άπρεπης και ή ευπρεπής φαντασία, και πώς πρέπει νά τις αντιμετωπίζομε.

64. Επειδή λίγο παραπάνω είπαμε γιά τή φαντασία, και μάλιστα γιά φαντασία άπρεπη, νομίζομε χρησιμότατο νά πούμε λίγα λόγια και γι' αυτή ή μάλλον γιά κάθε φαντασία, δσο μάς είναι δυνατό. Γιατί πολύ αντιστέκεται ή καταραμένη στήν καθαρή και καρδιακή προσευχή και στήν ενιαία και απλανή εργασία τού νού. Γι' αυτό και οί θείοι Πατέρες μιλούν μέ πολλούς τρόπους περί αυτής και εναντίον αυτής. Αυτή λοιπόν τήν ποικιλόμορφη σάν τό μυθολογικό Δαίδαλο και πολυκέφαλη σάν τή Λερναία Ύδρα φαντασία, οί "Άγιοι τή θεωρούν και τήν ονομάζουν γέφυρα των δαιμόνων. Γιατί μέσω αυτής περνούν οί κακούργοι και μιραοί δαίμονες, έρχονται σε κάποια επικοινωνία και σμίγουν μέ τήν ψυχή και τήν κάνουν κυψέλη κηφήνων και κατοικία εννοιών άκαρπων και εμπαθών. Πρέπει λοιπόν νά αποβάλεις εντελώς τή φαντασία, έκτος άν ποτέ, γιά λόγους μετάνοιας και συντριβής και πένθους και ταπεινοφροσύνης, και πριν από αυτά γιά λόγους μελέτης και θεωρίας τών όντων, ή ακόμη και εξαιτίας κάποιας άπρεπους φαντασίας, θέλεις νά μεταχειριστείς και νά αντιπαρατάξεις τήν ευπρεπή φαντασία. Και αφού βάλεις τή μία φαντασία νά συμπλακεί και νά πολεμήσει μέ τήν άλλη, και κάνεις τήν αισχρή και αναίσχυντη φαντασία νά ρίξει τά όπλα και νά ηττηθεί κατά κράτος, νά αναδειχθείς έτσι νικητής. Αν λοιπόν ενεργείς έτσι, δέ θά μείνεις μέ τή ζημία μόνο τής άπρεπους φαντασίας, αλλά θά γίνεις και αίτιος κέρδους στον εαυτό σου, ως άνθρωπος πού διευθύνει τά τού εαυτού του μέ άλάθευτη κρίση, επειδή εξουδετερώνεις τήν άπρεπη φαντασία μέ τήν ευπρεπή και πλήττεις καίρια ή και φονεύεις τούς εχθρούς μέ τά δικά τους όπλα, όπως παλιά ό θεός Δαβίδ τον Γολιάθ²³⁶.

Όχι μόνο ή άπρεπης φαντασία, αλλά και ή ευπρεπής είναι απορριπτέα από τούς Άγιους στήν καθαρή προσευχή και στήν απλή και ενιαία εργασία τού νού.

65. Τά παραπάνω είναι άθλος όσων είναι ακόμη νήπιοι στήν αρετή, δηλαδή τών αρχαρίων. Γιατί οί προχωρημένοι απορρίπτουν τελείως και τήν άπρεπη και τήν ευπρεπή φαντασία και τήν αχρηστεύουν, αποτεφρώνοντας

236. Α' Βασ. 17, 51.

και διαλύοντας την σαν τό κερι πού λιώνει μπροστά στή φωτιά. Και αυτό, για νά επιτύχουν την καθαρή προσευχή και τήν απομάκρυνση και απογύμνωση του νοῦ τους από όλα τά πράγματα και τις εντυπώσεις, με σκοπό τήν άπλή προσέγγιση του προς τό Θεό καί, άν θέλεις, και τής προσλήψεως του από Αυτόν καί τής ασχημάτιστης καί ενιαίας ενώσεως μέ Αυτόν. Γιατί λέει ό άγιος Ησύχιος*: «Κάθε λογισμός είναι φαντασία μέσα στο νοῦ κάποιου αισθητού πράγματος. Επειδή ό 'Ασύριος (ό διάβολος) είναι νους, δέν μπορεί νά μάς εξαπατά μέ άλλον τρόπο, παρά μέ τό νά μεταχειρίζεται τά αισθητά καί συνήθη σ' εμάς». Καί ό άγιος Διάδοχος: «Επειδή κάθε λογισμός μπαίνει μέσα στην καρδιά διά μέσου τής φαντασίας κάποιων αισθητών, τό μακάριο φώς τής θεότητας τή φωτίζει όταν αυτή απομακρυνθεί τελείως από όλα καί αποβάλλει κάθε μορφή καί σχήμα τους. Γιατί ή λαμπρότητα τής θεότητας φανερώνεται στον καθαρό νοῦ, όταν αυτός στερηθεί από κάθε νόημα». Καί ό Μέγας Βασίλειος: «Όπως ό Κύριος δέν κατοικεί σέ χειροποίητους ναούς²³⁷, έτσι δέν κατοικεί ούτε σέ κάποιες απεικονίσεις καί πλάσματα του νοῦ. Γιατί αυτά παρεμβάλλονται καί κλείνουν σάν τείχος τήν κίβδηλη ψυχή, πού δέν μπορεί νά ατενίζει καθαρά προς τήν αλήθεια, αλλά εξακολουθεί νά βλέπει θαμπά σάν σέ καθρέφτη²³⁸». Καί ό θεός Εύάγγριος: «Ό Θεός λέγεται ότι κάθεται εκεί, όπου τον γνωρίζουν. Γι' αυτό καί ό καθαρός νους λέγεται θρόνος του Θεού. Τό νόημα λοιπόν του Θεού δέ βρίσκεται στα νοήματα πού μορφοποιούν τό νοῦ, αλλά στα νοήματα πού δέν τον μορφοποιούν. Γι' αυτό πρέπει ό προσευχόμενος ν' αποξενώνεται ολότελα από τά νοήματα πού μορφοποιούν τό νοῦ. Καί διαφορετικά θά μορφοποιηθεί ό νους όταν θεωρεί άλλο νοῦ, διαφορετικά θά διατεθεί όταν θεωρεί τήν αίτία του. 'Από αυτό μαθαίνουμε πώς ή πνευματική γνώση απομακρύνει τό νοῦ από τά νοήματα πού τον μορφοποιούν, καί διατηρώντας τον αδιαμόρφωτο τόν προσάγει στο Θεό». Καί ό άγιος Μάξιμος, στα σχόλια του στον Μέγα Διονύσιο Αρεοπαγίτη, λέει: «Άλλο είναι ή φαντασία καί άλλο είναι ή νόηση, δηλαδή τό νόημα· γιατί προέρχονται από δύο διάφορες δυνάμεις καί διαφέρουν ως προς τήν κίνηση. 'Η νόηση είναι ενέργεια καί δημιουργία, ενώ ή φαντασία είναι πάθος καί εικόνα πού αναγγέλλει κάποιο αισθητό πράγμα ή οφείλεται σέ κάποιο αισθητό. Καί ή αίσθηση αντιλαμβάνεται τά όντα μέ άμεση διαμόρφωση της, ενώ ό νους εφάπτεται, δηλαδή αντιλαμβάνεται τά όντα μέ άλλο τρόπο καί όχι δπως ή αίσθηση. Στο σώμα λοιπόν καί στο πνεύμα, όπου βρίσκονται οί αισθήσεις, δπως είπαμε, παρατηρείται ή παθητική καί ή διαμορφωτική κίνηση· ενώ τήν κριτική καί τήν αντιληπτική πρέπει νά τις άποδώσομε στην ψυχή καί στο νοῦ, καί κοντά στην αντιληπτική κίνηση τής ψυχής πρέπει νά βάλομε καί τή φανταστική. 'Η τελευταία διαιρεί-

237. Πράξ. 7, 48.

238. Α' Κορ. 13, 12.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 212, κεφ. 180.

τα σέ τρεις κατηγορίες. Πρώτη είναι ή εικονιστική, ή οποία δηλαδή εικονίζει και κάνει αισθητά δσα συνέλαβε ή αντίληψη. Δεύτερη είναι ή άνατυπωτική, ή οποία ανασυνθέτει άπό τά παλιά απομεινάρια τών προηγουμένων χωρίς νά στηρίζει πουθενά τις εικόνες της, κι αυτή κυρίως λέγεται φανταστική. Τρίτη είναι εκείνη στήν οποία συγκροτείται κάθε ηδονή και κάθε φαντασία υποτιθέμενου καλού ή κακού πού συνοδεύεται μέ λύπη». Άρα λοιπόν, καμία φαντασία, όπως είπαμε, δέν έχει θέση στο Θεό, γιατί ό Θεός είναι γενικά πάνω άπό τήν έννοια όλων και τά υπερβαίνει. Και πάλι ό Μέγας Βασίλειος λέει: «Ό νούς πού δέ διασκορπίζεται προς τά έξω, ούτε διαχέεται μέ τά αισθητήρια στον κόσμο, επανέρχεται στον εαυτό του και μέσω τού εαυτού του ανεβαίνει στήν έννοια περί τού Θεού. Και καθώς περιλαμβάνεται άπό εκείνο τό κάλλος, λησμονεί και αυτή τή φύση». Ξέροντας αυτά λοιπόν κι έσύ, νά σπεύδεις κάθε στιγμή, μέ τή βοήθεια τού Θεού, νά προσεύχεσαι χωρίς φαντασία, χωρίς σχήματα, χωρίς διαμορφώσεις, μέ όλον ολότελα τού νου καθαρό και ψυχή καθαρή και μέ όλους τούς τρόπους. Ό άγιος Μάξιμος* λέει τά έξης.

Η καθαρότητα και ή τελειότητα τού νου, της ψυχής και τής καρδιάς.

Ό καθαρός νους.

66. Νούς καθαρός είναι εκείνος πού απομακρύνθηκε άπό τήν άγνοια και κατα φωτίζεται άπό τό θείο φώς.

Η καθαρή ψυχή.

Ψυχή καθαρή είναι εκείνη πού ελευθερώθηκε άπό τά πάθη και ευφραίνεται ακατάπαυστα μέ τή θεία αγάπη.

Η καθαρή καρδιά.

Καρδιά καθαρή είναι εκείνη πού παρουσίασε στο Θεό τελείως ασχημάτιστη και αδιαμόρφωτη τή μνήμη και έτοιμη νά σφραγιστεί μόνο μέ τά δικά Του σημεία, μέ τά όποια συμβαίνει νά φανερώνεται ό Θεός.

Κοντά σ' αυτά βάζομε και τά επόμενα.

Ό τέλειος νους.

Νους τέλειος είναι εκείνος ό οποίος μέ τήν αληθινή πίστη του γνώρισε

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 51, κεφ. 33, 34· σελ. 141, κεφ. 82· σελ. 89, κεφ. 98, 97· σελ. 141, κεφ. 81.

πάνω από κάθε γνώση, με τρόπο υπεράγνωστο, τον Ύπεράγνωστο, και είδε καθολικά τά δημιουργήματα Του, και έλαβε από τό Θεό τήν περιεκτική γνώση περί Προνοίας και Κρίσεως τών δημιουργημάτων Του εννοώ βέβαια όσο αυτό είναι δυνατό σέ ανθρώπους.

Ἡ τέλεια ψυχή.

Ψυχή τέλεια είναι εκείνη πού ή παθητική δύναμη της έχει κλίνει ολό-τελα προς τό Θεό.

Ἡ τέλεια καρδιά.

Καρδιά τέλεια λέγεται ἴσως εκείνη πού δέν έχει μέ κανένα τρόπο καμιά φυσική κίνηση πρὸς ὄ,τιδήποτε στήν οποία έρχεται ὁ Θεός καί, σάν σέ πίνακα καλά καθαρισμένο από τήν άκρα απλότητα, γράφει τούς δικούς Του νόμους.

Ὁ καθαρὸς νους.

Επίσης, κατά τον άγιο Διάδοχο*, μόνο τό Άγιο Πνεύμα μπορεί νά καθαρήσει τό νού. Καί ὁ Ιωάννης τής Κλίμακος λέει ότι μόνο τό Άγιο Πνεύμα μπορεί νά σταματήσει τό νού. Ὁ άγιος Νείλος λέει: «Ὅποιος θέλει νά δει τήν κατάσταση τού νού του, ας στερήσει τον εαυτό του άπ' όλα τά νοήματα, καί τότε θά τον δει ὅμοιο μέ σάπφειρο ή μέ ουράνιο χρώμα». Καί πάλι: «Κατάσταση τού νού είναι ένα ύψος νοητό, ὅμοιο μέ ουράνιο χρώμα, στό ὅποιο έρχεται κατά τήν ώρα τής προσευχής τό φώς τής Αγίας Τριάδος». Καί ὁ άγιος Ισαάκ: «Ὅταν ὁ νους ξεντύνεται τον παλαιό άνθρωπο καί ντύνεται τον καινούργιο άνθρωπο τής χάρης²³⁹, τότε θά δει τήν καθαρότητα του ὅμοια μέ τό επουράνιο χρώμα, τό ὅποιο ονομάστηκε τόπος Θεού²⁴⁰ από τούς άρχοντες τού Ισραήλ, όταν φανερώθηκε σ' αυτούς στό ὄρος Σινά». Ὅταν λοιπόν κάνεις ὅπως προείπαμε, δηλαδή όταν προσεύχεσαι καθαρά, χωρίς φαντασίες καί χωρίς σχήματα, θά βρεθεις νά βαδίζεις στά ίχνη τών Αγίων. Διαφορετικά θά είσαι φαντασιαστής καί ὄχι ήσυχαστής, καί άντί σταφύλια θά τρυγήσεις αγκάθια —δ μή γένοιτο.

Πὸς φαντάζονταν οί Προφήτες.

67. "Αν μερικοί νομίζουν ότι οί οράσεις καί τά σχήματα καί οί άποκα-

239. Κολ. 3, 9-10.

240. Έξ. 24, 10.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 292, κεφ. 28.

λύψεις τών Προφητών έγιναν μέ τη φαντασία και τη φυσική τάξη, αυτοί άς γνωρίζουν διτι βρίσκονται μακριά από τήν αλήθεια. Οί Προφήτες, δπως και οί τωρινοί μύστες τών θείων, δέν έβλεπαν οϋτε φαντάζονταν κατά τή φυσική τάξη και φαντασία δσα έβλεπαν και φαντάζονταν, αλλά ό νους τους δέχονταν τις εντυπώσεις και τις φαντασίες κατά τρόπο θείο και υπερφυσικό μέ τήν ανέκφραστη δύναμη και χάρη τοϋ Αγίου Πνεύματος, δπως λέει ό Μέγας Βασίλειος: «Μέ κάποια ανέκφραστη δύναμη εντυπώνεται ή φαντασία τοϋ νού εκείνων πού τον έχουν καθαρό και απερίσπαστο, και ακούνε σάν ηχώ μέσα τους τό λόγο τοϋ Θεοϋ». Και πάλι: «Οί Προφήτες έβλεπαν καθώς δέχονταν στο νού τους τούς τύπους από τό Πνεύμα». Και ό Θεολόγος Γρηγόριος: «Τό Πνεύμα τό Άγιο ενεργούσε πρώτα στις αγγελικές και ουράνιες δυνάμεις. Έπειτα ενεργούσε στους Πατέρες και τούς Προφήτες, από τούς όποιους άλλοι φαντάστηκαν τό Θεό ή τον γνώρισαν, ένώ άλλοι προγνώρισαν τό μέλλον, καθώς τό Πνεύμα άφηγε τ' αποτυπώματα Του στό νού τους, κι έτσι είχαν τά μέλλοντα σάν παρόντα».

Συνέχεια για τις φαντασίες και τις πολλές και ποικίλες θεωρίες.

68. Μερικοί αμφιβάλλουν ακόμη, επειδή δέχονται τις φαντασίες και τις πολλές και ποικίλες θεωρίες, και μάς εναντιώνονται νομίζοντας διτι τάχα ακολουθούν τούς Αγίους. Κι αυτό γιατί ό Θεολόγος Γρηγόριος λέει ότι ό Θεός μόνο μέ τό νού σκιαγραφείται, διχι από τήν ουσία Του αλλά από τις ιδιότητες Του, μέ τή συνένωση διαφόρων φαντασιών σέ μία εικόνα τής αλήθειας· και ό θείος Μάξιμος*, ότι δέν μπορεί ό νους νά φτάσει στήν απάθεια από μόνη τήν πράξη, άν δέν έχει διαδοχικά πολλές και ποικίλες θεωρίες· και άλλοι Άγιοι διακηρύττουν τά ίδια μέ αυτούς. Αυτοί λοιπόν άς γνωρίζουν ότι οί Άγιοι εκείνοι δέν τά είπαν αυτά αναφερόμενοι στήν «κατά παραδοχήν» πνευματική εργασία και χάρη, δηλαδή στή γνώση και τήν εποπτεία τοϋ Θεοϋ, ή οποία ενώνει μέ σαφή πείρα τον άνθρωπο μέ τό Θεό, αλλά αναφέρονταν στήν «κατ' έπιβολήν» θεωρία**, δηλαδή στή θεωρία πού συλλέγεται από τή σοφία και τήν αναλογία και τήν αρμονία τών όντων και πλησιάζει αμυδρά τήν έννοια περί Θεοϋ και πού μπορούν πολλοί ή μάλλον όλοι γενικά νά τή χρησιμοποιούν και νά τή διανοούνται. Αυτό θά τό καταλάβει καθαρά όποιος εξετάσει μέ προσοχή τά παραπάνω αποσπάσματα τών Αγίων ή άλλα παρόμοια. Όπως είναι γραμμένο, από τό μέγεθος και τήν ομορφιά τών κτισμάτων κατανοείται ανάλογα ό Δημιουργός²⁴¹· όχι όμως

241. Σ. Σολ. 13, 5.

* Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 60, κεφ. 5.

** Ό άγιος Νικόδημος ό Αγιορείτης, παραπέμποντας στό κεφάλαιο αυτό, συνοψίζει: «Η μεν (κατά παραδοχήν θεωρία) παθητικώς, έτεροκινήτως, και έξ αυτού αμέσως τοϋ Θεοϋ έγγίνεται τοις κεκαθαρμένοις διά φωτισμού καρδιακού και έλλάμψεως θείας· ή δέ (κατ' έπιβολήν θεωρία), ενεργητικώς, αυτοκινήτως, και διά τής έν τή κτίσει αναλογίας έξωθεν» (Συμβουλευτικόν έγγχειρίδιον, κεφ. ΙΑ', παρ. ΣΤ' 5, σημείωση).

από την κοσμική και εθνική, φλύαρη και μάταιη τεχνική μάθηση. Γιατί αυτή, σάν άσεμνη δούλη πού καμαρώνει με υπερηφάνεια για τήν επιστημονική και σοφιστική και επιδεικτική ικανότητα της και δε μαθητεύει στην ευαγγελική πίστη και ταπείνωση και στην αληθινή συγκατάθεση στα θεία, έχει εξοστρακιστεί μακριά από τά ιερά πρόθυρα. Εμείς όμως τώρα μιλάμε για τήν τέλεια και ένυπόστατη έλλαμψη, όπως ήταν εκείνη τήν οποία «έπαθαν» μέ τρόπο άρρητο οί πρόκριτοι τών Αποστόλων πού ανέβηκαν μαζί μέ τον Ιησού στο όρος Θαβώρ, δεχόμενοι τήν καλή και πράγματι μακάρια αλλοίωση από τό δεξιό χέρι του Υψίστου²⁴², και αξιόθηκαν νά δουν τήν άόρατη βασιλεία και θεότητα μέ τά αισθητά μάτια τους, τά οποία μεταποιήθηκαν προς τό θειότερο, έγιναν δηλαδή πνευματικά μέ τή δύναμη του Παναγίου Πνεύματος. Όσο απέχει ή ανατολή από τή δύση και ό ουρανός από τή γη, και όσο ανώτερη είναι ή ψυχή από τό σώμα, τόσο απέχει ή «κατά παραδοχήν» εργασία και χάρη από τήν «κατ' έπιβολήν». Γιατί ή «κατ' έπιβολήν», όπως είπαμε, προχωρεί εξωτερικά, συλλέγοντας από τήν κανονική κίνηση, τάξη και συνάθροιση τών όντων διάφορες φαντασίες πού τις συνενώνει σέ μιá εικόνα τής αλήθειας κι έτσι υψώνεται μέ πίστη στο Θεό. Η «κατά παραδοχήν» γίνεται κατά τρόπο άμεσο και υποστατικό από τον ίδιο τό Θεό μέσα στην καρδιά, ενίοτε και έξω, και τότε μεταδίδει και στο σώμα φανερά υπέρ έννοιαν τή θεία έλλαμψη και τό θειότατο φωτισμό της. Αυτό συμβαίνει επειδή ή καρδιά πάσχει υπερφυσικά, κατά τό σοφότατο Μάξιμο, αλλά δέν ενεργεί ή ίδια τήν άγέννητη θέωση. Γιατί λέει ό "Άγιος αυτός: «Όνομάζω άγέννητη θέωση τήν κατ' είδος υποστατική έλλαμψη τής θεότητας` αυτή δέν έχει γέννηση, αλλά ακατανόητη φανέρωση στους άξιους». Στα παραπάνω συμφωνεί και ό Μέγας Διονύσιος λέγοντας: «Πρέπει νά γνωρίζομε ότι ό νους μας έχει τή δύναμη νά νοεί, μέ τήν οποία βλέπει τά νοητά. Έχει επίσης τή δυνατότητα τής ενώσεως, ή οποία υπερβαίνει τή φύση του νού, και μέσω αυτής ενώνεται μέ τά πάνω και πέρα από αυτόν». Και ό όσιος Ισαάκ: «Έχομε δύο ψυχικά μάτια, όπως λένε οί Πατέρες, δέν είναι όμως ίδια ή χρησιμότητα τής θεωρίας από τό καθένα. Μέ τό ένα μάτι βλέπομε τά κρυμμένα μέσα στις φύσεις τών όντων, δηλαδή τή δύναμη του Θεού, τή σοφία Του και τήν πρόνοια Του για μάς, τήν οποία αντιλαμβανόμαστε από τήν αγιότητα μέ τήν οποία μάς κυβερνά. Μέ τό άλλο μάτι θεωρούμε τή δόξα τής αγίας Του φύσεως, όταν ευδοκήσει ό Θεός νά μάς εισαγάγει στα πνευματικά μυστήρια». Και ό θείος Διάδοχος*: «Τά θεία χαρίσματα είναι όλα του ενός Αγίου Πνεύματος, και ή σοφία και ή γνώση, καθώς και όλα τά άλλα. Τό καθένα όμως έχει δική του ενέργεια. Γι' αυτό σέ άλλον δίνεται σοφία, σέ άλλον γνώση από τό ίδιο Πνεύμα, όπως μαρτυρεί ό 'Απόστο-

242. Ψαλμ. 76, 11.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 287, κεφ. 9.

λος²⁴³. Ἡ γνώση ενώνει με την ίδια την πείρα τον άνθρωπο με τό Θεό, χωρίς όμως νά κινεί τήν ψυχή σέ λόγους περί τών δντων γι' αυτό και μερικοί πού ασκούν τό μοναχικό βίο, φωτίζονται από τή γνώση με νοερή αίσθηση, αλλά ή ψυχή τους δεν κινείται σέ θείους λόγους. Ἡ σοφία όμως, όταν δοθεί μέ φόβο σέ κάποιον μαζί μέ τή γνώση —πράγμα σπάνιο—, φανερώνει τις ίδιες τις ενέργειες τής γνώσεως· γιατί ή γνώση συνηθίζει νά φωτίζει μέ τήν ενέργεια, ενώ ή σοφία μέ τό λόγο. Τή γνώση τήν προξενεί ή προσευχή και ή πολλή ησυχία μέ τέλεια άμεριμνία, ενώ τή σοφία τήν προξενεί ή μελέτη τών λόγων τού Θεού πού γίνεται χωρίς κενοδοξία, και προπάντων ή χάρη τού Θεού». Και ό άγιος Μάξιμος* λέει στά Σχόλια: «Τό πηγάδι τού Ιακώβ²⁴⁴ είναι ή Γραφή. Τό νερό είναι ή γνώση πού περιέχεται στή Γραφή. Τό βάθος τού πηγαδιού είναι ή δυσκολοερμήνευτη θεωρία τών γραφικών αιγιμάτων. Τό δοχείο γιά τήν άντληση είναι ή μάθηση τού θείου λόγου μέσω αναγνώσεως, τήν οποία δέν είχε ό Κύριος, αφού είναι Αύτολόγος και δέν παρέχει σ' όσους πιστεύουν τή γνώση πού προέρχεται από μάθηση και μελέτη, αλλά δωρίζει στους άξιους τήν αέναη και παντοτινή σοφία πού πηγάζει από τήν αέναη πνευματική χάρη. Γιατί τό δοχείο γιά τήν άντληση, δηλαδή ή μάθηση, παίρνει ένα ελάχιστο μέρος τής γνώσεως και αφήνει τό όλον, πού δέν τό συλλαμβάνει κανένας λόγος· ενώ ή κατά χάρη γνώση έχει τό σύνολο —και μάλιστα χωρίς μελέτη— τής δυνατής στους ανθρώπους σοφίας, ή οποία αναβλύζει κατά διαφόρους τρόπους, ανάλογα μέ τις ανάγκες». Και πάλι ό άγιος Διάδοχος** λέει: «Ό νους μας τις πιο πολλές φορές στήν προσευχή δυσανασχετεί, γιατί ή αρετή τής προσευχής τού επιβάλλει νά συγκεντρώνεται και νά περιορίζεται πολύ· ενώ στή θεολογία δίνει μέ χαρά τον εαυτό του, γιατί είναι πλατιά και απεριόριστα τά αντικείμενα τών θείων θεωριών. Γιά νά μήν ανοίγομε λοιπόν στό νού μας τό δρόμο νά θέλει νά λέει πολλά και νά πετά υπέρμετρα από χαρά, άς σχολάζομε κυρίως στήν προσευχή, τήν ψαλμωδία και τήν ανάγνωση τών αγίων Γραφών. Άλλά νά μήν παραβλέπομε και τις διδασκαλίες τών λογίων ανδρών, τών οποίων ή πίστη φανερώνεται από τούς λόγους τους. Μέ τον τρόπο αυτό θά έμποδίσομε τό νού νά αναμινύει δικά του λόγια μαζί μέ τά λόγια τής χάρης ή νά πέσει σέ κενοδοξία παρασυρμένος από τήν πολλή χαρά και τήν πολυλογία. Άλλά και στον καιρό τής θεωρίας θά τον προφυλάξομε από κάθε φαντασία και όλες σχεδόν τις έννοιες του θά κάνομε νά συνοδεύονται από δάκρυα. Γιατί όταν ό νους αναπαύεται κατά τον καιρό τής ησυχίας και καταγλυκαίνεται, και μάλιστα από τό γλυκασμό τής προσευχής, όχι μόνο ξεφεύγει τούς κινδύνους πού αναφέραμε, αλλά και ανανεώνεται όλο και περισσότερο στό

243. Α' Κορ. 12, 8.

244. Ἰω. 4, 5-14.

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 172. κεφ. 29.

**Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 306-7. κεφ. 68.

νά κινείται με δύναμη και χωρίς κόπο στις θείες θεωρίες· εκτός τού ότι προσοδεύει στη γνώση της διακρίσεως με μεγάλη ταπεινώση. Πλην όμως πρέπει νά γνωρίζομε ότι υπάρχει και προσευχή πού ξεπερνά κάθε πλάτος· αυτή όμως είναι μόνο για εκείνους πού μέ κάθε πνευματική αίσθηση και πληροφορία είναι γεμάτοι από τήν αγία χάρη». Άκουσες; Υπάρχει λέει προσευχή πού ξεπερνάει κάθε πλάτος, ή οποία είναι για εκείνους πού είναι γεμάτοι από τό θειότατο φωτισμό τής χάρης μέ κάθε αίσθηση και πληροφορία, δηλαδή μέσα στήν καρδιά μέ τρόπο υπερφυσικό και ένυπόστατο. Αυτήν ό άγιος Ισαάκ τήν ονομάζει μνήμη ασφράγιστη, δηλαδή ασχημάτιστη, άμορφη και άπλή. Και άλλοι άγιοι Πατέρες τής δίνουν άλλα ονόματα.

Οί πέντε δυνάμεις τής ψυχής. Οί φαντασίες πού είναι οικείες τής ψυχής και τού νοῦ. Πρέπει ν' αποφεύγομε τελείως τή φαντασία και τά σχήματα και τις αποτυπώσεις και τις διαμορφώσεις στήν καθαρή προσευχή και στήν άπλή και ενιαία εργασία τού νοῦ.

69. Ἡ ψυχή, όπως είπαμε, έχει τό νά φαντάζεται όχι μόνο από τούς δαίμονες, αλλά και ή Ἰδια από τή φύση της, αφού έχει πέντε δυνάμεις, τό νοῦ, τή διάνοια, τή δόξα (γνώμη), τή φαντασία και τήν αίσθηση, όπως και τό σώμα έχει τις πέντε αισθήσεις όραση, όσφρηση, άκοή, γεύση και άφή. Ἐτσι ή φαντασία είναι μία από τις αισθήσεις τής ψυχής, όπως είπαμε, μέ τήν οποία*και φαντάζεται ή ψυχή. Ἡ ψυχή λοιπόν, άν θέλει νά οικονομεί και νά διευκρινίζει όρθά τά τού έαυτού της, πρέπει νά αγωνίζεται ν' αναπτέρωνει και ν' ανυψώνει ολικά προς τό Θεό εκείνες τις δυνάμεις της πού τήν ενώνουν περισσότερο μέ τό Θεό, και στον παρόντα αιώνα και στον μέλλοντα για τις άλλες απλώς νά φροντίζει και νά τις μεταχειρίζεται και νά πράττει όπως χρειάζεται. Ἄς έξετάσομε λοιπόν τί λένε οί Πατέρες και τί είναι εύλογο γι' αυτά. Λέει ό άγιος Μάξιμος: «Επειδή ή ψυχή είναι λογική και νοερή για τον εαυτό της, δηλαδή για τήν ουσία της, είναι οπωσδήποτε και άύθυπόστατη. Και άν έχει δική της υπόσταση, θά ενεργήσει κατά τή φύση της και όταν είναι μόνη και μαζί μέ τό σώμα, θά νοεί δηλαδή κατά τή φύση της και θά λογίζεται και δέ θά παύει ποτέ νά μεταχειρίζεται τις νοερές δυνάμεις πού έχει ως φυσικά προσόντα. Γιατί τά φυσικά προσόντα πού έχει μέ οποιοδήποτε τρόπο κάποιο δν, όσο αυτό είναι και υπάρχει, είναι αναφαίρετα. Ἡ ψυχή λοιπόν, επειδή υπάρχει και υφίσταται πάντοτε αφότου έγινε —γιατί τέτοια τή δημιούργησε ό Θεός—, πάντοτε νοεί και λογίζεται και γνωρίζει και καθ' έαυτήν και όταν είναι μαζί μέ σώμα, για τον εαυτό της και από τή φύση της. Δέν υπάρχει λοιπόν κανένας λόγος πού νά μπορεί ν' αποξενώσει τήν ψυχή από τά προσόντα πού έχει από τή φύση της και όχι για χάρη τού σώματος, όταν θά χωριστεί από αυτό». Γνωρίζομε καλά και διδασκόμαστε από τούς Αγίους ότι ό νους και ή διάνοια και κατά τον πα-

ρόντα αιώνα και κατά τον μέλλοντα κινούνται γύρω από τό Θεό και συνεργάζονται, ενώ οί άλλες δυνάμεις μόνο κατά τον παρόντα αιώνα, επειδή προσιδιάζουν σ' αυτόν. Ἡ ψυχὴ λοιπόν, σάν ἐμπειρος κυβερνήτης πού ἔχει ἀπό τή φύση τῆς τήν ἐξουσία τῶν δυνάμεων τῆς, πρέπει νά ἐπιλέξει νά ἐνεργεῖ ὄχι μόνο γιά τό παρόν, ἀλλά γιά τό μέλλον κυρίως, και νά σπεύδει μέ κάθε τρόπο ν' ἀνυψώνει και νά κινεῖ και νά συνάπτει τό νοῦ και τή διάνοια πρὸς τό Θεό στον καιρό τῆς καθαρῆς προσευχῆς και τῆς νοερῆς και ἐνιαίας και ἀπλῆς πνευματικῆς ἐργασίας· ἐνῶ ἀπό τή φαντασία και τις άλλες δυνάμεις νά χωρίζει τελείως τό νοῦ. Γιατί, κατά τον ἅγιο Νεῖλο*, «κατάσταση προσευχῆς εἶναι μία ἀπαθῆς ἔξη, ἡ ὁποία μ' ἓναν ἀκρότατο ἔρωτα ἀρπάζει σέ νοητό ὕψος τον φιλόσοφο και πνευματικό νοῦ». Γιατί ὅταν κάνει ἔτσι ἡ ψυχὴ, θά φυλάξει τό πολύτιμο ἀξίωμα πού τῆς ἀρμόζει.

Περὶσσότερα γιά τό νοῦ.

70. Επίσης πρέπει και ὁ ἴδιος ὁ νοῦς, ὡς ἀμερῆς και ἀπλή και αὐτοτελῆς οὐσία πού εἶναι, καθαρὴ και φωτεινῆς, νά προσέχει και νά φυλάει τον εαυτό του ἀμέτοχο και χωρισμένο ἀπὸ τή φαντασία. Γιατί ἔχει και αὐτός ἀπὸ τον εαυτό του τή φυσικὴ δύναμη γι' αὐτό, ὅπως και γιά νά περιστρέφεται, νά ἐπανερχεται και νά κινεῖται ἀκράτητα πρὸς τον εαυτό του. Τοῦτο εἶναι ἡ «στάση» τοῦ νοῦ, ἡ ὁποία γίνεται σ' αὐτόν ἀπὸ τή θεία χάρι, σύμφωνα μέ τον Ἰωάννη τῆς Κλίμακος πού λέει: «Μόνο τό Ἅγιο Πνεῦμα μπορεῖ νά σταματήσει τό νοῦ». Γιατί ὁ νοῦς, ἀν και ὡς δύναμη τῆς ψυχῆς κινεῖται και κατά κάποιον τρόπο ἐξουσιάζεται ἀπὸ αὐτή, εἶναι ὡστόσο και ονομάζεται οφθαλμός τῆς ψυχῆς, παρ' ὅλο πού, ὅπως εἶπαμε, εἶναι προικισμένος και μέ κάποια δική του δύναμη φυσικὴ, ἀπλή και αὐτοτελῆ. Γι' αὐτό και ὅταν ὁ νοῦς βρῖσκεται σέ φυσικὲς σχέσεις μέ τήν ψυχὴ και τις δυνάμεις τῆς, τότε εἶναι και δυνάμει νοῦς και τότε καλεῖται «ψυχικός ἄνθρωπος». Ὅταν ὁμως ἀναλάβει τή δική του φυσικὴ και ἀπλή ἀξία και λαμπρότητα τῆς οὐσίας του, τήν ἀμερῆ και αὐτοτελῆ και αὐτεξούσια, ὅταν δηλαδὴ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τις σωματικὲς και ψυχικὲς φυσικὲς σχέσεις και κινήσεις και ἀξιωθεῖ, ἀπὸ δυνάμει νοῦς πού εἶναι, νά γίνεῖ «ἐνεργεῖα νοῦς», ὅταν δηλαδὴ προκόψει και φτάσει στον ὑπὲρ τή φύση «πνευματικὸ ἄνθρωπο», τότε πλέον ἐπανερχεται ἀταλάντευτα πάντοτε στον εαυτό του και μέσω τοῦ εαυτοῦ του ἀνεβαίνει ἀκράτητος και ἐλεύθερος ἀπ' ὅλα στήν ἀσημάτιστη και ἀμορφη και ἀπλή ἐννοια τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ Μέγας Βασίλειος: «Ὁ νοῦς πού δέ διασκορπίζεται πρὸς τὰ ἔξω, οὔτε διαχέεται μέ τὰ αἰσθητήρια πρὸς τον κόσμον, ἐπιστρέφει στον εαυτό του, και μέσω τοῦ ἑαυτοῦ του ἀνεβαίνει στήν ἐννοια τοῦ Θεοῦ· και καθὼς περιλάμπεται και καταφωτίζεται ἀπὸ τό κάλλος ἐκεῖνο, λησμονεῖ και αὐτὴ τήν ἀνθρώπινη φύση». Και τότε ὁ νοῦς ξανα-

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 224, κεφ. 53.

παίρνει τό κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση²⁴⁵ και τό διατηρεί σώο, επειδή είναι νους· και μέσω τοῦ εαυτού του χωρίς άλλη μεσολάβηση ενώνεται νοερά και συναναστρέφεται μέ τον θείο Νοῦ, δηλαδή μέ τό Θεό. Αυτή είναι ή κυκλική κίνηση, δηλαδή ή επάνοδος και στροφή και ένωση τοῦ νοῦ προς τον εαυτό του και διά μέσου τοῦ εαυτού του προς τό Θεό, χωρίς κίνδυνο πλάνης και σφάλματος, επειδή είναι ένωση ακατάσχετη και άμεση πού υπερβαίνει κάθε νόηση και είναι όραση πού υπερβαίνει κάθε όραση. Λέει και ό Μέγας Διονύσιος: «Μία κίνηση τής ψυχής είναι ή κυκλική, δηλαδή ή είσοδος της στον εαυτό της από τά έξω και ή ενιαία συσπείρωση τών νοερών δυνάμεων της όπως σέ κύκλο. Αυτό τής χαρίζει τό νά μήν περιπλανιέται, και από τά πολλά εξωτερικά τήν ξαναγυρίζει και τή συγκεντρώνει στον εαυτό της· κατόπιν, αφού γίνει ενιαία, τήν ενώνει μέ τις δυνάμεις της πού είναι ενιαία ενωμένες, κι έτσι τή χειραγωγεί στο Καλό και Αγαθό, πού είναι πάνω άπ' όλα τά όντα και ένα και τό ίδιο και άναρχο και ατελεύτητο. Άλλη κίνηση τής ψυχής είναι ή ελικοειδής· κατ' αυτήν ή ψυχή έλλάμπεται τις θείες γνώσεις κατά τρόπο οικείο προς αυτήν, όχι νοερά και ενιαία, αλλά λογικά και αποδεικτικά, και μέ σύνθετες και μεταβατικές ενέργειες. Ή τρίτη κίνηση τής ψυχής είναι ή "κατ' ευθείαν", όταν αυτή δέν εισέρχεται στον εαυτό της και δέν κινείται μέ ενική νοερότητα, όπως κάνει στην κυκλική κίνηση, αλλά προχωρεί προς τά γύρω της εξωτερικά· κι από αυτά, σαν από κάποια σύμβολα ποικίλα και πολλά, ανυψώνεται στις άπλες και ενωμένες θεωρίες». Και ό άγιος Μάξιμος: «Όταν ό νους λάβει τήν άμεση ένωση μέ τό Θεό, τότε ή φυσική δύναμη τοῦ νοῦ νά νοεί και νά νοείται μένει άργή τελείως. Όταν λοιπόν λύσει τή δύναμη αυτή και νοήσει κάποιο από τά δημιουργήματα, χωρίζει τόν εαυτό του από τό Θεό, γιατί διακόπτει τήν ένωση αυτή πού υπερβαίνει κάθε νόηση. Όσο είναι μέ αυτή ενωμένος μέ τό Θεό, μεταθέτει από τόν εαυτό του τό νόμο τής φύσεως σαν αμετακίνητο βουνό, επειδή ξεπέρασε τή φύση κι έγινε κατά μετοχή θεός». Και πάλι λέει: «Ό καθαρός νους μέ τήν ένωση του μέ τήν Αιτία τών όντων έρχεται σέ μιά σχέση πού υπερβαίνει κάθε νόηση, παύοντας τήν πολυποίκιλη φυσική κίνηση και σχέση του προς όλα όσα δέν είναι Θεός και φτάνοντας στην άρρητη κατάληξη όπου, μέ τρόπο πού ξεπερνά τή γνώση, κρατά μόνο τήν υπέρ νόηση παμμακάριστη σιγή, τήν οποία δέν μπορεί διόλου νά φανερώσει λόγος ή νόηση, αλλά μόνο ή πείρα τής μετοχής εκείνων πού αξιώθηκαν νά τήν απολαύσουν πέρα από τή νόηση. Σημάδι της εϋδιάγνωστο και σέ όλους καταφάνερο είναι ή συνειδητή και τέλεια αναισθησία και διάσταση τής ψυχής προς τόν παρόντα αιώνα. Όταν λοιπόν ό νους δέ βοηθείται από τήν ψυχή στο νά κινείται πάντοτε προς τό Θεό, ούτε ό ίδιος πραγματώνει και ενεργεί τό δικό του έργο, δηλαδή νά επιστρέφει στον εαυτό του κι έτσι ν' ανεβαίνει ελεύθερα στην έννοια τοῦ Θεού, ή μάλλον όταν δέν καρπώνεται τούτο και

από τὰ δύο, ἄλλα ενώνεται με τή φαντασία, τότε πλέον και ποικίλλεται και βρίσκεται μακριά από τό Θεό».

Ακόμη λίγα γιά τήν καθαρή προσευχή.

71. Λέει ὁ ἅγιος Νεΐλοσῖ: « Ν' αγωνίζεσαι νά κρατήσεις τό νού σου, στον καιρό τής προσευχῆς, κωφό και ἀλαλο, και ἔτσι θά μπορέσεις νά προσευχηθείς». Επίσης λέει: «Ἐγώ λέω κάτι δικό μου, πού τό ἔχω πει και σέ νεωτέρους. Μακάριος ὁ νούς, ὁ ὅποιος κατά τον καιρό τής προσευχῆς ἀπέκτησε τέλεια ἀμορφία». Και ὁ ἅγιος Φιλόθεος* λέει: «Εἶναι πολύ σπάνιο νά βρεις ἀνθρώπους πού τό λογιστικό τους τελεί σέ ἡσυχία. Αυτό συμβαίνει μόνο σ' ἐκείνους πού μέ τον τρόπο αυτό μηχανεύονται νά κρατοῦν πάντοτε μέσα τους τή θεία χαρά και παρηγοριά». Και ὁ Μέγας Βασίλειος: «Προσευχῆ καλή εἶναι αὐτή πού προξενεῖ στήν ψυχῆ ἐναργή τήν ἐννοια τοῦ Θεοῦ και αὐτό εἶναι κατοίκηση τοῦ Θεοῦ μέσα μας²⁴⁶, τό νά ἔχει κανεῖς μέ τή μνήμη ἐγκατεστημένο μέσα του τό Θεό, όταν δηλαδή δέ διακόπτεται ἡ συνέχεια τής μνήμης ἀπό γήινες φροντίδες, οὔτε ταράζεται ὁ νους ἀπό ἀναπάντεχα πάθη, ἄλλά ἀποφεύγοντας τα ὅλα ὁ φιλόθεος ἄνθρωπος ἀναχοῖρεῖ στο Θεό».

Ἄλλο εἶναι ἡ ἀπάθεια του νοῦ και ἄλλο ἡ ἀληθινή προσευχή, ἡ ὅποια εἶναι και μεγαλύτερο.

72. Πρέπει νά γνωρίζομε λοιπόν και τούτο· ὅτι, σύμφωνα μέ τον ἅγιο Μάξιμο**, δέν μπορεῖ ὁ νούς νά φτάσει στήν ἀπάθεια ἀπό μόνη τήν πρακτική, ἀν δέν ἔχει διαδοχικά πολλές και ποικίλες θεωρίες. Ἄλλά πάλι, σύμφωνα μέ τον θειότατο Νεῖλο, εἶναι δυνατό και στήν ἀπάθεια νά φτάσει κανεῖς και νά μὴν προσεύχεται ἀληθινά, ἄλλά νά ποικίλλεται ὁ νούς του και νά εἶναι μακριά ἀπό τό Θεό. Λέει συγκεκριμένα αὐτός ὁ Ἄγιος***: «Και ἀν ἀκόμη ὁ νούς ξεπεράσει τή σωματική θεωρία, δέν εἶδε ἀκόμη τέλεια τον τόπο τοῦ Θεοῦ. Γιατί μπορεῖ νά βρίσκεται στή γνῶση των νοημάτων και νά ποικίλλεται σύμφωνα μέ αὐτήν». Επίσης: «Ὅποιος ἔφτασε στήν ἀπάθεια, δέ σημαίνει οπωσδήποτε ὅτι πλέον προσεύχεται ἀληθινά. Γιατί μπορεῖ νά στέκεται στά ψιλὰ νοήματα των πραγμάτων και νά περισπάται ἀπό τις εἰκόνες τους και νά ἀπέχει μακριά ἀπό τό Θεό». Και πάλι: «Ὅταν δέν χρονοτριβεῖ ὁ νούς στά ψιλὰ νοήματα τῶν πραγμάτων, δέ σημαίνει ὅτι ἔφτασε κιόλας

246. Β' Κορ. 6, 16.

* Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 221, κεφ. 11 και σελ. 231, κεφ. 117.

* Φιλοκαλία, τόμος Γ', σελ. 14, κεφ. 3.

** Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 60, κεφ. 5.

*** Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 225, κεφ. 58, 56, 57.

τον τόπο της προσευχής. Επειδή μπορεί νά μένει στή θεωρία τών πραγμάτων και νά λεπτολογεί τους λόγους τους τά όποια, αν και είναι γυμνά λόγια, άφοϋ είναι θεωρίες πραγμάτων, αφήνουν ωστόσο τό αποτύπωμα τους στο νού και τον αποτραβούν μακριά από τό Θεό». Λέει και ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Εκείνοι τών οποίων ό νούς έχει μάθει νά προσεύχεται αληθινά, είναι πού κυρίως μιλούν στον Κύριο κατά πρόσωπο²⁴⁷, όπως μιλάνε οί φίλοι τού βασιλιά στο αντί του». Από αυτά και άλλα παρόμοια μπορείς νά εννοήσεις μέ ακρίβεια τή διαφορά και τό αδύνατο τής συγκρίσεως τών δύο πνευματικών εργασιών, τής «κατά παραδοχήν» και τής «κατ' έπιβολήν». Γιατί αυτής έργο είναι οί μελέτες και οί πολλές και ποικίλες θεωρίες, ενώ εργασία τής πρώτης, ή αληθινή προσευχή. Ακόμη, θά εννοήσεις ότι άλλο είναι ή απάθεια τού νού και άλλο ή αληθινή προσευχή, και ότι εκείνος πού έχει τήν αληθινή προσευχή, κατά τούς Αγίους, έχει οπωσδήποτε και τό νού απαθή. Όχι όμως ότι και εκείνος πού έχει μόνο τό νού απαθή, μπόρεσε νά αποκτήσει και τήν αληθινή προσευχή. Αυτά λοιπόν έτσι είναι. Άς επιστρέψει τώρα ό λόγος στο θέμα μας. Επειδή λοιπόν όχι μόνο αυτά πού είπαμε παραπάνω, αλλά και ή ίδια ή μνήμη τών αγαθών και τών αντιθέτων συνηθίζει κατά κάποιο τρόπο νά αφήνει αμέσως τά αποτυπώματα τους στο νού και νά τον οδηγεί στή φαντασία, πρέπει νά μιλήσομε λίγο και γι' αυτό.

Συνέχεια γιά τή φαντασία και γιά εντυπώσεις στο νού και γιά τά σημάδια τής πλάνης και τής αλήθειας.

73. Αν ησυχάζεις και θέλεις νά είσαι μόνος μέ μόνο τό Θεό, μήν παραδεχτείς ποτέ δι,τι και νά δεις, αισθητό ή νοερό, μέσα σου ή από έξω, ακόμη και άν είναι ή όψη τάχα τού Χριστού ή μορφή Αγγέλου ή Αγίου ή ένα φωτεινό αποτύπωμα πού σχηματίζεται ως φαντασία στο νού, αλλά νά μέινεις δύσπιστος και επιφυλακτικός σ' αυτό, ακόμη κι άν πρόκειται γιά κάτι αγαθό, προτού ρωτήσεις εκείνους πού έχουν πείρα, καθώς είπαμε. Αυτό είναι πάρα πολύ ωφέλιμο και πάρα πολύ αγαπητό στο Θεό και ευπρόσδεκτο από Αυτόν. Νά κρατάς πάντοτε τό νού σου χωρίς χρώμα, χωρίς μορφή, χωρίς εικόνες, χωρίς σχήματα, χωρίς ποιοτικές ή ποσοτικές έννοιες, και μόνο τά λόγια τής προσευχής νά προσέχεις και νά μελετάς και νά σκέπτεσαι μέσα στήν καρδιακή κίνηση, σύμφωνα μέ τον Ιωάννη τής Κλίμακος πού λέει: «Άρχή τής προσευχής είναι νά αποκρούει ό νούς εκ προοιμίου μέ τή μονολόγιστη προσευχή τήν προσβολή τών λογισμών. Μεσότητά της είναι νά παραμένει ή διάνοια σ' εκείνα πού λέει και μόνο. Και τέλος τής προσευχής είναι ή αρπαγή προς τον Κύριο». Και ό άγιος Νείλος λέει: «Η ανώτερη προσευχή είναι τών τελείων, ή οποία είναι μία αρπαγή τού νού και τέλεια έκσταση από τά αισθητά, οπότε τό πνεύμα μέ άλάλητους στεναγμούς πλη-

247. Έξ. 33, 11.

σιάζει ικετευτικά τό Θεό²⁴⁸ πού βλέπει τή διάθεση της καρδιάς ν' ανοίγει σάν γραμμένο βιβλίο και μέ άφωνα ψηφία νά Τοῦ παρουσιάξει την επιθυμία της. Ἐτσι αρπάχθηκε και ό Παύλος μέχρι τον τρίτο ουρανό, μή γνωρίζοντας άν είναι μέ τό σώμα ή χωρίς τό σώμα²⁴⁹. Ἐτσι και ό Πέτρος είδε τήν οπτασία της οθόνης όταν ανέβηκε στο δώμα νά προσευχηθεί²⁵⁰. Δεύτερη προσευχή, κατώτερη από τήν πρώτη, είναι όταν λέει κανείς τά λόγια τής προσευχής και ό νούς παρακολουθεί μέ κατάνυξη και μέ συναίσθηση σέ Ποιόν απευθύνει τή δέηση του. Προσευχή όμως πού διασπάται και συμφύρεται μέ σωματικές φροντίδες, βρίσκεται μακριά από τό νά είναι πραγματική προσευχή». Ἐσύ λοιπόν νά τηρεῖς αυτά και νά μήν παραδέχεσαι τά άλλα, ώσπου νά ειρηνεύσουν τά πάθη και νά συμβουλευτεῖς, όπως προείπαμε, εκείνους πού έχουν πείρα. Αυτά πού είπαμε παραπάνω και τά παρόμοια μέ αυτά είναι μέ λίγα λόγια τά σημάδια τής πλάνης. Πρόσεξε τώρα και τά σημάδια τής αλήθειας. Τά σημάδια τής αλήθειας και τού αγαθοῦ και ζωοποιού Πνεύματος είναι ή αγάπη, ή χαρά, ή ειρήνη, ή μακροθυμία, ή χρηστότητα, ή αγαθότητα, ή πίστη, ή πραότητα, ή εγκράτεια, τά όποια απαριθμεί ό θεός Παύλος αποκαλώντας τα καρπούς τού Αγίου Πνεύματος²⁵¹. Και πάλι ό ίδιος λέει: «Νά πορεύεστε ώς τέκνα τού φωτός γιατί ό καρπός τού Πνεύματος διακρίνεται από πλήρη αγαθότητα και δικαιοσύνη και αλήθεια»²⁵², ενώ ή πλάνη έχει δλα τά αντίθετα. Και κάποιος σοφός στά θεία πού ερωτήθηκε, λέει τά ἔξης: «Γιά τον απλανή δρόμο τής σωτηρίας πού μέ ρώτησες, αγαπητέ, νά ξέρεις ότι είναι πολλοί δρόμοι πού οδηγούν στή ζωή και πολλοί πού οδηγούν στο θάνατο. Ἐνας δρόμος πού οδηγεί στή ζωή είναι ή τήρηση τών εντολών τού Χριστοῦ. Μέσα σ' αυτές τις εντολές θά βρεις κάθε μορφή αρετῆς, ιδιαίτερα αυτές τις τρεις: ταπείνωση, αγάπη και ἔλεος. Χωρίς αυτές κανείς δέ θά δει τον Κύριο. Αυτά τά τρία ακαταμάχητα όπλα κατά τού διαβόλου, εννώ τήν ταπείνωση, τήν αγάπη και τό ἔλεος, μάς τά χάρισε ή Ἁγία Τριάδα, τά όποια μήτε νά τά αντικρίσει δέν μπορεί όλος ό εσμός τών δαιμόνων. Γιατί οἱ δαίμονες δέν έχουν ούτε ἶχνος ταπεινώσεως, αφού εξαιτίας τής υπερηφάνειας τους έγιναν ζοφεροί και ετοιμάστηκε γι' αυτούς τό αιώνιο πύρ²⁵³. Πού βρίσκεται σ' αυτούς σκιά ἔστω αγάπης ή ελέους, πού έχουν άσπονδη ἔχθρα εναντίον τού ανθρωπίνου γένους και δέν παύουν νά τό πολεμοῦν ακατάπαυστα; Μέ αυτά λοιπόν τά όπλα ἄς θωρακιστούμε, πού όποιος τά έχει είναι ανίκητος από τούς εχθρούς». Και παρακάτω λέει: «Αυτό τό τρίπλοκο σχοινί, τό όποιο ὕφανε και ἔπλεξε ή Ἁγία Τριάδα, τό βλέπομε νά είναι και τρία και ένα. Τρία μέν στά ονόματα, κι άν θέλεις και στις υποστάσεις, ένα δέ κατά τή δύναμη και τήν ενέργεια και τήν εγγύτητα και κλίση και οικειότητα προς τό Θεό. Γι' αυτές τις τρεις αρετές

248. Ρωμ. 8, 26.

250. Πράξ. 10, 11-16.

252. Ἐφ. 5, 8-9.

249. Β' Κορ. 12, 2.

251. Γαλ. 5, 22.

253. Ματθ. 25, 41.

είπε ό Κύριος διτι "ό ζυγός μου είναι αγαθός και τό φορτίο μου ελαφρό"²⁵⁴, και ό αγαπημένος Μαθητής ότι "οί εντολές Του δέν είναι βαριές"²⁵⁵». Και πιο κάτω: «Γι' αυτό ή ψυχή πού έγινε ένα μέ τό Θεό για τήν καθαρότητα τού βίου και τήν τήρηση των εντολών και τά τρία αυτά όπλα, τά όποια είναι ό ίδιος ό Θεός, ντύθηκε τον ίδιο τό Θεό. Κι έγινε θέσει θεός μέ τήν ταπείνωση, τό έλεος και τήν αγάπη· και αφού ξεπέρασε τήν υλική δυάδα* και ανέβηκε πάνω από τή συγκεφαλαίωση τού νόμου, εννοώ τήν αγάπη²⁵⁶, ενώθηκε μέ τήν ύπερουσία και ζωαρχική Τριάδα, συναντώντας Την μέ τρόπο άμεσο και παίρνοντας φώς από τό φώς Της και νιώθοντας χαρά αδιάκοπη και αιώνια». Άλλά φτάνουν αυτά. Όπως λοιπόν αναφέραμε μερικά από τά γνωρίσματα και τούς καρπούς τής πλάνης και τής αλήθειας, από τούς όποιους καρπούς, κατά τον θείο Παύλο, θά μπορέσουμε κάπως νά καταλάβομε τί πνεύμα έχουν εκείνοι πού ενεργούνται από αυτούς, έτσι είναι εύλογο και πρέπει νά πούμε λίγα, μέ γνώμες τών Πατέρων, και για τήν παρηγοριά πού δίνει ή καθεμιά τους, δηλαδή για τή θεία και αληθινή χάρη και για τήν επίπλαστη και δαιμονική. Λέει λοιπόν σχετικά ό θείος Διάδοχος** τά έξης.

Η θεία και ή επίπλαστη παρηγοριά.

74. «Όταν ό νους μας αρχίσει νά αισθάνεται τήν παρηγοριά τού Αγίου Πνεύματος, τότε και ό σατανάς έρχεται μέσα στή νυκτερινή ησυχία, όταν κανείς έρθει σέ ελαφρότατο ύπνο, και μέ κάποια αίσθηση πού φαίνεται γλυκιά, παρηγορεί τήν ψυχή. "Αν λοιπόν ό νους βρεθεί νά κρατεί θερμά τή μνήμη τού αγίου ονόματος τού Κυρίου Ιησού και μεταχειρίζεται σάν όπλο κατά τής άπατης τό άγιο και ένδοξο αυτό όνομα, εγκαταλείπει ό πλάνος τή δολοπλοκία του, αλλά σηκώνει φανερό πόλεμο κατά τής ψυχής. Από αυτό ό νους μαθαίνει μέ ακρίβεια τήν άπατη τού πονηρού και αυξάνει περισσότερο τήν πείρα του στή διάκριση». Και πάλι: «Η παρηγοριά πού δίνει τό Πνεύμα, έρχεται όταν τό σώμα είναι ξύπνιο ή και όταν πρόκειται νά παραδοθεί σέ ελαφρό ύπνο, όταν κανείς μέ τή θερμή μνήμη τού Θεού είναι σάν κολλημένος στήν αγάπη Του. Η παρηγοριά όμως από τή σατανική πλάνη έρχεται όταν, καθώς είπα, ό αγωνιστής βρίσκεται σέ λεπτό ύπνο έχοντας μέτρια μνήμη τού Θεού. Η πρώτη, επειδή προέρχεται από τό Θεό, θέλει νά παρηγορεί φανερά τούς αγωνιστές τής ευσέβειας μέ πολλή χαρά τής ψυχής, αυξάνοντας τήν αγάπη. Η αντίθετη, επειδή συνηθίζει νά αναρριπίζει τήν ψυχή μέ κάποιον άνεμο πλάνης, επιχειρεί μέ τον ύπνο τού σώματος νά εξαπατήσει τήν πείρα τής αίσθήσεως τού υγιούς νου, όταν μάλιστα είναι χλιαρός

254. Ματθ. 11, 30.

255. Α' 1ω. 5, 3.

256. Ρωμ. 13, 10.

*Βλ. Φιλοκαλία, τόμος Γ', σελ. 55, σημείωση.

**Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 293-4, κεφ. 31-3.

στη μνήμη τοῦ Θεοῦ. "Ἄν λοιπόν, ὅπως εἶπα, βρεθεῖ ὁ νοῦς σε κατάσταση τῆς συνεχούς μνήμης τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διασκορπίζει τὴν φαινομενικά γλυκιά εκείνη αὔρα τοῦ ἔχθρου και με χαρὰ προχωρεῖ στον ἐναντίον του πόλεμο, ἔχοντας ὡς δεῦτερο και κατάλληλο ὄπλο, μετὰ τῆς χάρης, και τὴν πείρα πού απέκτησε». Και συνεχίζει ὁ ἅγιος Διάδοχος: «Ἄν ἡ ψυχὴ, χωρὶς καμία ἀμφιβολία ἢ φαντασία, ἀνάβει στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, παρασύροντας μὲ κάποιο τρόπο και τὸ σῶμα στο βάθος τῆς ἀνέκφραστης εκείνης θείας ἀγάπης, εἴτε αὐτὸ εἶναι ξύπνιο εἴτε ὅταν, μὲ τον τρόπο πού προεἶπα, ἔρχεται σὲ ὕπνο ὅπου ενεργεῖ ἡ θεία χάρη, και δε σκέφτεται τίποτε ἄλλο παρά μόνο τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης, δηλαδή τὸ Θεό, ας γνωρίζει ὅτι ἡ τέτοια ἀγάπη εἶναι ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καθὼς ευφραίνεται ὁλόκληρη ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἀνείπωτη εκείνη γλυκύτητα, τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ τότε νὰ σκεφτεῖ, γιατί χαίρεται μὲ ἀμειώτη χαρὰ. "Ἄν ὅμως, μέσα σ' αὐτὴ τὴ θεία ἐνέργεια, ὁ νοῦς αισθανθεῖ και τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία ἢ ἀκάθαρτη σκέψη, ἂν και κάνει χρῆση τοῦ ἁγίου ὀνόματος γιὰ ἄμυνα τοῦ κακοῦ και ὄχι μᾶλλον ἀπὸ ἀγάπη μόνο τοῦ Θεοῦ, τότε πρέπει νὰ ἐννοήσει ὅτι ἡ παρηγοριά εκείνη προέρχεται ἀπὸ τον ἀπατεῶνα διάβολο και εἶναι χαρὰ ἐπιφανειακή. Αὐτὴ ἡ χαρὰ εἶναι ἀτακτὴ και ἀγευστὴ και προξενεῖται ἀπὸ τον ἐχθρό πού θέλει νὰ νοθεύσει τὴν ψυχὴ. Γιατί ὅταν δεῖ τὸ νοῦ νὰ καυχιέται γιὰ τὴν πείρα τῆς αἰσθήσεώς του, τότε, ὅπως προεἶπα, προσκαλεῖ μὲ ἀγαθοφανεῖς παρηγορίες τὴν ψυχὴ. Ἐτσι αὐτὴ παρασύρεται ἀπὸ τὴ χαῦνη και κάθυγρη αὐτὴ γλυκύτητα και δὲν καταλαβαίνει τὴν ἐνωση τοῦ πονηροῦ πνεύματος μαζί της. Ἀπὸ αὐτὸ γνωρίζομε τὸ πνεῦμα τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Εἶναι ὁμοῦς ἀδύνατο νὰ γευθεῖ κανεὶς μὲ αἴσθησι ψυχῆς τὴ θεία ἀγαθότητα ἢ νὰ λάβει αἰσθητὴ πείρα τῆς κακίας τῶν δαιμόνων, ἂν δὲν γνωρίζει μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ χάρη ἔχει κατοικήσει στο βάθος τοῦ νοῦ του, ἐνῶ τὰ πονηρὰ πνεύματα βρίσκονται γύρω ἀπὸ τὰ μέλη τῆς καρδιάς. Αὐτὸ δὲ θέλουν ποτὲ οἱ δαίμονες νὰ τὸ πιστέψουν οἱ ἄνθρωποι, γιὰ νὰ μὴν ὀπλίζεταί ἔτσι ὁ νοῦς τους ἐναντίον τους μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ». Ἐχεις λοιπόν ἀρκετὰ και γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα και ἀρκέσου σ' αὐτὰ. Γιατί, ὅπως λέει ἡ παροιμία, πέρα ἀπὸ τὰ Γάδειρα δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ περάσει· και ὅταν βρεῖς μέλι, φάγε λίγο, μήπως παρατρώγοντας κάνεις ἐμετό²⁵⁷.

Ἡ θεία ἠδονὴ πού πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά.

75. Εἶναι κατάλληλη ευκαιρία νὰ πούμε: Ποιος μπορεῖ νὰ περιγράψει τὴ γλυκύτητα τοῦ μελιού σ' εκείνους πού δὲν τὸ ἔχουν γευθεῖ ποτέ; Και ἀσύγκριτα πολὺ περισσότερο, ποιος θὰ περιγράψει τὴ θεία ἠδονὴ και τὴν υπερφυσικὴ και ζωήρρητη ευφροσύνη πού πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιακὴ καθαρὴ και ἀληθινὴ προσευχὴ και πού ἀναβρῦζει ἀέναα; Ὅπως λέει ὁ Θεάνθρωπος

257. Παροιμ. 25, 16.

Ιησούς: «Εκείνος πού θά πει από τό νερό πού θ* τού δώσω έγώ, δε θά διψάσει στον αιώνα, αλλά τό νερό πού θά του δώσω θά γίνει μέσα του πηγή νερού πού θά αναβλύξει ζωή αιώνια»²⁵⁸. και πάλι: «Αν κανείς διψά, άς έρχεται σ' έμένα και άς πίνει. Από τά βάθη εκείνου πού πιστεύει σ' έμένα, όπως είπε ή Γραφή, θά ξεχυθούν ποταμοί ζωντανού νερού»· τούτο τό είπε —προσθέτει ό επιστήθιος Μαθητής— για τό Πνεύμα πού θά έπαιρναν όσοι θά πίστευαν σ' Αυτόν²⁵⁹. Και ό μέγας Παύλος λέει: «Έστειλε ό Θεός τό Πνεύμα τού Υιού Του στις καρδιές μας νά κράξει 'Άββά, Πατέρα!»²⁶⁰.

Η πνευματική αυτή ηδονή είναι και πολυώνυμη και ανώνυμη.

76. Αυτή λοιπόν ή πνευματική ηδονή έχει ονομαστεί μυστικά υπερφυσική και ζωήρρυτη και ένυπόστατη έλλαμψη, υπέρφωτος γνώφος, ασύλληπτο κάλλος, τό ακρότατο από τά επιθυμητά, έποψία και θεοπτία και θέωση· όμως και μετά τήν οποιαδήποτε έκφραση της παραμένει ανέκφραστη, και μετά πού θά γνωριστεί παραμένει άγνωστη, και μετά πού θά νοηθεί, άνεπινόητη. Και λέει ό Μέγας Διονύσιος: «Σ' αυτόν τον υπέρφωτο γνώφο παρακαλούμε κι εμείς νά βρεθούμε, και νά δούμε και νά γνωρίσουμε μέ αβλεψία και άγνωσία Εκείνον πού υπερβαίνει κάθε όραση και κάθε γνώση, ακριβώς μέ τό νά μή δούμε και νά μή γνωρίσουμε. Γιατί τούτο είναι νά δει κανείς πράγματι και νά γνωρίσει. Και νά ύμνήσουμε υπερούσια τον Ύπερούσιο, μέ τήν αποκοπή άπ' όλα τά όντα». Λέει ακόμη: «Ό θεός γνώφος είναι τό απρόσιτο φώς, στο όποιο λέγεται ότι κατοικεί ό Θεός²⁶¹. και είναι άόρατο λόγω τής υπερβολικής φωτεινότητας του. Και τό ίδιο είναι και απρόσιτο, λόγω τής υπερβολής τής υπερούσιας φωτοχυσίας. Σ' αυτό τό φώς έρχεται καθένας πού αξιώνεται νά δει και νά γνωρίσει τό Θεό, ακριβώς μέ τό νά μή δει και νά μή γνωρίσει, φτάνοντας αληθινά σ' Αυτόν πού είναι πάνω από όραση και γνώση, γνωρίζοντας τούτο μόνο, ότι είναι μετά άπ' όλα τά αισθητά και τά νοητά». Και ό Μέγας Βασίλειος λέει: «Οί αστραπές τού θείου κάλλους είναι εντελώς ανέκφραστες και απεριγραπτες. Δέν τις φτάνει ό λόγος, δέν τις χωράει ή άκοή. Κι άν αναφέρεις τή λάμψη τού αυγερινού, και τή λαμπρότητα τής σελήνης, κι άν πεις τού ηλίου τό φώς, όλα είναι πολύ φτωχά για νά δώσουν κάποια ιδέα εκείνης τής λαμπρότητας, και σέ σύγκριση μέ τό αληθινό φώς υστερούν περισσότερο άπ' όσο ή βαθιά νύχτα και τό πυκνό σκοτάδι από τό καθαρότατο μεσημέρι. Αυτό τό κάλλος σωματικά μάτια δέν μπορούν νά τό δουν μόνο μέ τήν ψυχή και τή διάνοια γίνεται αντιληπτό. Και σέ όσους Αγίους έλαμψε, τούς άφησε τό αόρητο κεντρί τού θείου πόθου. Δυσφορώντας αυτοί για τήν έδώ ζωή, έλεγαν " Άλοίμονο! ή ξενητιά μου κράτησε πολύ!"²⁶², και· " Η ψυχή μου δίψασε τό Θεό, τον ί-

258. Γω. 4, 14.

260. Γαλ. 4, 6.

262. Ψαλμ. 119, 5.

259. Γω. 7, 37-39.

261. Α' Τιμ. 6, 16.

σχυρό και ζώντα. Πότε θά έρθω και θα σταθώ μπροστά στο πρόσωπο του Θεού μου;²⁶³, και: "Είναι πολύ καλύτερο νά πεθάνω και νά είμαι μαζί με τό Χριστό"²⁶⁴, και: "Τώρα άφησε τό δούλο Σου, Κύριε, νά πεθάνει ειρηνικά, δπως του υποσχέθηκες"²⁶⁵, γιατί θεωρούσαν φυλακή αυτή τή ζωή. Κι επειδή δέ χόρταιναν τή θεωρία του θείου κάλλους, παρακαλούσαν νά συμπαραινείται ή θεωρία τής λαμπρότητας του Κυρίου σέ δλη τήν αιώνια ζωή». Και ό Θεολόγος Γρηγόριος: «Όπου φόβος, εκεί και τήρηση των εντολών. Όπου τήρηση των εντολών, εκεί και κάθαρση τής σάρκας από τό νέφος που κάθεται μπροστά στην ψυχή και δέν τήν αφήνει νά δει καθαρά τή θεία λαμπρότητα. Όπου κάθαρση, εκεί και έλλαμψη· και ή έλλαμψη είναι εκπλήρωση του πόθου εκείνων που επιθυμούν τά μέγιστα, ή τό μέγιστο, ή τό πάνω από τό μέγα». Και ό θείος Γρηγόριος Νύσσης: «Αν ξεπλύνεις μέ τήν επιμέλεια του βίου σου τήν ακαθαρσία που έπικάθησε στην καρδιά σου, θά λάμψει πάλι δπως και πρώτα τό θεοειδές της κάλλος, δπως γίνεται στο σίδερο. Όταν δηλαδή μέ τήν άκόνη βγει ή σκουριά, τότε τό σίδερο που ήταν πρωτύτερα μαύρο, βγάξει λάμψεις και ακτίνες γιαλίζοντας αντίκρυ στον ήλιο. Έτσι και μέ τον εσωτερικό άνθρωπο, τον όποιο ό Κύριος ονομάζει καρδιά· όταν αποξέσει τή φαρμακερή ακαθαρσία, ή οποία φάνηκε πάνω στη μορφή του από τή μούχλα του πονηρού, τότε θά ξαναπάρει τήν ομοιότητα μέ τό Αρχέτυπο και θά είναι αγαθός. Γιατί στο Αγαθό ακολουθεί οπωσδήποτε όμοιο αγαθό». Και ό άγιος Νείλος: «Μακάριος όποιος έφτασε στην άγνοια, ή οποία είναι αχώριστη από τήν προσευχή». Και ό άγιος Ιωάννης τής Κλίμακος: «Τό αβυσσαλέο πένθος είδε τήν παρηγοριά, ενώ ή καθαρότητα τής καρδιάς δέχθηκε έλλαμψη. Η έλλαμψη είναι μία ανέκφραστη ενέργεια, ή οποία βλέπεται χωρίς νά βλέπεται και νοείται χωρίς νά γνωρίζεται». Γι' αυτό και είναι τρισμακάριοι εκείνοι οί όποιοι, δπως τότε ή Μαρία²⁶⁶, προτίμησαν τήν αγαθή αυτή μερίδα και πολιτεία, τήν πνευματική και αναφαίρετη, και αξιώθηκαν αυτή τή θεοειδή ευτυχία, ώστε μπορούν μέ μεγάλη και εκστατική χαρά, μαζί μέ τον θείο Παύλο, νά ενθουσιάζονται ολοφάνερα και νά αναφωνούν: «Όταν ό σωτήρας μας Θεός φανέρωσε τήν αγαθότητα και τή φιλανθρωπία Του, μάς έσωσε όχι για τά καλά έργα που κάναμε έμεις, αλλά γιατί μάς εϋσπλαχνίστηκε. Μάς έσωσε μέ τό βάπτισμα τής αναγεννήσεως και τής ανανεώσεως που χαρίζει τό Άγιο Πνεύμα, που τό σκόρπισε πλούσια επάνω μας διά του Ίησοϋ Χριστού του Σωτήρα μας, για νά δικαιωθούμε μέ τή δική Του χάρη και νά κληρονομήσουμε τήν αιώνια ζωή δπως έλπίζομε»²⁶⁷. Και πάλι: «Ό Θεός που μάς έχρισε και μάς σφράγισε και έδωσε τον αρραβώνα του Πνεύματος στις καρδιές μας»²⁶⁸ και: «Έχομε τό θησαυρό τούτο μέσα σέ πήλινα δοχεία, τά σώματα μας, για νά άποδεικ-

263. Ψαλμ. 41, 3.

265. Λουκ. 2, 29.

267. Τίτ. 3, 4-7.

264. Φιλιπ. 1, 23.

266. Λουκ. 10, 42.

268. Β' Κορ. 1, 21-22.

νύεται διτι ἡ υπερβολικὴ δύναμη δεν εἶναι δική μας ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ»²⁶⁹. Αὐτά σχετικὰ μ' ἐκείνους. Εἶθε κι εμεῖς με τις δεήσεις ἐκείνων, πού γίνονται δεκτές ἀπὸ τὸ Θεό, νά γίνουμε κατὰ ἓνα μέρος ὅμοιοι μ' αὐτούς, μὲ τὸ ἔλεος και τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ὅποιος θέλει νά ησυχάσει στην εντέλεια, πρέπει οπωσδήποτε νά εἶναι πρᾶος στήν καρδιά.

77. Ἐσύ, τέκνον, εἶναι καιρός τώρα πριν ἀπὸ τ' ἀλλὰ και μαζί μὲ τ' ἀλλὰ νά μάθεις ὅτι, ἐκεῖνος πού θέλει νά μάθει νά τοξεύει καλά, δέν τεντώνει τὸ τόξο χωρίς νά βάλει μπροστά του σημάδι· ἔτσι κι ἐκεῖνος πού θέλει νά μάθει νά ησυχάζει, ας ἔχει σάν σημάδι τὸ νά εἶναι πάντοτε πρᾶος στήν καρδιά. Λέει ὁ ἅγιος Ισιδωρος: «Γιὰ τὴν κατόρθωση τῆς ἀρετῆς δέν ἀρκεῖ ἡ ἀσκησι, ἀλλὰ χρειάζεται και ἡ μετριοπάθεια κατὰ τὴν ἀσκησι. Γιατί ἀν διεξάγομε ἀγώνα πραότητας και τον ἐμποδίζομε μὲ τὴν ταραχώδη γνώμη μας, αὐτὸ δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἐνώ θέλομε νά σωθοῦμε, δέ θέλομε νά κάνομε ἐκεῖνα πού χρειάζονται για τὴ σωτηρία μας». Και πριν ἀπὸ αὐτόν, ὁ θειότατος Δαβὶδ εἶπε: «Θά οδηγήσει τοὺς πρᾶους στὴ διάκρισι, θά διδάξει στους πρᾶους τοὺς δρόμους Του»²⁷⁰. Και ὁ Σειράχ*: «Στους πρᾶους ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια». Και ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς: «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πρᾶος και ταπεινὸς στήν καρδιά και θά βρουν ἀνάπαυσι οἱ ψυχές σας»²⁷¹, καί: «Σέ ποιὸν θά ρίξω τὸ βλέμμα μου, παρά στον πρᾶο και ἡσυχό πού τρέμει τὰ λόγια μου;»²⁷², καί: «Μακάριοι οἱ πρᾶοι, γιατί αὐτοὶ θά κληρονομήσουν τὴ γῆ»²⁷³, δηλαδὴ τὴν καρδιά πού θά καρποφορεῖ μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάρης τριάντα καὶ ἐξήντα καὶ εκατὸ φορές περισσότερο²⁷⁴, σύμφωνα μὲ τις τάξεις τῶν ἀρχαρίων, τῶν μέσων καὶ τῶν τελείων. Ὁ πρᾶος δέν προκαλεῖ ταραχὴ για τίποτε οὔτε ταράζεται, ἐκτος ἀν ὁ λόγος εἶναι για τὴν ευσέβεια.

Πὼς θά κατορθώσομε τὴν πραότητα. Τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, τὸ θυμικὸ, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ λογιστικὸ.

78. Τοῦτο θά τὸ κατορθώσεις εὐκόλα, ὅταν τὰ ἀποφεύγεις ὅλα καὶ ταυτόχρονα παρακινεῖς τὴν ψυχὴ σου στὴν ἀγάπη, ὅταν κρατᾶς τις περισσότερες φορές σιωπὴ, τρώς μὲ μέτρο καὶ πάντοτε προσεύχεσαι, ὅπως εἶπαν οἱ Πατέρες: «Στο θυμικὸ μέρος τῆς ψυχῆς βάλε τὸ χαλινὸ τῆς ἀγάπης, τὸ ἐπι-

269. Β' Κορ. 4, 7.

271. Ματθ. 11, 29.

273. Ματθ. 5, 5.

270. Ψαλμ. 24, 9.

272. Ἦσ. 66, 2.

274. Μάρκ. 4, 20.

*Τὸ χωρίο αὐτὸ ὑπάρχει σέ ὀρισμένα μόνο χειρόγραφα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς συμπλήρωμα τοῦ στίχου Σ. Σειρ. 3, 19. Βλ. τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ τοῦ στίχου στὴν κριτικὴ ἔκδοσι τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

θυμητικό μάρανε το μέ τήν εγκράτεια και στο λογιστικό της ψυχής δώσε φτερά μέ τήν προσευχή· κι έτσι τό φώς τοῦ νοῦ δέ σκοτεινιάζει ποτέ». «Χαλινός τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ σιωπή πού γίνεται στήν ὥρα τῆς τῆς ἀλόγης επιθυμίας, ἡ μετρημένη τροφή· τοῦ δυσκολοκράτητου λογισμοῦ, ἡ μονολόγιστη προσευχή». Και πάλι: «Τρεις ἀρετές υπάρχουν, οἱ ὅποιες παρέχουν πάντοτε στο νοῦ φώς· νά μή γνωρίζει κανείς τήν κακία τοῦ ἄλλου, νά υπομένει ἀτάραχα τις θλίψεις πού ἔρχονται και νά κάνει καλό σ' ἐκείνους πού τοῦ κάνουν κακό. Οἱ τρεις αυτές ἀρετές γεννούν ἄλλες τρεις, μεγαλύτερες ἀπό αυτές· ἡ ἀγνοια τῆς κακίας τοῦ ἄλλου γεννά τήν ἀγάπη, ἡ χωρίς ταραχή υπομονή στις θλίψεις γεννά τήν πραότητα, και ἡ εὐεργετικότητα σ' ἐκείνους πού τού κάνουν κακό φέρνει τήν εἰρήνη». Και πάλι*: «Τρεις γενικότερες ἠθικές καταστάσεις υπάρχουν στους μοναχούς. Ἡ πρώτη εἶναι νά μήν ἀμαρτάνει κανείς διόλου μέ τήν πράξη· ἡ δεύτερη, νά μήν πολυκαιρίζουν στήν ψυχή οἱ εμπαθεῖς λογισμοί" ἡ τρίτη, νά βλέπει κανείς κατά διάνοια χωρίς πάθος τις μορφές τῶν γυναικῶν και ἐκείνων πού τον λύπησαν».

Πρέπει κάνεις νά μετανοεῖ γρήγορα γιά ὅσα παραπτώματα τον σμβαίνονν, κι έτσι νά προφνλάγεται σοφά γιά τό μέλλον.

79. Ἄν συμβεῖ νά κλονιστεῖς σέ κάτι ἢ νά γλιστρήσεις σέ κάποιο παράπτωμα ξεφεύγοντας ἀπό τό πρέπον, πρέπει νά συμφιλιώνεσαι ἀμέσως μ' ἐκεῖνον πού σέ λύπησε ἢ τον λύπησες, και νά μετανοεῖς μέ τήν ψυχή σου. Επίσης νά πενθεῖς και νά κλαις και νά κατηγορεῖς πολύ τον εαυτό σου. Κι έτσι νά προσέχεις στο ἔξις και νά προφυλάγεται μέ πολλή σοφία, ὅπως διδάσκει ὁ Κύριος Ἰησοῦς: «Ἄν προσφέρεις τό δῶρο σου στο θυσιαστήριο κι ἐκεῖ θυμηθεῖς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἀφησε τό δῶρο σου μπροστά στο θυσιαστήριο και πήγαινε πρῶτα συμφιλιώσου μέ τον ἀδελφό σου· και τότε ἔλα και πρόσφερε τό δῶρο σου»²⁷⁵. Και ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Κάθε δυσἀρέσκεια και θυμός και ὀργή και κραυγή και ὕβρη μακριά ἀπό σάς, καθώς και κάθε κακία. Νά εἴστε μεταξύ σας εὔσπλαχοι, νά συγχωρεῖτε ὁ ἕνας τον ἄλλο, καθώς και ὁ θεός διά μέσου τοῦ Χριστοῦ σάς συγχώρησε»²⁷⁶, καί: «Ὅταν ὀργίζεστε, μή φτάνετε ὡς τήν ἀμαρτία. Νά μή σάς βρῖσκει ἡ δύση τοῦ ἡλίου ἀκόμη ὀργισμένους»²⁷⁷, καί: «Μήν ἐπιζητεῖτε, ἀγαπητοί, νά ἐκδικεῖστε, ἀλλά δώσετε τόπο στήν ὀργή τοῦ θεοῦ»²⁷⁸, καί: «Νά μή σέ νικά τό κακό, ἀλλά νά νικάς τό κακό μέ τό ἀγαθό»²⁷⁹. **Αυτά** εἰπώθηκαν σχετικά μέ τή συμφιλίωση μέ τους ἄλλους.

275. Ματθ. 5, 23-24.

277. Ἐφ. 4, 26.

279. Ρωμ. 12, 21.

276. Ἐφ. 4, 31-32.

278. Ρωμ. 12, 19.

*Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 73, κεφ. 87.

Τό ολίσθημα και ή μετάνοια.

80. Για τό ολίσθημα τώρα, λέει ό άγιος Ισαάκ: «Νά μη λυπηθούμε ό-
ταν γλιστρήσουμε σέ κάτι, αλλά όταν έπιμείνουμε σ' αυτό. Γιατί τό ολίσθημα
συμβαίνει πολλές φορές και στους τέλειους· τό νά επιμείνει όμως κανείς σ'
αυτό είναι τέλεια νέκρωση. Τή λύπη για τά ολισθήματα μας ή θεία χάρη
μάς τή μετρά σάν καθαρή εργασία. Όποιος ξαναπέφτει σέ ολίσθημα ελπί-
ζοντας στή μετάνοια, αυτός βαδίζει απέναντι τού Θεού μέ πανουργία. Σ'
αυτόν έρχεται αιφνίδια ό θάνατος και δέν προφταίνει νά ολοκληρώσει τά έρ-
γα τής αρετής, όπως τό ήλπιζε». Λέει επίσης: «Πρέπει διαρκώς νά γνωρίζο-
με ότι και στις είκοσιτέσσερις ώρες τής νύχτας και τής ημέρας έχομε ανάγ-
κη από τή μετάνοια. Ή έννοια τής μετάνοιας, όπως μάθαμε από τά ίδια τά
πράγματα, είναι αδιάκοπη δέηση προς τό Θεό μέ προσευχή γεμάτη κατάνυ-
ξη για τήν άφεση τών προηγουμένων αμαρτημάτων και λύπη για νά προ-
φυλαχτούμε από μελλοντικά». Και πάλι: «Ή μετάνοια είναι χάρη πού δό-
θηκε στους ανθρώπους μετά τή χάρη τού βαπτίσματος. Ή μετάνοια είναι
δεύτερη αναγέννηση από τό Θεό, και τού αρραβώνα εκείνου πού λάβαμε μέ
τήν πίστη, περιμένομε τό χάρισμα μέ τή μετάνοια. Μετάνοια είναι ή θύρα
τού ελέους, ή ανοιχτή σ' εκείνους πού τήν αναζητούν από τή θύρα αυτή εισ-
ερχόμαστε προς τό θείο έλεος. Και έξω από αυτή τήν είσοδο δέ θά βρούμε
έλεος, γιατί όλοι αμάρτησαν, κατά τή θεία Γραφή²⁸⁰, και δικαιώνονται δω-
ρεάν μέ τή χάρη τού Θεού. Ή μετάνοια είναι ή δεύτερη χάρη και γεννιέται
στήν καρδιά από τήν πίστη και τό φόβο. Ό φόβος είναι ή πατρική ράβδος
τού Θεού πού μάς κυβερνά ώσπου νά φτάσουμε στον πνευματικό παράδεισο·
κι όταν φτάσουμε εκεί, μάς αφήνει και γυρίζει πίσω. Παράδεισος είναι ή α-
γάπη τού Θεού, μέσα στήν όποια περιέχεται ή τρυφή πού υπόσχονται όλοι
οί μακαρισμοί». Και παρακάτω: «Καθώς δέν είναι δυνατό νά περάσει κανείς
τή θάλασσα τή μεγάλη χωρίς πλοίο, έτσι δέν μπορεί κανείς χωρίς φόβο νά
περάσει προς τήν αγάπη. Τή βρωμερή θάλασσα τών παθών πού είναι ανά-
μεσα σ' εμάς και στο νοητό παράδεισο, μόνο μέ τό πλοίο τής μετάνοιας
μπορούμε νά τήν περάσουμε, τό όποιο έχει τούς κωπηλάτες τού φόβου. "Αν
αυτοί οι κωπηλάτες τού φόβου δέν κατευθύνουν τό πλοίο τής μετάνοιας μέ
τήν οποία διαπλέομε τή θάλασσα τού κόσμου τούτου πηγαίνοντας προς τό
Θεό, τότε καταποντιζόμαστε στή βρωμερή θάλασσα».

Ή μετάνοια, ό φόβος, ή αγάπη, τό πένθος, τά δάκρυα και ή αύτομεμφία.

81. Και εξακολουθεί ό άγιος Ισαάκ: «Ή μετάνοια είναι τό πλοίο· ό
φόβος είναι ό κυβερνήτης του· ή αγάπη είναι τό θεϊκό λιμάνι. Ό φόβος λοι-
πόν μάς επιβιβάζει στο πλοίο τής μετάνοιας, μάς περνά από τή βρωμερή

280. Ρωμ. 3, 23-24.

θάλασσα του βίου και μας οδηγεί προς τό θεϊκό λιμάνι πού είναι ή αγάπη, όπου φτάνουν όλοι όσοι κοπιάζουν και είναι φορτωμένοι²⁸¹ μέ τή μετάνοια. Κι όταν φτάσαμε στήν αγάπη, φτάσαμε στο Θεό ολοκληρώθηκε ό δρόμος μας και περάσαμε στή νήσο πού βρίσκεται απέναντι από τον κόσμο, όπου είναι ό Πατέρας και ό Τίος και τό Άγιο Πνεύμα». Γιά τό κατά Θεόν πένθος λέει ό Σωτήρας: «Μακάριοι όσοι πενθούν, γιατί αυτοί θά παρηγορηθούν»²⁸². Γιά τά δάκρυα πάλι γράφει ό άγιος Ισαάκ: «Τά δάκρυα στήν προσευχή είναι σημάδι τού ελέους τού Θεού, τό όποιο αξιώθηκε ή ψυχή μέ τή μετάνοια της, και ότι ή μετάνοια της έγινε δεκτή και άρχισε ή ψυχή νά περνά μέσα στήν πεδιάδα τής καθαρότητας μέ τά δάκρυα της. Άν δεν αφαιρεθούν από τον άνθρωπο οί λογισμοί των πρόσκαιρων και δέν πετάξει μακριά τήν ελπίδα τού κόσμου και δέ γεννηθεί μέσα του ή καταφρόνηση τού κόσμου και δέν αρχίσει νά ετοιμάζει τά χρήσιμα εφόδια γιά τήν έξοδο από τό σώμα και δέν αρχίσουν νά κινούνται στήν ψυχή λογισμοί γιά τά μετά τό θάνατο, δέν μπορούν τά μάτια νά δακρύζουν. Τά δάκρυα προέρχονται από τήν καθαρή και απεριόπιστη εσωτερική μελέτη και από τούς πολλούς και συνεχείς λογισμούς πού γίνονται χωρίς παρέκκλιση και από κάποιο λεπτό λογισμό πού γίνεται στή διάνοια και μέ τή μνήμη του προξενεί λύπη στήν καρδιά. Άπ' όλα αυτά πληθαίνουν και αυξάνονται τά δάκρυα όλο και περισσότερο». Επίσης ό Ιωάννης τής Κλίμακος λέει: «Όπως ή φωτιά καίει τά χόρτα, έτσι και τό άγνό δάκρυ κάθε ακαθαρσία σωματική ή ψυχική. Άς δώσουμε στον εαυτό μας τά καθαρά και άδολα δάκρυα τής μνήμης τού θανάτου μας, γιατί σ' αυτά δέν υπάρχει άπατη τού πονηρού ή έπαρση, αλλά μάλλον κάθαρση και προκοπή τής αγάπης προς τό Θεό και ξεπλυμα τής αμαρτίας και απάθεια». Ακόμη λέει: «Μήν έχεις πεποίθηση στά δάκρυα σου πριν καθαρθείς τελείως. Δέν μπορείς νά έχεις εμπιστοσύνη στο κρασί πού τό κλείνεις στον άσκό μόλις βγήκε από τό πατητήρι». Ακόμη: «Τά δάκρυα πού προέρχονται από τό φόβο, από μόνα τους φυλάγονται' τά δάκρυα όμως τής αγάπης, πριν από τήν τέλεια αγάπη, μπορεί ίσως κάποιος νά τά χάσει, έκτος άν ή άσβηστη φωτιά τής αγάπης κατά τήν ενέργεια της φλογίσει υπερβολικά τήν καρδιά. Και είναι άξιο θαυμασμού πώς τό κατώτερο (τά δάκρυα τού φόβου) είναι στήν ώρα του πιο ασφαλές». Κάί πάλι: «Τά δάκρυα τής μνήμης τού θανάτου γεννούν τό φόβο. Από τό φόβο γεννιέται ή αφοβία και τότε φανερώνεται ή χαρά. Όταν λήξει ή ακατάληπτη χαρά, τότε ανατέλλει τό άνθος τής όσίας αγάπης». Γιά τήν αυτόμεμψία τώρα, λέει ό Μέγας Αντώνιος: «Αυτή είναι ή μεγάλη εργασία τού ανθρώπου, νά αναλάβει τό σφάλμα του μπροστά στο Θεό και νά περιμένει πειρασμό μέχρι τήν τελευταία του αναπνοή». Και άλλος Άγιος, όταν ερωτήθηκε «τί καλό βρήκες, πάτερ, στή μοναχική σου ζωή;», απάντησε: «Τό νά κατηγορώ τον εαυτό μου σέ όλα». Εκείνος πού τον ερώτησε, επαίνεσε τήν απάντηση λέγον-

281. Ματθ. 11, 28.

282. Ματθ. 5, 4.

τας: «Πράγματι, άλλος δρόμος από αυτόν δέν υπάρχει». Και ό άββάς Ποιμήν είπε: «Όλες οί αρετές εισήλθαν μέ στεναγμούς σ' αυτόν τον κόσμο. Πάρε μία από αυτές, και χωρίς αυτή μέ κόπο μπορεί νά σταθει ό άνθρωπος». Τον ερώτησαν ποιά είναι αυτή, και απάντησε: «Τό νά κατηγορεί ό άνθρωπος πάντοτε τον εαυτό του». Και πάλι είπε: «Εκείνος πού κατηγορεί τον εαυτό του, δ,τι και νά τού συμβεί, είτε ζημία είτε εξευτελισμός είτε οποιαδήποτε θλίψη, θεωρεί από πρώτα τον εαυτό του άξιο γι' αυτά και ποτέ δέν ταράζεται».

Η σοφή ασφάλιση και ή προσοχή.

82. Επίσης γιά τήν προσοχή και τήν ασφάλεια, γράφει ό θεσπέσιος Παύλος: «Προσέχετε πώς ακριβώς πορεύεστε, όχι ως άσοφοι αλλά ως σοφοί, χρησιμοποιώντας σωστά τό χρόνο σας, γιατί οί ήμερες είναι πονηρές»²⁸³. Και ό άγιος Ισαάκ: «*Ω σοφία, πόσο θαυμαστή είσαι και πώς προβλέπεις τά πάντα από μακριά! Μακάριος εκείνος πού σέ βρήκε, γιατί αυτός ελευθερώθηκε από τή ραθυμία τής νεότητας. Όποιος προσπαθεί νά προμηθευτεί μέ μικρή τιμή, δηλαδή μέ λίγη περιποίηση, τή θεραπεία τών μεγάλων παθών, καλά κάνει· γιατί αυτό είναι φιλοσοφία, τό νά έχει κανείς πάντοτε νήψη και στά ελάχιστα και ασήμαντα πού κάνει. Έτσι κάνοντας θησαυρίζει μεγάλες αναπαύσεις στο μέλλον γιά τον εαυτό του και δέν κοιμάται, μήπως πέσει σέ κανένα σφάλμα, αλλά ξεριζώνει τις αιτίες έκ τών προτέρων. Μέ τά ελάχιστα πράγματα υποφέρει τή μικρή λύπη και μέ αυτό εξαφανίζεται τή μεγάλη. Γι' αυτό και λέει ένας σοφός: "Γίνε άγρυπνος και προσεκτικός γιά χάρη τής ζωής σου· γιατί ό ύπνος τής διάνοιας είναι συγγενής και εικόνα τού αληθινού θανάτου"». Λέει και ό Εεροφάντης Βασίλειος: «Όποιος είναι οκνηρός στά μικρά, μήν πιστέψεις ότι θά διαπρέψει στά μεγάλα».

Ό ήσυχαστής πρέπει νά αγωνίζεται γιά δλα τά παραπάνω, και προπάντων γιά νά είναι ήσυχος, πράος και νά επικαλείται καθαρά και μέ σπονδή τον Κύριο Ιησού Χριστό μέσα στήν καρδιά του.

83. Γι' αυτό λοιπόν νά αγωνίζεσαι γιά δλα τά παραπάνω, προπάντων όμως νά επικαλείσαι ήσυχια, μέ πραότητα και καθαρή συνείδηση, τον Κύριο Ιησού Χριστό μέσα στο βάθος τής καρδιάς, όπως είπαμε. Και έτσι προχωρώντας στο δρόμο σου, θά έχεις στήν ψυχή σου τή θεία χάρη νά αναπαύεται. Λέει ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Νά μήν τολμήσει ποτέ κανείς, πού ενοχλείται από θυμό ή οίηση ή υποκρισία και μνησικακία, ν' αντικρίσει ούτε ίχνος τής ησυχίας, μήπως βγει από τά λογικά του. "Αν όμως είναι κανείς

283. Έφ. 5, 15-16.

καθαρός από τα πάθη αυτά, αυτός θά γνωρίσει τό συμφέρον της ησυχίας· άλλα νομίζω ούτε κι αυτός». Και δέ θά έχεις τή χάρη ν' αναπαύεται στην ψυχή σου μόνο, αλλά και νά αναπαύει τελείως τήν ψυχή από τήν προηγούμενη ενόχληση τών δαιμόνων και των παθών. Γιατί κι αν ακόμη τήν ενοχλούν, δέν μπορούν ωστόσο νά τή βλάψουν, επειδή δέν πρόσκειται σ' αυτά, ούτε ποθεί τήν ηδονή πού προσφέρουν.

Ὁ καλός και εκστατικός έρωτας και τό θείο κάλλος.

84. Ὁλος ὁ πόθος ενός τέτοιου ήσυχαστή και ὁ καρδιακός και εκστατικός έρωτας και ολόκληρη ή ψυχική του διάθεση στρέφονται προς τό υπέρκαλλο και μακαριότατο κάλλος, τό ὅποιο οι Πατέρες ονομάζουν τό ακρότατο από τά επιθυμητά. Γράφει σχετικά ὁ Μέγας Βασίλειος: «Ὅταν κυριέψει τήν ψυχή ὁ έρωτας τής ευσέβειας, κάθε είδος πολέμου είναι γελοίο γι' αυτήν και ὅλα τά βασανιστήρια πού υπομένει γιά χάρη τοῦ Ποθούμενου, τήν ευχαριστούν μάλλον παρά τήν πληγώνουν». Και πάλι: «Τί είναι πιο θαυμάσιο από τό θείο κάλλος; Ποιά έννοια είναι ωραιότερη από τή μεγαλοπρέπεια τοῦ Θεοῦ; Ποιος πόθος ψυχής είναι τόσο οξύς και αφόρητος, ὅπως, εκείνος πού προκαλείται από τό Θεό μέσα στην ψυχή πού έχει καθαρθεί από κάθε κακία και λέει μέ αληθινή διάθεση, "έγώ είμαι πληγωμένη από αγάπη"²⁸⁴;».

Ὁ πόλεμος, ή παιδαγωγική παραχώρηση και ή εγκατάλειψη εξαιτίας αποστροφής.

85. Στο έξης, ὁ ήσυχαστής αυτός πολεμείται από παραχώρηση παιδαγωγική και ὄχι από εγκατάλειψη λόγω αποστροφής. Γιατί; Γιά νά μήν υπερφανευτεί ὁ νους του γιά ὅ,τι καλό βρήκε. Ἄλλά ενώ πολεμείται και παιδαγωγεῖται, κερδίζει ολοένα ταπείνωση, μέ τήν ὁποία και μόνο νικά εκείνους πού τον πολεμοῦν υπερήφανα και γίνεται άξιος διαρκώς γιά μεγαλύτερες δωρεές και προοδεῦει ὅσο είναι δυνατό στην ανθρώπινη φύση, ενώ είναι δεμένος και σφιγμένος μέ αναπόφευκτες αλυσίδες και μέ τό βάρος τής σάρκας, και προχωρεῖ προς τήν κατά Χριστόν τελειότητα και απάθεια. Λέει ὁ άγιος Διάδοχος*: «Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει ὅτι ὁ σατανάς έπεσε σάν αστραπή από τον ουρανό²⁸⁵, γιά νά μή βλέπει ὁ κακόμορφος τά κατοικητήρια τών αγίων Αγγέλων. Πώς λοιπόν αυτός πού δέν κρίνεται άξιος τής επικοινωνίας μέ τούς καλούς δούλους, μπορεί νά έχει ὡς κοινό κατοικητήριο μαζί μέ τό Θεό τόν ανθρώπινο νού; Κάποιοι θά ισχυριστούν ὅτι γίνεται αυτό κατά

284. Άσμα 2, 5.

285. Λουκ. 10, 18.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 316-7, κεφ. 86, 87.

παραχώρηση, και δέ θα πουν τίποτε άλλο. Γιατί ή παιδαγωγική παραχώρηση δε στερεί διόλου τήν ψυχή από τό θείο φώς· ή χάρη μόνο, δπως ήδη είπα, κρύβει συνήθως από τό νου τήν παρουσία της, για νά εκθέτει κατά κάποιο τρόπο τήν ψυχή στήν κακία τών δαιμόνων, ώστε αυτή νά ζητά μέ κάθε φόβο και πολλή ταπείνωση τή βοήθεια του Θεού, καθώς θά γνωρίζει λίγο-λίγο τήν κακία του εχθρού. Έτσι και ή μητέρα, όταν τό βρέφος της δυστροπεί νά θηλάσει, τό απωθεί λίγο από τήν αγκαλιά της για νά φοβηθεί από τή δήθεν παρουσία άσχημων ανθρώπων ή διαφόρων θηρίων, κι έτσι μέ μεγάλο φόβο και δάκρυα νά επιστρέψει στις μητρικές αγκάλες. Η παραχώρηση όμως πού γίνεται από αποστροφή του Θεού, παραδίνει τήν ψυχή, πού δέ θέλει τό Θεό, στους δαίμονες σάν δέσμια. Εμείς όμως δέν είμαστε από αυτούς πού υποχωρούν²⁸⁶, μή γένοιτο· αλλά πιστεύομε ότι είμαστε γνήσια βρέφη τής χάρης του Θεού, πού μάς γαλουχεί μέ μικρές παραχωρήσεις και πολλές ενθαρρύνσεις, ώστε μέ τήν αγαθότητα του Θεού νά φτάσομε νά γίνομε άνδρες τέλειοι, μέ πλήρη πνευματική ωριμότητα²⁸⁷». Και συνεχίζει: «Η παιδαγωγική παραχώρηση φέρνει μεγάλη λύπη και ταπείνωση και μέτρια απελπισία στήν ψυχή, για νά έρχεται τό φιλόδοξο και απτόητο μέρος της σέ ταπείνωση. Αμέσως όμως φέρνει φόβο Θεού και δάκρυα έξομολογήσεως στήν καρδιά και μεγάλη επιθυμία για τήν άριστη σιωπή. Η παραχώρηση όμως από αποστροφή του Θεού αφήνει νά γεμίσει ή ψυχή από απελπισία, απιστία, όργή και υπερηφάνεια. Πρέπει λοιπόν νά διακρίνομε μέ τήν πείρα μας τό είδος τής παραχωρήσεως και ανάλογα νά προσερχόμαστε στο Θεό. Στήν πρώτη περίπτωση, όφείλομε νά Του προσφέρομε ευχαριστία και απολογία, γιατί παιδαγωγεί τήν απαιδέυτη γνώμη μας, αποσύροντας τή χάρη Του, για νά μάς διδάσκει ως αγαθός Πατέρας τή διαφορά αρετής και κακίας. Στή δεύτερη περίπτωση, πρέπει νά προσφέρομε ακατάπαυστη εξομολόγηση τών αμαρτημάτων μας, αδιάκοπα δάκρυα και μεγαλύτερη ασκητική αναχώρηση, για νά μπορέσομε μέ τήν προσθήκη τών κόπων μας νά ξηλεώσομε κάποτε τό Θεό, ώστε νά επιβλέψει δπως και πριν στις καρδιές μας. Πρέπει όμως νά γνωρίζομε ότι όταν ή μάχη γίνεται μέ πραγματική συμπλοκή μεταξύ ψυχής και σατανά, εννώ στήν περίπτωση τής παιδευτικής παραχωρήσεως, τότε ή χάρη υποχωρεί, δπως προείπα, αλλά βοηθεί τήν ψυχή χωρίς αυτή νά τό γνωρίζει, για νά επιδείξει στους εχθρούς τής ψυχής ότι ή νίκη είναι μόνο δική της». Και ό άγιος Ισαάκ λέει: «Δίχως τούς κατά παραχώρηση πειρασμούς, δέν είναι δυνατό νά γίνει ό άνθρωπος σοφός στους πνευματικούς πολέμους, νά γνωρίσει τόν Προνοητή του, νά αισθανθεί τό Θεό του και νά στερεωθεί μυστικά στήν πίστη του, παρά μέ τή δύναμη τής πείρας πού δέχτηκε. Κι όταν δει ή χάρη ότι κάνει μέσα στο λογισμό του μικρή άρχή ή οήση και σχηματίζει μεγάλη ιδέα για τόν εαυτό του, ευθύς παραχωρεί τούς πειρασμούς νά ισχυροποιηθούν και νά δυναμώσουν εναντίον

286. Έβρ. 10, 39.

287. Έφ. 4, 13.

του, ώσπου νά γνωρίσει τήν ασθένεια του και να καταφύγει και νά πλησιάσει στο Θεό μέ ταπεινώση. Με αυτά φτάνει ό άνθρωπος στά μέτρα της τέλειαις πνευματικής ωριμότητας μέ τήν πίστη και τήν ελπίδα στον Υιό του Θεού και υψώνεται προς τήν αγάπη. Γιατί ή αγάπη του Θεού γίνεται φανερή στον άνθρωπο μέ θαυμαστό τρόπο, όταν καμιά φορά ό άνθρωπος πέσει σέ δεινά πού του κόβουν τήν ελπίδα· τότε ό Θεός δείχνει τή δύναμη Του για τή σωτηρία και τήν απαλλαγή του. Γιατί ό άνθρωπος δέν μπορεί ποτέ νά μάθει τή θεία δύναμη όσο βρίσκεται σέ ανάπαυση και άνεση. Και ό Θεός δέν έδειξε ποτέ αισθητή τήν ενέργεια Του, παρά στήν ησυχία και στήν έρημο, όπου δέν υπάρχουν συνομιλίες και ταραχές από τή συγκατοίκηση των ανθρώπων».

Η απάθεια. Τί είναι ή ανθρώπινη απάθεια.

86. Κοντά στά παραπάνω, πρέπει σύντομα νά προσθέσομε εδώ και τό λόγο για τήν απάθεια και τήν τελειότητα κι έτσι σέ λίγο νά δώσομε τέλος στήν παρούσα πραγματεία. Λέει λοιπόν ό Μέγας Βασίλειος: «Εκείνος πού έγινε εραστής του Θεού και ποθεί νά συλλάβει ένα έστω ελάχιστο τής απάθειας Εκείνου κι επιθυμεί νά γευθεί τήν πνευματική αγιότητα, τή γαλήνη, τήν αταραξία και τήν ήμερότητά Του, όπως και τήν ευφροσύνη και τή χαρά πού γεννιούνται από αυτές, αυτός φρόντισε μέ ζήλο νά απομακρύνει τούς λογισμούς κάθε υλικού πάθους πού σκοτίζει τήν ψυχή, και μέ καθαρά μάτια πού δέν τά σκιαζει τίποτε περισκοπεί τά θεία, γειμίζοντας άπληστα από τό φώς τους. Κι άφού εξασκήσει τήν ψυχή του σ' αυτή τήν έξη και κατάσταση, γίνεται οικείος του Θεού στο μέτρο τής όμοιώσεως πού επέτυχε, όπως έπίσης και αξιαγάπητος και πολύ επιθυμητός σ' Αυτόν. Και τούτο γιατί κατόρθωσε τόσο μεγάλο και δυσκολοκατόρθωτο άθλο και μπόρεσε μέσα από τήν ύλη μέ τήν οποία είναι ενωμένος νά πλησιάσει τό Θεό μέ διάνοια καθαρή και χωρισμένη κατά κάποιο τρόπο από τήν ένωση μέ τά σωματικά πάθη». Και αυτά μέν για τήν απάθεια. Για τό τί είναι δέ ή ανθρώπινη απάθεια, γράφει τά έξης ό άγιος Ισαάκ: «Απάθεια είναι όχι νά μήν αισθάνεται κανείς τά πάθη, αλλά νά μήν τά δέχεται. Από τις πολλές και διάφορες αρετές, τόσο τις πρακτικές όσο και τις ψυχικές, τις όποιες αποκτούν οί αγωνιστές, εξασθενούν μέσα τους τά πάθη και δέν μπορούν νά εξεγερθούν εύκολα κατά τής ψυχής. Ούτε ή διάνοια έχει ανάγκη νά προσέχει πάντοτε σ' αυτά, επειδή κάθε ώρα είναι τά νοήματα της απασχολημένα στή μελέτη και τή συνομιλία των άρίστων πραγμάτων πού κινούνται μέσα στο νοϋ από τή σύνεση. Και όταν τά πάθη αρχίσουν νά κινούνται και νά ταραάζονται, ή διάνοια αρπάζεται ξαφνικά μακριά από αυτά μέ τή βοήθεια κάποιας συνετής έννοιας πού πρόβαλε στο νοϋ, κι έτσι μένουν τά πάθη άπρακτα' όπως είπε ό μακάριος Μάρκος: " Ό νοϋς πού μέ τή χάρη του Θεού ολοκληρώνει τις πράξεις των

αρετών και πλησιάζει στη γνώση, ελάχιστα αισθάνεται τό κακό και ανόητο μέρος της ψυχής· επειδή ή γνώση του τον αρπάζει στο ύψος και τον αποξενώνει άπ' όλα τά πράγματα του κόσμου". Και για την αγνότητα τους, καθώς και την λεπτότητα και ελαφρότητα και ταχύτητα του νού τους και την άσκηση τους, καθορίζεται ο νους των αγωνιστών και γίνεται διαυγής, γιατί στέγνωσε ή σάρκα τους από την ασχολία της ησυχίας και την πολλή διαμονή τους σ' αυτή. Χάρη σέ τούτο, ή θεωρία πού έχουν μέσα τους, εύκολα και γρήγορα κυριεύει τον καθένα από αυτούς και τον οδηγεί στην έκπληξη πού τή συντροφεύει. Γι' αυτό έχουν όλο και περισσότερες θεωρίες και ή διάνοια τους δέ στερείται ποτέ υλικό για τή σύνεση, ούτε ζούνε ποτέ χωρίς εκείνα τά όποια προξενεί σ' αυτούς ο καρπός του Αγίου Πνεύματος. Από τή μακροχρόνια συνήθεια εξαλείφονται από την καρδιά τους οί μνήμες πού κινούν τά πάθη της ψυχής και ή ισχύς της εξουσίας του διαβόλου. Γιατί όταν ή ψυχή δέ συμβιβαστεί μέ τά πάθη και δέ συμφιλωθεί μαζί τους μέ τή μελέτη τους, μέ τό νά κατέχεται ακατάπαυστα από άλλη φροντίδα, τότε δέν μπορούν τά ισχυρά νύχια των παθών νά κρατήσουν τις πνευματικές της αισθήσεις». Και ο θεός Διάδοχος* λέει: «Απάθεια δέν είναι νά μή μάς πολεμούν οί δαίμονες, γιατί τότε θά έπρεπε νά φύγομε από τον κόσμο, κατά τον Απόστολο²⁸⁸. αλλά ενώ μάς πολεμούν, νά μένομε άπολέμητοι. Οί σιδερόφρακτοι πολεμιστές τοξεύονται από τούς αντιπάλους τους, ακούνε και τον ήχο του βέλους, ακόμη βλέπουν και τά ίδια τά βέλη πού ρίχνουν εναντίον τους οί εχθροί, αλλά δέν τραυματίζονται λόγω της στερεότητας της πανοπλίας τους. Άλλά εκείνοι μένουν άπολέμητοι επειδή είναι κατάφρακτοι από τό σίδηρο. Εμείς όμως, φορώντας την πανοπλία του αγίου φωτός και την περικεφαλαία της σωτηρίας και οπλισμένοι-μέ όλα τά καλά έργα, άς διασπάσομε τις σκοτεινές φάλαγγες των δαιμόνων. Την καθαρότητα δέν την προκαλεί μόνο τό νά μήν πράττομε πιά τά κακά, αλλά τό νά καταργήσομε ολότελα τά κακά μέ την επιμέλεια των καλών». Και ο άγιος Μάξιμος** διαιρεί την απάθεια σέ τέσσερα είδη λέγοντας: «Πρώτη απάθεια ονομάζω την κίνηση του σώματος πού μένει ανέπαφη από την ενεργητική αμαρτία. Δεύτερη, την τέλεια απόρριψη από την ψυχή των εμπασθών λογισμών, μέ την οποία μαραινεται ολωσδιόλου ή κίνηση των παθών της πρώτης απάθειας, καθώς δέν έχει νά τή διεγείρουν σέ ενέργεια οί εμπασθείς λογισμοί. Τρίτη, την τέλεια ακινησία της επιθυμίας προς τά πάθη, για την οποία γίνεται και ή δεύτερη απάθεια πού συνίσταται στην καθαρότητα των λογισμών. Τέταρτη απάθεια ονομάζω την τέλεια απόθεση από τή διάνοια όλων των αισθητών φαντασιών από αυτή γεννιέται ή τρίτη, πού δέν έχει τις φαντα-

288. Α' Κορ. 5, 10.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 324, κεφ. 98.

**Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 196-7, κεφ. 52 και σελ. 51, κεφ. 36.

σίες τών αισθητών να μορφοποιούν σ' αυτή τις εικόνες τών παθών». Λέει ακόμη: «Απάθεια είναι μία ειρηνική κατάσταση τής ψυχής, κατά τήν οποία ή ψυχή δύσκολα κινείται προς τήν κακία».

Συνέχεια για τήν απάθεια και τήν τελειότητα.

87. Και ό άγιος Έφραίμ ομιλεί για τήν απάθεια και τήν τελειότητα ως έξης: «Οί απαθείς, έκτεινόμενοι αχόρταγα προς τό άκρο επιθυμητό, κάνουν τήν τελειότητα ατέλειωτη· γιατί τών αιωνίων αγαθών δέν υπάρχει τέλος». Και προσθέτει: «Η τελειότητα είναι τέλεια δσον άφορα στην ανθρωπινή δύναμη. Είναι όμως ατέλειωτη γιατί ξεπερνάει τον εαυτό της με τις καθημερινές προσθήκες και υψώνεται συνεχώς μέ τις ανυψώσεις προς τό Θεό». Όμοίως και ό άγιος Νείλος λέει για τήν τελειότητα: «Δύο τελειότητες πρέπει νά έννοήσομε' μία πρόσκαιρη και μία αιώνια, για τήν οποία γράφει ό Απόστολος: "Όταν έρθει τό τέλειο, τότε τό επιμέρους θά καταργηθεί"²⁸⁹. Η φράση "όταν έρθει τό τέλειο" σημαίνει ότι δέν μπορούμε έδώ νά χωρέσομε τή θεία τελειότητα». Επίσης: «Ό θεσπέσιος Παύλος γνωρίζει δύο τελειότητες. Αναγνωρίζει τον ίδιο άνθρωπο ως τέλειο και όχι τέλειο. Τον λέει τέλειο άνθρωπο ως προς τον παρόντα βίο, και τον λέει όχι τέλειο ως προς τον αληθινά τέλειο. Λέει δηλαδή: "Όχι ότι έγιναι τέλειος επειδή έλαβα", και λίγο παρακάτω: "Όσοι λοιπόν είμαστε τέλειοι, έτσι άς σκεφτόμαστε"²⁹⁰».

7/ εμπάθεια, ή ήδυπάθεια, ή προσπάθεια και ή απάθεια.

88. Λέει και ό άγιος Ηλίας ό Έκδικος*: «Κακή ύλη τού σώματος είναι ή εμπάθεια· τής ψυχής, ή ήδυπάθεια· τού νού ή προσπάθεια (ή εμπάθης κλίση). Τής πρώτης όργανο είναι ή άφή· τής δεύτερης, οί λοιπές αισθήσεις· τής τελευταίας, ή διάθεση εναντιώσεως». Επίσης: «Ό ήδυπαθής είναι κοντά μέ τον εμπαθή· ό προσπαθής κοντά μέ τον ήδυπαθή· ό απαθής είναι μακριά από όλους».

Τί είναι εμπαθής, ήδυπαθής, προσπαθής και απαθής και ποιά ή θεραπεία τους.

89. «Εμπαθής είναι εκείνος πού ή άμαρτητική του κλίση είναι ισχυρότερη από τό λογιστικό του, ακόμη κι άν δέν άμαρτάνει έξωτερικά. Ηδυπαθής είναι εκείνος πού έχει τήν ενέργεια τής αμαρτίας ασθενέστερη από τό λογιστικό του, κι άς κινούνται τά πάθη εσωτερικά. Προσπαθής είναι εκείνος

289. Α' Κορ. 13, 10.

290. Φίλιπ. 3, 12 και 15.

*Φιλοκαλία, τόμος Γ', σελ. 39, κεφ. 71-4.

πού είναι πιο κοντά στην ελευθερία παρά στη δουλεία τών μέσων. Απαθής είναι εκείνος πού αγνοεί τή διαφορά δλων αυτών». Για τή σχετική θεραπεία, λέει τά έξης: «Εξαιλείφεται από τήν ψυχή, ή εμπάθεια μέ νηστεία και προσευχή, ή ήδυπάθεια μέ αγρυπνία και σιωπή, και ή προσπάθεια μέ ησυχία και προσοχή. Ή απάθεια συνίσταται από τή μνήμη του Θεού».

Ή πίστη, ή ελπίδα και ή αγάπη.

90. Άλλά επειδή δλων τών αγαθών άρχή και μέσότητα και τέλος, και άν θέλεις και χορηγός και αρχηγός, είναι ή πίστη, ή ελπίδα και ή αγάπη, τό τρίπλοκο αυτό και θεοϋφαντο σχοινί, και προπάντων ή αγάπη — γιατί ό Θεός είναι και λέγεται αγάπη²⁹¹—, δέν είναι δίκαιο νά μή συμπληρώσομε και μέ αυτές τό σύγγραμμα μας. Ή μάλλον, επειδή κατά τον άγιο Ισαάκ, τότε δέχεται κανείς τήν τελειότητα τών πολλών καρπών του Πνεύματος, όταν αξιωθεί τήν τέλεια αγάπη, άς αναφέρομε κάτι και γι' αυτή. Γράφει λοιπόν ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Τώρα λοιπόν, ύστερα από τά προλεχθέντα, μένουν τά τρία αυτά πού σφίγγουν και συγκρατούν τό σύνδεσμο δλων, ή πίστη, ή ελπίδα, ή αγάπη, μεγαλύτερο δέ άπ' όλα ή αγάπη²⁹². Γιατί είναι τό όνομα του Θεού. Έγώ όμως τήν πίστη τή βλέπω σαν ακτίνα, τήν ελπίδα σαν φώς, τήν αγάπη σαν ηλιακό κύκλο, και όλα σαν μία αντανάκλαση και μία λαμπρότητα. Γιατί ή πρώτη δλα μπορεί νά τά κάνει και νά τά δημιουργεί τή δεύτερη τήν περικυκλώνει τό έλεος του Θεού και δέν τήν αφήνει ν' απογοητευθεί²⁹³ ή τρίτη δέν πέφτει ούτε παύει νά τρέχει ούτε αφήνει ποτέ εκείνον πού πληγώθηκε από αυτή νά ηρεμήσει από τή μακάρια μανία». Ακόμη λέει: «Ό λόγος για τήν αγάπη είναι γνώριμος στους Αγγέλους και σ' εκείνους, ανάλογα μέ τήν ενέργεια τής έλλάμψεως. Αγάπη είναι ό Θεός, κι εκείνος πού θέλει νά δώσει τον ορισμό Του μοιάζει μέ τυφλό πού μετράει τήν άμμο τής αβύσσου. Ή αγάπη ως προς τήν ποιότητα της είναι ομοίωση μέ τό Θεό, όσο είναι δυνατό στους θνητούς ως προς τήν ενέργεια είναι μέθη τής ψυχής κατά τό ιδιαίτερο γνώρισμα της είναι πηγή πίστεως, άβυσσος μακροθυμίας, πέλαγος ταπεινώσεως. Αγάπη κυρίως είναι ή απόρριψη κάθε εναντίας σκέψεως, άφού ή αγάπη δέ λογίζεται τό κακό²⁹⁴. Αγάπη και απάθεια και υιοθεσία μόνο κατά τό δνομα διαφέρουν δπως τό φώς, ή φωτιά και ή φλόγα συμπίπτουν σέ μία ενέργεια, έτσι εννόησε και γι' αυτά». Και ό άγιος Διάδοχος*: «Σέ κάθε πνευματική θεωρία, αδελφοί, νά προηγείται ή πίστη, ή ελπίδα, ή αγάπη περισσότερο ή αγάπη. Ή πίστη και ή ελπίδα διδάσκουν τήν καταφρόνηση τών όρωμένων καλών, ενώ ή αγάπη ενώνει τήν ίδια τήν ψυχή μέ τις αρετές του Θεού ανιχνεύοντας μέ νοερή αί-

291. Α' Τω. 4, 8.

293. Ρωμ. 5, 5.

292. Α' Κορ. 13, 13.

294. Α' Κορ. 13, 5.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 286, κεφ. 1 και σελ. 295, κεφ. 34.

σθηση τον άορατο Θεό». Ακόμη: «Άλλη είναι ή αγάπη της ψυχής ή φυσική, κι άλλη εκείνη πού προξενεί σ' αυτή τό Άγιο Πνεύμα. Ή πρώτη κινείται δταν θέλομε, σύμφωνα μέ τή δική μας θέληση, γι' αυτό και εύκολα λεηλατείται από τά πονηρά πνεύματα δταν δέν κρατάμε μέ βία τήν αγαπητική μας προαίρεση. Ή άλλη εξάπτει σέ τόσο βαθμό τήν ψυχή προς τήν αγάπη τού Θεού, ώστε όλα τά μέρη τής ψυχής νά προσκολλώνται στήν ανέκφραστη αγαθότητα τού θείου πόθου μέ μιá απέραντη απλότητα διαθέσεως. Γιατί τότε ό νους, γεμάτος από τήν πνευματική ενέργεια, σάν νά κυοφορεί, αναβλύζει κάποια πηγή αγάπης και χαράς». Και ό άγιος Ισαάκ: «Ή αγάπη πού προέρχεται από κάποια πράγματα, μοιάζει σάν μικρό λυχνάρι πού τρέφεται μέ τό λάδι του και έτσι διατηρεί τό φώς του. "Η και σάν ένας χείμαρρος πού σχηματίζεται από τή βροχή, και δταν λείπει τό νερό πού τον δημιουργησε σταματά και ή ροή του. Ή αγάπη όμως πού έχει αιτία τό Θεό είναι σάν πηγή πού άναβρύζει και πού τά ρεύματα της δέ σταματούν ποτέ, γιατί μόνος ό Θεός είναι πηγή τής αγάπης και τό νερό της είναι ανεξάντλητο». Κι δταν πάλι ερωτήθηκε ποιá είναι ή τελειότητα τών πολλών καρπών τού Πνεύματος, αποκρίθηκε: «Ν' αξιωθεί κανείς τήν τέλεια αγάπη τού Θεού». Κι δταν τον ξαναρώτησαν, από πού γνωρίζει κανείς ότι έφτασε στήν τέλεια αγάπη, αποκρίθηκε: «Όταν κινηθεί μέσα στή διάνοια του ή μνήμη τού Θεού, ευθύς ή καρδιά του κινείται στήν αγάπη Του και τά μάτια του τρέχουν άφθονα δάκρυα. Γιατί ή αγάπη, στή θύμηση τών αγαπητών της συνηθίζει νά προκαλεί τά δάκρυα. Κι ένας τέτοιος άνθρωπος ποτέ δέν έχει έλλειψη από δάκρυα, γιατί δέν τού λείπει ποτέ ή αιτία πού τον φέρνει στή θύμηση τού Θεού, ώστε και στον ύπνο του συνομιλεί μέ τό Θεό. Είναι συνήθεια τής αγάπης νά τά κάνει αυτά. Και αυτή είναι ή τελειότητα τών ανθρώπων σ' αυτή τή ζωή τους». Είπε πάλι: «Ή αγάπη τού Θεού είναι θερμή στή φύση της, κι δταν πέσει δίχως μέτρο πάνω σέ κάποιον, κάνει τήν ψυχή του εκστατική. Γι' αυτό και ή καρδιά εκείνου πού τήν αισθάνθηκε δέν μπορεί νά τή χωρέσει και νά κάνει υπομονή, αλλά κατά τό μέτρο τής ποιότητας και τού βαθμού τής αγάπης πού τού ήρθε, παρατηρείται σ' αυτόν μιá ασυνήθιστη αλλοίωση. Τά αισθητά σημάδια είναι τά έξης. Τό πρόσωπο τού άνθρώπου γίνεται πυρρόχρωμο, όλόχαρο· τό σώμα του θερμαίνεται· απομακρύνεται από αυτόν ό φόβος και ή συστολή και γίνεται σάν εκστατικός· φεύγει από αυτόν ή δύναμη πού συγκεντρώνει τό νοϋ και γίνεται σάν τρελλός· τό φοβερό θάνατο τον θεωρεί χαρά· ή θεωρία τού νοϋ του ουδέποτε διακόπτεται από τή μελέτη τών ουρανίων ενώ είναι απών μιλάει σάν νά είναι παρών, χωρίς νά τον βλέπει κανένας. Ή φυσική γνώση και όραση του φεύγουν από αυτόν και δέ νιώθει μέ τις αισθήσεις τήν κίνηση του μέ τήν οποία κινείται στά πράγματα. Γιατί κι αν πράττει κάτι, δέν τό αισθάνεται τελείως, επειδή ό νους του είναι υψωμένος στή θεωρία και ή διάνοια του είναι σάν νά συνομιλεί πάντοτε μέ κάποιον άλλο. Μέ αυτή τήν πνευματική μέθη μέθυ-

σαν κάποτε οί Απόστολοι και οί Μάρτυρες· και οί μεν γύρισαν δλο τον κόσμο υπομένοντας κόπους και όνειδισμούς, οί δέ κατακομματιάζονταν και έχυναν τό αίμα τους ποτάμι. Και ενώ βασανίζονταν φοβερά, δέν έχαναν τό ζήλο τους αλλά υπέφεραν μέ γενναιότητα· και ενώ ήταν σοφοί, θεωρήθηκαν ανόητοι. Άλλοι περιπλανήθηκαν σέ έρημους, σέ βουνά, σέ σπήλαια και σέ τρύπες τής γης²⁹⁵, ζώντας σέ φαινομενική αταξία, ενώ ήταν πνευματικά εύτακτοι. Αυτή τήν "ανοησία" ειθε νά μάς αξιώσει ό Θεός νά φτάσομε κι εμείς».

7/ αγία Κοινωνία. Πόσα αγαθά μάς προξενεί ή συνεχής μετάληψη μέ καθαρή συνείδηση.

91. Κανένα άλλο δέ συνεργεί και δέ βοηθεϊ τόσο πολύ στήν κάθαρση τής ψυχής, τό φωτισμό τοῦ νου και τον αγιασμό τοῦ σώματος και τή μεταστοιχείωση τους προς τό θειότερο και τήν αθανασία, όπως βέβαια και στήν αποτροπή τών παθών και τών δαιμόνων, ή μάλλον, νά τό πώ πιο σωστά, στήν ένωση και τή θεία και υπερφυσική συνάφεια και άνάκραση μέ τό Θεό, όπως ή συνεχής μετάληψη και κοινωνία τών αγίων άχραντων, αθανάτων και ζωοποιών μυστηρίων τοῦ τιμίου Σώματος και Αίματος τοῦ Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού, μέ ειλικρινή καρδιά και διάθεση, όσο είναι δυνατό στον άνθρωπο. Γι' αυτό είναι πάρα πολύ αναγκαίο νά πούμε μερικά και γι' αυτό τό θέμα και νά τά έντάξομε στο πόνημα μας τούτο, κι έτσι νά τελειώσομε τό λόγο. Η αλήθεια όσων λέμε γίνεται φανερή όχι μόνο από όσα λένε οί Άγιοι, αλλά πολύ περισσότερο από τά ίδια τά λόγια τής Αυτόζωής και Αυτόαλήθειας. Γιατί λέει: «Έγώ είμαι ό άρτος τής ζωής. Αυτός είναι ό άρτος πού κατεβαίνει από τον ουρανό, ώστε όποιος τρώγει από αυτόν νά μήν πεθάνει. Έγώ είμαι ό άρτος πού δίνει ζωή, πού κατέβηκε από τον ουρανό· άν φάγει κανείς από αυτόν, θά ζήσει αιώνια. Και ό άρτος πού θά δώσω έγώ είναι τό σώμα μου, τό όποιο θά προσφέρω για νά ζήσει ό κόσμος. Άν δέν φάγετε τή σάρκα τοῦ Υιού τοῦ ανθρώπου και δέν πιείτε τό αίμα Του, δέν έχετε μέσα σας ζωή. Όποιος τρώγει τή σάρκα μου και πίνει τό αίμα μου, έχει ζωή αιώνια. Η σάρκα μου είναι αληθινή τροφή και τό αίμα μου είναι αληθινό ποτό. Εκείνος πού τρώγει τή σάρκα μου και πίνει τό αίμα μου είναι ενωμένος μαζί μου κι έγώ μέ αυτόν. Ό Πατέρας, ή πηγή τής ζωής, μέ απέστειλε, κι έγώ ζώ εξαιτίας Του· κι όποιος τρώγει έμένα, θά ζήσει εξαιτίας μου. Αυτός είναι ό άρτος πού κατέβηκε από τον ουρανό· όποιος τρώγει τον άρτο αυτό, θά ζήσει αιώνια».²⁹⁶ Και ό χριστοφόρος Παύλος λέει τά έξης: «Έγώ παρέλαβα από τον Κύριο εκείνο πού σας παρέδωσα· ότι δηλαδή ό Κύριος Ιησούς, τή νύχτα πού ήταν νά παραδοθεί, έλαβε άρτο και άφού έκανε ευχαριστήρια προσευχή τον έκοψε σέ κομμάτια και έί-

295. Έβρ. 11, 38.

296. 1ω. 6, 48· 50-51· 53-58.

πε: "Λάβετε, φάγετε· τούτο είναι τό σώμα μου πού προσφέρεται γιά χάρη σας. Αυτό νά τό κάνετε συνεχώς γιά νά μέ θυμάστε". Επίσης, όταν τελείωσε τό δείπνο, πήρε και τό ποτήρι και είπε: "Αυτό τό ποτήρι είναι ή νέα διαθήκη πού σφραγίζεται μέ τό αίμα μου· κάθε φορά πού θά πίνετε από αυτό, νά τό κάνετε στήν ανάμνηση μου". Γιατί κάθε φορά πού θά τρώγετε αυτόν τον άρτο και θά πίνετε από αυτό τό ποτήρι, διακηρύττετε τό θάνατο τού Κυρίου, κι αυτό θά γίνεται ωσότου Αυτός νά έρθει. Ώστε όποιος τρώγει τον άρτο αυτό ή πίνει τό ποτήρι τού Κυρίου άναξίως, γίνεται ένοχος απέναντι στο σώμα και τό αίμα τού Κυρίου. Άς εξετάζει λοιπόν ό καθένας μέ προσοχή τον εαυτό του, και τότε νά τρώγει από τον άρτο και νά πίνει από τό ποτήρι. Όποιος τρώγει και πίνει άναξίως, τρώγει και πίνει τήν καταδίκη του, γιατί δέν αναγνωρίζει σέ αυτά τό σώμα τού Κυρίου. Γι' αυτό έχετε ανάμεσα σας πολλούς ελαφριά ή βαριά άρρωστους, καθώς και αρκετούς θανάτους. Γιατί άν εξετάζαμε προσεκτικά τον εαυτό μας δέ θά επισύραμε τήν τιμωρία τού Θεού. Άλλά όταν ό Κύριος μάς τιμωρεί, μάς παιδαγωγεί, γιά νά μήν καταδικαστούμε τελικά μαζί μέ τον κόσμο».²⁹⁷

Είναι ανάγκη νά μάθουμε τό θαύμα των άγιων Μυστηρίων· τί είναι, γιατί δόθηκαν και ποιά είναι ή ωφέλεια τους.

92. Γράφει ό Χρυσόστομος: «Είναι ανάγκη νά μάθουμε τό θαύμα των Μυστηρίων τί είναι, γιατί δόθηκαν και ποιά είναι ή ωφέλεια τού πράγματος. Είμαστε ένα σώμα²⁹⁸ και μέλη τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού από τή σάρκα Του και τά όστά Του²⁹⁹. Όσοι είναι μνημένοι, άς παρακολουθήσουν τά λεγόμενα. Λοιπόν, γιά νά μή γίνουμε ένα σώμα μόνο κατά τήν αγάπη, αλλά και στήν κυριολεξία νά αναμιχθούμε μέ τή σάρκα Του, μάς έδωσε νά γίνει τούτο μέ τήν τροφή πού μάς χάρισε, γιά νά δείξει τον πόθο πού έχει γιά μάς. Γι' αυτό άνέμειξε τον εαυτό Του μ' εμάς και ζύμωσε τό σώμα Του μέ τό δικό μας, γιά νά γίνουμε ένα, σάν σώμα ενωμένο μέ τήν κεφαλή. Γιατί αυτό είναι γνώρισμα εκείνων πού ποθούν υπερβολικά. Αυτό υπαινισσόταν κι ό Ίώβ κι έλεγε γιά τούς υπηρέτες του, στους οποίους ήταν υπερβολικά αγαπητός, ότι γιά νά δείξουν τον πόθο τους έλεγαν "Ποιος θά μάς δώσει νά χορτάσουμε από τις σάρκες του;"³⁰⁰. Γι' αυτό τό λόγο λοιπόν τό έκανε αυτό και ό Χριστός, γιά νά μάς οδηγήσει σέ μεγαλύτερη αγάπη και νά δείξει τον πόθο Του προς εμάς, δίνοντας τον εαυτό Του όχι μόνο νά τον δούν εκείνοι πού τον επιθυμούν, αλλά και νά τον αγγίσουν και νά τον φάγουν και νά τον βάλουν βαθιά μέσα στή σάρκα τους και νά περιπλεχθούν μαζί Του και νά ικανοποιήσουν όλο τον πόθο τους». Επίσης: «Εκείνοι πού μετέχουν στο πανάγιο Σώμα και τό τίμιο Αίμα, στέκονται μαζί μέ τούς Αγγέλους

297. Α' Κορ. 11, 23-32.

299. Έφ. 5, 30.

298. Ρωμ. 12, 5.

300. Ίώβ 31, 31.

και τούς Αρχαγγέλους και τις επουράνιες δυνάμεις, φορώντας την ίδια τη βασιλική στολή του Χριστού και κρατώντας τά πνευματικά δπλα. Και δέν είπα ακόμη τίποτα, γιατί φορούν ένδυμα τους τον ίδιο τό Βασιλιά. Άλλά επειδή είναι μέγα και φρικτό και θαυμαστό, έτσι αν προσέλθεις μέ καθαρότητα, προσήλθες στή σωτηρία σου, ένώ αν προσέλθεις μέ πονηρή συνείδηση, προσήλθες σέ κόλαση και τιμωρία. Γιατί όποιος τρώγει και πίνει άναξίως τό Σώμα και τό Αίμα του Κυρίου, τρώγει και πίνει τήν καταδίκη του³⁰¹. Άν δηλαδή εκείνοι πού λερώνουν τή στολή του βασιλιά τιμωρούνται όπως εκείνοι πού τή σχίζουν, δέν είναι καθόλου παράλογο, και αυτοί πού μέ άκάθαρτη διάνοια δέχονται τό Σώμα του Κυρίου νά τιμωρηθούν τό ίδιο μ' εκείνους πού τό ξέσχισαν μέ τά καρφιά. Και πρόσεξε πόσο φοβερή έδειξε ό Παύλος τήν τιμωρία μέ τό νά πει: "Όταν παραβεί κανείς τό Μωσαϊκό νόμο και βεβαιώσουν τήν παράβαση δύο ή τρεις μάρτυρες, θανατώνεται χωρίς επιείκεια. Σκεφτείτε πόσο βαρύτερη τιμωρία θά υποστεί εκείνος πού ποδοπάτησε τον Υιό του Θεού και θεώρησε χωρίς αξία τό αίμα τής Νέας Διαθήκης, μέ τό οποίο και αυτός αγιάστηκε."³⁰² Όσοι λοιπόν μετέχομε σ' αυτό τό Σώμα, όσοι γευόμαστε αυτό τό Αίμα, εννοείται ότι γευόμαστε Εκείνον πού κάθεται στον ουρανό, πού τον προσκυνούν οί "Άγγελοι, πού είναι δίπλα στήν άφθαρτη Δύναμη. 'Αλοίμονο! Πόσοι δρόμοι για τή σωτηρία μας υπάρχουν! Μάς έκανε σώμα δικό Του, μάς μετέδωσε τό σώμα Του· και κανένα από αυτά δέ μάς αποτρέπει από τά κακά. Τί άσυγκινησία, τί αναισθησία!» Και πάλι: «Κάποιος γέροντας θαυμαστός μου διηγήθηκε ότι αξιώθηκε νά δει και νά ακούσει κάτι τέτοιο· εκείνοι πού μέλλουν νά αναχωρήσουν από τή ζωή, άν τύχει νά έχουν κοινωνήσει μέ καθαρή συνείδηση τά θεία μυστήρια όταν είναι νά πεθάνουν, τούς συνοδεύουν Άγγελοι και τούς παίρνουν από έδώ, για χάρη τής θείας μεταλήψεως». Και ό θεός Ιωάννης ό Δαμασκηνός λέει: «Επειδή είμαστε διπλοί και σύνθετοι, πρέπει και ή γέννηση νά είναι διπλή. Επίσης και ή τροφή μας νά είναι σύνθετη. Ή γέννηση λοιπόν μάς δίνεται μέ τό νερό και μέ τό Πνεύμα. Ή τροφή είναι αυτός ό ίδιος ό άρτος τής ζωής, ό Κύριος μας Ιησούς Χριστός, πού κατέβηκε από τον ουρανό. Και όπως στο βάπτισμα, επειδή είναι συνήθεια νά λούζονται οί άνθρωποι και νά αλείφονται μέ λάδι, ένωσε μέ τό λάδι και τό νερό τή χάρη του Πνεύματος και τό έκανε λουτρό αναγεννήσεως, έτσι κι επειδή συνηθίζομε νά τρώμε ψωμί και νά πίνομε νερό και κρασί, ένωσε μέ αυτά τή θεότητα Του και τά έκανε Σώμα και Αίμα Του, ώστε μέ τά συνηθισμένα και τά φυσικά νά φτάσομε στα υπερφυσικά. Είναι σώμα αληθινά ενωμένο μέ τή θεότητα, τό σώμα πού πήρε από τήν Αγία Παρθένο. Όχι ότι κατεβαίνει από τούς ουρανούς αυτό τό σώμα πού αναλήφθηκε, αλλά ό άρτος και ό οίνος μεταβάλλονται σέ Σώμα και Αίμα Θεού. Άν έρωτας για τον τρόπο πώς γίνεται αυτό, σου αρκεί νά ακούσεις ότι, διά Πνεύματος Αγίου. Όπως από τήν Αγία

301. Α' Κορ. 11, 29.

302. Έβρ. 11, 28-29.

Θεοτόκο δια Πνεύματος Ἁγίου δημιούργησε ὁ ἴδιος για τον εαυτό Του σάρκα ὁ Κύριος, και τίποτε ἄλλο δέ γνωρίζομε, ἔκτος ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινός και ενεργῆς και παντοδύναμος, ἐνῶ ὁ τρόπος ἀνεξερεύνητος. Σ' ἐκείνους λοιπόν πού μεταλαμβάνουν ἀξίως και μέ πίστη, χαρίζει ἀφεση ἀμαρτιῶν και ζωὴ αἰώνια και γίνεται φύλαξη τῆς ψυχῆς και τοῦ σώματος. Γιὰ ἐκείνους ὁμως πού μεταλαμβάνουν ἀνάξια και χωρὶς πίστη, γίνεται γιὰ κόλαση και τιμωρία τους, ὅπως και ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Και δέν εἶναι ὁ ἄρτος και ὁ οἶνος τύπος τοῦ σώματος και τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μή γένοιτο, ἀλλά τό ἴδιο τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ θεωμένο, και τό ἴδιο τό αἷμα. " Ἡ σάρκα μου, λέει ὁ Κύριος, εἶναι ἀληθινή τροφή και τό αἷμα μου εἶναι ἀληθινό ποτό"³⁰³. Εἶναι σῶμα και αἷμα Χριστοῦ, πού συναρμῶζει τήν ψυχή και τό σῶμα μας, δέν ἀφανίζεται, δέ φθείρεται, δέν ἀποβάλλεται τελικά ὅπως οἱ τροφές, ἀλλά συνιστά τήν ὑπαρξη και τή συντήρηση μας. Καθαρίζει κάθε ρύπο. Μάς παίρνει χρυσάφι νοθευμένο, και μάς καθαρίζει μέ τήν πύρωση πού ξεχωρίζει τό γνήσιο ἀπό τις προσμίξεις, γιὰ νά μήν κατακριθοῦμε στή μέλλουσα ζωὴ μαζί μέ τον κόσμο³⁰⁴. Μέ αὐτό καθαριζόμαστε και ἐνωνόμαστε μέ τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ και μέ τό Πνεῦμα Του και γινόμαστε σῶμα Χριστοῦ. Αὐτός ὁ ἄρτος εἶναι ἡ ἀπαρχή τοῦ μέλλοντος ἄρτου, ὁ ὅποιος εἶναι ὁ "ἐπιούσιος"³⁰⁵. Γιατί τό "ἐπιούσιος" σημαίνει ἡ τον μέλλοντα, δηλαδή τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ τον ἄρτο πού λαμβάνομε γιὰ τή συντήρηση τῆς υπάρξεως μας. Ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου εἶναι πνεῦμα ζωοποιό, γιατί συνελήφθη μέ τή δύναμη τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, και δι,τι γεννήθηκε μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος εἶναι πνεῦμα³⁰⁶. Αὐτό βέβαια τό λέω ὄχι γιατί ἀναιρῶ τήν υλική φύση τοῦ σώματος, ἀλλά γιὰ νά φανερώσω τή ζωοποιό και θεϊκή ἰδιότητα του. Αὐτά λοιπόν λέγονται "ἀντίτυπα τῶν μελλόντων", ὄχι γιατί δέν εἶναι πράγματι σῶμα και αἷμα Χριστοῦ, ἀλλά γιατί τώρα μέ αὐτά μετέχομε στή θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ τότε νοητά, μέ μόνη τή θέα». Και ὁ θειότατος Μακάριος λέει: «Ὅπως τό κρασί ἀπλώνεται μέσα σέ ὅλα τά μέρη ἐκείνου πού τό πίνει, και γίνεται τό κρασί μέσα του κι αὐτός μέσα στο κρασί, ἔτσι κι ἐκεῖνος πού πίνει τό Αἷμα τοῦ Χριστοῦ ποτίζεται τό Πνεῦμα τῆς Θεότητος, τό ὅποιο ἐνώνεται μέ τήν τέλεια ψυχή και ἡ ψυχή μέ αὐτό. Και ἀφού ἔτσι ἀγιαστεί, γίνεται ἀνάξια τοῦ Κυρίου. Ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ὅλοι ποτιστήκαμε ἀπό τό ἴδιο Πνεῦμα³⁰⁷. Και μέ τή θεία Ευχαριστία, ἐκεῖνοι πού μεταλαμβάνουν ἀληθινά, ἀξιῶνονται νά γίνουν μέτοχοι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κι ἔτσι μποροῦν οἱ ἀξίες ψυχές νά ζήσουν ατούς αἰῶνες. Και ὅπως ἡ ζωὴ τοῦ σώματος δέ συντηρεῖται ἀπό αὐτό, ἀλλά ἀπό ἔξω ἀπό αὐτό, μέ πράγματα δηλαδή ἀπό τή γῆ, ἔτσι εὐδόκησε ὁ Θεός και ἡ ψυχή ὄχι ἀπό τή δική της φύση, ἀλλά ἀπό τή θεότητα Του, ἀπό τό ἴδιο Του τό Πνεῦμα και τό φῶς νά ἔχει και τροφή και ποτό και ἔνδυση, τά ὅποια εἶναι ἡ πραγ-

303. Ἰω. 6, 55.

305. Ματθ. 6, 11.

307. Α' Κορ. 12, 13.

304. Α' Κορ. 11, 32.

306. Ἰω. 3, 6.

ματική ζωή τής ψυχής. Γιατί ή θεία φύση έχει και άρτο πού δίνει ζωή, Αυτόν πού είπε: «Έγώ είμαι ό άρτος τής ζωής»³⁰⁸. Έχει και νερό ζωντανό³⁰⁹ και οίνο πού ευφραίνει³¹⁰ και έλαιον άγαλλιάσεως³¹¹. Ό άγιος Ισιδωρος λέει: «Η μετάληψη των θείων Μυστηρίων ονομάζεται κοινωνία, γιατί μάς χαρίζει τήν ένωση μέ τό Χριστό και μάς κάνει κοινωνούς τής βασιλείας Του». Και ό όσιος Νείλος: «Αδύνατο μέ άλλο τρόπο νά σωθει ό πιστός και νά λάβει άφεση των αμαρτιών του και νά επιτύχει τή βασιλεία των ουρανών, αν δέ μεταλαμβάνει μέ φόβο και πίστη και πόθο τά μυστικά και άχραντα Μυστήρια, τό Σώμα και τό Αίμα του Χριστού». Επίσης και ό Μέγας Βασίλειος στήν επιστολή του προς τήν πατρικία Καισαρία γράφει: «Τό νά κοινωνούμε κάθε μέρα και νά μεταλαμβάνομε τό άγιο Σώμα και Αίμα του Χριστού είναι καλό και ωφέλιμο, άφού ό ίδιος λέει " Εκείνος πού τρώγει τή σάρκα μου και πίνει τό αίμα μου μένει σ' εμένα και έγώ σέ αυτόν, κι έχει ζωή αιώνια"³¹². Και ποιος αμφιβάλλει ότι τό νά μετέχει κανείς συνεχώς στή ζωή, δέν είναι άλλο, παρά νά ζει μέ πολλούς τρόπους; Όσο για μάς, κοινωνούμε τέσσερις φορές τήν εβδομάδα, τήν Κυριακή, τήν Τετάρτη, τήν Παρασκευή και τό Σάββατο και σέ άλλες ήμερες άν τύχει μνήμη κάποιου Αγίου» —άπό αυτό υποθέτω ότι τις ήμερες αυτές λειτουργούσε ό "Άγιος, γιατί δέν μπορούσε νά λειτουργεί κάθε μέρα, άφού είχε τόσες φροντίδες. Είπε και ό άγιος Άπολλώς ότι «πρέπει ό μοναχός, άν είναι δυνατό, νά κοινωνεί τά μυστήρια του Χριστού κάθε μέρα. Γιατί εκείνος πού απομακρύνεται άπό αυτά, απομακρύνεται άπό τό Θεό. Ένώ εκείνος πού συνεχώς κοινωνεί, δέχεται συνεχώς τό σώμα του Χριστού. Γιατί είπε ή σωτήρια φωνή: " Εκείνος πού τρώγει τή σάρκα μου και πίνει τό αίμα μου μένει σ' εμένα και έγώ σέ αυτόν"³¹³. Αυτό λοιπόν συμφέρει στους μοναχούς, νά κάνουν συνεχώς ανάμνηση του σωτηρίου πάθους. Ό μοναχός πρέπει κάθε μέρα νά είναι έτοιμος και νά τακτοποιεί τον εαυτό του ώστε νά είναι πάντοτε άξιος νά δεχτεί τά άγια Μυστήρια επειδή μέ αυτά αξιωνόμαστε νά λάβομε και τήν άφεση των αμαρτιών μας». Λέει και ό Ιωάννης τής Κλίμακος: «Άν ένα σώμα, όταν αγγίζει ένα άλλο, αλλοιώνεται κατά τήν ενέργεια του, πώς δέ θά αλλοιωθει εκείνος πού αγγίζει τό σώμα του Θεού μέ αθώα χέρια;» Γράφει και στο Γεροντικό: «Ό Ιωάννης ό Βοστρηνός, άνθρωπος άγιος και μέ εξουσία κατά πνευμάτων ακαθάρτων, ρώτησε δαίμονες πού κατοικούσαν μέσα σέ κόρες και πού εξαιτίας τους ήταν κυριευμένες άπό μανία και υπέφεραν φοβερά, και τούς είπε: " Ποιά πράγματα φοβάστε άπό τούς Χριστιανούς;" Και αυτοί απάντησαν: " Έχετε πράγματι τρία μεγάλα πράγματα εκείνο πού φοράτε στο λαιμό σας, εκείνο πού λούξεστε στήν Εκκλησία κι εκείνο πού τρώτε στή Λειτουργία". Αυτός ρώτησε πάλι: " Ποιο άπό τά τρία αυτά φοβάστε περισσότερο;" Και αποκρίθηκαν: " Άν φυλάγατε κα-

308. 1ω. 6, 48.

310. Ψαλμ. 103, 15.

312. 1ω. 6, 54 και 56.

309. 1ω. 4, 10.

311. Ψαλμ. 44, 8.

313. 1ω. 6, 56.

λά εκείνο πού μεταλαμβάνετε, κανένας από μάς δέ θά μπορούσε νά βλάψει Χριστιανό"». Αυτά λοιπόν πού φοβούνται περισσότερο οί δαίμονες είναι ό Σταυρός, τό Βάπτισμα και ή θεία Κοινωνία.

Τέλος τών θεμάτων πού αναπτύχθηκαν αναλυτικά, και μικρή παραίνεση προς τον έρωτήσαντα.

93. Ιδού λοιπόν, φίλτατο τέκνο, ικανοποιήθηκε ή αίτηση σου μέ τή βοήθεια τού Θεού. "Αν αυτό έγινε όπως τό περίμενες και τό επιθυμούσες, δέ γνωρίζομε ακριβώς· πάντως τόση είναι ή δύναμη μας, και ό Θεός αγαπά νά ενεργούμε κατά τή δύναμη μας. Πρόσεξε λοιπόν νά μή σταματήσει ως εδώ ή φιλομάθεια και ή φιλοπονία σου, αλλά νά φανείς και ατά έργα φιλομαθής και πρόθυμος. Γιατί λέει και ό ένδοξος 'Αδελφός: «Αγαπητοί αδελφοί μου, νά γίνεστε τηρητές τού λόγου κι όχι μόνο ακροατές, ξεγελώντας τον εαυτό σας. Γιατί όποιος είναι μόνο ακροατής τού νόμου κι όχι τηρητής, αυτός μοιάζει μέ άνθρωπο πού βλέπει τον εαυτό του μέσα σ' ένα καθρέφτη και φεύγοντας ξεχνάει αμέσως πώς ήταν. "Όποιος όμως μελέτησε τον τέλειο νόμο τής ελευθερίας και έμεινε σταθερός σ' αυτόν, όποιος δηλαδή δέ στάθηκε απλός ακροατής πού ξεχνάει, αλλά τον εφαρμόσε στήν πράξη, αυτός μέ τήν έμπρακτη εφαρμογή θά είναι μακάριος».³¹⁴

Πώς πρέπει νά ακούμε και νά εννοούμε τά πνευματικά λόγια τών Πατέρων.

94. Πρώτα απ' όλα, νά ακούς και νά εννοείς μέ πίστη και μέ τήν πρόποσα ευλάβεια τά θεία και πνευματικά θεσπίσματα τών Πατέρων. Γιατί λέει ό άγιος Μακάριος: «Τά πνευματικά είναι απλησίαστα στους απείρους· στήν αγία όμως και πιστή ψυχή έρχεται ή κοινωνία τού Αγίου Πνεύματος για νά τήν κάνει νά τά εννοήσει. Και οί επουράνιοι θησαυροί τού Πνεύματος γίνονται φανεροί μόνο σ' εκείνον πού τούς δοκίμασε. Ό αμήντος ούτε καν νά τά εννοήσει μπορεί. Άκουε λοιπόν μέ ευλάβεια γι' αυτά, μέχρις ότου φτάσεις κι έσύ μέ τήν πίστη σου νά αξιωθείς νά τά επιτύχεις. Γιατί τότε θά μάθεις μέ τήν πείρα τών οφθαλμών τής ψυχής σέ ποιά αγαθά και μυστήρια μπορούν νά μετάσχουν και εδώ οί ψυχές τών Χριστιανών. Μέ αυτή τή γνώση, θά μαζέψεις πολύ γρήγορα και τούς καρπούς και τήν ωφέλεια απ' όσα διάβασες στις Γραφές ή άκουσες· και από τό νά μαθαίνεις και νά πράττεις θά προκόψεις και στο νά παρακινείς μέ τήν πείρα σου και νά οδηγείς και άλλους προς τά πνευματικότερα και άγνωστα στους πολλούς. Πράγμα πού εύχομαι νά σου συμβεί, μέ τή στήριξη σου στο παντοδύναμο χέρι τού Χριστού και τήν οδηγία Του. Αμήν». Επειδή όμως ό πολύς λόγος είναι εχθρός

314. Γακ. 1, 22-26.

τής ακοής, δπως και ή υπερβολική τροφή στο σώμα, και «πάν μέτρον άριστον», πρέπει κι έμεις, αποφεύγοντας τήν υπερβολή και προτιμώντας τό μέτρο, νά πούμε λίγα ακόμη, σάν νά κάνομε μιά σύντομη ανακεφαλαίωση τής πραγματείας αυτής, και έπειτα νά ρίξομε τήν άγκυρα τού λόγου.

Ανακεφαλαίωση. Πώς πρέπει νά προσευχόμεσθε. Ό αληθινός φωτισμός και ή θεία δύναμη.

95. Λένε οί Πατέρες: Όποιος θέλει νά έχει έλλογη νήψη, ας προσπαθήει πάντοτε νά προσεύχεται καθαρά και προσεκτικά μέσα στην καρδιά μέ τήν εισπνοή, και μόνο τά λόγια τής προσευχής νά προσέχει και νά μελετά και νά σκέφτεται, δηλαδή τό «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ τού Θεού, έλέησόν με». Αυτό ώς τον καιρό πού θα φωτιστεί ό νούς μέσα στην καρδιά, δπως λέει ό άγιος Διάδοχος*: «Όσοι μελετούν ακατάπαυστα τό ένδοξο και πολυπόθητο όνομα τού Κυρίου Ιησού στο βάθος τής καρδιάς τους, αυτοί μπορούν νά βλέπουν καμιά φορά και τό φώς τού νού τους». Όταν γίνει αυτό, μέ τή βοήθεια τού Θεού, άπό τότε και στο έξης θά πορευτούμε χωρίς πλάνη και εμπόδια τον υπόλοιπο δρόμο τής κατά Θεόν ζωής μας, καθώς θά βαδίζομε μέσα στο φώς ή μάλλον ώς «υιοί φωτός», δπως λέει ό φωτοπάροχος Ιησούς: «Έως δτου έχετε μεταξύ σας τό φώς, πιστεύετε στο φώς, για νά γίνετε υιοί τού φωτός»³¹⁵, κ<*: «Έγώ είμαι τό φώς τού κόσμου· εκείνος πού μέ ακολουθεί δέ θά βαδίσει στό σκοτάδι, αλλά θά έχει τό φώς τής ζωής»³¹⁶. Και ό Δαβίδ λέει στον Κύριο: «Μέ τό φώς Σου θά δούμε φώς»³¹⁷. Και ό θειότατος Παύλος: «Ό Θεός πού είπε νά λάμψει φώς άπό τό σκοτάδι, Αυτός έλαμψε μέσα στις καρδιές μας»³¹⁸. Μέ τό φωτισμό αυτό, σάν λυχνάρι άσβηστο και ολόφωτο, οδηγούνται οί πραγματικοί πιστοί και βλέπουν καθαρά όσα είναι πέρα άπό τις αισθήσεις και ανοίγεται σ' αυτούς, επειδή είναι καθαροί στην καρδιά³¹⁹, ή ουράνια πύλη όλης τής ισάγγελης ζωής και καταστάσεως. Και άπό αυτόν πάλι, σάν άπό ήλιο, ανατέλλει σ' αυτούς τό χάρισμα τής εξετάσεως τών ψυχών, ή διάκριση, ή διόραση, ή προόραση και τά όμοια. Και γενικά, μέ αυτόν λάμπει σ' αυτούς όλη ή φανέρωση και ή αποκάλυψη τών αφανών μυστηρίων, και μέ τή βοήθεια τού Πνεύματος ξεχειλίζουν άπό δύναμη υπερφυσική και θεία. Και μέ τήν υπερφυσική αυτή δύναμη ελαφρύνει τό γήινο μέρος τους, ή μάλλον ή βαριά σάρκα λεπτύνεται και ανυψώνεται και πετά πρός τά επάνω. Μέ αυτή τή φωτιστική δύναμη πού χαρίζει τό "Άγιο Πνεύμα μερικοί άπό τούς αγίους Πατέρες, μέσα στό σώμα ακόμη, πέρασαν μέ στεγνά πόδια, σάν νά ήταν άυλοι και ασώματοι, ποτα-

315. Ίω. 12, 36.

317. Ψαλμ. 35, 10.

319. Ματθ. 5, 8.

316. Ίω. 8, 12.

318. Β' Κορ. 4, 6.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 302, κεφ. 59.

μούς αδιάβατους και θάλασσες απέραντες, διάνυσαν μακρές και πολυήμερες πορείες σέ μία στιγμή, κι έκαναν κι άλλα μεγάλα θαύματα στον ουρανό, στή γή, τον ήλιο, στή θάλασσα, σέ ερημιές, σέ πόλεις, σέ κάθε τόπο και χώρα, μέ θηρία και ερπετά, και γενικά σέ όλη τήν κτίση και μέ όλα τά στοιχεία τής φύσεως, και δοξάστηκαν μέ όλα. Και όταν στέκονταν σέ προσευχή, τά άγια και τίμια σώματα τους σηκώνονταν από τή γή σάν νά τά κρατούσαν φτερά, καθώς ή ακαταμάχητη και ένθεη και άυλη φωτιά τής χάρης μετέβαλε σέ στάχτη τή σωματική παχύτητα και τό βάρος και τούς έκανε νά ανυψώνονται πανάλαφροι —θαύμα εξαισιο—, καθώς μεταστοιχειώνονταν και άναχωνεύονταν προς τό θεϊότερο μέ τή θεουργική παλάμη τής ισχύος και τής χάρης πού κατοικούσε μέσα τους. Και μετά τό θάνατο, μερικών από αυτούς και τά σεβάσμια σώματα παραμένουν αδιάλυτα, γιά νά πιστοποιούν ολοφάνερα τήν υπερφυσική χάρη και δύναμη πού κατοικεί μέσα σ' αυτούς και σέ όλους εκείνους πού έχουν βέβαιη πίστη. Μετά δέ τήν κοινή και παγκόσμια ανάσταση μέ τήν ίδια φωτιστική δύναμη τού Πνεύματος, βγάζοντας κατά κάποιο τρόπο φτερά, θ' άρπαχθούν μέσα στά σύννεφα γιά νά προϋπαντήσουν τον Κύριο στον αέρα, όπως λέει ό μύστης τών άρρητων θεϊότατος Παύλος³²⁰, κι έτσι θά είναι πάντοτε μαζί μέ τον Κύριο. Έκτος από αυτά, και ό διαγγελέας τού Πνεύματος Δαβίδ ψάλλει: «Κύριε, θά πορευθούν μέ τό φώς τού προσώπου Σου και μέ τήν πεποίθηση στο όνομα Σου θά άγάλλονται όλη τήν ήμερα —τήν αιώνια, εννοείται—, και μέ τή δικαιοσύνη Σου θά δοξαστούν. Γιατί Έσύ είσαι τό καύχημα τής δυνάμεως τους, και εξαιτίας τής ευαρέσκειας Σου θά αποδειχθεί ακαταμάχητη ή ισχύς μας»³²¹, και: «Οί δυνατοί τού Θεού υψώθηκαν από τή γή πάρα πολύ»³²². Και ό μεγαλοφωνότατος Ησαΐας ανακηρύττει: «Εκείνοι πού υπομένουν τον Κύριο, θά βγάλουν φτερά, θά πάρουν νέα δύναμη»³²³. Και ό άγιος Μακάριος: «Κάθε ψυχή, ή οποία μέ τήν πίστη και τήν επιμέλεια όλων τών αρετών αξιώθηκε από έδώ μέ δύναμη και εσωτερική βεβαιότητα νά ντυθεί τελείως τό Χριστό και νά ενωθεί μέ τό επουράνιο φώς τής άφθαρτης εικόνας, αξιώνεται νά δέχεται πάντοτε χειροπιαστή γνώση τών ουρανίων μυστηρίων. Και κατά τήν ήμερα τής αναστάσεως, μέ τήν ίδια επουράνια εικόνα τής δόξας τό σώμα θά συνδοξαστεί μέ τήν ψυχή και θά άρπαχθεί, όπως είναι γραμμένο, από τό Πνεύμα στους ουραμούς γιά νά προϋπαντήσει τον Κύριο στον αέρα³²⁰, και θά αξιωθεί νά γίνει όμοιο μέ τό δοξασμένο σώμα τού Κυρίου»³²⁴. Και τότε θά βασιλέψουν ψυχή και σώμα αιώνια μαζί μέ τό Χριστό.

"Άλλη ανακεφαλαίωση.

96. Αρχή και αιτία αυτών τών πρωτάκουστων και πέρα από τό λόγο

320. Α' Θεσ. 4, 17.

322. Ψαλμ. 46, 10.

324. Φιλιπ. 3, 21.

321. Ψαλμ. 88, 16-18.

323. Ήσ. 40, 31.

λόγων είναι ή ησυχία με πλήρη άμεριμνία πού αναφέραμε, ή προσοχή και ή προσευχή. Αυτές οί αρετές έχουν ώς βάθρο τους στερεό και έπαλη απόρθητη τήν κατά δύναμη εκπλήρωση όλων των θεοποιών εντολών. 'Από τήν άμεριμνία, τήν ησυχία, τήν προσοχή και τήν προσευχή γεννιέται ή κίνηση και ή θέρμη τής καρδιάς, ή οποία καίει τά πάθη και τους δαίμονες και καθαρίζει τήν καρδιά όπως σέ χωνευτήριο. 'Από αυτή, γεννιέται ό πόθος και ό χωρίς τέλος έρωτας προς τον Κύριο Ιησού Χριστό. 'Από αυτόν χύνονται γλυκά οί κρουνοί τών καρδιακών δακρύνων, μέ τά όποια ή ψυχή και τό σώμα καθαίρονται και αλείφονται μέ τή μετάνοια, τήν αγάπη, τήν ευχαριστία και τήν εξομολόγηση, όπως μέ τό αρωματικό ύσσωπο. 'Από αυτά προέρχεται ή γαλήνη και ή ειρήνη τών λογισμών πού δέν έχει κανένα όριο και ξεπερνά κάθε νό³²⁵, και από αυτές ή χιονοφεγγόφωτη έλλαμψη. Και τέλος ή απάθεια —όσο μπορεί νά φτάσει ό άνθρωπος— και ή ανάσταση τής ψυχής πριν από τό σώμα και ή αναμόρφωση και επιστροφή στο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση μέ τήν πράξη, τήν θεωρία, τήν πίστη, τήν ελπίδα και τήν αγάπη, και ή ολική ανύψωση προς τό θεό και ή άμεση ένωση μέ Αυτόν και ή έκσταση και ή παύση και ή στάση —κατά τό παρόν όπως μέσα σέ καθρέφτη και σάν απεικόνιση³²⁶ και σάν πρόγευση, κατά τό μέλλον όμως ή τελείως τέλεια και αιώνια μέθεξη και απόλαυση τοῦ Θεού πρόσωπο προς πρόσωπο.

Η ησυχία μέ υπακοή είναι πράγματι ή απλανής και αληθινή και πατροπαράδοτη και θεάρεστη ζωή. Αυτή ευλόγως ονομάστηκε από τους Αγίους «κρυμμένη έν Χριστώ ζωή».

97. Αυτή είναι ή οδός και ή κατά Θεόν νοερή ζωή και ιερή εργασία τών πραγματικών Χριστιανών, ή αληθινή και απλανής και γνήσια και ανόθευτη, ή ολοφάνερα κρυμμένη στο Χριστό ζωή³²⁷. Αυτή τή χάραξε και τή μυσταγόγησε ό θεάνθρωπος και γλυκύτατος Ιησούς, τήν περπάτησαν οί θείοι Απόστολοι και κατόπιν ακολούθησαν πιστοί σ' αυτούς οί έπειτα από αυτούς ένδοξοι αρχηγοί και διδάσκαλοι μας, οί όποιοι από τήν αρχή τής παρουσίας τοῦ Χριστού στον κόσμο και μέχρι σήμερα λάμπουν σάν φωτεινά αστέρια μέσα στον κόσμο μέ τις ακτινοβολίες τών ζωοποιών λόγων τους και τά θαύματα τους. Αυτοί διέδωσαν ό ένας στον άλλο και στά δικά μας χρόνια τον καλό αυτό σπόρο³²⁸, τήν ιερή ζύμη³²⁹, τήν αγία απαρχή³³⁰, τήν ασφαλή παρακαταθήκη³³¹, τή χάρη, τήν έξ ύψους δύναμη³³², τό πολύτιμο μαργαριτάρι³³³, τήν ένθεη πατρική κληρονομιά, τό θησαυρό τον κρυμμένο

325. Φίλιπ. 1, 7.

326. Α' Κορ. 13, 12.

327. Κολ. 3, 3.

328. Ματθ. 13, 24.

329. Ματθ. 13, 33.

330. Ρωμ. 11, 16.

331. Α' Τιμ. 6, 20.

332. Λουκ. 24, 49.

333. Ματθ. 13, 46.

στο χωράφι³³⁴, τον αρραβώνα του Πνεύματος³³⁵, τό βασιλικό σημάδι, τό ζωντανό και ορμητικό νερό³³⁶, τή θεία φωτιά, τό σεβάσμιο άλας, τό χάρισμα, τό σφράγισμα, τό φως και τά όμοια με αυτά. Αυτό και θά κληροδοτείται και θά μεταβιβάζεται μυστικά από γενιά σε γενιά ως τή δευτέρα παρουσία του Χριστού. Γιατί δέν ψεύδεται εκείνος που υποσχέθηκε: «Ιδού, έγγώ θά είμαι μαζί σας για πάντα ως τή συντέλεια του κόσμου· αμήν»³³⁷.

"Αν και υπάρχουν κι άλλοι δρόμοι σωτηρίας, αυτός όμως είναι ο ξεχωριστός και βασιλικός που οδηγεί στην υιοθεσία.

98. Υπάρχουν βέβαια κι άλλοι καλοί δρόμοι και τρόποι ζωής και, άν θέλεις, και εργασίες καλές, που οδηγούν ατή σωτηρία και αναπαύουν τον άνθρωπο που τις ασκεί, παίρνοντας τον από τό χέρι και φτάνοντας τον μέχρι τήν κατάσταση του δούλου ή του μισθωτού, όπως είπε και ο Σωτήρας: «Κοντά στον Πατέρα μου υπάρχουν πολλοί τόποι διαμονής»³³⁸. 'Αλλά αυτός ο δρόμος που αναφέραμε είναι ο βασιλικός και ξεχωριστός, και υψηλότερος και ανώτερος απ' όλες τις εργασίες όσο ή ψυχή είναι ανώτερη από τό σώμα, γιατί ανακαινίζει τον άνθρωπο που τον βαδίζει όπως πρέπει, και από χόμα και στάχτη τον κάνει με τή δύναμη του Πνεύματος υιο του Θεού και θεό με παράδοξο τρόπο, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος: «Όταν έρθει τό "Άγιο Πνεύμα στην ψυχή του ανθρώπου, του δίνει ζωή, του δίνει αθανασία, κι ενώ είναι πεσμένος κάτω, τον σηκώνει· κι εκείνο που κινήθηκε με κίνηση αιώνια από τό Άγιο Πνεύμα, έγινε δν άγιο. Κι επειδή κατοίκησε μέσα του τό Πνεύμα, ο άνθρωπος αποκτά αξία προφήτη, αποστόλου, αγγέλου, θεού, ενώ πρωτύτερα ήταν χόμα και στάχτη»³³⁹.

Αυτός ο τρόπος ζωής έχει πολλά ονόματα επειδή ή εργασία του είναι υψηλή.

99. Γι' αυτό και οι θείοι Πατέρες τιμούν αυτό τό δρόμο με πολλά και ποικίλα και ένδοξα ονόματα. Τον είπαν δρόμο γνώσεως, πράξη αξιέπαινη και θεωρία εύστοχη, προσευχή που ξεπερνά κάθε πλάτος, νήψη του νοϋ, νοερή εργασία, έργο του μέλλοντος αιώνος, αγγελική ζωή, ουράνια βιοτή, χώρα των ζώντων, μυστική εποπτεία, πνευματική πανδαισία, θεουργικό παράδεισο, ουρανό, ουράνια βασιλεία, βασιλεία του Θεού, υπέρφωτο γνώφο, κρυμμένη έν Χριστώ ζωή, θεοπτία και θέωση, που είναι τό πιο υπερφυσικό, και τά όμοια. Αυτούς τους θείους Πατέρες ακολουθώντας κι εμείς που συζούμε με τή λάσπη και με τήν κατασκευή πλίνθων³⁴⁰, δηλαδή με τους πο-

334. Ματθ. 13, 44.

337. Ματθ. 28, 20.

340. Έξ. 1, 14.

335. Β' Κορ. 1, 22.

338. Ίω. 14, 2.

336. Ίω. 4, 14.

339. Γεν. 18, 27.

νηρούς και ακάθαρτους λογισμούς και λόγους και έργα, σπεύσαμε, αγαπητέ, νά έκπληρώσωμε μέ προθυμία την αίτησή σου. Και μάλιστα καθώς ζήτησες, δέ διστάσαμε νά μιλήσωμε και πάνω από τό μέτρο τών δυνάμεων μας γιά χάρη τής αγάπης μας σ' εσένα και τής εντολής τών Πατέρων, δπως είπαμε και στο προοίμιο τού λόγου. Σέ αυτή τήν ισάγγελη ζωή πρυτανεύει ή καινή και απόρρητη οικονομία και ενανθρώπηση τού Λόγου και Υίου τού Θεού, μέ τήν ευδοκία τού άναρχου Πατέρα και μέ τή συνεργεία τού Αγίου Πνεύματος.

Ηθικός επίλογος

Μαζί μέ τή βοήθεια και τή χάρη τον Θεού, πρέπει κι εμείς δσο μπορούμε νά φροντίζομε και νά αγωνιζόμαστε νά αξιωθούμε αυτές τις υπερφυσικές και μέγιστες δωρεές από τώρα, σάν αρραβώνα, και νά μήν τις χάσομε, ό μή γένοιτο, από μιά μικρή ραθυμία.

100. Άφοϋ λοιπόν έχομε μπροστά μας, αγαπητοί, τέτοια και τόσο μεγάλα αγαθά, όχι μόνο ως ελπίδες και μελλοντικές υποσχέσεις, αλλά αληθινά και πραγματικά από τώρα, άς σπεύσομε, σάς παρακαλούμε, δσο έχομε καιρό. Άς τρέξομε, άς αγωνιστούμε γιά νά τά αξιωθούμε κι έμεις αυτά μέ μικρή και σύντομη φροντίδα και λίγο κόπο μας, και περισσότερο μέ τή δωρεά και τή χάρη τού Θεού. Άς άκούσωμε τον θείο κήρυκα Παύλο πού λέει: «Δέν ίσοσταθμίζουν όσα ύποφέρομε τώρα τή δόξα πού μάς επιφυλάσσει ό Θεός νά μάς αποκαλύψει στο μέλλον»³⁴¹. Ή μάλλον, άν αγωνιστούμε, θά λάβομε από τώρα, σύμφωνα μέ αυτόν, ως απαρχή και αρραβώνα³⁴². Γιατί άν εκείνοι πού καλούνται από τή χαμηλότερη τάξη σέ βασιλική συγγένεια και φιλία, κάνουν τά πάντα και μέ έργα και μέ λόγια και μέ επινοήσεις και επιχειρούν και αυτά τά αδύνατα και πολλές φορές καταφρονούν και τή ζωή τους, γιά χάρη τής δόξας αυτής και τής τιμής, τής ρευστής και πρόσκαιρης, πού καμιά φορά καταλήγει δχι σέ κάτι χρήσιμο, αλλά στον πλήρη όλεθρο· πόσο άραγε, δπως είναι εύλογο, πρέπει νά πασχίσομε και νά αγωνιστούμε όταν καλούμαστε σέ κοινωνία και γάμο και ένωση μέ τό Θεό, τον Βασιλέα δλων τών βασιλέων και Δημιουργό, τόν μόνο άφθαρτο και αώνιο πού δίνει στους δικούς Του δόξα και τιμή λαμπρή και μόνιμη; Και δέν είναι μόνο αυτό· αλλά έχομε λάβει και δικαίωμα νά γίνομε παιδιά Του. Γιατί λέει: «Σέ δσους τόν δέχθηκαν και πίστεψαν στο όνομα Του έδωσε τό δικαίωμα νά γίνουν παιδιά τού Θεού»³⁴³. Μάς δίνει τό δικαίωμα, δέ μάς τραβά τυραννικά ούτε μάς βιάζει χωρίς τή θέληση μας· γιατί πάντοτε ή τυραννία κάνει τόν τυραννούμενο νά ετοιμάζει εξέγερση εναντίον τού τυράννου, γιά νά θεραπεύσει μέ κακό τό κακό. Αυτό τό κάνει ό Θεός τιμώντας τό αρχαίο άξίωμα μας τής αύτεξουσιότητας, και γιά νά είναι τό καλό καμωμένο εντελώς από

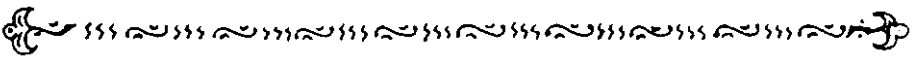
341. Ρωμ. 8, 18.

342. Ρωμ. 8, 23.

343. Γω. 1, 12.

τή δική Του ευαρέσκεια και χάρη, άλλα τό κατόρθωμα να τό αποδώσει στη δική μας φροντίδα και επιμέλεια. Και Εκείνος, άν και είναι Θεός και Κύριος, ολο τό δικό Του εργο τό έκανε —γιατί όλους και δμοια τους έπλασε και για χάρη δλων απέθανε, για νά τους σώσει δλους εξίσου. Σ' εμάς δμως μένει νά προσέλθομε, νά πιστέψομε, νά φιλιωθούμε με τό Θεό, νά λατρεύομε με φόβο, προθυμία και αγάπη τον φιλόανθρωπο Κύριο και Προνοητή πού μάς αγάπησε πραγματικά, ώστε νά θελήσει και θάνατο έπονείδιστο νά υπομείνει εκούσια για χάρη μας, για νά μάς απαλλάξει από την τυραννία του διαβόλου, του άρχέκακου εχθρού, νά μάς συμφιλιώσει με τον Πατέρα και Θεό και νά μάς κάνει κληρονόμους Θεού και συγκληρονόμους δικούς Του, πράγμα πού είναι τό παραδοξότατο και μακαριότατο. "Ας μην άποξενώσομε λοιπόν, για χάρη μικρής και σύντομης ραθυμίας και αμέλειας και οποιασδήποτε ψεύτικης ηδονής, τούς εαυτούς μας_ από τόσα πολλά και μεγάλα αγαθά και βραβεία και απολαύσεις. Άλλά ας τά πράξομε δλα κι ας εργαστούμε, κι άν παραστεί ανάγκη ας μη λυπηθούμε ουτε και τή ζωή μας, όπως έκανε Εκείνος για χάρη μας, άν και Θεός. Έτσι θ' αξιωθούμε και τις από τώρα και δλες τις μέλλουσες δωρεές και τά στεφάνια. Αυτά εΐθε νά τά επιτύχομε δλοι μας μέ τήν ευαρέσκεια και τή χάρη του ύπεραγάθου και ελεήμονος, του Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού, ό όποιος ταπεινώσε τόσο πολύ τον εαυτό Του για χάρη μας και ανταμείβει από τώρα τούς ταπεινούς πλούσια και ενεργά μέ τήν υπερφυσική και θεοποιό χάρη Του. Σε Αυτόν αρμόζει δλη ή δόξα και ή τιμή και ή προσκύνηση, μαζί μέ τον άναρχο και άχραντο Πατέρα Του και τό συναΐδιο και πανάγιο και αγαθό και ζωοποιό Του Πνεύμα, τώρα και πάντοτε και στους απέραντους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

[ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΑΓΓΕΛΙΚΟΥΔΗΣ]

Εισαγωγικά σχόλια

Για τον δσιο Κάλλιστο 'Αγγελικούδη τον Μελενικιώτη, ήσυχαστή κατά τό β' ήμισυ τοῦ 14ου αιώνας, τά υπομνήματα των έκδοτων της Φιλοκαλίας σιωποῦν, παρά τό γεγονός, δι εν άγνοια τους ανθολογοῦν ώρισμένα υψηλής πνευματικότητος έργα του*, αποδιδόμενα τήν εποχή εκείνη σέ άλλους. Τό φαινόμενο δέν είναι άνεξηγήτον, άν λάβει κανείς υπ' δψιν τις δυσκολίες ανευρέσεως χειρογράφων κωδίκων στις διάφορες βιβλιοθήκες σπήν ενδοχώρα και σπή Δύση και επομένως τής κριτικής τών κειμένων κατά τον 18ον αιώνα, δταν συντεάχθη ή Φιλοκαλία, ούτε περιέρχον είναι δι υπάρχουν στά συνοπτικά σημειώματα της μερικές ανακρίβειες σέ ονόματα και χρονολογίες.

Η Φιλοκαλία δέν είναι έργον έπιστημονικόν, άλλα συλλογή κειμένων, πού εύωδιάζουν τή χάρη τοῦ 'Αγίου Πνεύματος και παρεδόθησαν από αγίους Μοναχούς και κυρίως Ήσυχαστές, πολλές φορές μέ ανωνυμία ή ψευδωνυμία από τήν βαθύτατη ταπεινώση τους. Έτσι ευρισκόμεθα προ μιας συγχύσεως στον Ε' τόμο, περί τών Καλλίστων, πού φέρονται ως οί συγγραφείς φιλοκαλικών κειμένων, τά όποια αποτελούν άντικείμενον έρεύνης συγχρόνων θεολόγων, ημετέρων και έτεροδόξων**. Άλλα δταν ό Παύλος επικαλείται ένα δαβιτικό στίχο, «διεμαρτύρατο δέ πού τις λέγων...», δείχνει δι τό δνομα τοῦ αγίου είναι άδιάφορον, δταν ό λόγος του είναι άγιοπνευματικός και αυτό έχει σημασία.

Θα αρχίσουμε συνεπώς τον σχολιασμό τών κειμένων, μέ κάποια επιφύλαξη ως προς τά οριστικά συμπεράσματα για τήν πατρότητα τους, δεδομένου δι οι έρευνες συνεχίζονται και οί θεολόγοι δέν έχουν συμφωνήσει ακόμη.

Γιά τον Κάλλιστον 'Αγγελικούδη, Ήσυχαστή στο Μελένικον τής ανατολικής Μακεδονίας, γι' αυτό και Μελενικιώτη, πληροφορούμεθα από τήν σπουδαία εργασία τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Στυλ. Παπαδοπούλου, δι τό μικρό απόσπασμα υπό τό δνομα τοῦ Καλλίστου Τηλικούδη, ανήκει από άνέκδοτον «ογκώδες και χυμώδες νηπτικόν έργον» τοῦ Καλλίστου 'Αγγελικούδη. Τοποθετη-

*Πρόκειται για τά έξης: α) Τά κεφάλαια 15-83 «Περί προσευχής», πού επιγράφονται ως τοῦ πατριάρχου Καλλίστου, β) «Περί ήσυχαστικής τριβής», πού επιγράφεται ως τοῦ Καλλίστου Τηλικούδη και γ) «Περί θείας ενώσεως και βίου θεωρητικόν», πού επιγράφεται ως τοῦ Καλλίστου Καταφυγίωτου. Ενδεχομένως είναι δικό του και τό έργο «Εκλογή από τών Αγίων Πατέρων περί προσευχής και προσοχής».

**Από ελληνικής πλευράς, μέ τό πρόβλημα αυτό ασχολήθηκαν ό καθ. Στ. Παπαδόπουλος («Καλλίστου 'Αγγελικούδη κατά Θωμά 'Ακινάτου», Αθήνα 1970), ό επίκ. καθ. Δημ. Γόνης («Τό συγγραφικόν έργον τοῦ οικουμενικού πατριάρχου Καλλίστου Α'», Αθήνα 1980), ό π. Συμεών Κούτσας («0&116108 Αη^εΐσοικιβδ. ΟυαιΓβ τΓβίββ Ηβ8)Ού&816δ ίηε<υΐ8», Στραβούργο 1984).

μένος μέσα στο κυρίαρχο ρεύμα του ήσυχασμού του 14ου αιώνας, ο Όσιος έγραψε σημαντικό σύγγραμμα κατά του έργου του Θωμά Άκινάτου «Κατά Ελλήνων».

Οι αριστοτελικοί συλλογισμοί του Θωμά, δίδουν στον Κάλλιστο την ευκαιρία ν' αναπτύξει την Όρθόδοξη θεολογία πάνω στο κεντρικό πρόβλημα της γνώσεως του Θεού, που απασχολεί έντονα τον 14ο αιώνα. Στην ανάπτυξη του Καλλίστου διακρίνεται ή οξυτάτη αντίθεση Ανατολής και Δύσεως στο επίμαχον αυτό θέμα. Δεν πρόκειται για μία θεωρητική διαφωνία, αλλά για ριζικώς διαφορετική αντίληψη των προϋποθέσεων, τής μεθόδου και των αποτελεσμάτων της σχέσεως Θεού και άνθρωπου.

Είναι άραγε αυτή ή σχέση καθαρώς διανοητική κατανόηση, σκεπτική διαδικασία και λογική σύλληψη του Θεού εκ μέρους του άνθρωπου, όπως ισχυρίζεται ο Θωμάς, ή μήπως πρόκειται για μετοχή του όλου ανθρώπου σε μιά προσωπική κοινωνία και σχέση με τον Θεόν, που υπερβαίνει κάθε εννοιολογικό προσδιορισμό; Αυτό τό τελευταίο προσπαθεί νά καταδείξει ο Ήσυχαστής Κάλλιστος, όσον ο λόγος του επιτρέπει, βασιζόμενος στην αγία Γραφή, όπως την ερμήνευσε ή μακρά ασκητική εμπειρία τής Όρθοδοξίας, και ν' αποκαλύψει την ανεπάρκεια τής αριστοτελικής ερμηνείας του Ευαγγελίου.

Ή ουσιαστική προσφορά του Καλλίστου στην Εκκλησία, έγκειται ακριβώς στο ότι άντιπαρέθεσε στο δυτικό σχολαστικισμό —που οδηγεί στην άγνωσία του Θεού— την έν Αγίω Πνεύματι εμπειρία της. Μέ τά υπό σχολιασμόν έργα του, διαρκώς προτείνει την αγιότητα, την στενή οδό γνώσεως του Θεού, όχι βέβαια δια μαθημάτων, αλλά διά παθημάτων έν Κυρίω Ιησού, διά του «πάσχειν» τά θεία.

Όπως ήδη σημειώσαμε στο προηγούμενο σχόλιο, τά 83 κεφάλαια ανήκουν στον Κάλλιστον Άγγελικούδη, πλην των πρώτων 14ων, που αναφέρονται στην νοερά προσευχή και είναι γνήσιος καρπός του άκολουθούντος την παράδοση του διδασκάλου του αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου πατριάρχου Καλλίστου. Επομένως τά 69 Κεφάλαια, ως ύφος, ήθος, φραστική καί λεκτική ιδιοτυπία, ως όροι ασκητικοί και θεολογικοί, ως εύρύτης θεωρητική, με τή χρήση τής άποφατικής οδού και γενικώς ή ύψη των, συμπίπτουν με τά χαρακτηριστικά των άλλων έργων του, που θά σχολιάσουμε, και με τό αντιρρητικό «Κατά Θωμά».

Ό όσιος Άγγελικούδης ήταν μέγας Ήσυχαστής και δυναμικός θεολόγος, όπως καταφαίνεται από την ρωμαλέα σκέψη του, αλλά και αγιώτατος, πλήρης Πνεύματος Αγίου, κατοικητήριο θείας σοφίας, εξαιρετικής φυσικής καταβολής, μεγάλης θεολογικής εμβελείας, κάτοχος σπανίας δογματικής γνώσεως, με πλούσιο τό χάρισμα του λόγου και του κάλλους του φθέγματος.

Τά 69 Κεφάλαια, που πραγματεύονται για τή θεία προσευχή, τή νοερά και καρδιακή, για την πνευματική θεωρία και για τους θεωρητικούς, για τό θείο φωτισμό και τόν θείον έρωτα και για τά μυστικά ενεργήματα του θείου Πνεύματος, αναλύει μεταχειριζόμενος πότε τις κοινές πνευματικές εμπειρίες, πότε την καταφατική και πότε την άποφατική θεολογικήν οδό με καταπληκτικήν ευχέρεια, που αφήνουν άφωνο τόν μεμνημένον αναγνώστη, τόν αιχμαλωτίζουν, τόν ανεβάζουν σε

ουράνιους κόσμους, τον θερμαίνουν, τον μεθούν πνευματικώς και τον έκστασιάζουν ερωτικώς.

Και ενώ ώρισμένα Κεφάλαια, επειδή είναι διδακτικά και απευθύνονται, ως γενική αγωγή, σέ μη τελείους Ἠσυχαστές, για να τους ελκύσουν στις κορυφές τῆς ἡσυχαστικῆς εμπειρίας, εγράφησαν μέ αναστολές και περιορισμούς τῶν προσωπικών βιωμάτων, όμως τά περί προσευχῆς Κεφάλαια, τά περί θεωρίας και οἱ προσωπικές προσευχές τοῦ θεοῦ Καλλίστου Ἀγγελικουόδη, επειδή αποτελοῦν κένωση τῶν εμπειριῶν και τῶν μυστικών οργίων τῆς αγιασμένης ψυχῆς του και τῶν ἐλλάμψεων του μεγάλου νοῦ του, ρέουν ελεύθερα, εξομολογητικά, αποκαλυπτικά και φανερώνουν τις ερωτικές ἐνέργειες τοῦ «ἐρωτουργοῦ» Αγίου Πνεύματος σπῆν θεοφόρα καρδιά του, δίνοντας ἔτσι τό μέτρο τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου. Ἰδού μία εκφραστική εξομολόγηση του: «...Πῶς, Δέσποτα, ὀρών σε ἐν τῇ καρδιά μου λάμποντα νύκτωρ και μεθ' ἡμέραν...; οἴμοι, δσον αμαρτωλός εγώ!».

Ὅπως ἤδη σημειώσαμε, τό ἐπ' ὀνόματι Καλλίστου Τηλικουόδη κείμενο ἀποδίδεται στον δσιον Κάλλιστον Ἀγγελικουόδη, ὡς αποτελοῦν μικρόν ἀπόσπασμα τοῦ «ογκώδους και χυμώδους νηπτικού ἔργου» του. Πρόκειται γιά ἓνα κείμενον δντως νηπτικόν, ἡσυχαστικόν και θεολογικόν, δπου εκτίθενται μέ ιδιαίτερη χάρη οἱ προϋποθέσεις ἐνώσεως μέ τον Θεόν και δπου, ἐνώ ἐξαιρεται ἡ νοερά και καρδιακή προσευχή και περιγράφονται οἱ καρποί της, κατά τήν νηπτική παράδοση, ὁ Ἀγγελικουόδης συνιστά και τις πνευματικές θεωρίες, διά τῶν ὁποίων ἀνάγεται ὁ νοῦς σπῆν θεωρία τῶν ιδιωμάτων τοῦ Θεοῦ, δπως παρατηρεῖται και στα ἄλλα ἔργα του, ἀναγνωρίζοντας βέβαια δτι, γιά νά εὔρει κανεῖς «ἕτερον τινα ἐγκάρδιον οὐρανόν, ἐνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός», χρειάζεται πολὺς ἀγώνας και κόπος στις προσευχές.

Ὁ δσιος Κάλλιστος Ἀγγελικουόδης, δπως προκύπτει ἀπό τά ἔργα του, εἶναι ἓνας μεγάλος δογματικός θεολόγος και ευρύτατος Ἠσυχαστής, πού συνεδύασε ἐκτακτη φυσική καταβολή, εκκλησιαστική παιδεία και πλούσια χάρη. Και ὁ μὲν δογματικός θεολόγος φανερώνεται μέ τό ἔργο του «κατά Θωμά», ὁ δέ ὑψίνους και πλατύνους Ἠσυχαστής και μέγας διδάσκαλος τοῦ Ἠσυχασμοῦ ἀναδεικνύεται μέ τά «Περί θείας ἐνώσεως και βίου θεωρητικῶν» 92 Κεφάλαια, ἐπιγραφόμενα σπὸν ἀγνωστο Κάλλιστο Καταφυγιώτη.

Μόλις χρειάζεται νά λεχθεῖ δτι ἡ «περί θεωρητικῶν βίου και θείας ἐνώσεως» διδασκαλία του κινεῖται μέσα ἀτό μεγάλο ποτάμι τοῦ παραδοσιακοῦ Ἠσυχασμοῦ τοῦ 14ου αἰῶνος, πού τέμνεται στα δύο ἐνιαῖα ρεύματα τῆς καρδιακῆς προσευχῆς και τῆς νοεράς θεωρίας. Και αὐτός ὁ συνδυασμός ἀμφοτέρων τῶν ρευμάτων—πλείστοι θεοὶ Πατέρες, ἀκολουθοῦσαν μόνο τό ἓνα ἢ περισσότερο τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο— καθιερώνει τον ἡμέτερο Κάλλιστον ὡς δντως εὐρύτατον Ἠσυχαστῆν και μύστη τῆς νοούμενης κτίσεως.

Κατά βάθος τά δύο ρεύματα καταλήγουν σπῆν «θεῖαν ἐνωση». Ἡ χρήση τῶν μεθόδων, ἐνώ μέχρις ἐνός σημείου εἶναι ἡ αὐτή και μέ μόνην αὐτή φθάνουν πολλοὶ Ἄγιοι σπῆν ἐνωση, σέ ἓνα ποικίλο βαθμό, κατά τό μέτρο τῆς δεκτικότητας των, ἄλλοι, κοσμημένοι μέ μείζονες νοητικές δυνάμεις, κατά τήν πορεία των προς τήν

ένωση χρησιμοποιούν και άλλη. Ἡ κοινή μέθοδος, υστέρᾳ ἀπὸ πνευματικῶν ἀγώνων, τείνει σὴν ἐνοποίηση τῶν ψυχονητικῶν λειτουργιῶν «ἐν τῇ καρδίᾳ», μετὰ τὴν καρδιακὴν προσευχὴν, ὅπου, ἐνεργούντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πραγματοποιεῖται ἡ μυστικὴ ένωση μετὰ τὸν Θεόν. Ἡ ἄλλη μέθοδος εἶναι ἡ θεωρία. Καὶ ἐπειδὴ τὸ σχολιαζόμενον ἔργον τοῦ ὁσίου Καλλίστου Ἀγγελικοῦδῃ ἀναφέρεται κυρίως στὸ θεωρητικὸ βίον, χρησιμοποιεῖται ἡ θεωρητικὴ μέθοδος, ποῦ ἔχει ὡς ἀφετηρία τῆς τὰ ἀρεοπαγιτικά συγγράμματα, διέρχεται ἀπὸ τὸν Εὐάγγιον καὶ τὸν ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴ καὶ καταλήγει στὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμά καὶ σὲ ὠρισμένους Ἑσυχαστὲς διδασκάλους τοῦ 14ου αἰῶνος. Γι' αὐτὸ εἶναι φανερὴ ἡ ἐξάρτηση τοῦ Θεοῦ Ἑσυχαστοῦ ἀπὸ τὰ ἀρεοπαγιτικά συγγράμματα καὶ ἡ πυκνὴ ἀναφορά του σὲ αὐτά, ὅπως καὶ στὸν ἅγιον Μάξιμον.

Ὁ δοσις Πατέρας ἀναχωρεῖ, ὡς ἀπὸ ἀρχῆς, ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ἔχει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κατὰ χάριν. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποῦ δὲν κάνει χρῆσιν τῆς θεωρητικῆς ιδιότητος τοῦ νοῦ, εὐρίσκεται σὲ πλάνη. Καὶ ἀναφέρει περιπτώσεις ἁγιαζομένων αγωνιστῶν, ποῦ ἀπὸ ἀπαιδευσία καὶ ἀγνοία κλείνουν τὴν ὀπτική δύναμιν τοῦ νοῦ πρὸς τὶς νοητὲς ἀκτίνες γύρω ἀπὸ τὸν νοητὸ Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης.

Ἡ πνευματικὴ θεωρία, ποῦ ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸν νοῦν καὶ ποῦ ὀνομάζεται «θεωρία κατ' ἐπιβολήν» —ἐν ἀντιθέσει ἀπὸ αὐτὴν ποῦ ἐνεργεῖται στὸν καθαρὸ νοῦ ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ λέγεται «θεωρία κατὰ παραδοχὴν»— ἀπαιτεῖ τρία βασικά στοιχεία: πίστις, σοφία καὶ χάρις τοῦ Πνεύματος. Τὸ πρῶτον στάδιον εἶναι ἡ κτίσις, ὅπου εἰκονίζονται ἡ σοφία, ἡ ἀγαθότης, τὸ κάλλος καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ. Τὸ δεύτερον, εἶναι ἡ θεωρία τῶν ιδιωμάτων τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπειρία, ἡ ἀωνιότης, τὸ ἀναρχον, τὸ φῶς, ἡ δόξα, ἡ ἀγαθότης καὶ ἄλλες ἀναρίθμητες δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, ποῦ μέσα στὸν ὠκεανὸν αὐτὸν τῶν τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ ὁ νοῦς μετὰ καὶ γίνεται ἐκστατικός. Τὸ τρίτον εἶναι ἡ θεία ένωση, ὅπου ὁ νοῦς σιωπᾷ.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ θεωρητικὸς βίος τοῦ ὁσίου Καλλίστου δὲν ἔχει καμμιά σχέση μετὰ τὸν ἀντίστοιχον τοῦ Ἰουδαίου Φίλωνος, οὔτε τὸ Ἐνα - Θεὸς σχετίζεται μετὰ τὸ Ἐν καὶ τὴν ἐκστασιν τῶν νεοπλατωνικῶν, ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπὸ συγκριτικὰς μελέτας μεγάλων θεολόγων. Ἄλλωστε ἤδη ὁ μέγας θεωρητικὸς τῆς ἀποβλεπτικῆς μυστικῆς ἐδήλωσε τὶς προϋποθέσεις τῆς συναντήσεως τοῦ Ἐνὸς καὶ τὴν ποιότητα τῆς ἐκστάσεως: πίστις σὴν Ἁγίᾳ Τριάδι, σοφία πνευματικὴ καὶ μετοχή Ἁγίου Πνεύματος, ἀπὸ τὰ ὅποια δὲς οἱ φιλοσοφίαι εἶναι ἄμοιροι.

Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀποβλεπτικὴ μυστικὴ εὐρίσκεται, ὅπως σημειώσαμε, μέσα σὲ πολὺβουον ποτάμι τῆς ἁγιοπνευματικῆς παραδόσεως, πρὸς κατοχύρωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὑπενθυμίζομε τὸν λόγον τοῦ Μ. Βασιλείου: «Νοῦς μὴ σχεδανόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω... ἐπάνεισι μὲν πρὸς εαυτὸν, δι' εαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ έννοιαν ἀναβαίνει, κάκεινῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἔλλαμπόμενος...». Αὐτὴ ἡ ἀποβλεπτικὴ κίνησις τοῦ νοῦ προϋποθέτει, βέβαια, ἀπόλυτην καθαρότητα ψυχῆς καὶ σώματος καὶ νοῦ, ὅπως ἀποφαίνονται ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες, ἀφοῦ ἐνεργεῖ σ' αὐτὰς τὶς στιγμὰς τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ποῦ ὡς ἀγαθὸν ἐνοποιεῖ προηγουμένως τὶς ψυχονη-

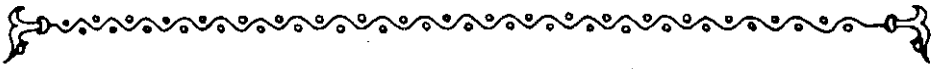
τικές δυνάμεις, ενώ κάθε πάθος είναι διασπαστικό και διαιρετικό, όπως ορίζεται.

Επίσης ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς μάς προσφέρει πλήθος κειμένων της αποβλεπτικής μυστικής και της ενώσεως με τον Θεόν —άφου ο νους γίνεται υπεράνω σαρκός, κόσμου και κοσμοκράτορος. Σχεδόν ολόκληρη ή διδασκαλία του αναφέρεται στη θεωρητική μέθοδο, άφου και ο ίδιος ακολουθούσε και τά δύο ρεύματα της παραδοσιακής αγωγής, της νοεράς και καρδιακής προσευχής και της θεωρητικής μυστικής —πού την θεωρεί ως δείγμα υγιούς ψυχής— και πού κορυφώνεται στο β' λόγο του στα Εισόδια της Θεοτόκου, την οποία θεωρεί ως πρώτην έφαρμόσασα και πρώτη διδάξασα την έν Χριστώ θεωρία και ένωση.

Δέν υπάρχει δυνατότης στο σύντομο σχολιασμό νά αναπτυχθούν οι αγγελικές εμπειρίες του οσίου Καλλίστου Ἀγγελικουόδη, του τόσο ολίγον γνωστού μεγάλου αυτού Ἡσυχαστού και θεολόγου στην πιο γνήσια εκδοχή. Θά θέλαμε όμως νά επιστήσουμε την προσοχή του φιλοκάλου και αγαπώντος την πνευματική ζωήν άναγνώστου, έκτος των καλλιστιανών αριστουργηματικών κειμένων, στις ερωτικές προσευχές του προς τον ζωοποιόν Κύριον, πού συνέθεσε τραυματισμένος από θεϊόν έρωτα ο μέγας Ἡσυχαστής, όταν ο τεθεωμένος νους του κατέβαινε από τον ύπερφωτο γνώφο της άγνωσίας του Θεού, όπου όμως ήταν ενωμένος με τον Θεόν και έβλεπε μή βλέπων και άκουγε μή ακούων, και ψηλαφούσε άναφώς και έγεύετο αυτής της υπέρ νουν και λόγον θεοποιούσης απείρου αγαθότητας και αγάπης, ως «άρρητον έρωτα», ως «ακατάληπτον κατάληψιν», διαρκώς φλογιζόμενος για την κατάληψιν του ακατάληπτου.

Μέ αυτά τά μεθύοντα από τις εύωδιες του Αγίου Πνεύματος καλλιστιανά άνθη, όπως και μέ άλλα εφάμιλλα αγίων ανδρών, ή αγία Εκκλησία μας στολιζόμενη, προβάλλεται ως δντως Εκκλησία Αγίων, όχι μόνον ως «μή έχουσα σπίλον ή ρυτίδα ή τι των τοιούτων» (Έφ. 5, 27), αλλά και ως νύμφη Χριστού κατ' ένέργειαν, όπου αδονται έπιθαλάμια άσματα, από εδώ, όπου δργια του Αγίου Πνεύματος και νοεροί βακχικοί έρωτες και όπου αναπέμπονται ύμνοι και ωδές πνευματικές προς τον νυμφίο Χριστόν, από τά βάθη των αγιασμένων καρδιών, τετρωμένων και ήλλοιωμένων θεϊώ έρωτι, ωσαν την άσματιζουσα νύμφη: «Τετρωμένη αγάπης ειμί έγώ» (Άσμα 2, 5).

Κεφάλαια

Περί προσευχής.

Ἄν θέλεις νά μάθεις τήν ἀλήθεια, πάρε σάν παράδειγμα καί μιμήσου τόν κιθαριστή· γέρνει λίγο προς τά κάτω τό κεφάλι του καί στήνον-τας τήν ἀκοή του στό τραγούδι χτυπά μέ τό πλήκτρο τις χορδές. Καί μόλις χτυπήσει μαζί τις χορδές μέ τέχνη, ἡ κιθάρα αναδίδει τή μελω-δία, καί ὁ κιθαριστής ἀπό τή γλυκύτητα τῆς μελωδίας σκιρτά.

2. "Ἄς σοῦ γίνει, φιλόπονε εργάτη τού ἀμπελώνα, τό παράδειγμα δια-φωτιστικό καί μήν ἀπιστεῖς. Ὅταν, δπως ὁ κιθαριστής, προσέχεις πολύ ἐκεῖ, στό βάθος δηλαδή τῆς καρδιάς, θά βρεις εύκολα αὐτό πού ζητάς. Γιατί ἡ ψυχὴ πού κυριεύθηκε πέρα ὡς πέρα ἀπό τό θεῖο ἔρωτα, δέν μπορεί νά γυρί-σει πίσω. Ὅπως λέει καί ὁ θεῖος Δαβίδ: «Κόλλησε ἡ ψυχὴ μου σ' Εσένα καί σ' ἀκολουθεῖ»¹.

3. Κιθάρα λοιπόν, ἀγαπητέ, φαντάσου τήν καρδιά· χορδές τις αισθη-σεις· πλήκτρο εἶναι ἡ διάνοια, ἡ ὁποία μέ τό λογικό χτυπά μέ γνώση τό πλήκτρο πού εἶναι ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ, καί ἀπό αὐτήν ἔρχεται στήν ψυχὴ μία ἀνέκφραστη ἠδονὴ καί καθρεφτίζονται θεῖες λάμψεις στόν καθάρο νού.

4. "Ἄν δέν κλείσαμε τις αισθησεις τοῦ σώματος, δέ θά αναβλύσει μέσα μας τό «ἀλλόμενον ὕδωρ»², τό ὀρμητικό δηλαδή νερό πού ὁ Κύριος χάρισε στή Σαμαρείτισσα, ἡ ὁποία ἐνώ ζητούσε τό αισθητό νερό, βρήκε νά ἀναπη-δά ἀπό μέσα της τό νερό τῆς ζωῆς. Γιατί δπως ἡ γῆ ἔχει φυσικό τό νερό καί τό ἀφήνει νά χυθεῖ ἔξω, ἔτσι κι ἡ γῆ τῆς καρδιάς ἔχει φυσικό αὐτό τό νερό πού πηγάζει καί ἀναπηδά· καί εἶναι σάν τό πατρικό φῶς, τό ὅποιο ἔ-χασε ὁ 'Αδάμ μέ τήν παρακοή.

5. Ὅπως τό νερό ἀπό πηγὴ πού τρέχει ἀέναα, ἔτσι ἀναβλύζει ἀπό τήν ψυχὴ καί τό ζωντανό νερό πού ἀναπηδά. Αὐτό τό νερό κατοίκησε μέσα στήν ψυχὴ τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου καί τόν ἔκανε νά λέει: «Δέν ὑπάρχει μέ-σα μου φωτιά φιλόυλη, ἀλλά νερό πού ἐνεργεῖ καί λαλεῖ».

6. Αὐτὴ ἡ μακάρια ἢ νά πῶ καλύτερα τρισμακάρια, ἡ νοερὴ δηλαδή νήψη τῆς ψυχῆς, μοιάζει μέ νερό πού ἀναπηδά καί πηγάζει ἀπό τό βάθος τῆς καρδιάς. Τό νερό πού βγαίνει ἀπό τήν πηγὴ τήν κάνει νά ξεχειλίσαι, ἐ-νώ τό νερό πού ἀναπηδά ἀπό τήν καρδιά καί κινεῖται αεικίνητα, νά πῶ ἔ-τσι, ἀπό τό Πνεῦμα, πλημμυρίζει δλο τόν εσωτερικό ἄνθρωπο ἀπό θεϊκὴ δροσιά καί πνοή, ἐνώ τόν ἐξωτερικό ἄνθρωπο τόν κάνει πύρινο.

7. Ὁ νοῦς πού καθάρθηκε ἀπό τὰ ἐξωτερικά καί υπέταξε ὀλοκληρωτι-

1. Ψαλμ. 62, 9.

2. 1ω. 4, 14.

κά τις αισθήσεις του με τήν πρακτική αρετή, μένει ακίνητος δπως ὁ ἄξονας τοῦ οὐρανοῦ, στραμμένος σάν σέ κάποιο κέντρο στο βάθος τῆς καρδιάς· και ἔχοντας τήν ηγεμονία τῆς κεφαλῆς, παρατηρεῖ προς τά ἐκεῖ, χρησιμοποιώντας σάν αστραπές τις λάμψεις τῆς διάνοιας γιά νά ἀντλοῦν ἀπό ἐκεῖ τά θεία νοήματα, και υποτάσσοντας δλες τις αισθήσεις τοῦ σώματος.

8. Ακούγοντας αὐτά ἕνας πού εἶναι ἀμύητος ἢ πού ἔχει ἀνάγκη ἀπό γάλα³, ἀς μὴν τά ἀγγίξει, γιὰτί εἶναι ἀπαγορευμένα ἔξω ἀπό τήν ὥρα τους. Τό νά θέλουν κάποιοι ν' ἀποκτήσουν πρόωρα αὐτά πού ταιριάξουν στήν ωριμότητα και νά βιάζονται κατὰ κάποιο τρόπο νά μπουν στο λιμάνι τῆς ἀπάθειας χωρίς τήν πρέπουσα προεργασία, οἱ θεῖοι Πατέρες τό θεώρησαν χάσιμο τοῦ νοῦ και τίποτε ἄλλο. Γιὰτί ἐκεῖνος πού δέν ξέρει γράμματα εἶναι ἀδύνατο νά μελετά βιβλία.

9. Εκείνο πού κινήθηκε μετὰ ἀπό ἀγώνα μέσα στήν ψυχή ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, γαληνεύει τήν καρδιά και φωνάζει στο Θεό: «Ἀββά, Πατέρα!»⁴. Εκείνο δέν ἔχει οὔτε σχῆμα οὔτε μορφή· ἐμάς δμως μάς μετασηματίζει μέ τή λάμψη τοῦ θεῖου φωτός και φυσικά μάς δίνει μορφή, μέ τήν πύρωση τοῦ θεῖου Πνεύματος. Ἄλλά και μάς ἀλλοιώνει και μάς μεταμορφώνει, δπως γνωρίζει μόνο Αὐτός, μέ τή θεϊκή Του ἐξουσία.

10. Ὁ νοῦς πού καθάρθηκε μέ τή νήψη, εὐκόλα σκοτίζεται, ἀν μέ τή συνεχή μνήμη τοῦ Ἰησοῦ δέν παύει τελείως νά ἀσχολεῖται μέ τά ἐξωτερικά. Εκείνος ὅμως πού μέ τή φύλαξη τοῦ νοῦ συνένωσε τήν πράξη μέ τή θεωρία, δέν ἀσχολεῖται μέ τό νά ἀπορρίπτει θορύβους και νά ἀποτινάσσει κρότους ἀσυνάρτητους ἢ και ἀρθρωμένους. Γιὰτί δταν ἡ ψυχή πληγωθεῖ ἀπό τον θεῖο ἔρωτα τοῦ Χριστοῦ, Τον ἀκολουθεῖ σάν Ἀγαπημένο.

11. Τό νά κατασιγάσουν τά πάθη και τά κινήματα τῆς σάρκας ἐκεῖνοι πού ζοῦν μέσα στον κόσμο, ἢ και νά σχολάζουν ἔλλογα σύμφωνα μέ τό ρητό «σχολάσετε και μάθετε»⁵, μπορεῖ εὐκόλα νά γίνει. Νά τά ἐξαλείψουν δμως και νά τά ἀφανίσουν, ἀδύνατο. Ὁ ἐρημικός βίος δμως μπορεῖ νά τά ξεριζώνει τελείως.

12. Τό νερό πού ἀναβλύζει, ἄλλο κινεῖται πιο ὀρμητικά, ἄλλο πιο ἡσυχᾶ και ἄργα. Τό πρώτο, λόγω τῆς ταχύτητας τῆς κινήσεως, οὔτε νά θολώσει εὐκόλα μπορεῖ, κι ἀν γιά λίγο θολώσει, εὐκόλα πάλι καθαρίζεται, ἐπειδὴ εἶναι τέτοια ἡ κίνηση του. Ἄν δμως λιγοστέψει ἢ ροή τοῦ νεροῦ και γίνει πολύ μικρή, δχι μόνο θολώνει, ἄλλά και μένει σχεδόν στάσιμο. Χρειάζεται λοιπόν νά ξανακαθαριστεῖ κάπως και νά ξανακινήθει.

13. Τούς ἀρχαρίους και αὐτούς πού βαδίζουν τήν ἠθική και πρακτική ὁδó, ὁ δαίμονας τούς πολεμαῖ μέ θορύβους ἀσυνάρτητους ἢ και ἀρθρωμένους. Στους θεωρητικούς παρουσιάζει μορφές φανταστικές, χρωματίζοντας φαινομενικά τον ἀέρα σάν νά εἶναι φῶς ἢ καμιά φορά και φωτιά, γιά νά παραπλανήσει μέ αὐτά τά δαιμονικά τον ἀγωνιστή τοῦ Χριστοῦ.

3. Α' Κορ. 3, 2.

4. Γαλ. 4, 6.

5. Ψαλμ. 45, 11.

14. Άν θέλεις νά μάθεις πώς πρέπει νά προσεύχεσαι, πρόσεξε τον καρπό της προσοχής ή και τής προσευχής και μήν άπατάσαι. Γιατί ό καρπός της, αγαπητέ, είναι κατάνυξη παντοτινή, συντριβή τής καρδιάς, αγάπη προς τον πλησίον. Τό αντίθετο ολοφάνερα είναι λογισμοί επιθυμίας, ψίθυροι καταλαλιάς, μίσος κατά τού πλησίον και όσα όμοια.

Ό Παράδεισος που αναφέρεται στη Γραφή είναι εικόνα του άνθρωπου.

15. Όπως τά φαινόμενα είναι εικόνες πού περιγράφουν τά άόρατα τού άνθρωπου, παρόμοια είναι και ό ωραιότατος παράδεισος πού φυτεύτηκε μέ σοφία από τό Θεό στην Εδέμ κατά τήν ανατολή⁶. Είναι εικόνα τού εσωτερικού άνθρωπου πού έχει σαν γή τήν καρδιά και φυτά, όποια θέλει νά φυτεύει ό νους πού δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεού, έχει τά διάφορα περι Θεού θεωρήματα και θεία νοήματα και θεοπρεπείς φανερώσεις —φυτά δηλαδή πολλά και διάφορα, ποικίλα στή μορφή και στην πνευματική εύωδία, κι ακόμα και στή γεύση και τήν απόλαυση και τήν ηδονή. Γιατί αυτό φανερώνει ή έκφραση «στην Εδέμ», πού είναι ή καρδιά πού τρέφεται σύμφωνα μέ τή φύση της κι έχει τά θεία ηδονή της και απόλαυση ολοφάνερα. Και στην ανατολή τού αισθητού ηλίου είναι ό αισθητός παράδεισος, ό νοητός όμως παράδεισος μέσα στον άνθρωπο είναι κατά τούς φωτισμούς τής γνώσεως τού νοητού ηλίου. Γιατί, κατά τούς Πατέρες, ή καρδιά πού είναι άμοιρη από φώς γνώσεως, είναι σέ αδυναμία νά δεχτεί θεία νοήματα και θεωρήματα και θεοπρεπείς φανερώσεις και γενικά νά γεμίσει από τις θείες έννοιες, τόσο τις απλούστερες όσο και τις τελειότερες, ώστε νά γίνει ένας καινούργιος υπερκόσμιος παράδεισος. Άλλά και χωρίς νερά δέν μπορεί ακόμα και ό οποιοσδήποτε κήπος νά έχει θαλερά φυτά και καρποφόρα. Γι' αυτό στο μέσο τού παραδείσου τής Εδέμ βλέπομε νά αναβλύζει πηγή, πού μοιράζεται σέ τέσσερις αρχές (διακλαδώσεις) και ποτίζει όλο τό πρόσωπο τής γής, όπως είναι γραμμένο⁷. Μέσα στον άνθρωπο πάλι, πηγή ζωντανού νερού είναι ή ζωοποιός κίνηση τού Αγίου Πνεύματος, για τό όποιο είπε ό Κύριος⁸: «Τό νερό πού θά τού δώσω έγώ θά τού γίνει πηγή νερού ζωντανού» πού πηγάζει θαυμαστά από τήν καρδιά σαν από κάποια Εδέμ και μερίζεται στην φρόνηση, τή σωφροσύνη, τή δικαιοσύνη και τήν ανδρεία, πού είναι τέσσερις αρχές από τις όποιες κρέμονται όλες οι θεόμορφες αρετές. Γι' αυτό κατ' άκολουθίαν λέει οτι ποτίζει όλο τό πρόσωπο τής γής, εννώ τής καρδιάς τό πρόσωπο, δηλαδή τήν ενέργεια για αύξηση και βλάστηση και εκλεκτή καρποφορία θείων αρετών. Είναι θαυμαστό και γλυκύ και χαριτωμένο νά σκεφτούμε τά ακόλουθα πού υπάρχουν μέσα στην πηγή, ή οποία εικονίζει τήν υπερφυσική κίνηση και ενέργεια τού ζωοποιού Πνεύματος από τό μέσο τής καρδιάς, όπως προαναφέραμε. Ή πηγή δέν είναι τής ίδιας φύσεως μέ τά φυτά

6. Γεν. 2, 8.

7. Γεν. 2, 6.

8. Ίω. 4, 14.

ή τή γή· γιατί αυτά είναι διαφορετικά από την πηγή. Και σέ όλα αυτά, πού δεν είναι λίγα, επαρκεί τό νερό νά τά ποτίζει και νά τά τρέφει και τά βοηθεί πολύ, τό ένα νερό τά πολλά εκείνα φυτά, αν και διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους, ώστε μερικά από αυτά νά έχουν και αντίθετη σύσταση από τά άλλα. Ἄλλα έχουν φύση ξηρή, άλλα ύγρη, άλλα θερμή κι άλλα ψυχρή. Προς αυτά λοιπόν τά τόσο διαφορετικά μεταξύ τους κινείται ή πηγή, όπως προείπα, και προβάλλει τό ένα και μονοειδές νερό νά συνεργεί σέ μεγάλο βαθμό και νά σχίζεται σέ τέσσερις αρχές, κι έτσι προσφέρει σέ κάθε φυτό ο,τι τού χρειάζεται. Δέν έχει τήν ίδια φύση μέ τά ανθρώπινα, είτε αρετή πει κανείς είτε τή γνώση και τή σχετική θεωρία, αλλά ούτε από τήν ίδια τήν καρδιά μας προέρχεται ή θεία και υπερφυσική έλλαμψη και αέναη κίνηση και ενέργεια τού ζωοποιού Πνεύματος· είναι κατά χάρη δωρεά στους πιστούς και προέρχεται μέσα από τήν καρδιά συνεχώς και παραδόξως, όμοια μέ πηγή πού χωρίζεται ολοκάθαρα, όπως προείπα, σέ τέσσερις αρετές και τις βοηθεί πάρα πολύ και αυτές και στή συνέχεια όλες τις άλλες, ενώ είναι ένα νερό. Ὡς πνεύμα συνεργεί στή φρόνηση, ως γνώση βοηθεί τό μέτοχο τής δικαιοσύνης· επειδή πάλι λέγεται και είναι κατά τήν ενέργεια σωφρονισμός και δύναμη, φανερώνει και από πολύ μακριά ότι συνεργεί πραγματικά στή σωφροσύνη και βέβαια και στήν ανδρεία. Ὅτι συνεργεί στήν αγάπη και τή σοφία, μάρτυρες αξιόπιστοι είναι ό Παύλος και ό Ἡσαΐας. Ὁ πρώτος διακηρύττει: «Ἡ αγάπη τού Θεού ξεχείλισε στις καρδιές μας από τό Ἅγιο Πνεύμα πού μάς δόθηκε»⁹, και ό Ησαΐας μέ τό νά κατατάξει φανερά τό πνεύμα τής σοφίας μέσα στις έπτά ενέργειες τού Πνεύματος¹⁰. Και δέ συνεργεί μόνο στήν αγάπη τό Πνεύμα, αλλά γίνεται και πνεύμα ζήλου, ό όποιος κατά κάποιο τρόπο είναι διαμετρικά αντίθετος στήν αγάπη. Γιατί ή αγάπη, όπως έχει γραφεί¹¹, σκεπάζει πλήθος αμαρτιών, ενώ ό ζήλος προχωρεί και σέ έλεγχους, καμιά φορά και σέ φόνους. Και αυτό μαρτυρεί ό Ηλίας, ό μέγας προφήτης και τέτοιος φίλος τού Θεού, πού πέρασε από τό μαχαίρι τόσους ιερείς τής αισχύνης¹². επίσης πρωτύτερα ό Φινεές πού σκότωσε μ' ένα χτύπημα τή Μαδιανίτισσα και τον Ισραηλίτη¹³, και πριν από αυτούς ό ίδιος ό πανσέβαστος νομοθέτης τού παλαιού Νόμου, ό Μωσής, πολλές φορές παρέδωσε πολλούς σέ θάνατο, και μάλιστα από ανθρώπους πού άνηκαν στήν ίδια φυλή. Γιά τήν πράξη, ή γνώση είναι τό ισχυρότερο, ενώ γιά τή θεωρία, ή άγνοια πού ξεπερνά κάθε νόηση. Αυτά όμως χωρίς τό Πνεύμα τής αλήθειας και χωρίς τό Πνεύμα τής γνώσεως είναι αδύνατο νά συντελεστούν όπως πρέπει μέσα στήν ψυχή. Ἡ χαρά λοιπόν τής καρδιάς και ή ακριβώς αντίθετη τής χαράς λύπη είναι ολοφάνερα αποτελέσματα ενέργειας τού Πνεύματος. Γιατί ακούς τή Γραφή νά λέει ότι ό καρπός τού Πνεύματος εί-

9. Ρωμ. 5, 5.

11. Α' Πέτρ. 4, 8.

13. Ἄρ. 25, 8.

10. Ἡσ. 11, 2.

12. Γ' Βασ. 18, 40.

ναί ή χαρά¹⁴ και διτι σέ μερικούς ό Θεός δίνει πνεύμα κατανύξεως¹⁵. Και μέ λίγα λόγια, κατά τούς Πατέρες, είναι τόση ή δύναμη τού ζωοποιού και αγίου Πνεύματος νά συνεργεί στήν αρετή ακόμη και σέ διαθέσεις πού φαίνονται τελείως αντίθετες μεταξύ τους, όπως προείπα, ώστε ή Γραφή τό ονομάζει και φωτιά και νερό, πράγματα τελείως αντίθετα, γιατί τό Πνεύμα βοηθεϊ και ζωοποιεϊ και δυναμώνει τήν ενέργεια γιά όλα τά καλά και αγαθά πού αφορούν στήν ψυχή. Γι' αυτό και ή ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος λέγεται στή Γραφή και στόν ενικό και στόν πληθυντικό. Και πηγή τό αποκαλεί ό Σωτήρας, και ποταμούς. Έτσι λοιπόν και σχίζεται σέ τέσσερις αρχές και προχωρεί σέ όλες τις αρετές. Και γίνεται καθ' ολοκληρίαν μιá καινούργια ψυχή γιά τήν ψυχή πού μετέχει σέ Αυτό, πού τή ζωοποιεϊ κατά τρόπο υπερφυσικό και τήν κινεί προς όλα τά πρέποντα και γινόμενα καλά έργα και τήν τελειοποιεϊ όπως πρέπει. Έγώ νομίζω ότι και ή πέτρα πού χτύπησε μέ τό ραβδί ό νομοθέτης Μωυσής και ξεπήδησαν από αυτή ποτάμια τά νερά κατά τρόπο υπερφυσικό¹⁶, είναι ή πέτρινη και πωρωμένη καρδιά. Από αυτή, όταν ό Θεός τή χτύπησει καιρία μέ τό λόγο Του αντί μέ ραβδί και τή φέρει σέ κατάνυξη, πηγάζει ανεμπόδιστα και κινείται μέ τρόπο υπερφυσικό ή δύναμη τού Πνεύματος σαν ρεύματα ζωογόνα και συνεργεί σέ όλα αφάνταστα και, πώς νά πώ, ζωοποιεϊ κατάλληλα, ενώ είναι στή φύση της ένα νερό, τούς πολλούς και άπειρους πού μετέχουν σ' αυτή. Εκπληκτικό σ' αλήθεια, πώς ή πέτρα εκείνη πού μεταφερόταν πάνω σ' ένα αμάξι, ανάβλυζε νερό πού θά μπορούσε νά φορτώσει μυριάδες, άπειρα αμάξια; Από πού είχε αυτή τή δύναμη; Και μάλιστα τόσο μεγάλη; Κι από ποιά φλέβα αντλούσε, αφού τή μετέφεραν; Πολύ πιο καταπληκτικό όμως γιά εκείνους πού σκέφτονται τά πρέποντα, είναι πώς ή καρδιά, κάτι πολύ μικρό, πού μεταφέρεται μέσα στο τόσο μικρό ανθρώπινο σώμα, αναβλύζει και σκορπά ακατάπαυστα τόσο άπειρο πλήθος μυρίων πνευμάτων, όσο άρκει γιά τή ζωή άπειρων σωμάτων. Από πού βρίσκει αυτή τή δύναμη ή καρδιά, και μάλιστα τόσο άφθονη, σαν νά είναι πάνω από αριθμό; Αληθινά, τό Πνεύμα, όπως είπε ή Αυτόαλήθεια, δπου θέλει πνέει, και ακούς τή φωνή Του αλλά δέ γνωρίζεις από πού έρχεται και πού πηγαίνει¹⁷, πνέει όμως πάντοτε. Τέτοια αξία λάβαμε λοιπόν από τό Θεό, ώστε νά φυτεύομε μέσα μας θείο παράδεισο όπως φυτεύει ό Θεός, όχι βέβαια αντιληπτό από τις σωματικές αισθήσεις, αλλά πολύ ανώτερο, νοητό, σύμφωνα μέ όσα έχομε μπροστά μας, κι αυτό είναι πολύ μεγάλη μακαριότητα και ξεπερνά κάθε σκέψη δποιου δέν έζησε ακόμη τήν ιερή αυτή αξία. Γι' αυτό ας δώσομε ολότελα τούς εαυτούς μας στο Χριστό τό Θεό, στήν Αγία Τριάδα, μέ ευλάβεια και άκρα ησυχία, μέ ευθύτητα στήν πίστη και τήρηση των εντολών. Και μένοντας έτσι μέ τή θεωρία πού θά συλλέγει όλα τά προηγούμενα θεωρήματα και τά θεία νοή-

14. Γαλ. 5, 22.

15. Ρωμ. 11, 8.

16. Έξ. 17, 6.

17. 1ω. 3, 8.

ματα καί, θά προσθέσω, και τα θεολογήματα, και πού κατά κάποιον τρόπο θά τά φυτεύει μέ τή βοήθεια του Θεού μέσα στην καρδιά, άς πείσομε τό Θεό μέ ανάλογη προσευχή μέ όλη μας τή διάθεση, νά μείνει μέσα μας τό Ἅγιο Πνεύμα καί νά δώσει ν' αναβλύσουν θεία καί ύπερκόσμια νοήματα ή, αν θέλεις, ποταμοί. Γιατί ό Κύριος εἶπε: «Όποιος πιστεύει σ' έμένα, όπως εἶπε ή Γραφή, θ' αναβλύσουν από τήν καρδιά του ποταμοί ζωντανού νερού». Αυτό τό εἶπε —λέει ό επιστήθιος Μαθητής— για τό Πνεύμα πού έμελλαν νά λάβουν όσοι θά πίστευαν σ' Αυτόν¹⁸. Σ' Αυτόν άς είναι ή δόξα στους αιώνες, τον χορηγό των δωρεών πού υπερβαίνουν τό νού.

Η πνευματική δωρεά.

16. Βλέπε τις δωρεές του Θεού πού δέν τις ανακαλεί όταν τις δίνει· βλέπε καί τις χάριτες Του πού κανείς δέν τον ξεπερνάει· νά χαιρέσαι γιατί επακολουθεί τό θαύμα του Θεού. Ἀναλογίσου τί κάνει στόν πρωτόπλαστο Αδάμ, καί ποιά κατόπιν ανώτερα σ' εμάς. Φυσά στόν Αδάμ πνοή ζωής, τή χάρη του ζωοποιού Πνεύματος, κι έτσι έγινε τέλειος άνθρωπος ό Αδάμ, δηλαδή μέ ψυχή ζώσα¹⁹, όχι απλώς μέ ψυχή. Γιατί δέν είναι ψυχή ανθρώπου τό Πνεύμα του Θεού, αλλά πηγαίνει στην ψυχή πού ζει πνευματικά. Τό άγιο δηλαδή καί ζωοποιό Πνεύμα γίνεται πράγματι ψυχή στην ψυχή του ανθρώπου πού ζει όπως αρμόζει νά ζει ή λογική καί θεόμορφη ψυχή. "Αν όμως δέ συνυπάρχει στην ψυχή τό Πνεύμα του Θεού, ή αν δυστυχώς πέταξε από αυτή, τότε χάνεται καί ή θεομορφία καί ή πρέπουσα ζωή τής λογικής ψυχής, καί τή θέση τους πήρε ή κτηνώδης ή καί ή θηριώδης κατάσταση. Γιατί, χωρίς τό Πνεύμα του Θεού καί τό Χριστό, δέν μπορούμε νά κάνομε τίποτε από εκείνα πού πρέπουν, όπως εἶπε ό Σωτήρας²⁰. ΓΓ αυτό ό Αδάμ έγινε άνθρωπος ανελλιπής, δηλαδή ολοκληρωμένος, όχι μόνο μέ ψυχή, αλλά μέ ψυχή ζώσα, γιατί φύσηξε μέσα σ' αυτόν ό Θεός πνοή, πού είναι ή ζωή για τις λογικές ψυχές. Αυτή λοιπόν ή πνοή πού εμφύσησε ό Θεός στόν Αδάμ, όσο υπήρχε σ' αυτόν, του έδινε δόξα όχι μικρή καί θεόμορφη λαμπρότητα, καθώς έβλεπε τά πράγματα διορατικά καί προφητικά καί ήταν μαζί μέ τό Θεό ποιητής, δεύτερος θεός λόγω τής χάρης, ώστε καί ό ύπερσοφος Δημιουργός των πάντων νά εύαρεστείται στις λαμπρότατες οράσεις καί προφητείες του Αδάμ. Όταν όμως παρεξέκλινε καί από τό σφάλμα του υπέπεσε στην κάκιστη παρακοή, κι αλόιμονο, τό ζωοποιό καί φωτιστικό Ἅγιο Πνεύμα πέταξε μακριά, αφού δέ σκέφτηκε νά φυλάξει τό μέγεθος τής τόσο μεγάλης τιμής, τότε εξίσωσε πράγματι τον εαυτό του μέ τά ανόητα κτήνη κι έγινε όμοιος μέ αυτά²¹. Καί βάδισε γενικά μέ άγνοια καί ανάρμοστα καί μακριά από τό θείο σκοπό, σάν μέσα σ' ένα φοβερότατο σκότος,

18. 1ω. 7, 38-39.

19. Γεν. 2, 7.

20. 1ω. 15, 5.

21. Ψαλμ. 48, 13.

και δέν μπορούσε καθόλου να σηκώσει τό κεφάλι γιατί ολοφάνερα ήταν έρημος πλέον από τό θείο και υπερφυσικό δώρο τής πνοής εκείνης πού τού εμφύσησε ό Θεός. Μά ήρθε και ό καιρός τών οίκτιρμών τού Θεού, και μάλιστα απέστειλε ό Θεός τό Λόγο Του γιά νά μάς θεραπεύσει από τά κακά πού μάς κυριεύαν²². και ό Λόγος έχει τό Πνεύμα πού είναι εκ φύσεως ενωμένο μαζί Του και φωτίζει και διατρανώνει τή θεότητα τού Λόγου ή, αν προτιμά κανείς νά λέει, τή δύναμη Του, όπως λέει στο Θεό ό Προφήτης έκ μέρους όλης τής ανθρωπότητας: «Έξαπέστειλες τό φώς Σου και τήν αλήθεια Σου· αυτά μέ οδήγησαν και μ' έφεραν στο όρος Σου τό άγιο —τήν έννοιδή ύψιστη γνώση Σου— και στά ένδοξα κατοικητήριά Σου —τά σχετικά μ' Εσένα θεωρήματα»²³. Σέ αυτά καθώς οδηγείται ό νους από τό Θεό και ανεβαίνει και κατασκηνώνει, υψώνεται πάνω από τά βλεπόμενα, πλησιάζοντας κατά κάποιον τρόπο τον Ύψιστο Θεό. Αφού λοιπόν ήρθε, όπως είπα, ό γνήσιος Λόγος τού Θεού μας, έχοντας μαζί Του από τή φύση Του ως Άγιος Λόγος τού Θεού τό Άγιο Πνεύμα τού Θεού, επομένως και όλοι όσοι πιστεύοντας δέχτηκαν τον Άγιο Λόγο τού Θεού, αμέσως δέχονται και τό Άγιο Πνεύμα, τό όποιο πάντοτε συμπαρακολουθεί χωρίς κανένα δισταγμό τό Λόγο. Και Τό δέχονται βέβαια όχι μόνο στο πρόσωπο, όπως παλιά ό Αδάμ από τό Θεό Πατέρα και κατόπιν οί Μαθητές τού Χριστού μ' εμφύσημα από τό Χριστό²⁴· αλλά άόρατα και ξαφνικά, σαν πνοή άνεμου, αφού είναι Πνεύμα, πού εμπνέει φανερή τή χάρη τού Πνεύματος, οί μέτοχοι τού Πνεύματος τό βλέπουν νοερά νά αναβλύζει από τήν καρδιά παντοτινά σαν πηγή και νά φωτίζει κάνοντας τό νου νά βλέπει τά θαυμαστά τής αναγεννήσεως και τής θείας δόξας, όσα βέβαια είναι εφικτά. Και γενικά μέ τήν υπερφυσική μέθεξη τού Πνεύματος μέ τή χάρη, ό νους γίνεται μυστικά εφάμιλλος θεωρός μεγάλων πραγμάτων. Και προχωρώντας ό νους μέ τή διαρκή βοήθεια και παροχή τής χάρης, φτάνει σέ διοράσεις και προγνώσεις μέ τό φωτισμό τού Πνεύματος κι έτσι ανεβαίνει στην τάξη θεού, βλέποντας νά έχει γίνει ή υποστατική ένωση τής θείας φύσεως μέ τήν υποστατική φύση τού άνθρώπου και ή χύση τού Πνεύματος πάνω σέ όλα, πού δέν είδε ό Αδάμ μέ τέτοιο τρόπο, ούτε βέβαια έγινε κοινωνός τής θείας φύσεως²⁵ και πραγματικά θετός υιός τού Θεού.

Η θεία και ή ανθρώπινη ενέργεια. Η ειρήνη.

17. "Ας δούμε τώρα, όσο μάς είναι δυνατό, τήν ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος μέσα μας και τήν κατάσταση πού αυτή διαμορφώνει, αλλά και τήν έμφυτη δική μας ενέργεια και τις συνέπειες της· επίσης, πώς είναι ελάχιστα δυνατό νά έχομε ειρήνη μέ τή δική μας μόνο ενέργεια. Γιατί τούτο

22. Ψαλμ. 106, 20.

24. Ίω. 20, 22.

23. Ψαλμ. 42, 3.

25. Β' Πέτρ. 1, 4.

είναι αληθινός καρπός της ενέργειας τοῦ Πνεύματος, ὅπως ἐπίσης και ἡ πραγματική ἀγάπη και χαρά και ἡ μακροθυμία και τό νά εἶναι ὁ μέτοχος τοῦ Πνεύματος γεμάτος καλωσύνη και νά τή μεταδίδει ἀφθονα και στους πλησίον²⁶. Καμία φυσική ἐνέργεια μας δέν εἶναι χωρισμένη ἀπό τήν ψυχική ὁρμή, ἡ οποία εἶναι ολοφάνερα μέρος τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς, ἀλλά οὔτε και χωρίς θέληση κινεῖται μέσα μας ἡ ἐνέργεια. Ἡ θέληση στον πρακτικό ἐξαρτάται ἀπό τήν ἐπιθυμία, ὅπως αναμφιβόλως στον θεωρητικό ἀπό τήν ἐφεση. Γι' αὐτό καμία φυσική ἐνέργεια μας δέν μπορεῖ νά ἔχει τελείως νεκρή τήν ἐπιθυμία και τό θυμό, ἀν πρόκειται, ὅπως εἶναι φυσικό, νά κινήθῃ. Ἡ υπερφυσική ὁμως ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στήν καρδιά, πού δέ γεννιέται διόλου ἀπό τή φύση ἀλλά φανερώνεται ἀκατανόητα στους ἐλεημένους, αὐτή κινεῖται ολοφάνερα χωρίς τή θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μάλλον νά πῶ, ἀνάβει σάν πυρσός. Γι' αὐτό δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό τίποτε δικό μας κατά τήν ἐνέργεια Του, εἴτε φωτισμό νά σοῦ πῶ εἴτε φανέρωση τοῦ Πνεύματος, παρά μόνο νά βλέπει ὁ μέτοχος ἀθόρυβα μέσα στήν καρδιά και νά ἀπολαμβάνει μέ υπερφυσικό τρόπο. Ἀπό αὐτό εἶναι πρόδηλο τούτο· ἐπειδή ἡ θεία ἐνέργεια δέν ἔχει διόλου ἀνάγκη οὔτε ἀπό θέληση γιά νά κινεῖται, οὔτε ἀπό φυσική ὁρμή, μένουν σέ ἀπραξία ἡ ἐπιθυμία και ὁ θυμός. Και γενικά τό παθητικό μέρος τῆς ψυχῆς εἶναι παραμερισμένο και ἀνενέργητο, ὅσο ενεργεῖ μέσα στήν καρδιά ἡ θεία ἐμπνευση τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ἐνώ ὁ νους εὐθυμεῖ και ζει. Ἐτσι λοιπόν ἡ ψυχὴ μέ εἰρήνη και γαλήνη και μέ τήν πρέπουσα ἀπάθεια ἀτενίζει τό Θεό, ἀφού ἀπέκτησε μέ θαυμαστό τρόπο σχέση μαζί Του, φωτισμό και ἀνάταση ἀπό τό Πνεῦμα, τοῦ ὁποίου ἐγινε μέτοχος μέ τή δωρεά τοῦ Θεοῦ. Κι ἐτσι βλέπει ὅτι φτάνει στή γνώση τοῦ ἀνέκφραστο και ὑπέρλαμπρου κάλλους τῆς θεϊκῆς ωραιότητος και ἀγαπά ὅπως πρέπει τον ὑπέρκαλο Θεό και χαίρεται ὅσο δέ λέγεται γνωρίζοντας ἀπό τό ἀφατο ἔλεος Του τον τόσο μεγάλο Πατέρα τοῦ Κυρίου, τον ἀπειρο και ἀόριστο και ἀπερίληπτο, τον ὅποιο ἔχει σάν κληρονομιά ἀπό τώρα. Και τότε ἀπολαμβάνει εἰρήνη ἀξιοθαύμαστη, βλέποντας ὁπωσδήποτε τον εαυτό της ὅτι μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ δέν τῆς λείπει καθόλου τό ἀκρο και ὑπέρνοο καλό. Κι ἐπειδή, καθῶς προείπαμε, ὁ θυμός δέν κινεῖται διόλου ἐξαιτίας τῆς αυτοκίνητης ἐνέργειας τοῦ Παρακλήτου, ἡ μακροθυμία και ἡ χρηστότητα μαζί μέ ὅσο τό δυνατό περισσότερη καλωσύνη γίνονται τό πολίτευμα τῆς ψυχῆς, ἀφού αὐτά εἶναι ὁ καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος²⁷ στο ὅποιο μετέχουν οἱ ἐλεημένοι ἀπό τό Θεό. Τό πνεῦμα ὁμως τῆς πλάνης και τοῦ ψεύδους, ἀν και φαίνεται ὅτι κινεῖται στήν ψυχὴ χωρίς τή θέληση και τήν ὁρμή τοῦ ἀνθρώπου πού τό ἔχει, οὔτε τό παθητικό μέρος κάνει νά ηρεμεῖ, ἀλλά μάλλον τό ἀνάβει, οὔτε προξενεῖ ἀγάπη στο Θεό ἡ χαρά ἡ εἰρήνη. Γιατί τό ψεῦδος εἶναι ἀτακτο και ἀσυνάρτητο και τελείως ξένο ἀπό τή θεία εἰρήνη και γαλήνη.

26. Γαλ. 5, 22.

27. Γαλ. 5, 22.

18. Θαυμάζω Κύριε, Φώς ιλαρό θαυμαστής ειρήνης, πρόξενο απόλυτης αναπαύσεως, αγαπητό, έκ φύσεως εξαισιο, γεμάτο χάριτες συνήθως και μοναδικά χαροποιό, τό μόνο πού είναι όλο ζωή τού νού. Θαυμάζω και απορώ, παντοδύναμε άγιε Κύριε, άν υπάρχει άνθρωπος πού όταν Έσύ από άπειρη αγαθότητα τον άγγιξεις μέ τό άφατο άγγιγμα Σου, αυτός εξακολουθεί νά ζει καθόλου για τον εαυτό του και όχι για Σένα τον Τπερούσιο, τή ζωοποιό ζωή και πηγή όλων ανεξαιρέτως τών άγαθοτήτων και τών καλλωνών. Γιατί, άν κάποια γυναίκα, μόνο γιατί σέ άγγιξε, και μάλιστα όχι Εσένα αλλά τό ένδυμα Σου, Σωτήρα μου, και πάλι όχι όλο τό ένδυμα αλλά τήν άκρη του, και μάλιστα κρυφά κι αυτή, όμως αμέσως ελευθερώθηκε από τήν τόσο αρρωστημένη ζωή της κι έγινε υγιής ανέλπιστα²⁸, τί μπορεί κανείς, Βασιλιά μου, νά φανταστεί ότι θά πάθει και ποιά ζωή θά ζει και για ποιόν θά τή ζει, εκείνος πού Έσύ, Σωτήρα μου, τον άγγιξεις μέ τό θεϊκό ανείπωτο άγγιγμα Σου από αγαθότητα και ολοφάνερα, για νά δείξεις σ' αυτόν μέ τρόπο θαυμαστό τό έλεος Σου; Γνωρίζομε ότι άγγιξεις τό χέρι τής πεθεράς τού Πέτρου, κι αμέσως έπεσε ό πυρετός της κι έγινε τελείως υγιής και σηκώθηκε και υπηρετούσε μέ πολλή έκπληξη και προθυμία²⁹. Άλλά τό άγγιγμα αυτό, πρώτον δι έγινε μία φορά στή γυναίκα εκείνη, και δεύτερο έγινε εξωτερικά, δηλαδή στο χέρι. Άν λοιπόν εκείνη βρήκε έτσι αμέσως τήν υγεία της, τί θά γίνει σ' εκείνους τούς οποίους αγγίζεις ανέκφραστα, όχι μία φορά αλλά συνέχεια, νύχτα και μέρα, και μάλιστα όχι εξωτερικά αλλά στο μύχιο ταμείο τής καρδιάς, Φιλανθρωπότατε, και τούς ενισχύεις ολοφάνερα στά έργα τους και τούς παρακινείς στά πρέποντα και τούς προσφέρεις μύρια όσα αγαθά και καλά; Πώς λοιπόν, Ύψιστε, αυτοί οί άνθρωποι θά ζήσουν για τόν εαυτό τους και όχι μάλλον, όπως είναι εύλογο, έξ ολοκλήρου για Σένα; "Η μάλλον, πώς και μόνο για Σένα άν ζούνε, δέ θά νομίζουν τόν εαυτό τους ταλαίπωρο και δέ θά σκύβουν μέ ταπεινώση, κρίνοντας οτι είναι ανάξιοι και για τήν πιο μικρή αμοιβή απέναντι στήν τόσο μεγάλη και εξαιρετική πρόσ αυτούς βοήθεια τής χάρης Σου; Δόξα Σοι, αληθινά Δοξασμένε, πού δοξάζεις τούς ταπεινόφρονες, κι άφού τούς δοξάσεις τούς κάνεις πιο ταπεινούς ακόμη, επειδή είναι χρεώστες Σου για τις πολλές και άπειρες και ανέκφραστες πρόσ αυτούς δωρεές Σου. Και τότε λοιπόν άφού, σάν ταπεινοί πού είναι, τούς χαρίσεις τή χάρη, βρίσκεσαι ριζωμένος μέ θαυμαστό τρόπο στήν καρδιά τους, καθώς είναι πιά δοξασμένοι. Γιατί Έσύ, ή Σοφία τού Θεού, είπες φανερά στά βιβλία τού Σολομώντα³⁰: «Ρίζωσα μέσα σέ λαό δοξασμένο πάνω από κάθε περιγραφή, και γι' αυτό ανυψώθηκα όπως ό κέδρος στο Λίβανο —στήν καρδιά δηλαδή τήν υψωμένη πολύ πάνω από τά χαμηλά και γήινα— άφού έφτασα σέ θείο ύψος ή όρος —στο ύψος τών κατά Θεόν νοημάτων—, άπλωσα σάν τερέβινθος τά κλαδιά μου»· θέλεις μέ αυτά νά πεις οτι «σ' εκείνους πού ρίζωσα μέ τή χάρη τού Πνεύματος, και τά κλαδιά

28. Ματθ. 9, 21-22.

29. Μάρκ. 1, 30-31.

30. Σ. Σειρ. 24, 12-13 και 16.

μου είναι δλο δόξα και χάρη». Αυτό είναι πράγματι αληθέστατο, ὡς Αὐτοαλήθεια Κύριε. Γι' αυτό και ἡ καθαρή ψυχὴ πού διάλεξε νά γίνει νύμφη Σου, επιθύμησε πολὺ φρόνιμα και κάθισε κάτω ἀπὸ τὴ σκιά Σου· κι αμέσως πού κάθισε στὴ σκιά, πιστοποιεῖ πόσο γλυκός είναι ὁ καρπός Σου³¹, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὴν ὄψη ἀλλὰ ἀπὸ τὴ γεύση στο στόμα της. Γιατί δέν ἔρχονται ὅλοι ἀνεξαιρέτως στὴν αἴσθηση τῆς γλυκύτητας τοῦ Θεοῦ —κάθε ἄλλο μάλιστα. Ὅταν λέει: «Σάν τὰ φυτὰ τῆς κανέλας και τοῦ ἀσπάλαθου ἀφῆσα ὁσμή ἀρωμάτων, κι ὅπως ἡ ἐκλεκτὴ σμύρνα σκόρπισα εὐωδία»³², δέν τὸ κάνει αὐτό γιὰ ὅλους. Αὐτὸ τὸ φανερῶνει ὁ Παῦλος λέγοντας ὅτι αὐτός ὁ ἴδιος, σὲ ἄλλους ἐγίνε ὁσμή ζωῆς πού οδηγεῖ στὴ ζωὴ και σὲ ἄλλους ὁσμή θανάτου πού φέρνει θάνατο³³. Ὅμοίως και ἡ θεία γλυκύτητα καί, ἀν θέλεις νά πῶ, και ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ πού φαίνεται μαζί μέ αὐτήν, δέ γίνεται σὲ ὅλους, ἀλλὰ σὲ μερικούς πού ἔχουν νοερές αἰσθήσεις. Σ' ἐκείνους δηλαδή πού ασκοῦν τὴν ἡσυχία καί πέτυχαν μέ τὴ θεία εὐνοια τὴ μετοχὴ τοῦ ζωοποιοῦ καί φωτιστικοῦ Πνεύματος, καί γενικά στους καθαρούς στὴν καρδιά, ὅσο είναι δυνατό. Γιατί, ὅπως είναι εὐλόγο, θὰ ἦταν πολὺ, βίος θορυβώδης και ἀκάθαρτος και χωρὶς φανερὴ μετοχὴ τοῦ Πνεύματος, νά δεχτεῖ δόξα Θεοῦ και μάλιστα τὴν εὐωδία καί τὴ γλυκύτητα Του μέ αἴσθηση ψυχῆς. Ἀλλὰ αὐτὸ δέ γίνεται, δέ γίνεται. Γι' αὐτὸ χρειάζεται ἀποφυγὴ τοῦ κόσμου και κατ' ἀκολουθίαν μόνωση και ἡσυχία και ἐγκλεισμός και ἡ πρέπουσα ἐνάρετη ζωὴ και νήψη και προσευχὴ μέ προσοχὴ και ὅλα ὅσα ταιριάξουν σὲ ὅσους μετανοοῦν πραγματικά, γιὰ νά δοθεῖ κάπως τόπος στὴν ἀνυπέρβλητη ἀγαθότητα τῆς θείας εὐσπλαχνίας και νά κλίνει φιλάνθρωπα, ἀνάλογα μέ τὴν ἐπιθυμία της, και νά κατοικήσει στὴν ψυχὴ πού τὴ ζητᾶ μέ πόνο, και νά γίνει τὸ θαυμάσιο ἔλεος, ὁ Θεός δηλαδή —τί χάρη!— ἐνωμένος μέ τὴν ψυχὴ σ' ἓνα πνεῦμα ριζωμένο στο βάθος τῆς καρδιάς, πού καταλάμπει ἀπὸ κει ξενότροπα και δένει κορμὸ και ψηλώνει πολὺ κι ἀπλώνει τὰ κλαδιὰ τοῦ νοῦ και καρποφορεῖ ὅσα πνευματικά, δηλαδή ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, ἀγαθότητα, χρηστότητα³⁴ και πολλὰ ἄλλα ἀγαθὰ και καλὰ, μέ τὰ ὅποια τρέφεται ὁ μέτοχος τῆς χάρης. Ἀπὸ αὐτὸ κρίνε ὀρθά, πόσης δόξας, πόσης εὐωδίας και γλυκύτητας αἴσθηση φέρνουν στο λάρυγγα τῆς ψυχῆς οἱ καθαροὶ καρποὶ τοῦ ζωοποιοῦ και φωτιστικοῦ Πνεύματος. Γιὰ τούτο είναι πράγματι μακάριοι οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά ἀπὸ τὴν κατοχὴ των ἀρετῶν, γιατί αὐτοὶ θὰ δουν τὸ Θεό³⁵. στὴ μέλλουσα ζωὴ περισσότερο και καθαρότερα, ἐνὼ τώρα σάν ἀρραβῶνα, ὅπως λένε οἱ Γραφές. Σύμφωνα μέ αὐτές, ὄχι μόνο βλέπουν και θὰ δούν, ἀλλὰ και θὰ «πάθουν» καταλλήλως τὰ υπερφυσικά, ὅπως και τώρα τούς συμβαίνει ἐν μέρει και τὰ ἀπολαμβάνουν ἐν Χριστῷ.

31. Ἄσμα 2, 3.

32. Σ. Σεφ. 24, 15.

33. Β' Κορ. 2, 16.

34. Γαλ. 5, 22.

35. Ματθ. 5, 8.

Ὁ θεωρητικός βίος. Από τί έχει ανάγκη ὁ θεωρητικός. Ἡ προσευχή εἶναι μέρος τῆς θεωρίας, και οἱ Πατέρες αποτιμούν τή θεωρία ὡς προσευχή.

19. Ὁ θεωρητικός βίος εἶναι ὁμόστεγος και ἀχώριστος σύντροφος μέ τήν ιερή προσευχή, και εἶναι και τά δύο αὐτά θεοχαρίτωτοι και θεοποιοί βλαστοί τοῦ νοεροῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Γι' αὐτό εἶναι πραγματικά και τά δύο ἀχώριστα ἔργα ψυχῆς πού ἔχει μέσα της τό Θεό και προχωρεῖ στή θέωση. Και μάλιστα, αὐτές οἱ δύο, ἡ θεωρία και ἡ προσευχή, εἶναι τόσο ενωμένες ὥστε οἱ Πατέρες νά τις ονομάζουν μ' ἓνα ὄνομα «πράξη και θεωρία τοῦ νου». Και λέει ὁ ἅγιος Ισαάκ: «Ἡ πράξη τοῦ νου βρίσκεται στή λεπτή εργασία και στή συνεχή θεία μελέτη και στήν ἀδιάλειπτη προσευχή και στά ὁμοια πραγματοποιεῖται δέ στο ἐπιθυμητικό μέρος και καλεῖται θεωρία». Βλέπεις γνώρισμα ἐνότητας μάλλον, παρά συνενώσεως τῶν δύο, δηλαδή προσευχῆς και θεωρίας; Και προσθέτει ὁ ἴδιος ὅτι ἡ θεωρία αὐτή καθαρίζει στήν ψυχή τήν ἐνέργεια τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία εἶναι ἐπιπόθηση φυσική, πού ἀποκαθαίρει τό νοητό μέρος τῆς ψυχῆς. Εννοεῖς μία ἐνέργεια ἀπό τό θεωρητικό μέρος τῆς ψυχῆς, δηλαδή τήν προσευχή και τή θεωρία; Γι' αὐτό και ὁ ιερός Μάξιμος ἐξηγεῖ και λέει: «Ὁ νους δέν μπορεί νά καθαρθεῖ χωρίς ἐπαφή και θεωρία τοῦ Θεοῦ». Και ἀκόμη λέει: «Ἡ ἀναχώρηση και ἡ θεωρία και ἡ προσευχή λιγοστεύουν τήν ἐπιθυμία και σταδιακά τήν ἐξαφανίζουν και πάλι κινεῖται ὀρθά τό λογιστικό τῆς ψυχῆς, ὅταν διατρίβει κοντά στό Θεό μέ τήν πνευματική θεωρία και τήν προσευχή». Κι ἀκόμη: «Στό λογιστικό τῆς ψυχῆς δώσε φτερά μέ τήν ἀνάγνωση, τή θεωρία και τήν προσευχή». Ἐτσι ὁποσδήποτε ἡ θεωρία εἶναι ἀναγκαῖα γιά τήν προσευχή και σύντροφος της. Και τά δύο αὐτά εἶναι τοῦ νοεροῦ ἢ μάλλον τοῦ λογιστικοῦ φυσική και πρέπουσα ἐνέργεια, και εἶναι ἀχώριστα μεταξύ τους. Τήν ἐνέργεια αὐτή τή διεξάγει ὁ νους ὑγιῶς και αὐτές βοηθοῦν ἡ μία τήν ἄλλη, ὅταν τό λογιστικό εἶναι υγιές και ἀσκεῖ τήν ἠσυχία μέ βαθιά γνώση. Γι' αὐτό, ὁ νους πού προσεύχεται χωρίς θεωρητική δύναμη ονομάζεται ἀπό τούς Πατέρες πτηνό χωρίς φτερά, ἀφού οὔτε πρὸς τό Θεό μπορεί νά υψωθεῖ μέ ὁλόκληρη τή διάθεση του, οὔτε νά ἐγκαταλείψει ὁλοκληρωτικά τά γήινα και νά προσεγγίσει στά ἐπουράνια μέ ὅλη τήν ὀρμή τῆς ψυχῆς. Κατά τόν ιερό Μάξιμο, ἡ θεωρία καθαρίζει τό νου, ἐνώ ἡ τέλεια προσευχή τόν παρουσιάζει γυμνό στό Θεό. Εἶναι φανερό ὅτι αὐτό γίνεται μέ τήν κάθαρση πού δίνει ἡ θεωρία, τήν ὁποία δέν μπορεί νά ἀποκτήσει ὁ νους ἂν δέν ἀνυψώνεται στή θεωρία τοῦ Θεοῦ, ὡπως εἶναι πρέπον. Γιατί, λέει, καθαρότητα τοῦ νου ὑπάρχει στήν ἀποκάλυψη τῶν μυστηρίων. Ἀκόμα, καθαρότητα τοῦ νου εἶναι ἡ τελειότητα πού ὑπάρχει στήν ἀναστροφή μέ τήν οὐράνια θεωρία, ἡ ὁποία κινεῖται ἔξω ἀπό τις αἰσθήσεις μέ τήν πνευματική δύναμη τοῦ ἄνω κόσμου τῶν ἀναρίθμητων θαυμάτων. Ἀπό αὐτό συμπεραίνεται ὅτι ὁ θεωρητικός προσεύχεται μέ ἓνα ὑψηλό τρόπο, καθῶς ἔχει καθαρή διάνοια ἀπό τή θεωρητική γνώση. Και γιά τήν καθαρότητα του αὐτή, βλέπει χωρίς ὄραση τό

Θεό, ὅσο εἶναι δυνατό, και προσευχόμενος αποδεικνύεται στ' ἀλήθεια μακάριος.

Ἡ Ὁ Θεός εἶναι Πνεύμα, και ὅσοι Τον προσκυνοῦν πρέπει νά τό κάνουν πνευματικά και αληθινά.

20. «Ὁ Θεός, λέει, εἶναι Πνεύμα, και ὅσοι Τον προσκυνοῦν πρέπει νά τό κάνουν πνευματικά και αληθινά»³⁶. Λέει «ὅσοι Τον προσκυνοῦν» στον πληθυντικό αριθμό ὄχι «ὅποιος Τόν προσκυνεῖ» στον ενικό. Κι αυτό γιατί θέλει ὅλοι νά σωθούν και νά γνωρίσουν σέ βάθος τήν ἀλήθεια³⁷, Εκείνος πού ετοίμασε πολλούς τόπους διαμονῆς³⁸ γιά τήν αἰώνια ἀπόλαυση ὅσων θά δικαιωθούν, ὁ ἀγγελιοφόρος τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Θεοῦ³⁹, ὁ Σωτήρας, πού ἀπό ἀμετρη φιλανθρωπία ανοίγει τις ἀγκάλες Του ατοῦς σοφούς, στους ἀσοφούς, ατοῦς ἰσχνόφωνους και σ' ἐκείνους πού ἔχουν πιο ἀδύνατη τή διάνοια. Και γενικά σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους ἕνα πράγμα σωτήριο υπέδειξε πού γίνεται μέ πολλούς και διάφορους τρόπους, ἀνάλογα μέ τήν ψυχική κατάσταση και τήν προαίρεση τοῦ καθενός, ἀνάλογα ἀκόμη και μέ τή δύναμη, καθώς και ἀνάλογα μέ τή διδασκαλία ἐκείνου πού προσέρχεται στο Θεό και υποσχέθηκε νά προσκυνεῖ τό Θεό μέ τόν τρόπο πού εἶπαμε. Γιατί εἶναι ἐνδεχόμενο κάποιος, ἀπό ἔλλειψη διδασκάλου, νά εἶναι καλῆς φύσεως και ὁμως νά μήν ἐπιτύχει στήν τελειότητα τοῦ θείου σκοποῦ. Μερικοί πάλι, ἄν και εἶχαν διδάσκαλο μέ πείρα τῶν θείων και πνευματικῶν, δέν μπόρεσαν νά φτάσουν στήν τελειότητα λόγω ἀφυΐας. Παρ' ὅλα αυτά, και αυτοί και οἱ ἄλλοι και γενικά ὅλοι, ἄν θέλουν μποροῦν νά προσκυνοῦν τό Θεό πνευματικά και αληθινά, ὁ καθένας κατά τήν τάξη του ἢ κατά τή δύναμη του ἢ κατά τή δωρεά πού τοῦ ἔδωσε ὁ Θεός. Γιά παράδειγμα, και ἀμαθῆς νά εἶναι κανείς, ἄν ζεῖ σύμφωνα μέ τις ἐντολές και τήν πίστη και ἀκολουθεῖ μέ ταπεινώση ἄλλους πού ἔχουν ευδοκιμήσει, εἶναι φανερό ὅτι και αὐτός προσκυνεῖ τό Θεό πνευματικά και αληθινά. Γιατί ἡ πίστη εἶναι πραγματικά πνεύμα, ἀφού ομιλεῖ ολοφάνερα γιά τό Θεό και γιά θεία και ἀόρατα πράγματα. «Τά λόγια πού σάς λέω, εἶπε ὁ Κύριος, εἶναι πνεύμα και εἶναι ζωή»⁴⁰. Τις θαυμαστές και θεοποιητικές ἐντολές τῆς Αὐτοαλήθειας, δέ νομίζω δι εἶναι κανείς τόσο μικρός στο νοῦ ὥστε νά τις χωρίζει ἀπό τήν ἀλήθεια, ἔστω και ἐλάχιστα. Ἐτσι λοιπόν ἐκείνος πού ἀκολουθεῖ τήν πίστη, ὅπως εἶπαμε, αληθινά και πνευματικά, διδάσκοντας τά περί Θεοῦ, ονομάζεται πρακτικός και θεωρητικός. Ὅμοίως, ολοφάνερα προσκυνεῖ τό Θεό πνευματικά και αληθινά κι ἐκείνος πού εἶναι ἀφοσιωμένος στή γνώση τῶν δντων και τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὅπως και οἱ προηγούμενοι, και ἀκολούθως συγκεντρώνεται στο Θεό, ἀφήνει τό ορατό και αἰσθητό σάν ἄλλη σάρκα και ἀνεβαίνει στο νοητό, δη-

36. Ἰω. 4, 24.

38. Ἰω. 14, 2.

40. Ἰω. 6, 63.

37. Α' Τιμ. 2, 4.

39. Ἦσ. 9, 6.

λαδή στο Πνεύμα, και από εκεί κατευθείαν στο υπέρ νουν, κι εννοώ την Αλήθεια πού ξεπερνά κάθε αλήθεια, τό Θεό. Κι εκείνοι πού ψάλλουν, καθώς κι εκείνοι πού προσεύχονται, άν εννοούν την έννοια τών λόγων τής ψαλμωδίας και τής προσευχής και τά συναισθάνονται, δσο είναι δυνατό, και αυτοί προσκυνούν τό Θεό έξ ολοκλήρου πνευματικά και αληθινά. Γιατί οπως είναι σέ όλους γνωστό, τά ιερά λόγια τών ψαλμών και τής προσευχής είναι πνεύμα και αλήθεια. Αλλά βέβαια κι εκείνος πού μέ φανερή μετοχή και ώθηση τού Πνεύματος φαντάζεται τό Θεό «συνεπτυγμένα», δηλαδή μέ τό φώς τής γνώσεως, ενιαία και χωρίς εικόνες, προσκυνεί επίσης μέ τρόπο υψηλότερο τό Θεό πνευματικά και αληθινά. Ακόμη, έκτος από αυτά, κι εκείνος πού καθρεφτίζει μέσα του τό φώς τής δόξας και τής οικονομίας τού Χριστού, δσο είναι δυνατό, και ακολουθως την από τον Πατέρα διά μέσου τού Χριστού χύση τού Αγίου Πνεύματος πού ενεργεί στους πιστούς και τούς στηρίζει, προσκυνεί πραγματικά τό Θεό πνευματικά και αληθινά, στο πρόσωπο τού Ιησού Χριστού.

Η προσευχή.

21. Αυτός πού διδάσκει στον άνθρωπο τή γνώση⁴¹ είναι ό Θεός, όπως έχει γραφεί. Άλλά πώς διδάσκει; Δίνοντας ολοφάνερα την προσευχή στον προσευχόμενο⁴² μέ μία ιερή ώθηση τού Πνεύματος πού πνέει ακατάπαυστα. Γιατί, αλήθεια, ή ιερή αυτή προσευχή, επειδή είναι τό μέγα δώρημα τής υπεράγαθης χάρις, γίνεται δάσκαλος σ' εκείνον πού τήν απέκτησε και καθαρός καθρέφτης τού προσώπου τής ψυχής. Σέ αυτή ό νους παρατηρεί καθαρά τις παρεκκλίσεις του, τούς ρεμβασμούς, τις αιχμαλωσίες του, τις άκηδίες και τις εξαπατήσεις του· βλέπει ομως και τον αέρα τής καθαρότητας, τή λαμπρότητα τής θεωρίας, τό πνεύμα τής θείας και θεουργικής ανάτασεως προς τό Θεό, τήν πύρινη φλόγα τού θείου έρωτα, τή νοερή απλότητα και αμορφία και τήν ακόλουθη σιωπή απέναντι σέ δλα τά πράγματα και τήν όλόχαρη έκπληξη. Και γενικά, από τήν προσευχή ό νους βλέπει και γνωρίζει άπλανώς ποιες είναι οί ψυχικές διαθέσεις και ό επηρεασμός του από τά πάθη και μυείται πολύ σαφώς στά πρωταίτια τών κινητικών άρχων τής ψυχής· άλλα από αυτά διορθώνει, ενώ σέ άλλα αφοσιώνεται, ανάλογα μέ τό άν είναι άξια στοργής ή διορθώσεως αντίστοιχα. Και από αυτό εισάγεται στή συστηματική πολιτεία τών μοναχών και όχι μόνο γνωρίζει δπως πρέπει τή χρήση τού νοϋ και τού λόγου, τής διάνοιας και τής αίσθήσεως από τήν πείρα, άλλα διακρίνει πώς νά δίνει τά δέοντα στο θυμικό και τό έπιθυμητικό· και γενικά μαθαίνει μέ σαφήνεια νά συνθέτει πολύ ωραία τή μελωδική και ευχάριστη αρμονία τών ψυχικών δυνάμεων μέ αναφαίρετη εμπειρία τής διάνοιας, και νά ανακρούει μελωδία νοερή, γλυκύτερη από δποιαν άλλη, μέ

41. Ψαλμ. 93, 10.

42. Α' Βασ. 2, 9.

τήν πράξη και τη θεωρία. Γι' αυτό και ή αξιαγάπητη ειρήνη του Θεού, μαζί με τή γεμάτη χάρη χαρά που τή συνοδεύει και τήν αγία αγάπη, κατασκηνώνει στο μύστη τής αληθινής προσευχής που καταστολίζεται από τους καρπούς του Πνεύματος. Επομένως εκείνος που αποφάσισε με κάθε μέσο και κάθε τρόπο να προσεύχεται αδιάλειπτα, κατά τον Απόστολο⁴³, κι έχει γι' αυτό μεγάλη φροντίδα να τό εφαρμόζει, θά καταταχθεί σίγουρα μαζί με τους μαθητές του Χριστού, αφού ακολούθησε τή διδασκαλία τους για τήν ιερή προσευχή κι έγινε τέκνο τής χάρης με τή δύναμη του Χριστού.

Από ποια πράγματα έχει ανάγκη ή προσευχή και πόσο αξίζει να τήν τιμούμε.

22. "Αν ή ιερή πνευματική προσευχή τύχαινε να διδάσκει μόνο και να υποδεικνύει, όπως προείπαμε, οσα αρμόζουν στην αρετή, δέ θά ήταν άξια για μεγάλους επαίνους; Τώρα όμως που είναι όχι μόνο διδάσκαλος και καθοδηγητής, αλλά και από τή φύση της προτρέπει σε κάθε αγαθό, από πόσα άραγε εγκώμια και πόσους επαίνους δέν είναι ανώτερη; Και αφού τόσο ή διδασκαλία όσο και ή προτροπή μένουν άπρακτες εξαιτίας τής αδυναμίας αυτού που τις δέχεται κι έχουν ανάγκη από ανάλογη δύναμη, θά βρεις άν ζητήσεις ότι μόνο ή προσευχή δίνει πνευματική δύναμη στην ψυχή. Τόση και τέτοια δύναμη έχει ατούς ενάρετους ή προσευχή, και πολύ εύλογα. Γιατί ή εμπνευσμένη και ζωντανή, για να πώ έτσι, προσευχή, αναβλύζοντας πάντοτε από τήν καρδιά με τήν ολοφάνερη μετοχή και ενέργεια του ζωοποιού Πνεύματος, έχει ως απαραίτητη συνέπεια τά έξης τρία αναγκαιότατα: διδασκαλία όσων αρμόζουν στους πνευματικούς, στήριξη στους αγώνες τής πράξεως και προπάντων δύναμη που ευκολύνει τήν εκτέλεση των δυσχερών. Γι' αυτό ο Κύριος μας και χορηγός του Πνεύματος λέει: «Θά λάβετε δύναμη όταν έρθει σε σας τό Άγιο Πνεύμα»⁴⁴. Αυτή τή δύναμη πάλι τήν ονομάζει ρητά Παράκλητο και διδάσκαλο, λέγοντας: «Ο Παράκλητος, τό Άγιο Πνεύμα, που θά στείλει ο Πατέρας στο όνομα μου, αυτός θά σας διδάξει τά πάντα και θά σας υπενθυμίσει όσα σας είπα»⁴⁵. Ότι στον καθένα με τήν προσευχή κυρίως δίνεται ή φανέρωση του Πνεύματος προς τό συμφέρον του, και σε άλλον δίνεται πνεύμα σοφίας, σε άλλον γνώσεως, σε άλλον πνεύμα θεραπειών και τά λοιπά που αναφέρει ο Απόστολος, και όλα αυτά τά ενεργεί τό ένα και τό αυτό Πνεύμα και τά μοιράζει στον καθένα όπως Εκείνο θέλει, τό δηλώνει φανερά ή διδασκαλία του ιερού Παύλου⁴⁶. Ότι σ' εκείνον που έγινε κατά κάποιο τρόπο μέτοχος τής δωρεάς του Πνεύματος, επακολουθούν έξ ανάγκης τά τρία αυτά, υπερφυσική δύναμη, υπερκόσμια διδασκαλία και θεία ενίσχυση, είναι φανερό από τά λόγια του Κυρίου που είπαμε. Άλλωστε και όταν λέει ο Κύριος «Δίχως έμενα δέν μπορείτε να κάνετε

13. Α' Θεσ. 5, 17.

14. Πράξ. 1, 8.

15. 1ω. 14, 26.

16. Α' Κορ. 12, 7-11.

τίποτε»⁴⁷, δείχνει αναντίρρητα ότι σε όλα γενικά τα πρακτέα έχουμε ανάγκη από τη θεία δύναμη. Και όταν πάλι λέει «Μην πείτε κανένα δάσκαλο σας πάνω στη γη, γιατί ο διδάσκαλος σας και ο καθηγητής σας είναι ένας, ο Χριστός»⁴⁸, φανερώνει ολοκάθαρα πώς ο άνθρωπος χρειάζεται θεϊκή διδασκαλία για τα πρόποντα και τις κατά Θεόν πράξεις. Και όταν βεβαιώνει «Κι εγώ θα παρακαλέσω τον Πατέρα και θα σας στείλει άλλον Παράκλητο, το Πνεύμα της αλήθειας, για να μένει αιώνια μαζί σας»⁴⁹, να θυμάσαι ότι είναι πάρα πολύ αναγκαία και αχώριστη από τη χάρη ή θεία ενίσχυση. Έχει λοιπόν αποδειχθεί ότι η διαίρεση των χαρισμάτων παρουσιάζει αρκετές διαφορές γιατί άλλο είδος είναι η σοφία και άλλο η γνώση, και η προφητεία δεν είναι το ίδιο με τα προηγούμενα, και άλλο είναι το χάρισμα των θεραπειών, και γενικά κάθε δωρεά του Πνεύματος όπως τις απαριθμήσε ο Απόστολος⁵⁰ είναι διαφορετική από την άλλη. Αλλά όμως οποιοδήποτε χάρισμα του ζωοποιού Πνεύματος είναι στολισμένο με τις αναφερθείσες τρεις ενέργειες. Πώς δηλαδή ένας νους κτιστός, δεμένος με το σώμα, μπορεί να γίνει μέτοχος των νοερών πραγμάτων και της αρετής, αν δε λάβει υπερουράνια δύναμη για τη μετοχή αυτή, αφού ούτε οι Άγγελοι μπορούν κάτι τέτοιο; Πώς χωρίς μύηση του Πνεύματος θα γίνει κατάλληλος για τη μέθεξη των υπερχοσμών; Είναι φανερό ότι θα νιώσει ίλιγγο για να φτάσει σε τέτοιο ύψος της θείας μεγαλοδωρίας και της ανυποχώρητης ορμής για την αρετή, έκτος αν λάβει την ιερή ενίσχυση από το αγαθό Πνεύμα. Τι λοιπόν πρέπει να συμπεράνομε για την προσευχή που γίνεται με την έμπνευση του Πνεύματος, ή οποία είναι πρόξενος κάθε πνευματικού δώρου στην ψυχή κι έχει μαζί της τη δύναμη και τη διδασκαλία και την ενίσχυση του Αγίου Πνεύματος ταυτόχρονα; Για πόσους επαίνους είναι υπεράξια μιά τέτοια προσευχή, ή οποία συνδέει με ιερούς δεσμούς το νοῦ με το Θεό στο όνομα του Ιησού Χριστού, του αληθινά Τίου του Θεού; Και πόσο πρέπει να τιμάται από εκείνους που την επέτυχαν με τη χάρη, και πόσο πρέπει να τη ζητούν εκείνοι που ακόμη τη στερούνται;

Η προσευχή.

23. Όταν ο νους, με την κατάλληλη μελέτη των θείων πραγμάτων και με τη βοήθεια της πνοής του ζωοποιού Πνεύματος, αποκτήσει μέσω της χάριτος εναργή έννοια του Θεού, άς προσέξει πόση είναι η αδυναμία του και πόσο υστερεί από το πρόπον, από αμέλεια και λησμοσύνη των καθηκόντων του και κατά συνέπεια από άγνοια δσων χρειάζονται. Και αφού έτσι εξασκήσει το δίκαιο και αληθινό έργο της αυτομεμφίας και της ταπεινοφροσύνης, άς πλησιάζει κατόπιν στο Θεό μέσω της προσευχής, με διάνοια ταπεινή και με πεποίθηση και ελπίδα στην ασύλληπτη αγάπη του Θεού για τον άν-

47. 1ω. 15, 5.

48. Ματθ. 23, 8-10.

49. 1ω. 14, 16.

50. Α' Κορ. 12, 8-9.

θρωπο από ανέκφραστη αγαθότητα. Για την αγάπη αυτή, διδασκόμαστε από τον ιερό Παύλο νά προσερχόμαστε με παρρησία στο θρόνο τῆς χάριτος⁵¹. Γιατί ὁ Θεός δέ συνηθίζει νά κάνει δι,τι μας ἀφορα ὅπως κάνομε εμεῖς, ἀλλά σύμφωνα μέ τό ἀπειρο ἔλεος Του. Στον καιρό λοιπόν τῆς προσευχῆς ἀς μὴ βλέπομε προς τόν εαυτό μας, ἀλλά προς τήν ἀνεξίκακη και ὄλο συμπάθεια δύναμη τοῦ υπεράγαθου Θεοῦ μας και Πατέρα, γιά νά ἀποκτήσομε ἔτσι εύκολα μέσα μας τόν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ, τόν αληθινά σωτήριο.

Στό χωρίο· ((Εἶπε ὁ Θεός στον Ἀβραάμ, "φύγε ἀπό τήν πατρίδα σου", και περί θεωρίας.

24. «Εἶπε ὁ Θεός στον Ἀβραάμ (δηλαδή στον "περάτη*")· "Φύγε ἀπό τήν πατρίδα σου και ἀπό τούς συγγενεῖς σου και ἀπό τό πατρικό σου σπίτι, και πήγαινε σέ γή πού θά σοῦ δεῖξω, γή ὅπου ρέει μέλι και γάλα"»⁵². Λέει και τώρα ὁ Θεός μέ υψηλότερο νόημα στό νοῦ πού ἔγινε περάτης και διαβαίνει ἀπό τά αισθητά στά νοητά: «Εγκατάλειψε τήν αἴσθηση σου και ὄλα τά αισθητά και γενικά ὄλο τόν ορατό κόσμο, και ἔλα σέ γή πού θά σοῦ δεῖξω». Αυτό μοιάζει κάπως μ' εκείνο πού λέει ὁ Κύριος⁵³: «Πούλησε τά υπάρχοντα σου και δώσε τα στους φτωχοῦς και πάρε τό σταυρό σου, δηλαδή σταυρώσου γιά τήν αἴσθηση και τά αισθητά και ὄλο τόν κόσμο, και ἔλα ἀκολούθησε με καθώς ανεβαίνω προς τόν Πατέρα, ὄχι βέβαια χωρίς τό ηγεμονικό Πνεῦμα». Γιατί εκεί λέει «εἶπε ὁ Θεός στον Ἀβραμ», εἶπε δηλαδή ὁ Πατέρας μέσω τοῦ Λόγου, ἡγουν τοῦ Υἱοῦ. Και παρακάτω λέει: «Κι ἔλα σέ γή πού θά σοῦ δεῖξω». Ἀλλά συνήθως δείχνει κανεῖς μέ τό δάκτυλο. Και δάκτυλος Θεοῦ ονομάζεται τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μέ τό στίχο: «Ἄν ἐγώ βγάξω τά δαιμόνια μέ δάκτυλο Θεοῦ»⁵⁴, πού ἄλλου τό λέει «μέ Πνεῦμα Θεοῦ»⁵⁵. Ἐτσι ἔλεγαν και οἱ σοφοί τῶν Αἰγυπτίων: «Τούτο εἶναι δάκτυλος Θεοῦ»⁵⁶, αποκαλώντας ἔτσι τήν πνευματική ἐνέργεια. «Σέ γή πού θά σοῦ δεῖξω»· σάν νά ἔλεγε, σέ γή ὅπου θά σέ οδηγήσω μέ τό Λόγο και τό Πνεῦμα μου. «Σέ γή ὅπου ρέει μέλι και γάλα»· αὐτή εἶναι ἡ κατανόηση και ὀρθή ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ, στήν οποία δέν μπορεί νά φτάσει ὁ νοῦς μέ ἄλλο τρόπο, ἄν δέ φωταγωγεῖται και δέν καταναγάζεται ἀπό τήν ἔλλαμψη τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ἡ οποία ἔρχεται γαλήνια μέσω τοῦ Υἱοῦ. Επειδή ὅταν ὁ νοῦς εθιστεῖ στήν υπέρβαση τῶν κακῶν μέ τή στροφή του στά νοητά, ὁ φιλόανθρωπος Θεός τόν ἔλκει γιά νά περάσει αντίπερα σάν ἄλλο Ἀβραμ, ἀπό τά αισθητά στά νοητά και ἀκόμα παραπέρα, ὅπου υπάρχει μονοειδῆς ἔ-

51. Ἐβρ. 4, 16.

53. Μάρκ. 10, 21.

55. Ματθ. 12, 28.

52. Γεν. 12, 1.

54. Λουκ. 11, 20.

56. Ἐξ. 8, 15.

*Ὁ Ἀβραάμ ονομάστηκε «περάτης» (Γεν. 14, 13) επειδή προερχόταν ἀπό χώρα πέρα ἀπό τόν ποταμό Ευφράτη, τόν ὁποῖο «πέρασε» σταν μετανάστευσε στή γή Χαναάν. Ἡ λέξη αὐτή μεταφράζει τήν εβραϊκή λέξη «ιβρί», ἡ ὁποία ἐξελληνίστηκε σέ «εβραῖος».

νατένιση και θεωρία τής τρισυπόστατης Θεότητας, και αυτό βέβαια ό Θεός τό κάνει μέ τήν τριαδική ενέργεια και δύναμη τής θείας Μοναρχίας. Γιατί Αυτός κυρίως, ό Θεός και Πατέρας, είναι ή Γή τής επαγγελίας πού θά κληρονομήσουν οί πράοι καθώς και οί ευθείς στήν καρδιά, όπως έχομε υπόσχεση από τό Άγιο Πνεύμα⁵⁷, και θά γίνουν κληρονόμοι αν αγωνίζονται μέ ελπίδα. Αυτή ή Γή —ό Πατέρας— ρέει μέλι και γάλα, τά πρωινά δηλαδή Φώτα, τις δίδυμες Ακτίνες, τή ζωή και τρυφή και κάθαρση τού κόσμου όλου. Γιατί ό Υίός πού γεννήθηκε από τον Πατέρα και είναι αχώριστος από Αυτόν, θά μπορούσε κατά κάποιο τρόπο νά ονομαστεί Μέλι, επειδή πήρε ανθρώπινο σώμα σάν άλλη κηρήθρα, και από τήν ενανθρώπηση Του αυτή γλυκαίνεται και ευφραίνεται μέ θαυμαστό τρόπο όλο τό ανθρώπινο γένος μέ τις εξαίσεις —πώς νά πει κανείς— διδασκαλίες και χάριτες και μέ τόσα άλλα αγαθά και αναρίθμητα καλά. Τό Γάλα είναι τό Άγιο Πνεύμα, πού είναι μονοειδές, όχι γέννημα τού Πατέρα αλλά έκπόρευμα, φωτολευκοειδές, και τρέφει μέ θεία τροφή τά λογικά όντα πού είναι ακόμη νήπια, εισάγοντας τα στή βασιλεία τών ουρανών, όπως είπε ό Κύριος. Γή λοιπόν πού ρέει μέλι και γάλα θεωρείται εύλογα ό Πατέρας και ό Υίός και τό Άγιο Πνεύμα, στήν οποία μεταφέρεται ό νους μέ τήν οδηγία και τή δύναμη και τήν ενέργεια τής τρισυπόστατης Θεότητας. Όπως δηλαδή, κατά τον Παύλο, κανείς δέν μπορεί νά πει Κύριο τον Ίησοϋ, παρά μόνο μέ τή χάρη τού Αγίου Πνεύματος⁵⁸, έτσι μήτε ένας δέν μπορεί νά συγκεντρώσει τό νοητικό τής ψυχής του προς τήν ένοειδή δόξα και μεγαλοπρέπεια τής τριαδικής Μονάδος και νά προσατενίσει σ' Αυτή, παρά μέ τή δύναμη και τήν ενέργεια και τή χάρη τής Τριάδος, μέ τήν απόρριψη τών αισθητών πού υποπίπτουν στις αισθήσεις αλλά και τών νοητών πού θεωρούνται στή Γραφή και στά αισθητά, και τήν εγκατάλειψη τών γηίνων. Γιατί έτσι βέβαια μέ τό φώς Σου, Κύριε, θά δούμε φώς⁵⁹, δηλαδή μέ τήν ενιαία έλλαμψη Σου θά δούμε Εσένα, τό Θεό, πού φωτίζεις τις καρδιές μας και τό νού. Και οπωσδήποτε αφού θεωρήσομε, θά μάθομε «τά σά έκ τών σών», γιά νά μη δικαιούται νά καυχηθεί κανένας δι τή πέτυχε κάτι μόνος του. Γι' αυτά μάλιστα κι εκείνος πού ονομαζόταν πρωύτερα Άβραμ, πού σημαίνει τον περάτη, όταν έφυγε από τήν πατρίδα του μόλις άκουσε τή φωνή τού Θεού, κι εγκατέλειψε όλα όπως διατάχθηκε και μετανάστευσε σέ γή όπου ρέει μέλι και γάλα, μετονομάζεται Αβραάμ, δηλαδή «πατέρας πολλών εθνών». Έτσι και ό νους πού έγινε άξιος νά λέγεται «περάτης» επειδή από τά αισθητά και τήν αίσθηση και όλο τον κόσμο, μέ τή δύναμη και τήν ενέργεια τής τρισυπόστατης Θεότητας, μετέθεσε τον εαυτό του προς τήν ένοειδή έλλαμψη και θεωρία και ενατένιση τής Αγίας Τριάδος, και αυτός γίνεται πατέρας και πηγή «πολλών εθνών», δηλαδή κάποιων μεγάλων και πολλών ανέκφραστων και μυστικών εννοιών, και αποκαλύπτονται και γεννιούνται μέσα του εξαίσια πράγματα, μέ τά ό-

57. Ματθ. 5, 5.

58. Α' Κορ. 12, 3.

59. Ψαλμ. 35, 10.

ποία, σαν πατέρας με τα παιδιά του, χαίρεται και τέρπεται και αγάλλεται και είναι γεμάτος με την έν Χριστώ ειρήνη.

Ἡ ταπείνωση και ἡ θεωρία.

25. Θαυμαστά τά έργα Σου, Κύριε, και διαπιστώνοντας τα ἡ ψυχῆ μου ἐξίσταται. Ἡ αἰτία τῆς υψώσεως τοῦ νου γίνεται πολύ μεγάλη αφορμή γιά ταπείνωση, κι εκείνο πού υψώνει απείρως τὴν ψυχῆ, αυτό τό ἴδιο τὴν ταπεινώνει υπερβολικά. Πώς δηλαδή ἀρχή τῆς θεωρίας εἶναι ἡ ταπείνωση, και τελείωση τῆς ταπεινώσεως ἡ θεωρία. Ἀκόμη και ἂν κανεῖς γνωρίσει ὅλη τὴ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, χωρίς ταπείνωση εἶναι ἀδύνατο νά ἀποκτήσει ὑφοποιό θεωρία. Λέω ὑφοποιό θεωρία, γιά νά τὴ διακρίνω ἀπό τὴ θεωρία πού εἶχαν οἱ Ἕλληνες, πού δέν ἦταν ὑφοποιός. Χωρίς ὑφοποιό θεωρία δέν εἶναι δυνατὸ νά ταπεινωθεῖ ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἂν κάμψει τό λαιμό του σάν κρίκο⁶⁰. "Ὡ ἡ ἀνείπωτη σοφία τοῦ σοφοῦ Δημιουργοῦ μας! Ποιος ἐνόησε ποτέ κάτι τέτοιο πριν τό δει, ἀπό ταπείνωση ὑψιστη ἀνύψωση, εἴτε ἀπό τά ὕψη υπερβολικὴ ταπείνωση; Θά μπορούσε κανεῖς νά πει και γιά τό θεόμορφο νοῦ ὅτι «αὐτός πού κατέβηκε, ὁ ἴδιος εἶναι και πού ἀνέβηκε»⁶¹, και νά προσθέσει σ' αὐτό ὅτι «αὐτός πού ἀνέβηκε, ὁ ἴδιος εἶναι και πού κατέβηκε». Γιατί ὅταν ὁ νούς με βαθιά γνώση φτάσει μέσω τῆς χάρις στά ὑψιστα με ταπείνωση και χαίρεται σάν οικεία του τά θεία πού ξεπερνούν τό λόγο, τότε νιώθει κατώτερος ἀπ' ὅλα με τὴν ταπείνωση. Λέει ὁ Δαβίδ: «Κύριε, δέν υψώθηκε ἡ καρδιά μου, και τά μάτια μου δέν κοίταξαν ψηλά, και δέν ἔκανα πράγματα μεγάλα πού προξενούν τό θαυμασμό και εἶναι πάνω ἀπό τις δυνάμεις μου, παρά ὅταν ταπεινοφρονοῦσα»⁶². Ὁ νούς ὁμως, μαζί με αὐτό, μπορεί νά πει ὅχι ἀνάρμοστα και τό ἀντίθετο: «Κύριε, δέν ταπεινώθηκα και δέν ταλάνισα τον εαυτό μου και δέν τον ονόμασα χῶμα και στάχτη, παρά ὅταν υψώθηκε ἡ καρδιά μου και τά μάτια μου κοίταξαν ψηλά κι ἔζησα πράγματα μεγάλα και θαυμαστά πού υπερβαίνουν τις δυνάμεις μου». *Ὡ θαυμαστέ Δημιουργέ Βασιλεῦ, φέρνεις σέ ἔκσταση τὴν καρδιά μου ὅταν κατανοεῖ τό ἔργο τῆς σοφίας Σου, τό νοῦ, ὁ ὅποιος ἔχει δημιουργηθεῖ σφοδρὸς ἀπό τὴν πρόνοια Σου.

Γιά τό ἴδιο θέμα.

26. Ὁ νούς πού ἐπιστρέφει με τὴ βοήθεια τῆς χάρις στο Θεό, στὴν ἀρχὴ κατέχεται ἀπό μιά κατάσταση αὐτοκατηγορίας, γι' αὐτό και ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει αὐτόν τό νου πενθεῖ και θρηνεῖ και πονεῖ και κλαίει και συντρίβει ὅσο ἐπιβάλλεται τὴν καρδιά του και μέρα με τὴ μέρα καθαρίζει τὴν ἐμπάθεια τῆς και ταπεινώνεται, ὅπως εἶναι εὐλογο, ὅχι βέβαια χωρίς πολλή

60. Ἦσ. 58, 5.

61. Ἐφ. 4, 10.

62. Ψαλμ. 130, 1-2.

λύπη. Όταν πάλι πετύχει με τή δωρεά τού Χριστού τήν αναγκαία κάθαρση μέσω τής ησυχίας και αρχίσει νά βλέπει νοερά τά νοητά και νά υψώνεται προς τό Θεό και τή δόξα Του και νά ατενίζει σταθερά προς τά εκεί, πέφτει μετά τήν πρώτη αύτοκατηγορία σέ μιá δεύτερη, νοερή, μεγάλη, χωρίς διέξοδο, συνεχή και αδιάκοπη. Και από αυτό αποκτά τότε πράγματι βεβαιότερη και βαθύτερη ταπεινώση· σέ τέτοιο βαθμό, ώστε κι άν ήταν δυνατόν όλοι οί άνθρωποι ολοφάνερα νά τόν μακαρίζουν, αυτός και τότε ακόμα βλέπει τόν εαυτό του μέ τήν αίσθηση τής ψυχής του και αληθινά χειρότερο από τόν οποιοδήποτε άνθρωπο, αλλά και από αυτόν πού δέν είναι απολύτως τίποτε. Γιατί εκείνος πού δέν υπάρχει, δέν μπορεί νά αμαρτήσει, ενώ αυτός βλέπει τόν εαυτό του νά άμαρτάνει διαρκώς. Στην κατάσταση αυτή τής ταπεινώσεως όμως χαιρεται τις πιο πολλές φορές και αγάλλεται, γιά τόν εαυτό του βέβαια διόλου, γιατί πώς νά χαιρεται εκείνος πού κατηγορεί πάντοτε τόν εαυτό του ότι άμαρτάνει; Χαίρεται γιά τόν φιλεύσπλαχνο Θεό πού είναι πιο κοντά και από τήν πνοή του ή, γιά νά τό πώ πιο φανερά, πού μέσα από τήν καρδιά του δημιουργεί και κινεί ρεύματα ουρανού φωτός και αέναους ποταμούς θαυμάσιων τού Πνεύματος και καταφωτίζει τό νού και μόνο πού δέν τού λείει ξεκάθαρα: «Είμαι μαζί σου»⁶³. Και αφού τόν έχει φίλο Του, τού αποκαλύπτει χειροπιαστά ό Θεός τά μυστήρια Του και τόν χαροποιεί. Και τότε τού έρχεται και λείει δ,τι και ό Δαβίδ: «Δέ μάς τιμώρησε σύμφωνα μέ τις ανομίες μας ούτε μάς ανταπέδωσε ανάλογα μέ τις αμαρτίες μας»⁶⁴. Και λείει όπως ό Παύλος: «Έχομε σωθεί μέ τή χάρη Του»⁶⁵, παρ' όλο πού εργάζεται όλες τις θείες εντολές όσο μπορεί και μισεί μέ όλη του τή δύναμη κάθε τρόπο άδικο⁶⁶ και προσπαθεί μέ μεγάλη επιμέλεια νά μήν παραλείψει τίποτε από όσα τείνουν στή σωτηρία, όσο τού είναι δυνατό. Όποιος βλέπει ότι τού λείπει ή αίσθηση γι' αυτά και διαπιστώνει ότι δέν τά ζει, αυτός δέ δοκίμασε ακόμη τήν πιο αληθινή θεωρία, δέν άρχισε ακόμη νά κλαίει μέ ασταμάτητα δάκρυα, δέν έφτασε στήν ενότητα τής πίστεως⁶⁷ και τήν επίγνωση τής αλήθειας⁶⁸, δέ βλέπει πραγματικά τή θεία δόξα, ούτε τά πέρα από τά ανθρώπινα πράγματα, και μέ μιá λέξη, δέν έλαβε τή γνώση γιά τό θείο και ανθρώπινο νόημα τών πραγμάτων.

Περί θεωρίας.

27. Η κτίση μέ όσα νοητά έχει και ή Γραφή μέ όσα πνευματικά, μαρτυρούν τή δόξα τού Θεού και τή βασιλεία και τή σοφία και τή δύναμη και γενικά τή μεγαλοπρέπεια Του. Πόση όμως και ποιá είναι ή δυνατότητα τής μαρτυρίας τους; Πάρα πολύ λίγη και σάν μιá σταγόνα από ένα πέλαγος. Ό Θεός δέν έβαλε, νά πώ έτσι, σέ ενέργεια ολόκληρη τήν άπειρη δύνα-

63. Γερ. 1, 8.

61. Ψαλμ. 102, 10.

65. Έφ. 2, 5.

66. Ψαλμ. 118, 128.

67. Έφ. 4, 13.

68. Α' Τιμ. 2, 4.

μή Του ή τή σοφία Του ή τή δόξα και τή μεγαλοπρέπεια Του για να κάνει δσα έκανε —κάθε άλλο μάλιστα—, αν και σ' εμάς φαίνονται μεγάλα και ένδοξα και γεμάτα σοφία και δύναμη. Ἄλλά έκανε δι,τι χρειαζόταν, από περίσσεια αγαθότητας. Αποφάσισε δι,τι έπρεπε, και προχώρησε στη δημιουργία σύμφωνα μέ δι,τι αποφάσισε, σύμμετρα και αρμονικά και δσο χρειαζόταν για να κατοικεί ό άνθρωπος και να περνά τή ζωή του και δσο έβλεπε δι ήταν σύμμετρο στή χρήση και στήν απόλαυση του δταν έπλαθε τον ένα Αδάμ, συνθεωρούσε δλους τους ανθρώπους. Και τώρα είναι δυνατό να δεί κανείς δι ούτε ή γή πού μάς υποβαστάζει είναι ανεπαρκής, ούτε οί κάτοικοι της λιγότεροι. Και ή γή ήταν ανάλογη μέ τά εδώ κάτω, ενώ ό ουρανός και ό ήλιος και ό αέρας και ή θάλασσα έγιναν κατ' αναλογίαν τής γής. Γιατί και αυτά μεταξύ τους κρατούν τήν αναλογία πού τούς έδωσε ό Θεός, ό όποιος γνωρίζει τά πάντα πριν να γίνουν και παράγει τά πάντα μέ τάξη και δύναμη πού έχουν αναλογία και αρμονία. "Αν ό Δημιουργός δέ δημιουργούσε μόνο δι,τι χρειαζόταν, αλλά κατά τή δύναμη Του, τή σοφία, τή δόξα και τή μεγαλοπρέπεια Του, τότε αντί ενός θά βλέπαμε αναρίθμητους κόσμους. Και μάλιστα, όχι κόσμους δπως αυτός πού τώρα βλέπομε, αλλά κόσμους παράδοξους, υπερφυσικούς και πάνω από'κάθε νόηση, πού τό κάλλος και τή σοφή ποικιλία τους, τή δόξα και τήν ακτινοβολία τους δέ θά μπορούσε εύκολα ή ψυχή να υποφέρει, αλλά από τις εκπλήξεις θά εγκατέλειπε τό σώμα. Ένα δημιούργημα θέλησε ό Θεός να κάνει, τον άνθρωπο, βασιλιά τών επιγείων και σάν άλλο θεό τών δημιουργημάτων τού Θεού, και αυτόν τον κόσμο τον δημιούργησε για τις ανάγκες τού ανθρώπου ευκολότατα και ακαριαία. "Ας αφήσομε πού κάποιος Προφήτης λέει: «Αυτός πού έκανε τή γή σάν ένα τίποτε, και στό τίποτε επάνω τή στερέωσε»⁶⁹, κι ένας άλλος: «Αυτός πού άπλωσε τον ουρανό σάν δερμάτινη σκηνή»⁷⁰. Και τό δι ρίχνει ένα βλέμμα Του μόνο πάνω στή γή και τήν κάνει να τρέμει⁷¹, πόσο άραγε ασύλληπτη δύναμη δέ φανερώνει; Γι' αυτό και δλα τά βλεπόμενα τά παρήγαγε μέ τό λόγο Του μόνο. Τά ενδοξότερα και ανώτερα όμως φυλάγονται για τον μέλλοντα αιώνα. Αυτά για να αντέξει να τά δεί ή ψυχή, ξαναχύνεται μέ τό θάνατο σάν μέταλλο μέσα στό χωνευτήριο τού τάφου και γίνεται καινούργιος άνθρωπος για καινούργια πράγματα και τρυφές και οράσεις. Ένώ τά βλεπόμενα αυτού τού κόσμου είναι μιá σκιά και σάν ένα μακρό όνειρο. Κι αν θέλεις να βεβαιωθείς, κοίταξε τό νοητό κόσμο τών Αγγέλων, αν έχεις τέτοια δύναμη, και θά δεις εκεί σπασδήποτε ομορφιά και δόξα και σοφία και δύναμη πού είναι όχι μόνο ανέκφραστες, αλλά και άνεννόητες. "Αν και ό κόσμος εκείνος έγινε μόνο μέ μιá σκέψη τού Θεού, ή τόση ποικιλία και τά δσα θαυμάσια του. Και αν αυτά έγιναν μέ μιá σκέψη, τί θά γινόταν αν λειτουργούσε δλη ή θέληση και ή σοφία και ή δύναμη τού Θεού; Ἄλλά πώς είναι δυνατό να πλησιάσομε κάτι τέτοιο, να έννοήσομε δηλαδή

69. Ἦσ. 40, 23.

70. Ψαλμ. 103, 2.

71. Ψαλμ. 103, 32.

τό άπειρο; Τέλος του άπειρου δεν υπάρχει, κι όπου δέν υπάρχει τέλος, άρα δεν υπάρχει και κίνηση· υπάρχει μόνο πρόχωση προς τά έξω, άς πούμε, και μάλιστα μερική, ενέργειας άπό τή δύναμη πού πηγάζει άπό τήν ουσία Του. ΓΥ αυτό και δι,τι θείο μάς δείχνει ή κτίση και ή Γραφή, αν συγκριθεί μέ τή δύναμη του Θεού είναι κάτι τό αμυδρό, μικρή σταγόνα μπροστά σέ απύθμενο και άπειρο πέλαγος. Άλλά, κρίνω ότι αξίζει και μακάρι νά γνωρίσουμε καλά αυτή τήν πνευματική σταγόνα. Κι άφού άπλώσαμε έτσι τό νού μας στό άπειρο μέ τήν καλλονή και τή δόξα και τήν τρυφή τής θεωρίας αυτής τής σταγόνας κι άφού κατά τό δυνατό ύμνήσαμε ανάλογα τον άπειρες φορές απείρωσ Τπεράπειρο, είθε νά ενωθούμε μέ τον εαυτό μας και μέ τό Θεό σέ μία ύπερκόσμια κατάσταση ενότητας και νά γίνουμε απλοί και άπειροι και αδύριστοι νόες, μιμητές των Αγγέλων, μέσα σέ μία ανέκφραστη ευφροσύνη και χαρά καρδιακή και αγαλλίαση, μέ τήν ενέργεια και τή χάρη του Πνεύματος. Αμήν.

Ό πρακτικός και ό θεωρητικός.

28. Ό πρακτικός δέν μπορεί νά μήν ψάλλει, γιατί επιδιώκει για τον εαυτό του τήν πραότητα και τήν εγρήγορηση πού αρμόζει στους πρακτικούς. Νά ψάλλει όμως ό θεωρητικός, δέν μπορεί ή δέ θέλει. Δέν μπορεί, γιατί δέχεται τήν ενέργεια τής θείας χάρης και γεμίζει τελείως μέ πνευματική τρυφή μέσα σέ σιωπή, καθώς ευφραίνεται κυρίως μέσα σέ ατάραχη και ήσυχη καρδιά. Και δέ θέλει, γιατί έχει στραμμένη τήν προσοχή του σέ ένα πράγμα και κινεί τό νοερό τής ψυχής του νά ενεργήσει μέ άπλες και ειρηνικές νοήσεις μέσα σέ μία βαθιά ηρεμία. Γι' αυτό είναι ανάγκη ό θεωρητικός νά διέρχεται τό έργο τής θεοπτίας μέσα στή σιωπή. "Αν καμιά φορά φαίνεται νά διαβάξει κάτι, αυτό δέν είναι περιεργο για όσους έχουν υπόψη τους ότι ό νους είναι μεταβλητός και ότι ή ανθρώπινη φύση είναι σύνθετη και επιδέχεται αλλοίωση. Πρέπει όμως νά γνωρίζουμε ότι τό διάλειμμα μετά τή θεωρία τής χάρης, δηλαδή ή ανάγνωση, είναι κατώτερη άπό τό έργο τής θεωρίας, είτε καθ' έαυτήν είτε για τή νοερή διαφυγή, γιατί ό νους σέ καμιά ανάγνωση δέν μπορεί νά διατηρηθεί αδιαίρετος. Στή νοερή όμως ελευθερία, ή οποία πραγματοποιείται μυστικά μέσα σέ σιωπή, τις πιο πολλές φορές ό νους βλέπει ενωμένα, πράγμα πού διαφέρει πάρα πολύ άπό τήν κατάσταση τής διαιρέσεως. Μήπως και στά αισθητά, τό νά δεις κάτι δέν είναι πολύ ανώτερο άπό τό νά τό ακούσεις; Γιατί, όπως λέει ή παροιμία και τό ομολογούν όλοι, τά μάτια είναι πιο αξιόπιστα άπό τ' αυτιά. Όπως λοιπόν στά αισθητά, έτσι συμβαίνει και στά νοητά· τό νά δει κανείς μέ τή θεωρία κάτι νοητό, είναι πολύ ανώτερο άπό τό ν' ακούσει γι' αυτό, πράγμα πού συμβαίνει σ' εκείνους πού διαβάζουν. Έτσι και ή Σαμαρείτισσα· άφού μίλησε μέ τον αληθινό Λόγο, κήρυττε, στους συμπολίτες της τή θεότητα Του. Όταν όμως ό Λόγος,

από πλούτο άκρας αγαθότητας, ήρθε στην πόλη τους και αξιώθηκαν νά τον συναντήσουν, έλεγαν ότι δέν έχουν πιά ανάγκη τής μαρτυρίας τής γυναίκας για νά γνωρίσουν τή θεότητα Του⁷². Τό ίδιο γίνεται χωρίς αμφιβολία και όταν ή διάνοια δίνει μέ τό λόγο τή μαρτυρία της στην ψυχή και στις δυνάμεις τής ψυχής για τά θεία πού αντιλαμβάνεται· όταν δηλαδή ή ψυχή και οί δυνάμεις της δεχθούν από τή χάρη τήν όραση των θείων πού ως τότε άκουγαν, δέν χρειάζεται πλέον ή ψυχή τήν εξωτερική μαρτυρία. Γιατί ό καθένας πού ακούει χρειάζεται και νά βλέπει τά άκουόμενα. Εκείνος όμως πού βλέπει κάτι, δέν έχει ανάγκη νά τον διδάξει άλλος τί είναι εκείνο πού βλέπει, όσο βέβαια έχει τά μάτια του και βλέπει. Αυτό μπορούμε νά τό δούμε και στο Θωμά πού ενώ είχε ακούσει, δέν πίστευε, αλλά έλεγε: «'Αν δέ δώ, δέ θά πιστέψω»⁷³. Όταν βέβαια είδε τον Κύριο, αμέσως φώναξε δυνατά και ονόμασε Κύριο και Θεό του εκείνον για τον όποιο άπιστούσε πριν τον δει, ομολογώντας από μόνος του τήν αλήθεια. Και δ,τι δέν είχε όταν λειτουργούσε ή άκοή, δηλαδή τήν πίστη, τό απέκτησε μόλις Τον είδε. "Ωστε και από αυτό πρέπει νά διακρίνομε τόση διαφορά μεταξύ πράξεως και θεωρίας, όση είναι μεταξύ νου και αίσθήσεως.

Γιά τό ίδιο θέμα.

29. Και τό νήπιο και ό μεγάλος πίνουν τό γάλα· τό νήπιο όμως για νά τραφεί, ενώ ό μεγάλος για ευχαρίστηση. Διαβάζει και ψάλλει ό πρακτικός, τό ίδιο φαίνεται νά κάνει και ό θεωρητικός. Άλλά ό πρακτικός για ενίσχυση και ασφάλεια τής ψυχής του, ενώ ό θεωρητικός για ευχαρίστηση τής ψυχής και μάλιστα για νά διακόψει λίγο τή γεμάτη φωτιά και ανυψωτική προς τό Θεό και δακρυρροούσα κίνηση τής καρδιάς του. Γιατί άν και τινάζεται προς τά επάνω τό πνεύμα πού είναι μέσα του και φαιδρύνεται καθώς ευφραίνεται από τις θείες λάμπεις και μεταμορφώνεται από δόξα σέ δόξα⁷⁴ και αυξάνεται, αλλά ή σάρκα πού είναι σύνθετη και ή καρδιά πού είναι χωματένια ασθενούν. Κι έτσι ό πρακτικός για χάρη τής γνώσεως και τής από αυτήν διδασκαλίας και επιστήμης μελετά τούς θείους λόγους. Εκείνα όμως των οποίων τή γνώση ό θεωρητικός δέχεται μέ σιωπή και τά διδάσκεται δίχως λόγους και τά βλέπει μέ τά πνευματικά μάτια, δέν μπορεί νά τά πεί λόγος. «Τό αυτί τής ησυχίας —λέει— θ' ακούσει εξαΐσια» είπε εξαΐσια, αλλά τί είδους εξαΐσια δέν μπόρεσε νά πεί, γι' αυτό παρέλειψε νά εξηγήσει τά ανερμήνευτα και ύπέρογα. Γι' αυτό μού έρχεται νά μακαρίζω εκείνους πού μακάρισε ό θεός λόγος επειδή πίστεψαν πριν δούν⁷⁵, εννοώ τούς πρακτικούς· θεωρώ όμως ύπερμακάριους τούς θεωρητικούς. Γιατί άν ό πρακτικός, μολονότι δέν έχει δει, είναι μακάριος από μόνη τήν πίστη του, τί μπορεί κανείς νά σκεφτεί για τό θεωρητικό; Ό όποιος έκτος τού ότι βαδίζει μέ τήν

72. 1ω. 4, 42.

73. 1ω. 20, 25.

74. Β' Κορ. 3, 18.

75. 1ω. 20, 29.

πίστη⁷⁶ πού είναι πολύ ανώτερη από την πράξη, έχει δει ταυτόχρονα και τά μεγάλα και εξαισία και ζει μέσα στην καρδιά του θείες αναβάσεις⁷⁷ και βλέπει μέρα τη μέρα περισσότερα, δπως είναι φυσικό.

30. Σέ καθένα από τά δύο συστατικά του ανθρώπινου κράματος ό Κοσμήτορας και Ποιητής του παντός έδωσε κατάλληλα την αντίστοιχη απόλαυση και, για νά την ονομάσω έτσι, τή ζωή. Και για τό ορατό σώμα του ανθρώπου παρήγαγε ολη την κτίση πού φαίνεται, ενώ για τό νοητό άνθρωπο, δηλαδή για την ψυχή, όσα νοούνται μέσα στην αισθητή κτίση. Γιατί δπως μέ τό αισθητό μέρος του ανθρώπου έχει ενωθεί τό νοητό, έτσι σε δλη την ορατή κτίση κάτω από κάθε πράγμα φαίνεται νά υπάρχει ή νοητή ομορφιά, και δέ γίνεται κανένα από τά ορατά, ακόμα και τό πιο ελάχιστο, νά στερείται τή νοητή συνάφεια. Τούτο είναι φυσικό. Έπρεπε οπωσδήποτε, αφού τά πάντα έγιναν για τον άνθρωπο μέ τό θείο Λόγο του Παντοκράτορα, νά μή φαίνεται ότι έχει γίνει κανένα παράλογο, πού θά γινόταν αν μαζί μέ τό φαινόμενο δέ συνυπήρχε και τό νοούμενο. Γιατί τότε θά απολάμβανε τό σώμα μέ τή συνεργεία των ορατών, ενώ ή χριστιανική ψυχή θά έμενε κενή, και θά ήταν τό σώμα ανώτερο από την ψυχή, πράγμα άτοπο. Από πού άλλου θά εξασφαλίσει ή ψυχή νά ζει δπως τής ταιριάζει; Από τό Θεό; Άλλά αυτό θά είναι έξω από την τάξη πού έβαλε Αυτός πού έκτισε τά πάντα μέσω του Λόγου· γιατί τότε οι άσύνθετες ουσίες (οι Άγγελοι) θ' αποδειχθούν κατώτερες από τις σύνθετες (τους ανθρώπους), αν εμείς είχαμε κατά τρόπο άμεσο την ιδιότητα τους νά κινούνται άφ' εαυτών προς τό Θεό. Μήπως πάλι θά έπρεπε ν' ανυψωνόμαστε από άπλά (αμιγή) νοητά κι έτσι ν' αντιλούμε την τρωφή τής εποπτείας των θείων; Άλλά και αυτό θά μάς έκανε ισάγγελους και θά ήταν αφύσικο, ν' ανυψώνονται δηλαδή προς τό Αγαθό οι ένυλοι νόες εφάμιλλα μέ τους αυλους. Γιατί εκείνοι δέν παίρνουν τή ζωή και την ανύψωση τους προς τό πρώτο Αγαθό έξω από τον εαυτό τους, αλλά ξεκινώντας από τον εαυτό τους απολαμβάνουν τις έννοιειδείς θείες λάμψεις. Ένώ εμείς πού είμαστε εκ φύσεως κατώτεροι και δεύτεροι μετά τους Αγγέλους, συναγόμεστε σταδιακά προς τό Θεό και τό κάλλος Του μέ τρόπο υποδεέστερο και, για νά πώ έτσι, κατώτερο του αγγελικού, χωρίς νά κάνομε άρχή γι' αυτό τις άσύνθετες ουσίες ή τά αμιγή νοητά. Κάτι τέτοιο είναι των Αγγέλων, τό νά ξεκινούν δηλαδή από τον εαυτό τους για νά ανυψωθούν στο Θεό. Εμείς ξεκινούμε από τά σύνθετα σύμφωνα μέ τή λογική και, καταλήγοντας στα άπλά κτιστά, περνούμε πέρα, στα άκτιστα, δπως είναι όρθό σύμφωνα μέ τή φύση μας, καθώς είπα. Κι έτσι συναγόμεστε, έννοιειδείς, προς τον εαυτό μας και τό Θεό. Για τούτο, για νά έχομε τή δυνατότητα πού μάς ταιριάζει νά απολαμβάνομε και νά ζούμε νοερά και νά ανυψωνόμαστε στο Θεό, σε δλα τά αισθητά είναι διάσπαρτα και συνυπάρχουν νοητά, τά όποια αντιλαμβάνεται ή θεωρία. Αυτά ό πρακτικός δέν μπορεί ή

76. Β' Κορ. 5, 7.

77. Ψαλμ. 83, 6.

δὲ θέλει νά τά βλέπει. Δέν μπορεί, δταν δέν ἔχει ἄνθρωπο ἢ Γραφή νά τοῦ τά δείχνει καθαρά. Δέ θέλει, δταν ἐνὸς ἔχει καὶ ἄνθρωπο καὶ Γραφή, ἀπὸ οἴηση καὶ πονηρία δυσπιστεῖ στον πλησίον καὶ πιστεύει στον εαυτό του, κι ἔτσι μένει ἀγευστος τῆς σχετικῆς μέ αὐτὰ διδασκαλίας, θεωρώντας τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς ὡς οδηγία πού τοῦ ἀρκεῖ καὶ χρησιμοποιώντας τὴν κτίση μέ στενὴ ἔννοια, μόνο γιὰ τὴν υπηρεσία τοῦ σώματος· νομίζει δι αὐτό εἶναι εὐσέβεια καὶ ἀρκεῖται σ' αὐτὰ καὶ δέ ζητεῖ τίποτε περισσότερο. Ὁ δὲ θεωρητικὸς, ἐπιλέγοντας ἀπὸ τὴν ορατὴ κτίση τὰ ἀόρατα καὶ βρίσκοντας τα σύμφωνα μέ τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς, προχωρεῖ μέ ἀγαλλίαση πρὸς τις ἀσύνθετες οὐσίες· καὶ ἀφοῦ δει καλὰ τὴν ωραιότητα καὶ τὴ λαμπρότητα τους, τις προσπερνάει χαρούμενος μέ τὴ βοήθεια τῆς χάρις καὶ μεταβαίνει στὰ ἀκτιστά νοητὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἐντυπῆσει στὴν ἀπειρία καὶ τὴ θεωρία τους, ὅσο εἶναι δυνατό, πλησιάζει ἀρρητα πρὸς τὴν ακτῖνα τοῦ θεοῦ κάλλους μέ τρόπο ἐνοειδῆ καὶ υπερφυσικό. Καὶ δταν ἐκπληκτὸς ἀπολαύσει δπως πρέπει τὴν ἀνέκφραστη ὑπερκόσμια ωραιότητα καὶ τὴν ολόφωτη ἐκεῖνη λαμπρότητα μέσα σὲ μία ἐνοειδῆ καὶ μονοειδῆ κατάσταση, δέν μπορεί νά φανταστεῖ σὲ τί θὰ μεταβληθεῖ μέσα σ' αὐτὴ τὴ χαρὰ καὶ τὸ θαυμασμό. Ἐτσι λοιπὸν δέχεται ἀτελείωτο τὸ ρεῦμα τῆς θείας ευφροσύνης, καὶ δείχνει χωρὶς φθόνον καὶ στον πρακτικὸ τὸ δρόμον πού οδηγεῖ στὴν ἀλήθεια, μέ λόγια καὶ μέ γραπτὰ.

Ἡ μετοχὴ τὸν Ἁγίου Πνεύματος.

31. Ἄραγε γνωρίζεις τί εἶναι ἐκεῖνο πού χύνεται μέσα στις καρδιές τῶν πιστῶν καὶ ποιο εἶναι τὸ σημάδι αὐτῆς τῆς ἐγγύσεως; Εἶναι βέβαια τὸ Ἅγιο Πνεῦμα πού ἐρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ μέσου τοῦ ἱίου, τὸ ὅποιο καὶ γεμίζει τὴν οἰκουμένη. Εἶναι παντοῦ ολόκληρο καὶ χύνεται ολόκληρο σὲ κάθε πιστό. Μεριζεῖται χωρὶς νά παθαίνει τίποτε καὶ μετέχεται χωρὶς νά ἐμποδίζεται. Σημάδια τῆς μετοχῆς Του ἢ τῆς ἐγγύσεως Του μέσα μας εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῆς φτώχειας μέ ταπείνωση, τὰ εὐκόλα καὶ ἀσταμάτητα δάκρυα, ἢ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸν πλησίον τέλεια καὶ ἀδολη ἀγάπη, ἢ καρδιακὴ χαρὰ, ἢ ἀγαλλίαση ἀπὸ τὴ συνάντηση τοῦ Θεοῦ, ἢ μακροθυμία στὰ συμβαίνοντα, ἢ χρηστότητα πρὸς δλους καὶ γενικά ἢ καλωσύνη, ἢ ἔνωση καὶ ἡ θεωρία καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ, ἢ αεικίνητη θερμὴ δύναμη τῆς προσευχῆς, καὶ μ' ἓνα λόγο, ἢ ἀμεριμνία γιὰ τὰ πρόσκαιρα μέ τὴ μνήμη τῶν αἰωνίων. Πόσο θαυμαστά εἶναι τὰ ἔργα Σου, Κύριε⁷⁸! Ἀληθινὰ, ἐνδοξα κηρύχθηκαν γιὰ σένα, ὦ πόλη τοῦ Θεοῦ⁷⁹, πιστὴ δηλαδή καρδιά.

32. Ἄν ἔχεις ἀκούσει καὶ ἐννόησες τὴ μεγάλη βουλή τοῦ Θεοῦ μας κατὰ τὴν ἀσύλληπτη εὐαρέσκεια τῆς υπερφυσικῆς φιλανθρωπίας τοῦ Πατέρα, πού ἀγγελιοφόρος τῆς ἐγίνε καὶ τὴν ἔφερε ὁ Ἰησοῦς⁸⁰ ἀπὸ ἐξαιρετικῆς,

78. Ψαλμ. 103, 24.

79. Ψαλμ. 86, 3.

80. Ἦσ. 9, 6.

πάνω από κάθε έννοια αγιότητας, αγαθότητα και αγάπη προς τό ανθρώπινο γένος, μέ τήν οποία βουλή συναθροίζονται ολοι οί λόγοι τών ορατών σε ένα λόγο συνοπτικό, τον όποιο υποσχέθηκε νά μάς δώσει ό Θεός⁸¹, τότε δέ θά πάψεις ποτέ νά βρίσκεσαι σέ έκπληξη και νά έχεις διαρκή χαρά και ειρήνη.

33. "Αν γνωρίσεις τό σκοπό τής θείας μεγαλειότητας πού έχει γιά μάς, και δσα γίνονται ανάμεσα σ' εμάς και τό Θεό ως συνέπεια αύτοῦ τοῦ σκοπού, τότε θά αντιληφθεις τί θέλει γιά μάς ό Θεός και πού καταλήγουν τά ζητήματα μας και πόσο υστερούμε από τά πρέποντα. Αυτό ασφαλώς θά γινόταν έργο λύπης θεάρεστης, ενωμένης μέ πλήρη και αληθινή ταπεινοφροσύνη.

Περί θεωρίας.

34. Εκείνος πού μελετά πλησιάζοντας μέ νοερές οράσεις δλα δσα περιλαμβάνει ή αγάπη τού Θεοῦ, θά βρει χωρίς αμφιβολία ν' ανατέλλουν στήν ψυχή του τά τρία εκείνα, γιά τά όποια δλες οί ιερές Γραφές και τά βιβλία μιλούν μέ προθυμία ώστε νά πείσουν τούς ανθρώπους νά τά αποκτήσουν μέ κάθε τρόπο εννοώ τήν πίστη, τήν ελπίδα και τήν αγάπη, τό πέρας ή καλύτερα τό θεμέλιο δλων τών πρακτικών και τών θεωρητικών αρετών. Αυτή αληθινά είναι ή μέσα μας ιερή τριάδα, μέ τήν οποία ενωνόμαστε μέ τήν Αγία Τριάδα, πλησιάζοντας Την σάν άλλοι άγγελοι.

Περί θεωρίας.

35. Τρεις τριαδικές τάξεις μυστηρίων θεωρεί γενικά ό υγιής νους γύρω από τό Θεό* προσωπική, φυσική, και ακόλουθη τής φυσικής. Ή πρώτη τριάδα φανερώνεται στο νού κυρίως από τά ιερά γράμματα. Ή φυσική φανερώνεται και από τήν κατανόηση τών δντων. Ή άλλη πού ακολουθεί τή φυσική, συνάγεται και από τή λογική αλήθεια. Όταν ό νους εισέλθει στήν πρώτη τριαδική τάξη ή μάλλον, γιά νά κυριολεκτήσω, δταν ατενίσει σ' αυτή, συναντά τον Απρόσιτο, αλλά δχι έτσι άπλά. Στη δεύτερη, βρίσκει χαρά μέσα σέ σοφία, ενωμένη μέ έκπληξη. Και δταν περάσει στήν τρίτη τριάδα, τότε εισδύει αληθινά στο γνόφο δπου είναι ό Θεός. Τότε έχει γίνει απλούστατος εντελώς και άπειρος και αδρίστος, σέ μιά κατάσταση χωρίς μορφή, χωρίς σχήμα. Όταν, τέλος, θεωρεί μέ τις τρεις αυτές τριάδες, ή μάλλον δταν βλέπει μαζί τους και μιά άλλη, κατά κάποιο τρόπο δέκατη τάξη, αυτήν δπου κατοίκησε δλο τό πλήρωμα τής Θεότητας σωματικά⁸², δπως λένε οί κήρυκες τής αλήθειας, τότε βλέπει στ' αλήθεια, μέσα στήν τελειότητα και τό τέρμα τής θεωρητικής χάρης, τήν ειρήνη πού υπερέχει κάθε νού⁸³.

81. Ήσ. 10, 23.

82. Κολ. 2, 9.

83. Φιλίπ. 4, 7.

Περὶ Θεωρίας.

36. Και υποδιαιρώντας πάλι κατά τον ίδιο τρόπο, ὁ νους θεωρεῖ με μυστικό τρόπο τρεις διαθέσεις πνευματικῆς χάρις μέσα στή δωρεά τοῦ Χριστοῦ πού αναβλύζει ειρήνη: πάνω ἀπό τον κόσμο, γύρω ἀπό τον κόσμο και μέσα στον εαυτό του. Σέ αυτή τήν τριαδική μονάδα, ἢ τή δεκάδα κατά κάποιον τρόπο, ἢ τήν τελειότητα τῆς θεωρίας, ενεργοῦν στήν ψυχή μέ τήν αγαθή χάρις τά βέλη τῆς θείας αγάπης και ὁ νους μυεῖται τά σχετικά μέ αυτήν μυστήρια και ἀπό αυτά καταφωτίζεται και χαίρεται και ευφραίνεται. Και ὁ ἴδιος βέβαια μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος στρέφει προς τό Θεό τήν ἀγαπητική δύναμη τῆς ψυχῆς και τήν κινεῖ ὅσο εἶναι δυνατό προς τό θεῖο ἔρωτα και ἀπό αυτό αρχίζει νά αγαπά τό Θεό πολύ φυσικά, και ανυψώνεται καί προοδεύει σ' αυτή τήν αγάπη και εἶναι προσηλωμένος και βλέπει και βιάζει τον εαυτό του στις εντολές ὅσο μπορεί περισσότερο. Καί σπεύδει μέ ὅλα τά μέσα μέ τή βοήθεια τῆς χάρις μήπως μπορέσει μ' ἓνα τρόπο θεμιτό νά πλατύνει καί, ἂν πρέπει, νά τελειοποιηθεῖ μέσα του ἢ θεῖα αγάπη. Τότε ὁ Θεός και ὁ νους γίνονται παραδόξως ἓνα πνεῦμα, αφού ὁ Θεός εἶναι πνευματικά μέσα στο νού κατά παραδοχήν και ὁ νούς μέσα στο Θεό κατ' ἐπιβολήν*. Καί βλέπει καθαρά αυτό πού λέει ὁ Παῦλος: «Ὅποιος ἐνώνεται μέ τον Κύριο γίνεται ἓνα πνεῦμα μέ Αυτόν»⁸⁴. Τότε ὁ Θεός γίνεται γιά τό νού ἔλλαμψη καί φῶς καί ἔρωτας, και ὁ νούς ευφραίνεται καί θαυμάζει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ καί χαίρεται γιά τήν ενιαία ἔλλαμψη τοῦ τριαδικοῦ φωτός και ὅπως εἶναι φυσικό εἰρηνεύει καί αναπαύεται ἐν Χριστῷ γεμάτος ἐκπληξῆ.

Περὶ Θεωρίας.

37. Ὁ θεωρητικός νούς λέει —ἢ νοεῖ, ἢ καί βλέπει, ἂν θέλετε— πέντε λόγους πού αναφέρονται γενικά στον ἐνανθρωπήσαντα Ἰησοῦ, τούς λόγους δηλαδή τῆς δόξας, τῆς αγάπης, τῆς χάρις, τῆς ειρήνης και τῆς ἀναπαύσεως. Τό λόγο τῆς δόξας τον βλέπει ἀπό τήν παραγωγή τῶν κτισμάτων, ορατῶν και νοουμένων, γιατί ὅλα ἐγιναν ἀπό Αυτόν και δίχως Αυτόν δεν ἐχει γίνει τίποτε ἀπ' ὅσα ἐγιναν⁸⁵, εἴτε οι αἰῶνες και τά αἰῶνια, δηλαδή ὁ ὑπερουράνιος κόσμος, εἴτε πολύ περισσότερο ἐκεῖνα πού ἐγιναν ἐν χρόνω. Καί τό μεγαλύτερο ἀπό αυτά, γιατί ὁ Λόγος ἐχει τήν ἴδια φύση καί εἶναι σύνθρονος μέ τό Θεό Πατέρα και μέ τό Πνεῦμα, αφού εἶναι εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ⁸⁶ και ἀπαύγασμα τῆς δόξας Του⁸⁷, ἔχοντας ἐκ φύσεως ὅσα ἐχει και ὁ Πατέρας⁸⁸. Γι' αυτό και ὁ ἴδιος εἶναι μέσα στον Πατέρα και ὁ Πατέ-

84. Α' Κορ. 6, 17.

86. Κολ. 1, 15.

88. Ἰω. 16, 15.

85. Ἰω. 1, 3.

87. Ἐβρ. 1, 3.

*Βλ. τό κεφάλαιο 68, σελ. 89.

ρας μέσα σέ αυτόν⁸⁹. Τό λόγο τής αγάπης, από τό δι ό Λόγος σαρκώθηκε και κατοίκησε ανάμεσα μας⁹⁰. Τό λόγο τής χάρης, από τήν άφθονη έκχυση και δωρεά σ' εμάς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, γιατί δλοι εμείς πήραμε από τον πλούτο Του και χάρη πάνω στή χάρη⁹¹. Τό λόγο τής ειρήνης, από τό δι ό Λόγος έγινε ευαγγελιστής τής θείας ειρήνης φέροντας τό μήνυμα της και σέ δσους ήταν κοντά Του και στους απομακρυσμένους⁹², πραγματοποιώντας ειρήνη⁹³ και συμφιλιώνοντας τά επίγεια μέ τά ουράνια⁹⁴. Γι' αυτό και ό Πατέρας μάς άνέστησε μαζί μέ τό Χριστό και μάς έβαλε νά καθίσουμε μαζί Του στά επουράνια⁹⁵. Καί, τέλος, τό λόγο τής αναπαύσεως, από τό δι μέσω τοῦ Χριστοῦ γίναμε αναντίρρητα κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ, από τον οποίο δέν υπάρχει κανένα άλλο δι μόνο σημαντικότερο, αλλά ούτε και ίσο, γιατί υπερβαίνει υπέρπειρα κάθε σύγκριση. Στή συνέχεια, από τούς πέντε αυτούς λόγους, οδηγείται πνευματικά κι αληθινά και βλέπει μέσα στήν ενική Τριάδα τρεις λόγους ενωμένους πού καταλήγουν σέ ένα εξαίσιο μυστικό σκοπό. Κι έτσι μέ αγάπη και εγκράτεια, αγρυπνία, ανάγνωση και προσευχή, μέ ταπεινό, υποτακτικό φρόνημα και τήν πρακτική αρετή, δσο είναι δυνατό, προχωρεί μέ κατάλληλο τρόπο και προς θεωρητικές φανερώσεις τοῦ Θεοῦ και θείες έννοιες και ζει μονάχα μαζί μέ τό Θεό χωρίς νά χαλαρώνει διόλου από τήν πρέπουσα προσοχή και τον απαιτούμενο φόβο. Έτσι απολαμβάνει μέ τρόπο ανέκφραστο τά πολλά και λαμπρά χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, μέ αγία αγάπη και καρδιακή χαρά και υπερφυσική ειρήνη και τά λοιπά αληθινά αγαθά⁹⁶, και γίνεται ναός τοῦ Θεοῦ και κληρονόμος καινούργιος και μ' ένα λόγο θέσει θεός κατά χάρη.

«Είπε ό Θεός στόν Αβραάμ, "Θά πληθύνω πολύ τό σπέρμα σου κλπ."».

38. Έπειτα από αυτά, δταν έγώ κοιτάξω προς τον θεάνθρωπο Κύριο μέ ειρηνικό τό βλέμμα τής ψυχής μέσα στή ζωοποιό και φωτιστική δύναμη τοῦ Πνεύματος και μελετήσω εκείνους τούς πέντε λόγους πού προείπα, βλέπω ολοφάνερα δι εκπληρώθηκε από τον σαρκωθέντα Λόγο εκείνο πού Αυτός υποσχέθηκε παλιά στόν Αβραάμ λέγοντας: «Θά πληθύνω πολύ τό σπέρμα σου, δπως τά άστρα τοῦ ουρανοῦ και τήν άμμο στο χείλος τής θάλασσας»⁹⁷. Όταν ό πανίερος Παῦλος αναφέρει τό στίχο «Μέ τό σπέρμα σου θά ευλογηθούν δλα τά έθνη»⁹⁸, ανάγει τήν έννοια τοῦ σπέρματος στόν Ιησοῦ* έτσι βέβαια πολύ εύλογα και τό σπέρμα τοῦ Αβραάμ πού πληθύνθηκε μέ τέτοιο τρόπο είναι ό Κύριος Ιησούς, πού μόνο Αυτός είναι υπερπλήρης λόγω τής ενώσεως και τής ενέργειας τής θεότητας, και είναι άπειρος για τό μέγεθος Του, ανεξερεύνητος για τό πλήθος και αληθινά πολυπληθής, ως

89. 1ω. 14, 10.

90. 1ω. 1, 14.

91. 1ω. 1, 16.

92. Έφ. 2, 17.

93. Έφ. 2, 15.

94. Κολ. 1, 20.

95. Έφ. 2, 6.

96. Γαλ. 5, 22.

97. Γεν. 22, 17.

98. Γεν. 22, 18- Γαλ. 3, 16.

Θεός των χαρίτων, ὅπως τα ἄστρα τοῦ ουρανοῦ και ἡ ἄμμος στήν ἄκρη της θάλασσας, και εἶναι γενιά τοῦ Ἀβραάμ και κατάγεται ἀπό αὐτόν ρητά και κατηγορηματικά. Δέν εἶναι λογικό νά ὑποθέσμε ὅτι ὁ λόγος αὐτός τοῦ Θεοῦ αναφέρεται στον Ἰσμαήλ, γιατί αὐτός δέν ἦταν παιδί ελευθερης μητέρας" και ὁ Θεός εἶπε στον Ἀβραάμ ὅτι τό σπέρμα του θά προέλθει ἀπό τον Ἰσαάκ¹⁰⁰· οὔτε πάλι αναφέρεται στον Ἰσραήλ, γιατί τό πλήθος τῶν απογόνων του δέν ἐφτάσε σέ τέτοιο αριθμό πού εἶπε ὁ Θεός, ὅπως βέβαια οὔτε ὁλος ὁ πληθυσμός τῆς γῆς. Τέτοιο εἶναι τό πλήθος μόνο τοῦ Κυρίου και Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει προσληφθεῖ ἀπό τό σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ και ἐνώθηκε μέ τό Θεό Λόγο και εἶναι ἓνα πρόσωπο, ἄνθρωπος και Θεός, και πού Αὐτοῦ μόνο ἡ εἰρήνη εἶναι ἀπεριόριστη¹⁰¹, τά κρίματά Του ἄβυσσος¹⁰² και οἱ δρόμοι Του ἀνεξερεῦνητοι¹⁰³ και ἡ δύναμη και ἡ σοφία Του και ὅλες οἱ θείες ἰδιότητες Του ἀπείρες φορές ἀπείρως ἀπείρες. Στο πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ και τά ἔθνη πού τότε ἦταν ἀκόμη ἀνύπαρκα εὐλογήθηκαν ἀνέλπιστα και πραγματοποιήθηκε φανερά ὁ τόσος πληθυσμός μέ ὅσες ἰδιότητες του εἶπαμε. Ἐξαλλου, οὔτε ταίριαζε, οὔτε ἦταν καθόλου ἀναγκαῖο στο Θεό νά κάνει χάρι στον πατριάρχη και νά τοῦ υποσχεθεῖ πληθυσμό λαῶν ἀπό τό σπέρμα του. Ἡ ἱκανοποίηση ἀπό τέτοια πράγματα ταιριάζει ὀπωσδήποτε σέ ἀπιστους και ἀκαλλιέργητους· ἐνώ σέ ἄνθρωπο ὅπως ὁ Ἀβραάμ, μέ ἀριστα φρονήματα και ἀγαπητό στο Θεό, στο βαθμό πού ἦταν ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος, ταίριαζε νά ἱκανοποιεῖται μέ ὅλη τήν ψυχή του και νά χαίρεται γιά τήν κατά τό δυνατό γνώση και θεωρία περί Θεοῦ, και ἀπό αὐτές νά δέχεται πλήθος θείων νοημάτων και θεωριῶν και ἐλλάμψεων κι ἔτσι νά «πληθύνεται» θεοπρεπῶς. Μέ αὐτή τήν ἔννοια και ὁ Μωυσῆς γίνεται ἰκέτης ἀξιόπιστος γιά νά δεῖ και νά γνωρίσει τό Θεό πού τοῦ φανερώθηκε¹⁰⁴, κι ἀφού Τον εἶδε —ὅσο ἦταν δίκαιο νά δεῖ—, ἐγινε τόσο μεγάλος και ἀπέκτησε τόσο πολλή θεία γνώση, ὥστε οὔτε νά τό πεί δέν μπορεῖ κανεῖς. Στο Σολομώντα πάλι ἔδωσε ὁ Θεός ἀφθονία και πλήθος σοφίας και γνώσεως τῶν ὄντων, ὅπως ἡ ἄμμος πού εἶναι στο χεῖλος τῆς θάλασσας, γι' αὐτό και πληθύνθηκε περισσότερο ἀπ' ὅλους τούς συγχρόνους του¹⁰⁵. "Ὅποιος σκεφεῖ θά ἐννοήσει, και μάλιστα εὐκόλα, κατά τί πληθύνει ὁ Θεός ἄνθρωπο ἢ σπέρμα ἐνός ἀνθρώπου ἀφοσιωμένου σ' Αὐτόν. Γιατί ὁ Θεός ἐλάχιστα χαίρεται ἀπλῶς γιά πλήθος λαοῦ, χαίρεται ὅμως γιά τή σοφία και τήν πνευματική γνώση τῆς ψυχῆς και γιά τις ἄλλες ἀναρίθμητες θείες ἀρετές. Αὐτά τά εἶχε ὅλα μαζί και ἀφθονα ὁ Κύριος Ἰησοῦς, τό σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, στον Ὅποιο κατοίκησε ὅλη ἡ Θεότητα σωματικά¹⁰⁶, πράγμα πού υπερβαίνει ἀπείρως κάθε ἔννοια πλήθους. Ἀπό Αὐτόν προέρχεται κάθε δν και κάθε πλήθος, και μαζί μέ αὐτά και οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως και τῆς σοφίας πού εἶναι κρυμμένοι

99. Γεν. 16, 1 κ.έ.

100. Γεν. 21, 12· Ἐβρ. 11, 18.

101. Ἦσ. 9, 7.

102. Ψαλμ. 35, 7.

103. Ρωμ. 11, 33.

104. Ἐξ. 33, 13 κ.έ.

105. Γ' Βασ. 2, 35α-β.

106. Κολ. 2, 9.

στο Χριστό¹⁰⁷. Καί τούτο είναι δωρεά πράγματι θεοπρεπής και έξοχη, πού τήν υποσχέθηκε ο Θεός κατάλληλα στον έξοχο φίλο Του, τον Αβραάμ. Καί πρόσεξε τώρα πληθυσμό τού Ιησού Χριστού, θείο και απέραντο, από τούς πέντε λόγους πού προείπα. Πρώτα λοιπόν διαφαίνονται από τή δόξα Του τά ένδοξα ιδιώματα τής θείας φύσεως Του, πού τά έχει έκ φύσεως ως Θεός αληθινός· άπειρα για τό μέγεθος τους, καθώς λένε οί Πατέρες πού θεολογούν γι' αυτά, και ανεξερεύνητα για τό πλήθος τους. Έπειτα τά γνήσια εκείνα πού αναφέρονται στη σχέση υιότητας μέ τον Πατέρα και τήν όμοουσιότητά Του μ' Εκείνον, και τά προερχόμενα από τήν ένωση Του μέ τό Πνεύμα και τή διάδοση τών δωρεών, στις οποίες μετέχουν μυριάδες άνθρωποι, ίσως και όλη ή οικουμένη, χωρίς νά λιγοστεύουν. Καί ανάμεσα τους ακόμη τά ιδιώματα τής ένσαρκης οικονομίας, τά άρρητα και αναριθμητα. Αυτά όλα, για νά μιλήσω μέ συντομία, όσα προέρχονται από τή δόξα Του, όσα από τήν αγάπη, από τή χάρη, τήν ειρήνη και τήν ανάπαυση μας σ' Αυτόν, άν τά παρατηρεί κάποιος όσο είναι δυνατό, βλέπει πόσο περισσότερο από τά άστρα τού ουρανού και από τήν άμμο πού είναι στο χείλος τής θάλασσας, έχει πληθυνθεί μυστικά ο Ιησούς Χριστός, τό σπέρμα τού Αβραάμ. Καί θα υμνήσει, δοξάζοντας ανάλογα τήν τόσο μεγάλη και υψηλότατη υπόσχεση, τή θαυμαστή και μυστηριώδη και μόνη άξια τού Θεού πού είναι πηγή χαρίτων, τήν οποία ο Θεός πραγματοποίησε στον περισσότερο άπ' όλους διαλεκτό και πιστότατο φίλο —τό Χριστό— για χάρη γενικής και εξαιρετικής ευδαιμονίας τού ανθρωπίνου γένους και μάλιστα τών πιστών. Δόξα σ' Εκείνον πού εύαρεστήθηκε νά γίνει έτσι ο πληθυσμός. 'Αμήν.

«Νά υμνείς, ψυχή μου, τον Κύριο».

39. Νά υμνείς, ψυχή μου, τον Κύριο, από τούς ουραμούς τού ουρανού, πού ή ουσία Του είναι φώς· νά Τον υμνείς στά επουράνια ύψη, μέσα σέ όλους τούς Αγγέλους Του και τις ουράνιες δυνάμεις.¹⁰⁸ Είναι εξαιρετικά άξιες δοξολογίας και ή δύναμη και ή σοφία Του, και ευλογημένο τό άγιο όνομα Του. Νά υμνείς τον Κύριο παίρνοντας αφορμή από τά πάνω από τό στερέωμα νερά και τό πάνω από αυτά φώς· από τό στερέωμα τού ουρανού και τήν τάξη του και τή θαυμαστή περιδίνηση του· από τόν αιθέρα πού καίει τά πάντα· από τή λαμπρότητα και τήν ομορφιά τού ηλίου και τής σελήνης και τών άστρων και από τή διαφορά τους, τή θέση, τήν κίνηση και τήν χωρίς ύλη πυρώδη κατάσταση και ύπαρξη τους, πού είναι κάτι τό υπερβολικά φοβερό· από τό φώς τής ημέρας και τήν μεταβολή της κατά τήν παράταση της, μέ τήν οποία όλος ο κόσμος διοικείται πάνσοφα και δίκαια. Νά υμνείς, ψυχή μου, τόν Κύριο από τή σύνθεση τών τεσσάρων μεγίστων στοιχείων τού παντός, δηλαδή τού νερού, τής φωτιάς, τού αέρα και τής γής, ή

107. Κολ. 2, 3.

108. Ψαλμ. 145, 1-2.

οποία παραμένει σέ θαυμαστή ειρήνη και ευστάθεια μολονότι αυτά είναι ενάντια μεταξύ τους και ασυμβίβαστα. Ἀπό τήν ορμητική φορά και τή διαφορά τών πουλιών και τήν πρόνοια γιά τή ζωή και τή διατήρηση τους. Ἀπό τή θάλασσα και τήν ισχυρότατη δύναμη της, πού συγκρατεῖται μέ τήν ἄμμο, ένα τόσο σαθρό ὀχύρωμα, και ἀπό ὅλα ὅσα ζοῦν μέσα στή θάλασσα, πού είναι ἄπειρα κι ἔχουν μύριες διαφορές μεταξύ τους στήν ὄψη, στον ὄγκο, στις ιδιότητες, στή ζωή και στους τόπους διαμονής, στις συνήθειες, στις ικανότητες και στις ενέργειες τους. Νά υμνεῖς πάλι μέ ειρήνη και θαυμασμό τον Κύριο ἀπό τήν κάθε εἶδους γρήγορη συγκομιδή ἀπό τή θάλασσα τών αναγκαίων γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Νά υμνεῖς μέ χαρά τον Κύριο ἀπό τή γή και τά αναρίθμητα ζῶα πού κινούνται ἤ ἐρποῦν στή γή κι ἔχουν ποικίλες και πολλές διαφορές μεταξύ τους. Και ἀκόμη βέβαια και ἀπό τά δένδρα πού φυτρώνουν σ' αὐτή, καρποφόρα ἤ και ἀκαρπα, μέ τις αφάνταστες διαφορές ἀκόμη και μεταξύ δένδρων τοῦ ἰδίου γένους, και ἀπό τά φυτά τά κηπευτικά, τά σιτηρά, τά ὄσπρια και ὅσα χρησιμεύουν στον ἀρωματισμό, στή θέρμανση, στήν ψύξη, στήν υγρασία, στήν ξηρότητα, τά ὅποια διαφέρουν υπερβολικά πάνω ἀπό λόγο, μέ χίλιους δυο τρόπους. Και ἀπό τά νερά τά πολυειδή και ποικίλα, τις βροχές, τά χιόνια, τό χαλάζι, και ἀπό τις βροντές και τις αστραπές. Ἀπό αυτά λοιπόν και τά παρόμοια νά υμνεῖς και νά εὐλογεῖς, ψυχὴ μου, τον Κύριο γιά τήν ακατανόητη δύναμη Του, τήν ἀρρητη σοφία Του και τήν ἀπερίγραπτη δόξα Του, και μάλιστα, γιατί ἀπό τέτοιο Δημιουργό ὅλα τά ορατά ἐγιναν γιά σένα ἀπό τήν ἀνέκφραστη αγάπη πού ἔχει γιά σένα, γιά νά ζεις μέσα σ' αὐτές τις λαμπρότητες και δόξες ὅπως ταιριάζει στή φύση και στο λογικὸ σου και νά θεωρεῖς τή δόξα και τή σοφία και τή δύναμη τοῦ Δημιουργοῦ σου πού τόσο σέ αγαπά, ὁ ὁποῖος και τον μονογενή Του Υἱό ἔδωσε γιά χάρι μας¹⁰⁹ πού ἐγινε ἀνθρώπος μέ ασυνήθιστο, θαυμάσιο τρόπο, πού ξεπερνά τή νόηση τοῦ ἀνθρώπου.

Περὶ θεωρίας.

40. Τί σκέφτηκε, γιά νά πῶ ἔτσι, ἡ υπέρτατη ἐξουσία τῆς δυνάμεως Σου, ὑπερούσιε Δέσποτα, και τί θέλησες, ἂν μπορῶ νά πῶ, ὑπέροσφε Βασιλεῦ, και τί ἐπιθύμησες μέσα σέ μία ακατανόητη ευαρέσκεια, υπεράγαθε Θεέ, και τί ἔκανες ἀπό ἄπειρη αγάπη, Παντοκράτορα Κύριε, μέ τήν ἀνέκφραστη πρόνοια τῆς αγαθότητας Σου γιά μάς, ὑπερένδοξε; Δόξα στήν ἄπειρη αγαθότητα πού ἐπέδειξες ἀπεριόριστα γιά μάς μέ ἀνάλογη προνοητική σοφία και ἄπειρη δύναμη, Ἐσύ πού κατά τήν οὐσία Σου δέν κινεῖσαι διόλου προς τά ἔξω σέ τίποτε. "Ἄς πῶ κι ἐγὼ μαζί μέ τον ὅσιο Δαβίδ: «Πόσο μεγαλεῖο ἔχουν τά ἔργα Σου, Κύριε, και πόσο ἀσύλληπτο εἶναι τό βάθος τών λογισμῶν Σου!»¹¹⁰ Γιατί βλέπω νοερά και ἀληθινά μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύμα-

109. 1ω. 3, 16.

110. Ψαλμ. 91, 6.

τος και νά, είναι γεμάτος από απεριγραπτη δόξα ό οίκος Κυρίου¹¹¹. Και βλέποντας φυσικά μέ τον τρόπο αυτό, βλέπω και τον εαυτό μου μέσα στον οίκο του Κυρίου νά είναι υπερπλήρης από δόξα και χάρη, μέσα σε ανείπωτη ανάπαυση και ανέκφραστη και αιώνια ειρήνη. Και δικαιολογημένα υπερεκπλήττομαι κι έχω χτυπηθεί από τά βέλη τής θείας αγάπης και είμαι πληγωμένος από αυτά και καιγόμαι από ερωτική ζέση μέσα σε χαρά πνευματική, σε υπερκόσμια ευφροσύνη και αγαλλίαση, κι ή καρδιά μου, από θεία δωρεά, είναι γεμάτη ιερό φώς του οποίου πυρός άσβηστος είναι τό Πνεύμα, άν επιτρέπεται νά πώ έτσι. Κι έτσι εισάγομαι στους λόγους όλων των δντων, ενωμένους σε ένα μυστικό λόγο, και βλέπω δλα τά περιεχόμενα των Γραφών νά καταλήγουν σ' εκείνο τό λόγο. Και πολλά τέτοια μυστήρια μου αποκαλύπτονται πού αναφέρονται στον ένα εκείνο λόγο και πού φαίνονται μέσω εκείνου σε δσους βλέπουν αληθινά και πνευματικά. Ό λόγος αυτός είναι ή μεγάλη βουλή του Θεού, την οποία είδε ό Δαβίδ και έψαλλε: «Η βουλή του Κυρίου μένει στον αιώνα και οι λογισμοί τής καρδιάς Του σε γενεές γενεών»¹¹². Γιατί τή βουλή του Κυρίου κανείς δεν μπορεί νά ματαιώσει¹¹³. Η βουλή αυτή βλέπεται ή μεταδίδεται δχι μέ τή μάθηση αλλά μέ τήν πνευματική και ένυπόστατη χάρη, ή οποία φωτίζει τό νου νά εννοήσει τήν αλήθεια και τον προετοιμάζει νά βλέπει τά υπερκόσμια. «Ποιος γνωρίζει, Κύριε, τή δύναμη τής οργής Σου; Και ποιος μπορεί από τό φόβο Σου νά μετρήσει τό θυμό Σου;»¹¹⁴ ειπε ή θεία Γραφή. Άλλά ή πνευματική σοφία μέσα μου λέει: «Ποιος γνωρίζει τή δύναμη τής αγάπης Σου και θά μπορέσει από τά ενεργήματα Σου νά μετρήσει τον έρωτα Σου;» Είναι θαυμαστά, Κύριε, τά έργα τής αγάπης Σου· ή ψυχή μου είναι γεμάτη από τή γνώση τους. Μού κινεί τό θαυμασμό ή γνώση του ερωτά Σου.¹¹⁵ Ποιος μπορεί νά τήν αντικρίσει στο σύνολο της; Δέν απλώνεται μόνο ή ποιότητα της στο άπειρο του απείρου, αλλά και μέ τήν ανείπωτη ποικιλία της προχωρεί έδώ κι εκεί μέ απεριόριστη σοφία και δύναμη ανάλογη, ανέκφραστε Κύριε! Είσαι μονάδα στή φύση, τή δύναμη και τήν ενέργεια, Τριάδα κατά τις Υποστάσεις και τις προσωπικές ιδιότητες. Είσαι ευλογημένος, Έσύ πού μάς ευλόγησες μέ κάθε ευλογία πνευματική¹¹⁶ στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού και μάς άνέστησες μαζί μέ τό Χριστό και μάς έβαλες νά καθίσουμε μαζί Του στα επουράνια¹¹⁷ παραπάνω από κάθε άρχή και εξουσία και δύναμη και κυριότητα και κάθε δνομα πού λέγεται στον παρόντα αλλά και στον μέλλοντα αιώνα¹¹⁸ και μάς έκανες συγκληρονόμους του Χριστού¹¹⁹ και κληρονόμους Σου τής Τριάδος, του ενός Θεού. Έδωσες θαυμαστώσ στήν εξουσία μας δλα τά επουράνια και τά επίγεια στο δνομα του Ιησού Χριστού, μέσω του οποίου δικαιωθήκαμε οι επίγειοι μέ τον ουσιαστικό Του λόγο και μέ τή δύναμη

111. Ήσ. 6, 1.

112. Ψαλμ. 32, 11.

113. Ήσ. 14, 26-27.

114. Ψαλμ. 89, 11.

115. Ψαλμ. 138, 14 και 6.

116. Έφ. 1, 3.

117. Έφ. 2, 6.

118. Έφ. 1, 21.

119. Ρωμ. 8, 17.

τῆς χάρης. "Ὡ ἡ υπερβολὴ τῆς θείας αγάπης και τοῦ θαυμαστοῦ ἐρωτά Σου, ὥστε νά γινόμαστε πραγματικά μέτοχοι τῆς δωρεάς τοῦ Θεοῦ, τῆς Τριάδος, και τού Θεοῦ Λόγου! Εἶσαι ἀληθινά δοξασμένος, Κύριε, πού μάς μετέδωσες ἀκατανόητα τή φυσική Σου δόξα. Εἶσαι πραγματικά ἀνέκφραστος, και ἀκατανόητα σ' ἐμάς ἐκεῖνα πού κάνεις και υπερβολικά ἀφανέρωτος ὁ ἐρωτας Σου γιά μάς.

41. Εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος πού ξανάνθισε ἡ νοερή του αἴσθησι ἀπό τή σωστή ἡσυχία και σάν νά πούμε ξαναγύρισε στον εαυτό της και ζει μέ τήν ἐμπνευση και τήν ἐνίσχυση τοῦ Πνεύματος. Αὐτή, μέ τή χάρη τού Θεοῦ, εἶναι καρπός υγιούς διάνοιας πού ἀνορθώνει τις διαθέσεις τῆς ψυχῆς και μαζί κινητοποιεῖ και τό νοῦ και ευκολότατα ἀλλοιώνει τήν καρδιά, ἐνώ ἡ διάνοια πετά προς τά θεία. Νά ἐρθεῖ αὐτή στον εαυτό της χωρίς ἐπιστημονική ἡσυχία και καθαρότητα τού νοῦ μέ τή χάρη τού Θεοῦ, εἶναι πιο ἀδύνατο παρά νά κολυμπά ὁ ἄνθρωπος στον ἀέρα. Μαζί μέ αὐτή, εἶναι πραγματοποιήσιμο και ωφέλιμο νά θυμάται κανεῖς τό Θεό και νά θεωρεῖ τό Θεό. Χωρίς τή νοερή αἴσθησι ἡ μνήμη τού Θεοῦ εἶναι μάλλον λήθη Θεοῦ, και ἡ θεωρία και ἡ γνώση Του εἶναι μάλλον ἀγνοια και ἀβλεψία Θεοῦ. Ἐκεῖνος πού μέ τή χάρη τού Θεοῦ βρήκε αὐτή τή θεία αἴσθησι, μπορεῖ νά πει κανεῖς ὅτι βρήκε τό Θεό. Δέ χρειάζεται λόγια, ἀφοῦ διάλεξε νά στέκεται κοντά στο Θεό και νά Τον λατρεύει. Ἐκλέγει τή σιωπή, ἡ μάλλον σωπαίνει και χωρίς νά θέλει. Μέσα του κατοικεῖ πνεῦμα θεϊκό ἀγάπη και εἰρήνη και χαρά πνευματική πηγάζει ἀπό αὐτόν. Ζει μιὰ ζωὴ διαφορετική ἀπό τή συνηθισμένη και κοινή. Ευφραίνεται ἐξαιτίας τού Θεοῦ και τά νοερά μάτια του βλέπουν φῶς νοερό. Μέσα ἡ καρδιά του ἔχει φωτιά. Απλότητα, ἀτρεψία, ἀπειρία, ἀπεριοριστία, ἀναρχότητα και αἰωνιότητα συνυπάρχουν μέσα του μαζί μέ ἐκπληξη. Συνεχῆ δάκρυα τρέχουν ἀπό τά μάτια του, και ἀκόμη ἀναβλύζει και ἀπό τήν καρδιά του πηγὴ ζωντανοῦ πνευματικοῦ νεροῦ. Ἐνώνεται ἐνιαῖα και ολοκληρωτικά μέ τά νοητά, περικυκλώνεται ἀπό τή λάμψη τού Ἐνός, ἡ ἀπόλαυση πού νιώθει εἶναι ὑπερκόσμια, ἐνθουσιάζεται, χαίρεται, θαυμάζει και ἀπορεῖ μέ τή μεταβολή πού τον οδήγησε στο Θεό. Ἐκεῖνος πού γεύθηκε αὐτά, θά ἐννοήσει και θά μνησθεῖ, πολύ εὐλόγα βέβαια, τό Θεό τον ὑπερούσιο, τόν ὑψιστο, τον χωρίς μορφή ἡ ποιότητα ἡ μέγεθος ἡ ποσότητα, τον ἀπλό, τόν ἀσημάτιστο, τόν ἀπειρο, τόν ἀπερίοριστο, τόν ἀχώρητο, τόν ἀψηλάφητο, τόν ἀόρατο, τόν ἀρρητο, τόν ἀνερμήνευτο, τόν ἀναρχο, τόν αἰώνιο, τόν ἀκτιστο, τόν ἀφθαρτο, τόν ἀκατανόητο, τόν ἀνεξιχνίαστο, τόν ὑπερούσιο, τόν ὑπερδύναμο, τόν ὑπεράγαθο και ὑπέρκαλο. Σέ Αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα και ὁ ὕμνος στους αἰῶνες.

Γιά τό Θεῖο φωτισμό.

42. Καλώντας Κύριε, Σύ ἡ Σοφία, ἐκείνους πού εἶναι φτωχοὶ ἀπό νοῦ, τούς εἶπες: «Ἐλάτε νά φάτε τό ψωμί μου και νά πιεῖτε τό κρασί πού σάς ἐ-

τοίμασα»¹²⁰. Ἀφοῦ λοιπόν πίστεψα στην άφατη φιλανθρωπία Σου, έρχομαι Κύριε, έγω ό αληθινά φτωχός στο νού, γιατί σφάλλω σέ δ,τι κάνω. Σέ παρακαλώ —ή παράκληση μου μένει—, δώσε μου δωρεάν, εύσπλαχνε Θεέ, τροφή πνευματική και ποτό τό Πνεύμα Σου, τό όποιο αναμφισβήτητα είναι και φώς. Γι' αυτό και οι δικοί Σου λένε ότι εκείνοι πού έχουν τό Πνεύμα φορούν φώς. Και όταν τό φώς θά λάμπει μέσα μου κατά ανείπωτο τρόπο, θά νιώσω πραγματικά ότι Συ είσαι για μένα τό ένδυμα μου, Σύ είσαι ή αγία και μακάρια ζωή μου. Γιατί εκείνοι πού φορούν τό φώς, όπως πάλι λένε οι δικοί Σου, Χριστέ, είναι ντυμένοι Εσένα¹²¹, τό απαύγασμα τής δόξας τού Πατέρα¹²², τήν αληθινή και αθάνατη ζωή. Και αυτοί πάλι, κατά τούς Αγίους Σου, είναι ντυμένοι και τον Πατέρα. Κι έτσι γίνονται ολοφάνερα οίκοι και καταλύματα και ναοί τής υπερύμνητης τρίφωτης Θεότητας· βγαίνουν έξω από τά όρώμενα, παύουν νά ασχολούνται με τά νοούμενα και αναπαύονται πνευματικά σ' Εσένα, τήν υπέρθεη Θεότητα.

Άπό που γεννιέται ό θειος έρωτας μέσα στην ψυχή.

43. Ό θειος έρωτας γεννιέται μέσα στήν ψυχή μέ τήν υπακοή στις εντολές και στά θεία δόγματα και μέ τήν πνευματική αναζωπύρωση πού προξενεί τό ζωοποιό Πνεύμα μέσα στήν καρδιά, και φουντώνει σάν φλόγα. Αυτός είναι σάν κάποια ψυχή τής καθαρής και αιώνιας και αέναης θείας προσευχής και ή κίνηση, ή ενέργεια, ή ενότητα και ή σύνοψη της, ή έκσταση και ή όραση και ή ιερή πραγματικά απόλαυση από τήν έλλαμψη· ό απλανής δρόμος τής τέλειαις και υπερφυσικής ενώσεως μέ τό Θεό και τό αναμφισβήτητο υπερφυσικό ξεκίνημα τού ένυπόστατου νοερού φωτισμού, κατά τούς Πατέρες, πού είναι τό δώρο τής θεώσεως, ό αρραβώνας τής μέλλουσας κληρονομιάς τών Αγίων, τό ενέχυρο τής δόξας τού Χριστού, τό υπερουράνιο ένδυμα τής υπερκόσμιας αγαλλιιάσεως, ή ιερή σφραγίδα τής υιοθεσίας καί, μέ λίγα λόγια, ή λαμπρότητα εκείνη πού αναδεικνύει τούς μετόχους της σύμμορφους μέ τό Χριστό¹²³ καί συμμετόχους τής άρρητης θεότητας Του, ώστε καί αδελφούς Του νά τούς ονομάσει καί κληρονόμους Θεού καί συγκληρονόμους δικούς Του, όπως καί είναι, πράγμα υπερβολικά θαυμαστό. Γι' αυτό λοιπόν είναι μακάριος εκείνος πού μέ τήν κατάλληλη επιμέλεια όσων αναφέραμε, απέκτησε τον ανέκφραστο έρωτα τού Θεού κι είναι προσηλωμένος μέ τήν αγία προσευχή καί τήν ήσυχαστική ζωή στο Θεό. Αυτός πράγματι θά είναι ενωμένος μέ τό Θεό καί θά υποστεί τήν υπέρνοη θεοποιό αλλοίωση, θεωρώντας πλέον χαρά τά υπέρ Χριστού παθήματα καί επιθυμώντας μέ όλη του τήν ψυχή νά εκτελεί τις εντολές Του¹²⁴. Σέ Αυτόν ανήκει ή δόξα στους αιώνες. Ἄμήν.

120. Παροιμ. 9, 4-5.

122. Έβρ. 1, 3.

124. Ψαλμ. 111, 1.

121. Γαλ. 3, 27.

123. Ρωμ. 8, 29.

Συνέχεια γιά τό θεώ έρωτα.

44. Ἀπό οποιαδήποτε θεωρία, και αυτήν ακόμα των Χερουβείμ, ὁ Θεός είναι άπειρες φορές απείρως ανώτερος ἐκ φύσεως. Ὁ έρωτας όμως πού έχει από άπειρη αγαθότητα, οπωσδήποτε θεωρείται. Ἀπό αυτόν προήλθαν —ερωτικώς προφανώς— τά κτιστά και δρώμενα, τά όποια πάντως δημιουργήθηκαν γιά τά νοούμενα. Γι' αυτό κατά πρώτο λόγο ὁ θεϊός έρωτας φανερώνεται νά περιβάλλει τά νοητά, Αγγελούς δηλαδή και ψυχές, ως πλησιέστερα στο Θεό και οικειότερα. Γιατί είναι ἴδιον τής Θεότητας νά έχει οικειότερες τις νοερές φύσεις, πού φανερά γιά χάρη τους δημιουργεί ὁ Θεός αγαπητικώς και μέ τήν πρόπουσα, νά πούμε, μεγαλοψυχία και μεγαλοφροσύνη και τά άλλα, τά αισθητά. Γι' αυτό βέβαια μπορούν και πολύ λαμπρά νά θεωρούν κατά κάποιον τρόπο τον έρωτα τού τελείως καθ' εαυτόν άόρατου Θεού μέσω δηλαδή τών όρωμένων, σάν νά είναι κάποιον θρόνον Του, νά θεωρούν τον έρωτα τό νοητό και ύπερκόσμιο.

Γιατί μεταξύ τού εραστή Θεού και τού ερωμένου άνθρωπου προβάλλουν πολλά συμβάντα πού κηρύττουν μεγαλόφωνα και από πολλά σημεία τον θεϊό έρωτα, και μάλιστα όταν μέσα σέ καρδιά φωτισμένη ὁ νους αποκτήσει ακινησία και δύναμη νά βλέπει δεχόμενος πνευματική ενέργεια και στή συνέχεια φέγγοντας σάν πυρός, όταν ή ψυχή δεχτεί από τή χάρη τον αρραβώνα τής πνευματικής ζωής μέσα στήν καρδιά μέ μία ευαίσθητη νοερή ενέργεια. Τότε πιά μέσα σέ θεϊό φωτισμό και υπερφυσικά αρχίζει άπαραπλήρητα και μέ ασφάλεια νά βλέπει ή ψυχή τά γαμήλια, ας πούμε, δώρα τού Εραστή της, και ανάλογα νά ελκύεται από αυτά νά Τον θυμάται και νά επιθυμεί ν' αναπολεί όσο γίνεται χωρίς παύση αυτά τά θεία δώρα. Ἀπό αυτά φαντάζεται στή συνέχεια και τό πρόσωπο τού Εραστή ευτυχισμένη μέ έκπληξη υπέρμετρη και γίνεται σάν παράλυτη από τον θεϊό έρωτα αφήνοντας πίσω της ολότελα τήν αίσθηση και τή νόηση οποιουδήποτε άλλου, και απορεί και δέ γνωρίζει τί θά γίνει από τήν υπερβολή τής θεωρίας. Και ζώντας έτσι αυτά τά πράγματα, σκιρτά και χαίρεται και αδιαφορεί γιά τό σώμα. Και στή συνέχεια ανεβαίνει κάπως κι αυτή ν' αγαπά τό Θεό και φτάνει ευτυχισμένη σ' ερωτική φωτιά, γεμίζοντας από τά μυστήρια τού Θεού κι έχοντας μέσα στή φλογισμένη καρδιά της τήν ενέργεια τού παναγίου και ζωοποιού Πνεύματος. Και τότε, κατά τρόπο θαυμαστό, σχηματίζεται ένας ιερός και εξαιρετικά γλυκός κύκλος τής αγάπης από αυτόν τον θεϊκό έρωτα, πού προέρχεται από τή γνώση και φανέρωση τών κτισμάτων, και ὁ όποιος κύκλος δείχνει περίλαμπρα τό Θεό ως εραστή μας ν' ανεβάζει κι εμάς μέ τή σειρά μας σέ έρωτες Θεού, κατά τούς οποίους ερωτεύομαστε κι εμείς τό Θεό, έτσι πού από τό Θεό νά αρχίζει και στο Θεό νά καταλήγει. Ὅποτε βέβαια φθάνομε και σέ ομοίωση τής θείας εικόνας μέ τό γλυκό συναίσθημα και τήν απόλαυση τού θεϊού έρωτα, και γινόμαστε αγαθοί μέ σοφία, δηλαδή

πρακτικοί με θεωρία, τοῦ Θεοῦ ερωμένοι καί τοῦ Θεοῦ εραστής, πάσχοντας τά μυστήρια τῆς θείας καί ζωοποιού ενώσεως καί ἐκστάσεως καί μέ μία λέξη τά μακάρια πάθη τῆς γνώσεως τοῦ πάμφωτου φωτός, μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας.

Ὁ φόβος που περιέχει ἡ αγάπη.

45. Εσεῖς πού υψώνεστε σέ αγάπες Θεοῦ καί σέ πνευματικές αναπαύσεις μυστικών ερώτων καί γεύεστε μέ συναίσθηση ἀπό αὐτό τό θεϊκό οἶνοδοχεῖο καί μέ ἀφραστο τρόπο χαίρεστε καί γλυκαίνεστε ανάλογα, επειδή παρατηρεῖτε βάθη μυστηρίων ὑπερκοσμίων καί απολαμβάνετε ανείπωτα καί αναπαύεστε σέ βαθιά ειρήνη, νά φοβάστε ἀκόμη καί, προσέχοντας στο Θεό, νά προσεύχεστε καί νά ταπεινώνεστε μέ κάθε τρόπο, ακούγοντας τον αγιότατο Δαβίδ πού φωνάζει φανερά στο Θεό: «Σύ εἶσαι ἡ αγαλλίαση μου ἡ λύτρωσε με ἀπό αὐτούς πού μέ περικύκλωσαν»¹²⁵, καί πού διδάσκει μέ μεγαλοσύνη, ἡ μάλλον εμπνευσμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα: «Νά υπηρετεῖτε τον Κύριο μέ φόβο καί νά νιώθετε αγαλλίαση γι' Αὐτόν μέ τρόπο»¹²⁶. Βλέπετε ἐπίσης τον Παῦλο, τό σκεῦος τῆς εκλογῆς¹²⁷, ὁ ὅποιος μεταφέρθηκε στον τρίτο ουρανό καί εισηγήθη στον ιερό παράδεισο καί ἀκουσε τά ἀπόρρητα, τά ὅποια δεν επιτρέπεται σέ ἄνθρωπο νά τά πει¹²⁸, ὕστερα ἀπό αὐτά τά μεγάλα νά φοβάται μήπως, ἐνώ κήρυξε σέ ἄλλους, ὁ ἴδιος φανεῖ ἀξιόσ αποδοκιμασίας¹²⁹. Καί ἂν ὁ θεῖος διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης Δαβίδ λέει: «Ὅσοι αγαπάτε τό Θεό νά μισεῖτε τά φαῦλα»¹³⁰, διδάσκει ακριβῶς τούτο, ὅσοι δηλαδή αγαπούν τον Κύριο νά φοβούνται. Επειδή δηλαδή ὁ Δαβίδ ἐβλεπε ὅτι καί μετά τήν αγάπη στο Θεό, ἡ κακία προσπαθεῖ νά ἀντιπαραταχθεῖ καί κατὰ κάποιο τρόπο νά συμπλεχθεῖ μέ τήν ψυχή, παραγγέλλει πολύ εὐλογα καί κατάλληλα, ἐκεῖνοι πού αγαπούν τον Κύριο καί φτάνουν σ' αὐτή τήν κατάσταση, νά προσέχουν ἀκόμη καί νά μισοῦν τήν κακία. Καί ἂν διδάσκεστε νά τή μισεῖτε, ἀρα πρέπει ἀκόμη νά τή φοβάστε ἡ γιατί ἂν δέν ἦταν ἀξια φόβου, δέ θά παρήγγειλε επιτακτικά ὁ Προφήτης νά τή μισοῦν ὅσοι αγαπούν τό Χριστό.

Εἶναι βέβαια υψηλή καί θεία καί πραγματικά χαριτωμένη κατάσταση νά νιώθομε ευφροσύνη καί αγαλλίαση κοντά στο Θεό βλέποντας υπερφυσικά μυστήρια, ἡ ψυχή ωστόσο ὑπόκειται στή μεταβολή καί πολύ λίγο ἀπέχει ἀπό τή γήινη ὕλη καί ἀπό τό σῶμα πού τήν περιέχει, ἴσως γιά νά εἶναι καί λίγο φοβισμένη στον αδιάκοπο αγώνα της μήν τυχόν κλίνει ποτέ προς τό σῶμα. Κι εἶναι δεμένη θαυμαστά μαζί του καί κατὰ κάποιο τρόπο συμφωνεῖ μαζί του θέλοντας μή θέλοντας, καί συμπάσχει καί σέ μερικά ἔχει αλλοιωθεῖ ἀπό τή φύση της, ὥστε μπορεῖ νά πει κανεῖς ὅτι δέν ἔχει ἐξουσία. Κι εἰ-

125. Ψαλμ. 31, 7.

127. Πράξ. 9, 15.

129. Α' Κορ. 9, 27.

126. Ψαλμ. 2, 11.

128. Β' Κορ. 12, 2-4.

130. Ψαλμ. 96, 10.

ναι τό σώμα για την ψυχή ανένδοτος αντίπαλος και τής δίνει πολλές αφορμές πού τή σπρώχνουν σέ ολισθήματα. Ἄρα χρειάζεται αγωνία και προσευχή από τό φόβο πού ανακύπτει. Ἐχει μεγάλη ανάγκη φόβου και τρόμου ή ψυχή πού ανυψώνεται προς τό Θεό. Και πόσο μεγάλη ανάγκη έχει από προσοχή και προσευχή αφήνω στους πιο στοχαστικούς από τούς ακροατές νά τό σκεφτούν και νά τό διακρίνουν. Και αυτά βέβαια ἐνώ ἤδη θά θεωρεῖ μέ τή φωτιστική χάρη τού Πνεύματος και θά πάσχει ανάλογα τά τής θείας αγάπης.

Ἄν ὁ Ἀδάμ εἶχε εὐλογο φόβο παράλληλα μέ τήν υπερβολικά θεομίμητη και προφητική δωρεά πού απολάμβανε, δέ θά νικιόταν, ἀλοίμονο, μέ τόσο ἀσχημο τρόπο. Τό ἴδιο και ὁ Σαμψών πού γεννήθηκε ἀπό θεία ὑπόσχεση και ὁ θεοφόρος Δαβίδ και πολλοί ἄλλοι, μεταξύ τών οποίων και ὁ Σολομών, ὁ θαυμαστός σέ ὅλα. Ἄν λοιπόν τέτοιοι ἄνθρωποι εἶχαν ανάγκη ἀπό φόβο και αγωνία και προσοχή παράλληλα μέ τήν προσευχή, τί πρέπει νά σκεφτοῦμε γιά ἐκείνους πού δεν ἔλαβαν ἀκόμη τήν υπερφυσική δωρεά και ἐνέργεια τού Πνεύματος; Πού ἀκόμη δέν ἀνέβηκαν στους θεῖους ἐκστατικούς ἔρωτες και στις μανικές, ἄς πούμε, βακχείες τού βλεπομένου κάλλους τού Θεοῦ; Πόσο φόβο χρειάζονται και τρόμο, προσοχή δίκαιη και προσευχή στο ὄνομα τού Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀδιάκοπα και μέ φρόνημα ταπεινό;

Ἡ αγάπη εἶναι τριῶν ειδῶν.

46. Ἡ πείρα γνωρίζει ὅτι ἡ ἀρχή τής αγάπης εἶναι τριπλή, και ἀνάλογα τριῶν ειδῶν εἶναι τά πρῶτα της, και βέβαια κι οἱ λόγοι της εἶναι τριῶν ειδῶν. Ὑπάρχει αγάπη αισθητική, δηλαδή τών αισθήσεων, προς μερικά αισθητά. Πρόκειται γιά περιπαθή ὄρεξη κάποιου ἐπιθυμητοῦ γι' αὐτό πολλές φορές και τά ἄλογα ζῶα αγαπούν. Ὑπάρχει και ἄλλη αγάπη, λογική ἔφεση τής ψυχῆς γιά κάτι πού νομίζεται αγαθό, μέ σκοπό νά ἐπιτευχθεῖ τό αγαθό. Ἡ τρίτη εἶναι βέβαια νοερή, ἀλλά εἶναι ἀπό τό ζωοποιό Πνεῦμα. Εἶναι ἓνα υπερφυσικό θέλημα πού ωθεῖ τό καλό ἀθέλητα μέσα στήν καρδιά και φλογίζει κι ενεργεῖ μέ τή θεωρία τού ἀκρου Ἀγαθοῦ, δηλαδή τού Θεοῦ. Γιατί ὅπως ὁ Θεός δέ θεωρεῖται μέ τή θέληση τής ψυχῆς ωραῖος και ἀπειρες φορές πιο ωραῖος ἀπ' ὅλα, ἀλλά ἀπό τή φύση Του, ἔτσι ἀνάλογα και ὁ θεῖος ἐρωτάς Του δέν ἀνάβει μέ τή θέληση τού ἀνθρώπου, γιατί εἶναι αεικίνητη φυσική ἐνέργεια τού ζωοποιού Πνεύματος πού ενεργεῖ μέσα στήν καρδιά και ἀπέχει τόσο πολύ ἀπό τό νά κινεῖται ἀπό τή θέληση τής ψυχῆς, ὥστε νά συμβαίνει τό αντίθετο, δηλαδή μάλλον αὐτή ἡ ἐνέργεια ἀπό τή φύση της κινεῖ τή θέληση. Γι' αὐτό και εἶναι και λέγεται ἐπιπλέον θεία παράκληση, γιατί ἀπό τό ἓνα μέρος εἶναι ἐνέργεια τού Θεοῦ ἐπάνω στήν ψυχή μέ ἐμπνευση και ἐπιφοίτηση τού Πνεύματος, και ἀπό τό ἄλλο εἶναι σχέση τής ζωοποιού ψυχῆς μέ τό Θεό, ἡ μοναδική θαυμάσια ἐνωση και συμπάθεια,

πού έλκει και θέλγει ολόκληρο τό νοῦ μαζί μέ όλες τις δυνάμεις τής ψυχής μέ όλη τήν όρμή προς τήν ένωση μέ τό θείο κάλλος, μαζί μέ νοερή επιθυμία τού καλού. Γι' αυτό και δέ λέγεται παράκληση τίποτε από τά προλεχθέντα· ούτε ή όρεξη κάποιου επιθυμητού αισθητού, ούτε ή έφεση κάποιου αγαθού. Άλλά παράκληση λέγεται μόνο ή αγάπη τού κατά τή θεωρία νοερού καλού, πού κινείται ως επιθυμία μέ τήν ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος μέ συναίσθηση μέσα από τήν καρδιά. Και Παράκλητος ονομάζεται τό Άγιο Πνεύμα, τού οποίου ενέργεια είναι αυτή, ή οποία είναι και πραγματικά αγάπη, και αυτής απεικονίσεις είναι οί άλλες δύο αγάπες. Ή μάλλον, ή μία, δηλαδή ή αγάπη τής ψυχής, πού μέ τό λογισμό ζητεί τό αγαθό για τό αγαθό, είναι δικαιολογημένα απεικόνιση τής θείας και πνευματικής αγάπης, ενώ ή άλλη, ή αισθητική, είναι απεικόνιση τής ψυχικής. Επομένως, ελάχιστα γνωρίζει κανείς τά τής αγάπης, τή γλυκιά διάθεση και τήν παράκληση, κι έχει πλήρη άγνοια τής αγάπης προτού λάβει στήν καρδιά του αέναα και φανερά τήν ενέργεια τής ζωοποιού δυνάμεως τού Αγίου Πνεύματος. Γιατί ό λογισμός δέν μπορεί πάντως νά κινήσει από μέσα τήν έδρα τών ψυχικών δυνάμεων, δηλαδή τήν καρδιά, αλλά από έξω· πολύ λιγότερο μπορεί νά τήν κινήσει ή αίσθηση. Γι' αυτό και μέ αυτά μόνο επιφανειακά και εικονικά αγαπά κανείς ό,τιδήποτε. Ή δύναμη όμως και ή ενέργεια τού αγίου και ζωοποιού Πνεύματος, όταν καταλάβει από μέσα όλο τον οίκο τής ψυχής από τά βάθη της και στή συνέχεια κινεί μέ τό θέλητρο της, όπως είπα, ολόκληρες τις δυνάμεις τής ψυχής στή νοερή θεωρία τού άκρου Αγαθού, αρπάζει τελείως τήν ψυχή προς τό θείο κάλλος μέ αγάπη ουσιαστική και γοητεία ύπερκόσμια. Μόνο λοιπόν όποιος κινείται από τό Θεό κι έχει μέσα του θεία ενεργήματα όπως αυτά πού περιγράψαμε, μόνο αυτός έμαθε μέ βεβαιότητα, μέσα στο μυστικό βάθος τής ψυχής του, τί είναι ή ουσιαστική αγάπη και ποιά είναι ή απόλαυση της. Και ότι κανείς άνθρωπος δέν μπορεί νά αγαπήσει ουσιαστικά τίποτε από τά μύρια όσα, ούτε και τό Θεό τον ίδιο, πριν γίνει μέτοχος τού ζωοποιού Πνεύματος, ακόμη κι αν αγαπά όσο μπορεί¹ αλλά ούτε και γνωρίζει ακριβώς τί είναι αγάπη και ποιά ή ανέκφραστη ηδονή πού απορρέει από αυτή μέ τή χάρη τού Ιησού Χριστού τού Κυρίου μας. Σέ Αυτόν αρμόζει κάθε δόξα, τιμή και προσκύνηση ατους αιώνες. Αμήν.

Ό νους ανεβαίνει μέ τρεις τρόπους προς τή θεωρία τού Θεού.

47. Όπως ή κίνηση τού σώματος χρειάζεται και κάτι άλλο, έξω από τήν τάξη της, εννοώ τά μάτια, και κάτι άλλο πέρα από τή δική της φύση, δηλαδή τό φώς, έτσι και ή κίνηση τού νού χρειάζεται μάτια διαφορετικά από τήν τάξη τού νού, και φώς άλλο, πέρα από τή φύση του. Γι' αυτό δέν είναι και κάθε κίνηση τού νού ευπρεπής, αλλά μόνο εκείνη πού κινείται μέ τά μάτια και τό φώς τής χάρης, όπως είπα. Μάτια τού νού μέσα μου, όπως πιστεύω, είναι τό άνοιγμα τής καρδιάς· φώς, ό ίδιος ό Θεός πού ενεργεί μέ-

σα στην καρδιά μέσω του Πνεύματος Του. Κι όπως τό αισθητό φώς δέν κινεί ορθά τον αόματο, ἔκτος αν τον οδηγεί κάποιος πού βλέπει, έτσι και τό νοητό φώς, ὁ Θεός, δέν κινεί τό νοῦ εκείνου πού δέν ἔχει ἀνοιγμα καρδιάς, παρά μόνο μέσω κάποιου πού ἔχει. Ἀλλά τά αισθητά μάτια δέν ενεργούν, δηλαδή δέ βλέπουν, χωρίς φώς. Οὔτε λοιπόν και τό ἀνοιγμα τῆς καρδιάς ενεργεί χωρίς τό Θεό, ἢ μάλλον οὔτε νά ανοιχθεῖ κἀν ἡ καρδιά υπάρχει πιθανότητα, ἀν ὁ Θεός δέν ενεργήσει και δέ βλέπεται μέσα σ' αὐτή.

Ἡ συμμετοχή τῆς οράσεως.

48. Μετά τή νοερή ἔνωση τῆς καρδιάς μέσω τῆς χάρις, ὁ νοῦς βλέπει χωρίς πλάνη μέσα σέ φώς πνευματικό και τείνει νά φτάσει τό επιθυμητό του, πού εἶναι ὁ Θεός, παραιτώντας ολότελα τήν αἴσθηση, χωρίς νά τοῦ μένει κάποια χροιά ἢ ἕνα ποιόν ἢ κάποια ἐπίδραση ἀπό τις φαντασίες τῶν αισθητῶν. Ὁ νοῦς μας εἶναι ἕνα σκεῦος θεϊκό και δέχεται ὅσο μπορεῖ μέσα του τήν ἀπλησίαστη λάμψη τοῦ θείου κάλλους. Κι εἶναι βέβαια αὐτό τό σκεῦος θαυμάσιο γιατί διευρύνεται ἀνάλογα μέ τό πλῆθος τοῦ θείου Πνεύματος πού εισρέει μέσα του, και ὅσο περισσότερο εισρέει, τόσο και αὐτό μεγαλώνει, ἐνώ στή μικρότερη εισροή μικραίνει κι αὐτό. Επίσης, μέ τήν πιο ἀφθονη εισροή γίνεται ισχυρότερο, ἐνώ μέ τή λιγότερη εἶναι πιο ἀδύνατο. Ἀκόμη, ἀν χυθεῖ μέσα πολύ, τό σκεῦος συγκλίνει προς τον εαυτό του και φυλάει ὅσο δέχτηκε χωρίς νά χυθεῖ καθόλου. Ἄν ὅμως χυθεῖ μέσα λίγο, δέν αντιδρά, ἀδυνατίζει και δέν μπορεῖ νά συγκρατήσῃ εκείνο πού δέχτηκε. Και ὅταν δεχτεῖ πολύ, γίνεται ελαφρότερο ἐνώ γίνεται βαρύτερο και κλίνει περισσότερο προς τά κάτω, ὅταν εἶναι πιο ἀδειο ἀπ' ὅ,τι μπορεῖ νά περιλάβει. Επίσης, κατέχει ευκολότερα τό περισσότερο παρά τό λιγότερο. Συμπεριφέρεται δηλαδή ἀντίθετα ἀπό ὅ,τι τά αισθητά σκεῦη, τά ὅποια, ἔκτος τῶν ἄλλων, κατέχουν ευκολότερα τά λιγότερα ἀπ' ὅ,τι τά περισσότερα. Γι' αὐτό νομίζω και ὁ υἱός τῆς βροντῆς, ὁ Ἰωάννης, στήν ἀρχή τοῦ ευαγγελίου του εἶπε: «Στήν ἀρχή ἦταν ὁ Λόγος, και ὁ Λόγος ἦταν μέ τό Θεό, και ἦταν Θεός ὁ Λόγος»¹³¹, ὥστε μέ τό μέγεθος τοῦ λόγου νά επεκτείνει μαζί και τό νοῦ πού τά ακοῦει. Και μέ τό μεγαλύτερο φωτισμό τοῦ πράγματος νά τοῦ δώσει μεγαλύτερη ευρυχωρία και μέ τον ὄγκο τοῦ λόγου του νά τον κάνει στερεό, νά τον ενοποιήσει και νά τον καταστήσῃ κατάλληλο προς ἀνύψωση στή θεωρία τοῦ Θεοῦ και κάτοχο τῆς υπέρτατης σοφίας Του. Και ὅταν ὁ Ἰησοῦς λέει στον Ἄνανία γιά τον Παῦλο: «Εἶναι σκεῦος τῆς ἐκλογῆς μου»¹³², αὐτό πρέπει νά τό ἐννοήσομε ὅτι τό λέει γιά τό νοερό μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, μέ τό ὅποιο μεταφέρθηκε στον τρίτο ουρανό και ἀκουσε, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, ἀρρητα ῥήματα, τά ὅποια δέν επιτρέπεται σέ ἄνθρωπο νά τά πει¹³³.

131. 1ω. 1, 1.

132. Πράξ. 9, 15.

133. Β' Κορ. 12, 4.

Περί θεωρίας.

50*. Ὁ νους τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σάν ἕνας τόπος πού δέχεται τή λάμψη τῆς θείας φανερώσεως. Ἡ ιδιότητα του, γιά τήν ὁποία θά μιλήσω, εἶναι θαυμαστή και ἀντίθετη μέ ο,τι συμβαίνει στον αἰσθητό τόπο. Ὁ αἰσθητός τόπος δηλαδή, ὅσο πιο ἐκτεταμένος εἶναι, τόσο περισσότερο δέχεται. Μέ τό νοῦ συμβαίνει τό ἀντίθετο: Ὅσο περιορίζεται και συστέλλεται, τόσο καταλληλότερος γίνεται νά δεχτεῖ τά μεγαλύτερα. Και ὅταν μαζέψει και συγκρατήσει κάθε κίνηση του, λογική ἢ νοερή ἢ ὅποια ἄλλη, τότε βλέπει τό μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα τά μεγάλα, τό Θεό. Τον βλέπει ὅσο επιτρέπει ἢ χάριη τοῦ παναγίου Πνεύματος και ὅσο ἡ υλική και κτιστή φύση μπορεῖ νά βλέπει τον ἔξω ἀπό τήν ὕλη και τήν κτίση. Δέ βλέπει φαντασίες κενές, οὔτε βλέπει σάν σέ ὄνειρο πλάσματα τοῦ ἴδιου του τοῦ λογισμοῦ. Ἀλλά βλέπει μέσα στο φῶς τῆς καρδιάς πού δέχεται τήν ἐνέργεια τῆς ἀρρητης δυνάμεως τοῦ θείου Πνεύματος και πάσχει τήν υπερφυσική αλλοίωση, πού ὅποιος τή δέχτηκε ἀπό τή χάριη, ὁ ἴδιος κοιμάται και ησυχάζει ἐνώ ἡ καρδιά του ἀγρυπνεῖ¹³⁴. Και γρηγορότερα μπορεῖ νά ἀγνοήσει κανείς ὅτι εἶναι ἀνθρώπος, παρά ὅτι ἡ ἐνέργεια ἐκείνη εἶναι θεία και πνευματική. Γιατί ἔχει τις στιγμές ἐκείνες μιᾶ ἐνθερμη ζωήρρητη, πνευματική, ἀδιάκοπη κίνηση τῆς καρδιάς, πού συνήθως ἀκολουθεῖται ἀπό ἡρεμα δάκρυα. Αυτή ἡ ἐνέργεια δέν εἰρηνεύει μόνο τήν καρδιά μέ τον εαυτό της, ἀλλά και μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἀπό αὐτήν ἀνατέλλει ἀγνότητα, γλυκύτητα, ἱκετευτικές ἀλάλητες φωνές, ἀνοιγμα τῆς καρδιάς, ευφροσύνη και ἀνέκφραστη ἠδονή. Εκείνος πού ἀξιώθηκε νά φτάσει σ' αὐτή, ἀπομακρύνεται γνήσια κι ὄχι προσποιητά, στο ἀκουσμα και μόνο, ἀπό κάθε ἠδονή σωματική, κάθε χαρά ἢ πλοῦτο ἢ δόξα τῶν πρόσκαιρων πραγμάτων τοῦ κόσμου.

Αὐτός ἔλαβε και τά ἔχει ὅλα αὐτά μέ τρόπο θεῖο και πνευματικό στήν καρδιά και στο νού του, ὄχι μόνο μέ λογισμό ψιλό, ἀλλά μέ βεβαιότητα, και οὔτε χαίρεται γιά τό αἰσθητό τούτο φῶς. Γιατί μέ τον περισπασμό τούτο τῆς αἰσθήσεως ἀμβλύνει τό θεῖκό και νοητό και πράγματι γλυκύ φῶς. Γι' αὐτό και πολύ λίγο μεταχειρίζεται τό αἰσθητό φῶς, ὅσο γιά παρηγοριά τοῦ ἔξω ἀνθρώπου. Και ὅλα τά δέχεται, ὅλα τά υπομένει¹³⁵, σέ ὅλα εἶναι ἀσφαλισμένος, χάριη στή γεμάτη γλυκύτητα διάθεση πού νιώθει ἀπό τήν ἀγάπη και τή θεωρία τοῦ Θεοῦ. Και δέν ὑπάρχει τίποτε πού νά τον θλίβει, ἐκτός ἀπό τήν ἀμαρτία. Γιά τον τόπο αὐτό, δηλαδή γιά τό νοῦ τον γεμάτο θεῖο ἔρωτα, κοπίασε πολύ ὁ μέγας Δαβίδ, και μάς διδάσκει τήν ἐπιθυμία του και φανερώνει σ' ὅλους τον κόπο του, λέγοντας ὅτι δέν ἔδωσε ὕπνο στά μάτια του, οὔτε ἀφῆσε τά βλέφαρα του νά νυστάξουν, οὔτε ἀνέπαυσε τοὺς κροτά-

134. Ἄσμα 5, 2.

135. Α' Κορ. 13, 7.

*Τό κεφ. 49 λείπει και ἀπό τό πρωτότυπο κείμενο. Ἴσως ὁμως νά πρόκειται γιά λανθασμένη ἀρίθμηση.

φους του, ἕως δτου «βρήκα, λέει, τόπο για τον Κύριο»¹³⁶. Και ὁ σοφός Σολομών συμβουλεύει: «Ἄν τό πνεύμα τοῦ ἐξουσιαστή (διαβόλου) επιτεθεῖ στήν καρδιά σου, μήν αφήσεις τον τόπο σου»¹³⁷. Και ὁ Σωτήρας, λέγοντας «σηκωθείτε, ας φύγομε ἀπό ἐδώ»¹³⁸ ὅταν τελούσε τό τυπικό* πάσχα στο ἀνώγαιο¹³⁹, αὐτόν τον τόπο υπονοούσε. Γι' αὐτό νομίζω ὅτι μακαρίζει τούς «πτωχούς τῷ πνεύματι»¹⁴⁰, υποδηλώνοντας μέ τήν «πτωχεία τοῦ πνεύματος» τή συστολή τοῦ νου ἀπ' ὅλα και τή γυμνότητα, γιά νά πῶ ἔτσι, καί τή συγκέντρωση του στον εαυτό του. Τότε ὁ νους δέ βλέπει μόνο τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλά και τή ζεῖ αποκτώντας τέρψη ἀθάνατη καί εἰρήνη.

Ὁ πρακτικός καί ὁ θεωρητικός.

51. Τήν ἡδονή τῆς ἀγαθῆς μερίδας σχετικά μέ τήν ἀληθινή θεωρία ἀπολαμβάνει ὁ θεωρητικός, ασκούμενος στή σιωπή καί θεωρώντας τον Ἰησοῦ. Αὐτή τήν ἡδονή ὁ πρακτικός δέν τήν ἔχει δοκιμάσει καί ἀγνοώντας την φροντίζει κι ἀνησυχεῖ γιά πολλά, ψάλλοντας, διαβάζοντας καί κατακουράζοντας τό σῶμα του· καμιά φορά καί κατηγορεῖ ὡς ἀδρανεῖς καί ἀμελεῖς στο καθήκον τους ἐκείνους πού ἀπλωσαν τό νοερό μέρος τῆς ψυχῆς στά νοητά πράγματα πού δέ φαίνονται στήν αἴσθηση, ἐνώ σ' αὐτά καί τό νά ἀσχολεῖται κανεῖς εἶναι ἀνεκφραστη ἡδονή καί τό νά ἡρεμεῖ εἶναι χαρά ἀνεκλάλητη. Οὔτε ἔβαλε στο νου του ὁ πρακτικός, ὅπως φαίνεται, ὅτι τόν ἀληθινό Λόγο τοῦ Θεοῦ, πού δέν ἔχει ἀπό τίποτε ἀνάγκη, Τόν ἀναπαύει, ἐπειδή εἶναι πανεύσπλαχνος, ἡ δική μας ἀπόλαυση, ἡ ὁποία γεννιέται ἀπό τή θεωρία Του· ἄν καί Αὐτός εἶναι παντέλειος καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά Τόν ἀναπαύομε εμεῖς. Γι' αὐτό μάλιστα καί τή Μαρία πού καθόταν κοντά στά πόδια Του καί τρεφόταν ἀπό τή θεωρία τῶν λόγων Του καί διήγειρε τό νου της γιά νά κατανοεῖ, τήν ἐπαινεῖ καί τήν ἀποδέχεται, ὄχι ὁμως καί τή Μάρθα, ἄν κι αὐτή φρόντιζε καί ἀνησυχούσε γιά πολλά, ὅπως διηγείται τό Ευαγγέλιο¹⁴¹. Μέ αὐτά τότε ὁ Κύριος δέν ἤθελε νά συμβουλέψει ἐκείνες μόνο, ἀλλά καί ὅλους τούς μεταγενέστερους, ὄχι μόνο νά μήν κατηγοροῦν γιά οκνηρούς ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται μέ τή θεωρία καί σ' αὐτήν καταγίνονται, ἀλλά καί νά τούς ἐπαινούν καί νά σπεύδουν νά τούς μιμούνται ὅσο μποροῦν.

Πῶς θεωροῦν οἱ θεωρητικοί.

52. Σάν μέσα σέ καθρέφτη καί μέ αἰνίγματα¹⁴² διά μέσου τῶν παρόν-

136. Ψαλμ. 131, 4-5.

139. Μάρκ. 14, 15.

142. Α' Κορ. 13, 12.

137. Ἐκκλ. 10, 4.

140. Ματθ. 5, 3.

138. Ἰω. 14, 31.

141. Λουκ. 10, 38-42.

*Τό παλαιδιαθητικό πάσχα, τό ὅποιο ἦταν «τόπος» (προτυπωση) τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου.

των και συμβαινόντων θεωρούν οί θεωρητικοί τήν κατάσταση τών μελλόντων κι εκείνων πού θά συμβούν. Όταν ό καθρέφτης καθρεφτίζει κάτι, αυτό πού δείχνει ούτε πραγματικό δγκο έχει, ούτε πάλι είναι κι ολότελα μηδέν γιατί καθέννας πού αγαπά τήν αλήθεια θά ομολογήσει δι εκείνο πού φαίνεται στόν καθρέφτη είναι καθαρότατη εικόνα κάποιου πράγματος. Κατά τον ίδιο τρόπο και τά δντα και τά συμβαινόντα ούτε ύλη έχουν, ούτε υπόσταση διαφορετική από τή δική τους, άλλ' όμως φανερώνουν αναμφισβήτητες εικόνες αληθινών πραγμάτων. Έχουν λάβει τή δύναμη νά μάς κάνουν νά θεωρούμε και οδηγούν μέ ασφάλεια στήν αλήθεια. Όταν λοιπόν λέει ό Παύλος δι βαδίζομε μέ τήν πίστη κι δχι μέ τήν δράση¹⁴³, μή νομίσεις δι μιλάει για πίστη πού δημιουργείται μέ τήν άκοή μόνο και μέ λόγο ψιλό. Γιατί τότε πώς λέει ό ίδιος: «Τώρα γνωρίζω ένα μέρος από τήν αλήθεια, τότε όμως θά λάβω τέλεια γνώση δπως έχει γνώση μου ό Κύριος»¹⁴⁴, και: «Όταν έρθει τό τέλειο, τότε τό μερικό θά καταργηθεί»¹⁴⁵; Βλέπεις δι ή παρούσα γνώση μάς βοηθεϊ νά θεωρήσομε πώς θά είναι αυτή και στο μέλλον, κι έχει τόση μονάχα διαφορά ή μελλοντική από αυτή πού πετυχαίνομε τώρα, όσο διαφέρει τό τέλειο και άπλό από τό ατελές; Ακόμη, εκείνος πού λέει δι βαδίζει μέ τήν πίστη κι δχι μέ τήν δράση¹⁴³, άλλου λέει: «Έγώ έτσι τρέχω, ξέροντας γιατί τό κάνω· έτσι πυγμαχώ, δχι χτυπώντας τον αέρα»¹⁴⁶· τόσο είχε βέβαιη και αληθινή γνώση για τά μέλλοντα. Κι αυτό τό λέει δχι σάν ανακόλουθος μέ τον εαυτό του, μή γένοιτο* αλλά έτσι φαίνεται επειδή ή πίστη έχει διπλή σημασία, δπως και ή δράση. Γιατί υπάρχει πίστη πού έχει ανάγκη αποδείξεως, ή οποία στηρίζεται μόνο σέ λόγια, και υπάρχει πίστη πού δέ χρειάζεται καθόλου απόδειξη, αλλά έχει αρκετή πειστικότητα για τον πιστευόντα από μερικά ολοφάνερα τεκμήρια, και αυτή λέγεται πίστη ένυπόστατη. Καλύτερα θά εννοήσεις τό πράγμα μ' ένα παράδειγμα. Υπόθεσε δι σου λέω πώς είδα έναν υφαντή πού υφαίνει ποικίλα σχέδια σέ υφάσματα, και μπορεί μέ τό νήμα του νά βάλει στο πανί ζώα φτερωτά και σχήματα λιονταριών και μορφές γυπών, άλογα και άρματα και πολέμους κι άλλα τέτοια. Αν λοιπόν εσύ δέν τά είδες αυτά μέ τά μάτια σου, για νά συμφωνήσεις χρειάζεσαι κατ' ανάγκην πίστη πού στηρίζεται σέ άπλό λόγο. Αν όμως συμβεί νά δεις δχι τον υφαντή, αλλά τό ύφασμα, τότε οπωσδήποτε και χωρίς νά σου πει κανείς, θά εννοήσεις αμέσως δι αυτό είναι ανθρώπινο έργο, επειδή ούτε μόνο του έγινε αυτόματα, ούτε τό ύφανε κανένα ζώο. Τότε λοιπόν δημιουργείται στήν ψυχή σου μιá άλλη πίστη πολύ διαφορετική από τήν προηγούμενη. Αντίστοιχα λοιπόν μέ τήν πίστη συμβαίνει και μέ τήν ορατή μορφή. Είδες για παράδειγμα έναν άνθρωπο λίγο ξανθό ή μελαχροινό, ψηλό άς πούμε, κανονικό σέ δλα, στά μάτια, στή μύτη, στο χρώμα του προσώπου, στά χείλη και στά άλλα πού αποτελούν τή μορφή έ-

143. Β' Κορ. 5, 7.

145. Α' Κορ. 13, 10.

144. Α' Κορ. 13, 12.

146. Α' Κορ. 9, 26.

νός ἄνθρωπου. Αυτό είναι μορφή ἐνυπόστατη. "Ἄν ὅμως αὐὸ περιγράψει κα-
νεὶς ποιά είναι ἡ μορφή ἐκεῖνου τοῦ υφαντῆ πού δεν εἶδες, ἀλλὰ ἀπό τό ὑ-
φασμα πού εἶδες ἔχεις δεχθεῖ ἀσφαλῶς ὅτι ὁ κατασκευαστῆς του είναι ἄν-
θρωπος, κι αὐτό είναι μορφή ἄς πούμε γενική, θά πεις βέβαια ὅτι ἀγνοεῖς
τὴν ἐνυπόστατη μορφή του, ἀφοῦ δὲν τον εἶδες μέ τὰ μάτια σου, ἀλλὰ πάν-
τως δέ θά ἀρνηθεῖς ὅτι ὁ υφαντῆς ἐκεῖνος είναι ἄνθρωπος και ὅτι ἔχει ἀν-
θρώπινη μορφή. Αὐτή είναι μορφή πού τὴ βλέπομε χωρὶς συγκεκριμένη υ-
πόσταση και τὴν ὁποία ἀν και δὲν εἶδες, ὅμως ἀδίστακτα γενικά ἐγινε ἀπο-
δεκτὴ σάν νά σοῦ εἶχε τύχει νά τὴ δεις. Ὑπάρχει λοιπόν —γιά νά ἐπιστρέ-
ψομε στό λόγο μας— πίστη ἐξ ἀκοῆς πού δημιουργεῖται μέ ἀπλό λόγο, και
ὑπάρχει και πίστη ἐνυπόστατη μέ πειστήρια σαφή. Ὅπως ἐπίσης είναι ἡ
μορφή μέσα σέ κάτι πού θεωρεῖται ὡς τό υποκείμενο της, κι αὐτὴ μπορεῖ νά
ονομαστεῖ ἐνυπόστατη, και ὑπάρχει μορφή ὄχι μέσα σέ κάτι συγκεκριμένο,
ἀλλὰ πού θεωρεῖται ὡς γενική ἐννοια χωρὶς νά γίνεται κατηγορούμενο σέ
πολλά πού διαφέρουν κατὰ τό γένος. Ὅλοι λοιπόν οἱ θεωρητικοὶ κατέχονται
ἀπό πίστη ἐνυπόστατη, μορφή ὅμως δέ βλέπουν ἐνυπόστατη, ἀλλὰ γενική.
Γιατί ἀν ὁ Θεός δὲν ἦταν μορφή νοητῆ, πῶς λέγεται κάλλος; Ὅπως λοιπόν
εἶναι τό νοητό κάλλος τοῦ Θεοῦ πού δὲν τό θεωροῦμε σέ ὑπόσταση συγκε-
κριμένη, τέτοια νά σκέφτεσαι και τὴ νοητῆ Του μορφή, ἐξοχη, ἀξιοθαυμαστό-
τατη, ἐνδοξότατη, πού προκαλεῖ τὴν ἐκπληξη τῆς ψυχῆς και γεμίζει και κα-
ταφωτίζει τό νοῦ μέ νοερό φῶς και τον λούζει μέ παντός εἶδους λάμπεις και
τοῦ δημιουργεῖ τὴν ἐννοια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ τὴ μορφή ὅταν εἶδε ὁ Μανῶ ε-
κεῖνος, εἶπε: «Χαθήκαμε, γυναίκα, γιατί εἶδαμε τό Θεό»¹⁴⁷. Και ὁποῖος ἄλ-
λος εἶδε ὡς ορατὴ ἐκεῖνη τὴ μορφή, ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι παρουσία τῆς φαντα-
σίας τοῦ Θεοῦ. Και ὁ μέγας Μωσῆς ἐταῖ εἶδε τό Θεό, ὅπως ἔχει γραφεῖ:
«Ὁ Θεός φανερώθηκε στό Μωσῆ κατὰ πρόσωπο και ὄχι μέ σύμβολα»¹⁴⁸.
"Ἄν Τοῦ ἔλειπε ολότελα ἡ θεοπρεπῆς μορφή, τότε ὁ Θεός θά ἦταν τελείως
ἀθέατος. Τό κάλλος εἶναι συμμετρία και κατὰ κάποιον τρόπο σάν ἀθέατο
κατὰ τό ἐξωτερικό φαινόμενο. "Ἄν δὲν ἐπιτρέπεται νά ἀποδίδομε στή Θεό-
τητα τὴν πρέπουσα μορφή, δὲν πρέπει νά ἀποδίδομε στό Θεό και κάλλος
και πολύ περισσότερο πρόσωπο, πού ἔχει και μορφή και κάλλος. Ἀλλὰ
γνωρίζομε ὅτι κάποιος Προφήτης λέει: «Τον εἶδαμε και δὲν εἶχε οὔτε μορφή
οὔτε κάλλος, ἀλλὰ ἡ ὄψη Του εἶχε χαθεῖ»¹⁴⁹. Αὐτό τό εἶπε γιά τὴ θεότητα
τοῦ Λόγου, ὅσο Αὐτός κρεμόταν πάνω στό ξύλο τοῦ σταυροῦ σάν ἕνας ἀπό
τούς κακούργους μὴ ἔχοντας κανένα γνώρισμα τῆς θείας φύσεως —επειδή
ὡς ἄνθρωπος βέβαια δὲν εἶχε κανένα κάλλος, ἀφοῦ ἦταν νεκρός, μορφή ὁ-
μως εἶχε, μορφή νεκροῦ. Ὁ Δαβὶδ πάλι, ὅταν Τον υμνεῖ ὡς «ωραῖο κατὰ τό
κάλλος», δὲν ἐννοεῖ κατὰ τό ἀνθρώπινο· γι' αὐτό προσθέτει: «Ἐσχύθηκε ἡ
χάρη στά χεῖλη Σου»¹⁵⁰, γνώρισμα φανερό τῆς θεότητας, τῆς ὁποίας ἦταν
και τό κάλλος. Σέ πολλά μέρη ὁ Δαβὶδ ἀναφέρει τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, λέ-

147. Κριτ. 13, 22.

148. Ἄρ. 12, 8.

149. Ἦσ. 53, 2-3.

150. Ψαλμ. 44, 3.

γοντας: «Γύρισες από μένα τό πρόσωπο Σου καί γέμισα ταραχή»¹⁵¹, καί: «Μήν αποστρέψεις τό πρόσωπο Σου από εμένα»¹⁵², καί: «Απόστρεψε τό πρόσωπο Σου από τις αμαρτίες μου»¹⁵³. Αφού λοιπόν δεν αρνείται νά αποδίδει στο Θεό πρόσωπο καί κάλλος, τέτοιο βέβαια πού αρμόζει στο Θεό, χωρίς σχήμα καί αναφορά σέ υποκείμενο, άρα εύλογα μπορεί νά λέγεται καί μορφή ανάλογη μέ τό πρόσωπο καί τό κάλλος. Αυτή φανταζόταν κι ό Παύλος κι έλεγε: «Έτσι τρέχω, ξέροντας γιατί τό κάνω· έτσι πυγμαχώ, χωρίς νά χτυπώ τον αέρα»¹⁵⁴. Γιατί μ' δλο πού δέ βλέπομε καθ' Αυτόν τό Θεό καί μ' δλο πού δέ μετέχεται, όμως μέ άλλο τρόπο βλέπομε καί κατανοούμε τον αχώρητο Θεό. Γι' αυτό καί ό Δαβίδ συμβουλεύει νά ζητούμε πάντοτε τό πρόσωπο τού Κυρίου¹⁵⁵· γιατί όταν έπιτύχομε νά φανταστούμε τή θεότητα Του, θά βρούμε μεγάλη καί ανείπωτη χάρη καί θεία απόλαυση καί ηδονή. Έτσι λέει ό Δαβίδ γιά τον εαυτό του στο Θεό: «Θά χορτάσω όταν μού φανερωθεί ή λαμπρότητα Σου»¹⁵⁶. Γιατί πολλή καί άπειρη λάμψη από τήν αίγλη τού θείου προσώπου φωτίζει εκείνους πού θεωρούν τό Θεό αληθινά καί πνευματικά. Καί ή απόλαυση καί ή ευχαρίστηση της γιά δσους τήν ένιωσαν είναι ανεξάντλητη καί από τήν υπερβολή της αφόρητη, νά πώ έτσι· ένώ δέν περιγράφεται καί δέ γίνεται κατανοητή σ' εκείνους πού δεν τήν είδαν και δέν τή γεύθηκαν. Γιατί άν δέν μπορεί νά παραστήσει κανείς τή γλυκύτητα τού μελιού σ' εκείνους πού δέν τό έχουν γευθεί, μέ ποιο τρόπο νά διδάξει δσα υπερβαίνουν τό νού εκείνους πού δέν τά είδαν ούτε δέχθηκαν τή θεία απόλαυση καί τήν ηδονή πού προέρχεται από αυτά; Άλλά γι' αυτά, αρκετά. Ό ιεροτάτος Παύλος, έχοντας τήν ένυπόστατη πίστη στο Θεό καί τήν έξοχη καί ύπέρκαλη, αλλά ανυπόστατη μορφή τού Θεού, έλεγε διτ βάδιζε μέ τήν πίστη¹⁵⁷, φυσικά τήν ένυπόστατη, αλλά δχι μέ συγκεκριμένη μορφή, ή οποία θεωρείται σέ κάποιο υποκείμενο, πού δέν προξενεί τήν άγέννητη θέωση. Ό άγιος Μάξιμος λέει ως έξης: «Άγέννητη θέωση ονομάζω τήν ένυπόστατη έλλαμψη τής Θεότητας κατά τή μορφή Της· αυτή δέν έχει γέννηση αλλά ακατανόητη φανέρωση στους άξιους». Επιπλέον, τό κάλλος φαίνεται διά μέσου τής μορφής. Γι' αυτό τό θείο κάλλος λέει ό Μέγας Βασίλειος: «Άπό τό θείο κάλλος τί πιο αγαπητό υπάρχει;» Καί πάλι λέει: «Τό κάλλος τής θείας καί μακάριας φύσεως είναι κάλλος αληθινό καί πάρα πολύ αγαπητό καί μόνο από τον καθαρμένο νού θεωρείται». Γι' αυτό καί ό Παύλος μαρτυρεί γιά τον εαυτό του διτ, άν καί είναι άπειρος στο λόγο, δέν είναι όμως στή γνώση¹⁵⁸. Γιατί ήταν μέγας στή γνώση, πού τον έκανε κατά ένα μέρος νά γνωρίζει τον υπέρ έννοια Θεό μέ νοητή θεοπρεπή μορφή. Αυτή τή μερική γνώση έχοντας καί ό θεόπτης Μωυσής καί θεωρώντας τή θεία μορφή πού δέν υπάρχει σέ συγκεκριμένο υποκείμενο καί τό θείο κάλλος, είπε:

151. Ψαλμ. 29, 8.

152. Ψαλμ. 26, 9.

153. Ψαλμ. 50, 11.

154. Α' Κορ. 9, 26.

155. Ψαλμ. 104, 4.

156. Ψαλμ. 16, 15.

157. Β' Κορ. 5, 7.

158. Β' Κορ. ΙΙ, 6.

«Ἄν ἔχω βρει χάρη ενώπιον Σου, φανερώσου μου μέ αντιληπτό τρόπο, γιά νά σέ δώ»¹⁵⁹. Επειδή δηλαδή στο παρελθόν είχε δεχτεί τή θεία φανέρωση και τή λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ κάλλους, ἀλλά ὄχι σέ συγκεκριμένο υποκείμενο, παρακαλεῖ και γιά τούτο, γιατί ἦταν τελειότερο ὁ Θεός ὁμως δέ συγκατατέθηκε, ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατο νά Τον δεῖ ὅποια νοερή ψυχή, ἀκόμη και ἀγγελική, κι ἀφοῦ υπερβαίνει τά ὅρια κάθε γνώσεως. Ὁ Μωυσῆς ἦταν βέβαια θεόπτης και ἐβλεπε τό Θεό μέσα σέ γνόφο, ὄχι ὁμως ὡς Ὑπόσταση, ἀλλά μέ μορφή και κάλλος νοητό, χωρίς υποκείμενο. Ἐτσι εἶναι στή φύση Του νά βλέπομε τό Θεό, ὅπως θά ἔλεγε κι ὁ Μωυσῆς κι ὁ Ἡλίας και γενικά ὁ θεοπτικώτατος ὄμιλος τῶν Προφητῶν. Και ἂν βαδίζομε μέ τήν ἐνυπόστατη πίστη, ἡ ὁποία παίρνει υπόσταση ἀπ' ὅσα θεωροῦμε περί Θεοῦ και επιβεβαιώνεται ἀπό τήν ἑξαστράπτουσα δόξα τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου Του και μαρτυρεῖται ἀπό τή μορφή τοῦ ὑπέρλαμπρου φωτός Του, και ὄχι μέ τήν πίστη πού στηρίζεται σέ ἀπλά λόγια πού ακούσαμε, βαδίζομε πράγματι μέ τήν ἐνυπόστατη πίστη, ὄχι ὁμως μέ κάποια συγκεκριμένη μορφή πού θεωρεῖται σέ υποκείμενο. Στον μέλλοντα αἰῶνα δέν υπάρχει ἀνάγκη πίστεως, γι' αὐτό υπάρχει ἐδώ ἡ ἐνυπόστατη πίστη. Τότε θά φανεῖ καθαρότερα ἡ μεγαλοπρεπέστατη μορφή τῆς θείας δόξας, γι' αὐτό τώρα φαίνεται πιο σκιώδης, ὅπως λέει και ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, συλλέγοντας ἀπό ἐδώ κι ἐκεῖ φαντασίες σέ κάτι πού εἶναι εἰκόνα τῆς ἀλήθειας, δηλαδή φανερώνει μιὰ σκιασμένη μορφή τῆς. Τότε εἶναι ἡ ὄραση πρόσωπο μέ πρόσωπο και θά ἐπέλθει ἡ κατάργηση τοῦ επιμέρους χάρη στή φανέρωση τοῦ τελείου¹⁶⁰· ἐνώ τώρα, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Αυγουστίνος, ἡ μερική γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι πού συναρπάζει κάθε λογική ψυχή μέ τον ἔρωτα τῆς δόξας Του. Μέ αὐτό αποκτά ἡ ψυχή τήν ἐνότητα τῆς. και βλέπει ενιαία τό ἀπόκρυφο μονοειδές Ἐνα τοῦ Θεοῦ. Σέ αὐτή τή μορφή και τό κάλλος και τό πρόσωπο τούτο χαροποιεῖται και ομορφαίνει και φωτίζεται κάθε νούς μέ χαρά και ωραιότητα και λάμψη πνευματική και ὑπερκόσμια. Μέ αὐτά κάνει ἀπλή και υψώνει και παραδίδει στήν ἐκπλήξη τή θεωρητική του δύναμη. Μέ αὐτά κατα φωτίζεται ἡ ψυχή μυστικά και γεμίζει ἀπό θεία ἠδονή και αγαλλίαση. Και μέ λίγα λόγια μέ αὐτά δοξάζονται και θεώνονται ἐκεῖνοι πού ποθοῦν νά βλέπουν και ν' ακοῦν τή Θεαρχία και γίνονται φίλοι και ἀκόλουθοι τοῦ Θεοῦ και θεόπτες ἐνώ ἀκόμη εἶναι δεμένοι μέ αὐτό τό σαρκίο. Και μέσω αὐτῶν διαβλέπουν και ἀντικρίζουν σάν σέ καθρέφτη μέ τή νοερή αἴσθησή τους τήν ἀπόλαυση τῶν μελλόντων αγαθῶν και ἐν μέρει τήν κατάσταση τῆς μέλλουσας ζωῆς, τήν ὁποία οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε ἀντί ἀκουσε, οὔτε καρδιά ἀνθρώπου τή χῶρεσε ποτέ¹⁶¹.

159. Ἐξ. 33, 13.

160. Α' Κορ, 13, 12 και 10.

161. Α' Κορ. 2, 9.

«Ἡ Ἱερουσαλήμ πού οικοδομεῖται ὡς πόλη, τῆς ὁποίας οἱ μέτοχοι εἶναι συναγμένοι· γιατί ἐκεῖ ἀνέβηκαν οἱ φυλές, οἱ φυλές τοῦ Κυρίου, μαρτυρία γιά τον Ἰσραήλ»¹⁶².

53. Ἱερουσαλήμ ερμηνεύεται «τόπος ειρήνης» καί εἶναι τύπος τοῦ τόπου τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς ψυχῆς πού ἔχει τήν ἐν Χριστῷ ειρήνην. Δέν μπορεῖ δμως ἡ οποιαδήποτε ψυχή νά ἔχει τήν ἐν Χριστῷ ειρήνην καί νά φέρει τό ὄνομα τῆς ειρήνης, παρά μόνο εκείνη πού οικοδομεῖται ὡς πόλη πού ἔχει τον ακρογωνιαῖο λίθο πού τοποθέτησε ὁ Θεός, ὅπως υποσχέθηκε, στή Σιών, λίθο πολύτιμο¹⁶³. Σιών εἶναι ὁ υψηλότερος λόφος, τό παρατηρητήριο τῆς Ἱερουσαλήμ, τό ὅποιο εἶναι τύπος τοῦ θεωρητικοῦ νου τῆς ειρηνικῆς ψυχῆς. Γιατί ἄλλου καί νά ζητήσεις δέ θά βρεις νου οὐρανοπόρο πού νά βλέπει ψηλά τήν ἀλήθεια, παρά μόνο σέ καρδιά πού ἔχει δεχτεῖ τήν ειρήνην τοῦ Χριστοῦ καί μεταποιεῖται ολόκληρη σέ μιᾶ κατάσταση ζωῆς πού πλημμυρίζει ἀπό ειρήνην. Ἡ ψυχή λοιπόν πού ἔχει θεία ειρήνην καί κατέχει τον πολύτιμο ακρογωνιαῖο λίθο καί τά λόγια τῶν ιερῶν Γραφῶν σάν πολύτιμους κατεργασμένους λίθους γιά νά λιθοβολεῖ ὅσα θηρία θέλουν νά ανεβούν στό ὄρος τοῦ Θεοῦ, καί τήν ἀσφαλτο, δηλαδή τήν ταπείνωση τήν ὁποία ενεργεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού καίει μέ τή θεία φωτιά τή λιθώδη πώρωση τῆς καρδιάς καί τή λειαίνει κάνοντας την πνεύμα συντετριμμένο καί ταπεινωμένο· πού ἔχει ἀκόμη τά νερά τῶν βροχῶν πού δίνει ὁ Σωτήρας ἀπό τοῦς ποταμούς τῆς καρδιάς, καί σάν οἰκοδομική ξυλεία πού δέ σαπίζει, τοῦς λογισμούς τῆς ἀληθινῆς πράξεως, καί τά καρφιά καί τό τρυπάνι τοῦ φόβου καί τῆς βίας στήν εργασία τῶν θείων εντολῶν πού ἔχει ὡς ἀρχιτέκτονα τον θεῖο Λόγο καί τοῦς τεχνίτες Του, ὅσους δηλαδή μέ τήν ἐπίβλεψη Του ρυθμίζουν τις ψυχικῆς δυνάμεις, καί ἔχει ὅλα τά οἰκοδομικά εργαλεῖα, τή νηστεία, τήν ἀγρυπνία, τήν ψαλμωδία, τήν ἀνάγνωση καί γενικά τά ἄλλα ὅλα πού συντελοῦν ὡς ὄργανα στήν ἀρετή, καί τό κόκκινο νήμα τῆς στάθμης, τοῦς ιεροῦς νόμους τοῦ Θεοῦ στις Γραφές, καί ἀκόμη, φῶς καί ἥλιο νοητό καί ὑπέρλαμπρο ὅσα ἀντανακλῶν στή ζωῆ τῆς ψυχῆς· καί γενικά, ἡ ψυχή πού ἔχει μέ τρόπο θεῖο καί πνευματικό ὅλα ὅσα χρειάζονται αἰσθητά γιά τήν ἀνοικοδόμηση μιᾶς πόλεως, αὐτή εἶναι Ἱερουσαλήμ νοητή καί αὐτή οικοδομεῖται ὡς πόλη γιά νά κατοικήσει ὁ Θεός τῶν πάντων, ἡ ζωοποιός καί ἀναρχη Τριάδα. «Ἐγώ, λέει, καί ὁ Πατέρας θά ἐρθομε —πνευματικά βέβαια— καί θά κάνομε σ' αὐτόν τήν κατοικία μας»¹⁶⁴. σάν νά ἔλεγε «θά τον κάνομε πόλη, καί μάλιστα πόλη θαυμαστή, πού θά ἐκτείνεται στό ἀπειρο». Γι' αὐτό λέει ὁ στίχος «ἡ Ἱερουσαλήμ πού οικοδομεῖται», ὄχι «πού οικοδομήθηκε». Ὅπως δηλαδή Εκείνος πού κατοικεῖ σ' αὐτήν εἶναι ἀχώρητος, ἔτσι καί ἡ πόλη εἶναι φυσικό νά ἐκτείνεται στό ἀπειρο. Καί μάλιστα λέει «πού οικοδομεῖται» ὄχι «πόλη», ἀλλά «ὡς πόλη». Ἀν δηλαδή γινόταν νά κτιστεῖ μέ τή συνερ-

162. Ψαμ. 121, 3-4.

163. Ἦσ. 28, 16.

164. Ἰω. 14, 23.

γασία πολλῶν και ποικίλων και νά ολοκληρωθεῖ σέ ένα ἔργο πού απλώνεται σέ ὕψος και μάκρος και πλάτος γιά κατοικία τού ἀναρχου Βασιλιά, πολύ εὐλογα θά λεγόταν πόλη· επειδή όμως ἡ οἰκοδόμηση αὐτή δέν εἶναι δυνατό νά τελειώσει ποτέ, ἀφού τήν κατοικεῖ ὁ Ἄπειρος, γι' αὐτό ονομάστηκε δικαιολογημένα στήν αγία Γραφή, ὄχι «πόλη πού οἰκοδομήθηκε», ἀλλά «πού οἰκοδομεῖται ὡς πόλη». Φανερό σημεῖο ὅτι ἡ ψυχή εἶναι Ἰερουσαλήμ και ὅτι οἰκοδομεῖται ὡς πόλη, εἶναι ὅτι οἱ μέτοχοι της, δηλαδή οἱ δυνάμεις της, ἔχουν ενοποιηθεῖ και δέ χωρίζονται, οὔτε περιπλανιούνται, οὔτε ονειροπολοῦν, ἀλλά ζοῦνε ἀτάραχα μέ εἰρήνη Χριστοῦ συγκεντρωμένες ὅλες μαζί και ενωμένες. Κατόπιν ὁ Ψαλμωδός, σάν νά ολοκληρώνει, προσθέτει τό ἄλλο γνώρισμα τῆς οἰκοδομήσεως τῶν ενωμένων μετόχων τῆς πόλεως και λέει: «Ἐκεῖ ἀνέβηκαν οἱ φυλές, οἱ φυλές τού Κυρίου, μαρτυρία γιά τον Ἰσραήλ»¹⁶⁵. Αὐτούς πού παραπάνω ὁ λόγος εἶπε μετόχους τῆς ψυχῆς, ἐδώ τούς ονομάζει φυλές. Γιατί οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δέν εἶναι ξένες προς αὐτήν και αὐτές πού εἶναι ἀπλῶς φυλές τῆς ψυχῆς, γίνονται φυλές τού Κυρίου καθώς πραγματοποιήσαν ἀναβάσεις θείες και ὑπερκόσμιες μέσα στήν εἰρηνική ψυχή, πού εἶναι μαρτυρία και ἐπιβεβαίωση γιά τον Ἰσραήλ, τό νου δηλαδή πού βλέπει τό Θεό, και συνεργάζονται ὅλες σ' ένα ἔργο Θεοῦ, τῆ γνώση τού Θεοῦ. Κι ὅλες αὐτές οἱ νοητές φυλές, συντείνοντας σέ κοινό σημεῖο, οἰκοδομοῦν τήν πόλη τού Θεοῦ Παντοκράτορα, τήν εἰρηνική και αγία. Γιατί ἐκεῖ πράγματι ἀνέβηκαν οἱ ψυχικές δυνάμεις, κάνοντας θεοφόρο και θεόληπτο τό νου πού βλέπει τό Θεό. Ὅταν ἡ ψυχή εἶναι διασκορπισμένη και βρίσκεται σέ διάσπαση και μερισμό, και οἱ φυλές ἡ δυνάμεις της δέν εἶναι ενοποιημένες, εἶναι ἀδύνατο νά πραγματοποιοῦν ἀναβάσεις και νά οἰκοδομοῦν τήν ψυχή, γιατί δέν υπάρχει ἐκεῖ τόπος εἰρήνης, οὔτε Ἰερουσαλήμ πού οἰκοδομεῖται, γιά νά δει κανεῖς πού εἶναι τό νοερό. Κατά τον ἴδιο τρόπο, ὅταν αὐτές συναχθοῦν στο ἴδιο σημεῖο, εἶναι ἀδύνατο νά μήν πραγματοποιοῦν ἐκεῖ νοερές και μεγαλότολμες ἀναβάσεις προς τον Κύριο, προστατεύοντας και σώζοντας τό νου πού θεωρεῖ τό Θεό. Ὅπου λοιπόν ἡ ψυχή, σέ εἰρηνική και ἡσυχῆ κατάσταση, οἰκοδομεῖται πνευματικά ὡς πόλη, ὅταν δηλαδή οἱ μέτοχοι της —οἱ δυνάμεις της— ἔχουν ενωθεῖ γιά τον ἴδιο σκοπό, ἐκεῖ πραγματοποιοῦν ἀναβάσεις Κυρίου οἱ νοερές δυνάμεις και αποκτοῦν ἐνότητα και μονομορφία και συμμαχοῦν συνειδητά μέ τό νου πού θεωρεῖ τό Θεό. Τότε κι ἐσύ σιγοψάλλε τό: «Ἡ Ἰερουσαλήμ πού οἰκοδομεῖται ὡς πόλη, τῆς οποίας οἱ μέτοχοι εἶναι συναγμένοι· γιατί ἐκεῖ ἀνέβηκαν οἱ φυλές, οἱ φυλές τού Κυρίου, μαρτυρία γιά τον Ἰσραήλ»¹⁶⁶, μέ τῆ χάρη τού Ἰησοῦ Χριστοῦ, τού Κυρίου μας.

165. 4'αλμ. 121, 3-4.

166. Ψαλμ. 121, 3-4.

Γιά τό ίδιο θέμα.

54. Ίσως νά μήν είναι πολύ άσχετα άπό τά παραπάνω νά προσθέσω και τά έξης. "Αν θέλεις νά μάθεις ότι άρχισε νά επισκιάζει τήν ψυχή σου τό θείο φως τής ειρήνης- αν θέλεις νά δεις τήν ψυχή σου Ιερουσαλήμ, νά οικοδομείται ώς πόλη· αν οί μέτοχοί της είναι όλοι μαζί —πρόσεχε— αν δηλαδή όλοι οί λογισμοί και οί δυνάμεις της συνάχθηκαν μέ αγάπη προς τον εαυτό τους και μεταξύ τους μέ τρόπο ενιαίο και μονοειδή για νά οικοδομούν πόλη όχι χωριστά, αλλά δλες μαζί· αν ανεβαίνουν εκεί στην Ιερουσαλήμ πού οικοδομείται ώς πόλη οί φυλές τού Κυρίου, δηλαδή οί γενικότερες δυνάμεις τής ψυχής πού είναι θείες, και ανεβαίνουν μαζί πνευματικά· αν βλέπεις αυτά στον εαυτό σου, μή σταματήσεις νά οικοδομείς. Θυμήσου τον πύργο τής Βαβέλ και τήν οικοδόμηση του και τή σύγχυση τών γλωσσών, και μάθε ότι κάθε οικοδομή δέ θεωρείται καλή και για τούς έξω. "Όσοι έχουν μάτια, βλέπουν γενικά δύο ειδών οικοδομήσεις και αναβάσεις. Ή μία στοχεύει τό αγαθό και γίνεται για νά κατοικήσει ό Θεός, και τό σημάδι της είναι διτι οί «μέτοχοί» της είναι συναγμένοι στο ίδιο σημείο και ανεβαίνουν εκεί οί φυλές, οί φυλές τού Κυρίου, αναγγέλλοντας στην ψυχή πράγματα μεγάλα και θαυμαστά και γεμάτα άπό ειρήνη, αγάπη και αγιασμό και τήν οικοδομούν. Ή άλλη γίνεται για τό κακό και για τον όλεθρο τής ψυχής· ασφαλές γνώρισμα της είναι ή διαίρεση και ή φοβερή σύγχυση τών νοητών γλωσσών και καταλήγει νά κατοικήσουν σ' αυτή τά πάθη, όπως στον πύργο τής Βαβέλ οί σαύρες. Μάθε λοιπόν τή διαφορά τών δύο οικοδομών, και δέ θά σφάλεις αν θελήσεις νά διαλέξεις τό καλύτερο. Άν συχνά, κάθε τόσο, δέν επικρατεί στά βάθη τής καρδιάς σου ειρήνη και ενότητα λογισμών και φώς νοερό· αν δέν ανεβαίνει στην καρδιά σου ηδονή άρρητη άπό τή θεωρία τού Θεού· αν άπό τον εσωτερικότατο χώρο τής καρδιάς σου δέν αναβλύζει αδιάκοπα άναζωπύρηση και ένυπόστατη πνευματική ενέργεια, ώστε πολλές φορές νά νομίζεις διτι τυλίγει και τά πιο πάνω άπό τήν καρδιά μέλη σου, μαζί μέ ευφροσύνη και νοερή φαιδρότητα και όραση βαθιά και μυστική· αν ή ψυχή σου δέ γεύεται ανείπωτα πνευματικά μυστήρια· αν δέ λειτουργεί μέσα σου ενιαία και ταυτόχρονα ανέκφραστη χαρά και ακατανόητη έκπληξη· αν δέ δεχτείς μέσα σου τον αγιασμό τού Χριστού ν' ανατέλλει, μάθε διτι ή ψυχή σου δέν είναι Ιερουσαλήμ, ούτε οικοδομείται ώς πόλη, ούτε οί μέτοχοί της, δηλαδή οί λογισμοί της είναι ενοποιημένοι, αλλά ούτε κι οί φυλές, δηλαδή οί γενικές δυνάμεις της, έγιναν φυλές τού Ιησού, ούτε ανεβαίνουν εκεί προβάλλοντας στην ψυχή πράγματα εξάισια και μυσταγωγώντας και παρουσιάζοντας στο νού αυτά πού μάτι δέν είδε και αυτί δέν άκουσε και δέ φανερώθηκαν σέ καρδιά άνθρωπου¹⁶⁷ αμέτοχου άπό θείο Πνεύμα. Και πρόσεξε μήπως οικοδομείς μεν, αλλά τό νοητό πύργο τής Βαβέλ, πού τό τέ-

λος του είναι καταστροφή και σύγχυση και διαίρεση των νοητών γλωσσών και πλήρης απώλεια, ὅπως προεῖπα. Ἦθελα ἀκόμη νά πώ ποια εἶναι ἡ αἰτία, γιά τήν οποία κάποιοι ἔχουν ψυχὴ Ἱερουσαλήμ, πού οἰκοδομεῖται ὡς πόλη και ποιά ἡ αἰτία τῆς οἰκοδομῆς και τῆς καταστροφῆς τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ και γιατί οἱ μέτοχοι ἐκείνης εἶναι μαζί, ἐνὸς στον πύργο τῆς Βαβέλ ὑπάρχει διαίρεση γλωσσῶν κάθε λογῆς. Ἀλλά τά παρέρχομαι ἐπιδιώκοντας νά εἶμαι λιγόλογος γιά νά μέ ακοῦν πρόθυμα οἱ ακροατές.

Στο χωρίο· «Εκεῖνοι ἦταν οἱ ευγενεῖς ἀπό τις ανατολές τοῦ ἡλίου».

55. «Ευγενεῖς ἀπό τις ανατολές τοῦ ἡλίου»¹⁶⁸ μποροῦν νά εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐξευγενίστηκαν ἀπό τις ανατολές ἀλλά και ἀπό τούς φωτισμούς και τις ἐλλάμψεις τοῦ νοητοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης και τελειώθηκαν μέ τή θεωρία και τήν προσήλωση τῆς διάνοιας τους στο Θεό· οἱ ὅποιοι γεννήθηκαν ἀπό τό Θεό κι ὄχι ἀπό τό αἷμα γυναίκα, οὔτε ἀπό πόθο ἀνδρός ἢ ἀπό ἐπιθυμία σαρκική¹⁶⁹. Αὐτῶν ἡ καρδιά και ὁ νοῦς ζοῦνε σέ ουράνια θεῖα ἀνάκτορα, και ἀξιώθηκαν νά συναναστρέφονται τό Θεό και παρέλαβαν ἀπό Αὐτόν θεῖα και ἀρρητα μυστήρια τῆς βασιλείας Του. Αὐτοί ἔχουν γίνει σῶμα Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, και ἐπιμέρους μέλη Του¹⁷⁰, σύσσωμοι και συγκληρονόμοι και συμμετοχοῖ Του¹⁷¹, πού κληρονομιά τους εἶναι Αὐτός και Πατέρας τους ὁ ὕψιστος Θεός, κι ἐγιναν κοινωνοὶ θείας φύσεως¹⁷² μέ τρόπο ὑπέρολογο. Αὐτοί σφραγίστηκαν ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, μέσα στο ὅποιο κοινωνοῦν μεταξύ τους και ζοῦν και βλέπουν φοροῦν ἐνδύματα ὀλόλευκα ὅπως ταιριάζουν στο Πνεῦμα, και χιτώνες χρυσοκέντητους, στολισμένους μέ πολύτιμους λίθους και μαργαριτάρια· φοροῦν περικεφαλαῖα και στεφάνι μέ ρουμπίνια κι αιματίτες και κάθε εἶδος πολύτιμους λίθους, και τρώνε και πίνουν ἀτή βασιλική τράπεζα. Δέ φέρνει κόρο ἢ τροφή ἐκείνη, οὔτε τό νέκταρ χορταίνεται ποτέ. Γιατί ὅλα εἶναι πνεῦμα κι αὐτοί τ' ἀπολαμβάνουν πνευματικά. Εἶναι πάμπολλα τά αξιοθαύμαστα πού γίνονται στις βασιλικές ἐκεῖνες αὐλές. Πύρ πού δροσίζει και ἀναζωογονεῖ και προξενεῖ τά κεντρίσματα τῆς ἀγάπης στήν καρδιά, νερό ζωντανό πού λαλεῖ κι ἀναβλύζει πηγές αἰώνιας ζωῆς, ἀέρας μυρίπνοος και Πνεῦμα ζωοπάροχο και φῶς τρίφωτο πού λάμπει ἐνιαία, ἀπλό, ὑπερούσιο. Αὐτοί λοιπόν, μέ τό νά βλέπουν και ν' ἀπολαμβάνουν τέτοια πράγματα, ἀποχωρίστηκαν ἀπό τά κάτω κι ἐνώθηκαν μέ τά ἄνω. Παρέβλεψαν τά βλεπόμενα και παραδόθηκαν ἀκέραιοι στά νοητά. Προσπέρασαν τά πρόσκαιρα και ξάπλωσαν ἀνάμεσα στά μόνιμα. Βρίσκονται κάτω σωματικά και περπατοῦν στον οὐρανό. Τό σῶμα τούς δεσμεύει και τούς ἔλκει πρὸς τά κάτω, μά κάνει νεῦμα τό Πνεῦμα και τά δεσμά καίγονται και διαλύονται· και ἀμέσως μόλις λύθηκαν τά δεσμά, εὐθύς

168. Ἰώβ 1, 3.

170. Α' Κορ. 12, 27.

172. Β' Πέτρ. 1, 4.

169. Ἰω. 1, 13.

171. Ἐφ. 3, 6.

ανέβηκαν πάνω από τούς ουρανοὺς — τι ταχύτητα και τί έκπληξη! Ἐγιναν ἐνοειδεῖς μέ τήν ἐνοειδή ἐνατένιση προς τό Θεό. Απομονώθηκαν ἀπό δλα μέ τή μονοειδή θεωρία τοῦ Θεοῦ μεταφέρονται ἀπό τή μία πνευματική δόξα σέ ἄλλη μεγαλύτερη¹⁷³ καί μεταβαίνουν ἀπό πλοῦτο σέ περισσότερο πλοῦτο καί ἀπολαμβάνουν τά ἄρρητα. Εἶπαν μέ τον εαυτό τους: «Τί μέγανος πλοῦτος δόξας καί τρυφής!». Καί βλέποντας μέσα στόν πλοῦτο αὐτό περισσότερα ἀπό τά προηγούμενα, δοκίμασαν έκπληξη καί εἶδαν πόσο γυμνοί ἀπ' δλα καί φτωχοί ἦταν. Ἐμειναν ἀκίνητοι, ἤ γιά νά πώ τό ἀρμοδιότερο, ἐμειναν μέ ανοιχτό τό στόμα ἀπό τήν ἐκσταση καί γέμισε χαρά ἤ καρδιά τους. Γίνονται ἀκόλουθοι καί ἀχώριστοι σύντροφοι τοῦ Βασιλέως τῶν δυνάμεων καί συγχορεύουν μέ τούς Ἀγγέλους, ἐκθαμβοί ἀπό τήν πλημμύρα τῆς χάρις, γεμάτοι ἀπό ὑπέρμετρη ευφροσύνη γιά τήν ἀνέκφραστη αὐτή κληρονομιά καί τήν ἀνείπωτη φιλανθρωπία. Αὐτοί εἶναι, δσο γνωρίζω, οἱ ευγενεῖς ἀπό τις ἀνατολές τοῦ ἡλίου¹⁷⁴, μέ τή χάριη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας. Σέ Αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα καί ἡ δύναμη στους αἰῶνες. Ἄμην.

Ὅταν ὁ νοῦς δαι ενιαία τή θεία πραγματικότητα μέ τή δύναμη τοῦ Χριστοῦ, τότε εἶναι καιρός σιωπῆς¹⁷⁵, γιατί εἶναι καιρός γιά τήν πόση τοῦ Θεοῦ νέκταρος, καιρός ἀγάπης καί πνευματικῆς ἀγαλλιᾶσεως, καιρός μυστικῶν θεαμάτων καί ἀπολαύσεως ὑπερφυσικῶν πραγμάτων. Γιατί τότε ὁ νοῦς βλέπει καθαρά ποτήρι στο χέρι τοῦ Κυρίου γεμάτο ἀπό καθαρό ἀνέρωτο κρασί, καί θεωρεῖ φανερότατα δι τέρνει ἀπό τό ἓνα μέρος κι ἀπό τό ἄλλο, καί ξέρει σαφῶς δι τό κατακάθι του δέν ἀδειασε ἀκόμα¹⁷⁶. Γιατί ὁ πυθμένας τῆς θείας ἀγαθότητος πού χύνεται σ' ἐμάς, τό βάθος δηλαδή τοῦ πλοῦτου καί τό πέρασ τῆς χάρις, σέ κανέναν ποτέ δέ φανερόνεται μέ ἀδειασμα τοῦ ποτηριοῦ στήν παρούσα ζωή, κι ἂν ἀκόμη ἐπέτυχε τή μεγαλύτερη δυνατή ἀνάβαση προς τό Θεό καί θέωση. Τό πέρασ καί τό τέλειο ἔχει διαφυλαχθεῖ γιά δλους ἐξίσου στήν ἀπόλαυση κατά τον μέλλοντα αἰῶνα. Δέ φανερώθηκε ἀκόμη τί θά γίνουμε, δπως λέει ὁ ἐπιστήθιος Μαθητής¹⁷⁷, καί κατά τον ιερῶ Παῦλο¹⁷⁸, τώρα ἐν μέρει γνωρίζουμε, ἐνώ τό τέλειο θά φανερωθεῖ τότε, καθῶς θά καταργηθοῦν οἱ οράσεις τῆς ἀλήθειας σαν σέ καθρέφτη καί θά ἀποκαλυφθεῖ αὐτή ολοφάνερη, ὁπότε καί δλοι, δίκαιοι καί ἀμαρτωλοί, θά πιουν κατά κάποιον τρόπο ἀπό τό θείο μυστικό ποτήρι καί θά ἐρθουν σέ αἴσθηση τοῦ μυστηριοῦ πού τώρα εἶναι καλυμμένο καί μυστικό. Οἱ δίκαιοι θά πιουν γιά νά ἔχουν μέ τήν ευφροσύνη αὐτή τελειότερη τήν ἀνταπόδοση γιά τήν ἐλπίδα τους στο Θεό καί γιά τά ἐνάρετα ἔργα τους. Γι' αὐτούς λέει ἡ Γραφή: «Θά μεθύσουν πίνοντας ἀπό τήν ἀφθονία τοῦ οἴκου Σου, καί θά τοῦς ποτίσεις ἀπό τό χεῖμαρρο τῆς τρυφῆς Σου»¹⁷⁹. Αὐτούς καί ὁ Κύριος εἶπε δι τῶς βάλει νά καθίσουν στο τραπέζι τῆς βασιλείας τοῦ

173. Β' Κορ. 3, 18.

174. 1ῶβ 1, 3.

175. Ἐχκλ. 3, 7.

176. Ψαλμ. 74, 9.

177. Α' 1ω. 3, 2.

178. Α' Κορ. 13, 9.

179. Ψαλμ. 35, 9.

Πατέρα και θα τους υπηρετήσει¹⁸⁰, και υποσχέθηκε διτι θα πίνει μαζί τους από τό νέο ποτήρι στή βασιλεία Του¹⁸¹ και θα ευφραίνεται μαζί τους. Οί αμαρτωλοί όμως θα πιουν χολή πίκρας κι αιώνιας λύπης, και μάλιστα θά πιουν τόσο, όσο για νά εννοήσουν τί γλυκύτατο νέκταρ στερούνται δυστυχώς από τήν ανοησία τους. Ὁ θεῖος Δαβίδ μάς καλεῖ και μάς παρακινεῖ νά γευθούμε αυτό τό νέκταρ στήν παρούσα ζωή, λέγοντας: «Γευθείτε και δείτε ότι ὁ Κύριος εἶναι χρηστός»¹⁸². όμως οί αμαρτωλοί δέ στρέφονται σ' αυτό. Ἄλλά εκείνοι πού στρέφονται σ' αυτό και πειθαρχοῦν στήν εντολή αυτή τού Δαβίδ, βλέπουν τό ποτήρι και τό αισθάνονται πού γέρνει από τό ένα μέρος κι από τό άλλο, πίνουν κι από τις δύο μεριές μέ ευγνωμοσύνη και απολαμβάνουν και καταγλυκαίνουν τά αισθητήρια τῆς ψυχῆς και δικαιολογημένα ψάλλουν ευχαριστήρια ἄσματα στο Θεό αναφωνώντας: «Μάς μεθάει τό ποτήρι Σου σάν τό δυνατότερο κρασί, και τό ἔλεος Σου τό ακατανόητο, πού τώρα εἶναι σάν κρυμμένο στο βάθος και τον πυθμένα δπως τό κατακάθι τού ποτηριού, θά μάς καταδιώξει όλες τις ἡμερες τῆς αληθινῆς ζωῆς μας»¹⁸³, δηλαδή τῆς μέλλουσας, τῆς μόνιμης και θάνατης· γιατί αφού λάβομε τά μέλλοντα θεῖα αγαθά, θά τά ἔχομε για πάντα. Ἀκόμη, αυτοί καθώς γεύονται κι από τις δύο μεριές από τό ζωοποιοῦ και καινοποιοῦ ποτήρι πού εἶναι στο χέρι τού Κυρίου και πίνουν από αυτό κάθε μέρα, εννοοῦν εύλογα από αυτό πού βλέπουν, για τό κρυμμένο, και από αυτό πού ξεχειλίζει συμπεραίνουν για τό περιεχόμενο στο βάθος, και από τή μερική πρόγευση καταλαμβάνουν τή μέλλουσα πληρότητα. Επειδή λοιπόν εἶναι φανερό διτι οί δίκαιοι θά απολαύσουν εκεί πλοῦσια και συνολικότερα αυτά πού απολαμβάνουν από ἐδώ ἐν μέρει, δεμένοι ακόμα στήν παχύτητα τῆς σάρκας και τό σκότος αὐτοῦ τού κόσμου, γι' αυτό δέν εἶπε ὁ Δαβίδ, και πολύ ορθά, ότι θά πιουν δλοιοι, και δίκαιοι και αμαρτωλοί· ἀλλά αφού εἶπε αυτό πού ἦταν ἀμφίβολο, τό ἄν ἄραγε θά πιουν και οί αμαρτωλοί¹⁸⁴, παρέλειψε ὡς ολοφάνερο τό ομολογημένο, νά πει δηλαδή περί τῶν δικαίων διτι θά πιουν. Ἄν δηλαδή θά πιουν οί αμαρτωλοί, εἶναι περιττό νά πει τό ἴδιο και για τούς δικαίους, αφού αυτοί από τώρα χορταίνονται από αυτό τό ξεχειλο ποτήρι, ὡστε ευφραίνονται και αναφωνοῦν: «Μ' εύφρανες, Κύριε, μέ τά δημιουργήματα Σου, και θά χαρώ από τά ἔργα τῶν χειρῶν Σου»¹⁸⁵. Λέγοντας ἔργα τῶν χειρῶν Του, εννοεῖ τό διτι κρατεῖ και προτείνει τό ποτήρι τό γεμάτο από ἀνέρωτο κρασί και τό γέρνει φιλόανθρωπα από τό ένα μέρος κι από τό άλλο, φυλάγοντας τό κατακάθι τού ποτηριού για τό μέλλον. Τώρα πάλι φωνάζουν μεθυσμένοι στο Θεό: «Μάς μεθάει τό ποτήρι Σου σάν τό δυνατότερο κρασί»¹⁸⁶, μέ τή χάρη τού Ἰησοῦ Χριστοῦ, τού Κυρίου μας.

Θά ψάλλω στον Ποιητή μου και θά σέ δοξολογήσω, "Υψιστε, πού ἐκ-

180. Λουκ. 12, 37.

181. Ματθ. 26, 29.

182. Ψαλμ. 33, 9.

183. Ψαλμ. 22, 5-6.

184. Ψαλμ. 74, 9.

185. Ψαλμ. 91, 5.

186. Ψαλμ. 22, 5.

χύνεις επάνω μου τὰ ελέη Σου με τή χάρη Σου. Με κεντά, φιλόανθρωπε, υπεράγαθε Βασιλεῦ, τό ιερό δάχτυλο Σου στο εσωτερικότατο τῆς καρδιάς μου, ὅπως ξέρεις Ἐσύ πού κάνεις θαυμαστά και εξαισία έργα μόνος Σου¹⁸⁷, κι ἀφοῦ μέ διεγείρεις μέ τό κέντημα Σου, ὅπως εἶναι φυσικό, μέ προετοιμάζεις μέ τό Πανάγιο Σου Πνεῦμα νά βλέπω τὰ γράμματα τοῦ αγίου χειριοῦ Σου γραμμένα στο βιβλίο τῆς ζωῆς και νά φαντάζομαι τό πάνω ἀπό κάθε ἐκπληξη κάλλος τοῦ χειριοῦ Σου ὅπως ταιριάζει στή νοερή αἴσθησι και ὅλα νά τὰ βλέπω γεμάτα ευφροσύνη και χαρά μυστική μέ τή χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυριοῦ μας.

"Υπάρχει εἰρήνη, μάλλον φαινομενική παρά πραγματική, ὅταν τό σῶμα καλοπερνά, ἡ ὁποία σηκώνει πολλή ταραχή κατά τῆς ψυχῆς, ἀκόμη κι ἂν τυχόν υποκρίνεται προσωρινά δήθεν ηρεμία. Υπάρχει και ἄλλη εἰρήνη πού ακολουθεῖ τον αποκλεισμό τῆς αἰσθήσεως και τήν αποφυγή τῶν πάντων και τήν ησυχία. Ἄλλά κι αὐτή, ἂν και εἶναι ἀσύγκριτα καλύτερη ἀπό τήν προηγούμενη, δέ διαρκεῖ πολύ. Γιατί ὅταν ἡ ψυχή ενοχλεῖται ἀπό τό λογισμό, εἶναι φυσικό βέβαια νά συμπάσχει και νά ενοχλεῖται και τό σῶμα και ολόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Υπάρχει και ἀνώτερη ἀπό αὐτές, τρίτη εἰρήνη τῶν αἰσθήσεων και τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἐρχεται ὅταν ησυχάζουν οἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς και ὁ ἔσω ἄνθρωπος μέ ἀγωγή και ἐπιμέλεια κατάλληλη· τότε μπορεῖ κανεῖς και νά προσευχηθεῖ καθαρότερα και νά θρηνησεῖ γλυκύτερα και νά μελετήσῃ τὰ θεῖα λόγια μέ ἠδονή. Ἄλλά αὐτό δέν εἶναι ἀκόμη ἡ τελειότητα τῆς εἰρήνης. Εκείνος πού παίζει τον αὐλό ἢ τήν κιθάρα, δέν εἶναι δυνατό νά συνεχίσει νά παίζει ἀδιάκοπα· ἀναγκαστικά θά κουρασθῶν τὰ χέρια του, ἀλλά θά παρουσιαστῇ και κάποια ἀφορμή ἀπό ἀσθένεια ἢ ἓνα ὁποιοδήποτε πάθημα ὥστε ὁ αὐλητής νά μὴν παίζει τον αὐλό ἢ ὁ κιθαριστής τήν κιθάρα. Ἐτσι και στήν ψυχή, ἡ ὁποία ρυθμίζει τις οὐσιώδεις ἀρμονίες τῶν δυνάμεων της, δέ μένει διαρκῶς ἢ ἀτρεψία, ἀλλά χαλαρώνεται κάπως, εἴτε τό θέλει εἴτε ὄχι, ἀπό κάτι πού τῆς ἔτυχε ἢ ἀπό τό ευμετάβλητο της ἢ ἀπό ἀκηδία, ἀφοῦ και ἡ ψυχή εἶναι ἓνα ἀπό τὰ κτίσματα κι εἶναι ἐνωμένη μέ σῶμα υλικό και τραχύ, κατά τρόπο παράδοξο. Ὅταν ὅμως μέ τή χάρη δεχθεῖ μέσα της τήν παρουσία τοῦ Ἄκτιστου πού ἐκτισε τὰ πάντα και κοινωνήσῃ τό ἀμετάβλητο και ζωοποιό Πνεῦμα, γίνεται θαυμαστή, παίρνει ἄλλη ζωή και ἀφοῦ ζωοποιηθεῖ κατά τή φύση τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ἀπολαμβάνει τήν υπερφυσική ζωή, τήν πραγματικά ἀμετάβλητη. Και ἀληθινά, ὅπως ζεῖ μέ τή ζωοποιό δύναμη, ἔτσι και βλέπει, γιατί εἶναι και φῶς αὐτή ἢ ζωοποιός δύναμη· και χαίρεται βέβαια βλέποντας ὅσα υπερφυσικά τῆς δείχνει τό Ὑπερφυσικό, και εἰρηνεῖ μέ τήν εἰρήνη πού ξεπερνά κάθε νόηση¹⁸⁸ γιά τήν ὑπέρογη πάλι ζωοποίηση και τό φωτισμό και τήν ὄραση τοῦ πέρα ἀπό νοῦ Ζωοποιοῦ και τή χαρά ὄλων ἐκείνων πού βλέπει μυστικά. Και δέ μεταβάλλεται διόλου, δέν αἰσθάνεται κόπο, οὔτε προσέχει στις παγι-

187. Ψαλμ. 71, 18.

188. Φιλίπ. 4, 7.

δες και τις επιβουλές του εχθρού. Ἄλλα αδιάκοπα βλέπει τό Θεό και τά τού Θεού, διόλου μέ δική της θέληση, διόλου ἄλλα μέ τή δύναμη και τήν κίνηση, μά και μέ τή θέληση, θά ἔλεγα, τού θείου και ακάματου Πνεύματος πού υπάρχει μέσα στήν καρδιά ενεργητικά και ἐνυπόστατα, ὄχι μέ τρόπο πού μπορεί κανείς νά εικάσει, ἀλλά ὅπως αυτό τό Πνεῦμα μόνο γνωρίζει, τό ὅποιο ερευνά και γνωρίζει ἀκόμη και τά βάθη τού Θεού¹⁸⁹ και μυεῖ τούς μετόχους Του μέ αἴσθηση ψυχής. Ἐως ὅτου λοιπόν φροντίζομε νά ἀνάβει μέσα μας και νά μή σβήνει μέ κίνδυνο μας ἡ χάρη τού Πνεύματος, μέ τήν ἡσυχαστική διαγωγή και τήν αγιοσύνη, εἴμαστε γεμάτοι ἀνέκφραστη και υπερφυσική εἰρήνη τού τριαδικού Θεού και τότε ζοῦμε πραγματικά μέ ταπεινοφροσύνη και αγάπη και προσευχή τήν εἰρήνη τού σώματος και τού πνεύματος και τῆς ψυχής, ἀκοπα, ὅπως εἴπαμε. Γιατί ἡ εἰρήνη μέ κόπο, δέν εἶναι ἀκόμη εἰρήνη τέλεια, ἀλλά πρόξενος τῆς τέλειαις εἰρήνης. Ἡ τέλεια λοιπόν εἰρήνη πραγματοποιεῖται, κατά τά προλεχθέντα, τελείως χωρίς σωματικό κόπο, μέσα στήν κατάπαυση τού τέλειου σαββατισμοῦ και στήν ἀνάπαυση τού Χριστοῦ.

Ἀφού λοιπόν, ἄνθρωπε, γνωρίσεις ὅτι ἔλαβες ὑπαρξη ἐνώ δέν εἶχες, και κατανοήσεις καλά τον Ποιητή και Πλάστη σου και παρατηρήσεις μόνος σου τήν αἰτία, γιά τήν ὁποία ὁ Πλάστης σ' ἔφερε ἀπό τό μή δν στο εἶναι, ἀν σκέφτεσαι ὀρθά, παράδωσε ερωτικά μέ ὄλες τις διαθέσεις σου ολόκληρο τον εαυτό σου στον γλυκύτατο Ἰησοῦ, τό Θεό και Δημιουργό και Κτίστη σου, και στήν πράξη και στή θεωρία τού προσώπου Του. Γιατί ὅταν ζεις μέ αυτό τον τρόπο πρακτικά και θεωρητικά, θά αξιωθεῖς νά λάβεις πολλά χαρίσματα ἀπό τό Θεό και θά γίνεις θεός κατά χάρη και πνευματικός και τελείως ὁμοιος, ἐσύ τό κτίσμα, μέ τον Κτίστη σου, και θά συναγάλλεσαι αἰώνια μέ τον Κύριο και Πατέρα σου μέσα στήν κατάπαυση τού ἔρωτα προς τό Θεό και τήν ἀνάπαυση στο Θεό, μέ τή δύναμη τού Ἰησοῦ Χριστοῦ, στους αἰῶνες τῶν αἰῶνων, υψούμενος ἐπάνω ἀπό ὅλα ὅσα βλέπομε. Ἀμήν.

56. Ὅταν εἶδα, διέκρινα μέ τή νοερή ὄραση ἀπό πού ἦρθα ἐδῶ τόσο θαυμαστά και πού καταλήγω και τρίτο, φαντάζομαι Αυτόν πού μέ ἔφερε ἐδῶ και μέ κυβερνά και θά μέ φέρει στο τέλος, και βάζω στο νού μου τον ἄρρητο Πατέρα και τήν αγάπη Του δέν μπορώ νά πῶ ὅτι τήν ἀγνοώ. Και στή συνέχεια βλέπω κάπως σάν μέσα σέ καθρέφτη τό μυστήριο τού σχετικού μέ μένα σκοπού Του. Γι' αυτό βέβαια και ευφραίνομαι μέ τά τρία αυτά ὅσο δέν μπορεί νά πεῖ κανείς. Ἀλλά αὐτή τήν τόσο μεγάλη ευφροσύνη τή διαδέχεται πολλές φορές ἀνάλογη λύπη, ὅταν ἐννοήσω ολοκάθαρα πόσο ἀνάξια προς τήν κλήση μου ζῶ και πολιτεύομαι. Βλέποντας κατόπιν πόσο ἀφθονα μοῦ φανερώνεις τήν ἀπρόσιτη δόξα Σου διά μέσου τῆς κτίσεως και κατανοώντας τήν ἀνέκφραστη προς ἔμενα αγάπη Σου πού μοῦ παρουσιάζεις μέσω τῆς ἐνανθρωπήσεως τού μονογενοῦς Σου Υἱοῦ, και γνωρίζοντας τήν

189. Α' Κορ. 2, 10.

ανέκφραστη και υπερφυσική Σου ένωση μ' έμενα πού μοῦ τήν παρέχεις μέ ανείπωτη και αδιάλειπτη πνευματική μετοχή, θαυμάζω υπερβολικά τή δόξα Σου και εκπλήττομαι για τό ασυνήθιστο έλεος Σου προς έμενα. Κι έτσι στή συνέχεια μέ βγάξεις έξω άπ' δλα τά βλεπόμενα και μέ σταματάς άπ' δλα τά νοούμενα και μέ αναπαύεις και μέ ευφραίνεις ανείπωτα μέσα σ' Εσένα, ύπερούσιε Αγία Τριάς.

Όταν ό Θεός μέ πολλή σοφία θέλησε νά κάνει τον άνθρωπο άλλον άγγελο επίγειο, ζώο ουράνιο, θεόμορφο και εικόνα δική Του, έβαλε μέσα του πολύ ταιριαστά ψυχή νοερή και ικανή ν' αποκτήσει θεία γνώση και επιστήμη. Γι' αυτό λέει: «Έγώ είπα ότι είστε θεοί και δλοι σας υιοί τοῦ Υψίστου»¹⁹⁰, μέ τή χάρη δηλαδή σάν άλλοι άγγελοι, νά θεωρείτε σιωπηλά τό Θεό και νά υψώνεστε ερωτικά προς Αυτόν μέσα σέ πνευματικό φώς. Τό νά υψωθεί ό επίγειος άνθρωπος σέ αγγελική κατάσταση είναι αδύνατο, αν δέ γίνει σαφώς πνεύμα όπως οί Άγγελοι. Ότι ό πιστός μέ τήν πίστη γίνεται πνεύμα από τον παντοδύναμο και άπειρόδωρο Θεό, δεχόμενος κατά κάποιο τρόπο δεύτερο, θείο μυστικό πλάσιμο, τό φανερώνει ό Σωτήρας μ' εκείνο πού λέει: «Ό,τι γεννήθηκε από τό Πνεύμα είναι πνεύμα»¹⁹¹. Ότι και γεννιούνται πνευματικά οί άνθρωποι, ενώ έχουν και σώμα μαζί μέ τήν ψυχή, τό μαρτυρεί ό αξιόπιστος Ιωάννης πού λέει: «Τούς έδωσε εξουσία νά γίνουν παιδιά τού Θεού, σέ όσους πιστεύουν στο όνομα Του. Αυτοί δέ γεννήθηκαν από αίμα άνθρωπου, ούτε από σαρκική επιθυμία, αλλά από τό Θεό»¹⁹². Γεννήθηκαν δηλαδή κατά τον έσω άνθρωπο, αυτόν πού είναι κατ' εικόνα τού Δημιουργού, γιατί ή γέννηση αυτή δέν είναι κατά τούς νόμους τής φύσεως, αλλά ακολουθεί κατά χάρη όσους γεννιούνται πνευματικά, ανεξάρτητα από τή θέληση τους. Γι' αυτό και όπως είναι φυσικό ό μέτοχος νους γίνεται θρόνος τού Αγίου Πνεύματος. Όπως τό σίδηρο όταν μπει στή φωτιά γίνεται κι αυτό φωτιά, δχι κατά τή φύση του αλλά κατά μετοχή, μέ τή μετάδοση τής φωτιάς, όσο είναι ενωμένο μέ τή φωτιά, και μάλιστα γίνεται και θρόνος τής φωτιάς ή οποία έχει εγκατασταθεί και κατά κάποιο τρόπο αναπαύεται σ' αυτό, έτσι ακριβώς και ό νους μέ τή γέννηση ή ένωση και μετοχή τού Πνεύματος, γίνεται και πνεύμα και θρόνος τού Πνεύματος, μέ τό νά περιλαμβάνει πρόδηλα ό Θεός τό νού και νά κάθεται κατά κάποιο τρόπο και νά αναπαύεται σ' αυτόν όπως σέ θρόνο. Αυτή είναι ή θαυμαστή άρχή τής προκοπής τής ψυχής. Όχι δηλαδή νά καταλάβει αρχικά τήν τάξη αγγέλου, τής κατώτερης άς πούμε από τις ουράνιες δυνάμεις, αλλά τήν τάξη τού Θεού τού Υψίστου' έπειτα θά περάσει στήν τάξη τού Θρόνου, κατόπιν τού Χερουβείμ, κατόπιν τού Σεραφείμ, και προχωρεί μέχρις ότου λάβει ολοκληρωτικά τήν ιδιότητα τού αγγέλου, τής χαμηλότερης δηλαδή τάξεως, άγγέλλοντας στους πλησίον του τά ενδοξότατα και μυστικά τού Θεού μέ τήν έμπνευση τού Πνεύματος. Η μέθεξη τού Πνεύματος πρέπει, όπως λένε

190. Ψαλμ. 81, 6.

191. 1ω. 3, 6.

192. 1ω. 1. 12-13.

οἱ σοφοὶ στα θεία, να προηγείται ἀπὸ τῆ μετάδοσης Του. Ἐτσι, εἶναι πρόδηλο δι πρέπει νά γίνει κανεῖς φανερά μέτοχος τοῦ Πνεύματος, ὡστε νά γίνει ὁ νούς θρόνος Του, και τότε νά μεταδώσει τὰ πνευματικά· πρέπει νά γίνει μέ τῆ χάρη τοῦ Πνεύματος Χερουβείμ, πού σημαίνει πλημμύρα και πλήθος πνευματικῆς σοφίας, και τότε νά μεταδίδει σοφία στους ἄλλους· νά γίνει ομοίως Σεραφεῖμ ἀπὸ τῆ γνώση τῆς σοφίας και πίνοντας ἀπὸ τό οἶνοδοχεῖο και τό κρασί τῆς σοφίας νά φτάσει σέ διάπυρες και ορμητικές αγάπες τοῦ Θεοῦ —γιατί αυτό σημαίνει Σεραφεῖμ—, κι ὕστερα νά θερμάνει και ἄλλους προς τούς θείους ἔρωτες και ακολουθῶς νά τοὺς ἀναρριπίσει· κι ἔτσι νά συνεχίσει διαδοχικά ὡσπου νά φτάσει στήν τάξη τοῦ ἀγγέλου, δηλαδή νά διδάσκει τούς πλησίον. Επομένως, ἐκεῖνοι πού δέν ἔγιναν πρωτύτερα μέ τῆ χάρη τοῦ Πνεύματος θεοὶ και θρόνοι Θεοῦ, Χερουβείμ και Σεραφεῖμ και λοιπές κατώτερες πνευματικές τάξεις, οὔτε ἀγγελοι σωστοὶ μποροῦν νά εἶναι, οὔτε θά μπορέσουν νά λατρεύουν τό Θεό, οὔτε νά διδάσκουν ἀληθινά ατοὺς ἄλλους τὰ πρέποντα μέ τὴν ἐμπνευση τοῦ Πνεύματος. Ἄρα ἡ ἀληθινή προκοπή τῆς ψυχῆς ἔχει τὴν ἀρχή της ἀπὸ τῆ μέθεξη τοῦ Υψίστου Θεοῦ και προχωρεῖ μέ τὰ στάδια πού εἶπαμε, μέ τῆ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας.

Θά σέ δοξολογήσω, ἀρρητε Κύριε, Αγία Τριάς. Ὅχι ὅσο σού ἀρμόζει, Δέσποτα, ἀλλά ὅσο επιτρέπει ἡ δύναμη μου. Γιατί Ἐσύ, Ἀνέκφραστε, μαζί μέ δ,τι σέ ἀφορα, εἶσαι ἀπειρα πιο πάνω και πιο πέρα ἀπὸ κάθε λόγο πού θέλει νά σού μιλήσει και κάθε νού πού θέλει νά σέ νοεῖ. Ἐσύ μέ δημιούργησες ἀπὸ τό μηδέν μέ τῆ μεγαλειώδη βουλή Σου, πλάθοντας με μέ τὰ χέρια Σου ὡπως κανένα ἄλλο δημιούργημα Σου, και δημιουργώντας με σύμφωνα μέ τῆ δική Σου εἰκόνα και τὴν ομοίωση¹⁹³· ἐγὼ δμως ὁ μωρός πού πλάστηκα μέ τόσο μεγάλη τιμή και δόξα, ἔγινα πολὺ ἀχάριστος ὡς προς τις ἐντολές Σου, ἀν και αὐτές εἶναι ἀγιες και γεμάτες ἀπὸ εἰρήνη και ἀληθινή ευφροσύνη και θεουργική δύναμη. Και αυτό πού εἶναι τό πιο θαυμαστό· πριν μέ φέρεις στο εἶναι, γιά χάρη μου και γιά χάρη τῆς ζωῆς μου, και γιά νά μπορώ νά βλέπω προς τὰ ἄνω και νά σέ κατανοῶ, και γιά τὴν ἀφόρητη πνευματική ἠδονή τῆς θείας θεωρίας, δημιούργησες τον κόσμον πού ἔχει μεγαλειώδη ομορφιά και δόξα και τόση δύναμη και σοφία δημιουργική και εἶναι στολισμένος πλουσιοπάροχα και μέ κάθε τρόπο, πού χωρὶς αὐτά οὔτε μία ὥρα δέ θά μπορούσα νά υπάρχω, και μέ αὐτά ζῶ, σωματικά μὲν μέ ευδαιμονία μέ ὅσα ἀπολαμβάνω και μέ τρέφουν, ψυχικά δέ μέ δσα κατανοῶ κατὰ τῆ θεωρία και εκπλήττομαι ἀπὸ τὴν πανσοφία και τὴν παντοδυναμία τῆς πρόνοιᾶς Σου και τό πέλαγος τῆς αγάπης Σου. Και αὐτά ἔκανες Ἐσύ, Ἄρρητε. Ἐγὼ δμως ὁ ἀνόητος ἔζησα ἀσώτως τῆ ζωῆ μέχρι τώρα, ἀλοίμονο! ἀντίθετα προς τις ἐντολές Σου, πού εἶναι τόσο ευχάριστες και αξιαγάπητες στους φρόνιμους. Ἀλοίμονό μου, ψυχῆ, γιά τὴν ἀναισθησία και τὴν πώ-

193. Γεν. 1, 26.

ρωσή μου! Δέν αισθάνεσαι, βέβηλε, διτι ό φτωχός και μόνο για νά ζήσει σωματικά, και μάλιστα πρόσκαιρα, γίνεται δούλος στον πλούσιο και υποτάσσεται αμέσως στις προσταγές τού κυρίου του, ακόμη κι άν μερικές είναι βαριές, παρ' όλο πού αυτές δέ γίνονται για χάρη αυτού πού τις εκτελεί, αλλά προς όφελος αυτού πού διατάζει. Πώς εσύ, άμυαλε, παραβαίνεις ποταπά και στρέφεις στο αντίθετο τις εντολές τέτοιου Δημιουργού και Ευεργέτη και Τροφέα, άν και δίνονται για χάρη δική σου και τής αθάνατης δόξας σου; Άλοίμονο στήν άδιαντροπιά σου και τό αιώνιο κακό πού σέ περιμένει!

Όταν ξαναγύρισα σ' Έσένα, υπεράγαθε Κύριε, τήν ανέκφραστη απόλαυση, είπα στή φτωχή και όντως αμαρτωλή μου ψυχή, πού είναι δικό Σου πλάσμα, φιλανθρωπότατε: «Ψυχή, έχεις πολλά αγαθά πνευματικά, φάγε, πιές, εύφραίνου»¹⁹⁴. Και όταν ξεσηκώθηκε ό αμαρτωλός (ό διάβολος) εναντίον μου, κακοπάθησα και ταπεινώθηκα όσο δέν έπαιρνε άλλο¹⁹⁵. Άλλά πόσο μεγάλος είναι ό πλούτος τής αγαθότητας Σου, πανάγαθε Κύριε! Όταν έσφαλα και ξέφυγα από τον Ίσιο δρόμο και τό καλό, Έσύ πρόλαβες μέ θαυμαστό τρόπο και μέ πρωτοφανείς δωρεές πάλι μέ ξαναγύρισες πίσω. Και έφαγα πράγματι και ήπια και στή συνέχεια ευφράνθηκα πνευματικά από ευσπλαχνία δική Σου, αλλά και πάλι πλανήθηκα πολλές φορές και εξορίστηκα, δέ γνωρίζω για ποιο από τά δύο' από φοβερή άπατη τού δαίμονα ή από απροσεξία δική μου, ή και από τά δύο, ή ίσως και από κάπρια βαθύτερη δική Σου κρίση, από τήν οποία προέρχονται οι παραχωρήσεις και οι εγκαταλείψεις και οι τιμωρίες κατά διάφορους τρόπους. Πάλι λοιπόν και πολλές φορές βούλιαξα στο βούρκο όπου δέν υπήρχε στερεό έδαφος¹⁹⁶ και υπέφερα και καταβλήθηκα καθώς μέ τρυπούσε σαν αγκάθι¹⁹⁷ τό θανατηφόρο κεντρί τής αμαρτίας, και γενικά από τά πολλά πονηρά πού μηχανεύτηκε μέ κακία ό εχθρός κατά τής ψυχής μου εξαιτίας τής φοβερής μου αμέλειας και τής εξοργιστικής ανοησίας μου. Έσύ όμως, ποτέ δέν αδιαφόρησες για τά πάθη μου μέχρι τέλους, αλλά και μέ φωνή πνευματική φώναξες στά μυστικά μύχια τής καρδιάς μου και είπες στήν εξουθενωμένη ψυχή μου: «Έγώ είμαι ή σωτηρία σου¹⁹⁸, μή φοβάσαι, αλλά ξαναγύρισε στήν ανάπαυση σου, μήν πλανάσαι». Κι έτσι μέ παρηγόρησες, Ιησού άνεξίκακε, κι έγινες λαμπρός υπερασπιστής τής σωτηρίας μου, κι Έσύ πού είσαι τό δεξι χέρι τού Πατέρα μέ κράτησες μέ δύναμη και ή παιδαγωγία Σου μέ ανόρθωσε¹⁹⁹ και πάλι, όπως και πολλές άλλες φορές, μέ τήν τόσο μεγάλη ευφροσύνη τών ανέκφραστων μυστικών Σου. Έλα λοιπόν, Λόγε τού Θεού, στήν καρδιά μου σαν σφραγίδα ασφάλειας, για νά θεωρώ τό ανέκφραστο υπερφυσικό κάλλος Σου' έλα στα χέρια μου, για νά πράττω τις άγιες και ζωοποιές εντολές Σου' έλα, Βασιλεϋ Ιησού Χριστέ υπερουράνιε, έλα για νά ζήσω μέσα σ' Έσένα πνευματικά. Έλα κοντά μου γρήγορα, καθώς επιστρέφω σ' Έσένα μέ όλη μου

194. Λουκ. 12, 19.

196. Ψαλμ. 68, 3.

198. Ψαλμ. 34, 3.

195. Ψαλμ. 37, 9.

197. Ψαλμ. 31, 4.

199. Ψαλμ. 17, 36.

την ψυχή, Ἐσύ πού εἶσαι ἡ ὑπερκόσμια ευφροσύνη εκείνων πού εἶσαι μέσα τους μέ τρόπο ἄρρητο. Ἄστραψε τήν αστραπή Σου, Ἄπειρόσοφε, γιά νά συναχθεῖ ἡ νοερή μου ψυχή στον εαυτό της και κατόπιν σ' Εσένα, και νά διασκορπιστούν και νά χαθούν εκείνοι πού μέ ἐχθρεύονται χωρίς λόγο²⁰⁰ και μέ καταδιώκουν ἀδίκαια και μέ κακοποιούν ἀλύπητα. Φύλαξε με, Κύριε, γιά πάντα σέ παρακαλώ, ὡς κόρην οφθαλμού²⁰¹, γιά νά σέ θεωρώ μένοντας αἰώνια μαζί Σου, ὑπερένδοξε, ἄρρητε Δέσποτα.

57. Ποιος εἶμαι, ἀκτιστε Κύριε, ἐγώ ἡ στάχτη και τό χώμα, και πόσες εἶναι οἱ μέρες μου ἔμενα πού περνῶ σάν ἰσκιος²⁰² και σάν σύντομο ὄνειρο, Ἄναρχε, μπροστά σ' Εσένα πού στά μάτια Σου τά χίλια χρόνια εἶναι σάν τή χθεσινή ἡμερα πού πέρασε, ἡ και δεση ἡ διάρκεια μιάς φρουράς τή νύχτα²⁰³; Και τί γνωρίζω ἐγώ μπροστά σ' Εσένα πού ἔκανες τούς ουρανοὺς μέ γνώση²⁰⁴ και τή γῆ και τό σύμπαν μέ σοφία, και μάλιστα ὅλα μαζί και αυτοστιγμεί; Ποιος εἶμαι λοιπόν γιά νά σταθῶ κόν μπροστά Σου, πανεύσπλαχνε, και νά μέ κρίνεις; Μή, παρακαλώ, μή, σέ ικετεύω Δέσποτα: ἀπό τά βρέφη οἱ γονεῖς δέ ζητοῦν λόγο γιά δι,τι κάνουν, οὔτε κόν ζητοῦν κάποιο ἔργο, ἀλλά μέ καλή καρδιά, μέ στοργή και ενδιαφέρον τά φροντίζουν μέ μαλακό τρόπο σέ ὅσα χρειάζονται και τά τρέφουν ὅσο μπορούν και τά περιθάλλουν. Γι' αὐτό, Ἄγιο, ὁ πραγματικά αἰώνιος προσφιλέστατος Πατέρας μας, ὡς Δημιουργός ὅλων τῶν δικῶν μας κόσμων ἀπό τό μηδέν, μή θυμῶνεις γιά τις αμαρτίες και τις ανομίες μου, παρακαλώ, μήτε νά ζητάς ἀπό ἔμενα ἔργα, Φιλάνθρωπε, ἀνάλογα τῆς χάρις Σου, μή, Ἀγαθέ, μή. Ἄλλά ὅπως ἀρμόζει σέ νήπια, ἔτσι και πολύ περισσότερο και χωρίς τέλος Ἐσύ συγχώρησε τά παραπτώματα μου και ἀύξανε τήν ἀχραντη δωρεά Σου σ' ἐμένα, ἐπειδή ὡς ασθενής στή φρόνηση ἔχω πολύ μεγάλη ἀνάγκη ἀπό βοήθεια. Ναί, Σύ πού μέ δημιούργησες και μέ ἐπλάσες και μέ αναγέννησες, ὑπερύμνητε, μέ σκοπό πάντως ὑπεράγαθο: ἀφού δηλαδή μέ ευεργετήσεις υπερβολικά και μέ καταστολίσεις μέ θεουργικά κάλλη σάν γνήσια εἰκόνα Σου, νά μέ δοξάσεις ἀνάλογα μέ τήν αἰώνια και ὑπέρτατη δόξα: ἄλλωστε, ἦρθες ὄχι γιά νά κρίνεις, ἀλλά γιά νά σώσεις τον κόσμο²⁰⁵. Ἀμήν.

58. Ὅπως βλέπεις κι Ἐσύ, Κύριε, πού γνωρίζεις τά μυστικά τῆς καρδιάς, κατακρίνω ὁ ἴδιος τον εαυτό μου. Δέ χρειάζομαι, ὑπέρσοφε, κανένα ἄλλο δικαστή. Μόνο γιά ὅποια ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὑπεράγαθε, γίνεται κρίση ἀπό δικαστήριο. Ὅταν ὁμως ὁ κρινόμενος καταδίκασε ἀπό πρην ὁμόνος του τον εαυτό του και βλέπει και ομολογεῖ ἀληθινά τον εαυτό του ὄχι μονάχα πώς εἶναι ἀπλῶς αμαρτωλός, ἀλλά ὅτι ἀμαρτάνει κάθε ἡμερα και ὠρα, λυπήσου τον, φιλάνθρωπε Κύριε, και μή τον δικάσεις. Ζητώ ἔλεος και ἐπιαιτώ χάρη, ὡ ἀφθονη Πηγῆ τού ἐλέους και τῶν ευεργεσιῶν. Εσένα παρακαλώ, πού ευδόκησες νά γίνεις ἄνθρωπος γιά μένα και πού ἀπό ἀφθονη ἀγα-

200. Ψαλμ. 3, 8.

202. Ψαλμ. 143, 4.

204. Ψαλμ. 135, 5.

201. Ψαλμ. 16, 8.

203. Ψαλμ. 89, 4.

205. Ἰω. 3, 17.

θότητα δέ μας τιμωρείς ανάλογα με τις ανομίες μας και από υπερβολική αγάπη δε μάς ανταποδίδεις σύμφωνα με τις αμαρτίες μας²⁰⁶. αλλά μάλλον σέ νικά ή έμφυτη αγάπη Σου και απομακρύνεις από μάς τις αμαρτίες μας όσο απέχει ή ανατολή από τή δύση²⁰⁷. Σέ ικετεύω λοιπόν, άνεξίκακε Κύριε Ίησοϋ Χριστέ, εϋσπλαχνε Δέσποτα, και σέ παρακαλώ, αν και ανάξια, νά παραβλέψεις κάθε μου ανομία και κάθε μου αμαρτία και νά χαρίσεις στήν καρδιά μου τέλεια τή σφραγίδα τοϋ παναγίου Σου Πνεύματος, τήν πραγματικά αγία δωρεά, μέ τή δύναμη και τή σοφία Σου, για νά πράττω έτσι μέ σοφία και φρόνηση πνευματική, μέ τή δύναμη τής χάρις Σου, όσο είναι δυνατό, τά εύαρεστα ενώπιον Σου, ώστε νά τρέξουν πάλι στ' αλήθεια οί πνευματικοί ποταμοί τής άχραντης σοφίας Σου από τήν καρδιά μου μέ γνώση τής αλήθειας και μέ τό κατάλληλο φώς κι έτσι νά βρεθώ μ' Εσένα, κοινωνός τών μυστηρίων Σου, στους αιώνες τών αιώνων, δηλαδή φωτισμένος από τό υπερένδοξο φώς Σου από τώρα, μέ τό άνείκαστο έλεος και τήν άνέκφραστη χάρι Σου. Αμήν.

59. Κανέννας δέν καταλαβαίνει μέ απόλυτη σαφήνεια τήν επιβουλή —είτε πρέπει νά τήν πούμε προσβολή— πού είναι στήν κυριολεξία διαβολική, όπως εκείνος πού ξέφυγε τούς δαίμονες κι έμεινε ελεύθερος για ένα χρονικό διάστημα από διαβολικές προσβολές. Και κανείς δέν τούς αποφεύγει και δέν απαλλάσσεται από αυτούς, όπως είπα, παρά μόνο εκείνος πού θ' αποκτήσει τή βοήθεια θείας πνοής ένυπόστατη και άέναη μέσα στήν καρδιά του. Αυτή τή γεννά ή πίστη ενωμένη μέ ταπεινώση και ενεργή αγάπη Θεού και ανθρώπων και ό ήσυχαστικός τρόπος ζωής μέ αγρυπνία και ανάγνωση, πότε πρακτική και πότε θεωρητική, κι έπειτα θεολογική, ύστερα από προσευχή. Αγάπη ενεργής λέγεται φυσικά ή εκπλήρωση τών ιερών εντολών τοϋ Θεού κατά τό δυνατό. Από αυτά λοιπόν προέρχεται όχι μόνο γνώση τοϋ Θεοϋ καθαρότερη και λαμπρότερη, αλλά και ακριβής γνώση και ορθότερη διάκριση τών δολίων δαιμονικών επινοήσεων και εφόδων κατά τής ψυχής. Και τότε οί αγώνες γίνονται μεγαλύτεροι και ανάλογη ή άθληση κατά τών δαιμόνων πού φθονούν υπερβολικά και ορμούν αδιάκοπα μέ μανία για κάθε είδος κακοποίηση τής θεοφόρου ψυχής μέ μεγάλη κακεντρέχεια. Και αν ό αληθινός Σωτήρας δέν προστάτευε φιλόανθρωπα τό λαό Του και δέν προμαχούσε για τούς πιστούς Του ό Χριστός, δέ θά σωζόταν πραγματικά κανέννας άνθρωπος, έστω και άγιος.

60. Γνωρίζω πολύ καλά και μάλιστα σοϋ εξομολογούμαι, Κύριε· και από τά άλογα ζώα χειρότερος γίνομαι από απροσεξία, άγνωμοσύνη και άλογες πράξεις, έγώ ό λογικός άνθρωπος, εφόσον εκείνα συμμορφώνονται μέ τή φύση τους και ζούν σύμφωνα μέ αυτή, ενώ έγώ ούτε μία στιγμή δέ γνώρισα ποιά είναι ή καθαρή και αρμόζουσα στή φύση μου ενέργεια, εξαιτίας τού μολυσμού από τά ακάθαρτα πάθη και τής εμπαθούς προσκολλησεως

206. Ψαλμ. 102, 10.

207. Ψαλμ. 102, 12.

στα πρόσκαιρα και της ακόλουθης συγχύσεως. Γι' αυτό κάνω σάν ανόητος κι ούτε γνωρίζω όπως πρέπει ποιά είναι αληθινά ή φύση μου. Και ξεπέρασα και τό δαιμονικό συρφετό και είμαι πραγματικά χειρότερος και από τούς ίδιους τούς δαίμονες κατά την προαίρεση. Γιατί άν κι εγώ όπως εκείνοι ήμουν απρόσβλητος από ασθένειες και αθάνατος και χωρίς καμιά ανάγκη για τή ζωή, τότε χωρίς αμφιβολία θά ήμουν κι εγώ ό δυστυχισμένος μέγας στήν κακία και ακράτητος στις άτοπες ορμές. Αφού τώρα, πού όχι μόνο αθάνατος δέν είμαι, αλλά και μέ βρίσκουν ασθένειες συχνές και μακρές, παρανομώ και χαίρομαι στις αμαρτίες κι είμαι έτοιμος γι' αυτές. Και τό χειρότερο, δέν κλίνω προς ένα κακό μόνο, ώστε νά αποφεύγω τά άλλα, όπως καθέννας από τούς δαίμονες, πού ένας είναι τής φιλαργυρίας, άλλος της κενοδοξίας, άλλος τής φιληδονίας και άλλος είναι εργάτης άλλου πάθους ή μάλλον φίλος και συνεργός σ' αυτό τό πάθος μ' εκείνους πού πείθονται σ' αυτόν αλλά εγώ μόνος μου είμαι όλων τών παθών εραστής και εκτελεστής. Και μάλιστα είμαι τόσο πολύ κυριευμένος από τά πάθη, ώστε και χωρίς παρακίνηση ή εξωτερική προσβολή τών δαιμόνων πηγαίνω προς αυτά, ή μάλλον πέφτω άξιολύπητα σ' αυτά μέ τή θέληση μου. Γι' αυτό και όσα κακά δέν έκανα, όχι πώς δέν τά έκανα γιατί τ' απέφυγα θεληματικά ή γιατί ελεύθερα δέν τά θέλησα, αλλά γιατί δέν μπόρεσα. Πόσο λοιπόν εγώ κρίνομαι δίκαια χειρότερος από τούς δαίμονες! Αυτοί είναι αθάνατοι και δέν αρρωσταίνουν και δέν έχουν ανάγκες τής ζωής, κι όμως κλίνει προς ένα μόνο είδος αμαρτίας ό καθέννας. Ένώ εγώ, πού οι μέρες μου δέν είναι μόνο λίγες, αλλά όπως ανέφερα είναι γεμάτες από νόσο και ασθένεια και ταλαιπωρία, και όμως τρέχω μέ προθυμία σε κάθε αμαρτία, πρόθυμος, άλοίμονο, νά τήν εκτελέσω. Είμαι λοιπόν πραγματικά πολύ χειρότερος και από τούς δαίμονες. Άλλά Κύριε, Κύριε, Έσύ πού τό έλεος Σου είναι ανυπέρβλητο κι έχεις στή φύση Σου τό νά σώξεις, αφού και σ' αυτούς τούς δαίμονες έχεις παραχωρήσει μετάνοια, άν θέλουν, χωρίς μνησικακία: ενίσχυσε με μέ σοφία και κάθε απαραίτητο για νά μετανοήσω όπως πρέπει για τις αμαρτίες μου και νά εξιλεώσω τό πανάγιο πρόσωπο Σου, Έσύ ή έξοχη και μακάρια ζωή και ή διαρκής ύπερκόσμια απόλαυση τών Δικαίων και ή Αυτόαγάπη πού ξεχνάς τις κακίες μας και ή άφατη φιλανθρωπία και ευσπλαχνία, Δέσποτα. Δείξε τό μέγα και θαυμαστό έλεος Σου στήν ψυχή μου πού αού φωνάζει «Έλέησέ με, εϋδιάλλακτε», για νά αποδειχθεί έτσι καθαρά και νά τό μάθουμε, ότι και στους δαίμονες, άν στήν κατάσταση πού βρίσκονται επέστρεφαν σ' Εσένα κι έλεγαν τό «έλέησέ με» προς τήν απέραντη αγαθότητα Σου, δε θά τούς άφηνες έξω από τό έλεος Σου, ούτε θά τούς αποστρεφόσουν, Έσύ πού είσαι ή πηγή τών δωρεών. Αν λοιπόν ελεήσεις εμένα πού είμαι πιο κακός από κείνους και χειρότερος από τά άλογα ζώα, τότε πράγματι δέν υπάρχει κανείς αμαρτωλός, ούτε άνθρωπος ούτε δαίμονας, ό όποιος πέφτοντας μπροστά Σου θά φωνάξει «έλέησέ με» και δέ θά βρει αμέσως τήν άπει-

ρη αγαθότητα Σου και τό πλουσιότατο κι εξαιρετικά θαυμαστό και πάνω από κάθε προσδοκία έλεος Σου. Ελέησε με, Ίησοϋ, Έσύ πού είσαι και φυσικός Πατέρας μας και πηγή τού ελέους.

61. Πολλά μου έρχονται, Κύριε, στο νοϋ, αλλά δέν υπάρχει κανένα πού νά τό κατανοώ μέ σιγουριά ως τό τέλος, και γενικά ανάμεσα σέ όλα δέν υπάρχει ούτε ένα πού νά μή μέ προδίδει κάπου ή γνώση του. Γι' αυτό ακριβώς, όπως είναι φυσικό, έχω αποδειχθεί πασιδηλα φτωχός στή γενική και πλήρη γνώση. Τον ουρανό τούτον έδώ και τή γή βέβαια τά βλέπω, τί είναι όμως αυτά και πού εδράζονται και πώς κρατούν τή συνοχή τους και τά άλλα τά άμπολλα γύρω από αυτά και τή φύση τους, τ' αγνωώ ολοφάνερα. Τον αέρα, τό νερό και τή φωτιά μπορώ πολύ εύκολα νά τά δείξω σ' όποιους θέλουν ποιά όμως είναι ή φύση τού καθενός, άν ερωτήσει κανείς, και πώς τό ένα κυλάει προς τά κάτω και τό άλλο πηγαίνει προς τά επάνω, ένώ ό αέρας προς κάθε κατεύθυνση, γι' αυτά ούτε τό στόμα δέν μπορώ ν' ανοίξω για νά ψελλίσω κάτι. Άλλά τά παραλείπω αυτά, καταλαβαίνοντας ότι δέν έχω τί νά πώ. Και μία τρίχα, τό ευτελέστατο αυτό πράγμα, ελάχιστα πέφτει στήν αντίληψη μας από πού προέρχεται και πώς, και ποιά σειρά χρονική ακολουθούν και ποιά τάξη. Και τί αξίζει νά γνωρίζεις πώς είναι οι τρίχες;

Γι' αυτό σέ παρακαλώ, Δέσποτα, ελευθέρωσε με από τό φρόνημα τής οίήσεως, πού γίνεται αιτία νά κρίνω και νά κατακρίνω τον πλησίον και κάθε άλλον. Έπειτα, πάρε με κάτω από τή σκέπη τού κραταιού βραχίονα Σου, γιατί είμαι απλοϊκός και πολύ βραδύς στήν αντίληψη. Ποιος άραγε γνωρίζει τήν έκταση τού ουρανού και τον τόσο όγκο και τό τόσο βάρος τής γής και τον ταχύτατο και ακούραστο δρόμο τού ηλίου πού γίνεται μέ θαυμαστή τέχνη και ακρίβεια; Ποιος θά κατανοήσει τή δύναμη πού διευθύνει μέ τόση σοφία όλα αυτά; Πώς νά τά μάθει αυτά ό άνθρωπος πού δέν έχει ούτε για τό κουνούπι μιá σχετική γνώση; Και από πού νά τά μάθει; Έγώ είμαι πολύ ανόητος και ανίσχυρος νά εννοήσω τή δύναμη τής σοφίας Σου. Και θαρρώντας μόνο στή χάρη Σου πρέπει νά μιλώ είτε για τή θέωση, είτε για τήν υπερφυσική ένωση μέ τό Θεό, πού εκτελεί ό ίδιος ό Θεός και ή υπερέχουσα νόηση Του.

62. Μόνο όσοι δέχτηκαν από τή χάρη μέ τή διόραση τήν πνευματική αίσθηση, εννοούν μέ σημάδια φανερά και πάρα πολύ σαφή και πραγματικά εκείνους πού δέν έχουν τήν πνευματική αίσθηση αλλά βαδίζουν ψυχικά. Γιατί, κατά τον θείο Παύλο, ένας τέτοιος άνθρωπος μπορεί νά διακρίνει τά πάντα, άν και ό ίδιος δέν μπορεί νά κατανοηθεί από κανέναν άλλο²⁰⁸. Άλλά σέ οποιαδήποτε κατάσταση είναι οι άλλοι, όχι μόνο δέ βλέπουν τον άδαιο από θείο Πνεύμα, αλλά συχνά και επαινούν από ανοησία αυτούς πού είναι για έλεεινολόγηση, επειδή δέ δέχτηκαν αίσθηση πνευματική από τή

208. Α' Κορ. 2, 15.

χάρη και τους κυβερνά κοσμικό πνεύμα και είναι ψυχικοί, όπως τούς αποκαλεί ο θεϊός λόγος²⁰⁹. Γιατί εκείνοι που έχουν πνευματική αίσθηση και έχουν πλησιάσει την ομοιότητα με το Θεό, κρίνουν τα πράγματα όχι με αὐθάδεια ή παρασυρμένοι από το φαινόμενο, όπως κάνουν οι περισσότεροι, αλλά σύμφωνα με την αναλλοίωτη και αιώνια αλήθεια που αυτά περιέχουν, μνημένοι πάντως από το ζωοποιό και φωτιστικό Πνεύμα, το οποίο σε όσους κατοικήσει φανερά, παρέχει ζωή υπερφυσική, διαφορετική από τη συνηθισμένη, και φως και γνώση, όχι βέβαια όπως βλέπουν οι πολλοί τα πράγματα. Τέτοιος ήταν ο πατριάρχης Ιακώβ, ο οποίος άλλαξε πολλούς τόπους, μένοντας πνευματικά στον ένα αυτό τόπο, και είδε με τα μάτια της διακρίσεως και είπε πολλά για τους γιους του, άξια θαυμασμού²¹⁰. Έτσι και ο Ησαΐας, ο πιο μεγαλόφωνος προφήτης, βλέποντας τον Ιησού να οδηγείται σαν πρόβατο στη σφαγή²¹¹, ούτε από το πάθος Του παρασύρθηκε, ούτε στην ταπεινώση εκείνη προσέκρουσε, αλλά με πνευματικά μάτια έβλεπε μυστικά τη δόξα που κρυβόταν σ' όλα αυτά, όπως έπρεπε ήταν τέτοιος, που ενώ έβλεπε τη μορφή και το κάλλος του Ιησού αφανισμένα²¹², καθώς και τα άλλα παθήματα Του, εντούτοις ομολογούσε τη θεότητα Του. Τέτοιοι πνευματικοί ήταν γενικά όλοι οι ιεροί Προφύτες, βλέποντας νοερά τα νοητά με την έλλαμψη του Πνεύματος. Εκείνους όμως που έχουν το πνεύμα του κόσμου, ή μάλλον, να πώ σωστότερα, εκείνους που κατέχονται από το κοσμικό πνεύμα, όποιος θέλει να τούς παρατηρήσει ευκολότατα, άς θυμηθεί τη φατρία εκείνη των Γραμματέων και Φαρισαίων που αναφέρουν τα Ευαγγέλια, πώς καταγίνονταν με τα φαινόμενα καλά και πώς επεδίωκαν με πάθος να επιδειχτούν και να ονομάζονται διδάσκαλοι του Ισραήλ με όλη την ψυχή τους, με το μεγαλοπρεπές σχήμα και βάδισμα, και τίποτε άλλο δεν έκαναν πέρα από το εξωτερικό σχήμα και υποκρίνονταν τούς ενάρτεους με τα καλά τους λόγια²¹³. Γι' αυτό και καταδίκασαν σκληρά σε θάνατο τον Ιησού Χριστό —τι φοβερή τυφλότητα!— τον γνησιότατο Υιό του Θεού των όλων, τη θεία και αληθινή ζωή, εξαιτίας του φθόνου που γέννησε μέσα τους το κοσμικό πνεύμα. Αν δηλαδή το Άγιο Πνεύμα, όπως έχει γραφεί²¹⁴, δέ μιλάει μέσα μας με κίνητρο το φθόνο, είναι φανερό ότι το πνεύμα του κόσμου μιλάει από φθόνο και κατά συνέπεια ή κρίση του είναι άδικη και σκοτεινή. Γι' αυτό, όπως έχει γραφεί, θά χτυπήσουν τα στήθη τους²¹⁵ στον καιρό της καθολικής κρίσεως και θά έλεινολογήσουν τον εαυτό τους και θά δουν γεμάτοι φόβο Εκείνον που κέντησαν με τη λόγχη²¹⁶ και θά πουν γεμάτοι απορία: «Αυτός δεν είναι που έμεις τον είχαμε για τίποτε και που θεωρούσαμε παραφροσύνη τον τρόπο ζωής Του; Πώς λογαριάστηκε ανάμεσα στους υιούς του Θεού;²¹⁷». Γιατί αφού εξαπατήθηκαν από το κοσμικό πνεύμα και κυ-

209. Α' Κορ. 2, 14.

210. Γεν. 49, 1 κ.έ.

211. Ήσ. 53, 7.

212. Ήσ. 53, 3.

213. Ματθ. 23, 3 κ.έ.

214. Ίακ. 4, 5.

215. 'Αποκ. 1, 7.

216. Ίω. 19, 37.

217. Σ. Σολ. 5, 4-5.

ριεύτηκαν από τό σκότος της οίησης και σκόνταψαν φοβερά, δεν μπορούσαν φυσικά νά δούν την πραγματική αλήθεια και νά πορευτούν στο εξής σύμφωνα με αυτή, με τήν οποία πορεύονται εκείνοι πού έχουν τό ηγεμονικό και εϋθές και φωτιστικό Πνεύμα. Για τούς πνευματικούς λέει κάπου ό Παύλος: «Δέ γνωρίζετε ότι θά κρίνομε αγγέλους; Δέν είμαστε λοιπόν ικανοί νά κρίνομε βιοτικές υποθέσεις;»²¹⁸. Έτσι, εκείνος πού έχει τό Πνεύμα κατανοεί τά πάντα²¹⁹, τό Όποιο, όπως λέει ό Κύριος, ό κόσμος δέν μπορεί νά τό λάβει, ούτε τό θεωρεί²²⁰. Όσοι λοιπόν δέν έχουν ντυθεί μέ αληθινή αίσθηση ψυχής και δέν έχουν μέσα τους τό υπερουράνιο Άγιο Πνεύμα νά ενεργεί άρρητα και μυστικά και νά λέει τά ανέκφραστα, αυτοί είναι φανερό ότι έχουν τό πνεύμα τού κόσμου. «Έσείς όμως —λέει ό Παύλος— δέν είστε πλέον σαρκικοί, αλλά πνευματικοί, αν βέβαια κατοικεί μέσα σας Πνεύμα Θεού. Εκείνος όμως πού δέν έχει Πνεύμα Χριστού, αυτός δέν ανήκει σ' Αυτόν.»²²¹ Βλέπεις λοιπόν ότι εκείνοι πού έχουν μέσα τους τό Πνεύμα δέν είναι σαρκικοί; Και ότι εκείνοι πού, άλοίμονο, τούς λείπει θλιβερά Αυτό, όχι μόνο δέν μπορούν νά κρίνουν ορθά για τά θεία, αλλά ούτε τού Χριστού άνθρωποι πέτυχαν νά είναι; Κι άλλου ό Απόστολος δείχνει πιο ανάγλυφα τήν αντίθεση τού κοσμικού πνεύματος προς τό Πνεύμα τού Θεού, λέγοντας: «Έμείς δέ λάβαμε τό πνεύμα τού κόσμου αλλά τό Πνεύμα τού Θεού, για νά γνωρίσομε εκείνα πού μάς χάρισε ό Θεός»²²². Εννοείς τώρα ότι τά θεία και τήν αλήθεια μπορούν νά εννοήσουν μόνο εκείνοι πού δέχτηκαν τό Πνεύμα τού Θεού; Όπως είπε και ό Κύριος: «Όταν έρθει Εκείνος, τό Πνεύμα τής αλήθειας, θά σάς οδηγήσει σέ ολόκληρη τήν αλήθεια»²²³. Βλέπεις πώς έρχεται πραγματικά στο νού ή πλήρης αλήθεια, οπότε πιά και ή κρίση είναι εύκολη και ασφαλής; Γι' αυτό τό Άγιο Πνεύμα ονομάζεται Πνεύμα βουλής, Πνεύμα επιστήμης, Πνεύμα συνέσεως και σοφίας²²⁴, Πνεύμα ηγεμονικό²²⁵, Πνεύμα εϋθές²²⁶, Πνεύμα τής αλήθειας²²⁷. Ακόμη ό Ησαΐας τό ονομάζει και Πνεύμα κρίσεως²²⁸, γιατί μέ αυτό ή ψυχή διευθύνεται προς τά λεχθέντα μέ ευθυκρισία και μέ αυτό τά ενεργεί κατά τό πρόπον, άφού και αυτή είναι μέτοχος τού Πνεύματος, και χωρίς Αυτό όλα είναι γεμάτα σκότος και έρημα από αλήθεια. Εκείνος πού είναι άμοιρος από τό Πνεύμα τής αλήθειας και από όσα είπαμε στή συνέχεια κι επιχειρεί έπειτα νά κρίνει, θά βγάλει εσφαλμένα συμπεράσματα και θ' αστοχήσει ώς προς τήν αλήθεια. Κανείς, λέει, δέ γνωρίζει τά μυστικά τού άλλου, παρά τό πνεύμα πού υπάρχει μέσα του· τό δέ Πνεύμα ερευνά τά πάντα²²⁹. Και άν χωρίς Αυτό ήταν δυνατό νά βρει κανείς τήν αλήθεια, δέ θά λεγόταν τό Άγιο Πνεύμα Πνεύμα αλήθειας και Πνεύμα κρίσεως και τά άλλα πού αναφέραμε. Άν κανείς πει

218. Α' Κορ. 6, 3.

219. Α' Κορ. 2, 15.

220. Ίω. 14, 17.

221. Ρωμ. 8, 9.

222. Α' Κορ. 2, 12.

223. Ίω. 16, 13.

224. Ήσ. 11, 2.

225. Ψαλμ. 50, 14.

226. Ψαλμ. 50, 12.

227. Ίω. 14, 17.

228. Ήσ. 4, 4.

229. Α' Κορ. 2, 11 και 10.

δι κρίνει χωρίς τό Πνεῦμα της ἀλήθειας, θα εἶναι συνήγορος τοῦ ψεύδους, γιατί ἐννοεῖ κάτι τό ἀνύπαρκτο και μέ μία λέξη θά ἐκπέσει ἀπό τήν ἀλήθεια (εἶναι και Πνεῦμα κρίσεως) και θά ἐξοριστεῖ μέ τή θέληση του ἀπό τό Θεό και ἀπό τή δόξα τοῦ Θεοῦ και θά διχοτομηθεῖ δίκαια, γιατί κρίνει παρά τήν ἀλήθεια και ἀποφασίζει μέ Ἐταμότητα, προδίδοντας τυφλά τό δίκαιο, κυριολεκτικά σάν ἄλλος Ιούδας. Γιατί κι ἐκεῖνος ὁ τρισάθλιος καταδικάστηκε ἀπό αὐτό· ἐπειδή πρόδωσε αἰσχρά και ἀδικαιολόγητα τή Δικαιοσύνη και τήν Ἀλήθεια, τον Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό, πού ἔστειλε σ' ἐμάς ὁ Πατέρας ὡς δικαίωση μας²³⁰ και πού εἶπε ὅτι Αὐτός εἶναι ἡ ἀλήθεια²³¹. Φαρισαῖε ἄθλιε, τυφλέ, περιέρχεσαι ἄδειος ἀπό τό Πνεῦμα πού φωτίζει τοὺς νοερούς οφθαλμούς τῆς ψυχῆς κι ἔχεις τό θράσος νά κρίνεις σφαλῆρα ἀπό τά φαινόμενα τό εσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως κι οἱ τότε Φαρισαῖοι ἐβλεπαν —άνισως και ἐβλεπαν— παράδοξες ἀναστάσεις νεκρῶν και πάμπολλα ἄλλα θαύματα, τά ὅποια ὡς Θεός ἀληθινός ὁ Ἰησοῦς ἔκανε μόνο μέ τό νεῦμα Του, κι ἐνώ θά ἔπρεπε νά Τον δοξάζουν και νά Τον υμνοῦν και νά πιστεύουν σ' Αὐτόν, αὐτοὶ ἀγανακτοῦσαν και στενοχωροῦνταν γιά τή σοφότητα και φιλόανθρωπη κατάργηση τοῦ σαββάτου και γιατί δέ νῆστευαν οἱ μαθητές τοῦ Νυμφίου²³² και γιατί ἔτρωγαν χωρίς νά πλύνουν τά χέρια τους²³³. "Ολότελα ἄμυαλε, θά ἔλεγα, και ἀνόητε και γεμάτε ἀπό σκότος Φαρισαῖε, θέλεις νά διορθώσεις τήν πηγὴ τῆς σοφίας και τῶν ἀνέκφραστων θαυμάτων και παραβλέποντας ἔργα μέ τόσο μεγάλη δύναμη, προσέχεις τάχα τά πιο ἀσημαντα πού ἔγιναν γιά λόγο ἀκατανόητο σέ σένα; Πόσο διεστραμμένος, ἀχάριστος και ἀναίσθητος εἶσαι! Και ἂν σκανδαλίζεσαι, ἐνώ δέν ἔπρεπε, ἀπό τά μηδαμινά, πῶς δέ θαύμασες τά μέγιστα ἔργα, τά ὅποια ἔκανε πέρα ἀπό τά συνηθισμένα, και πῶς δέ προσερχόσουν τότε ταπεινά προς Αὐτόν πού τά πραγματοποιήσε, δοξάζοντας ὅπως ἔπρεπε και υμνώντας Τον, και δέ ζητούσες μέ ευθύτητα νά σοῦ ἐξηγήσει τό λόγο πού ἔκανε ὅσα ἐσύ νομίζεις ὅτι υπερβαίνουν τό συνηθισμένο μέτρο; 'Ἀλλά, ὅπως φαίνεται, ἡ οἴηση εἶναι τό χειρότερο και φοβερότερο ἀπ' ὅλα, ὅπως και ἡ πονηρία πού τήν ἀκολουθεῖ. Εἶναι τόσο σκοτεινή, ὅσο νομίζει ὅτι γνωρίζει· και τόσο ἀνόητη, ὅσο ἀγνοεῖ τήν ἀγνοία της. Ἄλλοτε πάλι, Φαρισαῖε τυφλέ, δέν ἐξετάζεις ἂν εἶναι καθαρό τό εσωτερικό τοῦ ποτηριοῦ, ἀλλά νομίζεις ὅτι πρέπει νά ἐξετάζεις και νά καθαρίζεις ἀπ' ἐξω τό ποτήρι ἢ τό πιάτο²³⁴. Οὔτε ἀκούς τί λέει γιά τήν κρίση ὁ Χριστός, ἡ ἀληθινή σοφία: «Μὴν κρίνετε κατ' ὄψιν, μάθετε νά κρίνετε μέ κριτήρια ὀρθά»²³⁵. Δέν ἐννοεῖς ὅτι δέν μπορεῖς νά κρίνεις δίκαια κατὰ τό φαινόμενο και νά παίρνεις ἀποφάσεις ὀρθές; Αὐτό δηλώνει τό «κατ' ὄψιν», δηλαδή τό φαινόμενο. Πῶς λοιπόν ἐσύ, ἀναίσθητε, χωρίς νά φοβάσαι μήτε τήν ἐντολή τοῦ Πατέρα, μήτε ὅπως φαίνεται νά ἐννοεῖς ὅτι δέν εἶναι ἐκεῖνο πού φαίνεται ὁ κυρίως ἀνθρώπος, νομίζεις ὅτι τό νά κρίνεις ἀπό τό φαινόμενο

230. Α' Κορ. 1, 30.

232. Ματθ. 9, 15.

234. Ματθ. 23, 26.

231. Ἰω. 14, 6.

233. Μάρκ. 7, 2.

235. Ἰω. 7, 24.

φέρνει πολύ μικρή ντροπή, αντί νά κρύβεσαι; Και φυσικά, εφόσον ζεις στερημένος από τή θεία ζωή, στερημένος τό φως, τή σοφία, τήν αλήθεια και τή γνώση και τά άλλα μύρια αγαθά πού ἐκχύνονται και μεταδίδονται από τό Πνεύμα, χωρίς τά όποια όχι μόνο τά ξένα δέν μπορείς νά κρίνεις χωρίς νά σφάλεις, αλλά ούτε τόν εαυτό σου μπορείς νά δεις σέ ποιο βάθος κακών ἔχεις πέσει. Αφαιρέσε, ἂν σέ πείθω, τό δοκάρι από τό μάτι σου, εννοώ τήν ἰδέα ἢ τήν οἴηση από τό νοῦ σου· και τότε ἀφού δεις, μπορείς δικαιολογημένα στή συνέχεια ν' αφαιρέσεις ἀπό τό μάτι τού ἀδελφού σου τό σκουπιδάκι, τό ἀμάρτημα δηλαδή πού μπήκε ἀπρόοπτα και χωρίς νά τό καταλάβει²³⁶. Ὅσο τό εσωτερικό μάτι σου δέ βλέπει φῶς νοητό, εἶναι φανερό τό δοκάρι πού ἔχει πάνω του και τού προξενεῖ τήν τύφλωση. Προτού λοιπόν φροντίσεις μέ κάθε τρόπο τόν εαυτό σου και προτού απομακρύνεις όσο γίνεται μακριά ἀπό σένα τό κακό, πρόσεξε μήν ξεαπατηθεῖς ἀπό τόν δαίμονα και υποστεις παθήματα ἀπό τήν ανοησία σου μέ τό νά επιχειρεῖς αὐτά πού μόνο στους φωτιζόμενους ἀνήκουν. Επισφαλῆς, και μάλιστα πολύ, αὐτή ἢ ἐνέργεια ἑπικίνδυνη ἢ προσπάθεια. Αὐτοί πού πρέπει νά μιλήσουν και κατ' ἀκολουθίαν νά κρίνουν εἶναι οἱ λυτρωμένοι ἀπό τόν Κύριο, ὅπως συμβουλευεῖ ὁ ἱερός Δαβίδ, αὐτοί δηλαδή πού ὁ Κύριος λύτρωσε ἀπό τά χέρια τῶν ἐχθρῶν²³⁷, τῶν νοητῶν ἐννοεῖται, και τούς σύναξε ἀπό τις χώρες, δηλαδή ἀπό τις ἐμπαθεῖς και ἀνοίξεις και πολυποίκιλες ἔξεις, και τούς ἔνωσε μέ τόν εαυτό τους και μέ τή δόξα Του. Αὐτοί λοιπόν πού εἶναι συναγμένοι και ἐνωμένοι και φωτισμένοι, ὡς λυτρωμένοι πιά και σωσμένοι, ἄς μιλήσουν και ἀς κρίνουν. Ἐσύ ὁμως, ἀφού δέν εἶσαι γεμάτος φῶς πνευματικό, ὅπως εἶπα, ἀσφαλίζου μέ τή σιωπή και μή ντρέπεσαι νά μαθαίνεις μάλλον και νά ομολογεῖς τήν ἀγνοια σου, ἀκούγοντας οποιοδήποτε λόγο, λόγο σωτηρίας βέβαια κι όχι ἀπώλειας. Πῶς δέ σέ συνετίζει ὁ λόγος τού Χριστοῦ: «Ἐγώ δέν κρίνω κανένα»²³⁸; Ἐνώ ἐσύ τί λές; «Ἐγώ θά κρίνω τούς πάντες». Τι ἀμάθεια, γιά νά μήν πῶ τί ἀναισθησία! Λέει ἡ Γραφή: «Ὁ Πατέρας ἔδωσε ὅλη τήν ἐξουσία νά κρίνει στόν Ἰῖο»²³⁹. Ὁ Υἱός ἔλαβε τήν ἐξουσία νά κρίνει ἀπό τόν Πατέρα ἑσένα ὁμως ποιος σού τήν παραχώρησε; Ἀραγε ἡ Τριάδα κατοικεῖ πραγματικά και περπατεῖ φανερά μέσα σου, ὅπως εἶναι ἡ ὑπόσχεση τού Θεοῦ²⁴⁰; Ἀραγε βλέπεις τόν εαυτό σου μέσα στο Θεό Λόγο και τό Θεό Λόγο μέσα σου; Μήπως εἶσαι μέσα στο Θεό; Κυλοῦν τάχα οἱ ποταμοί τού Αγίου Πνεύματος ἢ ἀναβλύζουν ολοφάνερα μέ ἀπρόσιτο φῶς μέσα ἀπό τήν καρδιά σου; Ἐχεις και ὅλα τ' ἄλλα, ὅσα ὁ Θεός ενεργεῖ φανερά στους αγίους Του; Ἡ εἶσαι πολύ μακριά ἀπό αὐτά; Λοιπόν σταμάτησε τή γλῶσσα σου νά κακολογεῖ και κλείσε τά χεῖλη σου νά μή λαλοῦν δόλια²⁴¹. Αναζητήσε προσεκτικά ἄλλους, νά τούς ἔρωτας και νά διδάσκεισαι μήν κηρύττεις δ,τι διδάσκεισαι ὅταν σ' ἐξετάζουν ἄλλοι, ἐσύ ὁ ἴδιος μήν κρίνεις καθόλου.

236. Ματθ. 7, 5.

238. Ἰω. 8, 15.

240. Β' Κορ. 6, 16.

237. Ψαλμ. 106, 2.

239. Ἰω. 5, 22.

241. Ψαλμ. 33, 14.

Γιατί είναι μεγάλη ανοησία νά προσπαθεῖ ἓνας τυφλὸς νά διαβάξει βιβλία, κι ἀκόμη μεγαλύτερη, νά νομίζει κανεὶς ὅτι, χωρὶς νά ἔχει τὸ ζωοποιὸ Πνεῦμα, γνωρίζει τὰ ἐνδόμυχα τοῦ ἄλλου, ἀφοῦ οὔτε τὰ δικά του δὲ γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τέχνες και προφάσεις τοῦ πονηροῦ και φθονεροῦ δαίμονα πού μισεῖ τὸ καλὸ, τὰ ὅποια στρέφονται ολοφάνερα ἐναντίον μας καθὼς σκληραίνουμε ἀπὸ τὴν οἰήσῃ μας και ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι πρέπει τολμούμε νά κρίνομε, ὡστε μὲ τέτοια ἀμάθεια νά σκοντάψομε και ν' ἀστοχήσομε σὴν ἀλήθεια. Και ἀντὶ νά ἐρθομε γιὰ νά μάθομε, νά μείνομε χωρὶς κανένα ὄφελος και ἔκτος ἀπὸ τον εαυτὸ μας νά γίνομε ἐνοχοὶ σκανδάλου και βλάβης στους ἄλλους και υπεύθυνοι στο φρικτὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ, γιατί δὲ διακρίνομε ὅτι ἦταν φυσικὰ σκευωρία τοῦ διαβόλου και δὲν πεισθήκαμε σὴν ἐντολή τοῦ μεγάλου Παύλου, πού λέει: «Τίποτε νά μὴν κρίνομε πρόωρα»²⁴², προτοῦ δηλαδὴ νά ἐρθεῖ μέσα μας ὁ Κύριος και μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος μᾶς φωτίσει και ἀντίστοιχα μᾶς φανερώσει τὰ βαθιά μυστικά. Και ἀφοῦ μᾶς διδάξει ὀρθὰ γνώσεις και ἀποκαλύψει θεῶν ὁράσεων και μυστικῶν πραγμάτων και μᾶς ἀναδείξει χωρὶς κίνδυνο πλάνης ἀνθρώπους ἀληθινὰ πνευματικὸς και θεοφόρους, ἢ μάλλον θεοῦς, θά μᾶς ἐπαναφέρει σὴν (προπτωτικὴ) δόξα και θά μᾶς ἀποκαταστήσει σὴν χάρη τῆς διοράσεως, ὁπότε και θά μάθομε καθαρὰ πόσο κακὸ εἶναι νά κρίνομε χωρὶς νά ἔχομε τὴ δωρεὰ τοῦ Χριστοῦ. Και τότε βέβαια θά κρίνομε χωρὶς κίνδυνο νά σφάλομε και μὲ ευθύτητα.

63. Ἐξαρχῆς ὁ Θεὸς ἀξίωσε τον Ἰσραὴλ μεγάλης βοήθειας και πολλῆς και θαυμαστῆς φροντίδας και τον εἶχε κληρονομικὴ μερίδα Του²⁴³ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ μεγάλα ὁμως και ἐξαισια ἔργα βοήθειας και φροντίδας πού κάνει ὁ Θεὸς στους κατὰ Χριστὸν πιστοὺς υπερβαίνουν τόσο πολὺ τὰ ὅσα ἔκανε στον Ἰσραὴλ, ὅσο εἶναι ἀνώτερη ἢ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα· και τόσο ἐπισκιάζουν τὰ ὅσα ἐγίναν τότε, ὅσο ἐπισκιάζει και κρύβει τὰ ἄστρα ὁ ἥλιος· και τόσο ἀνώτερα εἶναι τὰ ἔργα στους Χριστιανούς ἀπὸ τὰ ἔργα στους Ἰσραηλίτες, ὅσο ἀνώτερο εἶναι τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ σκιά του. Γιατί ἐκεῖνα ἦταν σκιά πραγματικὰ μπροστὰ στὰ δικά μας, ἀν κανεὶς θέλει νά ἐμβαθύνει. Ἐκεῖ ἦταν ὁ Φαραὼ, ὁ πικρὸς και ἀνελέητος κυρίαρχος, και οἱ ἐχθρικοὶ ἐπιστάτες²⁴⁴, εἰκόνες τοῦ σατανά και τῆς συμμορίας του, πού δὲν προξενοῦν ἀλύπητα κακώσεις σωματικές, ἀλλὰ θλίβουν πρόθυμα και ἀδίστακτα τὴν ἰδια τὴν ψυχὴ. Ἐκεῖ ὁ Μωσῆς οδηγούσε τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνὸς σ' ἐμᾶς —τί ἀσύγκριτη υπεροχή!— αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς και ἐνυπόστατος Λόγος τοῦ Θεοῦ, πολὺ, ἀπειρα ἀνώτερος ἀπὸ τον παλαιὸ Νόμο. Ἐκεῖ ράβδος²⁴⁵, ἐδὼ σταυρὸς: τὸ ξύλινο ραβδί παραδόξως, ἀλλάζοντας μορφή σὲ φίδι, κατέτρωγε τὰ φίδια²⁴⁶· και ὁ σταυρὸς, πού ἦταν ὄργανο κακίας, ἐγίνε ὄργανο τήσης ἀγαθοσύνης, σάν νά ἀλλάξε, και ἀποδείχθηκε

242. Α' Κορ. 4, 5.

244. Ἐξ. 1, 8-11.

246. Ἐξ. 7, 12.

243. Δευτ. 32, 9.

245. Ἐξ. 7, 9 και 20· 8, 2 κ.ά.

καταστροφέας τών δαιμόνων. Ληηλατούν εκεί οἱ Ἰσραηλίτες τήν Αἴγυπτο και παίρνουν μαζί τους χρυσό και άργυρο και πολυτελή ενδύματα²⁴⁷; Βλέπομε κι έμεις πόσο άνομε τό ἴδιο κρυφά μέσα στο νού μας, μεταφέροντας τήν αισθητή καλλονή άπό τήν αμαρτία στο Θεό. Πύρινος στύλος νεφέλης εκεί οδηγούσε κατευθείαν στή θάλασσα τούς Ἰσραηλίτες²⁴⁸. Έδώ όραση Θεού και πύρινος έρωτας Αυτού, όταν φτάνει ό πιστός και θεωρητικός νούς σέ αδιάκοπα δάκρυα, μέσα στα όποια χάνεται και πεθαίνει κάθε εχθρική επιβουλή, ενώ ό νούς έχει περάσει απέναντι, όπως τότε, μετά τό πέρασμα της θάλασσας άπό τούς Ιουδαίους, ό Φαραώ και τό στράτευμα του χάθηκαν στή θάλασσα μέ θαυμαστό τρόπο. Και γενικά, άν εξετάσει κανείς όσα έγιναν τότε στους Ιουδαίους, θά δει ότι είναι σκιά και τύπος αυτών πού γίνονται τώρα στους αληθινούς Χριστιανούς. Άν θέλεις λοιπόν νά διαγνώσεις πόσο μεγάλη διαφορά υπάρχει ανάμεσα σ' εμάς και τούς Ιουδαίους πιο συνοπτικά και πιο ανάγλυφα, νά θυμάσαι τή διδασκαλία τού παλαιού Νόμου και τού νέου, πού αρμόζει στους Χριστιανούς, και δέ θά λαθέψεις στή διάγνωση σου. Ό παλαιός διδάσκει γιά δημιουργήματα και μάλιστα ορατά, ότι βέβαια έγιναν άπό τό Θεό, και λέει: «Στήν άρχή δημιούργησε ό Θεός τον ουρανό και τή γη και τά λοιπά»²⁴⁹. Η διδασκαλία όμως τών Χριστιανών μιλάει όχι μόνο γιά τά πάνω άπό τά αισθητά, αλλά και τά πάνω άπό τά νοητά κτίσματα, ή μάλλον και πάνω άπό τά άκτιστα νοητά, λέγοντας: «Στήν άρχή ήταν ό Λόγος, και ό Λόγος ήταν μέ τό Θεό, και ό Λόγος ήταν Θεός»²⁵⁰. Η διδασκαλία τών Ιουδαίων λέει: «Είπε ό Θεός: ας δημιουργήσουμε τον άνθρωπο σύμφωνα μέ τήν εικόνα μας και μέ τή δυνατότητα τής όμοιώσεως»²⁵¹, ενώ τών Χριστιανών λέει: «Ό Λόγος έγινε άνθρωπος και έμεινε ανάμεσα μας»²⁵². Εκείνη λέει: «Και άς έχουν τήν εξουσία τών ψαριών τής θάλασσας και τών πτηνών τού ουρανού και τών ζώων όλης τής γης»²⁵³. Η δική μας λέει: «Και άπό τό δικό Του πλούτο πήραμε όλοι εμείς»²⁵⁴. Εκεί λέει: «Είπε ό Θεός, νά γίνει φώς»²⁵⁵. Έδώ λέει: «Αυτός πού είπε νά λάμψει άπό τό σκοτάδι φώς, Αυτός έλαμψε μέσα στις καρδιές μας»²⁵⁶. Έχει λοιπόν κανείς τή δυνατότητα, άφού προσέξει τις δύο διδασκαλίες πού είπαμε, νά διαπιστώσει πόσο υπερέχουν και πόσο άσυγκρίτως ανώτερα είναι όσα οἱ Χριστιανοί έλαβαν άπό τό Θεό άπό όσα καλά έλαβαν οἱ Ιουδαίοι, και θά πει αληθινά ότι αυτά είναι σκιά και τύπος σέ σχέση μέ τήν υπερφυσικότατη αλήθεια τών Χριστιανών ή μάλλον τού Χριστού. Και θά υμνήσει και θά δοξάσει ανάλογα τή θεία χάρη και πρόνοια, πώς άπό τή σκιά και τον τύπο ανέβασε ήρεμα τον άνθρωπο στο ύπερούσιο έλεος τών ύπερκοσμίων πραγμάτων, μέ τή χάρη τού Ιησού Χριστού τού Κυρίου μας.

247. Έξ. 12, 35-36.

248. Έξ. 13, 21-22.

249. Γεν. 1, 1 χί.

250. Ιω, 1, 1.

251. Γεν. 1, 26.

252. Ιω, 1, 14.

253. Γεν. 1, 26.

254. Ιω, 1, 16.

255. Γεν. 1, 3.

256. Β' Κορ. 4, 6.

*Ὁ Θεός ἀπό φιλανθρωπία γίνεται αντιληπτός σε όλα τὰ νοερά
αισθητήρια.*

64. Ὁ πανάγιε ἐνυπόστατε Λόγε τοῦ Θεοῦ και σοφία και δύναμη· πώς νά υμνήσω, Κύριε, τήν ουσία και τή δόξα Σου πού είναι ἀπρόσιτη, πώς νά υμνήσω τήν αγαθότητα Σου, πού είναι ἀπειρη, αφού μάλιστα είμαι ἄνθρωπος και ὁ νους μου είναι περιορισμένος; Θά σέ υμνήσω ωστόσο και θά σέ δοξολογήσω ὅσο μου είναι εφικτό. Και ίσως με αυτό νά ἐρθω κάπως σέ συναίσθηση τῆς δόξας Σου και τῆς αγαθότητας Σου και νά προσκολληθεῖ ἡ ψυχή μου μέ ὅλη τή δύναμη της σ' Εσένα²⁵⁷. Και ακούγοντας σε θά φοβηθῶ και στή συνέχεια θ' αποξενωθῶ ἀπ' ὅλα γιά χάρη Σου, σύμφωνα μέ τον Προφήτη πού είπε: «Κύριε, άκουσα γιά Σένα και φοβήθηκα, παρατήρησα προσεκτικά τά έργα Σου και ἦρθα σέ έκσταση»²⁵⁸. Σύ Λόγε ὑψιστε, ακατανόητε, χτύπησες τή θύρα, δηλαδή τήν ἀκοή τῆς νύμφης τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, καί ἡ καρδιά της ταράχθηκε γιά Σένα²⁵⁹, κι αυτή ἦρθε σέ έκσταση και ζήτησε περιπαθῶς νά σέ δει, καί μάλιστα φωνάζει: «Δείξε μου τήν ὄψη Σου, κάνε ν' ακούσω τή φωνή Σου· γιατί ἡ ὄψη Σου είναι ωραία καί ἡ φωνή Σου γλυκιά»²⁶⁰. Γιατί τῆς ἄρεσε σ' ἀλήθεια νά λείει εκείνα πού ἔλεγε καί ὁ Ἰώβ: «Πρώτα άκουγα γιά Σένα μέ τ' αυτιά μου μόνο· τώρα σέ είδα μέ τά μάτια μου»²⁶¹. Ὅπως σέ άκουγα Κύριε, ὡς Λόγο καί Σοφία, ἔτσι σέ είδα καί Φῶς αληθινό πού φωτίζει κάθε ἄνθρωπο πού ἐρχεται στον κόσμο²⁶². Φῶς πού τον φωτίζεις όταν σέ βλέπει γιά πρώτη φορά. Κατόπιν φωτίζεις, καθώς είσαι νοητός ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, γιά νά βλέπει μακάρια τις θείες και υπερφυσικές πραγματικότητες εκείνον πού χάρη στις αρετές του βλέπει στο Θεό και στά θεία μέ ἔρωτα ἄς πούμε ὑπερκόσμιο, μέ τρόπο ἀνέκφραστο. Γι' αυτό και ὁ Ἰωάννης διακηρύττει φανερά: «Καί είδαμε τή δόξα Του, τή δόξα πού ἔχει ἀπό τον Πατέρα Του ὡς μονογενής, γεμάτος ἀπό χάρη και ἀλήθεια»²⁶³. Ὡς Θεός αληθινός είσαι αληθινά και φῶς, ὅπως μαρτυρεῖ πάλι ὁ Ἰωάννης, γι' αυτό ὅσοι πήραν ἀπό τον πλοῦτο Σου²⁶⁴ κατά ἄρρητη δωρεά, ἄφραστε Κύριε, φωνάζουν φανερά ὅτι Σύ ὁ Θεός πού είπες νά λάμψει φῶς ἀπό τό σκοτάδι, ἔλαμψες μέσα στις καρδιές μας²⁶⁵. και λάμπεις μέ τρόπο ανείπωτο και καταλαμπρύνεις μέ τό φῶς Σου, ὡστε ἔτσι νά μάς κάνεις νά βλέπομε υπερφυσικά και ὑπερκόσμια πράγματα τῆς ὑπερουράνιας χάρης και ἀλήθειας και νά ευφραινόμαστε μέ θαυμαστό τρόπο. Γι' αυτό, ἀπό φιλανθρωπία Σου δέ σέ αντιλαμβανόμαστε μέ τήν ἀκοή μόνο και τήν ὄραση, ἀλλά και μέ τήν ἀφή, ὅπως λείει ὁ επιστήθιος Μαθητής: «Αυτό πού ακούσαμε, αυτό πού είδαμε, αυτό πού παρατηρήσαμε και πού τά χέρια μας ψηλάφησαν, γιά τό Λόγο τῆς ζωῆς»²⁶⁶. Και αφού γίνεσαι και ἐν-

257. Ψαλμ. 62, 9.

258. Ἄββ. 3, 1-2.

259. Ἄσμα 5, 4.

260. Ἄσμα 2, 14.

261. Ἰώβ 42, 5.

262. Ἰω. 1, 9.

263. Ἰω. 1, 14.

264. Ἰω. 1, 16.

265. Β' Κορ. 4, 6.

266. Α' Ἰω. 1, 1.

δυμα για τους πιστούς, αναπαύοντας μια για πάντα τούς δικούς Σου, είναι φανερό ότι έρχεσαι, Αγαθέ, και σε επαφή νοερή και θεουργική μαζί τους. Γιατί όσοι είχαν τήν ευτυχία νά πιστέψουν και να βαπτιστούν στο όνομα Σου, είχαν και τήν ακόμη μεγαλύτερη ευτυχία νά ντυθούν Εσένα, μεγαλόδωρε, όπως γράφει ο Παύλος²⁶⁷, ο ιεροτάτος κήρυκας τής αλήθειας. Έτσι ο Ησαΐας, ή μεγαλόφωνη προφητική σάλπιγγα, γέμιζε από αγαλλίαση στήν ψυχή για τον Θεό Πατέρα και Κύριο, επειδή τον έντυσε υπέροχα μ' Εσένα, τό ένδυμα τής σωτηρίας, και τού φόρεσε υπέρ νούν Εσένα, τό χιτώνα τής ευφροσύνης²⁶⁸. Γιατί όταν ο θεόληπτος άνθρωπος βλέπει Εσένα, τό άδυτο και ύπερφυσικότατο φως, νά τον τυλίγει, πόση άραγε αγαλλίαση και ευφροσύνη δέν αισθάνεται; Και μάλιστα όταν τό αναγνωρίζει και ως σωτηρία του, αφού Έσύ είσαι ή σωτηρία; Ακόμη βέβαια, από τήν άπειρη αγάπη Σου, γίνεσαι αισθητός και στή νοερή όσφρηση όταν είναι υγιής κατά τήν πίστη και αναπαύεις και στήν περίπτωση αυτή πολύ θαυμαστά τούς δικούς Σου, πού σε υμνούν και σε δοξάζουν λέγοντας: «Τό όνομα Σου εύωδιάζει σάν μύρο πού σκορπίστηκε»²⁶⁹, και κηρύττουν και στους άλλους ότι «ό Αγαπημένος μου είναι σάν μήλο ωραίο στήν όραση κι εύωδιαστό στήν όσφρηση και γλ.υκό στή γεύση, και ό νάρδος μου σκόρπισε τήν όσμή τών μύρων Του»²⁷⁰. Γι' αυτό και ό Παύλος πού σε φορούσε, έλεγε: «Είμαστε εύωδιά τού Χριστού»²⁷¹. Αλλά και γεύμα γίνεσαι στους πιστούς και δείπνο, και τροφή και πόση αληθινή²⁷² τής ψυχής, και δίνεις ζωή και τρέφεις παράδοξα και αυξάνεις κατάλληλα και ευφραίνεις μυστικά αυτόν πού σε μετέχει. Αυτό έζησε και ό ιερός προφήτης Δαβίδ μέ τό νά σε γευθεί μέ ενέργεια Θεού, και έλεγε στους άλλους: «Γευθείτε και δείτε ότι ό Κύριος είναι αγαθός»²⁷³. Γιατί φαίνεσαι βέβαια σάν μήλο, αλλά και σάν τροφή πολύ ωφέλιμη θά φάνε και θά χορτάσουν οί φτωχοί, οί «πτωχοί τώ πνεύματι»²⁷⁴, οί ταπεινόφρονες, και από τήν υπέροχη γεύση Σου θά σε δοξολογήσουν²⁷⁵, Κύριε, αυτοί πού σε αποζητούν αδιάκοπα νά σε βρουν ως τροφή τους. Γιατί από τήν περίσσεια τής ζωτικής Σου δυνάμεως ξεχύνεται αγία τροφή και πόση, και θά ζήσουν στους αιώνες τών αιώνων οί ψυχές εκείνων πού σε έχουν τροφή τους. Αφοῦ είσαι αιώνιος και άφθαρτος, άφθαρτοποιείς εκείνους πού σε τρώνουν και τούς οδηγείς στήν αιωνιότητα μέ τήν υπερβολική ενεργητικότητα τής φύσεως Σου. Γι' αυτό από τήν άπειρη Σου αγαθότητα, πού προξενεί κάθε ωραίο και είναι εξαιρετικά ευεργετική, καλείς και παρακαλείς τούς λογικούς ανθρώπους λέγοντας: «Ελάτε, φάγετε από τον άρτο μου και πιείτε τό κρασί πού σας ετοίμασα»²⁷⁶, ονομάζοντας έτσι τον εαυτό Σου άγιο άρτο· γιατί άλλου λές: «Έγώ είμαι ό άρτος τής ζωής»²⁷⁷ και: «Έμενα μ'

267. Γαλ. 3, 27.

268. Ήσ. 61, 10.

269. Άσμα 1, 3.

270. Άσμα 2, 3 και 1, 12.

271. Β' Κορ. 2, 15.

272. Ίω. 6, 55.

273. Ψαλμ. 33, 9.

274-1. Ματθ. 5, 3.

275. Ψαλμ. 21, 27.

276. Παροιμ. 9, 5.

277. Ίω. 6, 35.

εγκατέλειψαν, τήν πηγή τῆς ζωῆς»²⁷⁸. Και μάλιστα προτείνεις τό σῶμα Σου και τό αἷμα Σου, τά πανίερα, γιά τροφή και πόση τους²⁷⁹. Ἐτσι μέ όλα τά νοερά αισθητήρια τρέφεις και ὑπερευφραίνεις τους δικούς Σου, φιλάνθρωπε Κύριε, και γίνεσαι γι' αυτούς φῶς και ζωή και κάθε λογῆς ἀπόλαυση τῶν ὑπερουσίῶν ωραίων και αγαθῶν. Εἶσαι ευλογημένος, Ἰησοῦ, οὐράνιο πνευματικό μάννα πού τρέφεις ἀπειρες μυριάδες. Δόξα στήν ανείπωτη αγάπη Σου προς εμάς, Δέσποτα, και τήν ἀνέκφραστη εὐσπλαχνία και μακροθυμία Σου. Ἀμήν.

Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα στους πιστούς.

65. Εἶναι υπερβολικά θαυμαστή στή νοερή αἴσθηση ἢ πνοή ἢ ἀπό τό Θεό ἐκχυση τοῦ ζωοποιού Πνεύματος σέ σάρκινες καρδιές, οι ὅποιες δέχθηκαν υγιή πίστη στήν ἑνσαρκη οικονομία τοῦ Λόγου. Τό νά ἐκχύνεται στήν καρδιά ἀπό τήν ἀκτιστη και ὑπερούσια Θεότητα ἢ δωρεά, ἢ θεία δύναμη και ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωοποιού Πνεύματος, εἶναι θαυμαστό, ὡπως εἴπαμε. Ἀλλά και νά ἐνώνεται ἐπιπλέον μέ τήν καρδιά και νά κινεῖται ἀδιάκοπα, εἶναι ἐξαιρετικά υπερφυσικό και γεμίζει τον ἄνθρωπο ἐκπληξη.

66. Εἶναι υπερβολικά θαυμαστό ὅτι ἐνώ ὁ Πατέρας ἐκτίσσε τά πάντα, αισθητά και νοητά, μέσω τοῦ θείου Λόγου Του μέ τή συνεργεία τοῦ Πνεύματος, ὅλη ἡ Ἁγία Τριάδα κατοικεῖ στήν ἀνθρώπινη διάνοια και περπατεῖ μέσα σ' αὐτή²⁸⁰, ἐγκατεστημένη ἐκεῖ ολοφάνερα. Μεγάλο θαῦμα, σέ κάθε πιστό νά στέλνεται Ἄγγελος ἀπό τήν τρισυπόστατη Θεότητα· τό νά εὐδοκεῖ ὁμως στον ἄνθρωπο ἡ ἴδια ἡ ἀπειροδύναμη και ζωοποιός Τριάδα και νά τον ἐνισχύει και νά ἐνεργεῖ σ' αὐτόν θεϊκά και πνευματικά, αὐτό πράγματι ξεπερνάει κάθε θαυμασμό.

67. Εἶναι υπερβολικά θαυμαστό σ' ἀλήθεια τό ὅτι ἡ καρδιά ἡ διαρκῶς πιστή περικλείει τήν ἱερή ἀκτίνα τοῦ ὑψιστου Θεοῦ τῶν πάντων. Τό νά κάνει ὁ Θεός τό νού νά φωτίζεται ἀπό ἔξω μέσω τῶν Ἑερῶν Γραφῶν, εἶναι και γλυκύ και πάρα πολύ ωφέλιμο και φιλάνθρωπο και θαυμάσιο· τό νά προσφέρει ὁμως και τον εαυτό Του ἀληθινά και πραγματικά ὡς φῶς στον πιστό μέσα στήν καρδιά του κι ὄχι ἐξωτερικά, παντοτινά κι ὄχι πρόσκαιρα, αὐτό φανερά υπερβαίνει τό θαυμασμό, γιατί εἶναι πάνω ἀπό κάθε ἔννοια.

68. Εἶναι θαυμαστό και πάρα πολύ μάλιστα, πῶς Ἐκεῖνον πού Τον κρατοῦν μέ χαρά και θαυμασμό τά Σεραφεῖμ και ὄλες οἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, Τον βαστάζει ἡ καρδιά τοῦ πιστοῦ. Και αὐτό βέβαια εἶναι υπερβολικά θαυμαστό· ὁμως τό νά μὴν Τον βαστάζει μόνο, ἀλλά και νά ἐνώνεται μαζί Του και νά γίνεται ἓνα μέ Αὐτόν, πῶς δέν υπερβαίνει κάθε θαυμασμό;

69. Θαῦμα ἀληθινά ὄχι μικρό, στον ἀπειρα σοφό και δυνατό Θεό πού ἔχει θρόνο τον οὐρανό, νά γίνεται θρόνος ἡ ψυχὴ και φορεῖο και τόπος ἀνα-

278. 1ερ. 2, 13.

279. Ματθ. 26, 26-27.

280. Β' Κορ. 6, 16.

παύσεως μέ τή χάρη. Τό ότι Αυτός όμως τήν αγαπά τόσο πολύ, ώστε νά είναι ένα πνεύμα μέ αυτή καί νά τήν κάνει μέτοχο πραγμάτων ύπερουρανίων καί νά τής αποκαλύπτει μυστικά τόσο μεγάλα, ποιος θά μπορέσει νά θαυμάσει επάξια;

70. Είναι αληθινά θαυμαστό καί εκπληκτικό, πώς ό Θεός, ό όποιος δέν έχει τόπο αναπαύσεως²⁸¹, αναπαύεται θεοπρεπώς μέσα στήν καρδιά. Κατόπιν σκέψου, αν ένας βασιλιάς, καί μάλιστα θνητός καί μέ περιορισμένη βασιλεία, αγκαλιάσει κάποιον φιλικά ή πιάσει τό χέρι κάποιου, έστω καί ευγενούς, πόση δόξα καί τιμή προξενεί καί προσθέτει σ' αυτούς, καί επομένως χαρά καί αγαλλίαση. Άν λοιπόν συμβεί, όχι βασιλιάς θνητός, αλλά ό Θεός ό άναρχος καί άκτιστος καί Δημιουργός καί Κύριος τού σύμπαντος, στον όποιο μέ πραγματικό δέος παραστέκονται μύριες μυριάδες Άγγελοι καί λειτουργούν χίλιες χιλιάδες²⁸², νά αγγίσει κάποιον έλεημένο πιστό όχι έτσι άπλά, αλλά μέσα στήν καρδιά αισθητά, ή μάλλον νά κατοικήσει μέσα του, όχι πρόσκαιρα αλλά αιώνια, ώστε νά είναι μαζί του καί νά τον δοξάζει τά μέγιστα καί νά τον θεοποιεί θαυμάσια καί νά τού χαρίζει μύρια απόρρητα αγαθά καί νά τον γεμίσει μέ τή χάρη Του, πόση ανέκφραστη δόξα καί τιμή καί ευφροσύνη καί χαρά τού προξενεί, καί μάλιστα παντοτινά, θαυμαστά καί ακατανόητα! Έλέησον Κύριε, Αγία Τριάς.

71. Είναι άξιο θαυμασμού πώς ό Θεός πού δημιούργησε τά πάντα καί συνεπώς πού τά κατέχει αυτά ως Κύριος, περικρατείται ολοφάνερα πιά καί αδιάκοπα άπό πιστή καρδιά, ενώ είναι άπερίληπτος. Άν ένας βασιλιάς θνητός καί όλιγοχρόνιας αρχής ερχόταν νά χτυπήσει στο σπίτι κάποιου καί νά μπει μέσα καί νά φάει καί νά πιει μαζί του σάν ομοτράπεζος καί όμοδίαιτος, αυτό πολύ εύλογα θά έδινε σ' εκείνον πού τον δέχτηκε δόξα καί τιμή καί αγαλλίαση, ευχαρίστηση καί παρηγοριά πολύ μεγάλη. Άν τώρα ό αιώνιος Βασιλιάς καί Κύριος τών πάντων καί Δημιουργός αισθητών καί νοητών εισέλθει χωρίς θόρυβο όχι στο σπίτι, αλλά στήν καρδιά κάποιου έλεημένου άνθρωπου, όχι γιά νά απολαύσει τά αγαθά πού είναι μέσα στήν καρδιά, αλλά γιά νά μεταδώσει στήν ψυχή ουράνια δύναμη καί παρηγοριά ύπερκόσμια καί δόξα υπερφυσική καί διαρκή, τί νομίζεις ότι θά νιώθει εκείνος πού Τον δέχθηκε; Καί πόσο θά χαιρείται, καί πόση ευφροσύνη καί ηδονή καί ευτυχία θά έχει; Πάρα πολύ μεγάλη καί θαυμαστή. Είναι πράγματι θαύμα αφάνταστο, πώς Αυτός πού γεμίζει τά πάντα καί πού βρίσκεται πάνω άπ' όλα, κάνει τήν ανθρώπινη καρδιά κατοικία Του καί ναό Του αιώνιο.

72. Ό Θεός πού πρόσταξε νά λάμψει φώς άπό τό σκότος²⁸³, λάμπει μέσα στις καρδιές τών πιστών καί τις κάνει νά λάμπουν άπό χαρά. Η αγάπη τού Θεού έχει πλημμυρίσει μέσα στις καρδιές τους μέ τό Άγιο Πνεύμα πού δόθηκε σ' αυτούς ως αρραβώνας²⁸⁴. Ό Θεός έξαποστέλλει τό Πνεύμα

281. Ήσ. 66, 1.

282. Δαν. 7, 10.

283. Β' Κορ. 4, 6.

284. Ρωμ. 5, 5.

τοῦ Υἱοῦ Του στις καρδιές τους κι Αυτό κράζει: «Ἄββᾶ, Πατέρα!»²⁸⁵. Ἐτσι ενώνονται μέ τον Κύριο —ένωση αληθινά θαυμαστή!— και γίνονται ένα πνεῦμα οἱ πιστοί μέ τό Θεό²⁸⁶. Ἄραγε ποιο φτάνει κάπως στήν αἴσθηση τῆς χάρης ὅσων εἶπαμε;

73. Οἱ πιστοί γίνονται κληρονόμοι Θεοῦ, συγκληρονόμοι Χριστοῦ²⁸⁷, χριστοί δεύτεροι κατά κάποιο τρόπο και κοινωνοί θείας φύσεως²⁸⁸, πράγμα πού υπερβαίνει κάθε νοῦ και ξεφεύγει ἀπό κάθε διάνοια, και ἀπό αὐτό γίνονται καθαρὰ υἱοί Θεοῦ και θέσει θεοί κατά χάρη. Και θεωροῦν και πάσχουν —ή ορθότερα, απολαμβάνουν— κατά τρόπο υπερφυσικό τά ὑπερκόσμια, ἐκεῖνα τά ὅποια μάτι δέν εἶδε και αὐτί δέν ἀκουσε και δεν τά συνέλαβε ἀνθρώπινη καρδιά²⁸⁹ πού δέν ξεπέρασε τό ἐπίπεδο τῆς φύσεως. Δόξα στήν ἀχώρητη στο νοῦ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Πατέρα, τῆς Τριάδος, πού μάς ἀγάπησε πραγματικά ἀπό ἀφατη και ὑπερουράνια ἀκρα ἀγαθότητα.

Κάθε πιστός ἔχει τιμηθεῖ υπερβολικά ἀπό τό Θεό.

74. Ὅ,τι γεννήθηκε ἀπό τό Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα²⁹⁰, σύμφωνα μέ τό λόγο τοῦ Χριστοῦ. Τί ἀνυπέβλητη χάρη! Και τι ἀνέκφραστη δωρεά! Ὁ Θεός κτίζει τον ἄνθρωπο μέ τόσο πολλά θαυμαστά χαρίσματα ἄλλ' ὅμως τό δημιουργημα εἶναι ἀπό τή φύση του ἀπλό κτίσμα. Ἄλλά ἀπό υπερβολική μεγαλοδωρία, ὁ πανεύσπλαχνος Κύριος, ἡ ὑπερούσια και παντοδύναμη Τριάδα, ἀφού ἔδωσε στο κτίσμα τή χάρη τοῦ ἀκτιστοῦ Πνεύματος, ἐνώνει ολότελα και ὅσο δέν μπορεῖ κανεῖς νά φανταστεῖ, τον ἄνθρωπο μέ τον εαυτό Του, τον θεοποιεῖ, τον κάνει υἱό Του και πνεῦμα. Σχετικά λέει: «Ἐγώ εἶπα, εἴστε θεοί και υἱοί τοῦ Υἱοῦ τοῦ ὄλοι»²⁹¹. Κι ἔχει γραφεῖ γιά τό Θεό: «Ἐβγαλε πρόσταγμα πού ποτέ δέ θά ἀκυρωθεῖ»²⁹² και: «Ὁ Κύριος ἔκανε ὅλα ὅσα θέλησε»²⁹³ και: «Ἡ βουλή τοῦ Κυρίου μένει ἀσάλευτη στον αἰῶνα και οἱ λογισμοί τῆς καρδιάς Του σέ γενεές γενεών»²⁹⁴, γιατί ἡ φύση Του εἶναι ἀμετάβλητη και ἀναλλοίωτη. Γι' αὐτό ὁ ἐνυπόστατος Λόγος Του ἦρθε και μάς ἔφερε τό λόγο Του και τό πρόσταγμα Του και τή θέληση Του και τή βουλή Του ὡς ἀγγελιοφόρος αὐτῆς τῆς μεγάλης και θαυμαστῆς υπερφυσικῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ²⁹⁵. Εμφυσά λοιπόν στους μαθητές Του τό Πνεῦμα²⁹⁶ και ἀναγεννώντας τους ἔτσι πνευματικά τούς ἀναδεικνύει μυστικά πνεύμα και τούς κάνει υἱούς τοῦ Θεοῦ. Γιατί ὅσοι καθοδηγούνται ἀπό τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, αὐτοί εἶναι υἱοί τοῦ Θεοῦ²⁹⁷, κι ἀφού εἶναι υἱοί Θεοῦ, ἀρα εἶναι και θεοί, γιατί ὅ,τι γεννιέται ἔχει ἀναγκαστικά τή φύση ἐκείνου πού τό γέν-

285. Γαλ. 4, 6.

286. Α' Κορ. 6, 17.

287. Ρωμ. 8, 17.

288. Β' Πέτρ. 1, 4.

289. Α' Κορ. 2, 9.

290. Ἰω. 3, 6.

291. Ψαλμ. 81, 6.

292. Ψαλμ. Η8, 6.

293. Ψαλμ. 134, 6.

294. Ψαλμ. 32, 11.

295. Ἡσ. 9, 6.

296. Ἰω. 20, 22.

297. Ρωμ. 8, 14.

νησε. Γι' αυτό και ο Σωτήρας διδάσκει τους μαθητές Του να ονομάζουν τό Θεό Πατέρα²⁹⁸, άφοϋ είναι κοινωνοί τοϋ Πνεύματος. Μέ αυτό τον τρόπο ή Άγια Τριάς κάνει τους πιστούς θεούς και υιούς και πνεύματα, υπερκαλύπτοντας υπερβολικά κάθε δωρεά, οσοδήποτε θαυμαστή, πού θά μπορούσε κάποιος να φανταστεί. Αμήν.

Στο χωρίο «Άνοιξε τά φτερά Του και τους δέχτηκε και τους πήρε πάνω απή ράχη Του»²⁹⁹.

75. Πρόσεξε, προσπάθησε να νιώσεις μέ τή νοερή αίσθηση αυτά πού θά πώ τώρα. Και ξέρω πολύ καλά ότι θά εκπλαγείς και θά γεμίσεις από πνευματική χαρά ή ίσως από θεία ηδονή. Λέει τό Άγιο Πνεύμα μέ τό στόμα τού Δαβίδ: «Έσύ πού κάθεσαι επάνω στά Χερουβείμ, φανερώσου»³⁰⁰ και άλλου: «Έσύ πού βλέπεις τις αβύσσους, πού κάθεσαι επάνω στά Χερουβείμ»³⁰¹ και ακόμη: «Κάθισε επάνω στά Χερουβείμ»³⁰². Μέ τούς πιστούς λοιπόν τί γίνεται; Τί υπερβολικά μεγάλη απόσταση μεταξύ αυτών και τών Χερουβείμ! Ο Θεός δεν κάθεται μόνο επάνω στους πιστούς, όπως ή όρνιθα πάνω στους νεοσσούς της, ζωογονώντας, περιθάλλοντας και φυλάγοντας μας και νιώθοντας θαυμαστή χαρά για μάς. Άλλά —τί έκπληξη για τό περιεχόμενο τής θείας αγάπης!— ακόμη και πάνω στον εαυτό Του μάς βάζει, και κάνει τον εαυτό Του ένα είδος παράδοξο όχημα πάνω από έννοια, από τήν περίσσεια τής άπειρης αγάπης Του προς εμάς. Και μάς φρουρεί μέ ασφάλεια και μάς οδηγεί απεριγράπτα σέ άρρητα και ύπερκόσμια πράγματα τής ύπερουράνιας ζωής. Κι έτσι μάς προετοιμάζει για τήν ύπερουσία τρυφή και τήν απεριγράπτη ειρήνη και ανάπαυση και τήν ένθη και πνευματική χαρά και αγαλλίαση και τήν ανάλογη ηδονή. Γιατί λέει και ο πανίερος Μωσής μέ τήν έμπνευση τού Πνεύματος: «Άνοιξε ο Θεός τά φτερά Του και τούς δέχτηκε και τούς πήρε πάνω στή ράχη Του»²⁹⁹. Τί άφατη αγάπη! Και μόνο τό ότι άπλωσε τά φτερά Του και δέχτηκε τούς πιστούς κι έτσι έγινε λαμπρό φορείο τους, είναι πραγματικά ανώτερο από τή χερουβική άξια και προξενεί μεγάλη και ανέκφραστη αγαλλίαση. Τό ότι όμως τούς πήρε και τούς έβαλε πάνω στή ράχη Του κρύβοντας τους εκεί, κατά τον θείο Δαβίδ³⁰³, αυτό ούτε χερουβικός νους μπορεί να τό δει και να τό υμνήσει επάξια. Γιατί όπως είναι ασύλληπτη ή μεγαλοσύνη Σου, έτσι είναι και τό έλεος Σου, Αγία Τριάς· δόξα Σοι.

76. Τό σχήμα τών μοναχών και οί υποσχέσεις πού τό συνοδεύουν και ο μοναχικός βίος απαιτούν νού μοναχικό. Αυτό μόνο ο Θεός τό ενεργεί και τό πραγματοποιεί μέ τήν επικτητή και κατά τούς κανόνες εργασία τού μοναχού. Τό ενεργεί μέ τή μετάδοση τής ζωοποιού χάρις· τό πραγματοποιεί μέ

298. Ματθ. 6, 9.

299. Δευτ. 32, 11.

300. Ψαλμ. 79, 2.

301. Ψαλμ. 98, 1.

302. Ψαλμ. 17, 11.

303. Ψαλμ. 90, 4.

τῆ θεωρία τῆς ἑνοειδοῦς και μονοειδοῦς παντοκρατορικῆς βασιλείας και δόξας Του. Γιατί ἄλλος ἄλλος εἶναι ὕψιστος, ανεξάρτητος και ἀνόμιος ἀπ' ὅλα με ἀσύγκριτη ὑπεροχή, ἄλλος κατ' ἐξοχὴν δυνατός, πού με τὴ μέθεξη Του γίνονται δυνατὰ τὰ πάντα, ἄλλος ἀληθινὰ σοφός, ἀπὸ τον ὅποιο προέρχεται ὡς δωρεὰ ὅλη ἡ σοφία τῶν σοφῶν, ὁ ἄλλος πού ὑπάρχει ἀληθινὰ και προαιώνια και εἶναι γι' αὐτὸ ὅλων τῶν ὄντων ὁ ἀναμφισβήτητος Ποιητὴς και Δημιουργός. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔχει λεχθεῖ δικαιολογημένα και πολὺ ὀρθὰ τό, «ὅλα ὑπάρχουν ἀπὸ Αὐτὸν και μέσω Αὐτοῦ και Αὐτὸν ἔχουν σκοπὸ τους. Σ' Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες.»³⁰⁴.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἔτσι, και ὅλα γενικὰ τὰ ἀγαθὰ και τὰ καλὰ ἐξ ὀλοκλήρου ἔχουν τὴν ὑπαρξὴ τους ἀπὸ τὸ Θεὸ και ἀπὸ Αὐτὸν συντηροῦνται και συγκρατοῦνται και σ' Αὐτὸν ἀποβλέπουν και τον ἔχουν σάν τέρμα. Κι ἐκείνους πού χρησιμοποιοῦν αὐτὰ ὅπως πρέπει, τοὺς ἐνώνουν και τοὺς συνδέουν μέ τὸ Θεὸ, πού εἶναι θὰ λέγαμε πατέρας τῆς ἀγαθότητας, τῆς ἀγάπης, τῆς φρονήσεως, τῆς σοφίας, τῆς γνώσεως, τῆς θεωρίας, τῆς πρέπουσας πράξεως, τῆς θεώσεως, και βέβαια τῆς θείας ἡδονῆς και τῆς ἀκόλουθης ἀγίας χαρὰς και τῆς ὑπερουράνιας εἰρήνης και τοῦ φόβου πού γεννᾷ ἡ εὐλάβεια: ἐπίσης τῆς ἰσχύος και τῆς βουλῆς, τῆς εὐσεβοῦς ζωῆς και ἐμπειρίας και ὅλων, ὅσα ἀρμύζουν στὴ λογικὴ φύση και τὴν εὐχαριστοῦν και τῆς προξενοῦν δόξα και τὴν ευφραίνουν και τὴν ὁμοιώνουν μέ τὸ Θεὸ και τὴ θεοποιοῦν. "Ἄν, ὅπως εἶπαμε, κάθε καλὸ και ἀγαθὸ προέρχεται μόνο ἀπὸ τὸ Θεὸ, φέρεται ἀστοχα ὁ ἐραστής τῶν καλῶν και ἀγαθῶν πού χωρίζεται και ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ, τὴν πηγὴ και τὴ ρίζα ὅλων τῶν καλῶν και ἀγαθῶν. Και οὔτε θὰ ἔχει ὀπωσδήποτε κανένα ἀπὸ τὰ φύσει καλὰ και ἀγαθὰ, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ἀπρεπα ἀπὸ Αὐτὸν πού γέννησε και συγκρατεῖ και στηρίζει ὅλα τὰ καλὰ και ἀγαθὰ. Ἄλλὰ και ὀποιοδήποτε καλὸ και ἀγαθὸ νομίζει ὅτι ἔχει, δὲ θὰ εἶναι ἀληθινὰ καλὸ και ἀγαθὸ, ἀλλὰ φοβερὴ πλάνη και ἐμπαιγμός. Τὸ ἀπαραίτητο λοιπὸν εἶναι νὰ μένει κανεὶς κοντὰ στο Θεὸ μόνο μέ ὅλη τὴν προθυμία του και νὰ μελετᾷ μέ ζήλο μόνο τὸ νόμο Του και νὰ εἶναι προσηλωμένος σ' αὐτόν. Μόνο ἔτσι μπορούμε νὰ ἐπιτύχομε γνήσια δόξα και ἀνόθευτη ἡδονὴ και ἀπειρο και ἀμετακίνητο πλοῦτο και γενικὰ νὰ ἔχομε ὅλη αὐτὴ τὴ σειρά τῶν καλῶν και ἀγαθῶν πού εἶπαμε ἄλλὰ και Αὐτὸν τὸ Θεὸ θὰ ἔχομε κατὰ θαυμαστὸ τρόπο νὰ κατοικεῖ και νὰ περπατεῖ μέσα μας³⁰⁵ και θὰ ἀπολαύσομε ὑπερκόσμια ὄντως πράγματα, ἀθέατα και ἀνήκουστα στις ἐξωτερικὲς αἰσθήσεις. Κι ἔτσι θὰ ζήσομε μέ τρόπο ἑνοειδῆ και μοναχικό, μέ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

77. Ὄταν ἡ γεμάτη Πνεῦμα καρδιά ταπεινοφρονεῖ και ἔχει ἡσυχὸ τρόπο ζωῆς και δέχεται τὴν ἐνέργεια τῆς χάρης, τότε ὁ νοῦς, ἔχοντας εὐτυχήσει νὰ ἐνωθεῖ μέ τὴ θεία ἀλήθεια, γίνεται θεατὴς πολλῶν θείων θεαμάτων και μύστης ὑπερκοσμίων ἀρρητῶν και θεωρεῖ τον εαυτό του σάν κάποιον νεοφερ-

304. Ρωμ. 11, 36.

305. Β' Κορ. 6, 16.

μένο και περαστικό επισκέπτη ανάμεσα στά όντα και τρυφά και απολαμβάνει ολοφάνερα μέ τη χάρη του Πνεύματος πράγματα πάνω άπό νοϋ και ολότελα πέρα άπό διάνοια. Και μέ λίγα λόγια, συχνά φαντάζεται και τό Θεό κατά τρόπο παράδοξο και φτάνει σέ καταστάσεις- εκπλήξεως και έκστάσεως προς τό Θεό και ανυψώνεται προς τή θέωση —πάθος μακάριο όσο τίποτε άλλο— μέσα σέ σιωπή και όραση και υπερφυσική ερωτική κατοχή, μέ τήν ώθηση και τήν όρμή του ζωοποιού και φωτιστικού Πνεύματος, μέ τή δύναμη του Ίησοϋ Χριστού του Κυρίου μας. Αμήν.

78. Εκείνος πού φροντίζει νά ασχολείται μόνο μέ τό Θεό και κατά κάποιον τρόπο νά κατοικεί σ' Αυτόν και πού Τον βλέπει ζωντανά και μέ τό φωτισμό του Πνεύματος νά περπατεί και νά κατοικεί μέσα του, αυτός έφτασε φανερά τή θεία εντολή του Κυρίου μας Ίησοϋ πού λέει: «Μείνετε μέσα σ' έμένα κι έγώ σ' εσάς»³⁰⁶· ενώθηκε έτσι μέ τρόπο παράδοξο μέ τό Θεό και νεκρώθηκε θαυμαστά και μακάρια μαζί μέ τον Ιησού κι έγινε εργάτης σωστός των εντολών του Σωτήρα. Γιατί Αυτός είπε: «Όποιος μένει σ' έμένα κι έγώ σέ αυτόν, αυτός δίνει πολύ καρπό»³⁰⁷, δηλαδή αρετές. "Όποιοσδήποτε λοιπόν θέλει νά προκόβει θεοφιλώς στις αρετές, ας βιάζει τον εαυτό του μέ τή θεωρία και τήν προσευχή και τήν υψηλότερη μελέτη νά μένει και νά προσκαρτερεί μέ όλη του τή δύναμη στο Θεό, γιά νά δει ό Θεός τον ιερό αγώνα τής ψυχής και νά κλίνει τούς ουρανούς —ώ του θαύματος!— και νά φανερωθεί ολότελα απροσδόκητα νά περπατεί και νά κατοικεί μέσα στην ίδια τήν ψυχή, γιά νά κάνει τό μέτοχο του ν' απολαύσει κάθε είδους αγαθά και καλά και νά εύαρεστήσει στο Θεό εκπληρώνοντας τις άγιες εντολές Του. Γιατί Αυτός είναι πού είπε: «Χωρίς έμένα δέν μπορείτε νά κάνετε τίποτε»³⁰⁷, ακόμη κι άν νομίζετε πώς κάτι τάχα κάνετε.

79. Αν δέν πρέπει νά κρύβει κανείς τό θησαυρό, ούτε και τή σοφία, αλλά νά τά χρησιμοποιεί γιά τήν κοινή ωφέλεια άπό αγάπη, είναι πρόδηλο σίγουρα ότι και τή σχετική μέ τό Θεό νοερή εργασία και θεωρία και ανάταση δέν πρέπει κανείς νά τήν κρατεί άγραφη μέσα στο νοϋ του, αλλά και στή γραφή νά τήν παραδίδει και νά τή σημειώνει γιά χάρη τής κοινής ωφέλειας άπό αγάπη. Ό άνθρωπος είναι ζώο λογικό, δεκτικό νοϋ και γνώσεως. Γι' αυτό λοιπόν όταν σκέφτεται περί Θεού όσα επακολουθούν άπό τήν πίστη προς Αυτόν, τότε αποκτά οπωσδήποτε θείο και κατάλληλο νοϋ και μπαίνει ακολούθως θαρραλέα μέ γνώση στην περιοχή των ιερών εντολών. Χρειάζεται πολύ τότε γι' αυτά κατάλληλο βοηθό τό Θεό και συνεργό, ή μάλλον υποστηρικτή, γιά νά πώ αρμοδιότερα, κι έτσι προσεύχεται πυκνά μέ δάκρυα ζητώντας άπό τό Θεό τήν ευχέρεια στις εντολές Του. Και όταν ό θεός ευδοκήσει νά σπλαχνιστεί εκείνον πού τον παρακαλεί, όπως ό πατέρας σπλαχνίζεται τό παιδί του³⁰⁸, τότε, ώ του θαύματος! έκχύνει άπό τό Πνεύμα Του στην καρδιά του κι έτσι τον κινεί σέ θερμές άγαπητικές διαθέσεις προς Αύ-

306. 1ω. 15, 4.

307. 1ω. 15, 5.

308. Ψαλμ. 102, 13.

τόν. Και τοῦ παρέχει παρρησία ὅπως ὁ πατέρας στο παιδί του, μέ τρόπο πού δέν μπορεί κανένας να εκφράσει, σάν αρραβώνα μ' εκείνη τη ζωοποιοῦ ἐκχυση και ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος στο μέτοχο Του, και τον γλυκαίνει υπερβολικά και τόν ευεργετεί, τον ταπεινώνει και μέ ἄλλο τρόπο τον υψώνει μέ δόξα και τιμή μέσω τῆς ενώσεως μαζί του και τόν οδηγεί σέ σφοδρές ερωτικές πυρπολήσεις, ὥστε ὅσο και δι,τι βλέπει γύρω ἀπό τό Θεό, νά τό θεωρεῖ αληθινά δικό του. Ὅπως και γενικά, τά λαμπρά ιδιώματα τοῦ Πατέρα, ὁ πλοῦτος και ἡ δόξα και ἡ ἰσχύς και τό κάλλος και ἡ σοφία και ἡ ἐξουσία και ὅλη ἡ λαμπρότητα και ὅλα τά αγαθά και τά καλά και δόξα και ἐπαινος, εἶναι ἐκ φύσεως σάν τρυφή και καύχημα και χαρά τοῦ υιοῦ. Ὅταν λοιπόν μέ τή φυσική θεωρία ἡ ψυχή φτάσει στή μετοχή τοῦ Πνεύματος, και αυτό εἶναι τό νά θεωρεῖ μέσα στο θεό τήν Τριάδα, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Μέγας Βασίλειος, τότε πράγματι βλέπει τό Θεό ὡς εραστή υπερβολικά σφοδρό και αληθινά πατέρα δικό του και ἀντίστοιχα ὅσα εἶναι τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι δικά του, μέ τόν τρόπο πού εἶπαμε, και ἀρκεῖται μόνο στο νά φαντάζεται τό Θεό μέ ἀπλότητα και χαίρεται υπερβολικά και ἀγάλλεται μέ τή χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

Ποια εἶναι ἡ κυρίως ἡδονή.

80. Νομίζω ὅτι κανένας πού γνωρίζει ξεκάθαρα τά πράγματα δέν ἀνοεῖ πῶς ἡδονή λέγεται κυρίως αυτό πού δέν κατηγορεῖται ἀπό τή φύση και τή λογική και πού ἡ ἐνέργεια του διαρκεῖ πολύ και γεμίζει τήν καρδιά ἀπό χαρά και ευφροσύνη και μετά τήν εκπλήρωση του, πράγμα βέβαια πού δέ συμβαίνει διόλου μέ τήν ἡδονή τῆς σάρκα, ἡ ὁποία εἶναι φαινομενική και ὄχι κύρια ἡδονή. Ἄς ζητήσει λοιπόν καθέννας πού ἐπιθυμεῖ τήν καθαρῆ και μόνιμη νοερή και πνευματική ἡδονή, και δέ θά σφάλει, ἀλλά μάλλον θά ἀνεβεῖ εὐκόλα τό λογιστικό του ἀπό τά ἐπίγεια στά ουράνια, και ἔπειτα και ὅλη ἡ ψυχή του. Γιατί αὐτή εἶναι ἡ αληθινή και κυρίως καρδιακή ἡδονή, ἡ ἀμεταμέλητη και γνήσια, πού ἀρμόζει σέ λογική ἀθάνατη ψυχή και διαμένει αἰωνίως, φωτεινή, ἀείροη και ἀκατάκριτη, ἡ μάλλον ευκαταία και μακαριστή, ἀθόρυβη σύνοικος στους Ἁγίους ὅλων τῶν αἰώνων, εἰρηνική, ωφέλιμη, παρρησιαστική, λαμπρυντική, ευπρόσωπη, θεόφρων, διαυγής, παρηγορητική, γεμάτη χαρά και ὅταν ενεργεῖται και μετά. "Ἄν ἔχεις δοκιμάσει αὐτή τήν ἡδονή νοερά και πνευματικά, ἀπό ἐμπειρία θά συμφωνήσεις ἀσφαλῶς μέ ὅσα γράψαμε. "Ἄν ὅμως ὄχι ἀκόμη, κράτησε τουλάχιστον μέ τήν πίστη ὅσα εἶπαμε.

Για τή σαρκική ἡδονή.

81. Ἡ μή νοερή και πνευματική, ἀλλά σαρκική ἡδονή, λάθος ἔχει και

τό όνομα ακόμα τής ηδονής. Άφοϋ φέρνει όταν εκτελεστεί πικρή μεταμέλεια, είναι φανερό ότι ψεύτικα λέγεται ηδονή. Είναι νόθη και ξένη στή λογική ψυχή, άλογη, αγενής, νωθρή, σκοτεινοχαρής, θορυβώδης, ενοχλητική, πρόσκαιρη και γρήγορα μαραίνεται. Όταν δηλαδή γεράσει τό σώμα, και χωρίς νά θέλει αναχωρεί γεμάτη ντροπή. Άξιοκατάκριτη, άθλια, δύσχηστη, αιχμάλωτη, γεμάτη καταφρόνηση, βρωμερή, βλακώδης, απρόσωπη, απελπιστική, απερίσκεπτη, προκαλεί μετά τήν τέλεση της μαύρη λύπη στο δράστη και εκτελεστή της. Άν έχεις πέσει σ' αυτήν, γνωρίζεις οπωσδήποτε ότι είναι αλήθεια τά παραπάνω. "Άν πάλι έχεις φυλαχτεί από αυτή μέ τό χέρι τού Θεού, πίστεψε ως αληθινά τά λόγια μου και γνώριζε δι τήν θεία ένδοξη καρπό ζωής.

82. Κατέχω φώς πνευματικό πού λάμπει συνεχώς και ζωή ύπερκόσμια, θεία τροφή και τρυφή, παράδοξες ανατάσεις και εφέσεις και ενώσεις και απολαύσεις τής τρισυπόστατης Θεότητας και ανέκφραστες άγαπητικές διαθέσεις μέ τον Ιησού Χριστό τον Κύριο τών πάντων. Άλλά άλοίμονο στή δυστυχία και στήν αφροσύνη μου! Άλοίμονο για τό κακό τής μορίας μου! Ό νους μου πού μέ αυτό τόν τρόπο έγινε από τή χάρη ύπερουράνιος, ενίστε άπατάται και κλίνει σέ πράγματα σφαλερά και γήινα και κοπρώδη και γεμίζει δυσωδία, άλοίμονο! Ποιος δέ θά απορησει και δέ θά θρηνήσει για τήν κατάντια μου και δέ θά παρακαλέσει από ευσπλαχνία για χάρη μου τόν ανείπωτα φιλόανθρωπο Θεό, για νά μου δοθεί μεγαλύτερη θεία δύναμη μέ τό ζωοποιό και φωτιστικό Πνεύμα, ώστε νά αποδιώκω ευκολότερα τόν πονηρό εχθρό διάβολο πού επιβουλεύεται τήν αγία και θαυμάσια ζωή μου! Όλοι οί αγιότατοι Άγγελοι και όλες οί ψυχές τών Δικαίων, προσευχηθείτε και παρακαλέστε τό Θεό για χάρη μου πού έχω χαμηλή και αναίσθητη διάνοια.

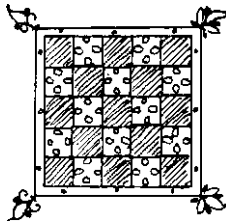
83. Θεέ μου, Θεέ μου· από Σένα δέν υπάρχει τίποτε ανώτερο, επειδή είσαι άπερίληπτος. Σύ είσαι τό πάν, ως Ποιητής τού παντός, και άπειρες φορές απείρως υπέρ τό πάν, ως ύπερούσιος. Κύριε μου, Κύριε, ή ανέκφραστη αγία ένωση και άρρητη ομόνοια τών έλεημένων Χριστιανών, δόξα Σοι. Πώς, ένώ σέ βλέπω, Δέσποτα, νά λάμπεις μέσα στήν καρδιά μου νύχτα και ήμερα, δέ βγαίνω πάντοτε έξω από τόν εαυτό μου από τήν υπερβολή τής χάρης, αλλά αμελώ και άναισθητώ απέναντι σέ τόσο μεγάλη δωρεά, Ύπερδύναμη; Άλοίμονο, πόσο αμαρτωλός είμαι!

"Άν γνώριζες ποιος είναι εκείνος πού μέ έδесе στήν αγάπη Του και μέ ποιόν μέ έδесе και μέ τί, αμέσως θά σέ καταλάμβανε έκπληξη και θά υμνούσες τόν ύπερούσιο Θεό και θά Τόν ευχαριστούσες υπερβολικά για τά ένδοξα πού πραγματοποίησε θαυμαστώσ λόγω τής αγαθότητας Του.

Άν εννοούσες πόσο μακριά είμαι από τό πρέπον στο αληθινό μυστήριο τού Χριστού, θά κυριεύσουν ακαριαία από έκπληξη και θά μού καταλόγιζες ραθυμία, αδράνεια και αμέλεια, για νά μήν πώ ολοφάνερη αναισθησία και ανοησία.

Εκείνο τον καιρό ό Ίησοϋς μίλησε και είπε: «Σ' ευχαριστώ Πατέρα, Κύριε τοϋ ουρανού και της γης, γιατί τά έκρυψες αυτά από τούς σοφούς και τούς συνετούς και τ' αποκάλυψες στους νηπίους· ναι, Πατέρα, αυτό ήταν πάντοτε τό θέλημα Σου»³⁰⁹.

Νά εύχεσαι για μάς και νά προσεύχεσαι μήν πάθομε στά λυπηρά τής ζωής τίποτε ξένο προς τήν πίστη μας πού νά είναι ανάξιο και για τό Θεό και για μάς· και συγχώρεσε με.

309. Ματθ. 11, 25-26.

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΤΗΛΙΚΟΥΔΗ*

Περί ήσυχαστικής τριβής

Αεν είναι δυνατόν νά μετανοήσει κανείς χωρίς ησυχία. Ούτε είναι δυνατόν μήτε ελάχιστα νά πλησιάσει τήν καθαρότητα χωρίς αναχώρηση από τόν κόσμο. Ούτε είναι δυνατόν, συναναστρεφόμενος και βλέποντας τούς ανθρώπους, ν' αξιωθεί κανείς τήν επαφή και τή θεωρία τού Θεού. Γι' αυτό όσοι κατόρθωσαν μέ τήν επιμέλεια τους νά μετανοήσουν γιά τά αμαρτήματα τους και νά καθαρθοῦν από τά πάθη τους και νά επιτύχουν τήν επαφή και θεωρία τού Θεού —πού είναι τό τέλος και ό σκοπός εκείνων πού ζούν σύμφωνα μέ τό θέλημα τού Θεού και ό αρραβώνας ας πούμε τής αιώνιας κληρονομιάς και τού Θεού—, μέ κάθε μέσο επιδιώκουν τήν ησυχία και θεωρούν απαραίτητο νά αναχωρούν από τόν κόσμο και νά αποφεύγουν τούς ανθρώπους μέ δλη τή διάθεση τής ψυχής τους. Και τότε στήν ησυχία, άρχή τους είναι τό πένθος, ή άυτομεμψία, ή άυτοκαταδίκη, μέ τά όποια τό πένθος γίνεται καθαρότερο· αγρυπνίες, ορθοστασίες, εγκράτεια και κόπος σωματικός, τά όποια έχουν κοινή κατάληξη τή ροή δακρῶν από τά μάτια εκείνων πού φρονούν ταπεινά, μέ κατάνυξη βέβαια τής καρδιάς. Έτσι προσέχουν τήν κάθαρση και τήν επιτυχάνουν μέ τήν πρακτική αρετή. Τέλος όλων αυτών είναι ή ειρήνη τών λογισμών, όπως είπαμε δι τών προηγουμένων είναι ή ροή τών δακρῶν. Και τότε ό νους αρχίζει κατά φυσικό τρόπο νά εξετάζει προσεκτικά τις φύσεις τών δντων και νά κατανοεί τήν τέχνη τού Θεού και ν' αποκτά θείες έννοιες. Και κάνει έργο του τή θεωρία τής δυνάμεως, τής σοφίας, τής δόξας, τής αγαθότητας και τών άλλων ιδιωμάτων τού Θεού και εισχωρεί στα μυστικά τής Γραφής και γεύεται τά υπερφυσικά αγαθά και απολαμβάνει τις υπερκόσμιες χάρες και γίνεται δοχείο τής αγάπης τού Θεού. Έτσι κυριεύεται από θείο έρωτα και χαιρείται και εύθυμεί, γιατί έφτασε στό τέλος τών αρετών, δηλαδή στήν αγάπη τού Δημιουργού τών όλων, χωρίς νά παθαίνει σ' αυτά καμιά παραπλάνηση έστω και σάν υποψία. Βέβαια, ως άνθρωπος υποκείμενος σέ μεταβολές, υφίσταται ολισθήματα και άμαρτητικές ορμές και απρεπείς κινήσεις από πολλές αιτίες, αλλά πρέπει νά διορθώνει πάλι τόν εαυτό του, διώχοντας πέρα τήν απόγνωση και παίρνοντας φτερά από τήν ελπίδα τής θείας φιλανθρωπίας, απασχολούμενος μέ τά δάκρυα και τήν προσευχή και τά άλλα αγαθά πού είπα και έν-

*Ο Κάλλιστος Τηλικούδης ταυτίζεται μέ τον Κάλλιστο Άγγελικοῦδη. Βλ. σελ. 126.

τρυφώντας δυο είναι δυνατό στον θείο παράδεισο της αγάπης, χωρίς νά βλέπει πλέον τίποτε, οὔτε μορφή, οὔτε ὕλη, οὔτε σχήμα και γενικά τίποτε ἄλλο, ἔκτος ἀπό τὰ δάκρυα και τήν ειρήνη τῶν λογισμῶν και τήν αγάπη τοῦ Θεοῦ. Γιατί μέ αυτά αποφεύγεται ὁ κίνδυνος τῆς πλάνης και ὡς επιβράβευση ἔρχεται ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς πού ἔχει μετριοφροσύνη και νήψη και προσεύχεται στο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

Ὅταν κάθεται στο κελί σου, ὁ νοῦς σου νά ἔχει παρρησία προς τό Θεό μέ ταπεινώση. Τήν ταπεινώση νά τήν ἀντλεῖ ἀπό τήν ευτέλεια και τή μηδαμινότητά του· τήν παρρησία, ἀπό τήν ἀνυπέρβλητη αγάπη και ἀνεξικακία τοῦ Θεοῦ προς τον ἄνθρωπο. Ἐτσι ἡ ψυχὴ τιμᾷ τό Θεό, ὅταν, μέ ὅλη τή συναίσθηση τῆς ἀμαρτωλότητάς της, ἔχει θάρρος στή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ και παραδίδεται σ' αὐτή. Γι' αὐτό και ὁ ιερὸς Παῦλος διατάζει νά πλησιά-ζομε μέ παρρησία στο θρόνο τῆς χάριος¹. Γιατί ἡ παρρησία προς τό Θεό εἶναι πραγματικά τό μάτι τῆς προσευχῆς ἡ τό φτερό ἡ κάποια ὑπέροχη συνάφεια. Ὅχι δηλαδή νά ἔχει κανεῖς παρρησία επειδή εἶναι ἀγαθός —ἀπαγε! μακριά ἀπό σένα τέτοια σκέψη—, ἀλλά νά πάρει φτερά ἀπό τις θείες ἐλπίδες, μέ τό λογισμό τῆς ἀφατης φιλανθρωπίας και αγάπης και ἀνεξικακίας τοῦ Θεοῦ. Νά προσεύχεσαι λοιπόν μέ παρρησία και ταπεινό φρόνημα και νά σέ ζωογονοῦν ἀγαθές ἐλπίδες προς τό Θεό, σύμφωνα μέ ὅσα εἶπαμε, μέ τή χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

Πρέπει πάντοτε νά ἐπιδιώξεις μέ ἐπιμέλεια ἐκεῖνα πού κατευνάζουν τό σῶμα και ἐλευθερώνουν τό νοῦ ἀπό τήν ἐνόχληση. Αὐτά εἶναι· τροφή μετρημένη, πόση λίγη, ὕπνος σύντομος, ὀρθοστασία κατά τή δύναμη σου, γονυκλισίες ὅσες ἀντέχεις, ταπεινή ἐμφάνιση, ντύσιμο φτωχικό, λιγοστά λόγια, τὰ ἀπαραίτητα, χαμαικοιτία και τὰ λοιπά ὅσα δαμάζουν κάπως τό σῶμα. Μαζί μέ αυτά νά μεταχειρίζεσαι και ὅσα ξυπνοῦν τό νοῦ και τον βοηθοῦν νά προσκολλᾶται στο Θεό. Αὐτά εἶναι· ἀνάγνωση τῶν ιερῶν Γραφῶν και τῶν "Ἁγίων πού τις ἐξηγοῦν, κι αὐτή πάλι μετρημένη, ψαλμωδία μέ συναίσθηση, μελέτη τῶν λόγων τῶν Γραφῶν και τῶν θαυμαστῶν πού βλέπομε στήν κτίση, και προσευχή μέ τό στόμα μέχρις ὅτου ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος τήν κάνει νά βγει ἀπό τήν καρδιά· τότε πρόκειται γιά ἄλλη εορτή και εἶναι καιρός ἄλλης πανηγύρεως, πού δέ λέγεται μέ τό στόμα, ἀλλά ἐνεργεῖται μέσα στήν καρδιά μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος. Αὐτά νά τά ἐκτελεῖς ὅπως γράφω. Νά κλίνεις τὰ γόνατα ὅσες φορές μπορείς και στή συνέχεια νά κάθεται και νά προσεύχεσαι. Ὅταν κουραστεῖς στήν προσευχή, πήγαινε στήν ἀνάγνωση, ὅπως εἶπαμε, και κατόπιν ξαναγύρισε στήν προσευχή. Και ἂν κουραστεῖς πάλι στήν προσευχή, σήκω και ψάλε λίγο κι ἔτσι ξαναγύρισε πάλι στήν προσευχή. Και ἂν πάλι νιώσεις ἀκηδία, ἀσχολήσου μετρημένα μέ τή μελέτη πού εἶπαμε, και μετά πάλι συνέχισε τήν προσευχή.

1. Ἐβρ. 4, 16.

Κάνε και λίγο εργόχειρο, ως εμπόδιο τής άκηδίας, δπως έχεις ακούσει, άγιε, από τους Πατέρες. Πάντοτε σέ όλη σου τή θεάρεστη εργασία, από τό πρωί ως τό πρωί, νά προηγείται ή προσευχή. Όλα τά άλλα πού είπαμε χρησιμεύουν κατά τής άκηδίας στήν προσευχή. Γιατί όταν επισκεφθεί τό έλεος τήν ψυχή και ή χάρη τού Πνεύματος κάνει τήν προσευχή ν' αναβλύσει από τήν καρδιά δπως από πηγή, στο έξης ό νους ασχολείται μόνο μέ τήν προσευχή και τή θεωρία, απομακρύνοντας τον εαυτό του από όλα τά άλλα, και μόνο ή προσευχή και ή θεωρία είναι ή απόλαυση του στον παράδεισο τής θείας αγάπης.

Άπό όλα τά έργα αρετής ανώτερη είναι ή προσευχή γεννά τά δάκρυα τής μετάνοιας, βοηθά πολύ στήν ειρήνη τών λογισμών, ωθεί τόν άνθρωπο νά σκέφτεται μόνο τό Θεό πού είναι ή άκρα ειρήνη, γεννά τήν αγάπη τού Θεού. Αυτή μόνο καθαιρεί τό λογιστικό μέρος τής ψυχής μέ τό νά φαντάζεται τό Θεό, στον όποιο οφείλεται ή κάθαρση και τών Αγγέλων διασώζει τό έπιθυμητικό μέρος τής ψυχής καθαρό έναντι τού Θεού, γιατί καθώς συνδέεται και συνομιλεί μέ τό Θεό πού είναι άπειρα και υπερφυσικά αγαθός και καλός έκ φύσεως, προσκολλά όλη τήν επιθυμία τού ανθρώπου στο Θεό· επίσης καταπραύνει τόσο τό θυμικό, όσο πέφτει μπροστά στο Θεό και τόν ικετεύει και τόν παρακαλεί και ταπεινώνει τήν ψυχή μέ τόν τρόπο αυτό, γιατί βέβαια κανείς πού δέεται και παρακαλεί τό Θεό δέν έχει φρόνημα άταπεινώτω ή θυμώδες. Γι' αυτό μέ μιά λέξη, όλες τις δυνάμεις τής ψυχής και όλες τις ενέργειες, πρακτικές και νοερές, τις καθαιρεί ή καθαρή προσευχή και τις ανορθώνει, και μάλιστα όταν συνοδεύεται μέ τή θεωρία τού Θεού και τόν ακόλουθο θείο έρωτα, μέσα ατή ζωή και τήν άσκηση τής ησυχίας, δπως είπαμε πιο πρίν. Στο μέρος τής καρδιάς άπ' όπου αναβλύζουν τά δάκρυα, εκεί ας είναι στραμμένος και ας βλέπει ό λογισμός σου, κλίνοντας εντός σου μέ ατάραχη εισπονή, όταν προσεύχεσαι, και ας παραμένει εκεί δσο μπορεί περισσότερο. Γιατί τούτο είναι πάρα πολύ ωφέλιμο και προξενεί συνεχή και πολλά δάκρυα, αναιρεί τήν αιχμαλωσία τού νοϋ, φέρνει τή νοερή ειρήνη, γίνεται αφορμή προσευχής και συνεργεί στήν εύρεση τής καρδιακής προσευχής μέ τή βοήθεια τού Θεού και τή χάρη τού ζωοποιού Πνεύματος, στο όνομα τού Ιησού Χριστού τού Κυρίου μας.

Πρέπει νά γνωρίζεις, έσύ ό θεωρός και τών μυστικών θεαμάτων επόπτης και τρυφητής, ότι δπως έχομε τή δυάδα Θεός και άνθρωπος, έτσι είναι και δύο πένθη, είτε στο γένος θέλεις νά πεις είτε στή μορφή, και επομένως και δύο είδη δακρύων. Διαφέρουν μεταξύ τους πολύ τό ένα είδος από τό άλλο, άν και είναι και τά δύο καλά και θεοδώρητα και προξενούν τή θεία εύμένεια και κατά συνέπεια τή θεία κληρονομιά. Τά πρώτα έχουν τήν άρχή τους στον θεικό και πενθικό φόβο· τά δεύτερα, στή θεία αγάπη και τό Θεό. Τά πρώτα δέν ευφραίνουν τόσο πολύ, τά δεύτερα όμως ευφραίνουν ύπερβο-

λικά. Τά πρώτα είναι τών αρχαρίων, τα δευτέρα εκείνων πού φτάνουν στην τελειότητα με τή χάρη.

Οἱ εργασίες της ησυχίας είναι πέντε. Ἡ προσευχή, δηλαδή μνήμη ακατάπαυστη τοῦ Ἰησοῦ πού εισάγεται διά τῆς εισπνοῆς στήν καρδιά χωρίς οποιαδήποτε ἄλλη σκέψη, ἢ οποία κατορθώνεται μέ τή γενική εγκράτεια, στο φαγητό δηλαδή και στον ὕπνο και στις ἄλλες αισθήσεις μέσα στο κελί μέ ταπείνωση- ἢ ψαλμωδία κατά διαλείμματα· ἀνάγνωση ἀπό τά ιερὰ Ευαγγέλια και ἀπό τούς θείους Πατέρες και τά κεφάλαια περί προσευχῆς, και κυρίως τοῦ Νέου Θεολόγου, τοῦ Ησυχίου και τοῦ Νικηφόρου· μελέτη τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς μνήμης τοῦ θανάτου και τά ὅμοια- και λίγο εργόχειρο. Και πάλι επιστροφή στήν προσευχή, κι ας ἔχει τούτο δυσκολία, ὡσπου νά συνηθίσει ὁ νοῦς νά σταματά τήν περιπλάνηση του μέ τή μνήμη τοῦ Κυρίου και μέ τήν ἀδιάκοπη κλίση του στήν καρδιά πού ἔχει πόνο. Αὐτή εἶναι ἡ εργασία τών αρχαρίων μοναχών πού θέλουν νά ζήσουν στήν ησυχία. Ἐνας τέτοιος λοιπόν οφείλει νά μὴ βγαίνει συχνά ἀπό τό κελί του και νά ἀποφεύγει νά συνομιλεῖ και νά βλέπει οποιονδήποτε, ἔκτος ἂν εἶναι μεγάλη ἀνάγκη, ἀλλά και τότε μέ προσοχή και προφύλαξη και σπάνια. Γιατί αὐτά φέρνουν διασκορπισμό ὄχι μόνο στους αρχαρίους, ἀλλά και σ' αὐτούς πού πρόκοψαν ἤδη.

Στήν προσευχή πού γίνεται μέ προσοχή, χωρίς δηλαδή καμιά ἄλλη σκέψη, μέ τό «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Τίε τοῦ Θεοῦ» ὁ νοῦς, ολότελα ἄυλα και ἀλάλητα, υψώνεται προς αὐτόν τον μνημονευόμενο Κύριο, ἐνώ μέ τό «ἐλέησόν με» γυρίζει προς τον εαυτό του, μὴ ἀνεχόμενος νά μὴν προσεύχεται και γιά τον εαυτό του. Ὅταν ὁμως μέ τήν πείρα προκόψει στήν ἀγάπη, τότε μέ μόνο τό πρώτο υψώνεται προς τον Κύριο, ἀφοῦ ἔλαβε πληροφορία γιά τό δεύτερο. Γι' αὐτό οἱ Πατέρες δέ φαίνονται ὅτι παρέδωσαν πάντοτε ολόκληρη τήν ευχή. "Ἄλλος τήν ἀναφέρει ολόκληρη, ὅπως ὁ Χρυσόστομος- ἄλλος —ὅπως ὁ Παῦλος—, τό «Κύριε Ἰησοῦ» μέ τήν προσθήκη «μέ τό "Ἅγιο Πνεῦμα»², ὅταν δηλαδή ἡ καρδιά δεχτεῖ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μέ τή δύναμη τῆς ὁποίας και προσεύχεται, πράγμα πού χαρακτηρίζει ἐκείνους πού ἔχουν προκόψει ἀλλά δέν ἔφτασαν ἀκόμη στήν τελειότητα, τῆς ὁποίας χαρακτηριστικό εἶναι ὁ φωτισμός. Ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέει: «Μέ τοῦ Ἰησοῦ τό ὄνομα μαστίγωνε τούς ἐχθρούς», καί: «Ἡ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ ας ἐνωθεῖ μέ τήν ἀναπνοή σου», καί ἔκτος ἀπό τό «Ἰησοῦ» δέν προσθέτει τίποτε ἄλλο. Επιτρέπεται ὁμως καί στους αρχαρίους νά προσεύχονται νοερά ἄλλοτε μέ ὅλα τά λόγια τῆς προσευχῆς καί ἄλλοτε μέ ἓνα μέρος, ὅπως εἶπαμε- νά μὴν κάνουν ὁμως συνεχῆ ἐναλλαγῆ, γιά νά μὴ διασπάται ὁ νοῦς. Μέ τήν ἐπιμονή στή μέθοδο τῆς καθαρῆς προσευχῆς πού εἶπαμε, ἂν καί συμβαίνει νά μὴ γίνεται ἐντελῶς καθαρῆ, γιατί ἐμποδίζουν διάφορες ἐμπα-

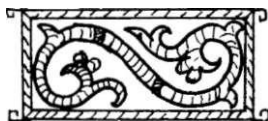
2. Α' Κορ. 12, 3.

θεῖς εντυπώσεις και λογισμοί, ὁ αγωνιζόμενος αποκτά την ἔξη της αβίαστης προσευχῆς μέ τό νά παραμένει ὁ νους μέσα στήν καρδιά και νά μήν εισάγεται εκεί βίαια μέ τήν εισπνοή κι ευθύς πάλι νά ξεφεύγει ἔξω, ἀλλά νά παραμένει εκεί ἀπό ἄπονος του και νά προσεύχεται. Και αυτό είναι και ονομάζεται καρδιακή προσευχή. Προηγείται ἀπό αυτήν κάποια θέρμη μέσα στήν καρδιά, ἡ ὅποια διώχνει τά ἐμπόδια πού υπήρχαν πρωτύτερα και ἐμπόδιζαν τήν προσευχή νά ἐκτελεῖται τελείως καθαρά, κι ἔτσι ὁ νους προσεύχεται παραμένοντας ανεμπόδιστα μέσα στήν καρδιά. Μέσα σέ αυτή τή θέρμη και τήν προσευχή γεννιέται στήν καρδιά ἡ ἀγάπη προς τον μνημονευόμενο Κύριο Ἰησοῦ, πού κάνει ν' αναβλύσουν ἀφθονα γλυκά δάκρυα ἀπό τον πόθο τού Ἰησοῦ πού μνημονεύεται.

Γιά νά αξιωθεῖ λοιπόν κανεῖς αυτά και οσα ακολουθοῦν, πού δέν είναι ἡ ὥρα νά τ' αναφέρομε, πρέπει νά φροντίζει ὅπως εἶπαμε νά μή χάνει ποτέ τό φόβο τού Θεοῦ, μαζί μέ τή μνήμη τού Ἰησοῦ μέσα στήν καρδιά και ὄχι μόνο ἐπιφανειακά, γιά ν' ἀποφεύγει ἔτσι εύκολα ὄχι μόνο τά πονηρά ἔργα, ἀλλά και τούς ἐμπαθεῖς λογισμούς και νά προκόψει και νά λάβει πληροφορία ἀπό ἐδῶ τῆς ἀγάπης τού Θεοῦ προς αυτόν. Μόνο ας μή ζητά τή φανέρωση Του, γιά νά μή δεχτεῖ εκείνον πού είναι σκότος και υποκρίνεται ὅτι είναι φῶς. Ὅταν δηλαδή ὁ νους βλέπει φῶς ἐνώ δέν τό ζητά, νά μήν τό παραδέχεται, μήτε ὁμως νά τό ἀπορρίπτει ἄς ἔρωτα εκείνον πού μπορεῖ νά τού ἐξηγήσει, γιά νά μάθει τήν ἀλήθεια. Και ἂν μὲν βρει εκείνον πού θά τον διδάξει, ὄχι ὅπως μόνο ἀπό τή Γραφή ἔχει μάθει ἀλλά καθῶς και ὁ ἴδιος ἔπαθε τό μακάριο φωτισμό, ἄς είναι ὁ Θεός δοξασμένος ἂν ὁμως ὄχι, είναι καλύτερο νά μήν παραδεχτεῖ τό ὄραμα, ἀλλά ἄς καταφύγει μέ ταπεινώση στο Θεό, ἀποκαλώντας τον εαυτό του ἀνάξιο αυτής τῆς θεωρίας, ὅπως τό διδαχτήκαμε και τούτο στήν πράξη ἀπό τούς Πατέρες. Γιατί ἂν και σέ ἄλλα συγγράμματα τους αναφέρουν τά σημάδια τού πλανεμένου και τού ἀπλανούς φωτισμού, ἀλλά ὅπως ἀκουσες προφορικά ὅσα προεῖπα, ἔτσι και γι' αυτό θ' ακούσεις ὅταν είναι καιρός. Ἀλλά τώρα δέν είναι καιρός. Τώρα πρέπει μαζί μέ ἄλλα και πριν ἀπό ἄλλα νά μάθεις και τούτο ὅτι, ὅπως εκείνος πού θέλει νά μάθει νά ρίχνει μέ τό τόξο, δέν τό τεντώνει χωρίς νά σημαδεύει κάπου, ἔτσι κι εκείνος πού θέλει νά μάθει νά ησυχάσει, ἄς ἔχει σάν στόχο του τήν ἀδιάκοπη πραότητα τῆς καρδιάς. Ποτέ και σέ τίποτε νά μήν ταράζει οὔτε νά ταράζεται, ἔκτος ἂν ὁ λόγος είναι γιά τήν ευσέβεια. Αυτό μπορεῖ νά κατορθωθεῖ εύκολα, ἂν τ' ἀποφεύγει ὅλα και συνήθως σιωπά. Ἄν ὁμως συμβεῖ ποτέ κάποια ταραχή, ευθύς νά μετανοεῖ και νά καταμέμφεται τον εαυτό του, και νά προσέχει στο ἐξῆς, ὥστε ήσυχαι και μέ καθάρη συνειδηση, ἀφοῦ βάλει ἀρχή νά επικαλεῖται τον Ἰησοῦ, ὅπως προεῖπαμε, νά ἀποκτήσει προχωρώντας τή θεία χάρη ν' ἀναπαύεται στήν ψυχή του. Και δέν είναι τούτο μόνο ἄλλά και θ' ἀναπαύει ἡ χάρη τήν ψυχή τελείως ἀπό τούς δαίμονες και τά πάθη πού τήν ἐνοχλοῦσαν προηγουμένως και θά

τήν ευφραίνει με ἄρρητη ευφροσύνη. Γιατί ἂν και αὐτά ενοχλοῦν πάλι, δεν μποροῦν ὅμως νά ενεργήσουν, ἐπειδή δεν κλίνει πρὸς αὐτά ἡ ψυχὴ, οὔτε ποθεῖ τὴν ἡδονὴ τους, ἀφοῦ ὅλος ὁ πόθος τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἔχει ἀνυψωθεῖ πρὸς τὸν Κύριο πού τοῦ ἔδωσε τὴ χάρη Του. Αὐτός λοιπὸν δέχεται ἐπιθέσεις κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, ὄχι ἀπὸ ἐγκατάλειψη. Γιατί; Για νά μὴν υπερηφανευτεῖ ὁ νοῦς του γιὰ τὸ ἀγαθὸ πού βρήκε, ἀλλὰ μέ τὸν πόλεμο πού δέχεται νά ἀποκτᾶ ολοένα μεγαλύτερη ταπείνωση, μέ τὴν ὁποία ὄχι μόνο νικά τούς υπερήφανους ἐχθρούς, ἀλλὰ και ἀξιῶνεται νά λάβει ὅλο και μεγαλύτερες δωρεές. Εἶθε ν' ἀξιωθούμε κι ἐμεῖς τις δωρεές αὐτές ἀπὸ τὸ Χριστό, ὁ ὅποιος ταπείνωσε τὸν εαυτό Του γιὰ χάρη μας³ και παρέχει πλούσια τὴ χάρη Του στους ταπεινούς⁴ και τώρα και πάντοτε και στους αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

3. Φίλιπ. 2, 8.

4. Τακ. 4, 6.

Εκλογή από τούς αγίους Πατέρες περί προσευχής και προσοχής

Ὁλη ἡ φροντίδα τοῦ ἀσκητῆ ἄς εἶναι, νά μὴν ξεπέσει ἀπὸ τό ὕψος τῆς ἡ ψυχῆ μέ τήν ἐπανάσταση τῶν ἡδονῶν. Γιατί πὼς θά μπορεῖ πλέον νά κοιτάξει μέ ἐλεύθερο βλέμμα πρὸς τό συγγενικό τῆς νοητό φῶς ἡ ψυχῆ ἐκεῖνη πού ἡ σαρκική ἡδονή τήν καθήλωσε κάτω; Γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά ἀσκεῖ πρώτα ἀπ' ὀλα τήν ἐγκράτεια, ἡ ὁποία εἶναι ἀσφαλῆς φύλακας τῆς σωφροσύνης, καί νά μὴν ἐπιτρέπει στὸν κυρίαρχο νοῦ ν' ἀπασχολεῖται μέ λογισμοὺς ἀκάθαρτους. Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαῖα ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νά μὴ μετεωρίζεται ὁ νοῦς καί νά εἶναι καθηλωμένος κατὰ κάποιον τρόπο στό σκοπὸ τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, γιὰ ν' ἀποφύγομε τήν καταδίκη ἀπὸ τὸν Κύριον πού εἶπε: «Ἄλοῖμόνο σας, γιατί μοιάζετε μέ τάφους ἀσβεστωμένους πού ἐξωτερικά φαίνονται ωραῖοι, ἐσωτερικά δμως εἶναι γεμάτοι ὀστά νεκρῶν καί κάθε ἀκαθαρσία· ἔτσι κι ἐσεῖς, ἐξωτερικά φαίνεστε στους ἀνθρώπους δίκαιοι, ἐσωτερικά δμως εἶστε γεμάτοι ὑπόκριση καί ἀνομία»¹. Γι' αὐτό χρειάζεται ἀγώνας μεγάλος καί σύμφωνος μέ τούς νόμους τοῦ Θεοῦ, καί στήν καρδιά καί στό λόγο καί στήν πράξη, γιὰ νά μὴ δεχτοῦμε μάταια τῆ χάρη τοῦ Θεοῦ², ἀλλά δπως τό κερί μέ τό πλάσιμο παίρνει κάποια μορφή, ἔτσι κι ἐμεῖς μέ τῆ διδασκαλία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νά διαπλαστοῦμε κατὰ τὸν ἐσωτερικό ἀνθρώπο καί νά ἐκπληρώσομε ἐμπρακτα ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Παῦλος: «Νά ξεντυθοῦμε τὸν παλαιό ἀνθρώπο μαζί μέ τις πράξεις του καί νά ντυθοῦμε τὸν νέο, πού ἀνανεώνεται συνεχῶς σύμφωνα μέ τήν εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ του ὥστε νά φτάσει σέ ἐπίγνωση»³. Παλαιὸ ἀνθρώπο ὀνομάζει ὀλα μαζί τὰ ἐπιμέρους ἀμαρτήματα καί τούς μολυσμοὺς. Καί νά διαπλάθομε τὸν ἐσωτερικό ἀνθρώπο σύμφωνα μέ τῆ νέα ζωὴ, δπως λέει⁴, μέχρι θανάτου, γιὰ νά γίνομε ἀξιοὶ νά πούμε στ' ἀλήθεια: «Δέ ζῶ πιά ἐγώ, ἀλλά μέσα μου ζεῖ ὁ Χριστός»⁵. Χρειάζεται λοιπὸν μεγάλη ἐπιμέλεια καί ἀγρυπνη φροντίδα, μὴ τυχόν ἐργαστοῦμε τις ἐντολές ἀντίθετα μέ κάτι ἀπ' ὀσα εἶπαμε καί δχι μόνο χάσομε ἕνα τέτοιο καί τόσο μεγάλο μισθό, ἀλλά καί ὑποπέσομε στις τόσο φοβερές ἀπειλές. Ὅταν ὁ διάβολος ἐπιχειρεῖ τις ἐπιβουλές του καί μάλιστα μέ μεγάλη σφοδρότητα ρίχνει σάν πυρακτωμένα βέλη⁶ τούς δικούς του λογισμοὺς μέσα στήν ψυχῆ πού ἡσυχάζει καί ἡρεμεῖ καί τήν πυρπολεῖ ξαφνικά καί κά-

1. Ματθ. 23, 27-28.

2. Β' Κορ. 6, 1.

3. Κολ. 3, 9-10.

4. Ρωμ. 6, 4.

5. Γαλ. 2, 20.

6. Ἐφ. 6, 16.

νει χρόνιες και δυσκολόσβηστες τις μνήμες πού μια φορά έβαλε μέσα της, τότε μέ νήψη και προσοχή πιο τεταμένη πρέπει νά άνατρέπομε τις επιβουλές αυτές όπως ένας αθλητής αποκρούει μέ ακριβέστατη προφύλαξη και ταχύτητα σώματος τις επιθέσεις των αντιπάλων. Και νά ανάθετομε τό πάν στην προσευχή και τήν επίκληση τής ουράνιας συμμαχίας για τήν κατάργηση τοῦ πολέμου και τήν αποτροπή τών τοξευμάτων. Αυτό μάς δίδαξε και ο Παύλος λέγοντας: «Σέ όλα νά κρατάτε τήν ασπίδα τής πίστεως κλπ.»⁶. Όταν λοιπόν ή ψυχή χαλαρώσει λίγο τή συγκέντρωση και τήν ένταση τής διάνοιας και δέχεται τυχαίες μνήμες τυχόντων πραγμάτων, τότε ο λογισμός παρασύρεται ως άγύμναστος και χωρίς γνώση πρός τά πράγματα αυτά και, καθώς ασχολείται για πολύ μέ αυτά, μεταβαίνει από τή μία μακρά περιπλάνηση στην άλλη και συχνά καταλήγει σέ αισχρούς και άτοπους λογισμούς. Άλλά αυτή τήν απροσεξία και διάσταση τής ψυχής πρέπει νά τή διορθώνει και νά τήν αποκαθιστά μέ προσεκτικότερη και αυστηρότερη ένταση τής διάνοιας και νά τήν απασχολεί διαρκώς γύρω από τή μελέτη τών καλών. Γιατί ο προσεκτικός φιλόσοφος, έχοντας τό σώμα ως μοναστήρι και ασφαλές κατάλυμα τής ψυχής, είτε στην αγορά τύχει νά βρísκεται, είτε σέ πανηγύρι, είτε σέ βουνό, είτε σέ χωράφι, είτε μέσα σέ μεγάλο πλήθος ανθρώπων, είναι εγκατεστημένος στο φυσικό του μοναστήρι, συνάγοντας μέσα του τό νού και φιλοσοφώντας όσα πρέπει σ' αυτόν. Ό ράθυμος είναι δυνατό νά κάθεται στο σίτι και νά περιπλανιούνται έξω οι λογισμοί του αντίθετα, άλλος μπορεί, όντας στην αγορά και νήφοντας σαν στην ερημιά, νά είναι στραμμένος πάντοτε στον εαυτό του μόνο και τό Θεό και νά μή δέχεται μέ τις αισθήσεις του τούς θορύβους πού προέρχονται από τά αισθητά και προσβάλλουν τήν ψυχή. Εκείνος τώρα πού προσέρχεται νά κοινωνήσει τό Σώμα και τό Αίμα του Χριστού στην ανάμνηση Αυτού⁷ πού για χάρη μας πέθανε και αναστήθηκε, δέν πρέπει μόνο νά μένει καθαρός από κάθε μολυσμό σαρκικό και πνευματικό⁸, ώστε νά μή φάγει και πειε τήν καταδίκη του⁹. πρέπει νά δείχνει και στα πράγματα ότι έχει τό φρόνημα Αυτού πού πέθανε και αναστήθηκε για χάρη μας, μέ τό νά μή μένει μόνο καθαρός από κάθε αμαρτία, αλλά και νά νεκρώνεται για τήν αμαρτία και τον κόσμο και τον εαυτό του και νά ζει για τό Θεό¹⁰. Από τούς πονηρούς λογισμούς, άλλοι δέν αγγίζουν διόλου τήν ψυχή αν περιφράξομε τον εαυτό μας μέ μεγάλη ασφάλεια, ενώ άλλοι γεννιούνται και φυτρώνουν μέσα μας όταν δείξομε ραθυμία άν όμως προλάβομε, πνίγονται γρήγορα και καταχώνονται. Άλλοι πάλι και γεννιούνται και αυξάνονται και καταλήγουν σέ πονηρές πράξεις και διαφθείρουν όλη τήν υγεία τής ψυχής μας όταν μάς καταλάβει μεγάλη ραθυμία. Τό μακάριο λοιπόν είναι νά μή δεχτούμε καθόλου πονηρό λογι-

7. Λουκ. 22, 19.

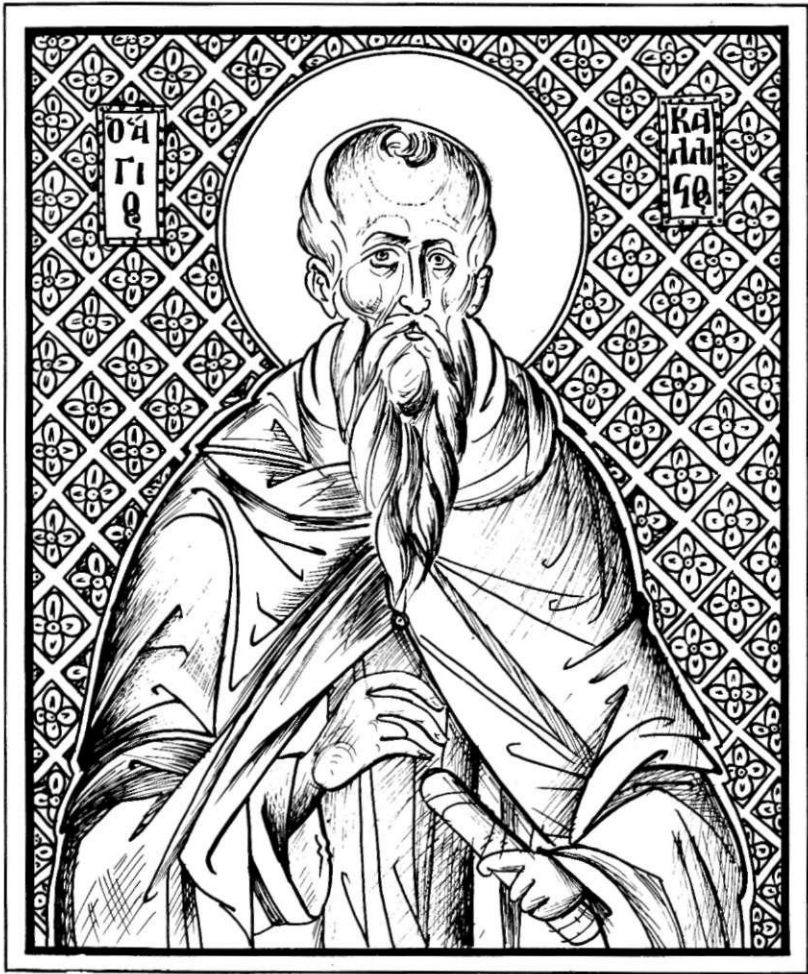
8. Β' Κορ. 7, 1.

9. Α' Κορ. 11, 29.

10. Ρωμ. 6, 11.

σμό. Τό δεύτερο είναι, δταν εισχωρήσουν οξ λογισμοί, να τους άπωθήσομε γρήγορα και να μήν τους έπιτρέψομε να καθυστερήσουν περισσότερο, για να μή μας μολύνουν με τήν πονηρία τους. Άν ραθυμήσομε και σ' αυτό τό στάδιο, υπάρχει ακόμη, μέ τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, θεραπεία και γιά τή ραθυμία αυτή και έχουν παρασκευαστεί γιά τά τραύματα τοῦ είδους αυτού πολλά φάρμακα από τήν άρρητη εκείνη Αγαθότητα. Σε παρακαλώ λοιπόν, όσο βρίσκεσαι στο σώμα σου, μήν αφήσεις ελεύθερη τήν καρδιά σου. Γιατί όπως ο γεωργός δεν μπορεί νά είναι απόλυτα βέβαιος γιά τον καρπό τοῦ χωραφιού του, άφοῦ δέ γνωρίζει τί μπορεί νά συμβεί ώσπου νά τον κλείσει στην αποθήκη του, έτσι και ο άνθρωπος δέν μπορεί νά αφήσει ελεύθερη τήν καρδιά του όσο αναπνέει. Και όπως ο άνθρωπος δέ γνωρίζει τί πάθημα θά συναντήσει ως τήν τελευταία του αναπνοή, έτσι και ο μοναχός δέν είναι δυνατό νά αφήσει ελεύθερη τήν καρδιά του όσο αναπνέει, αλλά πρέπει πάντοτε νά φωνάζει προς τό Θεό ζητώντας τή βασιλεία Του και τό έλεος Του. Ο πονηρός λοιπόν, επειδή γνωρίζει καλά ότι πάρα πολλά μπορεί νά κατορθώσει όποιος προσεύχεται απερίσπαστα στο Θεό, σπεύδει μέ οποιοδήποτε τρόπο, εύλογο ή παράλογο, νά κάνει τό νοῦ νά περισπάται. Έμεις όμως, επειδή αυτό τό γνωρίζομε, άς άντιπαραταχθοῦμε στον εχθρό μας. Και δταν σταθούμε γιά νά προσευχηθούμε και γονατίσομε, νά μήν έπιτρέψομε σέ κανένα λογισμό νά μπει στην καρδιά, οὔτε άσπρο οὔτε μαύρο, οὔτε δεξιό οὔτε αριστερό, οὔτε γραμμένο οὔτε άγραφο, έκτος από τήν ικεσία προς τό Θεό και τήν έλλαμψη και ακτινοβολία πού έρχεται από τον ουρανό στο νοῦ, τό ηγεμονικό μέρος τής ψυχής. Χρειάζεται μεγάλος αγώνας και πολύς χρόνος στις προσευχές γιά νά βρούμε τήν ολότελα απαλλαγμένη από ενοχλήσεις κατάσταση τής διάνοιας, ή οποία είναι ένας άλλος ουρανός μέσα στην καρδιά μας, όπου κατοικεί ο Χριστός, όπως λέει ο Απόστολος: «Η δέ γνωρίζετε ότι ο Χριστός κατοικεί μέσα σας;»¹¹. Οποιος θέλει νά δει τήν κατάσταση τοῦ νοῦ του, άς φυλάξει τον εαυτό του από δλα τά νοήματα, και τότε θά δει ο νούς τον εαυτό του όμοιο μέ τό ουράνιο χρώμα τοῦ σαφείρου. Ο νούς δέ θά δει μέσα του τον τόπο τοῦ Θεοῦ, άν δέν υψωθεί πιο πάνω από δλα τά νοήματα τών πραγμάτων. Και δέ θά υψωθεί πιο πάνω από αυτά, άν δέν αποβάλλει τά πάθη πού τον δένουν μέσω τών νοημάτων μέ τά αισθητά πράγματα. Τά πάθη θά τά αποβάλλει βέβαια μέ τις αρετές· τους ψιλούς λογισμούς μέ τήν πνευματική θεωρία· τή θεωρία τέλος, δταν τού φανερωθεί τό φως.

11. Β' Κορ. 13, 5.

ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΗΣ'

Σύντομη βιογραφία

Γιά τόν. οσιότατο πατέρα μας Κάλλιστο, τόν επονομαζόμενο Καταφυγιώτη (ίσως νά πήρε τήν επωνυμία αυτή από κάποια εκκλησία τής Θεοτόκου, πού λεγόταν Καταφυγή), ποιος ήταν καί από πού καταγόταν καί πού έζησε τόν άναχωρητικό βίο, τίποτε δέ γνωρίζομε από

*Ο Κάλλιστος Καταφυγιώτης ταυτίζεται μέ τόν Κάλλιστο Άγγελικοϋδη. Βλ. σελ. 126.

τήν ιστορία. Όπως όμως συμπεραίνουμε από τὰ κεφάλαια τον πού ακολουθοῦν, ήταν βαθύς γνώστης και τῆς κοσμικῆς ἀλλά και τῆς πνευματικῆς παιδείας και μάλιστα ικανότατος νά κινεῖται, όσο λίγοι, στο νοητό ὕψος και βάθος, μήκος και πλάτος τῶν θεωριῶν. Γιατί τόσο πολύ υψωνόταν ὁ μακάριος προς τό ὑπερκόσμιο ἀπόκρυφο Ἐνα τῆς τριαδικῆς Ὑπερουσιότητος, με τή βοήθεια τῆς χάρις, και τόσο πολύ ἔφτασε στήν εποπτεία τοῦ Θεοῦ, τήν ἀμεση ἔνωση, τή νοερή σιγή και τήν υπεράγνωστη ἀγνωσία, ἀπελευθερωμένος ολότελα ἀπό ὅλα, χάρις στήν υπερβολική τον καθαρότητα, ὥστε νά φαίνεται ἀληθινά σάν ἀγγελος και κατά χάρις θεός πάνω στή ἰή.

Μερικοί εἶπαν ὅτι εἶναι ὁ Κάλλιστος Ξανθόπονλος, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ οποίος συνέγραψε τὰ ἄλλα εκατό κεφάλαια, στήριζοντας τή γνώμη τους αὐτή σέ δύο τεκμήρια. Λένε δηλαδή ὅτι ἐκεῖνα τὰ κεφάλαια στο περισσότερο μέρος τους ἀναφέρονται στήν πρακτική, ἐνῶ αὐτά στή θεωρία μόνο και στο θεωρητικό βίο. Και ἀφού ἡ πράξη και ἡ θεωρία εἶναι ἐνωμένες μεταξύ τους, ἔπρεπε, ὅπως εἶναι φησικό, ἕνας νά εἶναι και ὁ συγγραφέας. Επιπλέον, ὅτι και πολλά σημεῖα ἀπό ἐκεῖνα ομοιάζουν μέ τὰ ἐδῶ, ὅσα ἀναφέρονται στήν ἐπιβολή τοῦ νοῦ και τήν παραδοχή και τή θεία ἔνωση και τήν καρδιακή ἐνέργεια και τό φωτισμό. "Ἄλλοι πάλι φρονοῦν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ παρών Κάλλιστος, ἐξαιτίας τοῦ διαφορετικοῦ ὕφους τον καθενός. Ἐμεῖς συμφωνοῦμε μᾶλλον μέ τοὺς πρώτους, χωρίς νά δυσκολευτοῦμε διόλου ἀπό τή διαφορά τοῦ ὕφους. Γιατί οἱ σοφοί ἔχουν τή δυνατότητα, ἀνάλογα μέ τήν υπόθεση νά ρυθμίζουν και τό γράψιμο τους και νά ἐκφράζουν τὰ ταπεινά μέ ταπεινό ὕφος, ἐνῶ τὰ υψηλά μέ υψηλή μεγαληγορία. Τοῦτο ὅμως εἶναι πραγματικά τό λυπηρό, ὅτι ἐνῶ, ὅπως εἰκάζεται, τὰ κεφάλαια γιά τό θεωρητικό βίο θά ήταν περί τὰ εκατό, και εἶναι υψηλότατα, όσο γνωρίζω, και τελειότατα ὡς προς τὰ νοήματα και τή μεγαλοπρέπεια και τήν καλλιτέπεια τοῦ ὕφους, ὅπως ἐπίσης και ὡς προς τήν ἀνάπτυξη τῶν συλλογισμῶν, σώζονται μόνο τὰ παρόντα σύμφωνα μέ τό πρωτότυπο πού ἦρθε στά χέρια μας.

Περί της ενώσεως με τό Θεό και τοῦ θεωρητικού βίου

Ἡ^{πο} ^{τυ}1 *φύσις* της κάθε ζωντανή ύπαρξη, μέ τήν ανώτερη φυσική ενέργεια της μεταλαμβάνει και ανάπαυση και ανάλογη ηδονή. Και από αυτή δοκιμάζει χαρά και είναι προσηλωμένη σ' αυτά. Και ό άνθρωπος λοιπόν, επειδή έχει νοῦ κι έχει εκ φύσεως ζωή του τή νόηση, δοκιμάζει μεγάλη ηδονή και μετέχει πραγματικά σέ ανάπαυση όταν νοεί τά ανώτερα και τά αγαθά ή καλά —όπως θέλει καθέννας άς τά πει— για τον εαυτό του. Αυτό συμβαίνει αληθινά όταν έχει στο νού του τό Θεό και συλλογίζεται τις αρετές Του, ό όποιος είναι πραγματικά τό άκρο και πάνω από νού νοητό και αγαπά άκρως και πέρα από νού τον άνθρωπο και πού ετοιμάζει άκρα βραβεία και πάνω από νού αγαθά και καλά για τούς δικούς Του, κι αυτά μάλιστα στους αιώνες.

2. Κάθε γέννηση κάνει δ,τι γεννιέται νά μοιάζει μέ αυτό πού τό γέννησε, όπως είπε ό Κύριος ότι «τό γεννημένο από τή σάρκα είναι σάρκα και τό γεννημένο από τό Πνεύμα είναι πνεύμα»¹. 'Αν λοιπόν είναι πνεύμα εκείνος πού γεννήθηκε από τό Πνεύμα, είναι φανερό ότι θά είναι και θεός, όπως και τό Πνεύμα πού τον γέννησε, γιατί είναι Θεός αληθινός τό Πνεύμα από τό όποιο έχει γεννηθεί κατά χάρη ό μέτοχος τού Πνεύματος. Και άν ό άνθρωπος αυτός είναι θεός, ολοφάνερα θά είναι και θεωρητικός. Γιατί ό Θεός ονομάστηκε Θεός επειδή θεωρεί. 'Όστε λοιπόν εκείνος πού δέν είναι θεωρητικός, ή δέν επέτυχε ακόμη τήν πνευματική γέννηση και μετοχή, ή τήν έχει πετύχει, αλλά από αμάθεια κλείνει τήν ρπτική του δύναμη και αποστρέφεται σάν απαίδευτος τις νοητές θείες ακτίνες τού νοητού ηλίου τής δικαιοσύνης. Και ενώ έγινε μέτοχος θεωρητικής δυνάμεως, στερείται δυστυχώς από τήν ενέργεια της, άν και ανυψώνεται προς τήν αγιοσύνη.

3. Όλα τά όντα έλαβαν τήν κίνηση και τό φυσικό ιδίωμά τους από Αυτόν πού τά δημιούργησε κατά λόγον συνεπώς και ό νούς. Άλλά ή κίνηση τού νού έχει ως ιδίωμά της τό «άεί», είναι δηλαδή αδιάκοπη και τό «άεί» είναι άπειρο και απεριόριστο. Άρα θά είναι κατώτερο από τήν αξία και τή φύση τού νού άν αυτός κινείται κατά τρόπο πεπερασμένο ή περιορισμένο. Και αυτό θά τό πάθαινε άν είχε τήν κίνηση του σέ πράγματα πεπερασμένα και περιορισμένα. Γιατί δέν είναι δυνατό, ενώ ένα πράγμα είναι πεπερασμένο και περιορισμένο, ή κίνηση τού νού γι' αυτό ή γύρω από αυτό νά προχωρεί στο άπειρο. Έχει λοιπόν ανάγκη και ή άεικινήσια τού νού από κάποιο άπειρο και απεριόριστο προς τό όποιο νά κινείται κατά λόγον και

1. 1ω. 3, 6.

κατά την ίδια τη φύση της. Άπειρο ωστόσο και απεριόριστο πραγματικά δεν είναι κανένα άλλο, παρά ό Θεός, ό όποιος φύσει και κυρίως είναι Ένα. Πρέπει λοιπόν ό νους νά πετά και νά ατενίζει και νά κινείται προς τό κυρίως άπειρο Ένα, τό Θεό. Γιατί τούτο κυρίως είναι τό φυσικό γιά τό νού.

4. Άπειρα και απεριόριστα είναι οσα σκεπτόμαστε σχετικά με τό Θεό. Ούτε σ' αυτά εντούτοις δέν μπορεί νά δοκιμάσει την τέλεια χαρά ό νούς, ό όποιος ζητά Αυτόν από τον όποιο προέρχεται. Γιατί τό κάθε τι χαιρείται έκ φύσεως με τό όμοιο του. Επειδή ό νους είναι ένας κατά τή φύση, αλλά πολλά σέ σχέση με τά νοήματα, όταν τείνει και κατά κάποιο τρόπο κινείται προς τό Θεό, ό όποιος είναι Ένα στή φύση και πολλά στήν ενέργεια, είναι αδύνατο νά χαιρείται ολοκληρωτικά πριν φτάσει στο έκ φύσεως απεριόριστο Ένα μέσω του Πνεύματος, αφού διαβεί κατά κάποιο τρόπο από τά πολλά. Άρα ό νούς από τή φύση του μόνο στο Θεό χαιρείται ολοκληρωτικά. Αλλά και από τά όντα τό καθένα χαιρείται κυρίως με τό φυσικό του ιδίωμα- και φυσικό ιδίωμα τού νού είναι νά κινείται και νά τείνει και νά φτάνει και νά χαιρείται ολοκληρωτικά μέσα στο Θεό μόνο, πού είναι τό απλώς και απεριόριστος Ένα.

5. Όλη ή κίνηση οποιουδήποτε κτίσματος και μάλιστα τού ίδιου τού νού τείνει και αποβλέπει προς τή στάση και τήν ηρεμία, και τό νά σταθεί από τήν κίνηση του και νά ηρεμήσει είναι σκοπός και παράλληλα και ανάπαυση γιά τό κτίσμα. Ό νούς όμως, όντας ένα από τά κτίσματα, όταν κινείται μέσα στά κτίσματα δέν μπορεί νά κερδίσει τή στάση και τήν ηρεμία. Επειδή τό κτιστό, κατάλληλα με τή φύση του, έχει δεχτεί τήν περάτωση αφού έχει λάβει αρχή, ή άεικινησία τού νού δίκαια θά υστερήσει και κατ' άκολουθίαν θά ζητήσει πού νά κινηθεί. Κι έτσι ό νούς κάθε άλλο παρά θά ηρεμήσει ή θά επιτύχει τό σκοπό του, ή θά πάψει νά τον συνοδεύει ή άεικινησία καθώς θά έχει εγκλεισθεί μέσα στά περιορισμένα και πεπερασμένα, πράγμα πού απέχει πολύ από τή φυσική κατάσταση τού νού πού είναι ολόφανερα άεικίνητος. Επομένως δέν είναι εύλογο νά βρει ό νούς ηρεμία ή νά σταθεί, όταν βρίσκεται στά κτιστά. Πού λοιπόν θά χρησιμοποιήσει ό νούς τήν ιδιότητα του, νά στέκεται δηλαδή μέσω τής κινήσεως κι έτσι νά ηρεμεί και νά ειρηνεύει και νά δέχεται τή σίγουρη αίσθηση τής ανάπαυλας, άν δέ βρεθεί μέσα σέ κάτι άκτιστο και απεριόριστο; Και τούτο είναι ό Θεός, ό όποιος είναι τό αληθινό και ύπερκόσμιο Ένα. Σέ αυτό λοιπόν τό Ένα, τό απεριόριστο, πρέπει ό νους νά φτάσει με τήν κίνηση του, ώστε νά βρεί όπως πρέπει τή φυσική του ηρεμία μέσα σέ νοερή ανάπαυση. Γιατί εκεί είναι ή πνευματική στάση, ή ξενότροπη ανάπαυση και τό άπειρο πέρας όλων, και δέ λείπει διόλου ή κίνηση σέ κάθε νού πού θά βρεθεί σ' εκείνο τό Ένα αφού γίνει αόριστος και άπέραντος και απεριόριστος και άμορφος και ασχημάτιστος και απολύτως απλός. Γιατί τέτοιο είναι τό Ένα πού λέμε, δηλαδή ό Θεός.

6. "Ἄν ὁ Θεός, κατά τον Δαβίδ, κάνει τους Ἀγγέλους Του πνεύματα² και ἂν ὅσους ανθρώπους γεννά τό Πνεῦμα τούς κάνει πνεύματα³, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, ἄρα ἄγγελος γίνεται ὁ ἄνθρωπος πού γεννήθηκε ἀπό τό Πνεῦμα μέσω τῆς πραγματικῆς μετοχῆς τοῦ Πνεύματος. Ἐλλά βέβαια, ἔργο των Ἀγγέλων εἶναι νά βλέπουν συνεχῶς τό πρόσωπο τοῦ Πατέρα μας στους οὐρανοῦς, ὅπως εἶπε και τούτο ὁ Κύριος⁴. Κι ἐκεῖνος λοιπόν πού εἶναι ολοφάνερα μέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατ' ἀνάγκην ὅταν ανυψώνεται ὅπως πρέπει, θά θεωρεῖ τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό και ὁ Δαβίδ διδάσκει: «Ζητήσετε τον Κύριο και πάρτε δύναμη· αναζητήσετε τό πρόσωπο Του συνεχῶς»⁵. Δέν τηρεῖ λοιπόν τό εὐλογο και πρέπον ἐκεῖνος πού ἔγινε μέτοχος τοῦ Ἁγίου και ζωοποιού και φωτιστικού και ἔρωτοποιού Πνεύματος, πού ἔλαβε πείρα τῆς ἀρρητῆς γεννήσεως ἀπό τό Πνεῦμα και πού ἀνέβηκε σέ ἀξία Ἀγγέλου κι ἔπειτα, ἀπό περιττή ευλάβεια, κάνει τή νοερή αἴσθησι του προς τό Θεό νά κλείνει και νά μή θέλει νά ανυψώνεται προς τό Θεό και τά θεία. Και αὐτό, ἐνώ ὁ Κύριος προστάζει νά μένουμε μέσα Του, ἀφού κι αὐτός μένει μέσα σ' ἐμάς⁶, και ὁ Δαβίδ λέει: «Πλησιάστε προς Αὐτόν και φωτιστεῖτε»⁷. Και πράγματι ἂν ἔχομε πρόθεση νά πράξουμε τά πρέποντα και μέ συνέπεια προς αὐτά, μέσα στο φῶς τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἐννοῶ τό Ἅγιο Πνεῦμα, θά δούμε τό γύρω ἀπό τό Θεό φῶς, δηλαδή τή θεία ἀλήθεια. Ἐκτος ἂν προτιμούμε ἀπό ἀμάθεια νά μή στρεφόμεστε προς τις θείες ἀκτίνες.

7. Μέ τρεῖς τρόπους ανεβαίνει ὁ νοῦς στή θεωρία τοῦ Θεοῦ· μέ τρόπο αυτοκίνητο, ἑτεροκίνητο και μικτό. Ὁ πρώτος τρόπος ἐκτελεῖται μέ τό νοῦ, μέ χρήση τῆς θελήσεως του συνοδευμένης ἀπό τή φαντασία· ἡ κατάληξι του εἶναι ἡ θεωρία τῶν σχετικῶν μέ τό Θεό, τά ὅποια και οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κάπως φαντάστηκαν. Ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι υπερφυσικός και τελείται μόνο μέ τή θέλησι και τό φωτισμό τοῦ Θεοῦ· και τότε ὁ νοῦς βρίσκεται ὁλοκληρῶς ὑπό τήν θεία κατοχή και ἀρπάζεται σέ θείες ἀποκαλύψεις και γεύεται ἀπόρρητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ και βλέπει τήν ἐκβάσι τῶν μελλόντων. Ὁ μικτός τρόπος συνάπτεται ἐν μέρει και μέ τούς δύο τρόπους. Ὅσο ἐργάζεται μέ τή δική του θέλησι και φαντασία, εἶναι σύμφωνος μέ τον αυτοκίνητο τρόπο· και μετέχει στον ἑτεροκίνητο, ὅσο ἐνώνεται μέ τον εαυτό του μέσω τῆς θείας ἐλλάμψεως και βλέπει ἀρρητα τό Θεό πέρα ἀπό τή νοερή ἐνωσι μέ τον εἰυτό του. Γιατί ἐκεῖνη τήν ὥρα βγαίνει ἔξω ἀπ' ὅλα ὅσα θεωρούμε και λέμε σχετικά μέ τό Θεό, καθώς δέν βλέπει οὔτε τήν ἀγαθαρχία ἢ τή θέωσι, οὔτε τή σοφία ἢ τή δυναμοποιητικὴ ἰσχύ ἢ τήν πρόνοια, οὔτε ἄλλο τίποτε ἀπό τά θεία, ἀλλά εἶναι ὅλος γεμάτος ἀπό νοερό φῶς και χαρά, τήν ὁποία ἐνεργεῖ τό θεϊκό πύρ ἀναμιγμένο μέ ἀγάπη.

2. Ψαλμ. 103, 4.

4. Μαθ. 18, 10.

6. Ἰω. 15, 4.

3. Ἰω. 3, 6.

5. Ψαλμ. 104, 4.

7. Ψαλμ. 33, 6.

8. Ὁ νους πού χρησιμοποιεῖ τὴ φαντασία του γιὰ νὰ θεωρεῖ τὰ ἄρη-
τα, οδηγεῖται ἀπὸ τὴν πίστη. Ὅταν δέχεται τὴν ἔλλαμψη τῆς χάρις, βε-
βαιώνεται μὲ τὴν ἐλπίδα. Καὶ δταν τὸν ἀρπάζει τὸ θεῖο φῶς, γίνεται ταμεῖο
αγάπης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολὺ περισσότερο πρὸς τὸ Θεό. Ἐτσι ἡ
τριπλὴ τάξη καὶ κίνηση τοῦ νου μὲ τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη γί-
νεται τέλεια καὶ θεοποιός, βέβαιη καὶ ἀμετάτρεπτη. Καὶ δταν φτάσει σὲ αυ-
τὴ τὴν ευρυχωρία τῆς ἀκροπόλεως, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς, ἔχει
ασφαλίσει τὸν εαυτὸ του στο φρούριο τῆς ἀγάπης. Καὶ τότε γίνεται δι,τι λέει
ὁ Παῦλος⁸: «Ἡ ἀγάπη δλα τὰ σκεπάζει, ὅλα τὰ υπομένει» γιὰ χάρι τού
αγαθοῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας· «ἡ ἀγάπη δέν πέφτει ποτέ», χάρι σὴ
φλογερὴ ἔνωση καὶ τὸν ἄρητο σύνδεσμο τῆς μὲ τὸ Θεό.

9. Σὲ κανένα κτιστὸ δὲ διακρίνεται τὸ νὰ εἶναι ἓνα. Ὅτι διαφέρουν τὸ
ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, κατὰ κάποια διαφορὰ ιδιότητος, αὐτὸ τὸ γνωρίζομε. Ὡς
κτιστὰ ὅμως, δὲ διαφέρουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐπειδὴ καθένα ἔχει ἀρχὴ
καὶ πέρασ καὶ τελὸν ὑπὸ τὴν φύση καὶ δέν εἶναι στὴν κυριολεξία ἀπλὸ ἓνα.
Γιὰτὶ μόνον τὸ ἀκτιστό εἶναι πραγματικὰ Ἐνα, ὡς ἀπλό, ὡς ἀναρχο, ὡς
ατελεύτητο καὶ ἀπεριόριστο καὶ γι' αὐτὸ ἀπειρο, τὸ ὅποῖο εἶναι ὁ Θεός. Ἄν
ὁ νους ἀτενίζει σ' Αὐτὸ μὲ τὴ μετοχὴ καὶ τὴ βοήθεια τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύμα-
τος, δέχεται μέρα τὴ μέρα τὴν ἀύξηση πού πρέπει, καθὼς ἐγινε ἓνας καὶ
ἀπλὸς μέσα σὲ μιὰ θεουργικὴ κατάσταση. Γνωρίζει καλὰ δι,τι δίχως τὸ Ἐνα
καὶ τὴν ἐνατένιση πρὸς Αὐτὸ μὲ τὴ χάρι τού Πνεύματος, εἶναι ἀδύνατο νὰ
ἀποκτήσει τελειότερο νου. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὁ νους διασκορπίστηκε υποχω-
ρώντας στον πολυσχιδὴ κόσμον καὶ στὰ πάθη καὶ ἐπομένως ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ
μιὰ ὑπερκόσμια δύναμη —συνεπῶς καὶ ἀπὸ τὸ υπερφυσικὸ Ἐνα στο ὅποῖο
νὰ ἀτενίζει—, ἔτσι ὥστε, ἀφοῦ ἀρπαγεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν μεριστῶν (τῶν
κτιστῶν), νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴ διάσπαση καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴ
θεοείδεια. ΓΓ αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος παρακαλεῖ τὸν Πατέρα νὰ εἴμαστε ἓνα οἱ
πιστοὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Τίὸ μὲ τὴ χάρι τού Πνεύματος, καὶ μάλιστα
ἔτσι, ὅπως Αὐτοὶ εἶναι ἓνα⁹ (ὄχι ὅπως κακόδοξα ἐννοεῖ τὸ ἓνα ὁ Σαβέλ-
λιος), γιὰ νὰ εἴμαστε τέλειοι, καὶ μὲ τὴ χάρι τού ἐνοποιοῦ Πνεύματος καὶ
μὲ τὴν ἐνοειδὴ θεωρία, μέσα στον ἓνα Θεό. Αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς ολοφάνερα ἡ
πραγματικὴ τελείωση, καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ σκοπός καὶ ἡ ἀληθινὴ καὶ μόνη
ἀνάπαυση. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ φθονερὴ καὶ μισάνθρωπη δαιμονικὴ συμμορία,
σπέρνοντας στο νου τὴν πλάνη, διασκόρπισε τὴν ἐνότητα του, ὅπως δέν
ἔπρεπε, σὲ λατρεία πολλῶν θεῶν καὶ δέν τὸν ἀφήσε νὰ ἔχει τὴ φαντασία τοῦ
ὑπερκοσμίου Ἐνός, ὥστε μὲ τὴ λατρεία, τὴν ἀπόβλεψη καὶ τὴ διαίρεση σὲ
πολλά, νὰ παρασύρει τὸ νου νὰ κινεῖται ἔξω ἀπὸ τὴ φύση του καὶ νὰ τὸν
κάνει νὰ ἐπιθυμεῖ κάθε λογῆς πάθη καὶ ψεῦδη ἀντὶ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀρε-
τή. Γι' αὐτὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα συμβουλεῖ μὲσω τοῦ Προφήτη: «Πλησιάζετε

8. Α' Κορ. 13, 7-8.

9. Ἰω. 17, 22.

προς Αυτόν —δηλαδή τον Ένα— και φωτιστείτε»¹⁰. Και άλλου λέει: «Έγώ είμαι ὁ Θεός ὁ πρῶτος κι ἐγώ ὁ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ- δὲν ὑπάρχει θεὸς ἔκτος ἀπὸ μένα»¹¹. Και πάλι: «Ἄκουγε Ἰσραὴλ· ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, εἶναι ἓνας Κύριος»¹². Γιατί τὸ τρισυπόστατο τῆς μίας Θεότητος δὲν διαιρεῖ τὴ μία Κυριότητα, ἀλλὰ και τρία ακριβῶς εἶναι τὰ Πρόσωπα, και πάλι ὁμως δὲν εἶναι καθόλου λιγότερο Ένα κατὰ τὴν οὐσία, τὴ δύναμη, τὴ θέληση, τὴν ἐνέργεια και τὰ ἄλλα οὐσιώδη αγαθά. Ἄρα τὸ να λατρεύομε τὸ ἐνιαῖο τοῦ θεοῦ και σ' αὐτὸ νὰ ἀποβλέπομε και νὰ συναγόμεσθε ἀπὸ τὰ πολλὰ με ὅλη μας τὴ δύναμη, εἶναι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ και ἡ τελείωση τοῦ νοῦ, γιατί εἶναι εὐρημα τῆς ἀλήθειας και τοῦ θείου ἔρωτα κι ἐπομένως εἶναι γέννημα τῆς θεώσεως.

10. Ἄν τὸ ψεῦδος εἶναι πολυσχιδὲς ἐνῶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἓνα, ἄρα ὁ νοῦς πού ἀνυψώνεται μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος στο Ένα, τὸ ὑπερκόσμιο, τὸ ἀνώτερο ἀπ' ὅλα, ἀπὸ τὸ ὅποιο προήλθαν τὰ πολλὰ, αὐτὸς ἀνυψώνεται στὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια. Ἄλλὰ ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη, ἂν δὲν τον ἐλευθερώσει ἡ ἀλήθεια¹³. Ἄρα ὁ νοῦς ἐλευθερώνεται ἀνανεύοντας και τείνοντας μὲ ἐνιαῖο τρόπο προς τὸ ὑπερκόσμιο Ένα. Και εἶναι ἡ ἐλευθερία πού ἀρμόζει πάρα πολὺ στο νοῦ γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἀπάθειας και θεόμορφης καταστάσεως και πνευματικῆς υιοθεσίας, και καθόλου ἡ δουλεία. Γιατί ὁ δούλος, ὅπως λέει ἡ Γραφή, δὲ γνωρίζει τί κάνει ὁ κύριος του¹⁴. Και ἂν ἡ ἀγνοία εἶναι γνώρισμα τοῦ δούλου, εἶναι φανερό ὅτι ὁ ἐλεύθερος γνωρίζει τὰ μυστήρια τοῦ Πατέρα και ὅτι ἐπέτυχε νὰ ἀνεβῆ καλά και ὠραῖα στο ἀξίωμα τῆς υιοθεσίας. Γιατί ὅπως ἡ ἀγνοία εἶναι ολοφάνερα τὸ ἀντίθετο τῆς γνώσεως, ἔτσι και ἡ τάξη τοῦ δούλου εἶναι φανερά ἀντίθετη μὲ τὴν τάξη τοῦ υιοῦ. Και ἂν ὅποιος ἀγνοεῖ εἶναι δούλος, ἄρα ὅποιος γνωρίζει εἶναι ἐλεύθερος ἢ, νὰ πῶ, υἱός· γιατί τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας, ἐλευθερώνοντας πραγματικὰ ἐκείνους αὐτοὺς ὁποίους θὰ ἔρθει, τοὺς κάνει υιοὺς θεοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος: «Ὅσοι καθοδηγούνται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ θεοῦ, αὐτοὶ εἶναι υιοὶ τοῦ Θεοῦ»¹⁵. Ἄν λοιπὸν τὸ νὰ ἀτενίζομε προς τὸ ὑπερούσιο Ένα εἶναι ἡ ἀλήθεια, και ἡ ἀλήθεια χορηγεῖ στο νοῦ τὴν ἐλευθερία, και ἡ ἐλευθερία εἶναι σαφὲς σημεῖο τῆς θείας υιοθεσίας, και ἀπὸ τὸ δῶρο τῆς υιοθεσίας οὔτε μεγαλύτερο ὑπάρχει οὔτε ἄλλο πού νὰ ἀρμόζει περισσότερο στὴ λογικὴ φύση, ἄρα εἶναι πολὺ λογικὸ και πάρα πολὺ ἀναγκαῖο ν' ἀνυψώνεται ὁ νοῦς και νὰ ἐνατενίζει και νὰ συγκεντρώνεται μὲ ὅλη του τὴ δύναμη προς τὸ ὑπερκόσμιο Ένα, δηλαδή τὸ Θεό.

11. «Ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, λέει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι ἓνας Κύριος»¹⁶. Ἐτσι ἐξάπαντος φροντίδα μας νὰ εἶναι ν' ἀνυψώνομε μὲ τὴ βοή-

10. Ψαλμ. 33, 6.

11. Ἦσ. 41, 4- 44, 6.

12. Δευτ. 6, 4.

13. Ἰω. 8, 32.

14. Ἰω. 15, 15.

15. Ρωμ. 8, 14.

16. Δευτ. 6, 4.

θεια τοῦ θείου Πνεύματος τὸ νοῦ προς τὸ ὑπερκόσμιο Ἔνα. Και μάλιστα δεν εἶναι θεμιτὸ νὰ κηρύττει κανεὶς τὸ Ἔνα ἀλλὰ ν' ἀποφεύγει τὴ στροφή και ἐνατένιση τοῦ νοῦ σ' Αυτό. Γιατί δ,τι λέει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, αὐτὸ και θέλει νὰ νοοῦμε και δ,τι νοεῖται, προς αὐτὸ θέλει και νὰ στρέφεται ὁ νοῦς. Γιατί ὅταν δέν ὑπάρχει στροφή τοῦ νοῦ προς τὸ νοητὸ, δ,τι και νὰ νοήσει ὁ νοῦς εἶναι ἀπὸν, ὁπότε ἀναγκαστικά θὰ εἶναι μάταιη ἢ διδασκαλία γιὰ τὸ Ἔνα και γι' αὐτὸ και ἡ πίστη. Κι ἂν αὐτὸ εἶναι ἀτοπο, εἶναι ἄρα ἀτοπο νὰ μὴ διανοεῖται ὁ νοῦς τὸ Ἔνα με τὸ νὰ στρέφεται και ν' ἀνυψώνεται σ' Αυτό.

12. Ἄν εἶναι φυσικὸ ἐκεῖνα πού προήλθαν ἀπὸ κάποια αἰτία, και μάλιστα τὰ λογικὰ ὄντα, νὰ ἀνυψώνονται και νὰ ἀποβλέπουν σὴν αἰτία τους με τάση ἐπιστροφῆς, κι ἀφού ὅλα ἔχουν ὡς αἰτία τῆς δημιουργίας τους τὸ Θεό, και ἀνάμεσα τους και ὁ νοῦς, και ἀφού ὁ Θεός εἶναι τὸ κορυφαῖο και ἀπλό Ἔνα, εἶναι λοιπὸν φυσικὸ ὁ νοῦς νὰ στρέφεται και ν' ἀνυψώνεται και ν' ἀτενίζει προς τὸ κορυφαῖο και ἀπλό Ἔνα, τὴν αἰτία του.

13. Ἄν τὰ πάντα ὑπάρχουν ἀπὸ Αυτόν (τὸ Θεό) και μέσω Αυτοῦ και σέ Αυτόν ἀποβλέπουν¹⁷, και εἶναι και ὁ νοῦς ἓνα ἀπὸ τὰ πάντα, ἄρα και ὁ νοῦς δημιουργήθηκε ἀπὸ Αυτόν και μέσω Αυτοῦ και τούτο μάλιστα ἰσχύει περισσότερο ἀπ' ὅλα γιὰ τὸ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν και ὁ νοῦς οφείλει περισσότερο ἀπ' ὅλα ν' ἀτενίζει σέ Αυτόν. Ἡ ἐκφραση «σέ Αυτόν» σημαίνει δι τι πρέπει νὰ ἀτενίζει με τάση ἐπιστροφῆς στο ὑπερκόσμιο Ἔνα. Ἄρα ὁ νοῦς οφείλει ν' ἀτενίζει στο Ἔνα.

14. Ἀπὸ τὸ Ἔνα προέρχονται τὰ πολλὰ κι ὄχι ἀπὸ τὰ πολλὰ τὸ Ἔνα. Ἡ κτίση εἶναι τὰ πολλὰ, ἄρα φανερά ἢ κτίση προήλθε ἀπὸ Ἔνα. Κι ἐκεῖνο τὸ Ἔνα εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν κτίση, ὡς Κτίστης και Δημιουργός. "Ὅποιος λοιπὸν θεωρεῖ τὴν κτίση ὅπως πρέπει, θὰ καταλήξει με τὴ θεωρία του ἀναγκαστικά στο ὑπερκόσμιο Ἔνα. Γιατί στὰ αἰτιατά, τὰ κτίσματα, ὑπάρχουν πάρα πολλὰ ἰχνη τῆς Αἰτίας, με τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζεται Εκείνος πού με τέχνη, σοφία, δύναμη και ἀγαθότητα παρήγαγε προνοητικῶς τὰ πάντα ὅπως θέλησε. Γι' αὐτὸ και ὁ Ησαΐας με ἐμπνευση τοῦ Πνεύματος λέει: «Σηκώστε τὰ μάτια σας και δεῖτε, ποιος τὰ ἔδειξε ὅλα αὐτά»¹⁸. Τὸ «ὅλα αὐτά» τὸ λέει γιὰ τὰ πολλὰ αἰτιατά, ἐνὼ τὸ «ποιος» τὸ λέει γιὰ νὰ υψώσει τὸ νοῦ μας προς Εκείνον ἀπὸ τὸν ὅποιο προήλθαν αὐτά, ὁ ὅποιος εἶναι κατὰ τὴ φύση Του ἀπλό Ἔνα.

15. Συναθροίζεται και ἡ κτίση σέ ἓνα, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι σύνθετο και πολυμερές και ὄχι ἀναρχο, ἀφού εἶναι κτιστό. Αὐτὸ πού δημιουργεῖ ὁμως εἶναι Ἔνα* κι ὄχι μόνο εἶναι ἓνα ὡς πρόξενο τῆς συμφωνίας τῶν πολλῶν και διαφόρων σέ μιὰ συνένωση τοῦ παντός και ἓνα σκοπὸ, ἀλλὰ ἐπίσης εἶναι και ἀκτιστο ὡς πρωταρχικὴ Αἰτία. Ἀνεβαίνοντας διαδοχικά ὁ νοῦς εἶναι ἀνάγκη νὰ φτάσει σέ κάτι πού εἶναι ἢ ἀρχή και ἡ τάξη γιὰ τὴ φαινόμε-

17. Ρωμ. 11, 36.

18. Ἦσ. 40, 26.

νη διάταξη και γένεση τών δντων, την αρμονία και τη συνένωση τους σέ ένα· διαφορετικά θά προχωρεί έπ' άπειρον, πράγμα άτοπο. Γιατί κάθε τι πού κινείται και γίνεται, κάποτε δέν υπήρχε· κι ενώ δέν υπήρχε, έλαβε άρχή. "Αν έλαβε άρχή και κινήθηκε, πρέπει ν' άναζητήσουμε ποιο είναι εκείνο πού τό κίνησε και τό έφερε στην ύπαρξη, τό όποιο θά είναι και ακίνητο, άφού αυτό δίνει την κίνηση. Γιατί αν δέν είναι ακίνητο, ποιο κινεί αυτό πού δέ διατελεί κάτω από άλλη άρχή, άφού είναι άναρχο; "Αν λοιπόν είναι ακίνητο, άρα είναι και αμετάβλητο, όποτε θά είναι πάντως και άπλό, γιατί τό σύνθετο υπόκειται ατή μεταβολή, ενώ αποδείξαμε πώς αυτό είναι αμετάβλητο. Ή σύνθεση είναι ή άρχή τής στάσεως και ή στάση τής διαλύσεως, ή οποία είναι ή έσχατη φάση τής κινήσεως. Δέν υπάρχει λοιπόν εκεί σύνθεση, για νά μήν υπάρξει και στάση· ούτε στάση, για νά μήν υπάρξει και διάλυση· ούτε διάλυση, για νά μήν παρουσιαστεί μεταβολή και κίνηση γύρω από αυτό πού είναι αμετάβλητο και ακίνητο, επειδή κινεί και αυτό δέν κινείται, οδηγεί στην ύπαρξη και αυτό δέν έγινε ούτε γίνεται. "Αν λοιπόν είναι αμετάβλητο και ακίνητο, αναγκαστικά είναι άσύνθετο κι επομένως απλούστατο και απόλυτο ύπερκόσμιο Ένα. Ανεβαίνοντας προς Αυτό ό νους, βγαίνει μέ όλους τούς τρόπους έξω από όλα, επειδή αποβλέπει προς τό Ύπέρκαλο και επιθυμεί τό πάνω άπ' όλα, ή μάλλον Αυτό άπό τό όποιο προήλθε τό πάν και προς τό όποιο τείνουν όλα άπό τή φύση τους. Και όταν γίνει αυτό μέ τον τρόπο πού πρέπει, τότε βέβαια ό νους ελευθερώνεται από τά πάθη. Γιατί εκείνος πού υπερεκτείνεται και φτάνει πάνω και άπό τά ύπέρκαλα, πολύ δύσκολα θά μπορούσε νά μείνει στο αίσχος τών παθών. Γι' αυτό και ό ιερός Νόμος λέει: «Αυτό μόνο θά λατρεύσεις»¹⁹, δηλαδή τό Ένα. Πρέπει επομένως νά υψωνόμαστε προς τό κορυφαίο Ένα, αν θέλομε και τό νόμο τού Θεού νά έκπληρώνομε και άπό τά πάθη νά είμαστε ελεύθεροι.

16. «Ό Κύριος μόνο τούς οδηγούσε και δέν ήταν μαζί τους ξένος θεός»²⁰. Βλέπεις τή δύναμη τού Ενιαιίου και Μοναδικού, πώς δέν ήταν μαζί τους άλλος θεός, άφού μόνος ό Κύριος τούς οδηγούσε; 'Αλλά ό Κύριος οδηγεί εκείνους πού ακολουθούν, όχι εκείνους πού στρέφονται πίσω. "Όποιον ακολουθεί κανείς, προς αυτόν και είναι στραμμένος. "Αν ενδιαφερόμαστε λοιπόν νά μήν έχομε μαζί μας άλλο θεό, δηλαδή δαίμονα ή πάθος, άς ακολουθήσουμε τον Ένα και Μοναδικό, μέ νοερή στροφή σ' Αυτόν, για νά ειπωθεί δίκαια και για μάς ότι «ό Κύριος μόνο τούς οδηγεί, κι έτσι άλλος θεός δέν είναι μαζί τους».

17. "Αν και προέρχονται τά πολλά άπό Ένα, προέρχονται όμως κατά διάφορο τρόπο τό καθένα, επειδή και κατά διάφορο τρόπο προήλθαν τά όντα άπό την πρώτη Μονάδα. Άλλα άπό αυτά έχουν άρχή και είναι κτιστά, κι άλλα είναι άκτιστα και χωρίς χρονική άρχή. Αιτία βέβαια όλων μέ κάθε

19. Δευτ. 6, 13.

20. Δευτ. 32, 12.

τρόπο είναι τό ὑπερούσιο Ἐνα, ἀλλά στά πρώτα με τρόπο δημιουργικό και στά ἄλλα με τρόπο φυσικό. Και γι' αυτό δεν πρέπει μέ τον Ἴδιο τρόπο και σε ἴσο βαθμό νά τά πλησιάζομε και νά δενόμαστε μ' αυτά. Ἀλλά ὅσα ἐλάβαν ἀρχή και δημιουργήθηκαν, πρέπει νά τά πλησιάζομε ὄχι γιά αυτά καθ' ἑαυτά· ὅπως π.χ. στον καθρέφτη πλησιάζομε ὄχι γιά τον καθρέφτη, ἀλλά γιά τή μορφή και τήν εικόνα πού δείχνει. Γιατί δέν μπορούμε νά πλησιάζομε τήν κτίση προς τελείωση μας γιά ἄλλο λόγο, παρά μόνο γιά τό ἄκρο Ἐνα πού προβάλλει μέσα σ' αυτή. Σέ ὅσα πάλι είναι ἀναρχα και προήλθαν ἀπό τό Ἐνα μέ τρόπο φυσικό, πλησιάζομε ὄχι γιά κάτι ἄλλο, ἀλλά γι' αυτά τά ἴδια και γιά Εκείνο ἀπό τό ὅποιο προέρχονται. Αυτά είναι πού αξίζει πράγματι νά πλησιάζομε καθ' ἑαυτά, και αυτών είναι κατά τρόπο ἄμεσο και φυσικό τό κορυφαίο Ἐνα· ἤ μάλλον, αυτά ἀνήκουν στο ἄκρο και κορυφαίο Ἐνα κατά τρόπο ἄμεσο καί, ὅπως εἶπαμε, φυσικό. Αυτά λοιπόν δέν πρέπει μόνο νά τά πλησιάζομε, ἀλλά καί νά προσκολλόμαστε σ' αυτά καί διά μέσου αυτών νά σπεύδομε νά μιμούμαστε καί νά ἀποτυπώσομε τό πρώτο καί ἓνα Καλό, ὥστε ἔτσι μέ τή συνεργεία καί τή βοήθεια τῆς χάρις ν' ἀποκτήσομε τό αξίωμα τῆς κατ' εικόνα καί ομοίωση δόξας τοῦ Θεοῦ. Γι' αυτό, ὅταν παρατηροῦμε ὀρθά τά ὄντα πού προήλθαν ἀπό τήν Αἰτία μέ τή δημιουργία, συμβαίνει νά ἀνυψώνομε τό νοῦ μας στή θέα τοῦ Ἐνός καί νά τον ἐνώνομε μέ τήν ενιαία ἐννοια τοῦ ὑπερκοσμοῦ Ἐνός ἀπόλυτα καί ἀπλά, ἄν βέβαια ὁ νοῦς τά ἀτενίζει αυτά ὅπως πρέπει. Στήν περίπτωση τώρα αυτών πού προήλθαν ἀπό τήν Αἰτία μέ τρόπο φυσικό, ὅταν ὁ νοῦς πράττει σύμφωνα μέ αυτά ἤ παίρνει μορφή σύμφωνη μέ αυτά, είναι δυνατό μέσω αυτών νά ἐνώνεται μ' ἐκεῖνο τό ἀπόλυτο Ἐνα. Γι' αυτό, ἀπό τό σύνολο ὄσων προήλθαν ἀπό τήν Αἰτία, εἴτε μέ τρόπο φυσικό εἴτε μέ δημιουργικό, ὁ νοῦς συνηθίζει νά συνάγεται προς τό διάφορο ἀπό αυτά Ἐνα, φυσικῶς ἤ πρακτικῶς ἤ καί θεωρητικῶς βέβαια. Καί ὅ,τι χρησιμοποιώντας ὁ νοῦς, εἴτε ἓνα εἴτε πολλά, φυσικά ἤ δημιουργημένα, δέν τό χρησιμοποιεῖ γιά τό Ἐνα, οὔτε γιά νά συγκεντρώσει τον εαυτό του προς τό πρώτο Ἐνα καί νά ἀτενίσει προς Εκείνο μέ αγία μετοχή καί βοήθεια τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος κατά τρόπο ἀπλό, ἐνοειδή καί μονοειδή, αυτό τοῦ λογαριάζεται ὡς αμαρτία, ἀκόμη καί ἄν ἡ χρήση αυτή τοῦ φαίνεται ὡς κάτι καλό. Γιατί ὅλα ὅσα δημιουργήθηκαν ἀπό τό Ἐνα, οδηγούν στο Ἐνα ὅταν τά μεταχειριζόμαστε ὅπως πρέπει, ὅπως λέει ὁ μέγας Διονύσιος: «Κάθε φωτοφάνεια πού δίνεται σ' ἐμάς ἀπό τον Πατέρα μέ ἀγαθότητα, μάς ἀνυψώνει ὡς ἐνοποιός δύναμη καί μάς γεμίζει καί μάς ἐπαναφέρει προς τήν ἐνότητα καί τή θεοποιό ἀπλότητα τοῦ συναγωγού Πατέρα· γιατί ἀπό Αυτόν προήλθαν τά πάντα καί Αυτόν ἔχουν σκοπό τους²¹». Ἄν ὅμως δέν οδηγούν στο Ἐνα, τότε είναι παρά τή φύση τους· καί ἡ χρήση τους, ὅταν δέν γίνεται ὅπως εἶπαμε, γίνεται ἔξω ἀπό τή λογική.

18. Υπάρχει πράξη πού προηγείται της θεωρίας και υπάρχει πράξη πού ακολουθεί τη θεωρία. Ἡ μία εκτελείται σωματικά με σκοπό νά χαλιναγωγῆσει τις ορμές τοῦ σώματος και νά τό ασκήσει σιγά σιγά νά φέρεται εὐτακτα, γιά νά δώσει τή δύναμη στο νοῦ νά περάσει ελεύθερα στά δικά του, τά ὅποια εἶναι τά νοητά, κι ἐκεῖ νά εργάζεται μέ επιτυχία τό ωφέλιμο σ' αὐτόν. Ἡ δεύτερη αρχίζει ἀπό τό νοῦ και τήν πνευματική νόηση και συνάγεται προς τό υπέρ νοῦν, πού εἶναι ὁ Θεός. Ὅταν προσεγγίσει σ' Αὐτόν ὁ νους, φτάνει στο ένα, γιατί ὁ Θεός εἶναι Ἐνα. Και ὁ νους λοιπόν ενώνεται μέ τον εαυτό του σέ ένα και γίνεται αδιαίρετος. Γιατί τό Ἐνα, ὅταν τό θεωρούμε, γίνεται πρόξενο τῆς ἐνότητας και της θεόμορφης απλότητας, καθώς εἶναι ασυμβίβαστο νά θεωρεῖ ὁ νους τό Ἐνα και νά μὴν εἶναι και αὐτός ἀπλό ένα. Ὅταν ὁμως ὁ νους βλέπει ὄντα χωρισμένα και σύνθετα, αναγκαστικά διαιρεῖται και γίνεται ποικίλος. Ἀπλό Ἐνα εἶπα αὐτό πού υφίσταται καθ' εαυτό ἀπλό. Επειδὴ δ,τι εἶναι ὁ νους, ὑπόκειται σέ μεταβολή κατά τήν ἐνέργεια, ἐνὼ στήν οὐσία του εἶναι ἀπλός, εἶναι ἀνάγκη ὁ νους νά εἶναι ένα και κατά τήν ἐνέργεια ὅταν βλέπει τό Ἐνα. Ἄν ὁμως ὁ νους βλέπει τό Ἐνα, ἀλλά ὁ ἴδιος ἔχει διαιρεθεῖ τουλάχιστο σέ δύο, τί θά κάνει τό σκέλος ἐκεῖνο πού εἶναι χωρισμένο ἀπό τό ἄλλο πού βλέπει τό Ἐνα; "Ἡ βλέπει δηλαδή κάτι ἄλλο, ἢ δὲν βλέπει· κι ἂν δὲν βλέπει, αὐτό συμβαίνει ἢ γιατί δέ θέλει, ἢ γιατί εἶναι ἀμβλυμένο, ἢ ἴσως γιατί εἶναι φτιαγμένο γιά ἄλλο εἶδος δράσεως και ὄχι γιά τήν ὄραση. Ἄν υποθέσει κανεῖς οτι βλέπει κάτι ἄλλο, τότε εἶναι φανερό ὅτι ὁ νους δέ βλέπει τό απλῶς Ἐνα, ἀλλά παράλογα βλέπει δύο· κι ἀφού βλέπει δύο, δὲν μπορεῖ ὁ ἴδιος νά εἶναι ένα, γιατί χωρίζεται, ὅπως δεῖξαμε, σ' ἐκεῖνα πού θεωρεῖ. Ἄς δοῦμε τώρα τήν περίπτωση, ὅπου τό ένα σκέλος τοῦ νοῦ νά μὴ βλέπει, εἴτε γιατί δέ θέλει, εἴτε γιατί εἶναι ἀμβλυμένο, εἴτε γιατί εἶναι στραμμένο σέ ἄλλο εἶδος ἐνέργειας. Τό πρώτο εἶναι ἀδύνατο, γιατί δὲν εἶναι δυνατό νά βρεθεῖ σέ ἀργία οὔτε ἀκαριαία γιά μιὰ βραχύτατη στιγμή ὁ λογικός νους· τό δεύτερο εἶναι ἀτοπο, γιατί ἂν ένα σκέλος εἶναι ἀμβλυμένο και ἄλλο ὄξύ, ὁ νους θά ἦταν σύνθετος και ὄχι ἀπλός, ἀφού θά αποτελούνταν ἀπό ἀνόμοια μέρη· τό ἴδιο θά συμβεῖ και ἂν τό ένα σκέλος του βλέπει, ἐνὼ τό ἄλλο εἶναι στραμμένο σέ κάποια ἄλλη ἐνέργεια, γιατί και τούτο παρατηρεῖται στά σύνθετα, μά εἶναι ολότελα ἀπαράδεκτο νά λεχθεῖ γιά τό νοῦ πού εἶναι ἀπλός. Γι' αὐτό λοιπόν, ἂν ὁ ἐνιαῖος και ἀπλός νους παρατηρήσει τό απλῶς Ἐνα, εἶναι ένα κι αὐτός κατά τήν ἐνέργεια· κι ἂν εἶναι απλῶς ένα, τότε βλέπει τό ἀπλό Ἐνα. "Ὅποιαδήποτε λοιπόν πράξη ἢ θεωρία οφείλει αναγκαστικά νά κατευθύνεται προς τό υπέρ νοῦν Ἐνα. Διαφορετικά, δέ θά ἐπιτύχει τίποτε, ἀλλά θά ἀποδειχτεῖ και μάταιη ἢ πράξη και ἢ θεωρία τοῦ νοῦ. Θά φανεῖ δηλαδή ὁ νους πρόξενος παθῶν, καθώς θά βρίζεται σέ διαίρεση και δέ θά κινεῖται ἐνοειδῶς μέ αἴσθησι ψυχῆς προς τήν ἐνωση μέ τό υπέρ νοῦν Ἐνα. Ἡ ἐνωση αὐτή γνωρίζει νά λαμπικάρει και νά καθαίρει τή θεωρητική δύναμη τοῦ νοῦ, ἢ ὁποία ἀνυψώ-

νεται και αποβλέπει προς τό Ένα και προσηλώνεται σ' Εκείνο, από τό όποιο και μέσω του οποίου προήλθαν και μέσα στο όποιο είναι τα πάντα, και μέσα στο όποιο και γίνεται και είναι και υπάρχει.

19. Τό ακρότατο από όλα τά επιθυμητά είναι ή υπέρλογη ένωση της ψυχής μέ τό Θεό. Για τή θεία αυτή ένωση είναι απαραίτητη ή θεία ομοίωση· για τή θεία ομοίωση είναι απαραίτητο νά ενεργεί κανείς νοερά, δηλαδή νά θεωρεί. Γιατί τέτοιο είναι και τό Θεϊο και από τό «θεωρεϊν» του δόθηκε τό όνομα Θεός. Άλλά ή θεωρία ανεβαίνει ευθύς στην έννοια του Θεού. Γιατί παντού και σε όλα εμβάλλει ό Θεός ένα είδος ακτίνες για τον θεωρητικό νοϋ, και ό θεωρός νους έχει αντικείμενο του τό Θεό. Και Θεός είναι τό υπερκόσμιο Ένα. Η δε φύση του νού είναι νά γίνεται όμοιος, κατά τήν ενέργεια, μ' εκείνα πού βλέπει. Τό δηλώνει τούτο ή θεολόγος γλώσσα του θειοτάτου Γρηγορίου πού λέει «νά δούμε και νά πάθουμε τή λαμπρότητα του Θεού». Γιατί δ,τι έχει δει ό νους, αυτό και έχει πάθει, ή μάλλον τέτοιος έχει γίνει. Γιατί, όπως λέει ό Πέτρος ό Δαμασκηνός, ό νους βάφεται σύμφωνα μ' εκείνα πού θεωρεί. Και όπως όταν βλέπει τά διαιρεμένα και ποικίλα διαιρείται κι αυτός και ποικίλλεται, κατά τον ίδιο τρόπο, όταν ανεβεί στην ενατένιση του υπεркоσμίου και απλού Ενός, γίνεται ακολούθως και αυτός ένα, όπως προείπα. Όταν τώρα εισέλθει στο Ένα, τότε βλέπει τό άναρχο και άπειρο και ασχημάτιστο και άπλό, γιατί τέτοιο είναι τό Ένα· για τούτο λοιπόν γίνεται και αυτός κατά τήν ενέργεια άναρχος, άπειρος, ασχημάτιστος και απλός. Και άφού «πάθει» αυτή τήν αλλοίωση, εξομοιώνεται μέ τό Θεϊο, όσο είναι δυνατόν.' Και από εκεί επεκτείνεται προς τό κορυφαίο όλων τών επιθυμητών, τή θεία και υπέρλογη και άρρητη ένωση, πού είναι ό έσχατος κατά Θεόν σκοπός. Πρέπει λοιπόν μέ κάθε τρόπο νά βιάζεται ό νους νά ανυψώνεται και νά αποβλέπει μέ τή βοήθεια του Πνεύματος προς τή θεωρία και τήν ενατένιση του υπεркоσμίου Ενός.

20. Όταν ό νους βρίσκεται μέσα σε πολλά ή έστω και σε δύο, είναι φανερό ότι δέ βλέπει τό απλώς Ένα. Γι' αυτό και είναι περιορισμένος και πεπερασμένος και θαμπός, γιατί τέτοια είναι όσα δέν είναι απολύτως άπλά. Όταν όμως έρθει σε ανέπαφη επαφή μέ τό πραγματικά Ένα, ατενίζοντας το μέ τή χάρη του Πνεύματος νοερά και χωρίς αισθητά μάτια, τότε γίνεται άναρχος, άπειρος, αόριστος, ασχημάτιστος και άμορφος, περιβάλλεται τήν αφωνία και άσκει σιωπή μέσα σε έκπληξη· γεμίζει από ευχαρίστηση και «πάσχει» τά άνεκκλάητα. Μήν πεις όμως ότι λέω πως ό νους γίνεται άναρχος και άπειρος και αόριστος κατά τήν ουσία του· όχι, αλλά γίνεται κατά τήν ενέργεια, άφού εκείνο πού αλλάζει στο νού δέν είναι ή ουσία του αλλά ή ενέργεια. Γιατί αν άλλαζε κατά τήν ουσία μέ τό νά δει και νά «πάθει» τή θέωση, δηλαδή νά θεωθεί από τή θεωρία του Θεού, θά ήταν θεός κατά τήν ουσία. Άλλά τό νά είναι θεός κατά τήν ουσία δέν τό έχει ούτε και κανένas από τούς Αγγέλους, έκτος από τον μόνο και ύψιστο και ένα Θεό. "Αν λοι-

πόν είναι άτοπο νά πούμε διτι ὁ νους θεώνεται κατά την ουσία του, απομένει νά πούμε διτι αυτό τό πάσχει μέ τήν ἴδια την ὄραση. Ἄρα ὁ νους ἔχει στη φύση του νά αλλοιώνεται ὄχι στήν ουσία του, ἀλλά στην ἐνέργεια του. Ἐξαλλου ἂν μεταβάλλεται ἀπό τη φύση του ὁ νους, ὅπως εἴπαμε, ἀνάλογα μέ αυτά πού θεωρεῖ, καί ἀφού θεωρεῖ ὄχι τη θεία ουσία ἀλλά τη θεία ἐνέργεια, ἄρα οὔτε ὁ ἴδιος δέν αλλοιώνεται κατά τήν ουσία, ἀλλά κατά τήν ἐνέργεια.

21. Τά πάντα, μετά τήν ἐκλαμψη τους, ἄς πούμε ἔτσι, ἀπό τό ὑπερκόσμιο Ἐνα, δέν απομακρύνθηκαν ολότελα ἀπό Αυτό, ἀπό τό ὅποιο πήραν τή γένεση, ἀλλά σ' Εκείνο μέσα δπως ἐγιναν, ἔτσι καί συγκρατοῦνται καί τελειοποιούνται. Καί δέν υπάρχει κανένα ἀπ' ὅλα τά ὄντα, στο ὅποιο νά μὴν υπάρχει ἀπόρροια καί κάτι σάν ὁσμή εκείνου τοῦ δημιουργικοῦ καί ἀπόλυτου Ἐνός. Καί ὅλα δσα μετέχουν στο εἶναι, μόνο πού δέν κραυγάζουν υποδεικνύοντας, ὄχι τό ὑπερκόσμιο Ἐνα (γιατί αυτό εἶναι ἐγκατεστημένο πάνω ἀπό οποιαδήποτε θεωρία ἢ νόηση), ἀλλά κάποια ακτίνα τοῦ ὑπερκοσμίου Ἐνός. Ἐπειδή λοιπόν ὅλα κηρύττουν μεγαλόφωνα τό Ἐνα καί ὅλα κλίνουν προς τό Ἐνα, καί αυτό τό ὑπερκόσμιο Ἐνα προβάλλει τον εαυτό του διά μέσου ὅλων τῶν ὄντων στο νού, γι' αυτό εἶναι ἀνάγκη ὁ νους νά χειραγωγεῖται καί νά ποδηγετεῖται καί νά κατευθύνεται προς τό ὑπερκόσμιο Ἐνα. Ἀπό τή μιά τόν αναγκάζουν τά πολλά ὄντα μέ τήν πειστική φωνή τους ἀπό τήν ἄλλη, ἐπειδή τό δημιουργικό Ἐνα, γιά τό ὅποιο ἡδη γίνεται λόγος, θέλει ἀπό περίσσεια ἀγαθότητος νά τό βλέπει ὁ νους, γιά νά δέχεται μέσα σ' Αυτό τή ζωή, δπως λέει τό ἴδιο τό ἀνέκφραστο Ἐνα: «Ἐγώ εἶμαι ἢ ζωή»²², καί: «Αυτή εἶναι ἡ αἰώνια ζωή, νά γνωρίζουν Ἐσένα τόν μόνο ἀληθινό Θεό»²³. Κι δπως λέει ἄλλου ἢ Γραφή: «Αναζητήστε μέ θέρμη τό Θεό καί θά ζήσει ἡ ψυχή σας»²⁴· γιατί ἀπό τήν ἀναζήτηση προέρχεται ἡ ὄραση, κι ἀπό αὐτήν ἡ ζωή. Καί ἀκόμη, γιά νά χαίρεται ὁ νους καί νά φωτίζεται καί νά ευφραίνεται, δπως λέει ὁ Δαβίδ: «Ὅλοι ὅσοι ευφραίνονται, ἔχουν τήν κατοικία τους σ' Ἐσένα»²⁵, καί: «Μέ τό φῶς Σου θά δούμε φῶς»²⁶. Ἀλλιῶς, γιατί δημιούργησε τό νού θεωρό Του καί γιατί διέσπειρε τά σχετικά μέ τόν εαυτό Του σέ δλα τά ὄντα, διά μέσου τῶν ὁποίων, σάν ἀπό θυρίδες, προβάλλει μέ νοερή λάμψη στο νού καί τόν θέλγει μέ τήν ἐκλαμψη, κινώντας τον προς τόν εαυτό Του;

22. Ὁ Θεός, ὁ ὅποιος εἶναι τό τριαδικό ἀγαθό Ἐνα, διτι δημιούργησε, τό δημιούργησε μέ τή θέληση Του. Καί βέβαια, διτι θέλει ὁ Θεός, εἶναι ἀκρο ἀγαθό, γιατί ἡ ἀγαθότητα εἶναι φύση τοῦ Θεοῦ. Δημιούργησε λοιπόν τό νού θεωρό τοῦ εαυτοῦ Του καί τῶν ιδιωμάτων Του, πράγμα πού συνάγει σέ ἕνα αὐτόν πού θεωρεῖ. Ἦθελε λοιπόν ὁ Θεός νά εἶναι ὁ νους θεωρός Του,

22. Γω. 11, 25.

24. Ψαλμ. 68, 33.

26. Ψαλμ. 35, 10.

23. Γω. 17, 3.

25. Ψαλμ. 86, 7.

και γι' αυτό είναι τούτο άκρως αγαθό. Ό Θεός είναι τό απόλυτο και άπλό Ένα, και είναι άκρως αγαθό, όπως αποδείχτηκε, ν' ατενίζει και νά συνάγε-ται ένοειδώς ό νους προς Αυτό.

23. "Αν είναι ένας και συμπτυγμένος ό καθολικός έρωτας, κατά τή διδασκαλία των σοφών στά θεία, είναι φανερό ότι και τό έραστό είναι ένα. Γιατί άν ήταν δύο τουλάχιστον τά έραστά, ή θά υπήρχαν δύο έρωτες, ή θά μοιραζόταν σέ δύο ό ένας έρωτας και δέ θά μπορούσε νά ονομαστεί ένας και συμπτυγμένος. Τώρα όμως, αφού ό καθολικός έρωτας λέγεται πώς είναι ένας και συμπτυγμένος, είναι ευνόητο ότι ένα είναι και τό έραστό. Άλλα βέβαια προϋπάρχει τό έραστό από τόν ερωτά του, και δέν υπάρχει τρόπος πριν θεωρήσει κανείς τό έραστό, νά δοκιμάσει τόν έρωτα του. Και ό έρωτας είναι έντονη αγάπη, τήν οποία απαιτεί νά έχομε προς τό Θεό τόσο ό φυσικός, όσο και ό γραπτός νόμος τού Θεού. Ό φυσικός νόμος δηλαδή, πείθει τελείως τό νού πού επιμελείται τό αγαθό, νά επιδιώκει τό Ανώτερο, τό όποιο είναι ό Θεός, ενώ ό γραπτός νόμος τού Θεού λέει: «Νά αγαπήσεις τόν Κύριο, τό Θεό σου μέ όλη τήν ψυχή σου και μέ όλη τήν καρδιά σου και μέ όλη τή διάνοια σου. Ό Κύριος ό Θεός σου είναι ένας Κύριος»²⁷. Άρα λοιπόν και τό έραστό είναι Ένα, δηλαδή ή τριαδική Μονάδα. Αυτή μάλιστα οφείλει νά προϋπάρχει για τό νού από τόν προς Αυτήν έρωτα του. Άρα ό νους πρέπει νά επιθυμεί ν' ανυψώνεται προς τό υπερκόσμιο Ένα, ώστε μέ τήν εύρεση και τή θεωρία Του νά ανάλαμψει και ό έρωτας του γι' Αυτό και νά μπορέσει ό άνθρωπος νά γίνει έκπληρωτής τόσο τού φυσικού νόμου, όσο και τής εντολής, αγαπώντας, όπως είπαμε, τόν Κύριο τό Θεό του.

24. Είναι αδύνατο, όταν ό νους ανεβεί στο υπέρ νούν Ένα, νά μή γίνει εραστής Του. Γιατί συναντά κάλλος άρρητο και ακατανόητο πού πηγάζει από Αυτό, όπως από παντοκρατορική ρίζα. Όποτε ό νους, από τις θείες έλλάμψεις, μοιάζει μέ δίχτυ πού κινδυνεύει νά σχιστεί από τό βάρος τών πολλών ψαριών πού έπιασε, κι εκπλήσσεται θεωρώντας τό υπέρ νούν κάλλος και μεθά σάν από κρασί και σάν τρελός έξίσταται και κυριαρχείται από θαυμασμό πού ξεπερνά κάθε σκέψη, μήν μπορώντας νά βλέπει κατάματα τό υπέρκαλλο θέαμα τού εξαισίου κάλλους. Γι' αυτό και δένεται μέ τά δεσμά τής αγάπης και φλέγεται από τή δίψα. Γιατί τό υπέρ νούν Ένα είναι μοναδικό και από όλους κηρύσσεται ως πρωταρχικό αίτιο τών πάντων, ως αρχή, ως τέλος, ως δύναμη συνεκτική τού παντός. Αυτό είναι πού από ξεχείλισμα καλλοποιοῦ και αγαθοποιου δύναμewς παρήγαγε τις ωραιότητες και τις αγαθότητες όλων τών ωραίων και τών αγαθών, ενώ τό ίδιο στέκεται άπειρες φορές άπειρα πάνω από οποιαδήποτε καλλονή και αγαθότητα, επειδή είναι τό υπερκόσμιο, ασύγκριτο Ένα. Είναι τό μόνο έραστό από τή φύση Του πάνω από κάθε έραστό, επειδή είναι τό μόνο απόλυτα Ωραίο και

27. Δευτ. 6, 4-5.

Αγαθό πού είναι πάνω από κάθε ώραϊο και αγαθό, και τό μόνο κατά τή φύση και την τάξη αληθινά αγαπητό, ως αίτιο των πάντων. Είναι τόσο μέγα, όσο έχει ξεπεράσει όλα τά αγαπητά και έραστά χάρη στην υπερβολική καλλονή και αγαθότητα. Και είναι αληθινά υπερκόσμιο Ένα, ως τό μόνο πού υπάρχει αληθινά και παρέχει τό είναι σέ όλα τά όντα. Μέ τή βοήθεια του Πνεύματος λοιπόν, άς στραφούμε μέ τό καλό, πού λένε, στήν εύρεση και τή γνώση του μοναδικού Ενός, από τό όποιο πηγάζουν οι αρχές όλων και όπου καταλήγουν τά τέλη όλων. Και τότε οπωσδήποτε θά μάς ανοιχτεί αυτόματα μέ τή χάρη του Χριστού ή πύλη τής θείας αγάπης και θά μπόουμε στον τόπο αναπαύσεως του Κυρίου²⁸ μέ ευφροσύνη και μεγάλη αγαλλίαση και θά γνωρίσουμε βαθιά τήν απόλαυση του Ενός και θά γευθούμε τή θεία τρυφή, έχοντας γίνει κι εμείς ένα χωρίς νά χωριζόμαστε ή νά διαιρούμαστε σέ πολλά, σύμφωνα μέ τήν παράκληση του Σωτήρα προς τον Πατέρα: «Νά είναι ένα, όπως κι εμείς είμαστε ένα»²⁹. Τότε λοιπόν θά είμαστε και ακριβείς τηρητές τής εντολής πού λέει: «Θά αγαπήσεις τον Κύριο τό Θεό σου μέ όλη τήν ψυχή σου και τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου»³⁰, και θά φτάσουμε στήν τελειότητα, κατά τό ανθρώπινο μέτρο, όσο είναι δυνατό. Γιατί ή αγάπη είναι τό τέλος του νόμου³¹, από τήν οποία κρέμονται όχι μόνο όλος ό νόμος και οι Προφήτες³², αλλά και όλοι όσοι τελειοποιήθηκαν κατά Θεόν μέ τή δύναμη του Χριστού.

25. Σέ κάθε τί πού έχει στή φύση του νά γίνεται ένα από τό Πνεύμα, ή διαίρεση αποτελεί μείωση. Γι' αυτό και ό νούς, άν υφίσταται κάποια διαίρεση κατά τήν ενέργεια, βρίσκεται έξω από τήν κατά χάρη κατάσταση πού του αρμόζει. Αυτό τό παθαίνει επειδή βλέπει μερικά διάφορα· και όταν βλέπει προς διάφορα, δέν μπορεί νά παραμείνει αδιαίρετος. Γιατί άν κάνει κάποιος αυτή τήν υπόθεση, δέ θά μπορέσει νά εξηγήσει πολύ εύκολα, χάρη σέ τί ό νούς τής ησυχίας είναι διάφορος από τό νού τής συγχύσεως, και τό νού των θεοφόρων θά τον θεωρήσει όμοιο μέ τό νού εκείνων πού ενοχλούνται από τά πάθη, πράγμα άτοπο. 'Αφοϋ δηλαδή ό νούς γίνεται κατά τήν ενέργεια του όμοιος μ' εκείνα πού θεωρεί, κατ' ανάγκην όταν θεωρεί σύνθετα ποικίλλεται κι αυτός, κι όταν εκπίπτει από τήν απλότητα, δέν μπορεί νά είναι αδιαίρετος. Ό διαιρεμένος όμως είναι κάθε άλλο παρά καθαρός από αμαρτία, οπότε και ή ίδια ή διαίρεση καθ' αυτήν θεωρείται αμαρτία από εκείνους πού μπορούν νά εμβασθύνουν σ' αυτά. 'Αφοϋ λοιπόν είναι ανάγκη ή νοερή δύναμη του νού, μέ τήν ενατένιση προς τό ανώτατο και υπερκόσμιο Ένα, νά έχει γευθεί κατά τρόπο ένοειδή μέ τή νοερή αίσθηση τό υπερφυσικό καλό, ή κατάσταση τής διαιρέσεως είναι τελείως έξω από τή χάρη. Πρέπει

28. Έβρ. 4, 3.

29. Ίω. 17, 22.

30. Δευτ. 6, 5· Λευϊτ. 19, 18· Ματθ. 22, 27 και 39.

31. Ρωμ. 13, 10.

32. Ματθ. 22, 40.

λοιπόν νά κρατιόμαστε από τό υπερχόσμιο Ένα και να άτενίζομε ολόψυχα σ' Αυτό και μόνο και μοναδικά, αν θέλομε νά άποφύγομε τή διαίρεση και την ετερότητα. Ωστόσο δέ θά μπορέσει ό νους νά παραμείνει αδιαίρετος ούτε άν στραφεί προς κάτι που είναι ένα, αλλά κτιστό. Γιατί τό κτιστό δέν μπορεί νά λέγεται στην κυριολεξία άπλό, αλλά είναι περιορισμένο και σύνθετο και πεπερασμένο, και γι' αυτό ούτε άπλό ένα έχει δικαίωμα νά ονομάζεται, ούτε άπλή και μονοειδής είναι ή ενέργεια τοῦ νοῦ όταν ατενίζει σ' αυτό. Γιατί ή ενατένιση τοῦ νοῦ θά είναι περιορισμένη και πεπερασμένη και σύνθετη, όπως είναι και αυτό πού θεωρεί, οπότε και θά εκπέσει από τή θεομορφη χάρη πού τον κάνει άπλό και άναρχο, απεριόριστο και άπέραντο, και θά βρεθεί έξω από τό μυστικό και υπέρ νούν Ένα. Στερείται έτσι τή δόξα του, πού είναι ή ένοειδώς πραγματοποιούμενη απόλαυση τής ιδιαιτερότητας και τής άναρχότητας τοῦ αρχικού Ενός, ή άπεριοριστία, ή απλότητα και ή αμορφία. Και έτσι δέν κατορθώνει νά «πάθει» τήν όραση τοῦ υπερφυσικού και πανάρρητου κάλλους. Πρέπει λοιπόν ό νους νά ατενίζει και νά τείνει ψηλά προς τό άναρχο, τό άπλό και απεριόριστο και αληθινά Ένα. Και από Αυτό νά επιθυμεί πολύ νά καταφωτίζεται και νά ενώνεται μέ τήν άρχισυναγωγική Μονάδα και γιά τήν ένωση αυτή νά ενώνεται και μέ τον εαυτό του. Και έτσι όχι μόνο θά κερδίσει τήν αγάπη τοῦ Ανωτέρου επειδή έχει ομοιωθεί μέ Αυτό, όσο είναι δυνατό, κατά τήν αοριστία και τήν απλότητα και τήν έλλειψη μορφής και σχήματος, αλλά θά μπορέσει και αυτός ό ίδιος νά αγαπήσει τό υπέρκαλο και υπερφυσικό θείο κάλλος, επειδή ανυψώθηκε, όπως είπαμε, στην ομοίωση μέ Αυτό. 'Αφοῦ δηλαδή είναι συνηθισμένο νά γεννιέται μία αμοιβαία αγαπητική διάθεση ανάμεσα στά όμοια, είναι φανερό ότι θά αγαπηθεί και θά άνταγαπήσει ό νους τό Θεό. Γιατί τό όμοιο είναι όμοιο μέ τό όμοιο- και όπως ή ομοιότητα μπορεί ν' αντιστραφεί, θά έχει οπωσδήποτε αντιστάθμισμα τής αγάπης του τήν αγάπη τοῦ άλλου. Μεγαλύτερο γεγονός από αυτό μεταξύ Θεοῦ και ψυχής δέν υπάρχει κανένα.

26. Ό νους τότε υπερβαίνει τή φύση του, όταν φτάσει τελείως τό υπέρ νούν και αφού γίνει άμορφος και ασχημάτιστος και γενικά όλος αδιαμόρφωτος κατά τρόπο ένθεο, άναρχος και άπειρος, και ξεπεράσει τήν ίδια του τήν ένωση, πού λείει ό λόγος. Όσο έχει μαζί του τή διανοητική του δύναμη, ακόμη και άν αυτή ασχολείται μέ τά θεία και νοητά, λέμε ότι κινείται και ενεργεί φυσικά και είναι στά όρια τής φύσεως του. Τό υπερφυσικό όμως είναι πολύ ανώτερο από τό φυσικό και βρίσκεται πάρα πολύ ανώτερα. Πρέπει λοιπόν νά επιθυμεί και νά σπεύδει νά φτάσει στο υπερφυσικό, τό όποιο και είναι κατά πολύ καλύτερο, σύμφωνα μέ τήν εντολή πού λει νά έπιδιώκομε μέ ζήλο τά ανώτερα χαρίσματα³³. Άλλά είναι βέβαια φανερό ότι, άν ό νους βρίσκεται στο «υπερφυσικό, βρίσκεται στο Θεό. Γιατί ό Θεός βέβαια είναι

33. Α' Κορ. 12, 31.

αληθινά έξω από ολόκληρη τη φύση, επειδή είναι τό πρωταρχικό και άπλό Ένα. Πρέπει λοιπόν ό νους να ανυψώνεται προς τό πρωταρχικό και άπλό Ένα και νά σπεύδει νά ατενίζει και νά ανάγεται σ' Αυτό, ώστε, άφού άνεβεί στο υπερφυσικό Ένα ξεπερνώντας τή φυσική του ενέργεια, νά γίνει τελειότερος από τό νά στέκεται στήν κατά φύση κατάσταση του.

27. Τό καθένα από τά όντα χάρεται και αναπαύεται φυσικά μέ τά ιδιαίτερα φυσικά του στοιχεία, τά όποια όλα προϋπάρχουν στο πρωταρχικό Αίτιο κατά μία ενιαία αιτία. Τότε λοιπόν ό νους θά δοκιμάσει φυσικά αληθινές ευφρόσυνες και θά έχει όχι λίγη ηδονή και θά αναπαυθεί ολότελα, όταν ξεπεράσει κι εγκαταλείψει τά πάντα και αναθέσει τόν εαυτό του στήν ενική, αρχική και πρώτη στή εκείνη Αίτία και φτάσει μέ νοερή στροφή σ' Αυτή, από τήν οποία έχουν γίνει όλα και οί ιδιότητες όλων, και οί αρχές και τά μέσα και τά τέλη, και μέσα στήν οποία υπάρχουν και κρατούνται τά πάντα και μέσω τής οποίας οδηγείται στο σκοπό του τό καθένα από εκείνα πού δέχονται τήν τελειοποίηση, και χάρη στήν οποία εύδαιμονοϋν όσα εύδαιμονοϋν. 'Από Αυτήν έχει δημιουργηθεί και ό ίδιος ό νους τέτοιος πού είναι. Γιατί κατά κάποιο τρόπο ό νους επιστρέφει προς τόν εαυτό του όταν επιστρέφει προς εκείνη, τήν Κυρία και Αίτία τών πάντων, πού είναι τό αληθινό πρωτότυπο του. Κι επειδή τό καθένα αγαπά φυσικά τόν εαυτό του και αυτό πιο πολύ συμβαίνει μέ τό νοϋ, ως εικόνα ύπέρκαλλη τού ασύλληπτου κάλλους τού υπέρ νουν Ενός, αυτός επιθυμεί υπερβολικά νά ατενίζει επιστρέφοντας στο ΑΓίο του, γιατί καθώς είπαμε, βλέποντας εκεί βλέπει και υπεραγαπά τόν εαυτό του. Έξαλλου υπάρχει στο καθένα μιά φυσική άγαπητική στοργή προς εκείνο από τό όποιο προέρχεται, όπως και αντίστροφα κατέχει τούς γεννήτορες έρωτας προς αυτά πού γέννησαν. Γι' αυτό, από τήν επιστροφή προς τό Ένα, τό αίτιο τών πάντων, πηγάζει άφθονα κάποια άρρητη ηδονή. Γιατί έτσι, όπως είπαμε, ό νους επιστρέφει και προς τόν εαυτό του. 'Αφού εκεί προϋπάρχουν οί λόγοι όλων, επειδή είναι ή αίτία τους, επομένως κι ό νους πού και αυτός είναι ένα από όλα, ενυπάρχει στο πάνω από τό νού Ένα, επειδή Αυτό είναι τό αρχέτυπο αίτιο του.

28. Όπως από τό υπερούσιο "Όν προήλθε κάθε ουσία, και κάθε φύση από τό υπέρ τή φύση, και από τό άχρονο και άσύνθετο προήλθαν τά έγχρονα και τά σύνθετα, και από τό άκτιστο δημιουργήθηκαν τά κτιστά, έτσι και κάθε μορφή δημιουργήθηκε από τό άμορφο, και από τό υπερκόσμιο Ένα έγιναν τά πολλά όρώμενα. Εκείνος λοιπόν πού δέν ασχολείται και δεν ατενίζει προς τό άμορφο Ένα σαν νά κρέμεται από αυτό, αλλά προς κάτι άλλο άπ' όσα είναι κτιστά κι έχουν μορφή, αυτός έβαλε τό άσυγκρίτως κατώτερο παραπάνω από τό υπερκείμενο και ίσως νά πλησιάζει τούς ειδωλόατρες. Γιατί εκείνο μέ τό οποίο ασχολείται κανείς και στο οποίο ατενίζει, αυτό και επιθυμεί- κι δ,τι επιθυμεί, από αυτό έχει νικηθεί. Σ' εκείνο όμως από τό

ὅποιο ἔχει κανεὶς νικηθεῖ, σ' ἐκεῖνο και ἔχει υποδουλωθεῖ³⁴. Και πράγματι αὐτὸς λατρεύει τὴν κτίση ἀντὶ τὸν Κτίστη³⁵. Γιατί ὁ νους τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἔχει υποδουλωθεῖ και λατρεύει και αγαπά ἐκεῖνο στο ὅποιο ατενίζει και μέ τὸ ὅποιο ασχολεῖται. Ἄν λοιπὸν ἡ ἀσχολία και ἐνατένιση πέρα ἀπὸ τὸ ἀπλό και ἀμορφο Ἐνα προκαλεῖ τέτοιο ολίσθημα, ἄς εἶναι ὅλη ἡ σπουδὴ και ἡ ἐπίγνωση μας πρὸς τὸ ἀμορφο και ἀπλό Ἐνα μέ νοερὴ στροφὴ και ἀνάταση, ὅπου βρίσκονται οἱ θησαυροὶ ὅλης τῆς γνώσεως³⁶. Και ὅταν φτάσομε ἐκεῖ, ἐρχεται ἡ ἀνάπαυση ἢ ἡ παύση κάθε θεωρίας και ἡ στάση τῆς νοήσεως και ἡ ὑπέρολογη σιγὴ και ἡ ἀνεκδιήγητη ἀγαλλίαση μέσα σέ μεγάλο θαυμασμό.

29. Ὅλα τὰ ὄντα ἐπιθυμοῦν τὸ εἶναι, και ἡ αἰτία τοῦ εἶναι τῶν πάντων βρίσκεται στο Ἐνα πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι. Επομένως ὅλα τὰ ὄντα, και μάλιστα τὰ λογικά, ὅταν κινούνται ὀρθά και ὅπως πρέπει, ἐπιθυμῶντας τὸ εἶναι, ἐπιθυμοῦν τὸ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι Ἐνα. Ἄρα ὁ νους πού δέν ἀνουψώνεται πρὸς τὸ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι Ἐνα κι οὔτε τὸ ἐπιθυμεῖ, κινεῖται μέ τρόπο διάστροφο και σφαλῆρό και ἐκπίπτει ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του, τὸ ὅποιο εἶναι ἡ ἐπίγνωση τοῦ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι Ἐνός και ἡ πρὸς αὐτὸ ἱερότατη ὑπέρολογη ἐνοειδῆς ἐνωση και ἀγάπη.

30. Τὰ αἰτία ἔχουν πολὺ περισσότερο τις καλλονές πού ἔχουν τὰ αἰτιατὰ τους. Αἴτιο τῶν πάντων γενικά εἶναι τὸ ὑπερούσιο Ἐνα. Ἄν λοιπὸν ὁ νους στραφεῖ σέ κάποιο ἀπὸ τὰ μετὰ τὸ ὑπερούσιο Ἐνα, νομίζοντας το καλὸ ἢ μέ κάποιο τρόπο ἀξιο γιά νοερὴ ἔλξη, τότε φανερά ὁ σκοπὸς του ἀπέτυχε, γιατί αγαπά βέβαια κάτι καλὸ, ὅμως ἀπὸ ἀγνωσία και ραθυμία δέν κινεῖται πρὸς τὸ πρῶτο και κύριο ὑπερούσιο Ἐνα —μέ τὴ μετοχὴ τοῦ οποίου ὅλα τὰ καλά εἶναι καλά—, ἀλλὰ κινεῖται πρὸς ἐκεῖνα πού χάρη σέ Αὐτὸ μετέχουν στὴν καλλονή. Ὁ νους ὅμως πού ἐξετάζει ἐπιτυχῶς, κατευθύνει τὴν ἀνάβλεψη τῆς διάνοιας του πρὸς τὸ ὑπερούσιο Ἐνα, διακρίνοντας καθαρά ὅτι θά ἐπιτύχει μέ περίσσεια ἐκεῖνο πού ποθεῖ, γιατί μέ αὐτὴ τὴ νοερὴ ἐνατένιση φτάνει στο Αἴτιο, και ὅτι κανένα ἄλλο ἐκτος ἀπὸ τὸ ὑπερούσιο Ἐνα δέν μπορεῖ νά τοῦ μεταδώσει κάτι ἀπὸ. τὰ δικά του ἢ οποιοδήποτε ἄλλο καλὸ. Κι ἂν ἀκόμη νομίζει ὅτι υπάρχουν μερικά πού ἔχουν τὴ δύναμη νά τοῦ μεταδώσουν ἀπὸ τὰ δικά τους, κι αὐτὰ ὅμως δέν εἶναι στὴ φύση τους νά παραμένουν γιά πάντα μέσα στον ἐραστή νου. Τοῦτο εἶναι δοσμένο στο Ἅγιο Πνεῦμα μόνο νά τὸ πράττει και νά ἐνεργεῖ ἵπου θέλει και οπουδήποτε, ἐπειδὴ ἔχει τὴν κυριότητα και εἶναι φύση κυριαρχική και Πρόσωπο τῆς τρισυπόστατης Μονάδας. Ἄρα λοιπὸν ὁ νους πρέπει νά στρέφεται πρὸς τὸ ὑπερούσιο Ἐνα, ὅπου ὑπάρχει ὄχι μόνο ἡ πηγὴ κάθε ἀγαθοῦ, ἀλλὰ και ἡ ἀναφαίρετη διανομὴ τῶν χαρισμάτων.

34. Β' Πέτρο. 2, 19.

35. Ρωμ. 1, 25.

36. Κολ. 2, 3.

31. Όλα τα δντα από τή φύση τους επιθυμούν τό αγαθό. Τό πραγματικό όμως αγαθό είναι ένα, αν και πολλά λέγονται αγαθά. Όλότελα αγαθό και άς πούμε παντέλειο δέ θά βρεις κανένα μέσα στά πολλά, αλλά λεγόμενο μόνο κατά κάποια μετοχή αγαθού, μετέχοντας δηλαδή στο αγαθό τοῦ ὑπερουσίου αγαθού Ἐνός και μή έχοντας το από τον εαυτό του. Γιατί μόνο εκείνο τό ὑπερούσιο Ἐνα είναι όλότελα αγαθό και ὑπεράγαθο και πηγή κάθε αγαθότητας και μεταδοτικό τών χαρισμάτων Του και στρέφει φυσικά προς τον εαυτό Του κάθε ουσία και ὑπαρξη, κάθε ἔξη, δύναμη, κίνηση, ενέργεια, ιδιότητα και οποιαδήποτε καλλονή και αγαθότητα. Και γενικά, όλα τά δντα και δσα θεωρούμε γύρω από τά δντα, φανερώθηκαν δημιουργικά από ἐκεῖ, από τό ὑπερούσιο Ἐνα. Γι' αυτό, ό νούς πού κατευθύνεται προς κάτι άλλο και δχι προς τό ὑπερούσιο ἀπλό Ἐνα, κινείται σφαλερά. Γιατί κινείται ίσως προς κάποιο αγαθό, όχι όμως προς τό κυρίως και τελείως Αγαθό, τό όποιο μέ τό υπερβολικό ἀγαθοποιοῦ ξεχειλίσιμα Του κάνει αγαθά και τελειοποιεῖ δσα έχουν ανάγκη νά γίνουν αγαθά και νά τελειωθούν.

32. Ό νούς τών πολλών, καθώς από ανοησία βρίσκεται σέ κατάσταση διαιρέσεως και διασπάσεως από πολλά, δέ γνωρίζει, τό αγαθό, τό απλώς Ἐνα, ούτε τό ζητεί, ούτε ασχολείται μέ Αυτό. Γι' αυτούς λέει και τό Πνεῦμα μέσω τού Δαβίδ: «Πολλοί ρωτούν, ποιος θά μάς δεῖξει τά αγαθά;»³⁷. Δέ λένε «τό αγαθό», και πολύ ευλόγα, γιατί «μεριμνούν και τυρβάζουν» γιά πολλά, ἐνώ χρειάζεται ένα. Τού Ἐνός αυτού ή μερίδα είναι αγαθή, κατά τον άγιο λόγο τού Θεοῦ³⁸, αλλά ή τήν παρέβλεψαν από άγνοια ή τή ζημιώθηκαν από αμέλεια, κι ούτε κán διανοήθηκαν νά ζητήσουν τό πιο πολύτιμο άπ' όλα. Εκείνοι όμως πού είχαν οδηγό και παιδαγωγό τό Δαβίδ και ἔκριναν πώς ἔπρεπε ν' ακολουθήσουν τά ίχνη του, λένε: «Αποτυπώθηκε σ' εμάς τό φώς τού προσώπου Σου, Κύριε»³⁹, δηλαδή ή γνώση Σου εικονίστηκε σ' εμάς όπως μέσα σέ καθρέφτη. Ἐτσι λοιπόν, ό ακαλλιέργητος και πολύς λαός χαιρεται στά πολλά αγαθά. Και έτσι καταλάμπονται εκείνοι πού ζουν πνευματικά, καθώς δέχονται ὑπερκόσμια τό φωτισμό τής γνώσεως γιά τό ενιαίο και τέλειο Ἐγαθό.

33. Όπως ή όρμη τού νερού είναι μεγαλύτερη αν χύνεται όλο μαζί κι όχι διαιρεμένο και χωρισμένο σέ πολλά ρεύματα, έτσι και ή ενατένιση τού νοῦ και ή κίνηση του και ή επιθυμία του θά είναι δυνατότερη, αν προχωρεί όχι χωρισμένη σέ πολλούς και ποικίλους τρόπους, αλλά ἐνοειδώς και χωρίς διαίρεση. Αυτό γίνεται μέ τρόπο φυσικό στήν ανύψωση και ενατένιση και θεωρία προς τό ὑπερκόσμιο και τέλειο Ἐνα. Γιατί πράγματι τό ὑπερκόσμιο και απλούστατο Ἐνα έχει τήν ιδιότητα νά συνάγει. Και δταν άξιωθιοῦ νους νά Τό θεωρεί, είναι εύλογα αδύνατο νά μήν πάρει σάν άλλη εικόνα τήν ίδια μορφή μέ Αυτό και νά μή γίνει μονοειδής, απλός, άχρωμος, άμορφος, ά-

37. Ψαλμ. 4, 7.

38. Λουκ. 10, 41-42.

39. Ψαλμ. 4, 7.

ποιος, άψηλάφητος, άόριστος, άπειρος, ασχημάτιστος, και γενικά είναι αδύνατο νά μή γίνει υπερκόσμιο ένα, ακτινοβολώντας από τις ακτίνες του θείου και υπερκόσμιοι έρωτα, έχοντας άποκαλυμμένη τη μυστική γνώση, στεφανωμένος με την απουσία λέξεων και εννοιών που ξεπερνά τό λόγο και τή νόηση, και απολαμβάνοντας πνευματική αγαλλίαση και ουράνια ευφροσύνη. Φυσικά αλλοιώνεται προς τό θεióτερο και ενδύεται θεία μορφή, παίρνοντας δηλαδή πνευματικά τή μορφή του απλού και άσχηματίστου και άμορφου και Ενός και όλων όσα προαναφέραμε. Άν όμως δέ γίνει αυτό και δέν «πάθει» αυτή τή θεία αλλοίωση, δέν ήρθε ακόμη σέ επαφή και φαντασία του υπερκοσμίου Ενός. Γιατί ό Θεός είναι Ένάδα ενοποιός και Νους πέρα από νόηση. Και τότε ό νους Τον φαντάζεται υπερκόσμια, όταν μαζί με όσα είπαμε παραπάνω γίνει και ένα πάνω από κάθε νόηση, κι αυτό του συμβεί με τή φαντασία του Θεού.

34. Η τριαδικότητα τής υπερούσιας Θεότητας συνάχθηκε υπερφυσικά σέ μοναδικότητα. Γιατί ό Θεός είναι Μονάδα τρισυπόστατη. Δέν είναι λοιπόν δυνατό νά γίνει ή ψυχή τέλειο ομοίωμα του Θεού σαν εικόνα Του άν, ενώ είναι και αυτή τριμερής, δέ γίνει υπερφυσικά ένα με τον εαυτό της. Λέω τριμερή τήν ψυχή όχι κατά τή διαίρεση της σέ λογιστικό, θυμικό και έπιθυμητικό —δέν έγκκειται σ' αυτό κυρίως τό τριμερές τής ψυχής. Γιατί δέν έχει μεγάλη οικειότητα ή λογική ψυχή με την επιθυμία και τό θυμό. Αυτά τά έχομε παραλάβει από τό μή λογικό μέρος και υπάρχουν καταχρηστικά για τήν παρούσα ζωώδη βιοτή και είναι άλογα και σκοτεινά καθ' έαυτά, ενώ ή ψυχή είναι λογική και ή φύση της είναι γεμάτη από φώς νοερό. Πρέπει κυρίως νά πούμε ότι στην ψυχή ανήκουν εκείνα, χωρίς τά όποια δέν μπορεί νά ενεργήσει τά ιδιώματα της. Χωρίς θυμό όμως και χωρίς επιθυμία ενεργεί και μάλιστα τότε ενεργεί αληθινά, όταν ενεργεί χωρίς αυτά. Δέν είναι λοιπόν πραγματικά αυτά μέρη τής ψυχής, αλλά όπως είπα είναι δυνάμεις τής ζωόδους και γήινης καταστάσεως που υφίστανται παράλληλα με αυτή. Γιατί ή λογική ψυχή που βλέπει νοερά τά άνω και φαντάζεται τά νοητά και ανυψώνεται πάνω από τον εαυτό της και αναπηδάει άς πούμε προς τά άνω, απορρίπτει μακριά σαν μάταιη φλυαρία τήν επιθυμία και τό θυμό, άφου δέν έχει που νά τά μεταχειριστεί εκεί, όπου κυριαρχεί ή απλότητα και τό άμορφο και ασχημάτιστο, τό άχρωμο και αδιαμόρφωτο και όλα τά άλλα, όσα απαιτούν νου ελεύθερο κι ολότελα άπλό. Τριμερής είναι ή ψυχή όχι άσύμφωνα με τήν απλότητα της, επειδή είναι νους και χρησιμοποιεί τό λόγο και τό πνεύμα, τά ολότελα ιδιαίτερα στοιχεία της που λιγότερο από κάθε άλλο φθείρουν τήν απλότητα της. Όπως και τό τριαδικό τής έναρχικής Θεότητας, τής οποίας όμοια εικόνα αποτελεί ή ψυχή, δέν είναι εμπόδιο στο ενιαίο Της και στην απλότητα Της, αλλά και άπλό, υπερούσιο Ένα ακριβώς είναι ή Θεότητα, και πα/ όλα αυτά ασφαλώς είναι Τριάδα. Όταν λοιπόν αυτά που είναι ή ψυχή, δηλαδή ό νους (γιατί είναι νους, και

νους στο σύνολο της ή ψυχή), ο λόγος και τό πνεύμα, γίνουν με τρόπο υπερφυσικό ένα, μας δίνουν τήν καθ' αυτό ομοίωση με τήν τρισυπόστατη μία Θεότητα. Αυτό δέν μπορεί νά γίνει με άλλο τρόπο, παρά μόνο από τήν ανάβλεψη και τή θεωρία τής υπερφυσικής τριαδικής Μονάδας. Γιατί Αυτή είναι πού δημιούργησε τέτοια και τήν ψυχή και πεσμένη τήν επαναφέρει σ' αυτή τήν κατάσταση. Χωρίς τήν ενατένιση και τή θεωρία προς Αυτή, είναι αδύνατο νά γίνει τούτο στήν ψυχή. 'Αν όμως αυτό δέν γίνει και δέν επανέλθει ή θεία ομοίωση, θά εΐμαστε ελλιπείς. Αυτά λέγονται γιά τό θεωρητικό μέρος και τήν αλήθεια, τά όποια μάλιστα είναι πιο άξια επιδιώξεως και χωρίς τά όποια δέν είναι δυνατό νά προχωρήσουμε στήν κατάσταση τής απάθειας. Γιατί όπως πρέπει νά είμαστε με τήν πράξη στο αγαθό, προκειμένου νά είμαστε μεταξύ τών απαθών, έτσι πρέπει νά είμαστε με τή θεωρία στήν αλήθεια, προκειμένου νά είμαστε θεοειδείς, λατρεύοντας τό Θεό τών όλων και επιθυμώντας νά γίνουμε και νά είμαστε θέσει θεοί με τή θεμιτή ομοιότητα τοῦ Αρχετύπου. 'Αφοῦ βέβαια είναι ανάγκη νά γίνουμε ένα γιά τήν ομοίωση με τό υπερκόσμιο πρωτότυπο Ένα, κι αυτό μπορεί νά μάς τό προξενήσει ή ανάβλεψη προς αυτό τό υπερκόσμιο Ένα και ή θεωρία και ή ανάταση και ή νοερή στροφή κι ή αμετακίνητη ενατένιση προς αυτό τό Ένα. Πρέπει επομένως με κάθε τρόπο νά προσπαθούμε νά άτενίζουμε προς τό πάνω από κάθε διάνοια υπερκόσμιο Ένα και από Αυτό νά εξαρτούμε ολόκληρο τον εαυτό μας με κάθε επιμέλεια, με όλη τήν καρδιά και τήν ψυχή μας νά τρέφομε μέσα μας τον έρωτα του ύπεραπλού, ύπερκοσμίου Ενός και Μόνου, ώστε αυτός ό έρωτας νά γίνει τά άγια φερά τής προς Αυτό νοερής άνωφορίας μας. Κι έτσι πάντοτε, μέσα σέ μιá άμορφη ένοειδή κατάσταση, σάν σέ αέρα, θά είμαστε μαζί με τον Κύριο⁴⁰, τον πραγματικά Ένα, και θά υμνούμε τήν Τριάδα τριαδικά, νοερά δηλαδή, λογικά και πνευματικά, και προς Αυτήν θά μένομε, όπως είναι επόμενο, εκστατικοί και έκπληκτοι και διά μέσου τής ενώσεως με τον εαυτό μας θά ενωνόμαστε ένοειδώς με τό Ένα, με τρόπο πού ξεπερνά κάθε ένωση.

35. 'Η αισθητή μονάδα είναι ή άρχή κάθε πλήθους πού μπορεί νά αριθμηθεί. Και ή υπερκόσμια Μονάδα είναι ή άρχή κάθε όρωμένου και νοουμένου πλήθους και κάθε δντος. Όπως λοιπόν κάθε αριθμός έχει τήν άρχή του από τή μονάδα, έτσι και τό οποιοδήποτε δν προέρχεται με οποιοδήποτε τρόπο από τό υπερκόσμιο Ένα, σύμφωνα με μιá αιτία είτε φυσική είτε δημιουργική. 'Αλλά ή θέση τής αριθμητής μονάδας, Γφού είναι αισθητή, είναι σύμφωνη με τή φύση της: άφοῦ είναι ή άρχή όλων δσα αριθμούνται, ή αίσθηση δταν αριθμεί τή θέτει πρώτη. Όμως στο υπερκόσμιο Ένα, επειδή είναι υπέρ νουν, παρατηρείται τό αντίθετο. Ένώ είναι Μονάδα πού προϋπάρχει από όλα, ό νους τή θέτει ύστερα από όλα. Γιατί κανένας νους

40. Α' Θεσ. 4, 17.

δεν έχει μπορέσει νά θέσει ως άρχή τό υπερκόσμιο Ένα και από Αυτό να προχωρήσει στα πολλά, αλλά αντίθετα, από τά πολλά ανεβαίνει και συνάγεται προς Εκείνο. Στην προηγούμενη περίπτωση είναι αναγκαίο τό αριθμητό ένα, γιά νά προχωρήσει ή αίσθηση στά πολλά, διαφορετικά δέν είναι δυνατό νά αριθμεί ή νά προχωρεί όπως θέλει. Έδώ όμως είναι αναγκαία στο νού τά πολλά, γιά τήν ανάβαση μέσω αυτών προς τό υπερκόσμιο Ένα και τή σύμπτυξη κατά κάποιο τρόπο του εαυτού του, γιατί από πουθενά άλλου δέν μπορεί νά ανεβεί όπως θέλει στή φαντασία του υπερκοσμίου Ενός. Έτσι λοιπόν ό νούς, χρησιμοποιώντας οικεία τάξη και πορεία, κάνει άρχή από τά πολλά και καταλήγει από υπερκόσμιο και κορυφαιότατο Ένα. Επειδή τό σύμφωνο μέ τήν αίσθηση αριθμητό ένα είναι ευνόητο και εύκαθόριστο, ή αίσθηση τό βάζει και στή θέση πρώτο, όπως απαιτεί ή φύση του. Η Μονάδα όμως πού αναζητεί ό νους, επειδή είναι υπερκόσμια και υπερφυσική και διαφεύγει τή νόηση, είναι πολύ μακριά και από τή φυσική Της θέσης, ώστε νά αρχίσει από εκείνην ό νους, αλλά μάλλον, ως υπερφυσική, τή βρίσκει υπερφυσικά όχι ως άρχή αλλά ως τέλος, μετά τή διέλευση του από τά πολλά και τήν άς πούμε αριθμηση τους. Γιατί, άφού ό νούς έχει ως φυσική ικανότητα του τό νοείν, τό υπερκόσμιο όμως Ένα είναι ακατάληπτο καθ' εαυτό και απρόσιτο, ή δραστηριότητα του νού κλίνει προς τά πολλά και ακουσίως ακόμη, επειδή ό νούς μήτε μπορεί νά πάψει νά νοεί, μήτε έχει τή δύναμη νά συλλάβει τό κορυφαίο και υπερκόσμιο Ένα. Κοιτώντας λοιπόν ό νους στά πολλά, στο καθένα από όλα αυτά τά πολλά ενορά κάτι νοητό, όχι τί είναι στήν ουσία του, αλλά ότι είναι γνώρισμα κάποιου Ενός. Έπειτα, συγκεντρώνοντας από κάθε ορατό τό νοητό στοιχείο πού προβάλλεται και βλέποντας τα μεταξύ τους ως ομόλογα κι όχι συγκρουόμενα και ότι όλα είναι όπως τά άνθη μιάς ρίζας και ενός βλαστού, προχωρεί στή συνέχεια από τά πολλά στο κορυφαιότατο Ένα, από τό όποιο προέρχονται τά πολλά και τά πάντα, και κατά φυσικό τρόπο ανεβαίνει από τά φυσικά όντα στήν υπερφυσική τάξη, καθρεφτίζοντας μέσα του τό υπερφυσικό και υπερούσιο Ένα, όσο βέβαια γίνεται νά βλέπεται ένοειδώς τό υπερφυσικό από τά φυσικά. Τότε λοιπόν, όταν ό νούς ανείπωτα θεωρήσει τήν πηγαία ανάβλυση και πρόξενο όλων τών αγαθών και τών ωραίων κι άφού απολαύσει τό υπερούσιο Ένα, δέν επιστρέφει πιά μέ τή θέληση του προς τά πολλά, αν και είναι καλά και μετέχουν στο αγαθό. Επειδή δηλαδή ό νούς έκ φύσεως αγαπά υπερβολικά τό καλό, δέν απομακρύνεται θέλοντας από τό πάνω άπ' όλα, έκτος άν αυτό του συμβεί από κάποιο περιστατικό. Άλλά επειδή κάθε δν συμπεριφέρεται διαφορετικά και ή νοερή όραση του είναι διαφορετική και μέ διάφορους τρόπους ανυψώνεται διά μέσου τών όντων προς τό υπερκόσμιο και υπερφυσικό Ένα, πρέπει, όπως νομίζω, νά εκθέσω μεθοδικά ένα σύντομο τρόπο γιά τήν άνοδο από τά πολλά στο υπερούσιο και υπερφυσικό Ένα. Έτσι ώστε, ανεβαίνοντας ό νούς σταδιακά, νά εκτελεί τήν κίνηση του

ασφαλέστατα και να αντιληφθῆι σέ τί ἡ κίνηση του αὐτῆ εἶναι ἐλλιπής, ἢ ἀνπραγματικά εἶναι σ' αὐτό πού πρέπει νά εἶναι και πόσο αὐτό τό ἀπολαμβάνει και ποιό εἶναι αὐτό πού τον κάνει νά ἀστοχεῖ και τον ἀπομακρύνει ἀπό ἐκεῖνη τήν καλλονή και τήν ἀνάβαση και τό θεῖο συμπόσιο· και πώς πάλι θά γίνει νά ἐπιστρέφει κανεῖς ἐκεῖ ἀπό ὅπου ἐξέπεσε. Ἀπό αὐτό μάλιστα θά μάθει και τήν ομίχλη τῶν παθῶν και τή διαύγεια τῆς καθαρῆς καρδιάς, θά δεῖ σάν μέσα σέ καθρέφτη ποιὰ εἶναι ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας, θά μετασχεῖ στά ἐπουράνια θεάματα, θά αισθανθῆι τή θεῖα αἴσθησι, δέ θά τοῦ διαφύγει ἡ πνευματική πρόοδος του ἢ ἴσως ἡ ὀπισθοδρόμησι του, θά ἀποκτήσει τή γνῶσι πολλῶν ἀξιοθαύμαστων και θά κατανοήσει ποιος εἶναι ὁ σκοπός τῆς ἠσυχίας και τοῦ ἐγκλεισμοῦ. Λέμε λοιπόν τά ἔξης: Ὅλα τά ὄντα διαιροῦνται σέ αισθητά κτιστά, νοητά κτιστά, νοητά ἀκτιστα και στο ἀκτιστο, ὑπερούσιο και ὑπέρ νούν Ἐνα. Καθώς τό μάτι τῆς ψυχῆς, δηλαδή ὁ νοῦς, στρέφεται σ' αὐτά και τά παρατηρεῖ μέ προσοχή και προτιμά τήν ἠσυχία κατά τήν ἀσκησι, ἀπό τήν πρέπουσα μοναστική πράξι ἀνυψώνεται, σάν νά ἀνεβαίνει κάποια βαθμίδα, στή θεωρία και τήν ἀπασχόλησι μέ τό ὄντως Ὀν και στο νά ἀπολαμβάνει τά οὐράνια και νά περιστρέφεται σις ἀκτίνες τῆς ἀλήθειας και νά ἀγάλλεται και νά πλουτεῖ στο ἀπειρο μέ τά αἰώνια και νά νιώθει θαυμαστή ἠδονή και γλυκύτητα. Ἴσως ἀκόμη, μέ τή συνεργεία τῆς χάρις, μέ τήν ἀροδο τοῦ καιροῦ και μέ τή σταθεροποίησι τῆς κατοχῆς τοῦ νοεροῦ φωτός, και νά ἀρπάζεται ἀπό τή γῆ και νά γίνεαι ἀναίσθητος ὡς πρὸς τά γήινα χάρι στήν κατοχή τοῦ ὑπέρνοου και τή φαντασία τοῦ ἀσύγκριτα ἀνωτέρου ἀπό κάθε καλό. Αὐτή ἡ ἱερή κλίμακα διαιρεῖται σέ πέντε βαθμίδες* κι ἀνεβαίνει ἔτσι στον ἀκρο σκοπό· δέν ἔχει ὁμως τοπική ἀπόστασι ἢ μία βαθμίδα ἀπό τήν ἄλλη, ἀλλά ἡ διαφορά και ἡ ἀπόστασι τῆς μίας ἀπό τήν ἄλλη εἶναι τάξι κάποιας ποιότητος ἢ ἰδιαιτερότητος. Νά τί ἐννοῶ: Ὅντα εἶναι και τά αισθητά κτιστά και τά νοητά κτιστά, ἀλλά τά δεῦτερα εἶναι πολύ ἀνώτερα ἀπό τά πρῶτα, ὅσο διαφέρει και εἶναι καλύτερος ὁ νοῦς ἀπό τήν αἴσθησι. Ἐπίσης εἶναι κατά πολύ ἀνώτερα τά ἀκτιστα νοητά ἀπό τά νοητά κτιστά, ἐνῶ και τά δύο εἶδη ἀνήκουν ἐξακριβωμένα στά ὄντα. Ὡστόσο τά ἀκτιστα νοητά ὄντα εἶναι κατώτερα ἀπό τό ὑπέρ νούν Ἄκτιστο. Και ἀπό αὐτά εἶναι βέβαια φανερό ὅτι τό νά στέκεται ὁ νοῦς στο ὑπέρτατο Ὀν, ἀφοῦ περάσει ἀπό τήν πράξι, και τό νά βρεθῆι σ' ἐκεῖνη τήν ἀπόκρυφῃ ὑπέρτατῃ Κορυφῇ, τήν ὑψηλότερη ἀπ' ὅλα τά αισθητά και τά νοητά, αὐτό εἶναι ἡ ἀνώτερη ἐνατένισι και θεωρία του, ὅπως ἀντίθετα ἡ κατώτερη εἶναι ἡ πρὸς τά αισθητά κτιστά, ἢ ἀκόμη περισσότερο, ἢ βαθμίδα τοῦ πρακτικοῦ. Ἀφοῦ λοιπόν ὁ νοῦς ἀγαπά ἐκ φύσεως τό καλό, πρέπει νά

*Οἱ πέντε αὐτές βαθμίδες, ὅπως φαίνεται ἀπό τή συνέχεια, εἶναι: α) πράξι, β) θεωρία κτιστῶν αισθητῶν, γ) θεωρία κτιστῶν νοητῶν, δ) θεωρία ἀκτιστῶν νοητῶν και ε) θεωρία τοῦ Ἐνός.

ἐπιθυμεί μὲ κάθε τρόπο τὸ ἀνώτερο, ὄχι μόνον γιὰ νὰ τὸ ἀπολαύσει, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ «πάθει» εὐλόγα τὴν ἀνώτερη καὶ ὑπέροχη ἀλλοίωση, μιά καί, ὅπως εἶπαμε, ὁ νοῦς ἀλλοιώνεται ἀνάλογα μὲ δ,τι βλέπει καὶ ἀπολαμβάνει. Πλην ὅμως, ἡ μεταβλητότητα πού ἔχει συμπλεχθεῖ στη φύση τοῦ νοῦ, δὲ θὰ τελειώσει ποτέ ὅσο συνεχίζεται τὸ σήμερον καί, ὅπως λέει κάποιος, ἕως ὅτου φύγουν οἱ σκιές⁴¹, δηλαδή ἕως ὅτου ἀναχωρήσομε ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ, ἡ ὁποία μᾶς δείχνει σκιωδῶς, σάν μέσα σὲ καθρέφτη καὶ μὲ αἰνίγματα⁴² τὴν ἀλήθεια. Πρέπει λοιπόν, ὅταν μεταπίπτομε ἀπὸ τὴ θεωρία καὶ ἐνατένιση τοῦ ὑπὲρ νοῦν ἀκτίστου Ἐνός, νὰ βρισκομε τρόπο νὰ στεκόμαστε ὅσο τὸ δυνατόν πλησιέστερα στὰ νοητὰ ἀκτίστα, γιὰ νὰ γίνει τὸ γρηγορότερο ἢ ἐπάνοδος μας στο ἀκτίστο ὑπὲρ νοῦν Ἐνα. Κι ὅταν πέσει πιο πυκνὴ ομίχλη καὶ σκοτίζει τὴ νόηση καὶ περιλοῦει μὲ ἀκηδία τὸ νοῦ σχετικά μὲ τὴ θεωρία, τότε ας στρεφόμεστε στις προσευχὲς τοῦ πρακτικοῦ μὲ ταπεινὴ καρδιά. Καὶ ἀφοῦ μὲ τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς καὶ τὰ δάκρυα υποχωρήσει τὸ σκότος, ἄς βάλουμε ὡς ὑπόβαθρο πάλι τὰ αἰσθητὰ κτιστὰ, ἐνῶ θὰ κατοικεῖ ἀπὸ πρὶν νοερὸ φῶς μέσα στὴν καρδιά μὲ ἐνυπόστατη πνευματικὴ ἐνέργεια καὶ ὁ νοῦς θὰ κατέχει ἤδη μὲ πολλὴ γνώση τὴ δύναμη τῆς πρακτικῆς, μὲ τὴν ὁποία ἀνεβαίνει ἐκ φύσεως, ὅπως σὲ μιὰ κορυφὴ ἢ σκοπιὰ, καὶ θεωρεῖ ἐκεῖνα πού γιὰ τοὺς πολλοὺς εἶναι ὄχι μόνον ἀθέατα, ἀλλὰ καὶ ἀξήτητα καὶ ἀκατανόητα, καὶ χωρὶς τὴν ὁποία κανεὶς δὲ θὰ δεῖ οὔτε τον εαυτό του, ὅτε πολὺ περισσότερο τὸ Θεό. Δὲν εἶναι λοιπόν μακριὰ ἀπὸ τὸ σκοπὸ μας νὰ πούμε τώρα ἐπιτροχάδην γι' αὐτὴ τὴν πρακτικὴν.

36. Ἡ ψυχὴ ἔχει ἀνάγκη τῆς πρακτικῆς γιὰ τρία στοιχεῖα μέσα της, τὸ λογιστικὸ, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικὸ, καὶ γιὰ τρία ἐξωτερικὰ, τὴν ἐφεση τῆς δόξας, τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀποκτήσεως περισσοτέρων. Βλέποντας ἢ ψυχὴ μὲ βαθιὰ γνώση τον τρόπο πού ἔζησε ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος, γιὰ τρεφεῖ μὲ τὴ χάρι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ αὐτὲς τις δύο τριάδες μὲσω τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν της, δηλαδή τῆς φρονήσεως, τῆς δικαιοσύνης, τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρείας, καὶ ἐπιτρέπει στο νοῦ της νὰ ἀνυψῶνεται ἀνεμπόδιστα καὶ νὰ παρατηρεῖ προσεκτικὰ τὰ θεῖα καὶ νὰ θεωρεῖ τὸ Θεό. Ὅταν δηλαδή ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὠδηγήθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα στὴν ἔρημο γιὰ νὰ νικήσει τὸ διάβολο⁴³, τὸ ἐπιθυμητικὸ τὸ θεράπευσε μὲ τὴ νηστεία, τὸ λογιστικὸ μὲ ἀγρυπνία καὶ ἡσυχία προσευχῆ, τὸ θυμικὸ μὲ ἀντιλογία στο διάβολο. Ἐπίσης, θεράπευσε τὴ φιληδονία μὲ τὸ νὰ μὴ ζητήσῃ, ἀν καὶ πεινούσε, νὰ γίνουν οἱ πέτρες ψωμιά, ὅπως τοῦ ἔλεγε ὁ διάβολος· τὴ φιλοδοξία, μὲ τὸ νὰ μὴ ριχτεῖ κάτω ἀπὸ τὸ πτερύγι τοῦ Ναοῦ, γιὰ νὰ δοξαστεῖ ἀπὸ τον ὄχλο, ἐπειδὴ δὲ θὰ πάθαινε τίποτε· τὴ φιλαργυρία, μὲ τὸ νὰ μὴν πεισθεῖ νὰ προσκυνῆσει τὸ διάβολο μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ λάβῃ τον πλοῦτο ὅλων τῶν βασιλείων, ἀλλὰ μὲ ἀντίρρηση τοῦ θυμοειδοῦς φρόνιμη καὶ δίκαιη, σῶφρονα

41. Ἄσμα 2, 17.

42. Α' Κορ. 13, 12.

43. Ματθ. 4, 1-10.

και ανδρεία, απέκρουσε τό σατανά, διδάσκοντας μέ αυτά κι εμάς τον τρόπο νίκης σε δλες τις εφόδους του εναντίον μας. Αυτό ακριβώς μπορεί νά τό δει και νά τό καταλάβει κανείς και στη σταύρωση τού Σωτήρα. Προσεύχεται δηλαδή τότε ό Σωτήρας, αφού απομακρύνθηκε από τούς μαθητές Του⁴⁴; Αυτό είναι θεραπεία τού λογιστικού. Είναι σέ εγρήγορη και αγρυπνεί και υποφέρει από δίψα πάνω στο σταυρό⁴⁵; Αυτό είναι φάρμακο τού έπιθυμητικού. Δεν αντιλέγει, δέ φιλονικεί, δέ φωνάζει, παρ' όλο πού τον κατηγορούν, και προσεύχεται γιά χάρη τών διωκτών Του⁴⁶; Αυτό προξενεί τήν ευταξία τού θυμικού· νά αντιμετωπίξει δηλαδή τό σατανά μέ αντίρρηση, τούς ανθρώπους όμως πού τον κακοποιούν, επειδή και αυτοί παρασύρονται στο κακό από τό σατανά, νά τούς φέρεται μέ σιωπή και μακροθυμία και νά τούς αμείβει μέ προσευχή γιά χάρη τους. Τον φτύνουν, δέχεται ράπισμα, υπομένει είρωνίες και εμπαιγμό⁴⁷; Αυτό είναι θεραπεία της φιλοδοξίας. Ποτίζεται ξύδι και χολή, σταυρώνεται και κεντρίζεται μέ τή λόγχη⁴⁸; Αυτό είναι θεραπεία τής φιληδονίας. Καρφώνεται στο σταυρό γυμνός, σέ ύπαιθρο τόπο, άστεγος, περιφρονημένος από όλους, σάν κάποιος φτωχός και άπορος; Αυτό είναι κατάργηση τής φιλάργυρης διαθέσεως. "Άρα ό Σωτήρας έχει δείξει δύο φορές τή θεραπεία τών εσωτερικών και τών εξωτερικών παθών. Μιά φορά όταν άρχισε τή σωματική εμφάνιση Του στον κόσμο και άλλη μία όταν έμελλε ν' αναχωρήσει από τον κόσμο. Γι' αυτό, όποιος βλέπει προς Αυτόν και τή διδασκαλία Του και τό σταυρό Του και τον μιμείται κατά τό δυνατόν φρόνιμα και δίκαια, μέ σωφροσύνη και ανδρεία, όπως Εκείνος, θά καταργήσει μέν τήν ενέργεια αυτών τών παθών προς τό κακό, και μέ αυτά όλα τά άλλα, θά χρησιμοποιήσει δέ όρθά και αυτά και τά άλλα και θά είναι αληθινά πρακτικός άνθρωπος, κατάλληλος νά θεωρεί και ν' ανυψώνεται προς τό Θεό μέ τή νοερή ενατένιση. Κι έτσι αφού κάνει άρχή ό νους από τά πολλά αισθητά κτιστά και κατανοήσει τό καλό αποτέλεσμα τής καλλιέργειας τους κι αφού κατόπιν νοήσει τά κτιστά νοητά και προχωρήσει στά νοητά άκτιστα, θά έχει ήδη περάσει τέσσερις βαθμίδες τής κλίμακας. Ύστερα από αυτά ακολουθεί ή θεία και υπέρλογη αφωνία και σιγή και έκπληξη και γενικά ή ενατένιση και ή θεωρία τού υπερκοσμίου Ενός και ή πάνω από τή νόηση ένωση, ή κορύφωση τής ησυχίας, τό άκρο και τέλειο επιθυμητό, όσο είναι εφικτό στήν παρούσα ζωή, τό πέρας τής αλήθειας, ή απόλαυση τού καρπού τής πίστεως, ή διαφυγή έλλαμψη τής δόξας πού έλπίζομε, τό θεμέλιο τής αγάπης, τό αλφάδι τού νού, ή στάση τής άεικινησίας του και ή ακατανόητη παύση και ή έννοειδής κατάσταση του, ή πρόγευση τής εργασίας τής μέλλουσας ζωής, ή αιτία τής πνευματικής χαράς, τό τα-

44. Ματθ. 26, 36.

45. Ίω. 19, 28.

46. Λουκ. 23, 34.

47. Μάρκ. 14, 65.

48. Ματθ. 27, 34 και 48· Ίω. 19, 29 και 34.

μεϊο της ειρήνης, τό σβήσιμο των σαρκικών φρονημάτων, ή αποστροφή αυτού τού κόσμου και ή σφοδρή αφοσίωση στόν μέλλοντα, ό χωρισμός από τή ζωή τής εμπάθειας, ή συνάφεια μέ τήν απάθεια, ή χαρά και ή αγαλλίαση τής ψυχής και ή συναγωγή, ή ανάπαυση και ή φρουρά τών κινήσεων και τών δυνάμεων της· και γενικά, ή θεία γνώση και ή απάθεια. Πρέπει λοιπόν νά εξετάζομε προσεκτικά, άν ποτέ ό νους αιχμαλωτιστεί από δική του οκνηρία ή από εξωτερικό περιστατικό, πώς θά τον έπαναφέρομε στο αγαθό τής θεωρίας, απομακρύνοντας τό πάθος πού στέκεται εμπόδιο και τον βγά-ζει από τον σκοπό του, και πόσο απέχει από τό άκρο επιθυμητό και γιατί. Κι ακόμη, άν ή θεωρητική του ενέργεια έχει στραφεί στά αισθητά κτιστά ή στά κτιστά νοητά ή στά νοητά άκτιστα· ή μήπως μέ μάταιους λογισμούς ή από κάποια ανάγκη αποχωρίζεται από τήν επιδίωξη του, τό μοναδικό πραγματικά και υπερχόσμιο Ένα, τό πάνω από κάθε άλλο ένα. Και νά τού αφαιρούμε τά μεταξύ εμπόδια, γιά νά επιστρέψει πάλι ενιαία, όπως απαιτεί αυτή ή βαθμίδα, στή θεωρία και τήν ενατένιση τού υπερχοσμίου Ενός. Όταν ό νους βρίσκεται κάπου έξω από τό υπερχόσμιο, άκτιστο και υπέρ νουν Ένα, τότε είναι σέ διαίρεση κι όχι στά κυρίως καλό, κι άν ακόμη κινείται στο καλό, άφού τό κορυφαίο καλό είναι τό υπέρ νούν, υπερούσιο, άκτιστο και άπλό Ένα, και Αυτό είναι τό πραγματικό άκρο αντικείμενο πέρας τού νού. Όταν λοιπόν ό νους κινείται ύγιώς, ανεβαίνει αυτού μέ όσα προείπαμε και ζει τήν ένωση του μέ τό Θεό, ή οποία υπερβαίνει κάθε έννοια. "Ας επιδιώκομε λοιπόν μέ όλη μας τή δύναμη τό "Άπειρο κι ας ερευνούμε τό Υπέρ νούν κι άς θεωρούμε τό άμορφο Ένα κι άς καταλάβομε έξ εφόδου τό Ακατάληπτο, γιά νά έπιτύχομε τήν ενιαία κληρονομιά τού Ενός, τού άκρου Θεού, μέ τή χάρη τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού και τού ζωοποιού Πνεύματος, μέ τήν έλλαμψη τών οποίων γινόμαστε άξιοι γιά τή χάρη τής θεωρίας και θέσει θεοί πού θεουργηθήκαμε μέ τή δωρεά τού Θεού.

37. Όταν ό νους ανεβεί στή χώρα τής θείας Κρυφίότητας, σωμαίνει φυσικώς, ενοποιημένος μέ τήν απλότητα και συνεπώς φωτιζόμενος έννοιδώς από τό υπέρ νούν Ένα μέ τή μετοχή τού Πνεύματος. Τί μπορεί δηλαδή νά πει, άφού έχει φτάσει πάνω από τή νοερότητά του και βγήκε έξω από κάθε νόημα κι έμεινε γυμνός, ως ανώτερος πιά από τή νόηση; Γιατί βέβαια, άν ακόμη έχει κάτι νά πεί, είναι φανερό ότι και νοεί, άφού ό λόγος ακολουθεί τό νόημα. Και άν νοεί κάτι, πώς στέκεται στή χώρα τής Κρυφίότητας; Δέν είναι στήν κυριολεξία κρυφό εκείνο πού άλλος δέν τό βλέπει, τό βλέπει εντούτοις ό νους. Έτσι πολλά θά μπορούσαν νά ονομάζονται κρυφά, άφού πάμπολλα ή, γιά νά πώ έτσι, όλα όσα βλέπει ό νους, τά βλέπει χωρίς νά γνωρίζει άλλος ότι τά βλέπει. Έτσι λοιπόν τά κρυφά θά πλησίαζαν και τό άπειρο, πράγμα άτοπο. Γιατί Ένα είναι τό κρύφιο στήν κυριολεξία, στο όποιο ό νους ανεβαίνει ύστερα άπ' όλα, από τό οποίο προέρχεται τό πάν, εϊ-

τε είναι ὀρώμενο εἶτε νοούμενο. Καὶ μάλιστα καὶ αὐτός, ἐπειδὴ ἀνέβηκε πάνω ἀπ' ὅλα τὰ ὀρώμενα καὶ λεγόμενα καὶ νοούμενα, φτάνει σὲ κατάσταση ἔξω καὶ ἀπὸ τὴ νόηση καὶ τὴν δράση καὶ τὸ λόγο. Ὅσο δὴ μὴ μπορεῖ καὶ μιλά, δὲν ἔχει ἀκόμη ἀνεβῆ τόσο πολὺ, οὔτε ἔφτασε στὴ θεία Κρυφίότητα. Γιατί αὐτὸ σημαίνει ὅτι νοεῖ ἀλλὰ βέβαια τὸ κρυφὸ εἶναι ἀκατανόητο καὶ ἐπομένως υπερβαίνει καὶ τὸ λόγο. Ἄρα ὁ νοῦς, ὅταν ἀνεβῆ στὴ χώρα τῆς θείας Κρυφίτητας καὶ γίνῃ ἐνιαῖος, ἀσκεῖ σιωπὴν, ὄχι θεληματικά, ἀλλὰ φυσικά, φωτιζόμενος ἐνιαῖα ἀπὸ τὸ ὑπέρολογο Ἐνα.

38. Ἄν οἱ λόγοι ἀπὸ τὴ φύση τοὺς κάνουν τὸ νοῦ νὰ προχωρεῖ καὶ νὰ προοδεύει, ἄρα ὅταν προκόψει τὸν ἀνεβάζουν ἐκεῖ ὅπου δὲ φτάνει λόγος, δηλαδὴ σὲ κάτι πού τελεῖται στὴ σιωπὴ. Ἄν οἱ λόγοι ἦταν πάντοτε στο νοῦ καὶ ἂν ἡ ψυχὴ ἔχει πάντοτε τὴν ἀνάγκη τοὺς, ἐγὼ δὲ βλέπω ποῖα εἶναι ἡ νοερὴ προκοπὴ ἀπὸ τὸ λόγο. Γιατί ὁ λόγος δὲν εἶναι ωφέλιμος μόνον στὴν πράξη, ἀλλὰ ἐξίσου καὶ στὴ θεωρία. Ὅταν δὴ μὴ ὁ νοῦς ἀνεβαίνει ἀπὸ τοὺς σχηματισμένους κατὰ τὰ ὄντα λόγους πρὸς τὸ ἀπλό καὶ ὑπέρολογο καὶ ἀσχημάτιστο, τὸ ἀπολύτως καὶ κυρίως Ἐνα, τότε κάθε λόγος φαίνεται περιττός, ἢ, γιὰ νὰ πούμε πῶς ἀληθινά, εἶναι ἐμπόδιο. Οἱ λόγοι ἀποτελοῦν γενικὰ μετάβαση ἀπὸ τὸ ἓνα νόημα στο ἄλλο. Ἀλλὰ τὸ ἀπλό καὶ ἀπόλυτο καὶ ἀπεριόριστο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ὁλοσδιόλου Ἐνα, μὲ τὴν κύρια καὶ ὑπέρολογο ὑπαρξὴ Του, πῶς θὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λόγους; Γιὰ νὰ μεταβῆ πού; Ἢ πῶς θὰ περιληφθεῖ κάπου; Γιατί ὁ λόγος κατὰ κάποιον τρόπο περιλαμβάνει. Αὐτὸ δὴ μὴ εἶναι ἀπερίληπτο, ὡς ἀπεριόριστο καὶ ἀσχημάτιστο. Ἄν λοιπὸν δὲν ἀρμύζει λόγος στο ὑπὲρ νοῦν κρύφιο Ἐνα, ἐπειδὴ εἶναι ἀπερίληπτο καὶ ἀσχημάτιστο, ἄρα τοῦ ἀρμύζει σιωπὴν. Ὅσοι ἄρα προκόψουν μὲ τὸν λόγο, πρέπει νὰ καταλήξουν στὴ σιωπὴν, ἐφόσον ἔφτασαν στο νὰ θεωροῦν ἀπλά, ἀδιαμόρφωτα καὶ ἀσχημάτιστα.

39. Ἄν οἱ λόγοι ἀναφέρονται σὲ γνωστά, ἐνῶ τὸ Κρύφιο εἶναι ἀγνωστο, ἄρα εἶναι πέρα ἀπὸ λόγο. Καὶ ἂν ἡ ἀγνωσία τοῦ Κρύφιου εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε γνώση καὶ τὸ ἀνώτερο ἀπὸ γνώση δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκη ἀπὸ γνώση, πολὺ λιγότερο θὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λόγο. Ὁ νοῦς λοιπὸν πού ἀνέβηκε στο κρύφιο ἀπλό Ἐνα, ἀσκεῖ φυσικὰ τὴ σιωπὴν. Καὶ ἂν δὲ σιωπᾷει φυσικά καὶ ἀπροσποίητα, δὲν ἀνέβηκε καὶ δὲν ἔφτασε ἀκόμη στο κρύφιο καὶ ὑπέραπλο Ἐνα.

40. Ὅπως ἐκεῖνοι πού ἀσκοῦν τὴν ἡσυχία, βγαίνουν κάποτε ἀπὸ τὸ κελὶ τοὺς, καὶ γνωρίζουν ἐκ πείρας τὴ διαφορὰ τοῦ ἐγκλεισμοῦ στο κελὶ ἀπὸ τὴν ἔξοδο, ἔτσι καὶ ὅσοι ἐξῆσαν τὴ σιωπὴν πού λέμε καὶ ἀρχίζουν πάλι νὰ μιλοῦν. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ πού ἐπιμένουν νὰ θεωροῦν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, γνωρίζουν σὲ ποῖα κατάσταση δταν εἶναι τοὺς κυριεύει ἡ σιωπὴ φυσικά καὶ δχι προαιρετικά, καὶ σὲ ποῖα κατάσταση εἶναι δταν κλίνουν στὴν ομιλία. Καὶ βέβαια δταν τοὺς κυριέψει ἡ σιωπὴ, εὐχόνται νὰ μὴν εἶχαν ἀνοίξει ποτὲ τὸ στόμα τοὺς, ἀλλὰ νὰ μένουν στὴν κατάσταση αὐτὴ. Τότε εἶναι ἄλλοι ἐπι-

γειοί άγγελοί και ενώνονται με την αλήθεια ενιαία, χωρίς μορφή, χωρίς όραση, χωρίς σχήμα και γενικά με αμετακίνητες ενατενίσεις τοῦ νοῦ, έχοντας μαζί τους μόνο τήν έκπληξη και τό θαυμασμό, χωρίς νά νοῦν τίποτε, ή μάλλον βλέποντας χωρίς όραση τις άναρχες και θείες έλλάμψεις. Όταν ό νους κατεβεί άπό εκεί, ως μεταβλητός, καταλήγουν στο λόγο και στις νοερές μεταβάσεις σέ πολλά και ποικίλα. Και για νά επανέλθει πάλι ή κατάσταση τής σιωπής, επειδή είναι πολύ καλύτερη άπό τό λόγο, ασπάζονται τήν ησυχία και φυλάγουν τις αισθήσεις άπό τά αισθητά και χρησιμοποιούν κάθε μέσο, ώστε νά ξεφύγουν μαζί με τό λόγο και αυτή τή νόηση, για νά μπορούν κι αυτοί νά λένε μαζί με τό Δαβίδ: «Έγινα κωφός και ταπεινώθηκα και σιώπησα ακόμη και για αγαθά»⁴⁹. Γιατί βέβαια, και αγαθά νά λείει κανείς, είναι κατώτερο άπό τήν έλλογη σιγή.

41. Τό Θείο ούτε είναι εντελώς φανερό, ούτε πάλι και εντελώς κρυφιο. Ότι υπάρχει, είναι φανερό και μάλιστα πάρα πολύ καθαρά. Τί όμως είναι, αυτό είναι κρυφό. Διαφέρει πάρα πολύ νά γνωρίζομε τό τί είναι ό Θεός, άπό τό ότι υπάρχει γιατί τό δεύτερο φανερώνεται άπό τήν ενέργεια τοῦ Θεοῦ, ενώ τό πρώτο αναφέρεται στήν ουσία Του, τό όποιο και οί Άγγελοι αδυνατούν νά ξέρουν. Γιατί ό Θεός υπάρχει άπειρες φορές άπειρα πάνω άπό κάθε ύπαρξη και πάνω άπό κάθε νοῦ και κάθε νόηση. Όταν λοιπόν ό νους ασχολείται με εκείνα πού φανερώνουν ότι ό Θεός υπάρχει, τότε έχει νά λείει πολλά και νά φιλοσοφεί άριστα. Και τότε μπορεί νά λέγεται φιλόσοφος και θεολόγος. Όταν όμως ό νους ανακῦψει και ανεβεί πάνω άπό τό ότι υπάρχει, περικυκλωμένος άπό τή θεία κρυφιοτητα και ενεργούμενος άπό τή φαντασία τοῦ τί είναι ό Θεός, και γίνει με τή χάρη, όπως είναι φυσικό, τελείως χωρίς μορφή και άφή και όραση, τότε κάθε λόγος πού μπορεί νά λείει κάτι περί Θεοῦ μένει αργός, και ακινητοποιείται ό νους γινόμενος ενιαίος, γιατί εισχώρησε στή χώρα τοῦ ακατανόητου. Και τότε ενώνεται ολόκληρος με τον πάνω και πέρα άπό τά πάντα, όπου δέ χωρεί ούτε λόγος, ούτε νόημα, ούτε καμιά σκέψη πού νά τον ποικίλλει, αλλά μόνο απλότητα και άκαταληψία, σιωπή και έκπληξη, τό ασχημάτιστο και άπειρο και απεριόριστο και βλέπει κατά παράδοξο τρόπο τή θέα τοῦ Αοράτου και τή μορφή τοῦ Άμορφου, καθώς έγινε και ό ίδιος απόλυτος και άμορφος αληθινά. Και σύμφωνα με όσα θεώρησε άόρατα και αντίκρισε χωρίς μάτια, για νά τό πούμε με δύο λόγια, άναχρωματίζει στον εαυτό του τό θείο και υπερφυσικό κάλλος και δοξάζει τό Θεό πού τον έπλασε τέτοιο.

42. Ό Θεός λέγεται Ένα όχι μόνο γιατί είναι απλός και πάνω άπό κάθε σύνθεση, αλλά και διότι μόνο Αυτός είναι κυρίως ό "Ων, ανάμεσα σέ όλα τά λεγόμενα όντα πού έχουν τήν ύπαρξη τους άπό Αυτόν. Γιατί αυτο πού δέν υπάρχει κυρίως και απλώς, ούτε κυρίως και απλώς είναι ένα. Επί-

49. Ψαλμ. 38, 3.

σης, γιατί βρίσκεται παντού ὁ Ἴδιος χωρίς να περικλείεται πουθενά και εἶναι μόνος ἀνόμοιος ἀπὸ δλα και καθαρὰ ἐξω ἀπὸ ὅλα· και γιατί εἶναι αἰώνιος, πού δεν ἔχει οὔτε ἀρχή οὔτε τέλος· και γιατί ρίχνει τὴ θεία ακτῖνα τῆς προνοίας Του σε ὅλα τὰ κτίσματα ἐξίσου, χωρίς βέβαια νὰ μολύνεται, αν και δλα τὰ δντα δέν τὴ δέχονται μὲ ὁμοιο τρόπο· επιπλέον και γιατί γίνεται γνωστός σέ δλα χωρίς νὰ κατέχεται ἀπὸ αὐτά, γιὰ τὴν κάποια ὁμως ἐνοειδῆ και πάνω ἀπὸ νοερὴ ἐνωσι θεάσι Του, απαιτεῖ νοῦ ἀποίκιλο, ἀμορφο, ἀσημάτιστο, ἀχρωμο, ἀνέγγιχτο ἀπὸ δλα γενικῶς τὰ δντα και ολότελα ἐλεύθερο, ἀπειρα ἀπεριοριστο και ἀνώτερο χρόνου, τόπου, φύσεως και τῶν σχετικῶν μὲ τὴ φύση.

43. Επειδὴ ἡ μεταξὺ Θεοῦ και νοῦ πνευματικὴ συνάφεια γίνεται πάνω ἀπὸ τὴ νόηση, γι' αὐτὸ λέγεται τότε ὅτι ὁ νους εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση του, φανταζόμενος ἀπόλυτα τὸ υπερφυσικό ἀπόκρυφο "Ἐνα μὲ νοερὴ αἰσθησι. Αὐτὸ ὁμως πού πάσχει τότε ὁ νους εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση του, ἢ ὁποία ἔχει καθαρθεῖ μὲ τὴ χάρη. Γιατί δ,τι εἶναι γιὰ τὸ μάτι νὰ βλέπει, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὸ νοῦ τὸ νὰ νοεῖ. Εκείνος λοιπόν πού βλέπει μέσα στο σκοτάδι, δέ βλέπει τίποτε, βλέπει ὁμως σάν ἓνα δλο εκείνο τὸ σκότος, και βλέπει ὅτι δέ βλέπει. Γιατί ἂν εἶχε σκεπασμένα τὰ μάτια του, ἴσως και νὰ νόμιζε ὅτι ὑπάρχει φῶς και κάποια πράγματα γύρω του. Τώρα δμως βλέποντας, βλέπει καθαρὰ διτι δέ βλέπει. Και τὸ νὰ εἰσδύσει ἡ ὀπτικὴ του δύναμη μέσα στο σκότος και νὰ δει τὰ κρυμμένα, αὐτὸ υπερβαίνει τὴ φύση τοῦ ματιοῦ, διχι δμως και τὸ νὰ βλέπει διτι δέ βλέπει. Ἐτσι λοιπόν και δταν πρόκειται γιὰ τὸ νοῦ· δταν ψυθεῖ στὴ θεία ἀποκρυφιότητα και φτάσει πέρα ἀπὸ τὴ νόηση, δέ βλέπει τίποτε —ἀπὸ πού νὰ δει;— ἐντούτοις βλέπει ὅτι δέ βλέπει, και ὅτι εκείνο πού δέ βλέπει εἶναι Ἐνα, κρυμμένο σέ κάποιο γνόφο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο Ἐνα προέρχεται ὁποιοδῆποτε δν, ἢ βλεπόμενο ἢ νοούμενο, εἴτε συναριθμεῖται μὲ τὴν κτίσι εἴτε εἶναι αἰώνιο και ἀκτιστο. Και ἂν δέν ἐβλεπε, δέ θά ἐβλεπε βέβαια τον εαυτὸ του νὰ ὑπερεκτείνεται πέρα ἀπὸ τον εαυτὸ του. Τώρα δμως θεωρώντας, θεωρεῖ ολοκάθαρα διτι δέ θεωρεῖ, γιατί εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ θεωρεῖν, και διτι εἶναι ἀδύνατο νὰ θεωρεῖται Εκείνο πού θεωρεῖ. Τὸ νὰ εἰσδύσει μέσα στὴ θεία και ὑπέρολογη ἐνική ἀπλή ἀποκρυφιότητα και νὰ θεωρήσει, αὐτὸ υπερβαίνει τὴ φύση τοῦ νοῦ· τὸ νὰ ατενίσει δμως στο θεῖο γνόφο ἐκείνης τῆς ἀποκρυφιότητας και νὰ φαντασιωθεῖ τὴν ἀρρητη Μονάδα, ἢ ὁποία βρίσκεται πάνω ἀπ' δλα μέσα σέ ἀνεκλάλητο μυστήριο, και νὰ θεωρήσει διτι δέ θεωρεῖ τίποτε μέσα στο θεῖο γνόφο, αὐτὸ εἶναι ὁποσδήποτε ἰδίωμα καθαρῶ νοῦ πού θεωρεῖ μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Γιατί δέν ἔχει σφαλισμένη και ἀργὴ τὴ νοερὴ δράσι ὁ νους δταν θεωρεῖ διτι δέ θεωρεῖ τίποτε, παρὰ τὸ θεῖο και ἀπλό Ἐνα στὴν ἀποκρυφιότητα· τούτο θά ἦταν σημεῖο ἀμάθειας. Ἄλλὰ δταν θεωρήσει καθαρότερα, τότε ψύφεται στο ὑπέρνουν και τότε θεωρεῖ τὴν ἀβλεψία του, δταν θεωρεῖ μέσα στὴν ἀποκρυφιότητα τοῦ ἀπλουστάτου Ἐνός. Ἄν και βέβαια, διτι εἶναι Ἐνα αὐτὸ ἀπὸ τὸ

ὁποιο προήλθαν τα πάντα και ὅτι εἶναι κρυφό, αὐτό τό θεωρεῖ πολύ καθαρά· τί ὅμως εἶναι, δε θεωρεῖ. Γι' αὐτό λέμε τότε ὅτι ὁ νους βρῖσκεται πάνω ἀπό τή φύση του, ὅσο ατενίζει στήν απλούστατη ἀποκρυφιοτήτα τοῦ Θεοῦ· αὐτό ὅμως εἶναι σύμφωνο μέ τή φύση τοῦ νου ὅταν ἔχει γίνει καθαρός. Και μποροῦμε νά πούμε ὅτι εἶναι στή φύση τοῦ νου νά υπερβαίνει τή φύση θεωρώντας χωρίς νά βλέπει, δηλαδή χωρίς νά νοεῖ, τή θεία και παναπλούστατη και υπέρ νούν ενική ἀποκρυφιοτήτα. Τότε δέν ἔχει οποιαδήποτε αντίληψη και γνώση παρά μόνο τοῦ Ἐνός, τό ὁποιο δέ βγαίνει ἀπό τον εαυτό Του. Κι ὅταν φτάσει ἐκεῖ μέ νοερή κίνηση, καταλήγει στή στάση και τήν παύση. Δέ λέω στάση ἀπό τό νά θεωρεῖ, γιατί αὐτό εἶναι μανιώδες πάθος, ἀλλά εννοῶ στάση και παύση ἀπό τό νά μεταβαίνει ἀπό νόημα σέ ἄλλο νόημα ἢ θεωρία. Γιατί βέβαια ὁ νους, ὅταν υψωθεί ἐκεῖ, ἐπειδή πέφτει στο βυθό τοῦ ἀπείρου και ἀπεριορίστου, τον ολόφωτο ἀπό νοερό φῶς, συναντώντας τήν ἀχώρητη ἐκείνη και ἀπερίβλεπτη, νά πῶ ἔτσι, θεία ἀποκρυφιοτήτα, χάνεται και σταματά και δέν πάσχει τίποτε ἄλλο, παρά μιά ἔκσταση μέσα σέ νοερή φαιδρότητα. Και αν και δέν μετακινεῖται, ὅμως δέχεται τήν ἐνέργεια τοῦ νοερού φωτισμοῦ ατενίζοντας ασάλευτα μέσα στήν ὑπερούσια ἀποκρυφιοτήτα μέ τρόπο ενικό και μονοειδή και ἀπορεῖ γιά τήν ἀπρόσιτη εσωτερικότητα τῆς ἀνεκφοιτητής φεγγοβολῆς καί λαμπρύνεται ἀπό αὐτή. "Αν ὅμως ἦταν ἀργός ἀπό τό νά θεωρεῖ, πῶς θά ἔπασχε τήν ἔκσταση και τή λαμπρότητα; Τό ὅτι στέκεται ὁ νους ὅταν φτάσει ἐκεῖ, λέγεται μέ αὐτό τό νόημα ὅτι εἶναι ἀμετακίνητος θεωρώντας τό Ἐνα και μέ τή λάμψη τοῦ Ἐνός αλλοιώνεται και χαίρεται και λαμπρύνεται και στέκεται χωρίς νά κινεῖται. Δέ σημαίνει δηλαδή ὅτι ἀποκρούει, κλείνοντας τά μάτια, τήν ἀπόλαυση τῆς θεωρίας Του. Αὐτό τό πάθος πρέπει νά ἀποφεύγεται και νά μήν ἐπαινεῖται και εἶναι γεμάτο ἀπό σκότος ἀγνοίας, τό νά μή θεωρεῖ δηλαδή διόλου. Ἡ στάση τοῦ νου πού εἶπαμε, γίνεται μέ ἀπρόσιτη ἔλλαμψη τοῦ φωτός και εἶναι θεωρία πού δέ ζητεῖ μετάβαση, ἀλλά παύση και στάση. Γιατί εἶναι ἀπειρο ἐκεῖνο τό υπερφυσικό και κρύφιο και μυστηριώδες ὑπερούσιο Ἐνα και ἀσύλληπτο ἀπό κάθε νου. Και δέν ἐπιτρέπει στο νου πού τό θεωρεῖ, νά θεωρεῖ πουθενά ἄλλου, στο βαθμό βέβαια πού ἔγινε μέτοχος τῆς καθάρσεως πού τοῦ ἀρμόζει και τῆς θείας βοήθειας. Και ὁ νους δέν ξεπέφτει ἀλλιῶς ἀπό τή θεία αὐτή θεωρία και ὑπέρκαλλη λαμπρότητα και ἀπειρία, παρά ἂν παρασυρθεῖ ἢ ἀπό ἀντίθετη ἔλξη κάποιου πράγματος ἢ πάθους, ἢ ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς μεταβλητότητας ἀπό τήν ὁποία πάσχει.

44. Ἡ φύση τοῦ νου εἶναι νά νοεῖ, και ἡ νόηση ἐκδηλώνεται μέ κίνηση και μετάβαση. Ἐπειδή ὅμως ὁ νους ὅταν φτάσει στο Θεό εἶναι πάνω ἀπό νόηση και κίνηση, εὐλόγα μπορεῖ νά λεχθεῖ ὅτι ὁ νους υπερβαίνει τή φύση του μέ τό νά φαντάζεται ἀπόλυτα τό Θεό. Γιατί εἶναι γνωστό ὅτι κάθε νόημα γίνεται ἀπό κάποιο πράγμα. Ὄπου ὅμως δέ θεωρεῖται ἓνα πράγμα, νόημα οὔτε γεννιέται, οὔτε κἀν βρῖσκεται. Ὁ Θεός λοιπόν, ἐπειδή μέ κανέ-

να τρόπο δεν είναι δυνατόν να γίνει ορατός πραγματικά, δημιουργεί στο νοῦ την πρέπουσα φαντασία από τὰ σχετικά μέ Αυτόν, από εκείνα δηλαδή πού ενεργεί· αυτά έχουν θέση δυνάμεως πού προέρχεται από κάποιο δυνατό. Εφόσον λοιπόν ό νους σέ όλα τὰ άλλα συνηθίζει νά θεωρεί τις δυνάμεις μαζί μέ τὰ δυνατά, τό ἴδιο επιδιώκει νά αισθανθεί κι όταν πρόκειται για τό Θεό. Κι επειδή τού είναι τελείως αδύνατο, γιατί αυτό υπερβαίνει τή φύση κάθε κτιστού νού, θεωρεί τὰ σχετικά μέ τό Θεό και φαντάζεται χωρίς όραση, όπως λέγεται, τό Θεό μέ άπλή και άμεση ενατένιση. Και αφού ησυχάσει κι επιτύχει θεία εϋμένεια κι ενεργήσει μέσα του τό θείο και προσκυνητό Πνεύμα, από τή συνεχέστερη νόηση αρπάζεται σέ μιá κατάσταση άμορφη και χωρίς ποιότητα και άπλή, εισδύοντας τό ταχύτερο μέσα στήν καρδιά μέ τήν υπερφυσική δύναμη τού Πνεύματος και σταματώντας στή φαντασία τού Θεού χωρίς νά νοεί τίποτε, αλλά υπερβαίνοντας τή νόηση. Άπό τό νά νοεί επομένως τὰ σχετικά μέ τό Θεό, υψώνεται στή φαντασία τού Θείου, όπως είπαμε, αφού αποκατασταθεί ή απλότητα του, και λέγεται ότι είναι πάνω από τή φύση του, γιατί ξεπερνά τή νόηση.

45. Ό,τιδήποτε ονομάζεται κρύφιο, είναι ανάγκη νά έχει κάτι φανερό, πού νά υποδηλώνει τήν κρυφίότητά του. Άν όχι, είναι όμοιο μέ τό μή όν. Γιατί εκείνο πού δέ δίνει ολότελα κανένα σημείο τής υπάρξεως του, μπορεί νά νομιστεί ίσο μέ τό ολότελα ανύπαρκτο. Και βέβαια, και στήν κρυφίότητά τού Θεού συνυπάρχουν μερικά σημεία φανερά, πού ιχνηλατώντας τα, θά λέγαμε, ό νους, αισθάνεται τή θεία άποκρυφίότητα, και από τό καταληπτό τού Θεού ανεβαίνει στο ακατάληπτο. Κι όταν φτάσει σ' αυτό, γνωρίζει μέ ακρίβεια ότι υπάρχει κάτι, τό όποιο διαφεύγει τή φυσική του αντιληπτικότητα και, ως υπέρφωτο, είναι πάνω από κάθε δυνατότητα κατανοήσεως, άκόμη και αγγελικής. Είναι αίτιο και άρχή και πέρας κάθε φύσεως και ουσίας και δντος, ένw τό ίδιο είναι υπερφυσικό και υπερούσιο, άπειρα υψηλότερο από κάθε ύπαρξη, άγέννητο και άναρχο και απεριόριστο και γενικά άπερίληπτο στή φύση και στον τόπο και στο χρόνο. Αυτό είναι τό απόκρυφο υπέρ νούν Ένα. Καί ή θεία κατανόηση, πού προέρχεται από Αυτό, είναι φυσικά άφθονη και μάς ελκύει και πάλι προς Αυτό και κατά κάποιο τρόπο μάς ανακυκλώνει μέ νοερές χειραγωγίες και επιστροφές και ανυψώσεις προς τό αρχικό απόκρυφο υπερφυσικό Ένα. Μάς ενώνει μαζί Του, στο βαθμό μόνο πού θά νοήσουμε ότι υπάρχει και ότι είναι Ένα, κι άκόμη ότι είναι οπωσδήποτε αδιανόητο νά μάθουμε τί είναι στήν ουσία Του αυτό τό απόκρυφο Ένα. Εκείνο πού είναι πάνω από τό νού και ξεφεύγει τή διάνοια, πώς θά μπορούσε ό λόγος νά τό περιγράψει; Τό νοητό όμως πού δέν μπόρεσε ό λόγος νά περιγράψει, τό απενίζει ό νους άφωνα και ανείπωτα και σιωπηλά μέ τρόπο έννοειδή και πέρα από έννοια, ως απόκρυφο, και χαίρεται γι' Αυτό πού είναι ό Αίτιος και ό Προνοητής και καταλαμβάνεται από έκπληξη γιατί είναι υπέρφωτο και υπεράγαθο, υπέρσοφο και υπερδύναμο, και απολαμβάνει

ἔτσι θεία αγαλλίαση, επειδή είναι άπειροι και απεριόριστοι δλοι εκείνοι από τους οποίους βλέπεται τό υπερούσιο απόκρυφο Ένα⁵⁰ αυτό είναι βεβαιότατα κάτι τό ακόλουθο στή λογική φύση. Τό ανακόλουθο είναι, ενώ βρίσκεται σέ αυτά ό νους, νά χρησιμοποιεί λόγια και νά εκφράζεται μεταβαίνοντας από νόημα σέ νόημα. Εκείνος λοιπόν πού δέν άσκει τή σιωπή αλλά χρησιμοποιεί τά λόγια, στερείται από τήν κορυφαία κατάσταση τού νοῦ. Αυτή ή κατάσταση, όπως θά ομολογούσαν κι εκείνοι πού δέ βάζουν στο νού τους διόλου τήν αλήθεια, είναι ότι ό νους έχει φτάσει στο ακρότατο όριο τῆς ενέργειας του. Και ακρότατο όριο είναι ή ενατένιση του προς τό Ακρότατο, ή οποία, όπως λένε, γίνεται χωρίς όραση και πολύ περισσότερο χωρίς λόγια.

46. Καθώς ό νους θεωρεί χωρίς όραση τή θειότατη ενική και υπεραρχική και ακρότατη άποκρυφιοτήτα, έρχεται από εκεί ενεργεια παραδοχής προς τό νού, δίχως όραση και αυτή, ένοειδής και μονοειδής, γεμάτη από υπέρκαλλη και υπέρφωτη και ανέκφραστη λάμψη, και προκαλεί τή βύθιση τού νού σέ σιωπηλό θαυμασμό και έκπληξη, κατέχοντας από πριν τήν καρδιά μέ πνευματική ενεργεια και γλυκιά χαρά. Αυτή ή παραδοχή γίνεται στο νού νοερός φωτισμός, έλλαμψη και ανάλογος θείος έρωτας και λαμπρή αγαλλίαση, και έχει αφορμή τό Θεό, από τον οποίο προέρχεται κάθε ωφέλιμη δωρεά⁵⁰, χάρη στήν καθαρότητα τού νού, και υλικό της έχει, θά μπορούσε νά πει κανείς, τό περιεχόμενο τών επιμέρους θείων φανερώσεων των Γραφών και τών όντων, πού θεωρήθηκαν μέ σύνεση και ευθύτητα, μέ ησυχία και προσευχή. Γιατί δέν μπορεί νά κοιτάξει κανείς όπως τύχει τό υπέρ νουν απόκρυφο έσώτατο Ένα τῆς θεότητας, αλλά μέ ένοειδή λάμψη πού προέρχεται από εκεί και πλημμυρίζει τή νοερή ενατένιση και θεωρία. Όποιος δέν τό «έπαθε» αυτό, ανεβαίνει εξωτερικά, λογικά δηλαδή και γνωστικά, προς τό υπερφυσικό, απόκρυφο, άπλό Ένα, και όχι μέσω πνευματικής ενεργειας στήν καρδιά, ούτε και νοερης έλλάμψεως.

47. Η διαυγέστατη ένοειδής και μονοειδής θεωρία τού Θεού από τό νού, ή οποία θεωρεί τήν ενική θεία Άποκρυφιοτήτα και τή λάμψη πού εκπέμπεται από Αυτή και δέχεται τή θεία ακτινοβολία τῆς άναρχης και άπειρης φωτοβολής, απαιτεί σιωπή όχι μόνο τού στόματος, αλλά και τού νού. Γιατί είναι δυνατό, ενώ τηρεί κανείς σιωπή τού στόματος, εσωτερικά ό νους νά σχηματίζει διάθεση και νά μεταβαίνει σέ λογισμούς και νοήματα και νά ποικίλλεται, πράγμα πού είναι λειτουργία τού ένδιάθετου λόγου. Από αυτό απέχει πολύ ό νους εκείνος πού ανέβηκε στήν υπέραπλη άμορφη κρυφιοτήτα τῆς θείας Μονάδας. Γιατί άλλο είναι ή θεωρητική δύναμη τού νού και άλλο νά έχει μία διάθεση και νά διανοείται, τό όποιο είναι τού ένδιάθετου λόγου. Γι' αυτό, όταν πλησιάσει ό νους σέ κτιστά και σύνθετα ή άλλα ποικίλα πράγματα, πρώτα θεωρεί και κατόπιν διανοείται και ποικίλ-

50. Τακ. 1, 17.

λεται. Και πολλές φορές βέβαια μπορεί νά βρει σέ ένα πράγμα πολλά νοήματα. Σ' εκείνη δμως τήν ενική και μονοειδή και έσώτατη θεία άποκρυφίότητα υψώνει και ανοίγει τό θεωρητικό βλέμμα του και καταφωτίζεται από τήν απλότητα του θείου φωτός, δέν είναι δμως καθόλου σέ κατάσταση νά διανοείται. Γιατί ή ενιαία απλότητα διαφεύγει τήν οποιαδήποτε νοερή μετάβαση ή ποικίλη διάθεση του νού, και ή κρυφίότητα διαφεύγει τή δυνατότητα του νού νά διανοηθεί και νά εκφράσει κάτι μέ τή διάθεση και τό στόμα. Γι' αυτό ό άνθρωπος πού ανέβηκε νοερά στήν πανένδοξη ενική θεία Άποκρυφίότητα, τηρεί φυσικώς σιωπή και μέ τό στόμα και μέ τό νού.

48. Όταν ή στροφή του νού νεύσει ολοκληρωτικά προς τό Θεό και ή θεωρητική του δύναμη καταποθεί από τις πάμφωτες και διαυγέστατες ακτίνες του θείου κάλλους και υψωθεί ασχημάτιστος στήν απλότητα και τήν αοριστία του απόκρυφου και άμορφου Ενός και γίνει και αυτός ένα μέ τον εαυτό του μέσω τής άνυψώσεως και της ένατενίσεως του προς τό Ένα μέ τήν πνοή του Πνεύματος, ζεϊ τότε φανερά τήν κατάσταση του νηπίου κατά τό φρόνημα του και γεύεται τό ανέκφραστο και υπερφυσικό τής βασιλείας του Θεού, κατά τό λόγο του Κυρίου πού λέει: «Αν δέ στραφείτε και δέ γίνετε όπως τά παιδιά, δέ θά εισέλθετε στή βασιλεία των ουρανών»⁵¹. Γιατί τότε ό νούς απελευθερώνεται και διακόπτει κάθε σχέση μέ όλα, έχοντας υπερβεί τούς όρους κάθε γνώσεως, οποιασδήποτε νοήσεως και κάθε συνθέσεως και ποικιλίας, και άνατείνεται στο άρρητο και υπέρ νουν Άγνωστο. Γι' αυτό βέβαια και σωπαίνει φυσικώς, γιατί τότε ή κατάσταση του είναι όχι μόνο πάνω από λόγο, αλλά και πάνω από τή νοερή ενέργεια και συνδυάζει τό κρύφιο και άμορφο μέ τό θαυμαστό και χαριτωμένο και γλυκό, όσον άφορα στή νοερή απόλαυση.

49. Μέ άμορφη μορφή και ύπερφυσικότατο, άυλο και άσύνθετο κάλλος και απλούστατο πρόσωπο θεωρούν τό Θεό οί θεωρητικοί ενιαία ως Ένα, καταστολισμένο μέ άπειρα αγαθά και καταυγασμένο από αναρίθμητα καλά, σάν νά λούζει στο φώς κάθε νού μέ ακτινοβολία φωτοειδών καλλονών πλούτο άρρητο και ανεκδιήγητο, αφθονία αγαθών και καλών σάν από άπειρη και αστείρευτη πηγή, θησαυρό δόξας ανεξάντλητο, απύθμενο, ακένωτο, πού γεμίζει τούς δίχως μάτια νόες υπεράφθονη χαρά και ιλαρότητα και θάνατη ευφροσύνη, σάν ποτάμι άείροο πού πηγάζει μυστικά από τή θεία εκείνη και υπερφυσική Ένάδα, ή οποία βρίσκεται πάνω από τά πάντα, μέσα στήν άβατη άποκρυφίότητα. Επιπλέον, τό πόσο μεγάλο και πόσο ανεξιχνίαστο χύνεται από Αυτήν πέλαγος άπερίληπτο άφατης αγαθότητας και αγάπης ανερμήνευτης και πρόνοιας άνεπινόητης μέ δύναμη απεριόριστη και σοφία ανέκφραστη, είναι κάτι τό ακατανόητο και στους Αγγέλους, και σ' αυτά ακόμη τά Σεραφεϊμ, γιατί βρίσκεται πάνω από κάθε νού. Τό ίδιο κι

51. Ματθ. 18, 3.

εκείνα τα όποια από την παρούσα ζωή συλλαμβάνομε, θα λέγαμε, μέ άρρητο λόγο και πραγματοποιούνται και κατά κάποιο τρόπο γεννιούνται τελικά και ολοκληρώνονται στο μέλλον, τά όποια και χερουβικό νοῦ ακόμη ρίχνουν σέ έκσταση, και αμυδρά ακόμη άν ήθελε κάπως νά τά διανοηθεί. "Ω αγαθότητα και βουλή Θεού και αγάπη και καλωσύνη, δύναμη και σοφία και θεία πρόνοια! Αληθινά, είναι μακάριοι εκείνοι πού τούς συγχωρήθηκαν οι ανομίες τους και εκείνοι πού σκεπάστηκαν οί αμαρτίες τους⁵². Και είναι μακάριος ό άνθρωπος πού θα τον παιδαγωγήσει ό Κύριος και θά τον διδάξει μέ τό νόμο⁵³ και τό Πνεύμα Του.

50. Μέ τή δύναμη τού Πνεύματος και τής αλήθειας αποκαλύπτονται εκείνα πού είναι αθέατα για όσους ζούνε στον κόσμο και δέν μπορούν νά λάβουν τό Πνεύμα τό Άγιο, όπως ειπε ό Κύριος⁵⁴. Για εκείνους όμως πού κρίνουν σημαντικότερη τήν αναχώρηση και τή διαβίωση μακριά από τον κόσμο και τά πράγματα τού κόσμου, και πού έλαμψε μέ τή θεία χάρη νοερό φώς στους οφθαλμούς τής καρδιάς τους από τήν έξ ύψους ανατολή τού νοητού Ηλίου και τούς ήρθε βοήθεια από τό Θεό, ώστε νά πραγματοποιούν αναβάσεις μέσα στις καρδιές τους⁵⁵ και νά καταλαμπρύνονται από τις θεοπτικές έλλάμψεις, από αυτούς, όπως είναι φυσικό, βλέπονται και μάλιστα ευκρινέστατα και άλλα πάμπολλα θεία και νοητά και άξια για πνευματική έποψία, αλλά επιπλέον και ή μέλλουσα αιώνια και άπαρασάλευτη αποκατάσταση όσων έζησαν όσιακά, όπως θά είναι όχι μόνο πάνω από τήν αίσθηση, αλλά και πάνω από τό νού. Γιατί τότε θά αλλοιωθούν ολότελα, περνώντας μέ όλη τήν ύπαρξη τους στήν πέρα από τό νού κατάσταση και στή ζωή και τρυφή πού υπερβαίνει κάθε έννοια, και ως θέσει θεοί ενώπιον τού φύσει Θεού θά τρυφούν και θά χαίρονται μέ τά υπερφυσικά αγαθά πού προσφέρει ό άκρος και μόνος φύσει Θεός. Θά στέκονται γύρω από Αυτόν τελώντας πανίερα και όσο γίνεται αγιότερα τή θεία εκείνη και υπέρλογη εορτή και στήνοντας τή μία πανευφρόσυνη χαρά και πανήγυρη τής πανένδοξης εκείνης άπολαύσεως μαζί μέ όλες τις νοητές τάξεις τών Αγγέλων. Και είναι μεγάλος και ασύλληπτος ό ποταμός εκείνος τής αθάνατης άγαλλιάσεως τών πανωραίων αγαθών. Άν δηλαδή ή αισθητή καλλονή πού φτάνει στο νού μέσω τών αισθητηρίων, ή περιορισμένη και ρευστή και όχι άπλή, ούτε άκτιστη, έχει εντούτοις στήν ψυχή τόσο ευχάριστη απήχηση, δέν είναι δύσκολο νά δούν και νά αντιληφθούν οί φρόνιμοι, αναλογιζόμενοι κατ' αναλογίαν, τί γίνεται όταν φτάσομε στά νοητά και σέ όσα υπερβαίνουν τή νόηση, τά άόριστα κι όχι ρευστά, πού πηγάζουν όπως όλα τά καλά και αγαθά από τό Θεό και είναι άκτιστα και άναρχα, προορισμένα για ευφροσύνη και άγαλλίαση και θεία ζωή αντάξια εκείνου τού αιώνα κι εκείνης τής καταστάσεως.

52. Ψαλμ. 31, 1.

53. Ψαλμ. 93, 12.

54. 1ω. 14, 17.

55. Ψαλμ. 83, 6.

51. Ἄφοῦ ὁ νοῦς αποχαιρετήσῃ και προσπεράσει τά διαστήματα τοῦ χρόνου και τοῦ τόπου και τά ιδιώματα πού προσδιορίζουν τις φύσεις τῶν δντων, τότε απογυμνώνεται αληθινά με τήν ἔνοειδή απλότητα και τήν ἀπλή και ἀμορφη ζωή. Και χωρίς κανένα κάλυμμα και προπέτασμα, ὡς ἀπειρος και απροσδιόριστος, ανεβαίνει υπερφυσικά στήν περιοχή δπου λείπει κάθε ἔννοια και λόγος, μέ τήν πνευματοκίνητη θεία δύναμη τῆς καρδιάς και τήν ἔλλαμψη πού φαίνεται νά συνεπεκτείνεται μαζί μέ τή θεωρία τοῦ νοῦ προς τό ἀπειρο. Και τότε ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ανατέλλει στήν ψυχή και ἡ ἀρρητη χαρά και ἀνέκφραστη αγαλλίαση τοῦ Αγίου Πνεύματος χύνεται σ' αὐτή και τή συνέχει ἡ πέρα ἀπό γνώση ἐκπλήξη καθὼς σιγοψάλλει δτι, δχι στο μέλλον ἀλλά ἀπό τώρα παρουσιάζεται ὁ Θεός τῶν θεῶν στή Σιών⁵⁶, σέ νοῦ δηλαδὴ πού οὐρανοπορεῖ και πού εσοπετεύει τά υψηλά. Κύριε, Θεέ τῶν δυναμῶν, μακάριος ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει τήν ἐλπίδα του σ' Ἐσένα⁵⁷.

52. Ὅταν ὁ νοῦς καταφωτίζεται μέσα σέ ἐκπλήξεις πού δέν μποροῦμε νά τις νοήσομε ὡστε νά τις ἐκφράσομε, βλέποντας τον εαυτό του ανάμεσα στο Θεό και στά θεία, τότε τρώει —άν επιτρέπεται νά πούμε ἔτσι— τοὺς αληθινούς καρπούς τῆς πνευματικῆς γνώσεως, και θεοποιεῖται και χαίρεται και προοδεύει στους θεῖους ἔρωτες. Δέ λέει καθόλου κανένα λόγο, οὔτε καθόλου εκφράζει κάποια εσωτερική ἢ εξωτερική του διάθεση, οὔτε και διανοεῖται, ἀλλά βλέπει μονάχα νοερά και ενιαία μέσα σέ φῶς αληθινό και πνευματικό και κάνει ὅσα βλέπει ἀπόλαυση πού δέν παρέρχεται.

53. Ὅταν τό πρόσωπο τοῦ νοῦ, σκύβοντας μέσα στήν καρδιά, βλέπει τήν ἔλλαμψη τοῦ Πνεύματος νά πηγάζει ἀέναα ἀπό αὐτή, τότε ακριβῶς εἶναι καιρός σιγῆς⁵⁸.

54. Ὅταν δλο τό πρόσωπο τοῦ νοῦ δει τό Θεό, ἢ μάλλον ὅταν ολόκληρος ὁ νοῦς βρεθεῖ μέσα στο Θεό, ἢ, γιά νά πῶ αλλιῶς, ὅταν ὁ Θεός βρεθεῖ σέ ολόκληρο τό νοῦ, τότε ακριβῶς, και ἀκόμα περισσότερο μάλιστα, εἶναι καιρός σιγῆς.

55. Ὅταν ὁ νοῦς μέ τή μετοχή τοῦ Πνεύματος βρίσκεται μέ τή θεωρητική του ἐνέργεια κατά τά συμβαίνοντα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ και απολαμβάνει ἀπό τήν πλευρά τοῦ Θεοῦ δόξα και λαμπρότητα μέ τρόπο θεμιτό, πρέπει, και πολύ εὐλογα, νά σωπαίνει και νά βλέπει ἡσυχα και αθόρυβα. Ἄν δμως παρεμβληθεῖ κατά κάποιο τρόπο μιά σκοτεινή ἀχλύς μεταξύ τοῦ νοῦ και τοῦ Θεοῦ, ἀμέσως ὁ νοῦς νά πλήττει τήν αἰτία τοῦ σκότους μέ μιά κατάλληλη φλόγα, φωτοειδή και πύρινη, βραχύλογη ἀλλά μέ θεία λάμψη. Μέ αὐτό τον τρόπο ἀφοῦ εξαφανίσει τό γρηγορότερο τό σκότος και τήν ἀχλύ μέ τό φῶς και τή θερμότητα και φωτίζει ἀντίστοιχα τό νοῦ και τον θερμάνει, μπορεῖ νά βρεθεῖ πάλι ὅπως πριν μέ τό Θεό και νά θεωρεῖ τό κάλλος Του και φυσικά νά Τον απολαμβάνει και νά ομορφαίνει και μ' ἓνα λό-

56. Ψαλμ. 83, 8.

57. Ψαλμ. 83, 13.

58. Ἐκκλ. 3, 7.

γο να «πάσχει» δλα τά σχετικά με τή νοερή ενατένιση ιδιώματα και τήν αντίστοιχη παραδοχή του από τό ζωοποιό Πνεύμα τού Θεού, και βέβαια νά γίνεται απλός και ν' απελευθερώνεται πνευματικά κι αληθινά μέσα στο Θεό από δλα, ακόμη και από αυτά πού αποδίδονται στο Θεό. Και αυτό όρθά και σωστά συμβαίνει μέ τον θεωρητικό. Αυτός όμως πού επιδίδεται μόνο στην πράξη, πολύ απέχει νά βρεθεί σέ αυτή τήν κατάσταση, επειδή δέν ενώθηκε ακόμη μέ τον εαυτό του και διά μέσου τού εαυτού του μέ τό Θεό. Δέν είναι λοιπόν παράδοξο πού αυτός αντλεί από τά θεία γιά νά ψάλλει ή νά λέει κατά κάποιο τρόπο πολλά και συχνά —πράγμα βέβαια πού τό κάνει ώστε μέ αυτά, άς πούμε, τά συνεχή πυρά νά φοβίζει και νά τρέπει σέ φυγή αυτόν πού μάς έχθρεύεται πολύ και μάς πολεμά μέ όλη του τή δύναμη. Θά έρθει όμως καιρός και γιά τον πρακτικό, άν υπομείνει, μέ τήν πνοή τού Πνεύματος, όταν οί λάμπεις πού αναπηδούν σαν σπίθες από τις πολλές θείες ωδές, τά άσματα και τούς λόγους θά ενωθούν σέ ένα μεγάλο πυρσό. Και τότε και στον εχθρό διάβολο καταφέρει ευκολότερα τό καιριο χτύπημα, καίγοντας και διαλύοντας, ή μάλλον εξαφανίζοντας τό σκοτάδι του, φωτίζοντας δέ τον εαυτό του μέ τον πυρσό αυτό και θερμαίνοντας τον και παρακινώντας τον προς θείο έρωτα. Συνάμα αναπέμπει προς τό Θεό από τήν καρδιά του σιωπηλό ύμνο και έκπληξη και παρουσιάζει στον εαυτό του τά πιο εξαίσια θαύματα. Γιατί δέν είναι χωρίς λόγο πού μακαρίζονται όσοι υπομένουν τον Κύριο ή πού μέ τον καιρό κληρονομούν, καθώς είναι πράοι, τή νοητή γή τής επαγγελίας⁵⁹ στ' όνομα τού Χριστού τού Κυρίου μας.

56. Όταν ό νούς μέ κάθε μία από τις φωτοχυσίες τού Πνεύματος ίλιγγιά και απορεί και βλέπει νοερά τον εαυτό του νά επεκτείνεται προς τό άπειρο και απεριόριστο και νά αλλοιώνεται, τότε είναι καιρός σιγής.

57. Όταν πάλι από τις λαμπρότατες έποψίες αισθάνεται διτ έχει αποκάμει και θέλει νά βγει από αυτή τήν κατάσταση, γιά νά ξεκουραστεί κατά κάποιο τρόπο χαμηλώνοντας τήν ένταση, τότε φυσικά είναι καιρός νά μιλά, αλλά λίγα και σύμφωνα μέ τή θεία έλλαμψη.

58. Όταν ό νούς, διαφεύγοντας μέσα από τή θάλασσα τό νοητό Φαραώ, περνά τή νύχτα μέσα σέ πύρινο φωτισμό και κάτω από σκέπη νεφέλης τήν ήμερα του⁶⁰, τότε είναι καιρός εύλογης σιωπής και ησυχίας και αληθινή άρχή καθάρσεως τής ψυχής. Όταν όμως τού αντιστέκεται ό φοβερός νοητός 'Αμαλήκ και τά έθνη πού τον ακολουθούν, και εμποδίζουν τό πέρασμα του στή γή τής επαγγελίας, τότε είναι καιρός κατάλληλος νά μιλά· αλλά νά μιλά προς τό Θεό υποβασταζόμενος από νοερή πράξη και κατάλληλη θεωρία, όπως παλιά ό Μωυσής, πού υποβάσταζαν τά χέρια του ό Ααρών και ό 'Ωρ⁶¹.

59. Όταν από τήν άβυσσο τής νοητής ένατενίσεως τού Θεού ηηγάζει

59. Ψαλμ. 36, 9 και 11· Μαθθ. 5, 5.

60. Έξ. 13, 21.

61. Έξ. 17, 12.

δύναμη πνευματική πού αναβλύζει ἀπό τήν καρδιά, τότε φυσικά είναι καιρός σιγῆς. Γιατί τότε τελείται ανείπωτα πνευματική και αληθινή λατρεία και προσκύνηση τοῦ Θεοῦ⁶² ἀπό τό νοῦ, και μάλιστα μέ αληθινή νοερή αἴσθηση.

60. Ὄταν ἀπό τή νοερή ενατένιση στο Θεό γεμίζει ολότελα τό λογιστικό τῆς ψυχῆς θεία ἐκπληξη, τό νοερό ὄραση και ἡ ψυχὴ αγαλλίαση, τότε χωρίς αμφιβολία είναι καιρός σιγῆς. Γιατί τότε ὁ νοῦς βλέπει συνοπτικά τήν ἀλήθεια μέ λεπτή πνευματική αἴσθηση και δοξάζει προσκυνώντας τό Θεό πού λάμπει μέσα του.

61. Εκείνοι πού προσκυνοῦν ὅπως πρέπει τό Θεό πνευματικά και αληθινά⁶² και Τον λατρεύουν ὀρθά, Τον προσκυνοῦν και Τον λατρεύουν ὄχι μόνο πέρα ἀπό τόπο, ἀλλά καθόλου λιγότερο και πέρα ἀπό τον προφορικό λόγο. Ὅπως δηλαδή ἡ νοερή αἴσθηση πού ἔχει ανυψωθεί μέ ευθύτητα, δέ θέλει νά προσκυνεῖ σ' ἓνα ορισμένο τόπο τον απεριγράφτο, τοῦ οποίου κανένας τόπος δέν είναι ἀξίος τῆς αναπαύσεως Του⁶³, ἔτσι κρατώντας τό πρέπον στή σύνδεση τῆς μέ τήν ἀλήθεια, τον ἀπειρο και απεριόριστο, τον ἀναρχο και ἀμορφο και τελείως ἀπλό και μ' ἓνα λόγο Αυτόν πού είναι πάνω ἀπό τό νοῦ, δέν ἀνέχεται διόλου νά Τόν προσκυνεῖ και νά Τον λατρεύει μέ ποιήματα λόγους και ορισμένες προφορικές εκφράσεις. Αυτό γίνεται ὄταν ἔρθει στο νοῦ ἡ ὥρα ἀπό τήν ἐνέργεια και τήν πνοή τοῦ Πνεύματος νά ἐλλαμφθεῖ ἐνιαῖα τήν ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας. Τήν ὥρα αὐτή ὁ νοῦς, ἀφού ἐγινε ελεύθερος τελείως ἀπ' ὅλα και ἀφού κατά κάποιον τρόπο βγήκε ἀκόμη κι ἀπό τόν εαυτό του, δέν παύει μονάχα νά μιλά, ἀλλά φυσικά και νά νοεῖ, γιατί ασχολεῖται πιά και θεωρεῖ μέ ευφροσύνη και ἐκπληξη τά ἀνώτερα και ἀπό τό λόγο και ἀπό τό νοῦ μέ τό νοερό φῶς, ἀφού ἐγινε κατά κάποιον τρόπο ἀκίνητος και ἀμετατόπιστος ολωσδιόλου μέ τή χωρίς ὄραση θεωρία μέσα στήν ἔνωση πού τόν ξεπερνά.

62. Πρέπει ὁ νοῦς νά προσέχει τόν εαυτό του μέ ἐπιμέλεια και νά διευθύνει τή νοερή του κατάσταση φρόνιμα και σοφά και δίκαια. Και ὄταν νιώθει τόν εαυτό του νά θεωρεῖ τά ἀπλά και χωρίς τύπους μυστήρια τῆς θεολογίας, νά στέκεται σιωπηλά και ἡσυχια και συνάμα ὄχι χωρίς θαυμασμό, ἀλλά οὔτε και ν' αγνοεῖ στήν καρδιά του τήν ἐνέργεια και τήν ἐλλαμψη τοῦ Πνεύματος. Γιατί τότε είναι καιρός ὄχι μόνο ησυχίας τῶν αισθήσεων ἀπό ὅλα γενικά τά αισθητά, ἀλλά καθόλου λιγότερο και καιρός σιωπῆς ἀπό οποιοδήποτε λόγο. Και πιο πολύ γιά εκείνους πού ἐπιδιώκουν τή θεία γνώση, ἂν πρέπει νά τό πῶ, είναι καιρός γιά ἀσκηση ησυχίας και ἀβλειψίας. Πρέπει δηλαδή τότε κανεῖς νά μένει ολότελα ἀκίνητος στις αισθήσεις του, στά λόγια και στά νοήματα, γιά νά μπορεῖ ὁ νοῦς μέ ευστοχία και ἂν χρειάζεται τελείως μόνος, μέ ενατένιση ἐνοειδή και μονοειδή στον ἓνα και

62. *Io>*. 4, 24.63. *Ἦσ*. 66, 1.

μόνο τριαδικό Θεό, να βλέπει ελεύθερα με τρόπο θεμιτό την υπέρλογη απειρία και την άναρχότητα και την άπεριληψία και όλα γενικώς τα άλλα θεΐα και αμετάβλητα και απόλυτα γνωρίσματα και νά ενώνεται με αυτά, αλλοιωμένος και αυτός από τη θεωρία και γινωμένος απλός και όλος θεοειδής από τη θεΐα χάρη με ευφροσύνη και θαυμασμό. Επειδή όμως ό νούς θά ήθελε, άν ήταν δυνατό, νά βρΐσκεται συνεχώς σέ αυτή τήν κατάσταση, αλλά δέν μπορεί γιατί είναι μεταβλητός και ζεΐ μέσα σέ μεταβλητά κι είναι συνδεδεμένος οπωσδήποτε με σώμα και πράγματα περιστασιακά, πρέπει με πολλή γνώση νά μή μένει μακριά από τήν ένοειδή ενατένιση όταν συμβεί νά εκπέσει, ούτε νά πολυλογεί, αλλά νά λέει λίγα, και αυτά νά είναι άπηχηματα τών θεΐων φωτισμών, γιά νά μπορεί όχι μόνο νά επιστρέφει τό γρηγορότερο στήν υπέρλογη ένωση με τό Θεό, αλλά και νά αισθάνεται ευκρινέστερη τήν ένωση και σταθερότερη. Γιατί όσο ό νούς διατηρεί τή συνοχή του και αποφεύγει τή διάχυση, τόσο γρηγορότερα γίνεται ή στροφή του προς τή θεΐα ένωση, κι ενώνεται με λαμπρότερες αστραπές και γονιμότερες βέβαια, με τό συνεχή εθισμό προς τά θεΐα.

63. Όταν ό νούς, έχοντας δεχτεί τή θεΐα ένοειδή φανέρωση με νοερή ενατένιση, καταφωτίζεται αλλοιωμένος από τό Άγνωστο πού είναι πάνω και πέρα από κάθε γνώση, και γίνεται αδιαίρετος και απλός και απροσδιόριστος καθώς καταλάμπεται ενιαΐα στο θεΐο γνώφο και θεωρεί κάλλος απερίγραπτο λόγω τής υπερβολικής απλότητας, άμορφο λόγω τής υπεροχής του ως προς κάθε μορφή, άναρχο λόγω τής υπερβάσεως όποιας αρχής, άπερίληπτο τό ίδιο ενώ περιέχει όλα τά πέρατα και όποια περιοχή, νά γεμίζει τά πάντα ως υπερπλήρες μά τό ίδιο νά είναι άπειρο· και γενικά, όταν ό νούς, παραβλέποντας όλα τά όντα και βλέποντας τό Ένα μόνο, θεωρήσει τά πάντα με ανείπωτη δύναμη νοερότητας πού υπερβαΐνει τή νόηση, τότε είναι καιρός νά σωπαΐνει και μυστικά και υπερκόσμια, ή μάλλον, νά πώ έτσι, χωρίς όραση και χωρίς λαλιά ν' απολαμβάνει τήν άπλή απόλαυση τής αλήθειας με θεϊότερο τρόπο μνήσεως. Όταν όμως όσα ειπώθηκαν δε βρίσκονται στο νού κι εμφανίζεται γύρω από αυτόν διαΐρεση, τότε είναι καιρός νά μιλά. Πλήν όμως νά λέει εκείνα πού είναι άξια νά ξαναοδηγήσουν στή σιωπή. Γιατί είναι καλύτερη, με μεγάλη διαφορά, από κάθε λόγο ή υπέρλογη, πού θά λεγόταν πολύ εύλογα και έγκαιρη σιγή. Όπως και ό Σολομών πού τήν προτάσσει πάρα πολύ, λέει ότι είναι καιρός νά σωπαΐνει κανείς και έπειτα είναι καιρός νά μιλά⁶⁴. Άριστο και μάλιστα πρώτης τάξεως είναι ή σιωπή στήν ώρα της. Αν δέν γίνεται αυτό, ούτε ό νούς προσεγγΐζει ένοειδώς τά πάνω από τό λόγο, τότε δεύτερο άς είναι τό νά μιλά στον κατάλληλο καιρό. Και γιά νά είναι ή ομιλία συγγενής και κοντά με τή σιγή, έτσι κι αυτό άς γίνεται στον καιρό πού πρέπει, σάν νά βιάζεται νά επιστρέψει στή

64. Έκκλ. 3, 7.

σιγή, μέ τήν ομιλία και τήν αδιάκοπη νόηση των θείων και μέ τό νά βλέπει τήν κτίση μέ όλη του τή δύναμη νά καθρεφτίζει μέσα της τον Κτίστη, γιά τον όποιο αυτή διηγείται. Αυτό είναι τό νά μιλά κανείς στον καιρό πού πρέπει. Πρέπει όμως νά τό υπογραμμίσω, αναπτύσσοντας το και ως εξής.

64. Όταν ό νους προσπεράσει όλα τά εδώ και ανεβαίνοντας πάνω από αυτά σωπαίνει ευχαρίστως μέ φυσικό τρόπο, τότε είναι καιρός ν' απολαμβάνει τά υπερκόσμια και ανέκφραστα. Τότε είναι καιρός έλλάμψεως και φωτός νοερού, ενώσεως νοῦ και θεωρίας, απλότητας και αοριστίας και απειρίας και υπέρλαμπρης γνώσεως και, γιά νά πώ μέ συντομία, καιρός συναντήψεως και μεταλήψεως σοφίας πνευματικής, κατά τήν οποία ό νους έχει φτάσει στην τελειότητα" σχολάζοντας και σωπαίνοντας, αφού έχει δεχτεί σέ κατάσταση εκπλήξεως τήν ανέκφραστη αγαλλίαση.

65. Όταν ή ψυχή μέ αίσθηση τής αλήθειας αισθάνεται ότι έχει μεθύσει από τό ποτήρι τής χάρης όπως από τό δυνατότερο κρασί και βγαίνει από τά λογικά της, τότε είναι καιρός σιγής.

66. Όταν ή διάθεση του εσωτερικού άνθρωπου τον ώθει νά φωνάζει: «Κύριε, γιατί πλήθυναν όσοι μέ θλίβουν; Πολλοί εξηγείρονται εναντίον μου»⁶⁵, τότε είναι καιρός νά μιλά. Νά μιλά βέβαια όχι μάταια, παρά νά μιλά κατά των έχθρων του μέ μετριοπάθεια και νά λείι τά απαιτούμενα, όπως πρέπει.

67. Όταν έχει αποτυπωθεί πάνω στην ψυχή τό φως του προσώπου του Κυρίου⁶⁶ έτσι πού αυτή νά ομορφαίνει και νά λαμπρύνεται και νά πλημμυρίζει από θεία ευφροσύνη, τότε είναι πράγματι καιρός σιγής.

68. Όταν ή ψυχή βλέπει νά ξεσηκώνονται εναντίον της άδικοι μάρτυρες και νά τήν κατηγορούν γιά πράγματα πού δέν γνωρίζει⁶⁷ και νά τή βάζουν σέ ταραχή, τότε είναι πραγματικά καιρός νά μιλά και μάλιστα νά αντιλέγει.

69. Τό κορυφαιότατο και, γιά νά πώ έτσι, τό ακρότατο ή μάλλον ύψιστο καλό και αγαθό είναι ό Θεός μεταξύ όλων των όντων και των νοουμένων. Από όλα τώρα τά ορατά, μέ μεγάλη απόσταση, καλύτερο ως προς τή φύση είναι ό άνθρωπος, και χωρίς αμφιβολία ανώτερος ασύγκριτα· μέ τή χάρη δε, είναι υπέρτερος και των Αγγέλων. Καθώς λοιπόν ό θεωρητικός νους προσεγγίζει τον υπέρ έννοιαν Θεό μέσα από τά πάμπολλα όντα, τά μεταξύ Θεού και ανθρώπων, πλημμυρίζει εκπλήξη, όταν δέν έχει ακόμη δοκιμάσει άφθονα τή φωτιστική χάρη· όταν όμως τή γευθεί μέσα στην καρδιά του μέ δραστική πνευματική δύναμη, θά έλεγα σίγουρα ότι ανεβαίνει στο ακρότατο καλό και αγαθό, τό Θεό, και εισέρχεται σ' Αυτόν από μιά θεϊκότερη δωρεά. Και βλέπει μέ τρόπο έννοειδή και έρχεται σέ εκπλήξη, ζώντας μέσα στον υπέρ νούν βυθό μέ σιωπή. Η κατάσταση αυτή είναι πράγματι ή

65. Ψαλμ. 3, 2.

66. Ψαλμ. 4, 7.

67. Ψαλμ. 34, 11.

εγγύηση, όπως θά την ονόμαζε κανείς, τού πρώτου σαββατισμοῦ, πού τύπος του είναι ὁ σαββατισμός τού Θεοῦ μετά τή δημιουργία τού κόσμου⁶⁸. Ἄλλη ανάπαυση, της οποίας ἀψευδές παράδειγμα είναι ὁ σαββατισμός πού αναμένει τό λαό τού Θεοῦ⁶⁹, μεγαλύτερη και πιό διαφορετική, απολαμβάνει ολοφάνερα ὅταν ἀπό τό Θεό στραφεί στον εαυτό του και γνωρίσει τον εαυτό του ὡς εικόνα τού Πρωτοτύπου και ὅλα γενικῶς τά μεταξύ Θεοῦ και ἀνθρώπου. Ὅποτε δέν διαβαίνει μόνο στά πάνω ἀπό τό νοῦ και τή διάνοια μέ τον πρέποντα τρόπο, μέσα σέ μιὰ θαυμαστή ἐκπληξη, ἀλλά γεμίζει και ἀπό πολύ μεγάλη χαρά και πνευματική αγαλλίαση και αστράφτει πραγματικά μέσα σέ σιωπή, ἀπό τις θεοπτικές ἐλλάμψεις και θεουργίες πού γίνονται σ' αὐτόν και πού είναι ἀνώτερες του. Και ἐνώνεται ἔτσι μέ τή Μονάδα τῆς θείας και υπερφυσικής θεότητας, στο ὄνομα τού Ἰησοῦ Χριστοῦ.

70. Ὅταν ὁ νοῦς, θεωρώντας πνευματικά και αληθινά, εκποτίζει ὅλα τά κτίσματα σάν νά μήν υπάρχουν, τότε μέ τρόπο ἄρρητο φαντάζεται τό ὄντως Ὄν πάνω ἀπό κάθε νοερή ἐνέργεια και ἔνωση, ξεπερνώντας ἀπείρως τά θεία ἀπηχήματα πού μέ οποιοδήποτε τρόπο βλέπει ἢ θεωρία στά ὄντα. Και τότε ὁ νοῦς γίνεται ἐνοειδῆς ἢ, γιά νά πῶ ἔτσι, γίνεται ἕνα, μένοντας ἀφωνος μέ τρόπο ἀνείπωτο· κι είναι γεμάτος ἀγάπη και χαρά, ὄχι βέβαια κοινή, ἀλλά ἀγάπη και χαρά ἀπό τήν ἐνέργεια τού Πνεύματος, τήν τρυφή πού ταιριάζει στους Ἀγγέλους.

71. Ὅπως μέ κανένα ολότελα τρόπο, Κύριε, δέν είναι δυνατό νά ἐνοηθεῖς κατά τήν οὐσία ἀπό καμία φύση κτιστή, λογική και νοερή, ἢ γενικῶς ἀπό καμία γνώση κτιστή, οὔτε ἀκόμη και χερουβική, ἀλλά εἶσαι ἀπειρες φορές ἀπείρα ἀνώτερος ἀπό ὅποια γνώση, ἔτσι, Δέσποτα, και τά ιδιώματα Σου είναι τελείως ἀπείρα και ἀόριστα. Ἀπό ἀνυπέρβλητη φροντίδα γιά μάς, διέταξες τό νομοθέτη τῆς Παλαιάς Διαθήκης Μωσῆ νά κηρύττει ὅτι εἶπες πῶς εἶσαι ὁ "Ὡν"⁷⁰. Ἀλλά κι ἔτσι πάλι, Ἐσύ ἀψευδέστατε και μοναδική ἀκρα ἀλήθεια, εἶπες γιά μερικούς ἀπό τους δικούς Σου, ὅτι ἐνώ φανερώθηκες σ' αὐτούς, ὁμως τό ὄνομα Σου δέν τό ἀποκάλυψες⁷¹. Γιατί τό ὄνομα Σου υπερβαίνει ἀσυγκρίτως κάθε ὄνομα⁷², ὄχι μόνο ὅσα είναι στή γῆ, ἀλλά και ὅσα στά ἐπουράνια. Εκείνοι πού είναι γεμάτοι ἀπό τό φῶς Σου σέ παριστάνουν ὡς οὐσία, ἀλλά χωρίς τό υποκείμενο. Πάντως τό εἶπαν ἔτσι γιά νά σέ ἐμφανίσουν ὡς ὑπερούσιο και ὡς νόηση ολότελα χωρίς υποκείμενο, γιά νά γνωριστεῖς ἔτσι φανερά ὅτι εἶσαι πάνω ἀπό νόηση και ἀπό ὅλα ὅσα μπορούν νά γνωσθοῦν ἀπειρες φορές ἀγνωστος και ἀνώτερος. Εἶσαι τελείως ἀνώτερος ἀπό τό χρόνο, ὄντας ἀναρχος, αὐτοζῶη και ἀπέραντος· ξεφεύγεις ἐντελῶς κάθε ἐννοια τόπου, Σῦ ὁ πανταχοῦ παρών και πάνω ἀπό τό πᾶν, ἐπειδή εἶσαι ὅλου τού παντός ποιητής, και μόνος, ἄν και περιέ-

68. Γεν. 2, 2-3.

70. Ἐξ. 3, 14.

72. Φίλιπ. 2, 9.

69. Ἐβρ. 4, 9.

71. Γεν. 32, 29.

χεις τις νοερές φύσεις, είσαι τόπος αδιάβατος. Ἐσύ υπερβαίνεις τήν ταχύτητα τοῦ νοῦ και προλαμβάνεις τή σκέψη του, γιατί είσαι πάνω ἀπό τό πάν και χέρι πού κρατάς τά πάντα, κατά τρόπο ανεξερεύνητο. Και δέν ὑπόκεισαι βέβαια διόλου στους δρους της φύσεως. Γιατί είσαι απεριόριστος δχι μόνο ὡς προς τή φύση Σου, ὡς θαυμαστά ακατάληπτος, ἀλλά και στά φυσικά Σου ιδιώματα, ἀφού είσαι σοφία ὑπέροφη και δύναμη υπερδύναμη και αγάπη και αγαθότητα πάνω ἀπό κάθε έννοια αγάπης και αγαθότητας. Τί μπορεί κανείς νά σέ ονομάσει; Ὅταν λέγεις φως, δέν είσαι απρόσιτος; "Ὡστε λοιπόν είσαι πάνω ἀπό τό φως. Τί ἄλλο; Ὅταν σέ πούνε κριτή, δέ γνωρίζεις τά πάντα και πριν ἀπό τή γένεση τους ἀκόμη; Πού νά βρεί τό γνώρισμα αυτό ένας κριτής; Ἄρα είσαι πολύ πάνω ἀπό κριτής. Τί είδους δημιουργό νά σέ πεί κανείς, πού με μιά μόνο ροπή τοῦ θελήματος Σου δημιουργείς, και μάλιστα διαμιάς, τά πολλά και τά διάφορα ένυλα; Ὅταν μάλιστα πρόκειται για τά ἄυλα; "Ὡ, τί βάθος υπεροχής! Για νά πώ έτσι, μέ μιά μόνο κίνηση τοῦ Πνεύματος Σου έγιναν εκείνα πού είναι μιάς φύσεως, γιατί είναι πνευματικά· είναι δμως πολλά και πάμπολλα κατά τις διαθέσεις και τις διαφορές τών προσώπων ἄν θέλεις, πράγμα τελείως θαυμάσιο και πού διαφεύγει σέ βαθμό υπεβολής τή διάνοια καθενός πού νοεί. Είναι λοιπόν αυτά γνωρίσματα δημιουργού; Διόλου. "Ὡστε λοιπόν είσαι πάνω ἀπό δημιουργός. Ὀνομάζεις κτίστης και κηρύττεσαι τεχνίτης; Και ποιος κτίστης κτίζει χωρίς θεμέλιο πάνω σέ ἀνύπαρκτη βάση, ἀκόμη και τό παραμικρό, ὅπως Ἐσύ, Δέσποτα, θεμελιώνεις πάνω στο τίποτε τήν τόσο μεγάλη γή⁷³ μέ δλα τά βουνά και τις πέτρες και τά διάφορα υλικά, και μάλιστα μέ τόση ασφάλεια; Ἡ ποιος τεχνίτης παράγει ἀπό τελείως ἀνύπαρκτη ὕλη, και μάλιστα στή στιγμή, τέτοια έργα τέχνης ὅπως αυτά πού παράγεις Ἐσύ; Ἄραγε ἄν πει κανείς τά δημιουργήματα Σου έργα ενός κτίστη ἢ ενός τεχνίτη, θά έχει δίκαιο; Κάθε ἄλλο βέβαια. Ἄρα λοιπόν είσαι ἀπειρα πάνω ἀπό κτίστη και τεχνίτη, δντας ὁ Θεός. Ποιο είδος αγάπης μπορεί ποτέ κανένας ἢ νά γνωρίσει ἢ νά ακούσει ἢ νά αναπτύξει ἔστω και λίγο, καθώς εκείνο τό ὅποιο ἢ πανθαύμαστη αγαθότητα Σου μέ τόσο συγκλονιστικές αποδείξεις ἔχει δείξει σ' εμάς μέ τήν πρόσληψη τής ἀνθρώπινης φύσεως ἀπό ἐξαιρετική φιλανθρωπία πού υπερβαίνει δλες μας τις ἐλπίδες; Ὅταν στραφούν μέ τή θεωρία σέ αυτό δσοι ἔχουν τή χάρη νά θεωρούν, μπαίνουν κατευθείαν μέσα σ' ένα ἀχανές πέλαγος παράδοξης πρόνοιας και αγάπης. Και τότε βγαίνουν ἀληθινά ἔξω ἀπό τόν εαυτό τους μέ δριμύτατους ἔρωτες, και ἀγνοοῦν πώς νά ονομάσουν ὅπως ταιριάζει τά τής οικονομίας εκείνης. Γιατί δσα συνδέονται μέ τήν ἐνανθρώπηση Σου υπερβαίνουν πολύ και νοῦ και λόγο και κάθε ἀκοή και διάνοια, Θεέ υπεράγαθε. Είσαι Πατέρας ὅλων και έτσι ὀνομάζεις; Ἄλλά υπερέχεις, σέ βαθμό ἀνέκφραστο, οποιασδήποτε πατρότητας και

κατά την αιτία και την εξουσία και την πρόνοια και τη νουθεσία, τη μακροθυμία και την ανοχή. Ὀνομάζεσαι Βασιλεύς; Ἀλλά δεν εἶσαι βέβαια περισσότερο κατά τό παρόν, λιγότερο κατά τό μέλλον ἢ καθόλου κατά τό παρελθόν. Πώς εἶσαι λοιπόν; Κατά θαυμαστό τρόπο, ἀπόλυτα και ἀπλά. Γιατί ἡ βασιλεία Σου εἶναι βασιλεία ὅλων μαζί τῶν αἰῶνων και ἐξίσου τοῦ παρόντος, τοῦ παρελθόντος και τοῦ μέλλοντος, και ἡ κυριαρχία Σου ἀπλώνεται σέ ὅλες τις γενεές⁷⁴. Ἐτσι σέ ὅλα γενικῶς υπερέχεις κατά πάντα σέ ἀπειροβαθμό, ἀπλά και ἀπόλυτα καί, γιά νά μιλήσω συνοπτικά, εἶσαι ολότελα και ἀπειρα ἔξω ἀπό αυτά, και Σὺ ἀκατάληπτε Κύριε και τά σχετικά μέ Σένα. Αὐτά φανταζόμενος ὁπωσδήποτε ὁ νους, ευχαριστεῖται μέ τό νά Σέ βλέπει κατά τό δυνατόν και ὅταν κυριευθεῖ ολοκληρωτικά ἀπό τό Πνεῦμα, μπαίνει μέσα σ' ἕνα μυστικό γνόφο. Ἐκεῖ δέν μπορεῖ νά Σέ δεῖ τελείως, λόγω τῆς ἀπειρης και ἀπρόσιτης δόξας Σου, και μέ αὐτό τον τρόπο ἀναπαύεις ἄρρητα μέ ὑπερκόσμια ἀνάπαυση ἐκείνους πού Σέ θεωροῦν και Σέ ἀγαποῦν μέ θαυμαστό τρόπο. Οὔτε ὁμως μένει και τελείως χωρίς νά Σέ βλέπει μέ τον τρόπο αὐτό πάλι τους χαρίζεις ἀνάπαυση θεία και θαυμαστή, ἄρρητε, ἀκατανόητε, ἀπεριόριστε, ἀχώρητε και, μ' ἕνα λόγο, πανάπειρε κατά τήν οὐσία και τήν ἐνέργεια. Ἄμην.

72. Ὄταν ὁ νούς βρεθεῖ σέ ἀπόσταση ἀπό τις πολλές νοήσεις και, ἐκτοπιζοντας τις ἐτερότητες και τις πολυσχιδεῖς ἐννοιες, υπερβεῖ τό νοερό διασκορπισμό μέ τήν πνοή και τή μετοχή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ὅποιο τον ενοποιεῖ και πνέει διαρκῶς και αενάως στήν καρδιά, και ὅταν διατρίβει συνεχῶς σέ θεῖους τόπους και διαποτιστεῖ, θά λέγαμε, μέ τις περί Θεοῦ φαντασίες, ἔτσι πού μέ νοερή ἐνατένιση νά βλέπει μέ μιὰ τά μεγαλεία τοῦ Θεοῦ μέ τρόπο ἐνοειδή και ἀνείπωτα ἐρωτικό, τότε φτάνει ολοφάνερα στή θεία ἀνάπαυση και ἀπολαμβάνει βαθιά και θεϊκή εἰρήνη και ἀγία και πολύ ἡσυχία καρδιακή ἀνάπαυση, μέ τή χάρη τού Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

73. Ὄταν ὁ νούς μιλά στο Θεό και προσεύχεται, ὅπως ἕνας υἱός προς τον Πατέρα μέ τή φιλοστοργότατη διάθεση, και βλέποντας τό φῶς τού Ἰησοῦ ευφραίνεται ἀνέκφραστα και ἐκπλήσεται ἐρωτικά σέ μεγάλο βαθμό, αἰσθανόμενος μέσα στήν καρδιά του ὡς ἐρωτα καθαρὰ θεῖο και υπερφυσικό τήν ἐνέργεια τού Ἁγίου Πνεύματος, και θέλει νά πετά πάνω ἀπό τις θεῖες ἐξεικονίσεις και τελειότητες μυστικά και ὑπερκόσμια, τότε πράγματι σταματά και ἀναπαύεται ἀπό ὅλα τά ἔργα του, υπερβαίνοντας τή νόηση και προχωρώντας στο μετά τή νόηση και ἀπολαμβάνοντας θαυμάσια τις θεῖες ἡδονές και ἀναπαυόμενος πράγματι στήν εἰρήνη τού ζωοποιού Πνεύματος τού Χριστοῦ.

74. Ὁ Θεός ἀναπαύθηκε ἀπό ὅλα τά ἔργα πού εἶχε ἀρχίσει νά κάνει⁷⁵, ἀλλά μετά τή συμπλήρωση τῶν ἔργων μέσω τού Λόγου και τού

74. Ψαλμ. 144, 13.

75. Γεν. 2, 3.

Πνεύματος. Με τον ίδιο τρόπο και ό όμοιος με τό Θεό νούς βάζει τέλος σέ όλα τά έργα του, τά όποια άρχισε νά κάνει άπό την άρχή για τη συμπλήρωση τού νοητού κόσμου τής αρετής. Άλλά αυτό τό κάνει αφού ανασκοπήσει και κατά κάποιον τρόπο επεξεργαστεί επαρκώς, μέ τή δύναμη τού Θεού και τού ζωοποιού Πνεύματος, όλο τον κόσμο και τά διάσπαρτα σ' αυτόν νοητά, και άπό αυτά άνεβεί πάλι μέ τή δύναμη τού Λόγου και τού Πνεύματος σ' εκείνα, πού τά ονομάζουν μερικοί μεταφυσικά, και σκύψει πάνω στά άπλά και άπόλυτα μυστικά θεάματα τής θεολογίας. Γιατί τότε μέ τήν παύση τών έργων του απολαμβάνει πολύ μεγάλη ανάπαυση και ειρήνη μέσα σέ νοερή αλήθεια, και μάλιστα θεώνεται μέσα σέ φώς γνώσεως και μετοχής τού ζωοποιού Πνεύματος, μέ τή χάρη τού Ιησού Χριστού τού Κυρίου μας.

75. Όταν ό Θεός αναπαύθηκε άπό τά έργα Του, δέν τά έπαυσε όλα, άλλά μόνο εκείνα πού είχε αρχίσει νά δημιουργεί⁷⁶. όχι τά άναρχα και άχτιστα και όσα κατά κάποιον τρόπο είναι στή φύση Του. Ανάλογα και ό νούς πού μιμείται τό Θεό, αφού περάσει και υπερβεί τήν ορατή κτίση μέ τή βοήθεια τού θείου Λόγου και τού ζωοποιού Πνεύματος, δέν παύει όλα τά φυσικά του έργα, τά όποια μήτε άρχή μήτε λήξη έχουν, άλλά παύει τά φαινόμενα έργα, τά όποια έχουν και άρχή και τέλος. Άπό αυτό τό γεγονός, ενώ ή σωματική ανάπαυση ακολουθεί τήν ακινησία, στο νοῦ συμβαίνει τό αντίθετο. Γιατί αν δέ γίνει ακινητος ό νούς μέ τή συνεχή ζωοποιό πνοή τού Πνεύματος, μέ γνωστική ενατένιση τών ορατών, ούτε άν υπάρχει νοερή κατάπαυση δέ θά μάθει, ή οποία στρέφεται ακινητα μέ τρόπο έννοειδή μόνο γύρω άπό τό Θεό και θεώνει τό μέτοχο της μέσα στην άφραστη και άρρητη ανάπαυση τού Χριστού.

76. Λέει ό Σολομών: «Όταν βρίσκεσαι εμπρός στο πρόσωπο τού Θεού, μή σπεύσεις νά πεις τίποτε. Γιατί ό Θεός είναι στον ουρανό άνω και σύ στή γή κάτω.»⁷⁷ Έτσι μέ πολλή σαφήνεια και ευστοχία σου φανερώνει ποιος είναι ό καιρός νά σωπαίνεις⁷⁸. Δηλαδή σου λέει κατευθείαν όταν εσύ πού είσαι στή γή κάτω, φτάσεις εμπρός στο πρόσωπο τού Κυρίου πού είναι στον ουρανό άνω, κι όταν έχεις αξιωθεί τέτοια χάρη, ώστε έσύ ό κάτω νά φρονείς και νά παρατηρείς και νά βλέπεις τά άνω και νά στέκεσαι εμπρός στο πρόσωπο τού Κυρίου, μή σπεύσεις νά πεις τίποτε. Γιατί τότε είναι καιρός σιγής. Όταν δηλαδή δέχεσαι νοερά τήν ενέργεια τής αλήθειας μέ τρόπο έννοειδή και θεοειδή —γιατί αυτό σημαίνει τό νά είσαι εμπρός στο πρόσωπο τού Κυρίου, όταν τά γύρω άπό τό Θεό ευρισκόμενα πολλά τά θεωρεί ό νούς μονοειδώς μέ άπλή και ενιαία ενατένιση μέσα στό Θεό—, μή θέλεις λοιπόν, όταν στέκεσαι εμπρός στό πρόσωπο τού Θεού, νά σπεύσεις νά αρθρώσεις λέξη. Διαφορετικά, σπεύδεις άπό άγνοια νά υποβιβάσεις τον εαυτό σου και νά κατεβείς πιο κάτω. Έσως όμως πρέπει νά εξηγήσουμε τήν έννοια τού ρητού

76. Γεν. 2, 3.

77. Έκκλ. 5, 1.

78. Έκκλ. 3, 7.

αυτού και ώς έξης. Ήταν εποχή πού ή ανθρώπινη φύση ήταν απαθής και φυσικά μακριά από κάθε κακό, κοντά στο Θεό· θεωρούσε τό Θεό και απολάμβανε μέ ηδονή και θαυμασμό τή δόξα τού κάλλους τού προσώπου Του, στο πρόσωπο τού προπάτορά μας Αδάμ, ώς τρυφή άυλη, νοερή, ουράνια, άφθαρτη. Πολλή χάρη έλουζε τήν ψυχή τού πρώτου άνθρωπου και πολλές γνωστικές θεωρίες και ανατάσεις προς τό Θεό πλημμύριζαν τό θεόμορφο νού του, και μέσα στον αισθητό παράδεισο απολάμβανε τό νοητό παράδεισο καί, για νά πώ έτσι, τή μακάρια ζωή, ενωμένος αληθινά μέ τον εαυτό του και μέ τό Θεό, μένοντας μέσα στον εαυτό του καί μέσα στο Θεό όπως είναι φυσικό, πιασμένος μέ τήν ένοειδή καί αληθινά θεοειδή κατάσταση, καί πολύ φυσικά, αφού είχε γίνει κατ' εικόνα Θεού. Άλλά αυτά ήταν οπωσδήποτε για μάς —για νά πούμε μέ συντομία— τά αγαθά από τό Θεό. Στον εχθρό όμως τής ευδαιμονίας καί τής δόξας μας, τον μιαρό δαίμονα, χτυπημένο από τό φθόνο, αυτό ήταν ανυπόφορο. Καί πώς νά μήν είναι; Αυτός λοιπόν ό πανόλεθρος έκανε πολλά για νά εξαπατά καί νά απομακρύνει τήν ελπίδα μας μέ δήθεν αγαθές σκέψεις, άναρριπίζοντας τήν επιθυμία μας για θέωση υψηλότερη από εκείνη πού είχαμε, καί νά διαβάλλει ό πρωτουργός τής κακίας τήν ειλικρίνεια τής εντολής τού Θεού⁷⁹. Άπό αυτή τήν άπατη πάθαμε τήν ελεεινή καταστροφή καί γίναμε εξόριστοι τού Θεού καί τής θείας τρυφής⁸⁰. Ξεπέσαμε ελεεινά από τήν ένοειδή καί νοερή πνευματική ζωή καί από τή δυνατότητα νά θεωρούμε τό πρόσωπο τού Θεού καί νά λαμπρυνόμαστε καθώς θά μάς αλλοίωνε ή ακτίνα τού θείου κάλλους, καί βρεθήκαμε —όπως δέν έπρεπε— χωρισμένοι καί κομματιασμένοι σέ πολλά, νά χαιρόμαστε αταίριαστα μέ τήν κομματιασμένη ζωή καί τις έτερότητές της. Φτάσαμε μάλιστα, αντί νά πιστεύομε ατή μόνη τρισυπόστατη Θεότητα, νά δημιουργήσομε πολλούς καί διάφορους θεούς, πού δέν ήταν πραγματικοί θεοί αλλά απατηλοί καί ολέθριοι καί εχθρικοί δαίμονες. Χάσαμε τό κυριαρχικό Ένα καί τήν ενιαία ζωή καί κατάσταση καί σχιστήκαμε σέ πολλά καί διάφορα, καί ή νοερή ισχύς καί ένταση μας ή μάλλον ανάταση, για νά πώ τό καταλληλότερο, χάθηκε όχι άδικα καί φτάσαμε σέ βάθος όχι λίγου κακού καί, εμείς οί εικόνες τού Θεού καί άξιοι τής άνω καί ουράνιας ζωής, διαλέξαμε ανόητα νά φρονούμε τά κάτω. Άλλά επειδή ό άνθρωπος δέν είναι αμετάβλητος ούτε αμετακίνητος, είναι δυνατό πάντως, κι αυτό εύλογα, όπως από τήν πάμπολλη εκείνη δόξα κατολισθήσαμε θλιβερά στήν κατώτατη άδοξία, έτσι νά ξαναγυρίσομε πίσω, νά σηκώσομε τό κεφάλι καί νά ξαναδούμε τό πανσέβαστο πρόσωπο τού Θεού. Όχι βέβαια από τόσο κοντά όπως πρίν, αλλά από πιο μακριά καί νά δούμε καί νά δεχτούμε τή λαμπρότητα τού κάλλους Του. Γιατί βέβαια καί ό ιερότατος Μωυσής καί όλοι οί Προφήτες καί οί πρίν από αυτούς, ό Αβραάμ δηλαδή καί οί όμοιοι του, είδαν, όσο εί-

79. Γεν. 3, 4-5.

80. Γεν. 3, 23-24.

ναι επικτό, αυτό τό κάλλος, και μάλιστα πολύ ευκρινώς, και απόλαυσαν επαρκώς τή λαμπρότητα του και ἔξεπλάγησαν ἀπό την απρόσιτη δόξα του. Και ἄλλοι ἀπό αυτούς ἔλεινολόγησαν τον εαυτό τους⁸¹, ἄλλοι θεώρησαν και χαρακτηρίσαν τον εαυτό τους χῶμα και στάχτη⁸², ἄλλοι οὔτε νά μιλήσουν δεν μπόρεσαν ἀπό τήν υπερβολή τῆς δόξας εκείνου πού είδαν, και κατηγορήσαν τον εαυτό τους ὡς ἰσχνόφωνο και βραδυγλωσσο⁸³, και ἄλλοι ἄλλα πλείστα και μακάρια ἔπαθαν μακαρίως. Γι' αυτό ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, επιθυμώντας τή λαμπρότητα τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, αναφωνεῖ θρηνητικά προς τό Θεό: «Πότε θά φτάσω και θά παρουσιαστώ εμπρός στο πρόσωπο τοῦ Θεοῦ μου;»⁸⁴. Και ἄλλου, θέλοντας νά δείξει τήν κατάσταση τῆς ψυχῆς πού είδε τό πρόσωπο τοῦ Κυρίου, λέει: «Οἱ ευθείς θά κατοικήσουν μαζί μέ τό πρόσωπο Σου»⁸⁵. Θέλοντας πάλι μέ φρόνηση νά δείξει τήν ἰσχύ πού παρέχει στήν ψυχή τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ ὅταν αυτή τό θεωρεῖ, λέει: «Γύρισες ἄλλου τό πρόσωπο Σου και τaráχθηκα»⁸⁶. "Αν μέ τήν αποστροφή τοῦ θείου προσώπου ἐπέρχεται ταραχή, ἄρα μέ τήν παρουσία Του και τό κοίταγμα Του ἔρχεται πνευματική εἰρήνη στήν ψυχή, πού εἶναι τόσο μεγάλο δῶρο, ὥστε κατατάσσεται μετά τή θεία ἀγάπη και τή χαρά στά χαρίσματα ἢ καρπούς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁸⁷. Ἀκόμη, ὁ Δαβίδ δείχνει εκείνους πού ζουν μέ αγιότητα και ὁσιότητα, νά πορεύονται μέ τό φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, λέγοντας: «Μέ τό φῶς τοῦ προσώπου Σου θά πορευθῶν και στό ὄνομα Σου θά αναγαλλιάσουν ὅλη τήν ἡμέρα»⁸⁸· ἐννοεῖ τήν πνευματική ἡμέρα, κατά τήν ὁποία ὁ νοητός και ἄρρητος Ἥλιος στέλνει στον εσωτερικό ἄνθρωπο τις καθαρότητες και ζωοποιές ακτίνες Του και ανατέλλει στό νοῦ ἢ αἴσθησι τῶν ὑπερκοσμίων, καθώς υψώνεται ἀπό τή γῆ και μετατίθεται στον ουρανό ὅλη ἡ μνήμη τῆς ψυχῆς· Και ὁ ἄνθρωπος χαίρεται και σκιρτά και δίκαια ψάλλει ὕμνους και ευφραίνεται μέ ἀγαλλίαση και τέρψη και χαρά πού δέ λέγονται και φαιδρύνεται και λαμπρύνεται μέ τή λαμπρότητα τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου. Γι' αυτό ἄλλου ὁ Δαβίδ ἰκετεύει τό Θεό: «Μήν αποστρέψεις τό πρόσωπο Σου ἀπό μένα και γίνω ὅπως αυτοί πού κατεβαίνουν στό λάκκο»⁸⁹· γιατί ἡ αποστροφή τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου εἶναι αἰτία σκότους, ἐνώ ἡ στροφή τοῦ προσώπου Του σ' ἐμάς εἶναι αἰτία κάθε νοερού φωτός, κι επομένως και χαράς πνευματικῆς. Ὅπως λέει και γιά τον εαυτό του ὁ Δαβίδ: «Αποτυπώθηκε σ' ἔμενα τό φῶς τοῦ προσώπου Σου, Κύριε», και προσθέτει: «Ἐδωσες ευφροσύνη στήν καρδιά μου»⁹⁰· πάλι δηλαδή μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πνευματική δωρεά τῆς θείας χάρις ἦρθε σ' αὐτόν ἀπό τό φωτισμό τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου. Και ἐξηγώντας

81. Ἠσ. 6, 5.

82. Γεν. 18, 27.

83. Ἐξ. 4, 10.

84. Ψαλμ. 41, 3.

85. Ψαλμ. 139, 14.

86. Ψαλμ. 29, 8.

87. Γαλ. 5, 22.

88. Ψαλμ. 88, 16-17.

89. Ψαλμ. 142, 7.

90. Ψαλμ. 4, 8.

ποιοι είναι εκείνοι πού στέκονται πλησίον τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου και ζητούν ικετευτικά τὴν εὐνοια Του, λέει πὼς είναι οἱ νοητὰ πλούσιοι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ⁹¹. Γιατί ἅγιοι οπωσδήποτε και ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ είναι πολλοί, ἀλλὰ δέν είναι δυνατὸ σέ ὅλους γενικά νά βλέπουν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ και νά ζοῦν βίῳ ἀγγελικῷ ἐνὼ ζοῦν ἀκόμη στὴ γῆ· κάθε ἄλλο μάλιστα. Αυτό τὸ ἔχουν μόνο εκείνοι πού πιστεύουν ὅτι πρέπει νά λατρεύουν τὸ Θεῖο μέ θεία σοφία και γνώση και νά τὸ προσκυνοῦν πνευματικά και ἀληθινά⁹². Αυτοὶ μποροῦν εὐλόγα νά ονομαστοῦν "πλούσιοι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ", καθὼς ἔχουν φωτιστεῖ σέ πολλά μυστήρια τῆς θεωρίας μέ μεγάλη σοφία και γνώση, ἢ ὁποία, κατὰ τον Παῦλο, δέν είναι τοῦ καθενός⁹³ ἀλλὰ ὅσων ἔχουν βάθος και πλούτο θείας και πνευματικῆς σοφίας και γνώσεως. Γι' αὐτό, ὅπως εἶπαμε, λέει ὁ θαυμάσιος Δαβὶδ προς τὸ Θεό: «Τὸ πρόσωπο Σου θά πλησιάσουν ικετευτικά οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ»⁹⁴. Ἐτσι, γνωρίζοντας αὐτὰ καλύτερα ἀπὸ ὅλους ὁ σοφὸς Σολομών, ἀφοῦ ἦταν γεμάτος ἀπὸ θεία σοφία περισσότερο ἀπ' ὅλους, αὐτὸς πού διδάσκει πολὺ επιτήδεια, λέει: «Μὴ σπεύσεις νά πεις τίποτε εμπρὸς στο πρόσωπο τοῦ Κυρίου, γιατί ὁ Θεὸς είναι στον ουρανὸ ἄνω και σύ στὴ γῆ κάτω»⁹⁴. Ὅταν κατὰ θεία δωρεὰ φτάσεις εμπρὸς στο πρόσωπο τοῦ Κυρίου, ὅταν δηλαδή ανεβεῖ ἐκεῖ ἡ θεωρία τοῦ νοῦ μέ θεία και ἐνοειδῆ φαντασία, τότε είναι καιρὸς σιγῆς· μὴ σπεύσεις λοιπὸν ἄστοχα νά πεις κάτι ἀπὸ τὴ συνήθεια, γιατί τότε δέν είναι καιρὸς ομιλίας⁹⁵. Γιατί τότε γίνεσαι και σύ θεὸς ἐνὼ βρίσκεσαι ἀκόμη στὴ γῆ, καθὼς βλέπεις τὸ πρόσωπο τοῦ ουράνιου Θεοῦ ὅπως οἱ "Ἄγγελοι, σύμφωνα μέ τὸ λόγο τοῦ Σωτήρα, δι τὸ οἱ "Ἄγγελοι βλέπουν συνεχῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα μας στους ουρανοὺς⁹⁶. Γι' αὐτό ὅταν ακούσεις τὸ Σολομώντα νά λέει σέ ἄλλο μέρος: «Οἱ δίκαιοι ἔχουν φῶς παντοτινά»⁹⁷, νά σκεφτεῖς εὐλόγα ὅτι αὐτὸ τὸ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, βλέποντας ἀγγελοειδῶς μέ τὴ θεία χάρη τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου παντοτινά, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐκχύνεται φῶς σάν ἀπὸ πηγῆ. Ἄλλος ἄγγελος λοιπὸν, γιὰ νά μὴν πῶ θεός, γίνεται και είναι ὁ ἄνθρωπος στὴ γῆ. Και μάλιστα επανέρχεσαι και στὴ δωρεὰ τοῦ "κατ' εἰκόνα" πού δίνει ἡ χάρη τοῦ Κυρίου, κι ἐκεῖνο πού είναι ὁ Θεὸς ἄνω γίνεσαι ἐσὺ στὴ γῆ κάτω, δηλαδή θεός. Και δέν εκφράζεις τὸ θαυμάσιο αὐτὸ μέ λόγια, οὔτε μέ μετάβαση ἀπὸ νόημα σέ νόημα και μέ κίνηση τοῦ λογιστικοῦ σου, ὥστε νά διαιρεῖσαι νοερά, ἀλλὰ προσεγγίζοντας ἐνιαία και θεωρώντας ὅπως ὁ Θεὸς χωρὶς ὄραση και χωρὶς νοερὴ κίνηση, μέ ἀπλή και ἐνιαία ἐνατένιση, κι ἐντρυφώντας στὴν κρυστάλλινη και ἀπρόσιτη λαμπρότητα πού ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου. Αὐτὴ λοιπὸν είναι ἡ κορυφαία και ζηλευτὴ ατοῦς φρόνιμος κατάσταση τοῦ νοῦ προς τὸ Θεό και τὸ

91. Ψαλμ. 44, 13.

92. 1ω. 4, 24.

93. Α' Κορ. 8, 7.

94. Ἐκκλ. 5, 1.

95. Ἐκκλ. 3, 7.

96. Ματθ. 18, 10.

97. Παροιμ. 13, 9.

άνθος ἄς πούμε της νοερῆς καθαρότητας, ἢ ευκαταία ενότητα τῆς πίστεως⁹⁸, ἢ οποία τελείται με τὴν κοινωνία τοῦ Πνεύματος. Αυτὸς εἶναι ὁ ἐνδοξος καρπὸς τῆς θείας και θεοποιητικῆς σοφίας, τὸ θεμέλιο τῆς πνευματικῆς ειρήνης, τὸ καταφύγιο τῆς πνευματικῆς χαράς, ἢ πύλη τῆς αγάπης τοῦ Θεοῦ, τὸ βλάστημα τῆς ἐλλάμψεως, ἢ αἰτία τῆς ροῆς ἀπὸ τὴν καρδιά τῶν ἀκένωτων υδάτων τοῦ Πνεύματος, ἢ ἀληθινὴ τροφή και τρυφή και αὐξηση και ἀλλοίωση τῆς ψυχῆς πού συμβόλιζε τὸ μάννα, ἢ ἀρχὴ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν θείων και ἀλαλήτων μυστηρίων, τὸ συμπέρασμα τῆς μίας και πρώτης ἀληθείας, ὁ ἀφανισμὸς τῶν οἰκωνομήποτε λογισμῶν, ἢ παύση ὄλων τῶν νοήσεων ν᾿τ᾿ω᾿ἴσο᾿ἵπερβαίνει τὴ νόηση, ἢ ἀφορμὴ τῆς ἐκπλήξεως, ἢ ὑπέρολογη μεταβολὴ και ἀλλοίωση τοῦ νοῦ προς τὴν ἀπλότητα και τὴν μέ κάθε ἕροπο ἀοριστία, τὴν ἀπειρία και ἀπεριληψία, τὴν ἀπόρριψη κάθε μορφῆς, σχήματος, ποιοτικῆς ἢ ποσοτικῆς προσδιορισμοῦ, προς τὸ ἀψηλάφητο και ὑπερκόσμιο, και γενικὰ ἢ ἀποκατάσταση του στὴν ομοιότητα τοῦ Θεοῦ. Μὴ λοιπὸν ἀπὸ ἀμάθεια, ὅταν ἐρθεις σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση και θεοποιεῖσαι, κατὰ κάποιο τρόπο, ἀπὸ φιλανθρωπία τῆς χάρις, μὴ σπεύσεις νά προφέρεις λόγο, οὔτε ἓνα, εμπρὸς στο πρόσωπο τοῦ Κυρίου⁹⁹. Σὲ Αυτὸν ἀνήκει ἢ μία και ἀπλή δόξα στους αἰῶνες.

77. Ὁ νοὺς πού θέλει νά θεωρεῖ τὰ πάνω ἀπὸ αὐτὸν νοητὰ, ἀν δέν ἐχει συνεργὸ μέ τὴ θεία χάρις και τὴν καρδιά του, βλέπει ἀμυδρὰ, ἀφώτιστα και συγκεχυμένα. Γι' αὐτὸ και στερεῖται και τὴν κυριότερη ἠδονὴ του, κι ἄς νομίζει ἀπὸ ἀγνοια ὅτι τὴ νιώθει, ἐπειδὴ οὐδέποτε τὴ γεύθηκε. Ὅπως ἀκριβῶς νομίζει ὅτι ευχαριστεῖται κάπως αὐτὸς πού τρώει τὸ κριθαρῆνιο ψωμί, ἀν και ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἠδονὴ τοῦ ψωμιοῦ, ἐπειδὴ ἀγνοεῖ τὴ γεύση τοῦ σιμιγδαλένιου ψωμιοῦ.

78. Μετὰ τὴ νοερὴ ἔνωση τῆς καρδιάς διὰ μέσου τῆς θείας χάρις, ὁ νοὺς βλέπει μέσα σὲ φῶς πνευματικὸ χωρὶς νά πλανάται και τείνει προς τὸ επιθυμητὸ του, τὸ ὅποιο εἶναι ὁ Θεός, και βγαίνει τελειῶς ἔξω ἀπὸ τὴν αἴσθηση, δηλαδὴ γίνεται ἀχρωμος, ἀποιος και ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τις φαντασίες τῶν αἰσθητῶν.

79. Ὁ νοὺς ὁ ὅποιος ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴ χάρις στὴ θεωρία, πράγματι τρώει ἀδιάκοπα μάννα πνευματικὸ. Γιατὶ τὸ αἰσθητὸ μάννα πού ἔτρωγε ὁ ἰσραηλιτικὸς λαὸς εἶχε ευχάριστη γεύση και ἀξιόλογη δύναμη πού ἔτρεφε τὸ σῶμα, ἀλλὰ δέν ἦταν γνωστὸ ποιά ἦταν ἢ οὐσία του. Γι' αὐτὸ και λεγόταν μάννα, πού σημαίνει τὸ ἀγνωστο, γιατί ἢ λέξη αὐτὴ θά πει «τί εἶναι τούτο;». Καθὼς δηλαδὴ τὸ ἐβλεπαν και τὸ ἔτρωγαν χωρὶς νά γνωρίζουν τὴν οὐσία του, ἔλεγαν μέ ἀπορία: «Τί εἶναι τούτο;»¹⁰⁰. Ἐτσι και ὁ θεωρητικὸς, πάντοτε παθαίνει ἔκσταση τοῦ νοῦ κι ἀναρωτιέται «τί εἶναι τούτο;». Αὐτὸ δηλαδὴ πού ὅταν τὸ θεωροῦμε ευφραίνει και ὅταν τρώγεται πνευματικὰ

98. Ἐφ. 4, 13.

99. Ἐκκλ. 5, 1.

100. Ἐξ. 16, 15.

τρέφει τό νοῦ, ἐνώ υπερβαίνει καθ' εαυτό τή νόηση, επειδή είναι θείο και υπερφυσικό κι ἐνώ τρέφει παράδοξα και ποτίζει τό νου, ξεφεύγει τήν κατάσταση τού νού, επειδή είναι όχι μόνο ακατάληπτο στήν ουσία, ἀλλά και ἀπειρο και απροσδιόριστο.

80. Τρία είναι αὐτά^οῦ^μαρτυροῦν γιά τήν ἀλήθεια, θά ἔλεγα εὐλογα κι ἐγώ. χΗ κτίση, ἡ^Ρραφή και ἡ δύναμη τού Πνεύματος. Γιατί ἀπό τή Γραφή και τήν-κτίση, ὅταν τις βλέπομε πνευματικά, θεωρεῖται ἡ μόνη ἀπλή ἀλήθεια και ἡ προερχόμενη ἀπό αὐτή σύνθετη. Κι ὅταν ἀπό τά τρία πού εἴπαμε φτάσει κανεῖς στά ἐπόμενα δύο και σταθεῖ σ' αὐτά, βρήκε μέ τή χάρη τού Χριστοῦ τήν απλανή ὁδό. Γιατί ἀπό τήν ἀπλή ἀλήθεια πέτυχε νοητό ὕψος και βάθος, ἀλλά και πλάτος ἀπειρο, και ἀπό αὐτά φάνοντας σέ ἐκπληξη ὕμνεῖ γεμάτος φόβο. Ἀπό τή σύνθετη ἀλήθεια, ἔκτος ἀπ' ὅσα εἴπαμε, βρήκε και καρδιακή εἰρήνη, ἀγάπη και χαρά· γι' αὐτό ἐκθαμβος ψάλλει γεμάτος ἀγάπη. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως χρειάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα και κόπο και υπομονή, ὥστε αφοῦ κατά κάποιο τρόπο αποβάλλει τις αισθήσεις και αποσπάσει τό νού ἀπό τά αισθητά, νά σταθεῖ στά νοητά, μετά τά ὅποια λάμπει στήν ψυχή ἡ θεωρία τῆς ἀλήθειας. Δέ λέω ὅτι γιά νά βρεθεῖ ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀνάγκη αὐτά, δηλαδή τό χρονικό διάστημα γιά νά ἐννοηθεῖ ἡ τον κόπο και τήν υπομονή, ἀλλά λέω ὅτι ὁ ἄνθρωπος τά ἔχει ἀνάγκη. Γιατί βέβαια ἡ ἀλήθεια είναι ἓνα και ἀπλό, κι ἄς θεωρεῖται μέ δύο τρόπους γιά νά φανερωθεῖ, και σχεδόν φωνάζει ἀπό παντοῦ και μαρτυρεῖ τον εαυτό της σ' ἐκείνους πού θέλουν νά τή βλέπουν. Ἀλλά ὁ ἄνθρωπος, επειδή είναι σύνθετος και συνδεδεμένος μέ τις αισθήσεις, κι επειδή ἀκόμη υπόκειται σέ μεταβολές και σέ τροπή, βγαίνει ἐνίοτε ἐξω ἀπό τόν εαυτό του κατά κάποιο τρόπο και γίνεται χωρίς νά τό καταλάβει ἀντίπαλος τού εαυτοῦ του μέ τήν πονηρία τῆς οἰήσεως και τή νόσο τῆς ἀπιστίας. Και μέ τά τρία αὐτά, οἴηση, πονηρία και ἀπιστία, ξεπέφτει ἐλεεινά ἀπό τήν ἀλήθεια, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται ἀπό τά τρία ἐκεῖνα, τή Γραφή, τήν κτίση και τό Πνεῦμα. Γιά νά ἀπαλλαγεῖ ὁ νοῦς ἀπό τή φοβερή οἴηση και τά ἄλλα, χρειάζεται νά ταπεινωθεῖ και νά πιστέψει μέ ἀπλότητα· κι ἔπειτα κατευθεῖαν ἀπό τή Γραφή και τήν κτίση μέ τή δύναμη τού Πνεύματος νά γνωρίσει καθαρά όχι μόνο τήν ἀπλούστατη ἀλήθεια, ἀλλά και τή σύνθετη πού προέρχεται ἀπό τήν ἀπλή. Ἀκόμη θά ἐννοήσει και ποῖο ἦταν ἐκεῖνο πού τόν ἐμπόδιζε ἀπό τή θεωρία τῆς ἀλήθειας καί, θά πρόσθετα, και ἀπό τήν ἀπόλαυση της. Ἐνα λοιπόν και μόνο είναι ἐκ φύσεως ἀπλό, ἡ πρώτη ἀλήθεια. Ὑστερα ἀπό αὐτήν είναι, γιά τούς σύνθετους ἐμάς, ἡ σύνθετη ἀλήθεια. Καί αὐτό είναι ὁ ἔσχατος καί ἀριστος στόχος τού νού μας, προς τόν ὅποιο σπεύδει κάθε πολιτεία καί ἀσκησι ἐκείνων πού ἐπιδιώκουν τόν πνευματικό σκοπό, πῶς νά δεῖ γυμνός ὁ νοῦς, ὅσο είναι δυνατό, καί νά ἀπολαύσει τή λαμπηδόνα πού προέρχεται ἀπό τήν πρώτη καί μόνη ἀλήθεια καί ἀπό τή σύνθετη μέ τρόπο θαυμαστό. Αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει διαφορετικά, παρά μέ τήν ταπεινώση, τήν ἀπλότητα καί τήν

πίστη, μέ τη μαρτυρία της Γραφής και τής κτίσεως μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος. Ὄταν ὁ νους καθρεφτίσει μέσα του μέ τις τρεις δυνάμεις του τήν αλήθεια μέ τή μαρτυρία των τριών πού είπαμε, τότε σάν ξαναγυρίζει στον εαυτό του γίνεται πολύ ταπεινότερος και απλούστερος και μέ βεβαιότητα πιστός. Και ἀπό ἐκεῖ ανεβαίνει μέ βήμα ταχύ, ὅπως λένε, στή θεωρία τής αλήθειας και μέ τις ακτίνες ἐκείνης φωτίζεται λαμπρότερα. Μέ αυτές επιστρέφει στον εαυτό του λόγω τοῦ μεγέθους τής δόξας πού θεώρησε, και κατεβαίνει σέ ἀκόμα πιο μεγάλη ταπείνωση και απλότητα και πέφτει σέ ἐκπληξη κυριευμένος ἀπό τήν πίστη. Και ἔτσι, σάν νά συμπληρώνει και νά ξαναγυρίζει κάποιο θεῖο κύκλο, ανεβαίνοντας μέ ταπείνωση και απλότητα και πίστη και βλέποντας τήν αλήθεια, και μέ τή λαμπρότητα τής αλήθειας προχωρώντας περισσότερο στήν ταπείνωση, τήν απλότητα και τήν πίστη. Και δέν παύει νά πορεύεται τό δρόμο αὐτό ὅσο διαρκεῖ τό "σήμερα" τής ζωής, θεωρώντας τήν αλήθεια μέ ταπείνωση και απλότητα και πίστη, μέσω τής μαρτυρίας τής Γραφής και τής κτίσεως μέ τή δύναμη τοῦ Πνεύματος, και επανακάμπτοντας πάλι ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκίνησε. Κι ἔτσι θεώνεται μέ τή χάρη μέρα μέ τή μέρα και φωτίζεται τις ὑπέρογκες πραγματικότητες και ζεῖ μιᾶ ζωῆ γεμάτη ἀπό κάθε χαρά μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας και γεύεται ὡς προκαταβολή τήν ἀπόλαυση τών μελλόντων αἰώ"~' αγαθών.

81. Ἀπό τή φύση του, ὁ θεωρητικός βίος ολοκληρώνεται και γίνεται ἀμεμπτος μέ τά τρία τούτα: πίστη, φανερή μετοχή τοῦ Πνεύματος και γνώση τής σοφίας. Γιατί ἡ θεωρία, γιά νά δώσομε τόν ὀρισμό της, εἶναι γνώση τών νοητῶν μέσα στά αισθητά· κάποτε εἶναι και γνώση ψιλῶν νοητῶν χωρίς αισθητό ὑπόβαθρο, πράγμα πού συμβαίνει σ' ἐκείνους πού προοδεύουν στά πνευματικά. Ἐδῶ πλέον χρειάζεται ἡ πίστη. Γιατί λέει: «Ἄν δέν πιστέψετε, δέ θά κατανοήσετε»¹⁰¹. Επίσης χρειάζεται και τό Πνεῦμα, ἀφού τό Πνεῦμα ἔρευνα τά πάντα, ἀκόμα και τά βάθη τοῦ Θεοῦ¹⁰². Γι' αὐτό εἶπε ὁ θεῖος Ἰώβ: «Ἡ πνοή τοῦ Παντοκράτορα εἶναι πού μέ διδάσκει»¹⁰³. Ἐπειτα φυσικά ἡ θεῖα ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἀναβράζει, γιά νά πῶ ἔτσι, μέσα στήν καρδιά και ζεῖ και κατά συνέπεια ζωοποιεῖ ὑπερκόσμια και συμπύσσει ἄρρητα, συνάγοντας προς τόν εαυτό της τό νοῦ και τόν ἐμποδίζει ἀπό κάθε μετεωρισμό και τοῦ δίνει τή δυνατότητα νά βλέπει πανεύκολα τά θεῖα μέ γαλήνη και χαρά και πολλή ευχαρίστηση και παρηγορία και ἀκόμα μέ θεῖα ἀγάπη, και νά στρέφεται σ' αὐτά και νά φαντάζεται τό Θεό μέ πρωτόγνωρο τρόπο και ἀνάλογα νά ευφραίνεται μέ Αὐτόν μέ μεγαλύτερους ἀβάσταχτους ἔρωτες και ἀντίστοιχη ἀγαλλίαση. Χρειάζεται ἀκόμα και σοφία, ὅπως εἶπα. Γιατί, κατά τή Γραφή, ἡ σοφία θά φωτίσει τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου¹⁰⁴. Θά φωτίσει, γιά νά μεταβεῖ εὐκολα ἀπό τήν αἴσθηση στή νόηση και νά με-

101. Ἦσ. 7, 9.

102. Α' Κορ. 2, 10.

103. Ἰώβ 33, 4.

104. Ἐκκλ. 8, 1.

ταβεί από τά αισθητά στά νοητά και θεία θεάματα και νά δει τά απόρρητα μέ νοερή αποκάλυψη· θά φωτίσει, γιά νά θεωρήσει εποπτικά και νά φανταστεί μέ τρόπο ένοειδή τον ύπερούσιο Θεό. Στ' αλήθεια, είναι μακάριος ό άνθρωπος πού θά τον παιδαγωγήσεις, Κύριε, και θά τον διδάξεις μέ τό νόμο Σου¹⁰⁵. Γιατί αληθινά σοφός είναι εκείνος πού φτάνει στήν πίστη μέ τήν παιδαγωγία και διδάσκεται τά απόρρητα τού Θεού μέ τή διδασκαλία τού Πνεύματος. Είναι αλήθεια μεγάλο πράγμα ό σοφός πού πορεύεται μέ τήν πίστη μέσα σέ μιá υπερφυσική ένωση και κοινωνία τού Πνεύματος, άφού πράγματι, όπως είπε κάποιος, τρία είναι τά ασύλληπτα· ό Θεός, ό Άγγελος και ό φιλόσοφος άνθρωπος. "Έτσι και αυτός είναι άλλος, παράδοξος άγγελος πάνω στή γή, επόπτης οπωσδήποτε τής ορατής κτίσεως και γνήσιος μύστης των θείων άκτίστων ενεργειών τού Θεού, ε΄τε προτιμά κανείς νά πεί δωρεών τού Θεού, συλλαμβάνοντας κάπως και αυτό τό αθέατο μέ κάθε τρόπο και φτάνοντας μέ μιá άμεση προσέγγιση, κατά μίμηση τών Αγγέλων, στήν επίγνωση τού Θεού. Τέτοιος είναι σέ αδρές γραμμές ό σοφός από πίστη μέ τή δύναμη τού Αγίου Πνεύματος και έτσι είναι μακάριος. Θά μού ήταν αρκετά χωρίς αμφιβολία εκείνα πού διηγείται στο ευαγγέλιο του ό ιερός Λουκάς περί τού Κυρίου Ιησού, λέγοντας ότι ήταν απαλλαγμένος από ασχολίες, ώστε νά ξεπερνά τή δύναμη και τά εγκώμια τής σοφίας και τής χάρης. Γιατί έτσι γράφει αυτός: «Ό Ιησούς προόδευε στήν ηλικία και στή χάρη»¹⁰⁶, και άλλου ότι «μεγάλωνε και δυνάμωνε πνευματικά κλίχι γέμιζε από σοφία»¹⁰⁷. Επειδή όμως θέλω νά μιλήσω πιο φανερά γι' αυτά, \θo^πα^ ραθέσω κι αυτό πού λέει σχετικά ό ιερός Σολομών προς τό Θεό: «Όσα υπέροχα υπάρχουν στους ουρανούς, ποιος άνθρωπος τά εξιχνίασε; Ποιος γνώρισε τή βουλή Σου, παρά μόνο εκείνος στον όποιο Έσύ έδωσες σοφία και τού έστειλες τό Άγιο Σου Πνεύμα από τον ουρανό; Και έτσι επανορθώθηκαν οί δρόμοι τής ζωής τών ανθρώπων πάνω στή γή και οί άνθρωποι διδάχθηκαν τά αρεστά σέ Σένα και σώθηκαν μέ τή σοφία Σου.»¹⁰⁸. Βλέπεις σέ ποιο βαθμό δυνάμεως φτάνει ή σοφία μέ τή μετοχή τού Πνεύματος; Και πόσο απομακρύνεται από τή σωτηρία εκείνος πού δέν έλαβε σοφία και Πνεύμα από τό Θεό και ούτε καθοδηγείται από άνθρωπο σοφό και μέτοχο τού Πνεύματος; Και άν γιά τό Σωτήρα, στον όποιο κατοίκησε όλο τό πλήρωμα τής Θεότητας¹⁰⁹, έχουν γραφεί τά παραπάνω, και στή συνέχεια γιά όλο μαζι τό ανθρώπινο γένος, δέν είναι δύσκολο νά έννοήσομε πόσο χρειάζεται ή σοφία και ή βοήθεια τού Πνεύματος, και πόσο έλεος και δύναμη και προκοπή έχει λάβει από τον φιλόσοφο Θεό ό πνευματικά σοφός πού εξιχνιάζει τά ουράνια και προχωρεί στή γνώση τής βουλής τού Υψίστου, πράγμα εξαισιο. Άς είναι. Άλλά άφού είπαμε τόσα περί θεωρητικού, πρέπει τώρα

105. Ψαλμ. 93, 12.

107. Λουκ. 2, 40.

109. Κολ. 1, 19.

106. Λουκ. 2, 52.

108. Σ. Σολ. 9, 16-19.

νά πούμε και περί θεωρίας και νά την προβάλομε ξεχωριστά και νά θρέψομε, ας πούμε, τό λογιστικό τοῦ σοβαροῦ ακροατή. Πρέπει νά πούμε και νά μὴν ὀκνήσομε καθόλου. Αυτό διατάζει ὁ Θεός σέ ὅλα τά λογικά ὄντα, νά μεταδίδουν δηλαδή χωρίς φθόνο στους κατώτερους και νά δέχονται εὐλαβῶς ἀπό τούς ἀνώτερους, ὅσο μπορούν, τή θεία ἔλλαμψη και τά νοητά πράγματα ἔνώ μέ αὐτούς πού εἶναι στήν ἴδια τάξη νά συναναστρέφονται ἀδελφικά δίχως επίδειξη και νά συνομιλοῦν περί τῶν νοητῶν και τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι ὄχι μόνο τό εὐθές και ἀπαραπλάνητο θά λάμπει ὀλοφώτεινο στήν Εκκλησία τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἀλλά και τό ἅγιο και ωραιότατο πρόσωπο τῆς αγάπης, πού εἶναι τό γνώρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ¹¹⁰, θά ακτινοβολεῖ γιά πάντα στις καρδιές μας, ἐκχυμένο μέσα μας ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα γιά νά ἀγαπήσομε τέλεια και ἀπλά τό Θεό και τούς ἀνθρώπους. Κι ἔτσι θά ζήσομε βίο ἀγγελικό και μακάριο και γλυκύτατο, ὡς ἐξαρτημένοι εντελῶς ἀπό τή θεία και θεοποιό διπλή αγάπη, ἀπό τήν ὁποία ἐξαρτῶνται ὅλος ὁ Νόμος και οἱ Προφῆτες¹¹¹ και ἀπό τήν ὁποία γλυκύτερο πράγμα γιά τήν ψυχή δέν υπάρχει, και μάλιστα ὅταν ἔχει ἀμεση προέλευση ἀπό τή θεωρία και τή γνώση τοῦ Θεοῦ και τῶν θείων, δηλαδή ἀπό τή φωτιστική χάρη. Εκείνος λοιπόν πού ἔβαλε πολύ σωστά σκοπό και ἔργο του νά ανεβεῖ στο Θεό, ὡστε νά ενωθεῖ μαζί Του κι ἔτσι νά θεωθεῖ, δηλαδή νά σωθεῖ —αφού χωρίς νά θεωθεῖ ὁ νους δέν μπορεί νά σωθεῖ ὁ ἀνθρώπος, σύμφωνα μέ τήν ἀπόφανση τῶν ἱερῶν Θεολόγων—, αὐτός, μαζί βέβαια μέ τήν ἐφικτή ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, προχωρεῖ και ἀτή θεωρία τῶν ὄντων και τῶν ορατῶν, κι ἔτσι οὔτε τήν πράξη ἔχει τυφλή, ἀποκομμένη δηλαδή ἀπό τή θεωρία, οὔτε τή θεωρία ἀψυχη, δηλαδή χωρίς τήν πράξη. Τότε λοιπόν, μέ τή σοφία τοῦ λόγου και τοῦ νοῦ και τήν ἱερή γνώση τῶν Γραφῶν, ἀρχίζει μέ μία ἀγαθή, ὅπως λένε, ὀρμή νά ἐνατενίζει εὐστοχα και λογικά τον κόσμο τῶν αἰσθητῶν ὡς ἔνδειξη τοῦ ἄπειρα δυνατοῦ και ἄπειρα σοφοῦ Δημιουργοῦ, και στή συνέχεια ἀπολαμβάνει τά ἄπειρα κατά τή δύναμη και τή συνολική διαφορά —ὅσο βέβαια μπορεί ὁ ἴδιος νά τά πλησιάσει— και ὁ νους του τρέφεται μυστικά μέ τά μυστικά θεάματα. Και μέ τήν πάροδο τοῦ καιροῦ, ζώντας τον ἀθόρυβο βίο στήν ἡσυχία και περιοριζόμενος νά φιλοσοφεῖ μόνο τά θεία μέσω τῆς Γραφῆς και τῶν ορατῶν, προσπαθεῖ ὅσο μπορεί νά θεωρήσει πνευματικά τήν κτίση σύμφωνα μέ τή Γραφή, και τά σύμβολα μέ τήν ἀλήθεια, μέ ὄραση πιο ἐνωτική. Ὄταν γίνει αὐτό, ὁ νους μέ τήν εὐμένεια τοῦ προσκυνητοῦ Πνεύματος και τήν ἀντίστοιχη ἐνέργεια Του υψώνεται στήν ὄραση και τή γνώση τῆς ἱερῆς ἀλήθειας, ὅπως λέει ὁ Μέγας Διονύσιος, στο δεῦτερο ἱερό ἀναβαθμό τῆς θεωρίας, γιά νά πῶ γενικά, δηλαδή στά θεία θεάματα και νοήματα χωρίς σύμβολα και προκαλύμματα. Ἐπειτα ἀπό αὐτό, γυμνός κατά ἓνα τρόπο ὁ νους πλησιάζει γυμνά τά νοητά, ἀγωνι-

110. Ἰω. 13, 35.

111. Ματθ. 22, 40.

ζόμενος νά έχει μέσα του τις θείες φανερώσεις μέ την καθαρότητα του και την ανάταση του προς τό Θεό, σαν μέσα σέ στιλπνότατο καθρέφτη λάμπεις φωτεινότερες και από τον ήλιο. Και αφού πάλι προχωρώντας τραφεί από τή χάρη μέ όσα τοῦ είναι εφικτό νά πλησιάσει, προχωρεί στήν τρίτη άς πούμε βαθμίδα, στήν οποία τά πολλά και μακάρια εκείνα θεάματα και τις θείες ενέργειες τά ανάγει, μέ όραση πιο ένοειδή και συμπυκνόμενη, από τις πολλές έτερότητες στον ανείπωτο έρωτα τής αμετάβλητης και κρύφιας Μονάδας, μεταπλάθοντας τα μέ όλη του τή νοερή αίσθηση σέ φλόγα και σέ εγκάρδιο και άληκτο θεουργικό έρωτα Θεού, καθοδηγούμενος στή θεωρία από τό Πνεύμα πού φωτίζει μέ τήν αλήθεια και τήν υπόμνηση¹¹². Και αυτή είναι, κατά τον μέγα πάλι Διονύσιο, ή ένοειδής θεϊκή μέθεξη αυτού τοῦ ίδιου τοῦ Ενός, όσο είναι εφικτό. Μέ τέτοιους λοιπόν αναβαθμούς τής τρισυπόστατης ένοειδοῦς μεθέξεως ανεβαίνοντας τρισμακάρια ό θεοφόρος και θεόφρων νους- και απολαμβάνοντας τά αόρητα βέλη μιάς θείας βακχείας και τούς μανικούς έρωτες της μέ σημάδια έκδηλα και φανερά και βλέποντας τον εαυτό του πληγωμένο από αγάπη¹¹³ και σάν νά καίγεται φανερά από τή διάπυρη διάθεση, ενθουσιάζεται και πράγματι πέφτει σέ έκσταση, γιατί εισήλθε μέ λαμπρό πρόσωπο στά μυστήρια τής άποφατικής θεολογίας και απολαμβάνει, βλέποντας χωρίς όραση, τό άναρχο και άπειρο και απεριόριστο, τό αχώρητο και εντελώς ανέκφραστο και ολότελα ακατανόητο. Και φαντάζεται σάν άπειρο και αδιάβατο πέλαγος τήν ουσία τοῦ Θεού πού ξεπερνά κάθε έννοια χρόνου και φύσεως, σύμφωνα μέ κάποιο Θεολόγο. Και αυτό είναι, όπως πάλι λέει ό ιερός Διονύσιος, τό συμπόσιο τής θείας εποπτείας, πού τρέφει νοητά και δίνει τή θέωση στον καθένα πού υψώνεται σ' αυτήν, αρχίζοντας βέβαια από τή θεωρία και τή γνώση τών όντων, όπως λέει ό ούρανοφάντορας αυτός, στο μέρος εκείνο πού εξηγγεί τά σύμβολα τής εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Όπως και ό Μέγας Βασίλειος λέει τά έξης: «Όταν κανείς υπερβεί μέ τή θεωρία τό κάλλος τών ορατών και σταθεί μπροστά στον ίδιο τό Θεό, τοῦ οποίου ή θέα μόνο στις καθαρές καρδιές φανερώνεται, τότε αφού προκόψει στά ανώτερα τής θεολογίας, μπορεί νά γίνει και εόπτης τών θείων». Και πάλι, γιά τό ρητό τοῦ πνευματέμφορου Δαβίδ «Τό πρωί θά σταθώ μπροστά Σου και θά εποπτεύσω»¹¹⁴, ό Μέγας Βασίλειος λέει: «Όταν θά σταθώ εμπρός Σου και πλησιάσω μέ τό νοῦ τή σχετική μ' Εσένα θεωρία, τότε θά λάβω τήν εποπτική ενέργεια μέ τό φωτισμό τής γνώσεως». Τά όμοια επίσης μπορείς ν' ακούσεις νά λέει και ό ιερός Μάξιμος, πού φανερώνει ευθέως πόσο μεγάλη προκοπή προέρχεται από τή θεωρία και τή γνώση τοῦ Θεού μέσω τής Γραφής και τής κτίσεως. Και ότι από αυτό προέρχεται συνήθως ό φωτισμός τής γνώσεως, μέ τον όποιο επιτυγχάνεται ή "κατ'

112. 1ω. 14, 26.

113. Άσμα 2, 5.

114. Ψαλμ. 5, 4.

ἐπιβολήν"* μακάρια θέωση, πράγμα δσο ποτέ άλλοτε σπάνιο και δυσεύρετο στους ἡσυχαστές, επειδή λείπει, ἀπό ἀνενεργησία τῆς χάρις, ὁ πεπειραμένος διδάσκαλος, δπως λέει ὁ κορυφαῖος διδάσκαλος τῆς ησυχίας ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος στο λόγο πού μιλά γιά τήν πνευματική αἴσθηση και τή θεωρητική δύναμη. Λέει και ὁ ιερὸς Μάξιμος: «Θεουργικά φῶτα ὀνομάζομε τις διδασκαλίες τῶν Ἁγίων, γιατί προξενούν φῶς γνώσεως και θεοποιούν εκείνους πού πείθονται σ' αυτές». Σέ αυτό συμφωνεῖ φανερά μέ τον πανίερο Διονύσιο πού λέει: «Όσα ἄλλα θεουργικά φῶτα, ἀκόλουθα μέ τις Γραφές, μάς δώρησε ἀποκαλυπτικά ἢ μυστική παράδοση τῶν εμπνευσμένων οδηγῶν μας, σέ αυτά και ἔμεῖς ἔχομε μνηθεῖ». Και ἄλλου λέει: «Ἡ θεία γνώση, εκείνους πού τείνουν σ' αὐτήν δπως εἶναι θεμιτό, τούς ἀνυψώνει δσο τούς ἀναλογεῖ και τούς ἐνώνει μέσα στήν ἐνωση τῆς ἀπλότητος της». Και πάλι: «Κάθε φωτοφάνεια πού ἐρχεται σ' ἐμάς ἀπό τον Πατέρα ἀπό ἀγαθότητα, μάς ἀνυψώνει ὡς ἐνοποιός δύναμη κάνοντας μας ἀπλούς και μάς ἐπαναφέρει πρὸς τήν ἐνότητα και τή θεοποιό ἀπλότητα τοῦ συναγωγοῦ Πατέρα. Γιατί ἀπό Αὐτόν προέρχονται και Αὐτόν ἔχουν σκοπό τους τά πάντα¹¹⁵.» Κατανοεῖς, ὅτι εκείνος πού τείνει στο θεό μέ στροφή πρὸς Αὐτόν, δηλαδή μέ θεία θεωρία, ἀφοῦ βρῆκε μέ σοφία τήν ἀπλότητα του μέσα στο Θεό, εἴτε ἀπό τά ὄντα ἀνεβαίνει και θεωρεῖ τό Θεό, εἴτε ἀπό τή Γραφή —συμβολική ἢ ὀπωσδήποτε θεία—, ἐνώνεται μέ τό Θεό και θεοποιεῖται, κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά ὀνομάζεται και θεός; Γιατί λέει πάλι ὁ Διονύσιος: «Όσα νοερά και λογικά ὄντα ἔχουν ἄστροφ7ΡμΓ^λ^τῶς~ τή δύναμη πρὸς τήν ἐνωση μέ τή θεαρχική κρυφιότητα και υψώνονται ἀκατανόητα, δσο τούς εἶναι ἐφικτό, πρὸς τις θείες ἐλλάμψεις της, αὐτοῖ μέ τήν κατά δύναμη μίμηση τοῦ Θεοῦ, ἀν ἐπιτρέπεται νά πούμε, ἀξιῶνται νά λέγονται και θεοί». Όπως και ἡ θεολογική γλῶσσα τοῦ Μεγάλου Γρηγορίου λέει φανερά: «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζωντανή ὑπαρξη πού κυβερνεῖται ἐδῶ και μετατίθεται ἄλλου· τέλος τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ εἶναι ἡ θέωσή του μέ τή στροφή του πρὸς τό Θεό». Και ὁ θεῖος Μάξιμος**: «Ἡ νοητή μορφή τῆς θείας Γραφῆς μεταμορφώνει τούς γνωστικούς μέ τή σοφία και τούς οδηγεῖ στή θέωση καθῶς, μέ τή μεταμόρφωση μέσα τους τοῦ λόγου, αὐτοῖ ἀντανακλῶν μέ ἀκάλυπτο πρόσωπο τή λαμπρότητα τοῦ Κυρίου¹¹⁶». Ὁ θεωρητικός βίος λοιπόν ἔχει ἀνάγκη ἀπό αὐτά τά τρία, δπως προεῖπα- πίστη, μετοχή τοῦ Πνεύματος και γνώση τῆς σοφίας, μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

82. Ὁ θεωρητικός βίος, μέ τή βοήθεια τοῦ ζωοποιῦ Πνεύματος, γεμίζει μυστικά τό θεωρό ἀπό πολλὰ και ἀξιοθαύμαστα νοητά θεάματα. Όχι βέβαια τήν ἴδια στιγμή, οὔτε ὄλα μαζί, ἀλλά μέ τον καιρό και μετά ἀπό

115. Ρωμ. 11, 36.

116. Β' Κορ. 3, 18.

*Βλ. τό κεφάλαιο 68, σελ. 89.

**Φιλοκαλία, τόμος Β', σελ. 121, κεφ. 97.

μακρά ζωή φιλοσοφίας, επίσης και με κάποια τάξη και σάν κλιμακωτά. Και άλλοτε θά τον άκουγες νά λέει, καθώς θεωρεί μέσα στήν περίσσεια τής ησυχίας και τή φυγή από όλα, πλήν τοῦ Θεοῦ: «Ἐγώ θά εἶμαι ατή μόνωση ὡσπου νά φύγω»¹¹⁷. Άλλοτε πάλι, γιά τή στροφή προς τή γνώση τών ὄντων, νά λέει: «Πόσο μεγαλειώδη εἶναι τά έργα Σου, Κύριε ἔλα μέ σοφία τά δημιούργησες!»¹¹⁸ καί: «Ἡ οσμή τών ενδυμάτων Σου εἶναι σάν ὁσμή άγρου ἡμάρτου, Κύριε, πού Ἐσύ ευλόγησες»¹¹⁹. Κάποτε, κάνοντας τον άνθρωπο νά βλέπει υψηλότερα καί οδηγώντας τον νά υψώνεται σέ νοητές αναβάσεις, τον παρακινεῖ νά λέει προς τὸ Θεό: «Θά τρέξω πίσω από τήν ὁσμή τών μύρων Σου»¹²⁰ καί: «Θά σέ δοξάσω, Θεέ μου, Βασιλιά μου, καί θά ευλογήσω τό ὄνομα Σου στόν αἰῶνα καί στον αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Εἶναι μέγας ὁ Κύριος καί πολυδόξαστος καί ἡ μεγαλοσύνη Του δέν έχει πέρας.»¹²¹ καί: «Ἡ γνώση Σου εἶναι σέ μένα θαυμαστή, υψηλή ἔδν μπορῶ νά τήν υπομείνω»¹²². Σέ άλλες περιπτώσεις, καθώς οἱ θεατές υψώνονται στήν ὑπερούσια ὄραση, τούς κάνει νά υμνοῦν λέγοντας: «Σύ Κύριε, εἶσαι ὑψιστος στόν αἰῶνα καί τό ὄνομα Σου μνημονεύεται από γενεά σέ γενεά ἔχεις αποδειχθεῖ ασύγκριτα ανώτερος από κάθε άλλο νομιζόμενο θεό»¹²³. Άλλοτε, τούς κάνει νά διακηρύσσουν μέ έντονη άποφατική έκφραση: «Δέν υπάρχει ὅμοιος Σου, Κύριε, ανάμεσα στους ψευδοθεούς, δέν υπάρχει κανείς μέ έργα σάν τά δικά Σου»¹²⁴. Ακόμη, ὁ θεωρητικός βίος δείχνει, σέ ὅσους θεωροῦν πνευματικά, τό ὅρος τής γνώσεως καί τον άγιο τόπο τοῦ Θεοῦ, ὅπου ανεβαίνουν καί στέκονται οἱ αθῶοι στά χέρια καί καθαροί στήν καρδιά¹²⁵, αλλά τούς αξιώνει νά δούν καί ανυψώσεις μέχρι τούς ουρανοῦς -καί-καταβάσεις μέχρι τις αβύσσους¹²⁶, δηλαδή τά υψηλά καί τά βαθιά μυστήρια του Πνεύματος. Κάποτε κάνει τό νοῦ νά σταθεῖ θαυμαστά στήν προσωπική θέα τής Τριάδος· άλλοτε τον απασχολεῖ έκπληκτο στή θεωρία τοῦ Ἰησοῦ καί τής ένσαρκης οικονομίας Του καί τών θαυμαστών μυστηρίων που τήν ακολουθοῦν. Άλλά καί τότε, ὑστερα από τά πολλά καί μακάρια θεάματα, δέν τον εγκαταλείπει στή θεωρία, άν δέν τον εισαγάγει φωτισμένο καί σέ αυτούς ακόμα τούς κόλπους τοῦ Θεοῦ μέ παράδοξο τρόπο —τί εξαίσια χάρη!—, σέ μιά αληθινή κατάπαυση καί άνέκφραστη άνάπαυση καί υπερφυσική πνευματική τρυφή, γιά νά μὴν πῶ μέθη, τών αγαθών τοῦ Θεοῦ καί σέ υψηλότερη έκσταση. Στους κόλπους εκείνους τούς ὑπερευλογημένους, πού ἔχουν πολύ βάθος θείων μυστικών καί προσεγγίζουν επαρκῶς τήν αίσθηση τής ὑπερουσιότητας τοῦ Θεοῦ. Τούς οποιούς κόλπους ἔλαβε ὁ Αβραάμ ὡς κληρονομιά από τὸ Θεό, όταν καί αυτός ὁ Θεός ἔγινε κλήρος τοῦ Αβραάμ, σύμφωνα μέ τό: «Ἐγώ εἶμαι ὁ Θεός τοῦ Αβραάμ»¹²⁷. Αφού

117. Ψαλμ. 140, 10.

118. Ψαλμ. 103, 24.

119. Γεν. 27, 27.

120. Ασμα 1, 4.

121. Ψαλμ. 144, 1 καί 3.

122. Ψαλμ. 138, 6.

123. Ψαλμ. 101, 13· 96, 9.

124. Ψαλμ. 85, 8.

125. Ψαλμ. 23, 3-4.

126. Ψαλμ. 106, 26.

127. Γεν. 26, 24.

λοιπόν ὁ Θεός εἶναι κατεξοχήν Θεός τοῦ Ἀβραάμ, ἀκολουθῶς καὶ οἱ κόλποι τοῦ Θεοῦ εἶναι κόλποι τοῦ Ἀβραάμ¹²⁸. Στους κόλπους λοιπόν τοῦ Θεοῦ, ἢ ἂν θέλει κανεὶς νὰ πει στους κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, υψώνει καὶ εἰσάγει μὲ ὅλη τὴν ἀπλότητα καὶ μὲ υπερβολικὴ ἀγαπητικὴ ευφροσύνη καὶ θεώνει πραγματικὰ καὶ κάνει μακάριο μὲ χαρὰ καὶ ἀνέκφραστη σφοδρὴ ευχαρίστηση ὁ θεωρητικὸς βίος, μὲ τὴ χάριη τοῦ Πνεύματος, τὸ νοῦ πού δέχτηκε σοφία καὶ μελετὰ ὅσο μπορεῖ περισσότερο νὰ βλέπει ἄνω, μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

83. Ἐπειδὴ τόσο ἡ κτίση, ὅσο καὶ ἡ Γραφή ἔχουν ἀναχθεῖ στὴν ἀπλότητα τους μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν θεωροῦνται πνευματικὰ στηρίζουν τὸ νοῦ καὶ ὅλες τις δυνάμεις του στὴν εποπτεία καὶ κατανόηση τοῦ Θεοῦ, μὲ προηγούμενη ἐνέργεια καὶ κίνηση τοῦ Πνεύματος στὴν καρδιά, ὁ ἱερός Δαβὶδ μᾶς διδάσκει¹²⁹ μὲ ἐξαιρετικὴ σοφία, πότε μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου στηρίζονται οἱ Νόες (πού τοὺς ἀποκαλεῖ ουρανοῦς) καὶ ὅλη ἡ δύναμη τους μὲ τὴν πνοὴ τοῦ στόματος Του, καὶ πότε φαίνεται ἡ νοητὴ γῆ, δηλαδὴ ἡ καρδιά μας, νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἔλεος, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πνευματοκίνητη δύναμη καὶ ἐνέργεια καὶ κίνηση, μὲ αἴσθηση καὶ ευκρίνεια. Προτοῦ ὅμως αισθανθεῖ ὁ νοὺς τὴν ἐνέργεια καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴν κίνηση αὐτὴ μέσα στὴν καρδιά, ὄχι μόνο δὲ θὰ ἀποκτήσει τὴ στερεότητα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ καὶ πνευματικὴ μελέτη τῆς κτίσεως καὶ τῆς θείας Γραφῆς καὶ τὴ συναγωγὴ ὅσων περιέχουν σὲ ἓνα λόγο, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μέγιστος φόβος μήπως τυχόν σχηματίζει ἐσφαλμένες φαντασίες καὶ χαθεῖ. ΓΓ αὐτὸ λοιπόν, ἂν μέλλομε νὰ κάνομε ἀσχολία μας τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ Γραφή καὶ τὴν κτίση, συμπύσσοντας μὲ τρόπο ἐνοειδῆ καὶ μονοειδῆ τοὺς πολλοὺς λόγους καὶ τὰ θεωρήματα τῶν ὄντων σὲ ἓνα λόγο καὶ ἓνα πνεῦμα καὶ βλέποντας ἐνοειδῆ, ἀπλή καὶ ἀμορφη θεωρία μέσα σὲ ἀπεριοριστία καὶ ἀπειρία καὶ ἀναρχότητα, ἂς προσπαθήσομε πρωτύτερα νὰ βρούμε τὸ θησαυρὸ τῆς καρδιάς μας μέσα μας καὶ ἂς ἱκετεύσομε τὸν Ἅγιο Θεὸ νὰ γεμίσει τὴ γῆ μας ἀπὸ τὸ ἔλεος Του. Καὶ τότε μὲ ὅλη μας τὴ δύναμη ἂς ἀφήσομε νὰ υψωθεῖ ἐλευθέρως ὁ νοὺς μας γιὰ κατανόηση τοῦ Θεοῦ ἐνοειδῆ, μονοειδῆ, ἀπλή, ἀμορφη, αἰώνια, ἀπειρη καὶ ἀπεριόριστη, μὲ/τὴ θεωρία καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος.

84. Ὅταν, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος μὲ ἄλικρινεῖς καὶ ἀπλες τις διαθέσεις τῆς ψυχῆς του διανύει τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς μὲ ἀρετὲς καὶ φρόνημα ταπεινὸ καὶ υπομονή καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πού δίνει ἡ πίστη, ἐπιδημήσει στὴν καρδιά ἡ ζωοποιὸς καὶ ἀστυρεῦτη δύναμη καὶ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καταφωτίζοντας τις δυνάμεις τῆς ψυχῆς, κινούμενη ολοφάνερα σύμφωνα μὲ τὴ φύση Του ὡς Παρακλήτου, καὶ προσκαλεῖ τὸ γρηγορότερο πρὸς τὸν εαυτὸ τῆς τὸ νοῦ, πού εἶναι σὲ ἐνέργεια, καὶ ἐνώνεται ἀνέκφραστα μὲ αὐτόν, ὥστε

128. Λουκ. 16, 22.

129. Ψαλμ. 32, 5-6.

πια να είναι πράγματι ό νους και ή χάρη ένα πνεύμα, τότε βέβαια ό νους, αυθόρμητα και βοηθούμενος από την πνοή τής χάρης, φτάνει ατή θεωρία, αφού δηλαδή σταματήσει άρρητα τή μέχρι τότε περιφορά και περιπλάνηση του με τήν ενέργεια και τό φως τού ζωοποιού Αγίου Πνεύματος, και φοιτά σέ αποκαλύψεις θείων μυστηρίων νοητών. Και με σιωπή αδιατάρακτη γιά όλα, με βλέμμα πού ταιριάζει στή φύση του, φτάνει νά ειδυσει σέ υπερφυσικά ανείπωτα μυστήρια. Και ό δεχόμενος τήν ενέργεια τού Θεού μέσω τού Αγίου Πνεύματος τόσο περισσότερο θεωρεί και γίνεται θεόληπτος και υψώνεται κατά τή δύναμη του προς τή θέα τού Θεού με επιστήμη τών θείων, ερανισμένη από ιερά αναγνώσματα, όσο αντίστοιχα απομονώνεται με ταπεινώση και προσευχή. Τότε λοιπόν ούτε και από τή θεολογία δέν είναι έξω, αλλά είναι συγχρόνως και θεολόγος και δέν ανέχεται νά μή θεολογεί, και μάλιστα διαρκώς. Χωρίς όμως τήν ουράνια δωρεά πού αναφέραμε και χωρίς τό Πνεύμα νά πνέει αεικίνητα και ευκρινώς στήν καρδιά, αλόιμονο, όσα βλέπει ό νους είναι φαντασίες και όσα θεολογεί είναι λόγια μάταια πού σκορπίζονται στον αέρα, χωρίς νά διεγείρουν τό αισθητήριο τής ψυχής όπως πρέπει, γιατί προέρχονται από τήν άκοή και από λόγια πού έρχονται απέξω. Από έδώ βρήκε είσοδο ή πάνδεινη πλάνη τών νοητών και τής ίδιας τής θεολογίας, πολύ κακώς, γιατί δέν προέρχονται από καρδιά στήν οποία ενεργεί τό φωτιστικό Πνεύμα, στο οποίο βρίσκεται ή ένοειδής και αμετάβλητη αλήθεια τής θεολογίας γενικά. Γιατί σέ καρδιά όπου δέν είναι παρούσα φανερά και αστείρευτα ή ζωοποιός και φωτιστική δύναμη και ενέργεια τού Πνεύματος, είτε πνέοντας θέλει κανείς νά πεί, είτε ρέοντας, εκεί δέν υπάρχει νοερή ένωση, αλλά μάλλον διαιρέση: ούτε δύναμη και στάση, αλλά αδυναμία και μεταβλητότητα: ούτε επίσης φώς και όραση τής αλήθειας, αλλά μάλλον σκότος και τυχαία πλάσματα τής φαντασίας και γενικά οδός πλάνης και άλογίας. Γιατί, κατά τούς Πατέρες, από τρεις τάξεις ή οδούς μπορεί νά περάσει ό νους, δηλαδή τή φυσική, τήν υπερφυσική και τήν παρά φύση. Όταν ό νους θεωρεί κάποιο νοητό μέσα σ' ένα υποκείμενο, τότε βλέπει κατά φύση, άλλ' όμως με υπερφυσική ενέργεια τού Πνεύματος. Όταν βλέπει υποστατικά και όχι σέ υποκείμενη, π.χ. δαίμονα τυχόν ή Άγγελο, άν ό νους έχει γίνει ένα ειρηνικά και ή λάμψη τού Πνεύματος αναρριπίζεται εντονότερη, τότε βλέπει υπερφυσικά και συνεπώς χωρίς πλάνη: άν όμως βλέποντας τά ορατά ό νους διαιρείται και σκοτεινιάζει και σβήνει ή ζωοποιός δύναμη, τότε βλέπει παρά φύση κι εκείνη ή όραση είναι τής πλάνης. Γι' αυτό δέν πρέπει ν' άνυψώνομε τό νού στήν πνευματική όραση υποστατικά, ούτε νά πιστεύομε καθόλου στήν όραση άν ή καρδιά δέ δέχεται τήν ενέργεια, όπως προαναφέραμε>^και δέν κινείται από τή δύναμη τού Αγίου Πνεύματος, άν θέλομε νά έχομε τό νού μας υγιή και φρόνιμο.

85. Μερικοί προσπαθούν, και πράττουν πολύ καλά, νά θεραπεύσουν τή φλόγωση τών παθών τους με τήν ουράνια δροσιά τής χάρης: γι' αυτούς έχει

γραφεί: «Ἡ δροσιά πού μάς στέλνεις Ἐσύ εἶναι ἡ θεραπεία μας»¹³⁰. Σέ ἄλλους πάλι, αὐτή ἡ δροσιά, ενωμένη μέ κάπως μεγαλύτερη θεία βοήθεια, μεταβάλλεται σέ μάννα και σάν ἄλλο σιτάρι γίνεται ψωμί, καθώς αλέθεται μέ τήν ταπεινώση τῆς καρδιάς και πλάθεται μέ τό νερό τῶν δακρῶν και ψήνεται στή φωτιά τῆς πνευματικῆς γνώσεως. Και τούτο τῆς συμβαίνει ταιριαστά και πολύ δίκαια, και γίνεται τροφή ὅμοια μέ τῶν Ἀγγέλων. Γι' αὐτούς δικαιολογημένα ἔχει γραφεῖ: «Ὁ ἄνθρωπος ἔφαγε ἄρτο Ἀγγέλων»¹³¹. Εἶναι και ἄλλοι πού, κατά μία υψηλότερη πρόοδο, ἡ φύση τους ἔχει γίνει και φαίνεται καθαρά ὡς μάννα. Γι' αὐτούς τά Ευαγγέλια λένε: «Ὅ,τι γεννήθηκε ἀπό τό Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα»¹³². Ἡ πρώτη τάξη εἶναι τῶν σοφῶν ἡσυχαστῶν, ἡ δεύτερη ἐκείνων πού ασκοῦν ἐπιπλέον σιωπή μαζί μέ τή θεία γνώση, και ἡ τρίτη ὄσων ἔφτασαν στήν καθολική ἀπλότητα και δέχτηκαν τή θεία αλλοίωση μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

86. Ὁ νους πού μέ τή χάρη διέφυγε νοητά τόσο τον Φαραώ, ὅσο και τήν Αἴγυπτο και τά ἐκεῖ δεινά και τήν τλαιπωρία, ὅπως ἐπίσης και τή σαρκική ζωή, τή γεμάτη ἀπό τά πικρά κύματα τῶν παθῶν και τῆς αλμυρῆς κακίας, και ἔφτασε σέ νοητή ἔρημο, δηλαδή σέ ἔξη ἀπαλλαγμένη ἀπό νοητούς φαραωνίτες και πού, μέ λίγα λόγια, ἔπαθε νοητά και ξεπέρασε ὅλα τά δεινά πού ἔτυχαν τότε στους "Εβραίους αἰσθητά, αὐτός ὁ νους τρώει στή συνέχεια μάννα νοητό, μέ αἴσθηση ψυχῆς και χωρίς κίνδυνο, τό ὅποιο μάννα προτύπωνε ἐκεῖνο πού ἔτρωγαν τότε οἱ Ἰσραηλίτες αἰσθητά¹³³. Και στήν ἀρχή βέβαια, ἐπιθυμεῖ καμιά φορά τά νοητά κρέατα, ὅπως ἐκεῖνοι ἐπιθυμοῦσαν τά αἰσθητά¹³⁴ ἀπό τις αἰγυπτιακές θυσίες, πράγμα πολύ επικίνδυνο, ἀλλά και σφαλερό. Και δοκιμάζει ἐξάπαντος τήν ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ, ἕως ὅτου μέ τήν ικεσία και τήν ἐπιστροφή τῆς μετάνοιας ἐξιλεώσει κατάλληλα τό Θεό. Και ἄν χορταίνει πιο συνεχῶς αὐτό τό μάννα μέσα στήν ἡσυχία, μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου και μέ τήν προσθήκη ροπῆς και ορμῆς ἐκ μέρους τῆς χάρης, βλέπει ἐκδηλα, θά ἔλεγε κανεῖς, τή νοητή σάρκα του νά μεταβάλλεται κατά κάποιο τρόπο στή φύση τοῦ μάννα. Γιὰ τό νου αὐτόν πού τρώει τό μάννα υπάρχουν πνευματικές ζυγαριές και σάλπιγγες¹³⁵, μέ τις ὅποιες τρώει μέ μέτρο τό μάννα και δέ μαζεῦει περισσότερο ἀπό τό καθημερινό, γιά νά μή σκοουληκιάσει ὡς υπέρμετρο κι ἔτσι χαθεῖ ὅλο, και χαθεῖ μαζί ἀπό ἔλλειψη τροφῆς και ὁ νους πού δέν κρατᾶει τό μετῶ. Γίνεται φανερό ὅτι ὁ νους τρώει μάννα, ἀπό τό ὅτι ἐνώ δέν τρωεῖ ἕϊποτε ἄλλο, ζεῖ ζωή φανερά καλύτερη ἀπό οποιονδήποτε πού τρώει ὅτιδήποτε και οσοδήποτε, ἐνωῦ βέβαια νοητά. Ὅτι και αὐτός μεταβλήθηκε κάπως ἀπό τήν ἔξη αὐτῆς τῆς θρέψεως, παίρνοντας τήν ποιότητα τοῦ μάννα, σημάδι εἶναι ἡ ἀνορεξία γιά ὅ,τι ἄλλο ἐπιθυμοῦσε πρωτύτερα, και ὅταν σέ ὅλα τά μέρη τρώει μάννα

130. Ἦσ. 26, 19.

132. Ἰω. 3, 6.

134. Ἐξ. 12, 8.

131. Ψαλμ. 77, 25.

133. Ἐξ. 16, 35.

135. Λευιτ. 19, 36.

και γίνεи νήπιος και προσκολληθεὶ στὴ Θεοσέβεια. Δέν εἶναι παράδοξο νά μεταβληθεὶ κανεὶς στὴν ἔξη ἐκεῖνου πού τρώει συνεχῶς και χορταίνει ἀπὸ αὐτό πολὺ καιρό· ἔτσι οὔτε ἡ προς τὴν ἔξη τοῦ μάννα μεταβολὴ τοῦ νοῦ θά εἶναι οπωσδήποτε αταίριαστη, γιατί ἐκ φύσεως ἡ συνεχῆς και χωρὶς ἀλλαγὴ τροφή μεταβάλλει συνήθως σύμφωνα μέ τον εαυτὸ της ἐκεῖνο πού τρέφει. Ὅποτε ὁ νους ὄχι μόνο ἔχει καθαρὰ τάξη Ἀγγέλου, ἀλλὰ γίνεται μέτοχος και θείας υιοθεσίας και μεταβαίνει ἐπάξια ἀπὸ δόξα πνευματικὴ σέ δόξα, ὄχι μόνο ἀτενίζοντας προς τὸ Ἐνα, ἀλλὰ και ὁ ἴδιος γινόμενος ἓνα μέ τον εαυτὸ του, και σέ αὐτό τὸ ἓνα ζει και τρυφᾷ ὑπερκόσμια καί, γιὰ νά πῶ ἔτσι, ἀπολαμβάνει ἀλάλητα μυστικά θεοειδῶς καὶ θεοφιλῶς μέ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ βέβαια μεταβάλλεται και αὐτός και γίνεται πραγματικά σύμφωνα μέ ὅσα βλέπει και υμνεῖ, ὡστε νά βλέπει τον εαυτὸ του μέ τὸ ποιόν τοῦ μάννα. Αὐτὴ ἡ τάξη εἶναι πολὺ υψηλότερη και τιμιότερη ἀπὸ ἐκεῖνου πού ξέρει ὅτι τρώει μάννα, ὄχι ὁμως ὅτι ἔχει μεταβληθεὶ σύμφωνα μέ τὸ ποιόν τοῦ μάννα. Τὸ πρῶτο μπορεῖ νά τὸ πάθει ὁ νους κάπου στις ἀρχές ὅταν συγκεντρωθεὶ στον εαυτὸ του σέ νοερὴ ἔνωση. Τὸ δεύτερο εἶναι σαφῆς φανέρωση τῆς πραγματικῆς ἐνώσεως και τῆς ἀποκαλύψεως μυστηρίων τῆς γνώσεως και τῆς ἀκρας ἀπελευθερώσεως ἀπ' ὅλα και τῆς ὑπεραπλούστατης νοερότητας.

87. Ὁ νους εἶναι ἀπλός κατά τὴ φύση, γιατί και τὸ Θεῖο, τοῦ οἰοῦ εἶναι εἰκόνα, εἶναι ἀπλό. Επειδὴ εἶναι ἀπλός, ἀγαπᾷ και νά ενεργεῖ ἀπλά, γιατί τὸ κάθε τί ἀγαπᾷ δ,τι εἶναι ὁμοιο μέ τὴ φύση του· ποικίλλεται ὁμως, ὄχι γιὰ τον εαυτὸ του, ἀλλὰ γιὰ τις αἰσθήσεις και τὰ αἰσθητὰ μέσω τῶν οἰοῦν δέχεται τὰ νοητὰ. Μά ὅταν ὁ νους στήσει τὸ λόγο του νά κρίνει και νά δικάζει μεταξύ τοῦ εαυτοῦ του και τῶν αἰσθήσεων μαζί μέ τὰ αἰσθητὰ ὅσο γίνεται ἐπιστημονικότερα, ἔτσι ὡστε μήτε τις αἰσθήσεις νά τις κάνει ἀμβλύτερες ἀπὸ δ,τι πρέπει, μήτε τὰ κάλλη τῶν αἰσθητῶν ἢ νά τὰ αμαυρώνει ἀπὸ ραθυμία ἢ νά τὰ υπερτονίζει ἀγενῶς και νά υποβιβάζει ἀπὸ ἀδιαφορία σ' αὐτὰ τὴν ἐξουσία τοῦ νοῦ, ἀλλὰ νά ἀποδίδει μέ σφροσύνη στο καθένα δ,τι τοῦ ἀνήκει, τότε ὁ νους γίνεται ἐνιαῖος και ἀπλός, ἀποκαθίσταται στὴ φύση του, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ διαιρετὰ και ἀρχίζει πάλι φυσικά νά ἀγαπᾷ τὸ ἓνα και ἀπλό και τὸ νά ενεργεῖ ἐνιαῖα και ἀπλά, πράγμα τὸ οἰοῦ ζητεῖ επειδὴ τὸ ἀγαπᾷ. Καὶ ζητώντας, πετᾷ πάνω ἀπὸ κάθε σύνθεση, ὡσπου νά βρεῖ τὸ ἀληθινὰ και κυρίως ἠοαί-ἀπλότ'Ἐνα, τὸ ὅποιο εἶναι ὁ Θεός. Τότε πιά, μόνο κάτω ἀπὸ τὰ φτερά τοῦ Θεοῦ, ἄλλοτε σκεπαζόμενος και ἄλλοτε φτερουγίζοντας χάρη σ' αὐτὰ, εὐχαριστεῖται δπως εἶναι εὐλογο νά εὐχαριστεῖται ὁ νους πού φρουρεῖται και κατέχεται ἀπὸ τὸ Θεό.

88. Ἀπὸ τὰ πάθη ἔπεσε πάνω στὴ διορατικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς κάτι σάν παχὺ νέφος και τὴν ἔκανε νά βλέπει ἀλλὰ ἀντὶ τοῦ ὄντος. Ὅταν ὁ νους μέ τὴν πυκνὴ προσευχὴ, τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐντολῶν και τὴν ἀνάταση στὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ μέ τὴ βοήθεια τῆς χάρης ἀποδιώξει αὐτὸ τὸ παχὺ νέ-

φος, βλέπει ολοκάθαρα από μόνος του, ότι βλέπει τό Θεό, και διόλου δέ χρειάζεται κάποιον νά τοῦ τό εξηγήσει, ὅπως δέ χρειάζεται ἕνας πού βλέπει μέ τήν αισθητή ὄραση, αν βέβαια δέν υπάρχει κάτι νά ενοχλεῖ και νά καλύπτει τις κόρες τών ματιών του. Ὅπως δηλαδή τά αισθητά ἐκ φύσεως γίνονται αντιληπτά ἀπό τις αισθήσεις, ὅταν αυτές είναι υγιείς, ἔτσι και τά νοητά είναι οικεία στις νοήσεις πού μένουν καθαρές ἀπό τό νέφος τών παθών. Και ὅπως ἡ κατάληψη τών αισθητῶν γίνεται μέ τήν αντιληπτική ικανότητα τών αισθήσεων, ἔτσι και μέ τήν ενατένιση τοῦ νοῦ γίνεται συνήθως ἡ εποπτεία τών νοητῶν, μετά τά οποία γίνεται ἡ ἀμορφη, ἡ χωρίς ποιότητες και φαντασίες και ἀπλή θεωρία τοῦ Θεοῦ μέ τή δύναμη τῆς χάρης. Αυτή, κυριεύοντας τό νοῦ, τον αποδεσμεύει ἀπό τά οποιαδήποτε αισθητά καί νοητά και τον κλείνει, ὄλο ἐκπληξη καί θαυμασμό, σέ βυθό ἀπειρίας, ἀπεριοριστίας καί ἀπροσδιοριστίας μέ τρόπο πού είναι ἀδύνατο νά περιγραφεῖ μέ λόγια.

89. Ὡ Δέσποτα Παντοκράτορ, Ἐσύ πού εἶσαι ἡ ἀρχή ὄλων τών ορατῶν καί τών νοητῶν! Ἀρχή Σου είναι τό ἀναρχο, ἀκτιστε· ορισμός Σου τό ἀόριστο, ἀπειρε· φύση Σου τό υπερφυσικό, ἀπερίληπτε· ουσία Σου τό ὑπερούσιο, ἀγέννητε· μορφή Σου τό ἀμορφο, ἀόρατε· ιδιότητα Σου ἡ αἰδιότητα, ἀφθαρτε· σχῆμα Σου τό ασχημάτιστο, ἀνεξιχνίαστε· τόπος Σου τό χωρίς ὄρια, ἀπεριόριστε· κατάληψη Σου τό ακατάληπτο, ἀνεξερεύνητε· γνώση Σου καί θεωρία τό ἀθέατο καί ἀγνωστο, ἀπρόσιτε καί ἀπερινόητε· λόγος τό ἀρρητο, ἀνέκφραστε* ἐρμηνεία τό ἀνερμήνευτο, ἀνείπωτε· νόηση Σου τό ακατανόητο, ἀδιανόητε· καί γενικά ἡ θέση Σου είναι ἡ ἀφαίρεση ἀπό ὄλα, ὑπέρθεε. Εἶσαι ὄλος θαυμασμός καί γαλήνη καί θάρρος κα> ἀγάπη καί γλυκύτητα καί ευχαρίστηση καί πεποίθηση σέ ὄλα καί πραγματική ἀμεριμνία καί χαρά, ἡ μόνη ἐνυπόστατη δόξα καί βασιλεία καί σοφία καί δύναμη. Γι' αυτό ἀπό τή φύση Σου γίνεσαι ἀρρητα ἐκσταση ἀπό ὄλα τά ορατά καί κατὰπαυση ἀπό ὄλα τά νοητά καί ἀνάπαυση μέ σα Σ ἔ ν α , θαυμαστή γιά ὄσους σέ θεωροῦν μέ τή μετοχή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀφραστε Θεέ.

90. Λέει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Ὅσο θαυμάζεται τό Θεῖο, τόσο γίνεται πιο ποθητό· και ὡς ποθητό, καθαιρεῖ. Και επειδή μάς καθαιρεῖ, μάς κάνει θεοειδεῖς· και ὅταν γίνομε ἔτσι, ὡς ἡοηδικούς Του, μάς ἀποδέχεται.» Καί ὄχι μόνο ὁ Θεός κάνει ἔτσι, ἀλλά και ὄσοι ἴχουν καθαρθεῖ ἀπευθύνονται στά θεῖα καί τό Θεό ὅπως σέ οικείους πνευματικά καί ἀληθινά. Γι' αυτό καί ὁ Θεολόγος προσθέτει: «Εἶναι Θεός κι ἐνώνεται καί γνωρίζεται μέ θεούς». Βλέπεις τό θαῦμα τῆς ἐνώσεως; Ὁ Θεός, λέει, ἐνώνεται μέ θεούς. Καί ἀφού βέβαια ἐνώση υπάρχει μεταξύ τών αυτῶν, είναι φανερό ὅτι ὄμοια θά είναι οἱ αυτές καί οἱ διαθέσεις καί οἱ ἀπολαύσεις τῆς ἐνώσεως. Γι' αυτό λέει: «Καί γνωρίζεται». Ὅμοια λοιπόν κι ὄσοι ἐγιναν ἀπό τή χάρη θεοειδεῖς καί θεοί, ἀπευθύνονται ὅπως σέ οικείους τους στά θεῖα καί τό Θεό και τους γνωρίζουν ὅπως μέ ἀνάλογο τρόπο θεωρεῖ ὁ Θεός καί γίνεται συνόμιλος καί ἐνώνεται μέ ὄσους γίνονται ὅπως εἶπαμε θεοειδεῖς καί θεοί. Αυτό τό φανε-

ρῶνει ὁ Μέγας Γρηγόριος προσθέτοντας διχῶς ἀδικαιολόγητα: «Και τόσο Ἰσως γνωρίζουν τό Θεό αυτοί ἐδώ οἱ καθαροί και θεοί, ακριβῶς ὅσο τούς γνωρίζει και Αυτός», μέ ἀνάλογο τρόπο ὁ φύσει Θεός τούς θέσει θεούς. Πόσο λοιπόν, μπορείς νά φανταστείς, σκεπτόμενος ὀρθά; Εἶναι βέβαια πολύ μακάριοι ἐκεῖνοι πού ανυψώνονται ὅπως πρέπει σέ ὁράσεις και θεωρίες Θεοῦ μέ ὅλη τήν ὀρμή τῆς ψυχῆς και ὅλη τήν πνευματική γνώση, ὅταν βλέπεις ὅλους ὅσοι εἶναι μέσα στο Θεό νά βρίσκονται σέ κατάσταση ὑπερθαύμαστος θαυμασμοῦ και μέγιστης ἐκπλήξεως μπροστά στο ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ —αφού εἶναι ἀναρχος, ἀπεριόριστος, ἀπερίγραπτος και πλήρως αἰώνιος και ἀπειρος. Γι' αὐτό ἡ ψυχή τους προσκολλάται ἐρωτικά στο Θεό¹³⁶, και λιώνοντας ἀπό εὐδαιμονία, πάσχουν πόθο ἀφόρητο πολύ, καθῶς θεωροῦν τό θεῖο πρόσωπο και τό ἔξοχο κάλλος Του. Τότε, ὑπερα ἀπό αὐτό και ἀπό τή θεουργία, καθαιρονται και γίνονται θεοειδεῖς και θεοί και ἐνώνονται συνειδητά μέ τό Θεό. Αυτός, αφού ἐγινε πλέον γνώριμος τους χάρις στον πνευματικό πλοῦτο ὅσων θεώθηκαν και κατ' ἀκολουθίαν προς τό υπερφυσικό δῶρο τῆς θεώσεώς τους και τῆς θείας ενώσεως, συναρπάξει θαυμαστά μέ τό ὑπέρκαλλο κάλλος Του ὅλη τή νοερή αἴσθησή τους και ὅλη τήν ἐπιθυμία τους: τούς ἔχει γύρω Του γοητευμένους σάν ἄλλους Ἀγγέλους νά ψάλλουν ἀδιάκοπα και ἀρμονικά: «Ὁ Θεός στάθηκε σέ σύναξη θεῶν και κάθισε στή μέση νά τούς κρίνει»¹³⁷ και: «Ὁ Κύριος, ὁ Θεός τῶν θεῶν, μίλησε και κάλεσε τή γῆ, δηλαδή τούς ἐπίγειους ἀνθρώπους, ἀπό τήν ἀνατολή μέχρι τή δύση»¹³⁸. Γι' αὐτό και οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν συνάχθηκαν μαζί μέ τό Θεό τοῦ Ἀβραάμ¹³⁹ και στή συνέχεια στάθηκαν γύρω αἰῶν τό Θεό ὅπως τά Σερραφεῖμ στέκονται γύρω Του¹⁴⁰, και δέχονται /θεῖες ἐλλάμψεις ὑπερκοσμίων μυστηρίων και ἀκολουθοῦν ἀχώριστα τό Θεό, ὁ ὅποιος εἶναι ἀπειρες φορές ἀπειρα πάνω ἀπ' ὅλα. "Ἄν λοιπόν, κατά τό λόγο τοῦ Κυρίου, οἱ καθαροί στήν καρδιά εἶναι μακάριοι, γιατί αυτοί θά δούν τό Θεό"¹⁴¹, πῶς δέν εἶναι μακάριοι οἱ θεωρητικοί, οἱ ὅποιοι καθαίρονται μέ τό θαυμασμό τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ και ἀνεβαίνουν σέ ἀξίωμα θεοῦ μέ τήν προκοπή τους; "Ἄν ποθοῦμε λοιπόν τόν πιο πάνω μτχαρισμό και νά λάβομε τή θέωση και ἔτσι νά σταθοῦμε ἀσάλευτοι ὅπως τά Χερουβεῖμ γύρω ἀπό τό Θεό, πρέπει νά καταπιαστούμε μέ τή θεωρητική ἐπιστήμη και πράξη μέ ὅλη μας τήν ἐπιμέλεια, μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

91. Ἐπιθυμῶ υπερβολικά νά σέ δῶ και ἀκολουθῶς νά σέ μνησῶ, ζωοποιέ, ζωῆ ἐκεῖνων πού κατά κάποιον τρόπο σέ βλέπουν Κύριε, Θεέ μου, ἀλλά ἄν και θέλω, δέν μπορῶ νά πῶ κάτι ἀντάξιο Σου και βρίσκομαι ἀληθινά σέ ἀμηχανία και ἀδημονῶ. "ὦ, πῶς ὁ νους εἶναι οικεῖος μ' Ἐσένα, Δέσποτα, δημιουργέ πάνσοφε, και μόνο ὅταν βλέπει Ἐσένα ἀπολαμβάνει τήν

136. Ψαλμ. 62, 9.

138. Ψαλμ. 49, 1.

140. Ἦσ. 6, 2.

137. Ψαλμ. 81, 1.

139. Ψαλμ. 46, 10.

141. Μαθ. 5, 8.

ειρήνη και τή φυσική του ανάπαυση. Επιθυμεί από τή φύση του ώς νους, αφού ελευθερωθεί από τήν περιφορά στά έξω και ορατά και βρεθεί σε ησυχία με τον εαυτό του, νά νοεί και νά διανοείται με τή φυσική του ταχύτητα τά υψηλότερα και νά προσηλώνεται εξαιτίας τής άυλίας του στά άυλότερα. Αφήνω πού εκ φύσεως τρέχει αυθόρμητα προς τό υψηλότερο όλων και ανώτερο από κάθε άυλία. Είναι φανερό ότι ό νούς, καθώς βοηθείται εύλογα λόγω τής πίστεως από τήν ώθηση τού Αγίου Πνεύματος και ανυψώνεται με αυτή, ή μάλλον καθώς έλκεται ισχυρά από τά νοητά πού Σέ περιβάλλουν, ώς συγγενή με αυτόν, ποθεί υπερβολικά νά σέ δει με όλη τήν προθυμία τής ψυχής. Και τι θαυμάσια και μακάρια, ανάλογα με τή φύση του, δέν πάσχει! Επειδή ό νούς έχει φύση νοερή πού είναι πιο Εκανή νά πετά και πιο γρήγορη από όλα τά κτίσματα και ή επιθυμία της είναι όπως πρέπει τά νοητά, γι' αυτό έχει ανάγκη νά νοεί, όπως τά αισθητά ζώα έχουν ανάγκη νά τρώνε. Γιατί όπως ταιριάζει στά ζώα πού έχουν αισθήσεις νά τρώνε, έτσι ταιριάζει στο νού νά νοεί. Από τή νόηση δηλαδή ό νούς ζει όπως πρέπει και αυξάνει και απολαμβάνει και τέρπεται, όπως τά ζώα από τό φαγητό. Αυτά βέβαια τού συμβαίνουν από τή δράση του, δηλαδή από τό νά νοεί υπερβολικά, και μάλιστα όταν φτάσει ανέκφραστα σ' Εσένα, χάρη στήν αγαθότητα τού Πνεύματος Σου, και ή επιθυμία του αναμιχθεί με τή γλυκύτητα τής άρρητης δόξας Σου. Όποιο δηλαδή επιθυμεί κάτι ιδιαίτερα, τί είναι φυσικό νά πάθει όταν συναντήσει κάτι ελκτικό και μάλιστα με τή δική Σου έλξη, και αυτό από δική Σου πρόνοια, προς τόσο μεγάλο επιθυμητό όπως Έσύ; Γιατί Έσύ, Βασιλεϋ πάνσοφε, παντοδύναμε, υπεράγαθε Κύριε, αφού έκτισες τό νού ύπαρξη πού νοεί, τον κάνεις έτσι ώστε νά υπερευφραίνεται με τά δικά Σου εκ φύσεως και νά κυριεύεται ανείπωτα και με έκπληξη από τό θείο Σου έρωτα και, κατά κάποιο τρόπο, νά νιώθει μανία για Σένα εφάμιλλη με τό βακχικό ενθουσιασμό. Καί ό νούς, αφού κτίσθηκε τόσο άκρος φίλος τού καλού, έχει ολότελα και τήν αγάπη τού καλού εκ φύσεως, επομένως από τήν Πρόνοια έχει τήν επιθυμία νά νοεί τά άριστα και πάντοτε νά επιθυμεί τά υψηλότερα και όσα προηγούνται και νά χαιρεται από πριν για τά υπέρτερα. Πώς τώρα φαίνεσαι σ' αυτόν και πώς τον συναρπάξεις με υπέρτατη σοφία, καταγοητευμένο από τον έρωτα τής θεωρίας Σου και ενώ είναι με όλη τή διάθεση τής ψυχής του σέ έκσταση από όλα γενικώς έκτος από Σένα! Ούτε ποικίλος μόνο φαίνεσαι, γλυκύτατε, ούτε απλός, ούτε περιληπτός, ούτε άπερίληπτος, ούτε φοβερός, ούτε μειλίχιος, αλλά τώρα είσαι αυτό, ύστερα εκείνο. Κι έτσι ή κίνηση και ή στροφή τού νού δέν έχει νά κλίνει προς κάτι έξω από Έσένα για χάρη ποικιλίας δήθεν ή απλότητας, για επιθυμία άκαταληψίας ή καταλήψεως, για φοβερότητα ή μειλιχίότητα. Καί γενικά, αφού είσαι όλος ένα αγαθό και καλό και ποιητική άρχή όλων τών αγαθών και τών καλών υπεράγαθη και υπέρκαλλη, τίποτε άλλο δέν επιτρέπεται νά θεωρεί ό νούς και σέ τίποτε άλλο νά παραμένει και νά τέρπεται με

πολλούς τρόπους, παρά μόνο σ' Εσένα. Γιατί Έσύ έχεις τά πάντα μέσα στον εαυτό Σου ως αιτία και βρίσκεσαι πάνω άπ' όλα, ως δημιουργός, άπειρες φορές άπειρα ύπέρκαλλος. Γι' αυτό ενώ είσαι ένας στην ουσία, Θεέ, θεωρείσαι όμως μέ ποικίλους τρόπους ως πρός τις ενέργειες, εξαιτίας τού πλήθους τους. Και πάλι εξαιτίας τού μεγέθους τους θεωρείσαι μέγας. Και τό πιο θαυμαστό και εκπληκτικό, ότι σέ όποιους μέ όποιο τρόπο γίνεσαι δεκτός, μένεις ό ίδιος. Γιατί Σύ, ό τελείως άπερίληπτος κατά τήν ουσία, δέν είσαι περιληπτός οπωσδήποτε και κατά τήν ενέργεια και τή δύναμη. Ποιος μπορεί νά βρει τό μέτρο τής δυνάμεως Σου; Ποιος γνώρισε τή σοφία Σου; Ποιος εξερεύνησε τό πέλαγος τής αγαθότητας Σου; Και ποιος εννόησε στο βάθος κάτι άπό τά δικά Σου; Παρ' όλα αυτά, είσαι οπωσδήποτε καταληπτός μέ άλλο τρόπο. Έτσι λοιπόν, αρχίζοντας ό νούς νά θεωρεί τά νοητά πού κρύβονται στά ορατά, ανεβαίνει ακολούθως προχωρώντας στο γύρω άπό Σένα, Σωτήρα, ενιαίο και ακατάληπτο. Κι επειδή είναι γλυκύ και έξαιρετικά ευχάριστο πράγμα ή κατανόηση Σου κι επειδή είναι φίλος τού καλού, σπεύδει μέ όλη τήν επιμέλεια και φιλονεικεί, θά λέγαμε, ν' ανεβεί ακόμη ψηλότερα. Επειδή όμως δέν μπορεί νά φτάσει μακρύτερα, συλλογιζόμενος όρθά ότι εκείνο πού τον ελκύει, άδιαφιλονείκητα τού ξεφεύγει ως ανώτερο του, καταλαμβάνεται άπό μεγάλο έρωτα και κυριεύεται άπό μανία γιά Σένα βακχική και άναρριπίζει μέσα στήν ψυχή πόθους φλογερούς, κάνοντας προσάναμμα τής θείας αγάπης τήν κατανόηση τού ακατάληπτου και θέτοντας τήν απορία μέσο πορισμού θείων ερώτων. Δέν τον θέλγει τόσο δ,τι μπόρεσε νά μάθει γιά Σένα, άντισοφε, όσο τον φλογίζει εκείνο πού τού διαφεύγει, και τόν κάνει νά τό θαυμάζει πολύ και νά τό ποθει ξεχωριστά, ακριβώς λόγω τού ανέφικτου τής γνώσεως. Θά πρόσθετα δέ, ότι πειθει τό νού και νά αναζητεί, όχι βέβαια τί είσαι στήν ουσία —γιατί αυτό είναι στον καθένα οπωσδήποτε και μέ κάθε τρόπο περισσότερο άπό αδύνατο—, αλλά τή θεία δύναμη και ενέργεια τής ουσίας Σου και γενικά, όλα όσα ακατάληπτα θεωρούνται και θεολογούνται γύρω άπό Εσένα, τά όποια είναι, όπως είπα, άπειρα γιά τό μέγεθος τους κι ανεξερεύνητα γιά τό πλήθος τους. Σέ αυτών δηλαδή τό πέρας αν και είναι αδύνατο νά φτάσει ό νούς, άφού είναι άπειρα, γίνεται ωστόσο δυνατόν, σ' εκείνον πού σέ πλησιάζει άφού καθαρθεϊ και μέ τήν ενατένιση τού κάλλους Σου, νά προχωρεί σέ πιο φωτεινές και καθαρότερες οράσεις τών γύρω Σου και νά θεώνεται κατάλληλα. Γι' αυτό και καταφλογίζεις μέ ερωτικό βέλος τό νού πού σέ περιμένει σάν δικό του, φωτίζοντας τον όλο και περισσότερο και τόν εισάγεις σέ κάποια άδυτα μυστικά θεάματα, ύπερουράνια. Ώ Μονάδα υπερύμνητη και Τριάδα υπέρτιμη! Ώ βυθέ δυνάμεως και σοφίας απύθμενε! Πώς άπό αυτή τήν ιδία, είτε αφετηρία θέλει νά τήν πεί κανείς, είτε γραμμή, εισάγεις στον ιερότατο γνώφο Σου τό νού, πού καθάρθηκε κατά τά καθιερωμένα, και τόν μεταφέρεις άπό δόξα σέ δόξα και πολλές φορές τόν αφήνεις νά μένει και μέσα στον ύπέρφωτο γνό-

φο. Δέ γνωρίζω, δπως γνωρίζεις Ἐσύ, οὔτε ἂν πρόκειται για τό γνόφο στον ὅποιο μπήκε τότε ὁ Μωυσής¹⁴², οὔτε ἂν ὁ γνόφος τοῦ Μωυσή είναι εικόνα τοῦ δικού Σου ἢ ἂν ὁ δικός Σου γνόφος είναι εικόνα εκείνου. Πάντως, ὅτι αὐτός είναι καθαρά νοητός γνόφος και μέσα σ' αὐτόν τελεσιουργοῦνται ανείπωτα στό μυστικό χώρο τῆς ψυχῆς τά μυστήρια τῆς πνευματικῆς ενώσεως και αγάπης μέ τρόπο θείο και θαυμαστό, αὐτό τό γνωρίζουν πολύ λαμπρά εκείνοι πού εισάγονται σ' αὐτόν μέ τή φεγγοβολή τοῦ φωτιστικού Πνεύματος.

92. Ποιος, Κύριε, Αγία Τριάς, ὄντας σέ αὐτή τήν κατάσταση, δέ χαίρεται βλέποντας Εσένα πού εἶσαι ὁ βασιλεύς και παντοτινός κυβερνήτης και διανεμητής κάθε καλού και αγαθοῦ και πλούσια πηγὴ τους; Και ποιος, προτοῦ δει τήν παντοκρατορική κυριαρχία Σου, μπορεί νά χαίρεται μέ αληθινή χαρά; Κανένας βέβαια. ΓΓ αὐτό είναι πράγματι μακάριοι οἱ καθαροὶ στήν καρδιά¹⁴³, επειδή αὐτοὶ σέ βλέπουν μέ τά μάτια τῆς ψυχῆς, Εσένα πού εἶσαι κατεξοχήν χαρά πνευματική. Και δοκιμάζουν (Ἡβραῖ ἔγ' ἄλη ἄρα και αγαλλίαση και γεμίζουν ἀπό ἀφόρητους ἔρωτες, ἂν και πολλές φορές παλεύουν και μέ σωματικές δυσκολίες και υποφέρουν ἀπό δαιμονικές προσβολές. Γιατί τό πνευματικό φῶς πού εκπέμπει τό κάλλος τοῦ προσώπου Σου, Κύριε, είναι ἀπειρες φορές ἀπειρα ἀνώτερο ἀπό οποιαδήποτε κοσμική λύπη γιά εκείνον πού φωτίζεται ἀπό αὐτό μέ τή χάρη. ΓΓ αὐτό προπορεύεσαι Ἐσύ, Κύριε, ὅλος γλυκύτητα, ὅλος επιθυμία, ἅγιος πόθος, ἀνεκφραστος ἔρωτας. ΓΓ αὐτό ἢ αγάπη Σου ἀφήνει πληγωμένους ἀπό ἀφόρητα υπερφυσικά βέλη εκείνους πού σέ βλέπουν κατά κάποια ἔννοια. ΓΓ αὐτό, οἱ ψυχές εκείνων πού σέ βλέπουν, ακολουθοῦν τήν ὁσμὴ τῶν μύρων Σου και τρέχουν πίσω Σου μέ σφοδρή και ακατάβλητη ὄρμη, ἄρρητε Θεέ, και μέ κάθε τρόπο προσπαθοῦν νά σέ ἔλξουν προς τον εαυτό τους, νικημένες πάντως και λιώνοντας θαυμαστά ἀπό τον πόθο Σου¹⁴⁴. ΓΓ αὐτό σέ κρατοῦν αλησμόνητα στό νοῦ, συνεπαρμένες ἀπό τό θαυμαστό κάλλος Σου. Ἡ μάλλον, πρώτα Ἐσύ κατέχεις διαρκῶς και πνευματικῶς τις καρδιές τους νύχτα και μέρα, κι ἔτσι ὁ ὕπνος πέταξε μακριά ἀπό τά βλέφαρα τους. Και ἢ γλυκύτητα (...)* Ἄλλα και ὅταν κοιμούνται, ἢ καρδιά τους είναι ἀγρυπνη¹⁴⁵, νιώθοντας αγαλλίαση, δπως λέει ὁ Προφήτης, πάνω στά κρεβάτια τους¹⁴⁶. Βλέπουν ἐπίσης και συνέχονται και δέ γνωρίζουν τί θά γίνει. Και αποροῦν και εξίστανται γιά τήν ανείπωτη φαιδρότητα τοῦ προσώπου Σου, γιά τή μεγαλοσύνη τῆς δόξας τῆς αγιοσύνης Σου, γιά τις ὑπερκόσμιες αναβάσεις Σου και τις μυστικές αποκαλύψεις πού νιώθουν μέσα τους, γιά τά μύρια ἀπόρρητα και ἀφατα, πάγκαλα και πανάγαθα δώρα, Πατέρα, τά γύρω Σου (...)

142. Ἐξ. 20, 21.

144. Ἄσμα 5, 16· 2, 5· 1, 4.

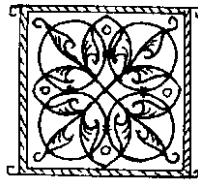
146. Ψαλμ. 149, 5.

143. Ματθ. 5, 8.

145. Ἄσμα 5, 2.

*Ἰπάρχει κενό στό κείμενο.

Καί εἶθε, νά στηρίξεις ἐκείνους πού μέ ευθύτητα κατοικούν μαζί μέ τό πρόσωπο Σου¹⁴⁷.

ΑΓΙΟΣ ΣΥΜΕΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟ- ΠΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Συνοπτικά σχόλια

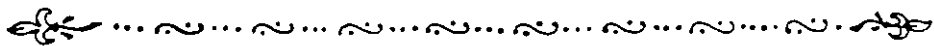
ΟΕ άγιοι συντάκτες της Φιλοκαλίας, άπανθίζοντας κείμενα αγίων Πατέρων, για χρήση κυρίως τών μοναχών, είχαν τήν φιλάδελφη επιθυμία νά ωφελήσουν και τους όμοπίστους λαϊκούς αδελφούς των. Ιδιαίτερη σημασία έδωσαν στήν προβολή τής νοεράς προσευχής, δυναμένης νά καλλιεργείται, ώς αποφασιστικό δπλο στους πνευματικούς αγώνες, τόσοσν από μοναχούς όσο και από τους έν τω κόσμω αγωνιζόμενους τόν καλόν αγώνα. Μάλιστα τόσο ήταν ή εκτίμηση τους στήν αξία τής κρυπτής εργασίας με τή νοερά προσευχή, ώστε ό άγιος Νικόδημος στο Προόίμιο τής Φιλοκαλίας τονίζει επανειλημμένως τήν αναγκαιότητα της, εξαίρει τήν καλλιέργεια της και από τους βυζαντινούς αξιωματούχους και αιτιολογεί τήν μή ανάδειξη Αγίων στους καιρούς μας εκ τής παραμελήσεως αυτής τής ζωοποιού και θεοποιού εργασίας.

Μέσα λοιπόν στά πλαίσια τών προθέσεων τους, συνέλεξαν μέ επιμέλεια τά κείμενα τών αγίων Πατέρων, πού αναφέρονται σε δλα τά πνευματικά θέματα βεβαίως, αλλά ιδιαίζόντως σ' εκείνα πού άφοροϋν στήν νοερά και καρδιακή προσευχή. Και δταν συγκέντρωσαν τό ογκώδες υλικό για έκδοση, θεώρησαν καλό νά προσθέσουν από τέλος τοϋ βιβλίου και μερικά ακόμη κείμενα, πού αντέγραψαν από χειρόγραφους κώδικες τών αγιορείτικων βιβλιοθηκών, κείμενα πού περιέχουν θέματα τής νοεράς προσευχής και είναι τά ακόλουθα, πού σχολιάζουμε συνοπτικώς.

* *

Άπό τό βιβλίό τοϋ αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης κατεχωρήθησαν δύο κεφάλαια, στά όποια, ό σπουδαίος αυτός ερμηνευτής τής εκκλησιαστικής λατρείας, εκθέτει τις εμπειρίες του για τήν προσευχή τοϋ Ιησού, τονίζοντας τήν αναγκαιότητα τής αδιάλειπτου επαναλήψεως τής ευχής, διά τής οποίας παράγονται πλούσιοι καρποί. Έκτος τούτου, θεωρεί τήν ευχή ώς ομολογία πίστεως και κεφάλαιο τής πνευματικής ζωής και χάρη σ' αυτή οί Απόστολοι έδίωκαν τους δαίμονες και επιτελούσαν τά διάφορα θαύματα. Αντιθέτως, ή μή ομολογία τοϋ ονόματος τοϋ Ιησού και ή μή επίκληση τής βοηθείας Του, χαρίζεται στόν αντίχριστο.

Επιμένει δέ ό άγιος αρχιεπίσκοπος τής Θεσσαλονίκης, δπως δλοι οί ευσεβείς λέγουν τήν προσευχήν αυτήν αδιαλείπτως, μέ τό στόμα και τόν νουν, ιερωμένοι, μονάζοντες και λαϊκοί, δπως ό ευλαβής αναγνώστης θά διαβάσει στο μικρό αυτό κείμενο.

Γιά τήν ιερή καί θεοποιό προσευχή

Κεφάλαιο 296

Αυτή λοιπόν ἡ θεία προσευχή, ἡ ἐπίκληση τοῦ Σωτήρα μας, τό «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Τῆε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον με», εἶναι καί προσευχή καί ευχή καί ομολογία τῆς πίστεως· παρέχει τό Ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι χορηγός θείων δωρεῶν, κάθαρση τῆς καρδιάς, ἐκδίωξη τῶν δαιμόνων, κατοίκηση μέσα μας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πηγὴ πνευματικῶν ἐννοιῶν καί θείων λογισμῶν, ἀπολύτρωση ἀπὸ τις ἀμαρτίες, θεραπεία τῶν ψυχῶν καί τῶν σωμάτων, χορηγός τοῦ θείου φωτισμοῦ, βρῦση τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, δωρητὴς θείων ἀποκαλύψεων καί μῆσεων στὸν ταπεινό, καί τό μόνο σωτήριο, γιατί ἔχει τό σωτήριο ὄνομα τοῦ Θεοῦ μας, πού εἶναι τό μόνο ὄνομα πού μάς δόθηκε, τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καί δέν εἶναι δυνατό νά σωθοῦμε μέ κανένα ἄλλο ὄνομα, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος¹.

Εἶναι ἐν πρώτοις προσευχή, γιατί μέ αὐτὴ ζητοῦμε τό θεῖο ἔλεος. Καί ευχή, γιατί παραδίνομε τὸν εαυτό μας στό Χριστό μέ τὴν ἐπίκληση Του. Καί ομολογία, γιατί αὐτό ομολόγησε ὁ Πέτρος καί δέχτηκε τό μακαρισμὸ τοῦ Κυρίου². Καί παρέχει τό Πνεῦμα, γιατί κανένας δέ λείει Κύριο τὸν Ἰησοῦ παρά μόνο μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα³. Εἶναι καί χορηγός θείων δωρεῶν, ἀφοῦ γι' αὐτὴ τὴν ομολογία υποσχέθηκε ὁ Χριστός στὸν Πέτρο νά τοῦ δώσει τὰ κλειδιά τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν⁴. Καί κάθαρση τῆς καρδιάς, γιατί βλέπει καί καλεῖ τό Θεό καί καθαίρει αὐτόν πού Τόν βλέπει. Καί ἐκδίωξη δαιμόνων, γιατί μέ τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκδιώχθηκαν καί ἐκδιώκονται ὅλοι οἱ δαίμονες. Καί κατοίκηση μέσα μας τοῦ Χριστοῦ, γιατί μέ τὴ θύμηση Του ὁ Χριστός εἶναι μέσα μας καί μέ αὐτὴ εἶναι ἐνοικος μας καί μάς γεμίζει ευφροσύνη, ὅπως λέει καί ὁ Ψαλμωδός: «Θυμήθηκα τό Θεό καί ἐνίωσα ευφροσύνη»⁵. Καί πηγὴ πνευματικῶν ἐννοιῶν καί λογισμῶν, γιατί ὁ Χριστός εἶναι ὁ θησαυρός κάθε σοφίας καί γνώσεως⁶ καί τις χορηγεῖ σέ δούλους κατοικεῖ. Καί ἀπολύτρωση ἀπὸ τις ἀμαρτίες, ἐπειδὴ γι' αὐτὴ τὴν ομολογία εἶπε στὸν Πέτρο ὁ Κύριος: «Ὅσα θά λύσεις, θά εἶναι λυμένα στὸν οὐρανό»⁷. Καί θεραπεία ψυχῶν καί σωμάτων, γιατί ὁ Πέτρος εἶπε: «Στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σήκω καί βάδισε»⁸ καί: «Αἰνέα, σέ θεραπεύει ὁ Ἰησοῦς Χριστός»⁹. Καί χορηγός θείου φωτισμοῦ, γιατί ὁ Χριστός εἶναι τό

1. Πράξ. 4, 12.

2. Ματθ. 16, 16-17.

3. Α' Κορ. 12, 3.

4. Ματθ. 16, 19.

5. Ψαλμ. 76, 4.

6. Κολ. 2, 3.

7. Ματθ. 16, 19.

8. Πράξ. 3, 6.

9. Πράξ. 9, 34.

φώς τό αληθινό¹⁰ και μεταδίδει τη λαμπρότητα και τη χάρη Του σ' εκείνους πού τον επικαλούνται· όπως λέει και ό Ψαλμωδός: «Άς είναι ή λαμπρότητα τού Κυρίου και Θεού μας επάνω μας»¹¹, και ό Κύριος: «Όποιος μέ ακολουθεί, θά έχει τό φώς της ζωής»¹². Και βρύση θείου ελέους, γιατί ζητούμε έλεος και ό Κύριος είναι ελεήμων και σπλαχνίζεται όλους όσους τον επικαλούνται¹³ και αποδίδει τό δίκαιο γρήγορα σ' εκείνους πού φωνάζουν προς Αυτόν¹⁴. Και δωρητής θείων αποκαλύψεων και μνήσεων στους ταπεινούς, γιατί και ή ίδια δόθηκε μέ αποκάλυψη τού ουράνιου Πατέρα στον Πέτρο¹⁵ πού ήταν ένας ταπεινός ψαράς, και ό Παύλος ανυψώθηκε στο όνομα τού Χριστού και άκουσε αποκαλύψεις¹⁶, και πάντοτε ενεργεί μέ αυτό τόν τρόπο. Και τό μόνο σωτήριο, γιατί στο όνομα κανενός άλλου δέν μπορούμε νά σωθούμε, όπως λέει ό Απόστολος¹⁷, και Αυτός είναι ό σωτήρας τού κόσμου, ό Χριστός¹⁸· γι' αυτό και κατά τήν έσχατη ήμερα όλοι θά ομολογήσουν και θά υμνήσουν θέλοντας μή θέλοντας, ότι Κύριος είναι ό Ιησούς Χριστός για τή δόξα τού Θεού Πατέρα¹⁹. Τούτο είναι τό σημείο της πίστεως μας, αφού και είμαστε και ονομαζόμαστε Χριστιανοί, και είναι και ή μαρτυρία ότι είμαστε τού Θεού. Γιατί λέει ό Απόστολος²⁰: «Κάθε πνεύμα πού ομολογεί Κύριο τόν Ιησού Χριστό πού ήρθε μέ σάρκα άνθρωπου, είναι από τό Θεό», όπως προείπαμε, και όποιο δέν τό ομολογεί αυτό, δέν είναι από τό Θεό· είναι από τόν αντίχριστο όποιο δέν ομολογεί τόν Ίησού Χριστό. Γι' αυτό πρέπει όλοι οί πιστοί νά ομολογούμε αδιάλειπτα τούτο τό όνομα και για τή διακήρυξη τής πίστεως, και για τήν αγάπη τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού, από τήν οποία τίποτε ποτέ δέν πρέπει νά μάς χωρίσει²¹, αλλά και γιατί τό όνομα Του παρέχει χάρη και άφεση και απολύτρωση και θεραπεία, αγιασμό και φωτισμό και προπάντων τή σωτηρία. Γιατί μέ αυτό τό θείο όνομα οί Απόστολοι έκαναν και δίδαξαν μεγάλα και θαυμαστά. Και ό θείος Ευαγγελιστής λέει²²: «Αυτά έχουν γραφεί για νά πιστέψετε ότι ό Ιησούς είναι ό Χριστός, ό Ίίός τού Θεού» —ίδου ή πίστη— «και πιστεύοντας νά έχετε ζωή στο όνομα Του» —ίδου ή σωτηρία και ή ζωή.

10. Ίω. 1, 9.

11. Ψαλμ. 89, 17.

12. Ίω. 8, 12.

13. Ψαλμ. 144, 8.

14. Λουκ. 18, 7.

15. Ματθ. 16, 17.

16. Β' Κορ. 12, 2

17. Πράξ. 4, 12.

18. Ίω. 4, 42.

19. Φίλιπ. 2, 11.

20. Α' Ίω. 4, 3.

21. Ρωμ. 8, 35.

22. Ίω. 20, 31.

Κεφάλαιο 297

Αύτη λοιπόν τήν ονομασία (τού Ιησού Χριστού) ως προσευχή, άς λέει κάθε ευσεβής συνεχώς μέ τό νοῦ του και μέ τά χείλη, και όταν στέκεται και όταν βαδίζει και όταν κάθεται και όταν πλαγιάζει και δι,τι κι αν κάνει και λέει, και να βιάζει τον εαυτό του σέ τούτο πάντοτε. Θά βρει έτσι πολύ μεγάλη γαλήνη και χαρά, όπως γνωρίζουν από τήν πείρα τους εκείνοι πού φροντίζουν γι' αυτή. Επειδή όμως αυτό τό έργο είναι ανώτερο από εκείνους πού ζούν στον κόσμο, ακόμη και από τούς μοναχούς πού έχουν μέριμνες, γι' αυτό όλοι αυτοί άς έχουν τουλάχιστον ορισμένο καιρό γι' αυτό τό έργο. Και όλοι άς έχουν ως κανόνα νά ασκούν αυτή τήν προσευχή όσο μπορούν, και οί ιερωμένοι και οί μοναχοί και οί λαϊκοί. Οί μοναχοί λοιπόν ως ταγμένοι σ' αυτό κι επειδή τήν έχουν χρέος τους απαραίτητο* κι άν είναι στή μέριμνα τών διακονημάτων, όμως άς βιάζουν τον εαυτό τους, αφού οφείλουν νά ασκούν αυτή τήν ευχή και νά προσεύχονται προς τον Κύριο αδιάκοπα²³, ακόμα και άν βρίσκονται σέ ρεμβασμό και σύγχυση και στήν όνομα και πράγμα αιχμαλωσία τού νού, και νά μήν αμελούν γελασμένοι από τον εχθρό, αλλά νά επιστρέφουν στήν προσευχή και νά χαίρονται πού επιστρέφουν. Οί ιερωμένοι, άς τήν επιμελούνται ως αποστολικό έργο και θείο κήρυγμα κι επειδή ή ευχή αυτή εκτελεί θεία ενεργήματα και παριστά τήν αγάπη τού Χριστού. Οί κοσμικοί άς ασκούν κατά δύναμη τήν ευχή σάν σφραγίδα τού εαυτού τους και σημείο τής πίστεως και φύλαξη και αγιασμό και άποδίωξη κάθε πειρασμού. Όλοι επομένως, ιερωμένοι, λαϊκοί και μοναχοί, μόλις 'σηκωθούμε από τόν ύπνο, πρέπει πρώτα νά βάλομε στο νού μας τό Χριστό και τό Χριστό νά θυμηθούμε πρώτα. Και αυτό ως απαρχή κάθε σκέψης και ως θυσία νά προσφέρομε στο Χριστό. Γιατί πριν από κάθε άλλη σκέψη, πρέπει νά θυμηθούμε τό Χριστά πού μάς έσωσε και τόσο μάς αγάπησε, αφού και Χριστιανοί είμαστε και ονομαζόμαστε, και Αυτόν ντυθήκαμε κατά τό θείο βάπτισμα²⁴, σφραγιστήκαμε μέ τό μύρο Του κι έχομε κοινωνήσει και κοινωνούμε τήν αγία Του σάρκα και τό αίμα Του και είμαστε μέλη Του²⁵ και ναός²⁶ και Αυτόν έχομε ντυθεί και κατοικεί μέσα μας. Και γι' αυτό οφείλομε νά Τόν αγαπούμε και νά Τόν θυμόμαστε πάντα. ΓΓ αυτό και καθένας άς έχει ένα ορισμένο καιρό κατά τή δύναμη του και κάποιο μέτρο αυτής τής προσευχής σάν χρέος. Άς σταθούμε ως έδώ γι' αυτό τό θέμα. Επειδή γιά όσους ζητούν νά μάθουν γιά τούτο, υπάρχουν πάρα πολλά γιά κατατόπιση τους.

23. Α' Θεσ. 5, 17.

24. Γαλ. 3, 27.

25. Α' Κορ. 12, 27.

26. Β' Κορ. 6, 16.

[ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ]

Συνοπτικά σχόλια

Χάρη στις θεολογικές εργασίες στον άγιο Μάρκον Εφέσου τοῦ σέρβου ιερομόναχου Ειρηναίου Μπούλοβιτς, εξακριβώθηκε δι' ὃ «Θαυμάσιος λόγος», γιά τό Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με, πού παρεδόθη ὡς ἔργον ανωνύμου, ἀνήκει στον άγιο Μάρκο τόν Ευγενικό, τόν μέγαν αγωνιστή τῆς Ὁρθοδοξίας*.

Πράγματι, τό πρωτότυπο κείμενο, πού ἔχουμε ὑπ' ὄψιν και ἀπ' ὅπου ἐγινε νέα μετάφραση, δέν ἀφήνει ἀμφιβολία γιά τήν πατρότητα του και εἶναι αξιοθαύμαστο και ἐκφραστικό τῆς ἀγιότητος τοῦ αγίου Μάρκου, πού ἀπασχολούσε τόν νουν του στήν ἀδιάλειπτη ἐργασία τῆς ευχής. Εἶναι δέ κοινός τόπος, ὅτι ὅλοι οἱ ἀσχοληθέντες μέ τό θέμα τῆς νοεράς προσευχῆς, θεωροῦν τήν εὐχὴν αὐτήν ὡς καταγομένην ἀπό τούς αγίους Αποστόλους Πέτρον, Ἰωάννην, Παύλον.

Ἐτσι ὁ ἀγιώτατος Εφέσου, ἀναφερόμενος σέ ἀποστολικούς λόγους, ἀνακαλύπτει τό βαθύτερο νόημα τους, πού συμπυκνώνεται στήν μονολόγιστη αὐτή προσευχή και πού τήν παρέδωκαν στήν Ἐκκλησία ὡς πνευματικό θησαυρό. Εἶναι δέ χαρακτηριστικό τῆς ευαισθησίας τοῦ αγίου Πατέρα, γιά τις αιρετικές πλάνες, τό γεγονός ὅτι διά τῆς ομολογίας ολοκλήρου τῆς ευχής ἀνατρέπονται τέσσερες γνωστές καταδικασμένες αιρέσεις, ὅπως δείχνει τό σχήμα. Ὁ άγιος Μάρκος μέ τό βραχύ αὐτό ἔργο του, ἀποδεικνύεται ὅτι συνεχίζει τήν πνευματική παράδοση, πού ἀπηχεῖ τούς συνοδικούς αγώνες τοῦ 14ου αἰῶνος, ἀλλά και ὅτι συνδυάζει τή λεοντεία ἀντιαιρετική του δύναμη, μαζί μέ τήν ἡλιότητα τῆς ὀσιακῆς καρδιάς, φλεγόμενης ἀκατάπαυστα ἀπό τό γλυκύτατον ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

*Βλ. στήν «Κληρονομία», ἀρ. 7 (1975), σελ. 345-352, ὅπου δημοσιεύεται και τό πρωτότυπο κείμενο τοῦ Λόγου, ἀπό τό ὅποιο ἐγινε και ἡ μετάφραση που ἀκολουθεῖ.

Περί τών λόγων πού περιέχει ή θεία ευχή, δηλαδή τό «Κύριε Ίησοῦ Χριστέ, Υιέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον με»

Τόση δύναμη έχει ή ευχή και ποιες είναι οί δωρεές της σέ όσους τή χρησιμοποιούν και σέ ποια πνευματική κατάσταση τούς φέρνει, δέν είμαστε ἐμεῖς σέ θέση νά πούμε. Τούς λόγους όμως από τούς οποίους αυτή αποτελείται, τούς βρήκαν αρχικά οί άγιοι Πατέρες μας, πού δέν τούς επινόησαν οί ίδιοι, αλλά πήραν τις αφορμές από παλιά από τήν ίδια τήν αγία Γραφή και από τούς κορυφαίους Μαθητές τοῦ Χριστοῦ- ή, νά πούμε καλύτερα, τούς δέχθηκαν αυτοί σάν κάποια πατρική κληρονομιά και τούς μεταβίβασαν σ' εμάς. Ὡστε και από αυτό γίνεται φανερό, σέ όσους δέν έμαθαν από τήν πείρα τους, διτ αυτή ή ιερή ευχή είναι κάτι τό ένθεο και ένας ιερός χρησμός. Γιατί πιστεύομε διτ είναι θείοι χρησμοί και πνευματικές αποκαλύψεις και λόγοι Θεοῦ δλα δσα έδωσε ατους ιερούς Αποστόλους νά πουν ή νά συγγράψουν ό Χριστός, ό όποιος λάλησε μέσω αυτών. Έτσι, ό θειότατος Παύλος, φωνάζοντας σ' εμάς σάν από τό ὕψος τοῦ τρίτου ουρανού, λέει: «Κανείς δέν μπορεί νά πει Κύριε Ιησού, παρά μόν'ο μέ Πνεῦμα Άγιο»¹. Μέ τήν αρνητική λέξη «κανείς» φανερώνει πολύ θαυμάσια διτ ή επίκληση τοῦ Κυρίου Ιησού είναι κάτι τό πολύ υψηλό και ανώτερο όλων. Επίσης, ό μέγας Ιωάννης πού διακήρυξε σάν βροντή τά πνευματικά, αρχίζει μέ τή λέξη πού τελειώνει ό Παύλος και μάς δίνει τή συνέχεια τής ευχής ως έξης: «Κάθε πνεῦμα πού ομολογεί τόν Ιησού Χριστό, διτ ήρθε ως αληθινός άνθρωπος, είναι από τό Θεό»². Αυτός χρησιμοποίησε βέβαια εδώ κατάφαση, αλλά απέδωσε, όπως και ό Παύλος, στή χάριη τοῦ Αγίου Πνεύματος τήν επίκληση και ομολογία τοῦ Ιησού Χριστοῦ. "Άς έρθει τώρα τρίτος ό Πέτρος, ή ακρότατη κορυφή τών θεολόγων, για νά μάς δώσει τό υπόλοιπο αυτής τής ευχής. Όταν δηλαδή ό Κύριος ρώτησε τούς Μαθητές: «Ποιος λέτε διτ είμαι;», προλαβαίνοντας ό φλογερός μαθητής τούς άλλους, όπως τό συνήθιζε, είπε: «Συ είσαι ό Χριστός, ό Υιός τοῦ Θεοῦ»³, έχοντας λάβει τήν αποκάλυψη αυτή, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία τοῦ Γδιου τοῦ Σωτήρα, από τόν ουράνιο Πατέρα, ή, πράγμα πού είναι τό ίδιο, από τό Άγιο Πνεῦμα. Πρόσεξε λοιπόν αυτούς τούς τρεις ιερούς Αποστόλους πώς ακολουθούν ό ένας τόν άλλο σάν σέ κύκλο, παίρνοντας ό ένας από τόν άλλο αυτά τά θεία λόγια έτσι πού τό τέλος τοῦ λόγου τοῦ προηγουμένου νά γίνεται αρχή για τόν επόμενο. Ὁ ένας δηλαδή λέει «Κύριον Ιησού», ό άλλος «Ιησού Χριστό», ό

1. Α' Κορ. 12, 3.

2. Α' Ἰω. 4, 4.

3. Ματθ. 16, 16-17.

τρίτος «Χριστό, Υἱό τού Θεού», και τό τέλος συνάπτεται στήν ἀρχή σαν σέ κύκλο, ὅπως εἶπαμε, ἐπειδή δέν ἔχει καμία διαφορά νά πει κανεῖς Κύριο και Υἱό τού Θεού —γιατί και τά δύο αυτά φανερώνουν τή θεότητα τού μονογενοῦς Υἱού και παριστούν δι εἶναι ομοούσιος και ομότιμος μέ τόν Πατέρα.

Ἔτσι αυτοί οἱ μακάριοι Απόστολοι μάς παρέδωσαν νά επικαλούμαστε και νά ομολογοῦμε ἐν Πνεύματι τόν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, Υἱό τού Θεού· αυτοί εἶναι και τρεις και πιο ἀξιόπιστοι ἀπ' ἄλλους —ἐφόσον κάθε λόγος, σύμφωνα μέ τή θεία Γραφή, βεβαιώνεται μέ τρεις μάρτυρες. Ἀλλά και ἡ σειρά τών Αποστόλων πού τά εἶπαν, δέν εἶναι χωρίς σημασία: ἀπό τόν Παῦλο δηλαδή, τόν πιο τελευταῖο χρονικά ἀπό τούς Μαθητές, ἀρχίζει ἡ μυστική παράδοση τῆς ευχῆς και διά τού μεσαίου, τού Ἰωάννη, προχωρεῖ στον πρώτο, τόν Πέτρο, πού μέ τήν ἀγάπη πλησίαζε τόν Ἰησοῦ περισσότερο ἀπό τούς ἄλλους. Τοῦτο συμβολίζει, νομίζω, τήν προκοπή μας μέ ὀρθή σειρά και τήν ἀνοδο μας και τήν ἔνωση μας μέ τό Θεό μέσα στήν ἀγάπη, διά τῆς πράξεως και τῆς θεωρίας. Γιατί βέβαια ὁ Παῦλος εἶναι εἰκόνα τῆς πράξεως, καθὼς εἶπε ὁ ἴδιος: «Κοπίασα περισσότερο ἀπ' ἄλλους»⁴, ὁ Ἰωάννης τῆς θεωρίας, και τῆς ἀγάπης ὁ Πέτρος, γιά τόν ὅποιο μαρτυρεῖ ὁ Κύριος πὼς ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπό τούς ἄλλους⁵.

Πέρα ἀπό αυτά, θά μπορούσε νά δει κανεῖς πὼς τά θεία λόγια τῆς ευχῆς υποδηλώνουν τό ὀρθό δόγμα τῆς πίστεως μας και ἀπορρίπτουν κάθε αἵρεση τών κακοδόξων. Μέ τό «Κύριε», πού φανερώνει τή θεία φύση, ἀποκηρύττονται ἐκεῖνοι πού φρονούν πὼς ὁ Ἰησοῦς εἶναι μόνο ἄνθρωπος· μέ τό «Ἰησοῦ», πού φανερώνει τήν ἀνθρώπινη φύση, ἀποδιώχονται ἐκεῖνοι πού Τόν θεωροῦν μόνο Θεό πού υποδύθηκε κατά φαντασία τόν ἄνθρωπο· τό «Χριστέ», πού περιέχει και τις δύο φύσεις, ἀναχαιτίζει ἐκείνους πού Τόν πιστεύουν Θεό και ἄνθρωπο, μέ χωρισμένες ὁμως τις υποστάσεις τῆς μίας ἀπό τήν ἄλλη· τέλος, τό «Υἱέ τού Θεοῦ» ἀποστομώνει ἐκείνους πού τολμοῦν νά διδάσκουν τή σύγχυση τών δύο φύσεων, ἐπειδή φανερώνει πὼς ἡ θεία φύση τού Χριστοῦ δέν συγχέεται μέ τήν ἀνθρώπινη φύση Του, ἀκόμη και μετά τήν ἔνωση τους. Ἔτσι οἱ τέσσερις αυτές λέξεις, ὡς λόγοι Θεοῦ και μάχαιρες πνευματικές, ἀναιροῦν δύο συζυγίες αἱρέσεων, οἱ ὅποιες, ἐνώ εἶναι κακά ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, εἶναι ομότιμες στήν ἀσέβεια.

Κύριε

ἀνατρέπει τούς ὁπαδοῦς
τοῦ Παύλου Σαμοσατέα

Υἱέ τού Θεοῦ

τούς Μονοφυσίτες, ὁπαδοῦς
τοῦ Εὐτυχή και τοῦ Διοσκόρου

Χριστέ

τούς Νεστοριανούς

Ἰησοῦ

τούς ὁπαδοῦς τοῦ Πέτρου Κναφέα

4. Α' Κορ. 15, 10.

5. Ἰω. 21, 15.

Έτσι λοιπόν μας παραδόθηκαν αυτά τά θεία λόγια, τά όποια δικαίως θά τά ονόμαζε κανείς μνημείο προσευχής και ορθοδοξίας. Αυτά και μόνο τους είναι αρκετά για όσους προχώρησαν στην κατά Χριστόν ηλικία και έφτασαν στην πνευματική τελείωση: αυτοί ενστερνίζονται και καθένα από τά θεία τούτα λόγια χωριστά, όπως δόθηκαν από τούς ιερούς Αποστόλους, δηλαδή τό «Κύριε Ιησού — Ιησού Χριστέ — Χριστέ, Ἰίέ τοῦ Θεοῦ» (κάποτε μάλιστα και μόνο τό γλυκύτατο όνομα «Ιησού»), και τό ασπάζονται ως ολοκληρωμένη εργασία προσευχής. Και μέ αυτή γεμίζουν απερίγραπτη πνευματική χαρά, γίνονται ανώτεροι τής σάρκας και τού κόσμου και αξιώνονται νά λάβουν θείες δωρεές. Αυτά τά γνωρίζουν, λένε, οί μυημένοι. Για τούς νηπίους όμως έν Χριστώ και ατελείς στην αρετή, παραδόθηκε ως κατάλληλη προσθήκη τό «έλέησόν με», ή οποία τούς δείχνει ότι έχουν επίγνωση τών πνευματικών τους μέτρων και ότι χρειάζονται πολύ έλεος από τό θεό. Μιμούνται έτσι τον τυφλό εκείνο πού, ποθώντας νά βρεί τό φώς του, φώναζε στον Κύριο καθώς περνούσε: «Ιησού, έλέησόν με»⁶. Μερικοί πάλι δείχνουν περισσότερη αγάπη και διατυπώνουν τήν ευχή στον πληθυντικό, προφέροντας την ως εξής: «Κύριε Ιησού Χριστέ, ό Θεός ημών, έλέησόν ημάς»· κι αυτό, επειδή ξέρουν πώς ή αγάπη είναι τό πλήρωμα τού Νόμου και τών Προφητών⁷, καθώς περιέχει και ανακεφαλαιώνει μέσα της κάθε εντολή και κάθε πνευματική πράξη. Σύνάμα παίρνουν μαζί τους από αγάπη και τούς αδελφούς σέ κοινωνία τής προσευχής και παρακινούν περισσότερο τό Θεό σέ έλεος μέ τό νά Τον αναγνωρίζουν κοινό Θεό όλων και νά Του ζητούν κοινό τό έλεος για όλους. Και βέβαια, τό έλεος τού Θεού έρχεται σ' εμάς μέ τήν όρθή πίστη στά δόγματα και μέ τήν εκπλήρωση τών εντολών, πού, όπως δείξαμε, ό σύντομος αυτός στίχος τής προσευχής περιέχει και τά δύο.

Τά θεία τώρα ονόματα (Κύριος, Ιησούς, Χριστός), μέ τά όποια μάς δόθηκε ή ακρίβεια τών δογμάτων, θά μπορούσε νά βρεί κανείς ότι χρονικά άναφάνηκαν μέ αυτή τή σειρά και τάξη, και ότι κι εμείς τά λέμε όπως αυτά φανερώθηκαν από τήν άρχή. Γιατί παντού ή Παλαιά Διαθήκη κηρύττει Κύριο τό Θεό Λόγο, και πριν και μετά τήν παράδοση τού Νόμου, όπως όταν λέει: «Ό Κύριος έβρεξε φωτιά από τον Κύριο»⁸, και: «Είπε ό Κύριος στον Κύριο μου»⁹. Καί ή Καινή Διαθήκη, κατά τή σάρκωση Του, παρουσιάζει τον "Αγγελο νά Του δίνει τό όνομα λέγοντας στην Παρθένο: «Θά τον ονομάσεις Ιησού»¹⁰, όπως καί έγινε, καθώς λέει ό ιερός Λουκάς. Γιατί όντας, ως Θεός, Κύριος τών πάντων, θέλησε μέ τήν ενανθρώπιση Του νά γίνει καί σωτήρας μας —έτσι μεταφράζεται τό όνομα «Ιησούς». Τό όνομα πάλι «Χριστός», τό όποιο φανερώνει τή θέωση τής ανθρώπινης φύσεως πού προ-

6. Μάρκ. 10, 47.

8. Γεν. 19, 24.

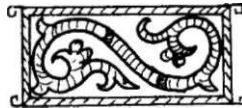
10. Λουκ. 1, 31.

7. Ρωμ. 13, 10.

9. Ψαλμ. 109, 1.

σέλαβε, ὁ ἴδιος ἐμπόδιζε τοὺς Μαθητὲς πρὶν ἀπὸ τοῦ Πάθους νὰ τὸ λένε σέ ὁποιοδήποτε, υστέρᾳ ὁμῶς ἀπὸ τοῦ Πάθους καὶ τὴν Ἀνάστασις ὁ Πέτρος ἔλεγε μὲ παρρησίᾳ: «Νὰ τὸ γνωρίζει ὅλος ὁ Ἰσραήλ, ὅτι ὁ Θεὸς Τον ἀνέδειξε καὶ Κύριο καὶ Χριστό»¹¹. Καὶ τοῦτο ἦταν εὐλόγο· γιατί ἡ ἀνθρώπινη φύσις μας πού προσέλαβε ὁ Θεὸς Λόγος, χρίσθηκε παρευθύς ἀπὸ τὴ θεότητα Του, ἐγίνε ὁμῶς δι,τι καὶ αὐτὸ πού τὴν ἔχρισε, δηλαδὴ ὁμοθεος, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς μου δοξάστηκε μὲ τὸ Πάθος καὶ ἀναστήθηκε ἐκ νεκρῶν. Τότε λοιπὸν ἦταν καιρὸς νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ ὀνομασία «Χριστός»· τότε δηλαδὴ πού Αὐτός, δὲν μᾶς εὐεργέτησε ἀπλῶς, ὅπως ὅταν μᾶς ἐπλασε στὴν ἀρχὴ ἢ ὅταν μετὰ τὴ συντριβὴ μας μᾶς ἀνέπλασε καὶ μᾶς ἔσωσε, ἀλλὰ πού ἀνέβασε καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύσις μας στοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴ συνδόξασε μὲ τὸν εαυτὸ Του καὶ τὴν ἀξίωσε νὰ καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Τότε ἀκριβῶς ἀρχισε νὰ κηρύττεται Τίς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, στοὺς ὁποίους πρῶτύτερα, στὶς ἀρχές τοῦ κηρύγματος, προκαλοῦσε δέος αὐτὴ ἢ ὀνομασία καὶ σπάνια τὴ χρησιμοποιούσαν, ἔπειτα ὁμῶς τὴν κήρυτταν φανερά πάνω ἀπὸ τοὺς ἐξώστες, ὅπως τοὺς προεῖπε ὁ ἴδιος ὁ Σωτῆρας¹². Ἐπομένως τὰ θεῖα λόγια τῆς ευχῆς τοποθετήθηκαν σὲ σειρά ἀντίστοιχη μὲ τὴ χρονικὴ ἀνάδειξις τῆς πίστεως. Ἐτσι ἀπὸ παντοῦ φανερῶνται σαφέστατα ἡ-θεῖα σοφία ἐκεῖνων πού τὰ συντάξαν καὶ μᾶς τὰ παρέδωσαν: καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὰ ἀκολουθοῦν ἐπακριβῶς τὶς ἀποστολικές ὁμολογίες καὶ παραδόσεις, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἀναδεικνύουν τὸ ὀρθόδοξο δόγμα τῆς πίστεως μας, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι μᾶς υπενθυμίζουν τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώθηκε μὲ διάφορους τρόπους ἡ Οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς, ὀδηγώντας μας στὴ θεοσέβεια μὲ κατάλληλα κάθε φορὰ ὀνόματα.

Αὐτὰ λοιπὸν προσφέραμε ἐμεῖς, κατὰ τὴ δύναμη μας, σχετικὰ μὲ τὰ λόγια τῆς ευχῆς, σὰν νὰ κόψαμε ἀνθη ἀπὸ κάποιο δένδρο ὁμορφο καὶ μεγάλο· τὸν καρπὸ ὁμῶς πού αὐτὰ περιέχουν, ἄς τὸν μαζέψουν ἄλλοι, ὅσοι δηλαδὴ μὲ τὴ μακρὰ μελέτη καὶ ἀσκήσις τὸ ἀξιώθηκαν αὐτὸ μὲ τὸ νὰ γίνουν δεκτικοὶ καὶ νὰ πλησιάσουν τὸ Θεό.

11. Πράξ. 2, 36.

12. Ματθ. 10, 27.

Ερμηνεία τοῦ «Κύριε ἐλέησον»

* *

Συνοπτικά σχόλια

Και αυτό τό μικρό κείμενο, πού πραγματεύεται μέ χαριτωμένη απλότητα γιά τήν μονολόγιστη ευχή, παραδίδεται ἀπό τούς συλλέκτες τών πατερικών κειμένων τῆς Φιλοκαλίας ἀνωνύμως και μέσα ἀπό τις προθέσεις τους νά γνωσθεῖ και νά καλλιεργεῖται ἀπό τόν λαόν του θεοῦ ἡ γλυκύτατη νοερά προσευχή. Γιά νά θεμελιώσει δέ τήν αναγκαιότητα τῆς ἐκζητήσεως τοῦ θεοῦ ἐλέους, ὁ συντάκτης τοῦ μικροῦ αὐτοῦ δοκιμίου ανατρέχει στήν εποχή τών Αποστόλων, πού παρέδωσαν τήν ευχή, συμφώνως καί προς ἄλλους διδασκάλους τῆς νοεράς προσευχῆς. Παρ' ὅτι περιέχει ἀπόψεις κοινές πλέον, γύρω ἀπό τήν ευχή τοῦ Ἰησοῦ, ὅμως, στήν απλότητα του, οικοδομεῖ, πείθει, κατανύσσει μέ τήν ιδιαίτερη χάρη του, ὁπότε και μέ αὐτό επιτυγχάνεται ὁ σκοπός τών ἐκδοτων τῆς Φιλοκαλίας, ὥστε νά δικαιούται νά ενσωματωθεῖ σ' αὐτή.

* *

Τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με», και συντομότερα «Κύριε ἐλέησον», ἀπό τόν καιρό τών Αποστόλων χαρίστηκε ατοῦς Χριστιανοῦς και ὀρίστηκε νά τό λένε ακατάπαυστα, δπως και τό λένε. Τί σημαίνει ὅμως τούτο τό «Κύριε ἐλέησον», εἶναι πολύ λίγοι σήμερα πού τό ξέρουν, κι ἔτσι φωνάζουν καθημερινά ἀνωφελώς, ἀλοῖμονο, και ματαίως τό «Κύριε ἐλέησον», και τό ἔλεος τοῦ Κυρίου δέν τό λαβαίνουν γιατί δέν ξέρουν τί ζητοῦν. Γι' αὐτό πρέπει νά ξέρομε πώς ὁ Υἱός και Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οἱ σαρκώθηκε και ἔγινε ἄνθρωπος και ὑπέμεινε τόσα πάθη και σταυρώθηκε και χύνοντας τό πανάγιο αἷμα Του εξαγόρασε τόν ἄνθρωπο ἀπό τά χέρια τοῦ διαβόλου, ἀπό τότε ἔγινε Κύριος και ἐξουσιαστής τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Και προτού βέβαια σαρκωθεῖ ἦταν Κύριος δλων τών κτισμάτων, ορατῶν και ἀορατῶν, ὡς δημιουργός και ποιητής τους, ὅμως τών ἀνθρώπων και τών δαιμόνων πού δέ θέλησαν ἀπό μόνοι τους νά τόν ἔχουν Κύριο και ἐξουσιαστή τους, δέν ἦταν και Αὐτός Κύριος τους, ὁ Κύριος δλου τοῦ κόσμου. Ὁ πανάγαθος Θεός δηλαδή, και τούς Ἀγγέλους και τούς ἀνθρώπους τούς ἔκανε αὐτεξούσιους και τούς χάρισε τό λογικό, νά ἔχουν γνώση και διάκριση· γι' αὐτό, ὡς δίκαιος πού εἶναι και ἀληθινός, δέ θέλησε νά τούς ἀφαιρέσει τό αὐτεξούσιο και νά τούς ἐξουσιάζει μέ τή βία και χωρίς τή

θέληση τους. Άλλα εκείνους πού θέλουν να είναι κάτω από την εξουσία και διακυβέρνηση Του, εκείνους ό Θεός και τούς εξουσιάζει και τούς κυβερνά· εκείνους πάλι πού δέ θέλουν, τούς αφήνει νά κάνουν τό θέλημα τους, ως αυτεξούσιοι πού είναι. Για' τούτο και τόν Αδάμ πού πλανήθηκε από τον αποστάτη διάβολο κι έγινε κι αυτός αποστάτης τού Θεού και δέ θέλησε νά υπακούσει στήν εντολή Του, τόν άφησε ό Θεός στο αυτεξούσιο του και δέ θέλησε νά τόν εξουσιάζει τυραννικά. Άλλά ό φθονερός διάβολος πού τόν πλάνησε εξαρχής, δέν έπαψε κι έπειτα νά τόν πλανά, ώσπου τόν έκανε παρόμοιο στήν άλογία μέ τά κτήνη τά ανόητα και ζούσε πλέον σάν ζώο άλογο και ανόητο. Μά ό πολυέλεος Θεός τόν σπλαχνίστηκε τελικά κι έτσι χαμήλωσε τούς ουρανούς και κατέβηκε στή γή¹ κι έγινε άνθρωπος για τόν άνθρωπο και μέ τό πανάχραντο αίμα Του τόν λύτρωσε από τή δουλεία τής αμαρτίας και διά μέσου τού ιερού Ευαγγελίου τόν οδήγησε πώς νά ζει θεάρεστα. Καί, κατά τόν Θεολόγο Ιωάννη, μάς έδωσε εξουσία νά γίνουμε τέκνα Θεού² και μέ τό θείο βάπτισμα μάς αναγέννησε και μάς ανέπλασε και μέ τά άχραντα Του μυστήρια τρέφει καθημερινά τήν ψυχή μας και τή ζωογονεί. Καί μ' ένα λόγο, μέ τήν άκρα Του σοφία βρήκε τόν τρόπο νά μένει πάντοτε αχώριστος μ' εμάς κι εμείς μέ Αυτόν, για νά μήν έχει πλέον καθόλου τόπο σ' εμάς ό διάβολος. Όρισμένοι όμως από τούς Χριστιανούς, ύστερα από τόσες χάριτες πού αξιώθηκαν και ύστερα από τόσες ευεργεσίες πού έλαβαν από τόν Δεσπότη Χριστό, πλανήθηκαν πάλι από τό διάβολο και εξαιτίας τού κόσμου και τής σάρκας ξεμάκρυναν από τό Θεό και κατακυριεύονται από τήν αμαρτία και από τό διάβολο κάνοντας τά θελήματα του. Όμως δέν είναι τελείως αναίσθητοι ώστε νά μήν αισθάνονται τό κακό πού έπαθαν. Καταλαβαίνουν τό σφάλμα τους και γνωρίζουν τήν υποδούλωση τους, αλλά δέν μπορούν αυτοί μόνοι τους νά γλυτώσουν και γι' αυτό προστρέχουν στο Θεό και φωνάζουν τό «Κύριε ἐλέησον» για νά τούς εϋσπλαχνιστεί ό πολυέλεος Κύριος και νά τούς ελεήσει, νά τούς δεχτεί σάν τόν άσωτο υιό³ και νά τούς δώσει πάλι τή θεία χάρη Του και μέσω αυτής νά γλυτώσουν από τή δουλεία τής αμαρτίας, ν' απομακρυνθούν από τούς δαίμονες και νά λάβουν πάλι τήν ελευθερία τους, για νά μπορέσουν μέ τόν τρόπο αυτό νά ζήσουν θεάρεστα και νά φυλάξουν τις εντολές τού Θεού. Αυτοί λοιπόν οι Χριστιανοί πού, όπως είπαμε, μέ τέτοιο σκοπό φωνάζουν τό «Κύριε ἐλέησον», αυτοί θά επιτύχουν έξάπαντος και τό έλεος τού πανάγαθου Θεού και θά λάβουν τή χάρη Του νά ελευθερωθούν από τή δουλεία τής αμαρτίας και νά σωθούν. Εκείνοι όμως πού δέν έχουν είδηση από αυτά πού είπαμε, μήτε γνωρίζουν τή συμφορά τους πού είναι καταδουλωμένοι στα θελήματα τής σάρκας και ατά κοσμικά πράγματα, μήτε έχουν ευκαιρία νά συλλογιστούν τήν υποδούλωση τους, αλλά χωρίς τέτοιο σκοπό φωνάζουν μόνο τό «Κύριε ἐλέησον»,

1. Ψαλμ. 17, 10.

2. 1ω. 1,12.

3. Λουκ. 15, 20.

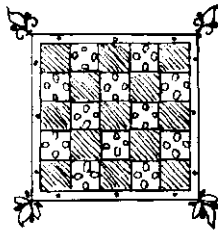
περισσότερο ἀπό συνήθεια, αυτοὶ πῶς εἶναι δυνατό να λάβουν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ; Και μάλιστα τέτοιο θαυμάσιο και ἀπειρο ἔλεος; Γιατί εἶναι καλύτερα νά μή λάβουν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, παρά νά τὸ λάβουν και πάλι νά τὸ χάσουν, ἐπειδὴ τότε εἶναι διπλό τὸ φταίξιμο τους. Ἄλλωστε, ἂν κανεὶς δώσει κανένα πετράδι πολύτιμο στὰ χέρια μικροῦ παιδιοῦ ἢ κανενός ἀγροίκου ἀνθρώπου πού νά μὴν ξέρει τί αξίζει, και αυτοὶ τὸ πάρουν στὰ χέρια τους και τὸ χάσουν, εἶναι φανερό πῶς δὲν τὸ ἔχασαν ἐκεῖνοι ἀλλὰ αὐτὸς που τοὺς τὸ ἔδωσε.

Και γιὰ νά καταλάβεις καλύτερα τὰ λεγόμενα, συλλογίσου πῶς στον κόσμο τούτο ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπορος και φτωχός και θέλει νά πάρει ελεημοσύνη ἀπό κάποιον πλούσιον, πηγαίνει και τοῦ λέει «ἐλέησόν με», δηλαδή «λυπήσου με γιὰ τὴ φτώχεια μου και δός μου τὰ αναγκαῖα». Και πάλι, ἐκεῖνος πού ἔχει χρέος και θέλει νά τοῦ τὸ χαρίσει ὁ δανειστής του, πηγαίνει και τοῦ λέει «ἐλέησόν με», δηλαδή «λυπήσου με γιὰ τὴν ἀνέχεια μου και χάρισε μου αὐτὸ πού σοῦ χρωστώ». Ὁμοια και ὁ φταίχτης, θέλοντας νά τὸν συγχωρήσει ἐκεῖνος στον ὅποιο ἔφταιξε, πηγαίνει και τοῦ λέει «ἐλέησόν με», δηλαδή «συγχώρεσε με γιὰ ὅ,τι σπύ ἔκανα». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ αμαρτωλὸς φωνάζει στο Θεὸ τὸ «Κύριε ἐλέησον» και δὲν ξέρει μῆτε τί λέει, μῆτε γιατί τὸ λέει, ἀλλὰ μῆτε τί εἶναι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ πού τὸν παρακαλεῖ νά τοῦ τὸ δώσει, μῆτε σέ τί τὸν συμφέρει τὸ ἔλεος πού ζητᾷ, και μόνο ἀπὸ συνήθεια φωνάζει «Κύριε ἐλέησον», χωρὶς νά ξέρει τίποτε. Πῶς λοιπὸν νά τοῦ δώσει ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος Του, ἀφοῦ αὐτὸς, καθὼς δὲν τὸ ξέρει, τὸ καταφρονεῖ και πάλι τὸ χάνει σύντομα και ἀμαρτάνει περισσότερο; Τὸ ἔλεος του Θεοῦ δὲν εἶναι ἄλλο, παρά ἡ χάρη τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τὴν ὁποία πρέπει νά ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ ἑμεῖς οἱ αμαρτωλοὶ και νά φωνάζομε ακατάπαυστα τὸ «Κύριε ἐλέησον», δηλαδή «λυπήσου με, Κύριε μου, τὸν αμαρτωλό, στὴν ἐλεεινὴ κατάσταση πού βρίσκομαι, και δέξου με πάλι στὴ χάρη Σου· δός μου πνεῦμα δυνάμεως, γιὰ νά μέ δυναμώσει ν' ἀντισταθῶ στους πειρασμοὺς τοῦ διαβόλου και στὴν κακὴ συνήθεια τῆς αμαρτίας· δός μου πνεῦμα σωφρονισμοῦ, γιὰ νά σωφρονιστώ, νά ἐρθῶ σέ αἴσθησι τοῦ εαυτοῦ μου και νά διορθωθῶ· δός μου πνεῦμα φόβου, γιὰ νά σέ φοβοῦμαι και νά φυλάγω τις ἐντολές Σου· δός μου πνεῦμα ἀγάπης γιὰ νά σέ ἀγαπῶ και νά μὴν ἀπομακρύνομαι πλέον ἀπὸ κοντὰ Σου· δός μου πνεῦμα εἰρήνης, γιὰ νά φυλάγει τὴν ψυχὴ μου εἰρηνικὴ και νά συγκεντρῶνῶ ὅλους μου τοὺς λογισμοὺς και νά εἶμαι ἡσυχος και ἀτάραχος· δός μου πνεῦμα καθαρότητος, γιὰ νά μέ φυλάγει καθαρὸ ἀπὸ κάθε μολυσμὸ· δός μου πνεῦμα πραότητος, γιὰ νά εἶμαι ἡμερος στους ἀδελφούς μου Χριστιανούς και νά ἀπέχω ἀπὸ τὸ θυμὸ· δός μου πνεῦμα ταπεινοφροσύνης, γιὰ νά μὴ φαντάζομαι τὰ υψηλά και υπερηφανεύομαι».

Εκεῖνος λοιπὸν πού γνωρίζει τὴν ἀνάγκη πού ἔχει ἀπὸ ὅλα αὐτὰ και τὰ ζητᾷ ἀπὸ τὸν πολυέλεο Θεὸ, φωνάζοντας τὸ «Κύριε ἐλέησον», αὐτὸς βε-

βιαιότατα θά λάβει εκείνο πού ζητά και θά επιτύχει τό ἔλεος και τη θεία χάρη τοῦ Κυρίου. Ὅποιος δμως δεν ξέρει τίποτε ἀπό αυτά πού εἶπαμε, ἀλλά ἀπό συνήθεια μόνο φωνάζει τό «Κύριε ἐλέησον», αὐτός δέν εἶναι δυνατό νά λάβει ποτέ τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ· γιατί και πρωτύτερα ἔλαβε πολλές χάριτες ἀπό τό Θεό μά δέν τις αναγνώρισε, μήτε ευχαρίστησε τό Θεό πού τοῦ τις ἔδωσε. Αὐτός ἔλαβε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅταν πλάστηκε κι ἔγινε ἄνθρωπος· ἔλαβε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅταν αναπλάστηκε μέ τό ἅγιο βάπτισμα κι ἔγινε ορθόδοξος Χριστιανός· ἔλαβε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅταν γλύτωσε ἀπό τόσους κινδύνους ψυχικούς και σωματικούς πού δοκίμασε στή ζωή του· ἔλαβε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ τόσες φορές πού αξιώθηκε νά κοινωνήσῃ τά ἀχραντα μυστήρια· ἔλαβε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅσες φορές ἀμάρτησε στο Θεό και τον πίκρανε μέ τις αμαρτίες του και δέν εξολοθρεύτηκε, μήτε τιμωρήθηκε παιδαγωγικά ὅπως τοῦ ἔπρεπε· ἔλαβε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅταν μέ διάφορους τρόπους ευεργετήθηκε ἀπό τό Θεό και δέν τό αναγνώρισε, ἀλλά ὅλα τά λησμόνησε και δέ φρόντισε καθόλου γιά τή σωτηρία του. Αὐτός λοιπόν ὁ Χριστιανός πώς νά λάβει τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ χωρίς νά τό αισθάνεται και χωρίς νά γνωρίζει πώς δέχεται τέτοια χάρη ἀπό τό Θεό, καθώς εἶπαμε, μήτε νά ξέρει τί λέει, ἀλλά νά φωνάζει μόνο τό «Κύριε ἐλέησον» χωρίς κανένα στόχο και σκοπό, ἔκτος ἀπό μόνη τή συνήθεια;

ΑΓΙΟΣ ΣΥΜΕΩΝ Ο ΝΕΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ

* *

Συνοπτικά σχόλια

Ὁ Λόγος αὐτός —ὁ 22ος— τοῦ ἁγίου Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, ὁποῦ ὁ μέγας καὶ ἐμπλεὺς θεοῦ φωτὸς "Ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας ἀφηγεῖται τὶς πρῶτες θεοφάνειές του, δια φωτὸς, ἔχει ἐπανεπιλημμένως ἐκδοθεῖ, ὡς αὐτοβιογραφικός. Ἐδῶ παρατίθεται μὲ τὴν ἕξης διαφορὰ ἀντὶ τῆς ἀρχικῆς μεταφράσεως ἀπὸ τὸν Διονύσιο Ζαγοραῖο, σὲ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς τουρκοκρατίας, ωραῖο μὲν καὶ κατασκευαστικὸ, ἀλλὰ κάπως πολὺλόγο καὶ ξένο πρὸς τὸ σύγχρονον γλωσσικὸ αἰσθητήριον, προτιμήθηκε ἢ ἀπ' εὐθείας νέα μετάφραση ἀπὸ τὸ πρωτότυπον κείμενον.

Ὁ Λόγος αὐτὸς τοῦ ἁγίου Συμεών παρουσιάζει μιὰ ελαφρὰ ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σὺν ἐρημῶν παραδοσιακὴν ἀσκησὴν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς καὶ θα ἔλεγε κανεὶς ὅτι περιγράφει μιὰ σπάνια περίπτωσις, ἐξαίρεσις στὸν κανόνα. Ἀλλὰ ποῖος μπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Θεὸν στὸ νὰ ἐκχύσῃ πλοῦσιαν τῆ χάριτος τοῦ αὐτοῦ ἀγαπητοῦ φίλου τοῦ, ποῦ ἀθλοῦν μέσα στὴ σύγχυσις καὶ τὴν τύρβην τοῦ κόσμου; Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ ἅγιοι Νικόδημος καὶ Μακάριος, μὲ τὴν ἐνσωμάτωσιν στὴν Φιλοκαλία τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ κειμένου —ὅπως ἄλλωστε καὶ μέρους τοῦ βίου τοῦ πατέρα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμά, λαϊκοῦ καὶ αὐτοῦ— ἤθελαν νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἀδελφοὺς, ποῦ ἀγωνίζονται μέσα σὺν πόλεϊ. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπαράιτητον δίδαγμα καὶ μάλιστα σὺν καιροῦς μας.

* *

Λόγος

Περὶ πίστεως. Καὶ διδασκαλία γιὰ ἐκείνους ποῦ λένε, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ἐκεῖνοι ποῦ βρῖσκονται μέσα σὺν φροντίδῃ τοῦ κόσμου νὰ φτάσουν στὴν τελειότητα τῶν ἀρετῶν. Καὶ διήγησις ἐπωφελεῆς στὴν ἀρχή.

Ἄδελφοί καὶ πατέρες· εἶναι καλὸ νὰ διακηρύττομε σὲ ὅλους τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ φανερώνομε σὺν πλησίον μας τὴν εὐσπλαχνίαν καὶ τὴν ἀνείπωτην ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς. «Ἐγὼ λοιπόν, καθὼς τὸ βλέπετε, μήτε νηστεῖες ἔκανα, μήτε ἀγρυπνίες, μήτε χαμαικοιτίες,

άλλα μόνο ταπεινώθηκα και ο Κύριος σύντομα με έσωσε», λέει ο θεός Δαβίδ¹. Και μπορεί κανείς να πει πολύ πιο σύντομα: «Μόνο πίστεψα, και με δέχτηκε ο Κύριος»². Επειδή είναι πολλά αυτά που μας εμποδίζουν να αποκτήσουμε την ταπείνωση, να βρούμε όμως την πίστη δεν μάς εμποδίζει τίποτα. Γιατί αν τό θελήσουμε ολόψυχα, ευθύς ενεργεί μέσα μας ή πίστη, αφού είναι δώρο του Θεού και φυσικό προσόν, αν και υπόκειται στην ατέλειότητα της προαιρέσεως μας. Γι' αυτό ακόμη και οι Σκύθες και οι βάρβαροι πιστεύουν ο ένας τά λόγια του άλλου. Και για να σας δείξω στην πράξη την ενέργεια της ενδιάθετης πίστεως και να βεβαιώσω όσα είπα, ακούστε να σας διηγηθώ κάτι που άκουσα από κάποιον που δεν ψεύδεται.

Κάποιος, Γεώργιος ονομαζόμενος, νέος στην ηλικία, έως είκοσι χρόνων, κατοικούσε στην Κωνσταντινούπολη τώρα στους καιρούς μας· ο οποίος ήταν όμορφος και φανταχτερός στην εμφάνιση, τους τρόπους και τό βάδισμα, έτσι που μερικοί από τούτα σχημάτισαν κακή γνώμη γι' αυτόν, όσοι δηλαδή βλέπουν μόνο τά εξωτερικά και κρίνουν κακώς τά των άλλων. Αυτός γνωρίστηκε με κάποιον άγιο μοναχό που ζούσε σ' ένα μοναστήρι της πόλεως, και αναθέτοντας του όλα τά της ψυχής του, έλαβε από αυτόν για υπενθύμιση μία μικρή εντολή (ένα σύντομο κανόνα). Ο νέος ζήτησε ακόμη από τον γέροντα να του δώσει κανένα βιβλίο που να περιέχει διηγήσεις για τή ζωή των μοναχών και την πρακτική τους άσκηση. Εκείνος του έδωσε να διαβάσει τό σύγγραμμα του Μοναχού Μάρκου που διδάσκει περί του πνευματικού νόμου· τό όποιο ο νέος τό πήρε σαν να ήταν σταλμένο από τον ίδιο τό Θεό. Και ελπίζοντας πως θα λάβει πολύ μεγάλη ωφέλεια από αυτό, τό διάβασε όλο με πόθο και προσοχή. Και ωφελήθηκε βέβαια απ' όλα όσα διάβασε, όμως τρία κεφάλαια* μόνο ενσφήνωσε, άς πώ έτσι, στην καρδιά του. Τό ένα έλεγε επί λέξει: «Αν ζητάς τή θεραπεία της ψυχής σου, έπιμελήσου τή συνείδηση σου, και να κάνεις όσα αυτή σου υποδεικνύει, και θα βρεις ωφέλεια». Τό άλλο έλεγε: «Όποιος ζητά τις ενέργειες του Αγίου Πνεύματος προτού να εργαστεί τις εντολές του Θεού, είναι παρόμοιος με αγορασμένο δούλο, ο όποιος την ίδια ώρα που αγοράστηκε ζητά να του δώσουν και τό χαρτί της απελευθερώσεως». Και τό τρίτο έλεγε: «Εκείνος που προσεύχεται σωματικά και δεν απέκτησε ακόμη γνώση πνευματική, είναι παρόμοιος με τον τυφλό που φώναζε "Υιέ Δαβίδ, έλέησόν με"³. Όταν ο πρώην τυφλός έλαβε τό φώς του και είδε τον Κύριο, δεν τον ονόμασε πλέον υιό Δαβίδ, αλλά τον ομολόγησε Υιό Θεού και τον προσκύνησε⁴».

Αυτά λοιπόν τά διάβασε ο νέος εκείνος και τά θαύμασε, και πίστεψε

1. Ψαλμ. 114, 6.

2. Ψαλμ. 26, 10.

3. Μάρκ. 10, 47-48· Λουκ. 18, 38-39.

4. Ίω. 9, 38.

*Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 133, κεφ. 69· σελ. 148, κεφ. 64· σελ. 129-130, κεφ. 13-14.

διτι μέ τήν επιμέλεια τής συνειδήσεως θά βρει ωφέλεια και μέ τήν εργασία τών εντολών θά δεχτεί συνειδητά τήν ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος και μέ τή χάρη Του θ' ανοίξουν τά νοερά του μάτια και θά δει τον Κύριο. Και πληγωμένος από τήν αγάπη και τήν επιθυμία τού Κυρίου, ζητούσε πλέον τό Πρώτο Κάλλος, τό αόρατο. Τίποτε άλλο όμως δέν έκανε, καθώς μέ βεβαιώσε ύστερα μέ όρκους, παρά μόνο εκτελούσε κάθε βράδυ τό σύντομο κανόνα πού τού όρισε ό άγιος εκείνος γέρον, και τότε πλάγιαζε και κοιμόταν. Και καθώς ή συνείδηση τού έλεγε: «Κάνε κι άλλες μετάνοιες, πρόσθεσε κι άλλους ψαλμούς, πές κι άλλο τό Κύριε έλέησον, άφού μπορείς», αυτός υπάκουε σ' αυτήν πρόθυμα κι αδίστακτα κι έτσι έπραττε, σάν νά τά έλεγε ό ίδιος ό Θεός. Και από τότε πλέον δέν κοιμήθηκε ποτέ μέ τή συνείδηση νά τον ελέγχει και νά λέει: «Αυτό γιατί δέν τό έκανες;». Κι έτσι, υπακούοντας αυτός χωρίς παράλειψη στή συνείδηση του κι εκείνη προσθέτοντας μέρα μέ τή μέρα περισσότερο, σε λίγες μέρες αυξήθηκε πολύ ή εσπερινή προσευχή του. Κατά τή διάρκεια τής ημέρας είχε τήν επιστασία τού σπιτιού ενός πατριχίου κι είχε πολλές βιοτικές φροντίδες και πήγαινε κάθε μέρα στο Παλάτι: έτσι κανείς δέν αντιλήφθηκε όσα αυτός έπραττε τό βράδυ. 'Αλλά κάθε βράδυ έτρεχαν από τά μάτια του δάκρυα κι έκανε πολλές γονυκλισίες και μετάνοιες και όταν στεκόταν σέ προσευχή είχε τά πόδια κολλημένα μεταξύ τους και ακίνητα και διάβαζε ευχές στή Θεοτόκο μέ πόνο και στεναγμούς και δάκρυα και, σάν νά ήταν ό Κύριος παρών σωματικά, έτσι έπεφτε εμπρός στά άχραντα πόδια Του και ώς τυφλός του ζητούσε νά τον σπλαχνιστεί και νά τού χαρίσει τό φώς τών ματιών τής ψυχής του. Και καθώς πλήθαινε κάθε βράδυ ή προσευχή, κρατούσε ώς τά μεσάνυχτα, κι όση ώρα προσευχόταν, στεκόταν όρθιος σάν κολόνα ή σάν ασώματος, χωρίς διόλου νά χαλαρώνει ή νά ραθυμεί ή έστω νά κινεί κανένα μέλος τού σώματος του, μήτε τά μάτια του νά στρέψει ή νά τά σηκώσει.

"Ένα βράδυ λοιπόν, πού ήταν όρθιος κι έλεγε τό «Ό Θεός ιλάσθητί μοι τώ άμαρτωλώ» μέ τό νού μάλλον παρά μέ τό στόμα, έξαφνα φανερώθηκε πλούσια από ψηλά μιá έλλαμψη θεϊκή και γέμισε από φώς όλο τον τόπο και ό νέος αγνόησε και λησμόνησε άν βρισκόταν μέσα σέ σπίτι ή άν ήταν κάτω από στέγη, γιατί παντού έβλεπε μόνο φώς και δέν ήξερε μήτε άν πατούσε στή γή. Ούτε φόβο είχε μήπως πέσει, ούτε καμία φροντίδα τού κόσμου, ούτε τίποτε άλλο από όσα ταιριάζουν σέ ανθρώπους πού έχουν σώμα περνούσε από τό λογισμό του. 'Αλλά μένοντας τελείως μέσα στο άυλο φώς, τού φαινόταν πώς έγινε και αυτός φώς και λησμόνησε όλο τον κόσμο κι ήταν όλος γεμάτος από δάκρυα κι από ανέκφραστη χαρά και αγαλλίαση. Και ύστερα από τούτο ανέβηκε ό νους του στον ουρανό κι εκεί είδε άλλο φώς λαμπρότερο από τό γύρω του και κοντά σ' εκείνο τό φώς τού φάνηκε νά στέκεται ό άγιος και ισάγγελος εκείνος γέροντας πού τού έδωσε, όπως εΐπαμε, τήν εντολή και τό βιβλίο.

Ἐγώ λοιπόν, καθώς τα άκουσα από τό νέο, σκέφτηκα διτι και ή πρεσβεία τοῦ αγίου εκείνου θά είχε συνεργήσει πολύ σέ τούτο και διτι ό Θεός πάλι θά οικονόμησε νά δείξει στο νέο σέ ποιο ὕψος αρετής βρισκόταν ό άγιος εκείνος. Ὅταν πέρασε αυτή ή θεωρία και ήρθε πάλι στον εαυτό του ό νέος εκείνος, όπως έλεγε, ήταν γεμάτος από χαρά και θαυμασμό και έκπληξη και δάκρυζε από τήν καρδιά του· και μαζί μέ τά δάκρυα ακολουθούσε και μία γλυκύτητα. Τέλος, πλάγιασε νά κοιμηθεί και τήν ίδια ώρα λάλησε ό πετεινός, δείχνοντας τή μέση τής νύχτας· και σέ λίγο σήμαναν οί εκκλησίες για τον Ὁρθρο. Και σηκώθηκε ό νέος για νά ψάλλει κατά τή συνήθεια του, χωρίς νά σκεφτεί καθόλου τον ύπνο εκείνη τή νύχτα.

Αυτά έγιναν δπως ό Θεός γνωρίζει, ό όποιος και τά πραγματοποίησε για λόγους πού μόνο Εκείνος ξέρει, ενώ ό νέος δέν έκανε τίποτε περισσότερο από όσα ακούσατε, πλην είχε όρθή πίστη και αδίστακτη ελπίδα. Και μήν πει κανείς, πώς εκείνος τά έκανε αυτά για νά δοκιμάσει· γιατί αυτός μήτε μέ τό λογισμό του είπε μήτε καν σκέφτηκε κάτι τέτοιο —επειδή όποιος δοκιμάζει ή πειράζει τό Θεό, δέν έχει πίστη. Ἄλλά, απορρίπτοντας ό νέος εκείνος κάθε άλλον εμπαθή και φιλήδονο λογισμό, φρόντιζε τόσο πολύ —δπως έλεγε μέ όρκο— νά πραγματοποιεί εκείνα πού τοῦ έλεγε ή συνείδηση του, ώστε σέ όλα τά άλλα αισθητά πράγματα τοῦ κόσμου νά είναι σάν αναίσθητος και δέν ήθελε μήτε νά φάει ή νά πει ηδονικά ή συχνότερα.

Ακούσατε, αδελφοί μου, τί κατορθώνει ή πίστη στο Θεό, δταν βεβαιώνεται μέ τά έργα; Καταλάβετε πώς μήτε ή νεότητα είναι απορριπτέα, μήτε τό γήρας ωφέλιμο, άν λείπει ή σύνεση και ό φόβος τού Θεού; Μάθατε ότι μήτε ή παραμονή στην πόλη μάς εμποδίζει νά εργαστούμε τις εντολές τού Θεού, άν έχομε προθυμία και εγρήγορση, μήτε ή ησυχία και ή αναχώρηση από τον κόσμο μάς ωφελούν άν βρισκόμαστε σέ ραθυμία και αμέλεια; Ὅλοι μας ακούμε για τον Δαβίδ και θαυμάζομε και λέμε ότι ένας Δαβίδ έγινε κι όχι άλλος· και νά πού σέ τούτο τό νέο συνέβη κάτι περισσότερο από τό Δαβίδ. Γιατί ό Δαβίδ έλαβε τή μαρτυρία από τόν ίδιο τό Θεό, χρίστηκε προφήτης και βασιλιάς, έγινε μέτοχος τού Αγίου Πνεύματος κι είχε λάβει πολλές αποδείξεις περί Θεού. Ὅταν λοιπόν αμάρτησε κι έχασε τή χάρη τού Αγίου Πνεύματος και τό αξίωμα τής προφητείας και αποξενώθηκε από τή συναναστροφή τοῦ Θεοῦ, τί τό παράδοξο πού τά ζήτησε πάλι, δταν έφερε στο νού του τή χάρη από τήν οποία ξέπεσε; Ὁ νέος δμως αυτός τίποτε τέτοιο δέν είχε σκεφτεί ποτέ, αλλά ήταν προσηλωμένος μόνο στα κοσμικά πράγματα κι έβλεπε μόνο τά πρόσκαιρα και ή διάνοια του δέν είχε φανταστεί τίποτε ανώτερο από τά γήινα· και —τί θαυμαστά τά κρίματά Σου, Κύριε!— μόνο άκουσε γι' αυτά κι ευθύς πίστεψε. Και τόσο πολύ πίστεψε, ώστε νά παρουσιάσει και έργα πού αρμόζουν στην πίστη, μέ τά όποια ή διάνοια του πήρε φτερά και έφτασε στους ουρανοῦς κι έκανε τή Μητέρα τού Χριστού νά τόν εύσπλαχνιστεί και μέ τήν πρεσβεία της εξιλέωσε τό Θεό και κατέβα-

σε ως αυτόν τή χάρι τού Πνεύματος- και αυτή τον δυνάμωσε νά φτάσει ως τον ουρανό και τον αξίωσε νά δεῖ φως, τό όποιο όλοι τό επιθυμούν μά πολύ λίγοι τό πετυχαίνουν.

Ό νέος αυτός πού μήτε χρόνους πολλούς νήστεψε, μήτε ποτέ κοιμήθηκε στο έδαφος, μήτε φόρεσε τρίχινα ρούχα, μήτε τή μοναχική κουρά έλαβε, μήτε από τον κόσμο αναχώρησε σωματικά, αλλά μόνο πνευματικά· μόνο αγρύπνησε λίγο, και φάνηκε ανώτερος από τον Λώτ στα Σόδομα⁵. Ή μάλλον, έγινε άγγελος μέσα σε σώμα, πού ενώ οί άλλοι τον ψηλαφούσαν και τον έβλεπαν, ήταν εντούτοις ακράτητος και ασύλληπτος, άνθρωπος στο φαινόμενο και άσαρκος στο νοούμενο, βλεπόμενος από όλους και μόνος ευρισκόμενος μέ μόνο τον παντογνώστη Θεό. Γι' αυτό και μέ τή δύση τού αισθητού ηλίου τον έλουσε τό γλυκύ φώς τού νοητού Ηλίου, και πολύ εύλογα· γιατί ή αγάπη του προς τον ζητούμενο Θεό τον έβγαλε τελείως από τον κόσμο και από τήν ΐδια του τή φύση και από όλα τά πράγματα και τον έκανε όλον πνευματικό και όλον φώς, και μάλιστα ενώ κατοικούσε μέσα στην πόλη κι είχε τήν επιστασία ενός αρχοντικού και φρόντιζε για δούλους και ελεύθερους και έκανε και έπραττε όλα όσα αρμόζουν στο βίο.

Αλλά είναι αρκετά αυτά πού είπαμε και για έπαινο τού νέου και για παρακίνηση δική σας στον πόθο και τή μίμηση του, ή θέλετε νά σας πώ και άλλα μεγαλύτερα, τά όποια ίσως δέν μπορέσει νά δεχτεί ή άκοή σας; Όμως τί άλλο θά βρεθεί μεγαλύτερο ή τελειότερο από αυτό; Σίγουρα, δέν υπάρχει άλλο μεγαλύτερο, καθώς λέει ό Θεολόγος Γρηγόριος: «Αρχή τής σοφίας είναι ό φόβος τού Κυρίου⁶. Όπου είναι ό φόβος, εκεί και ή φύλαξη τών εντολών και όπου ή φύλαξη τών εντολών, εκεί και ή κάθαρση τής σάρκας, ή οποία είναι ένα νέφος εμπρός στην ψυχή και δέν τήν αφήνει νά δεῖ καθαρά τή λάμψη τή θεϊκή· κι εκεί πού είναι ή κάθαρση, εκεί και ή έλλαμψη. Και ή έλλαμψη είναι ή ικανοποίηση τού πόθου αυτών πού ποθούν τά μέγιστα ή τό μέγιστο ή αυτό πού είναι πάνω από μέγα.» Λέγοντας αυτά φανέρωσε ότι ό φωτισμός τού Πνεύματος είναι τέλος ατελές κάθε αρετής, και όποιος έρθει σ' αυτόν, έφτασε στο τέλος και τό πέρας όλων τών αισθητών και βρήκε τήν αρχή τής γνώσεως τών πνευματικών.

Αυτά είναι, αδελφοί μου, τά θαυμάσια τού Θεού· για τούτο φανερώνει ό Θεός τούς κρυπτόμενους Αγίους Του, ώστε άλλοι νά τούς μιμηθούν και άλλοι νά μείνουν αναπολόγητοι. Γιατί κι εκείνοι πού βρίσκονται μέσα στους περισπασμούς και όσοι είναι στα κοινόβια, τά όρη και τά σπήλαια και πολιτεύονται όπως πρέπει, σώζονται και αξιώνονται νά λάβουν από τό Θεό μεγάλα καλά, για μόνη τήν πίστη τους προς Αυτόν, έτσι ώστε όσοι αποτυγχάνουν από ραθυμία, νά μήν έχουν νά πούν τίποτε τήν ήμερα τής Κρίσεως. Γιατί, αδελφοί μου, δέν ψεύδεται Αυτός πού υποσχέθηκε νά σώξει για μόνη

5. Γεν. 19, 29.

6. Παροιμ. 1, 7.

την πίστη προς Αυτόν⁷. Λοιπόν λυπηθήτε τον εαυτό σας και εμάς πού σας αγαπούμε και συχνά θρηνούμε και κλαίμε για χάρη σας —γιατί τέτοιοι προστάζει νά είμαστε ό σπλαχνικός και ελεήμων Θεός— και πιστεύοντας ολόψυχα στον Κύριο, αφήστε τή γή κι όλα όσα παρέρχονται, και προσέλθετε και κολληθείτε σ' Αυτόν, γιατί λίγο ακόμη και ό ουρανός μέ τή γή θά παρέλθουν, και έξω από τό Θεό δέν υπάρχει ούτε στάση ούτε πέρας ούτε κατάληξη τής πτώσεως τών αμαρτωλών. Άφοϋ δηλαδή ό Θεός είναι αχώρητος και ακατάληπτος, πές μου, άν μπορείς, πού θά βρεθεί τόπος για όσους εκπίπτουν από τή βασιλεία Του;

Μού έρχεται νά θρηνώ και λυπούμαι υπερβολικά και λιώνω-για σάς, όταν συλλογιστώ πώς έχομε τέτοιο Κύριο πλουσιόδωρο και φιλόανθρωπο, πού για μόνη τήν πίστη μας προς Αυτόν μάς χαρίζει αυτά πού υπερβαίνουν κάθε νού και άκοή και διάνοια και πού ποτέ δέν τά συνέλαβε άνθρωπος⁸, κι εμείς σάν άλογα ζώα προτιμούμε μόνο τή γή και δσα ή γή βγάζει για μάς από τήν πολλή ευσπλαχνία τού Θεού για νά επαρκούμε στις ανάγκες τού σώματος· ώστε εμείς νά τρεφόμαστε από αυτά μέ μέτρο και ή ψυχή μας νά κάνει ανεμπόδιστα τήν πορεία της προς τά άνω, τρεφόμενη και αυτή μέ τή νοερή τροφή τού Πνεύματος, ανάλογα μέ τήν κάθαρση και τήν ανάβαση της.

Γιατί αυτό είναι ό άνθρωπος και για τούτο δημιουργηθήκαμε και ήρθαμε στην ύπαρξη· δεχόμενοι έδώ αυτές τις μικρές ευεργεσίες, μέ τήν ευχαριστία και τήν ευγνωμοσύνη προς τό Θεό ν' απολαύσαμε εκεί τά ανώτερα και αιώνια. Άλλά έμεις, άλοίμονο, ένw δέ φροντίζομε καθόλου για τά μέλλοντα, είμαστε αχάριστοι για δσα άπολαμβάνομε έδώ, κι έτσι γινόμαστε παρόμοιοι μέ τούς δαίμονες ή και χειρότεροι, άν πρέπει νά πώ τήν αλήθεια. Και για τούτο πρέπει νά τιμωρηθούμε περισσότερο, γιατί και περισσότερες ευεργεσίες λάβαμε και γνωρίζομε Θεό πού έγινε για μάς άνθρωπος όπως εμείς, μόνο χωρίς τήν αμαρτία, για νά μάς απαλλάξει από τήν πλάνη και νά μάς ελευθερώσει από τήν αμαρτία. Τί άλλο νά πώ; Σέ όλα αυτά πιστεύομε μονάχα μέ τά λόγια, και μέ τά έργα τά αρνούμαστε. Δέν ακούγεται παντού τό δνομα τού Χριστού, στις πόλεις και τά χωριά και τά κοινόβια και τά όρη; Άν θέλεις, κοίταξε και εξέτασε προσεκτικά, άν τηρούν τις εντολές Του* και μόλις θά βρεις —είναι αλήθεια— ένα σέ χιλιάδες ή ένα σέ μυριάδες πού νά είναι Χριστιανός και μέ τά λόγια και μέ τά έργα. Δέν είπε ό Κύριος και Θεός μας στο άγιο ευαγγέλιο: «Όποιος πιστέψει σ' εμένα θά κάνει κι αυτός τά έργα πού κάνω έγώ κι ακόμη μεγαλύτερα»⁹; Ποιος λοιπόν από εμάς τολμά νά πει: «Έγώ κάνω έργα Χριστού και πιστεύω όρθά στο Χριστό»; Δέ βλέπετε, αδελφοί, ότι έχομε νά βρεθούμε άπιστοι κατά τήν ήμερα τής κρίσεως και νά κολαστούμε χειρότερα από εκείνους πού δέ γνω-

7. Ίω. 3, 15-16.

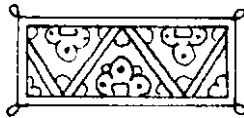
8. Α' Κορ. 2, 9.

9. Ίω. 14, 12.

ρίζουν τον Κύριο; Γιατί είναι ανάγκη ή εμείς νά καταδικαστούμε ως άπιστοι, ή ό Χριστός νά αποδειχτεί ψεύτης, τό όποιο είναι αδύνατο, αδελφοί μου, αδύνατο.

Αυτά τά έγγραφα όχι γιά νά εμποδίσω τήν αναχώρηση από τον κόσμο και νά προβάλω τή ζωή μέσα σ' αυτόν, αλλά γιά νά πληροφορήσω όλους όσους διαβάσουν τήν παρούσα διήγηση, πώς εκείνος πού θέλει νά κάνει τό αγαθό, έλαβε και τή δύναμη από τό Θεό νά μπορεί νά τό κάνει σέ κάθε τόπο. [Και νά αξιωθεί νά λάβει και χαρίσματα πνευματικά και θείες θεωρίες όπως και τούτος ό νέος, ό ευλογημένος Γεώργιος, τον όποιο επειδή είχα γνώριμο και στενό φίλο, τον παρακάλεσα και μου τά διηγήθηκε καθώς τά έγγραφα]*.

Γιά τούτο, αδελφοί μου έν Χριστώ, σάς παρακαλώ ας τρέξομε κι εμείς μέ κόπο τό δρόμο των εντολών τού Χριστού, και δέν πρόκειται νά καλύψει ή ντροπή τά πρόσωπα μας¹⁰. Γιατί όπως ό Χριστός ανοίγει τις πύλες τής βασιλείας Του σέ καθένα πού χτυπά επίμονα, και δίνει τό εύθές και πανάγιο Πνεύμα σέ καθένα πού γυρεύει, και είναι αδύνατο, εκείνος πού ζητά όλοψύχως, νά μή βρει τον πλούτο των χαρισμάτων Του¹¹, έτσι κι εσείς θά εντρυφήσετε στά απόρρητα αγαθά Του, τά οποία ετοίμασε γι' αυτούς πού τον αγαπούν, τώρα βέβαια έν μέρει και μέ πνευματική σοφία, κατά τον μέλλοντα όμως αιώνα ολοκληρωτικά, μαζί μέ όλους τούς Αγίους, μέ τή χάρη τού Ιησού Χριστού τού Κυρίου μας. Σ' Αυτόν ανήκει ή δόξα στους αιώνες των αιώνων. 'Αμήν.

10. Ψαλμ. 33, 6.

11. Ματθ. 7, 8.

*Η φράση μέσα στις αγκύλες αντικαθιστά ένα τμήμα τού λόγου (περίπου τό ένα πέμπτο τού συνόλου), τό όποιο παρέλειψαν οι συντάκτες τής Φιλοκαλίας.

Περί των τριών τρόπων της προσευχής

* *

Συνοπτικά σχόλια

Ἐάν λάβει κανείς ὑπ' ὄψιν δι τὸ ἅγιος Συμεὼν ἐξῆσε κατὰ τα μέσα τοῦ 11ου αἰώνου, δὲν θα ἐκπλαγεί γιὰ τὴν κάπως διάφορη διδασκαλία του περὶ προσευχῆς, ἀπὸ τὴν κατόπιν κοινῶς ἀποδεκτὴ διδασκαλία τοῦ 14ου αἰώνου. Πράγματι ὁ θεὸς Πατέρας, μαθητὴς τοῦ σπουδαίου Συμεὼν τοῦ Ευλαβούς, ἔκτος ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του πείρα γιὰ τὴν προσευχὴν, ἀκολουθοῦσε τοὺς διδασκάλους τοῦ μοναχισμοῦ ἀπὸ τὸν βὸν αἰῶνα, ἅγιον Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, Μάρκον Ἀσκητὴν, δισὸν Ἰσὺχιον, Ἰσαΐάν τον Ἀναχωρητὴν, Σιναιΐτη Φιλόθεο, τὸν Μέγα Βαρσανουφίο.

Ἐπομένως, ἐνὸς τονίζει τὴν ἀνάγκη τῆς προσευχῆς «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με», ὁμοῦ θεωρεῖ, ὀρθότατα, καὶ ἄλλες πνευματικὲς ἐργασίες, ἐξ ἴσου ὠφέλιμες. Εἶναι φανερόν δι τὸ ἅγιος Συμεὼν δὲν ἀπέδιδε ἰδιαίτερη σημασία σὲ τυποποιημένες πνευματικὲς μεθόδους, ἐπιρρασμένος ἀσφαλῶς ἀπὸ τὶς θεοφάνειες, πού τον αξίῳνε ὁ Θεὸς γιὰ τὴν ὑπακοήν στον Γέροντα του καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐπιμέλεια τῆς συνειδήσεως του, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν ἐγκάρδια φλόγα του καὶ τὸν ἐρωτὰ του γιὰ τὸν Χριστό.

* *

Τρεῖς εἶναι οἱ τρόποι τῆς προσοχῆς καὶ τῆς προσευχῆς, μέ τούς ὁποίους ἡ ψυχὴ ἢ ὑψώνεται ἢ γκρεμίζεται· ὑψώνεται δταν τούς μεταχειρίζεται σὲ κατάλληλο καιρὸ, γκρεμίζεται δταν τούς κατέχει παρακαίρα καὶ ἀνόητα. Ἡ νήψη λοιπόν καὶ ἡ προσευχὴ εἶναι δεμένες ὁμοῦ ἢ ψυχὴ μέ τὸ σῶμα καὶ ἡ μία χωρὶς τὴν ἄλλη δέν μπορεῖ νὰ σταθεῖ. Ἀυτὰ τὰ δύο συνδέονται μεταξύ τους μέ δύο τρόπους. Πρῶτα ἡ νήψη ἀντιστέκεται στὴν ἀμαρτία, σάν ἐμπροσθοφυλακὴ, καὶ κατόπιν ἀκολουθεῖ ἡ προσευχὴ, ἡ ὁποία θανατῶνει παρῆυθὺς καὶ ἀφανίζει δλους ἐκεῖνους τούς ἀισχροὺς λογισμοὺς πού ἐξουδετέρωσε πρῶτύτερα ἡ προσοχὴ· γιὰτὶ αὐτὴ μόνη τῆς δέν μπορεῖ νὰ κάνει κάτι τέτοιο. Ἀυτὴ ἡ δυάδα, δηλαδὴ ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προ-

*Ὁ Λόγος αὐτὸς θεωρεῖται ὅτι δέν εἶναι τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. Βλ. Φιλοκαλία, τόμος Δ', σελ. 12, εἰσαγωγικὰ σχόλια. Ἐδῶ παρατίθεται σὲ νέα μετάφραση ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ πρωτότυπο κείμενο, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1927 ἀπὸ τὸν **Ι. ἩαυβΗΒΓΓ** σὸ **ΟυίτηνΙ&Ιί& ὕΗΗβῖ&ηα** 36, σελ. 150-172.

σευχή, είναι ή πύλη της ζωής και τού θανάτου, κι όταν με τή νήψη φυλάγομε καθαρή τήν προσευχή, βελτιωνόμαστε, ενώ όταν δεν προσέχομε και τή μολύνουμε και τή διαφθείρομε, αυξανόμαστε στήν κακία. Επειδή λοιπόν, όπως είπαμε, οί τρόποι τής προσοχής και προσευχής είναι τρεις, πρέπει νά πούμε και τά ιδιώματα τού κάθε τρόπου ώστε, όποιος θέλει νά βρει τή ζωή και νά εργαστεί, νά βεβαιωθεί από αυτές τις τρεις ξεχωριστές καταστάσεις και νά διαλέξει τό καλύτερο, και όχι από άγνοια νά κρατήσει τό χειρότερο και νά διωχθεί έτσι από τό καλύτερο.

Περί τής πρώτης προσευχής

Τής πρώτης προσευχής τά ιδιώματα είναι τά έξης. Όταν κανείς στέκεται σέ προσευχή και σηκώνει στόν ουρανό τά χέρια και τά μάτια και τό νού του και σχηματίζει ό νούς του θεία νοήματα και ουράνια κάλλη, ταξιαρχίες Αγγέλων και κατοικητήρια Αγίων και γενικά, όλα όσα άκουσε από τις Γραφές, αυτά στόν καιρό τής προσευχής: τά συναθροίζει στο νού του και παρακινεί τήν ψυχή του σέ θείο πόθο, ατενίζοντας σταθερά στόν ουρανό, και μερικές φορές χύνοντας και δάκρυα από τά μάτια του, μέ αυτό τον τρόπο λίγο-λίγο υπερηφανεύεται ή καρδιά του και επαίρεται, και τού φαίνεται πώς αυτά πού γίνονται είναι από χάρη θεϊκή προς παρηγοριά του, κι εύχεται νά βρίσκεται πάντοτε σέ τέτοια εργασία. Όλα αυτά είναι σημάδια τής πλάνης, γιατί τό καλό δέν είναι καλό, όταν δέ γίνει μέ τρόπο καλό. "Αν λοιπόν ένας τέτοιος άνθρωπος αποσυρθεί σέ άκρα ησυχία, είναι αδύνατο νά μήν τρελαθεί κι άν τύχει νά μήν πάθει κάτι τέτοιο, όμως είναι αδύνατο νά αποκτήσει τις αρετές ή νά φτάσει στήν απάθεια. Μέ τούτο τον τρόπο πλανήθηκαν κι εκείνοι πού βλέπουν φώς αισθητά και νιώθουν κάποιες εύωδιες μέ τήν όσφρηση τους κι ακούνε φωνές κι άλλα πολλά παρόμοια. Και άλλοι από αυτούς δαιμονίστηκαν και γυρίζουν έξαλλοι από τόπο σέ τόπο και από χώρα σέ χώρα¹ άλλοι πάλι δέν κατάλαβαν αυτόν πού μετασχηματίζεται σέ άγγελο φωτός¹ και πλανήθηκαν μέ τό νά τον δεχτούν κι έμειναν στο εξής αδιόρθωτοι ως τό τέλος, χωρίς νά δέχονται καμία συμβουλή από ανθρώπους. "Άλλοι από αυτούς παρακινήθηκαν από τό διάβολο πού τούς απάτησε και σκοτώθηκαν μόνοι τους, άλλοι δηλαδή γκρεμίστηκαν κι άλλοι κρεμάστηκαν. Και ποιος μπορεί νά διηγηθεί όλες τις διάφορες μορφές τής άπατης τού διαβόλου; Πλήν από αυτά πού είπαμε, κάθε φρόνιμος άνθρωπος μπορεί νά καταλάβει ποιο είναι τό κέρδος από τον πρώτο τρόπο τής προσοχής. Κι άν τύχει κανείς νά μήν πάθει αυτά πού είπαμε, επειδή βρίσκεται μαζί μέ άλλους (γιατί αυτά τά παθαίνουν οι αναχωρητές πού είναι μόνοι τους), όμως περνά όλη του τή ζωή άπρόκοπος.

1. Β' Κορ. 11, 14.

Περί της δεύτερης προσευχής

Ἡ δεύτερη προσευχή είναι ἡ ἕξης. Ὄταν ὁ νοῦς συνάγει τόν εαυτό του ἀπό ὅλα τὰ αισθητά και φυλάγεται ἀπό τις ἐξωτερικές αισθήσεις και συνάγει δλους τους λογισμούς, ἀλλά χωρίς νά τό καταλαβαίνει πορεύεται μάταια και πότε ἐξετάζει τους λογισμούς του, πότε προσέχει στά λόγια τῆς ικεσίας πού λέει προς τό Θεό· κι ἄλλοτε επαναφέρει στον εαυτό του τούς λογισμούς πού αιχμαλωτίστηκαν, ἐνώ ἄλλοτε, ἀφού κυριεύθηκε ὁ Ἴδιος ἀπό κάποιο πάθος, αρχίζει πάλι μέ βία νά επιστρέφει στον εαυτό του. Ἐχοντας τούτο τόν πόλεμο, δέν είναι δυνατό νά ειρηνέψει αὐτός ποτέ ἢ νά λάβει τό στέφανο τῆς νίκης. Γιατί ὁ τέτοιος ἄνθρωπος μοιάζει μ' ἐκείνον πού κάνει πόλεμο μέσα στή νύχτα, ὁ ὅποιος ἀκούει τις φωνές τῶν ἐχθρων και δέχεται πληγές ἀπό αὐτούς, μά δέν μπορεί νά δεῖ καθαρά ποιοι είναι και ἀπό πού ἦρθαν και πώς και γιατί τόν πληγώνουν, επειδή τό σκότος πού ἔχει στο νοῦ τού προξενεῖ αὐτή τή ζημία, και δέν είναι δυνατό ποτέ νά γλυτώσει ὅποιος κάνει αὐτόν τόν πόλεμο ἀπό τούς νοητούς ἐχθρούς του πού τόν συντριβουν. Και υπομένει τόν κόπο, ἀλλά χάνει τό μισθό. Ἄλλά και ἐξαπατάται ἀπό τήν κενοδοξία, χωρίς νά τό καταλαβαίνει, και τού φαίνεται πώς είναι τάχα προσεκτικός· και καθώς κυριεύεται και εμπαίζεται ἀπό αὐτή, συχνά καταφρονεῖ ἀπό υπερηφάνεια τούς ἄλλους και τούς κατηγορεῖ ὡς ἀπρόσεκτους και συστήνει τόν εαυτό του ὡς ποιμένα προβάτων, μοιάζοντας μέ τυφλό πού υπόσχεται νά οδηγεῖ ἄλλους τυφλοῦς.

Τούτος είναι ὁ δεύτερος τρόπος τῆς προσευχῆς κι ἀπό αὐτά μπορεί ὁ φιλόπνοος νά μάθει τή ζημία πού προξενεῖ. Ὅμως ἡ δεύτερη προσευχή εἶναι καλύτερη ἀπό τήν πρώτη, ὅπως ἡ νύχτα μέ πανσέληνο ἀπό τή νύχτα χωρίς ἄστρα και φεγγάρι.

Περί τῆς τρίτης προσευχῆς

Ἰδοῦ ἀρχίζομε νά μιλάμε περί τῆς τρίτης προσευχῆς. Αὐτή είναι πράγμα παράδοξο και δυσκολοερμήνευτο· και σ' ἐκείνους πού τήν αγνοοῦν, ὄχι μόνο είναι δυσκολοκατάληπτη, ἀλλά σχεδόν και ἀπίστευτη, επειδή δέν συναντάται στους πολλούς· και καθώς νομίζω, αὐτό τό καλό ἔφυγε ἀπό μάς μαζί μέ τήν υπακοή. Γιατί ἡ υπακοή ἀπαλλάσσει τόν εραστή της ἀπό τις ἐπιδράσεις τού παρόντος πονηροῦ κόσμου και τόν ἐλευθερώνει ἀπό μέριμνες και ἐμπαθεῖς προσκολλησεις και τόν κάνει πρόθυμο και ἄοκνο στον ζητούμενο σκοπό· του, ἂν βέβαια αὐτός ἔχει βρει απλανή οδηγό. Ἀπό ποιά πρόσκαιρα δηλαδή θά νικηθεῖ ὁ νοῦς ἐκείνου πού μέ τήν υπακοή νεκρώθηκε για κάθε ἐμπαθή προσκόλληση στον κόσμο ἢ τό σῶμα του; Ἡ, ἀπό ποιά μέριμνα μπορεί νά δεσμευθεῖ ἐκεῖνος πού ἀνέθεσε κάθε μέριμνα τῆς ψυχῆς και

τοῦ σώματος του στο Θεό και στον πνευματικό του πατέρα και δέ ζει πλέον για τόν εαυτό του, οὔτε επιθυμεί να είναι αρεστός σέ ανθρώπους; Ἀπό αυτά, οἱ νοητές περικυκλώσεις των αποστατών δαιμόνων, οἱ ὅποιες σάν σχοινιά σύρουν τό νοῦ σέ πολλούς και διάφορους λογισμούς, διαλύονται· και τότε ὁ νοῦς μένει ελεύθερος και πολεμά μέ εξουσία και ερευνώντας τούς λογισμούς τῶν δαιμόνων τούς αποδιώχνει μέ ἐπιτηδειότητα και προσφέρει μέ καθαρή καρδιά τις προσευχές του στό Θεό. Αυτή είναι ἡ ἀρχή τῆς μοναχικῆς πολιτείας, κι ὅσοι δέν κάνουν τέτοια ἀρχή μάταια κοπιάζουν.

Ἡ ἀρχή τώρα τῆς τρίτης προσευχῆς δέν είναι νά κοιτάζει κανείς στον ουρανό και νά σηκώνει τά χέρια του και νά συνάγει τούς λογισμούς και νά ζητά βοήθεια ἀπό τόν ουρανό· αυτά, καθώς εἶπαμε, είναι ιδιώματα τού πρώτου τρόπου τῆς πλάνης. Μήτε πάλι, ὅπως στή δεύτερη προσευχή, ὁ νοῦς αρχίζει νά φυλάγεται ἀπό τις ἔξω αισθήσεις του και νά μή βλέπει τούς εσωτερικούς εχθρούς. Γιατί ἕνας τέτοιος βάλλεται ἀπό τούς δαίμονες, μά δέ βάλλει ἐναντίον τους· πληγώνεται, και δέν τό ξέρει· πιάνεται αιχμάλωτος, και δέν μπορεί νά αμυνθεῖ σ' αυτούς πού τόν αιχμαλωτίζουν πάντοτε οἱ αμαρτωλοί (δαίμονες) σχεδιάζουν κακά πίσω ἀπό τήν πλάτη του² ἢ μάλλον μπροστά στά μάτια του και τόν κάνουν κενόδοξο και υπερήφανο.

Ἄλλά ἂν σύ θέλεις νά κάνεις ἀρχή αὐτῆς τῆς φωτογεννήτρας και τερπνῆς εργασίας, βάλε πρόθυμα ἀρχή ὡς ἐξῆς. Ὑστερα ἀπό τήν τέλεια υπακοή πού ὁ λόγος περιέγραψε πρωτύτερα, χρειάζεται νά κάνεις και ὅλα σου τά ἔργα μέ συνείδηση καθαρή, γιατί χωρίς υπακοή οὔτε καθαρή συνείδηση υπάρχει. Και τή συνείδηση σου πρέπει νά τή φυλάγεις πρώτον ἀέναντι στό Θεό· δεύτερον, ἀέναντι στόν πνευματικό σου πατέρα· και τρίτον, ἀέναντι στους ανθρώπους και τά πράγματα τού κόσμου. Ἀέναντι στό Θεό οφείλεις νά φυλάξεις τή συνείδηση σου ἔτσι ὥστε νά μήν κάνεις ἐκεῖνα πού ξέρεις πώς δέν αναπαύουν τό Θεό, μήτε τού ἀρέσουν. Ἀέναντι στόν πνευματικό σου πατέρα, ὥστε νά κάνεις ὅλα ἐκεῖνα πού σου λέει σύμφωνα μέ τό σκοπό του, χωρίς νά προσθέτεις ἢ νά παραλείπεις. Ἀέναντι στους ανθρώπους πρέπει νά φυλάγεις τή συνείδηση ὥστε νά μήν κάνεις στόν ἄλλο ἐκεῖνα πού ἐσύ μισεῖς³, και στά πράγματα τού κόσμου πάλι οφείλεις νά φυλάγεις ἀπό τήν μή ὀρθή χρήση σέ κάθε περίπτωση, και στό φαγητό και στό ποτό και στήν ενδυμασία· και γενικά, ὅλα πρέπει νά τά κάνεις σάν νά ἦσουν μπροστά στό Θεό, χωρίς νά σέ ελέγχει σέ κάτι ἢ συνείδηση σου.

Ἄφου λοιπόν προλειάναμε και προετοιμάσαμε τό δρόμο τῆς ἀληθινῆς προσοχῆς, ἄς πούμε, ἂν θέλετε, μερικά σύντομα και σαφή περί τῶν ιδιωμάτων της. Ἡ ἀληθινή και απλανῆς προσοχή και προσευχή είναι αὐτή· νά φυλάγει ὁ νοῦς τήν καρδιά ὅταν προσεύχεται και νά περιστρέφεται πάντοτε μέσα σ' αὐτή και ἀπό ἐκεῖνο τό βάθος νά ἀναπέμπει τις δεήσεις προς τόν

2. Ψαλμ. 128, 3.

3. Τωβ. 4, 15.

Κύριο. Και άφου εκεί μέσα γευθεί διτ είναι χρηστός ό Κύριος⁴, δέ βγαίνει πλέον από τον τόπο της καρδιάς, γιατί λέει κι αυτός σαν τον Απόστολο: «Είναι ώραία νά είμαστε εδώ»⁵. Και παρατηρώντας συνεχώς τούς εκεί τόπους, χτυπά και διώχνει τα νοήματα πού σπέρνει ό εχθρός. Σ' εκείνους όμως πού έχουν άγνοια, αυτό τό σωτήριο έργο φαίνεται πολύ σκληρό και δύσκολο- και είναι αληθινά εξαντλητικό τό πράγμα και επίπονο, όχι μόνο για τούς αμήτους, αλλά και για εκείνους πού έλαβαν χωρίς πλάνη τήν πείρα του μά δέ δέχτηκαν και δέν έστειλαν τήν ηδονή του στο βάθος τής καρδιάς. Εκείνοι όμως πού απόλαυσαν τήν ηδονή πού έχει και γεύθηκαν τή γλυκύτητα της μέ τό φάρυγγα τής καρδιάς τους, μπορούν νά αναφωνούν μαζί μέ τον Παύλο: «Ποιος θά μάς χωρίσει από τήν αγάπη του Χριστού; κλπ.»⁶.

Γιατί οί άγιοι Πατέρες μας, ακούγοντας τόν Κύριο πού λέει πώς από τήν καρδιά μας βγαίνουν πονηροί λογισμοί, φόνοι, μοιχείες, κλειψιές, ψευδομαρτυρίες, και πώς αυτά είναι πού μολύνουν τόν άνθρωπο⁷, και πού συμβουλεύει νά έχομε καθαρό τό εσωτερικό του ποτηριού για νά γίνει και τό απέξω καθαρό⁸, άφησαν κάθε άλλο τρόπο εργασίας τών αρετών και αγωνίστηκαν γι' αυτή τή φύλαξη τής καρδιάς, ξέροντας πολύ καλά πώς μαζί μέ αυτή θά μπορέσουν χωρίς κόπο νά ασκήσουν και κάθε άλλη πνευματική εργασία, ένw χωρίς αυτή δέν είναι δυνατό νά παραμείνει καμία αρετή. Αυτήν, μερικοί από τούς Πατέρες τήν ονόμασαν καρδιακή ησυχία: άλλοι, προσοχή- άλλοι, φύλαξη τής καρδιάς- άλλοι, νήψη και αντίρρηση- άλλοι, έρευνα τών λογισμών και φύλαξη του νου- όλοι όμως μέ αυτή καλλιέργησαν τή γή τής καρδιάς τους και μέ αυτή αξιώθηκαν νά τραφούν μέ τό θείο μάννα. ΓΓ αυτή λέει ό Εκκλησιαστής: «Εύφραίνου, νέε, στή νεότητα σου και περπατά στους δρόμους τής καρδιάς σου άμωμος και διώξε από τήν καρδιά σου τόν παροργισμό. "Αν τό πνεύμα αυτού πού εξουσιάζει έρθει καταπάνω σου, μήν αφήσεις τόν τόπο σου»⁹. λέγοντας τόπο εννοεί τήν καρδιά, όπως λέει και ό Κύριος: «Από τήν καρδιά βγαίνουν πονηροί διαλογισμοί»¹⁰. Λέει ακόμη: «Μή σκορπίζετε τό νου σας εδώ κι εκεί»¹¹, και: «Τί στενή είναι ή πύλη και δύσκολη ή οδός πού οδηγεί στή ζωή!»¹², και πάλι: «Μακάριοι οί πτωχοί τω πνεύματι»¹³, εκείνοι δηλαδή πού δέν απέκτησαν μέσα τους καμία έννοια τούτου του κόσμου. Λέει και ό Απόστολος Πέτρος: «Νά είστε νηφάλιοι και άγρυπνοι· ό αντίπαλος σας διάβολος περιφέρεται σαν τό λιοντάρι πού ουρλιάζει ζητώντας ποιόν νά καταπιεί κλπ.»¹⁴. Και ό Παύλος αναφέρεται ολοφάνερα στή φύλαξη τής καρδιάς όταν γράφει προς τούς Έφεσίους: «Η πάλη μας δέν είναι εναντίον όντων από αίμα και σάρκα»¹⁵. Και οί θείοι Πατέρες

4. Ψαλμ. 33, 9.

5. Ματθ. 17, 4.

6. Ρωμ. 8, 35.

7. Ματθ. 15, 19-20.

8. Ματθ. 23, 26.

9. Έκκλ. 11, 9· 10, 4.

10. Ματθ. 15, 19.

11. Λουκ. 12, 29.

12. Ματθ. 7, 14.

13. Ματθ. 5, 3.

14. Α' Πέτρ. 5, 8.

15. Έφ. 6, 12.

μας έγραψαν πολλά για τή φυλακή τής καρδιάς, κι οποίος θέλει ας διαβάσει τά συγγράμματα τους νά δει· δσα δηλαδή έγραψε ό ασκητής Μάρκος και 6-σα λείει ό Ιωάννης τής Κλίμακος και ό Ησύχιος και ό Φιλόθεος Σιναΐτης και ό Ησαΐας και ό Βαρσανούφιος και τό βιβλίό «Παράδεισος Πατέρων» (Γεροντικό). Και τί λέω πολλά; Κανείς δέν μπόρεσε, άν δέ φύλαξε τό νού του, νά φτάσει στήν καθαρότητα τής καρδιάς, για νά γίνει άξιος νά δει τό Θεό¹⁶. Γιατί χωρίς τήν προσοχή κανείς δέν μπορεί νά γίνει "πτωχός τώ πνεύματι", μήτε μπορεί νά πενήθει ή νά πεινάσει και νά διψάσει τή δικαιοσύνη, και χωρίς νήψη κανείς δέν μπορεί νά είναι αληθινά ελεήμων ή καθάρως στήν καρδιά ή ειρηνοποιός ή διωγμένος για χάρη τής δικαιοσύνης¹⁷, και για νά πώ γενικά, μέ κανένα τρόπο δέν μπορεί κανείς ν' αποκτήσει όλες τις θεόπνευστες αρετές, παρά μέ τή νήψη. Για τούτο περισσότερο άπ' όλα αυτή πρέπει νά επιμεληθείς, για νά καταλάβεις μέ τή δοκιμή τά λεγόμενα μου, πού είναι άγνωστα σέ όλους τούς ανθρώπους. Και άν θέλεις νά μάθεις και τον τρόπο τής προσευχής, θά σου πώ μέ τή δύναμη τού Θεού και περί τούτου όσο μπορώ.

Πριν άπ' όλα, τρία πράγματα πρέπει νά αποκτήσεις κι έπειτα νά κάνεις άρχή στήν αναζήτηση σου. Αυτά είναι: άμεριμνία άπό κάθε πράγμα, είτε παράλογο, είτε εύλογο, δηλαδή νέκρωση άπ' όλα· συνείδηση καθαρή, δηλαδή νά φυλάγεις τον εαυτό σου άκατηγόρητο άπό τή συνείδηση σου· και άπροσπάθεια, δηλαδή νά μήν κλίνεις σέ κανένα πράγμα τού κόσμου τούτου, ούτε αυτού τού σώματος σου. Έπειτα κάθισε σέ κελί ήσυχο και σέ μία μοναχική γωνιά και πρόσεξε νά κάνεις δ,τι σου λέω· κλείσε τή θύρα και μάζεψε τό νού σου άπό κάθε μάταιο και πρόσκαιρο πράγμα, και τότε ακούμπησε στο στήθος τό πηγούνι σου, στρέφοντας τά αισθητά μάτια μαζί μέ δλο τό νού στο κέντρο τής κοιλιάς, δηλαδή στόν ομφαλό, και κράτησε και τήν αναπνοή άπό τή μύτη για νά μήν αναπνέεις ανεμπόδιστα, και ερεύνησε νοητά στά έγκατα σου νά βρεις τον τόπο τής καρδιάς δπου είναι ατή φύση τους νά συνδιατρίβουν δλες οί ψυχικές δυνάμεις. Στήν άρχή έχεις νά βρεις σκότος κι ανυποχώρητη σκληρότητα· άν όμως επιμείνεις κι εργαστείς αυτό τό έργο νύχτα και μέρα, θά βρεις, ώ τού θαύματος, ατέλειωτη ευφροσύνη. Γιατί όταν ό νους βρει τον τόπο τής καρδιάς, βλέπει παρευθύς εκεί μέσα εκείνα πού δέν ήξερε ποτέ του. Βλέπει δηλαδή τον αέρα πού βρίσκεται μέσα στήν καρδιά και τον εαυτό του φωτεινό και γεμάτο διάκριση. Και στο έξης, άπό δποιο μέρος εμφανιστεί κανένας λογισμός, πριν ακόμη νά σχηματιστεί ή νά είδωλοποιηθεί, τον διώχνει και τον αφανίζει μέ τήν επίκληση τού Ιησού Χριστού. Και άπό έδώ ό νους, μνησικακώντας κατά τών δαιμόνων, σηκώνει καταπάνω τους τή φυσική όργή και κυνηγά και χτυπά τούς νοητούς εχθρούς. Τά υπόλοιπα θά τά μάθεις μέ τή βοήθεια τού Θεού μόνος σου, μέ

16. Ματθ. 5, 8.

17. Ματθ. 5, 3-10.

τή φύλαξη τοῦ νοῦ σου και κρατώντας στήν καρδιά τόν Ἰησοῦ· γιατί λέει κάποιος: «Νά κάθεται στο κελί σου και αυτό θά σέ διδάξει τά πάντα».

Ερώτηση: Και γιατί ἡ πρώτη και ἡ δεύτερη φύλαξη δέν μπορούν νά οδηγήσουν στήν τελείωση τόν μοναχό;

Απόκριση: Γιατί δέν τις μεταχειριζόμαστε μέ τή σειρά πού πρέπει. Ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος αὐτά τά παρομοιάζει μέ μία κλίμακα, λέγοντας: «Ἄλλοι περιορίζουν τά πάθη· ἄλλοι ασχολούνται μέ τήν ψαλμωδία και αφιερώνουν σέ αὐτή τόν περισσότερο χρόνο· ἄλλοι καταγίνονται μέ τή νοερά προσευχή· και ἄλλοι ενατενίζουν στή θεωρία και ζουνε στο βυθό. Στο πρόβλημα αὐτό ας χρησιμοποιηθεῖ τό παράδειγμα τῆς κλίμακας.» Ὅσοι λοιπόν θέλουν νά ανεβούν μία κλίμακα, δέν αρχίζουν ἀπό ἐπάνω πρός τά κάτω, ἀλλά ἀπό κάτω ἐπάνω, και ανεβαίνουν τό πρώτο σκαλί κι ἐπειτα τό ἐπόμενο κι ὅλα τά πιο πάνω· κι ἔτσι μπορεί κανεῖς νά σηκωθεί ἀπό τή γῆ και ν' ανεβεί στον ουρανό. Ἄν λοιπόν θέλομε νά γίνομε τέλειοι ἄνδρες μέ τήν πληρότητα τοῦ Χριστοῦ¹⁸, ἄς ἀρχίσομε σάν βρέφη τήν κλίμακα πού εἴπαμε, ὥστε μέ τις διάφορες μεθελικιώσεις νά φτάσομε διαδοχικά τά μέτρα τοῦ παιδιοῦ, τοῦ ἄνδρα και τοῦ πρεσβυτέρου.

Πρώτη ηλικία τῆς μοναχικῆς ζωῆς εἶναι ὁ περιορισμός τῶν παθῶν, πού εἶναι ἔργο τῶν ἀρχαρίων.

Δεύτερη βαθμίδα και μεθελικίωση, πού ἀπό ἔφηβο τόν κάνει νέο πνευματικά, εἶναι ἡ ἀπασχόληση μέ τήν ψαλμωδία. Γιατί μετά τόν κατευνασμό και τή μείωση τῶν παθῶν, ἡ ψαλμωδία προξενεῖ γλυκύτητα στή γλώσσα και λογίζεται εὐάρεστη στο Θεό, ἀφοῦ δέν εἶναι δυνατό νά ψάλλομε στο Θεό σέ γῆ ξένη¹⁹, δηλαδή σέ ἐμπαθή καρδιά. Τοῦτο εἶναι τό σημάδι αὐτῶν πού προκόβουν.

Τρίτη βαθμίδα και μεθελικίωση αὐτοῦ πού ἀπό νέος γίνεται πνευματικά ἄνδρας, εἶναι ἡ ἐπιμονή στήν προσευχή, πού εἶναι σημάδι αὐτῶν πού ἔχουν προκόψει. Και διαφέρει ἡ προσευχή ἀπό τήν ψαλμωδία ὅσο ὁ ὄριμος ἄνδρας ἀπό τό νέο και ἀπό τόν ἔφηβο, ἀνάλογα μέ τό βαθμό πού ἔχομε.

Ἐκτος ἀπό αὐτές, τέταρτη βαθμίδα και μεθελικίωση πνευματική εἶναι τοῦ πρεσβυτέρου και ἀσπρομάλλη· ἡ ἀταλάντευτη δηλαδή ενατένιση τῆς θεωρίας, ἡ ὁποία εἶναι τῶν τελείων. Ἰδοῦ, συμπληρώθηκε ἡ ὁδός και πήρε τέλος ἡ κλίμακα.

Αὐτά λοιπόν ἔτσι εἶναι κι ἔτσι θεσπίστηκαν ἀπό τό Πνεῦμα, και δέν εἶναι δυνατό νά ἀνδρωθεῖ τό νήπιο και νά γίνει ἀσπρομάλλης γέροντας, παρά μέ τό νά ἀρχίσει ὅπως εἴπαμε ἀπό τήν πρώτη βαθμίδα και περνώντας ὀρθά ἀπό τις τέσσερις ν' ανεβεί στήν τελειότητα.

Ξεκίνημα γιά νά ἐρθεῖ στο φῶς αὐτός πού θέλει νά ἀναγεννηθεῖ πνευ-

ματικά, είναι ή μείωση τών παθών, δηλαδή ή φύλαξη τής καρδιάς· διαφορετικά είναι αδύνατο νά μειωθούν τά πάθη, γιατί από τήν καρδιά προέρχονται, καθώς λέει ό Σωτήρας, οἱ πονηροί διαλογισμοί πού μολύνουν τον άνθρωπο²⁰. Δεύτερη μετά από αυτά είναι ή επίταση τής ψαλμωδίας. Γιατί αφού κατευναστούν και λιγοστέψουν τά πάθη με τήν έναντίωση σ' αυτά τής καρδιάς, ή επιθυμία τής συμφιλιώσεως μέ τό Θεό φλογίζει τό νού. Και από αυτό δυναμώνει ό νούς και χτυπά και διώχνει τούς λογισμούς πού περιτριγυρίζουν τήν επιφάνεια τής καρδιάς. Και έπειτα πάλι ασχολείται τό πιο πολύ μέ τή δεύτερη προσοχή και προσευχή. Και τότε προβάλλει ή αντεπίθεση τών πονηρών πνευμάτων και τά πνεύματα τών παθών αναταράζουν σφοδρά τήν άβυσσο τής καρδιάς. Όμως μέ τήν επίκληση τοῦ Κυρίου Ιησού Χριστού αφανίζονται και λιώνουν σάν τό κερι. Και πάλι αφού διωχτούν από έκει, αναταράζουν μέσω τών αισθήσεων τήν επιφάνεια τοῦ νού. Και για τοῦτο γρήγορα αισθάνεται ό νούς τή γαλήνη σ' αυτόν, πλην νά γλυτώσει τελείως από αυτά και νά μήν τά πολεμά, είναι αδύνατο. Τούτο έχει δοθεί μόνο σ' εκείνον πού έφτασε στή βαθμίδα τοῦ τέλειου άνδρα, πού έχει αναχωρήσει από όλα τά ορατά και παραμένει συνεχώς στήν προσοχή τής καρδιάς.

Άπό αυτά ό προσεκτικός υψώνεται σιγά-σιγά στή σύνεση τού ασπρόμαλλη γέροντα, δηλαδή στήν άνοδο τής θεωρίας, πράγμα πού είναι τών τελείων.

Όποιος λοιπόν τά μεταχειρίζεται αυτά όρθά και στον καιρό του τό καθένα, αυτός μπορεί, μετά τήν αποβολή τών παθών από τήν καρδιά του, και στήν ψαλμωδία νά επιδοθεί και ν' άντιπολεμήσει τούς λογισμούς πού ξεσηκώνονται μέσω τών αισθήσεων και ταραάζουν τήν επιφάνεια τού νού, και στον ουρανό νά υψώνει τά αισθητά μαζί μέ τά νοητά μάτια όταν χρειαστεί, και νά προσεύχεται αληθινά και καθαρά· τούτο όμως νά τό κάνει σπάνια, για τό φόβο τών δαιμόνων πού ενεδρεύουν στον αέρα. Γιατί τούτο μόνο ζητά ό Θεός από μάς, νά είναι καθαρή ή καρδιά μας μέ τή φύλαξη· κι άν ή ρίζα είναι αγία, καθώς λέει ό Απόστολος²¹, φανερό είναι πώς και οί κλάδοι είναι άγιοι κι ό καρπός. Χωρίς όμως τόν τρόπο πού είπαμε, όποιος σηκώνει τά μάτια και τό νού του στον ουρανό και θέλει νά φαντάζεται κάποια νοητά, αυτός σχηματίζει μέσα του είδωλα και όχι τήν αλήθεια· γιατί μέ τό νά είναι ακάθαρτη ή καρδιά του δέν προκόβει ούτε ή πρώτη ούτε ή δεύτερη προσοχή. Όταν δηλαδή θέλομε νά κτίσομε ένα σπίτι, δε βάζομε πρώτα τή σκεπή κι ύστερα τό θεμέλιο, γιατί τούτο είναι αδύνατο· αλλά πρώτα βάζομε τό θεμέλιο κι ύστερα κτίζομε τό σπίτι και τότε βάζομε και τή σκεπή. Έτσι πρέπει νά κάνομε και σ' αυτά πού λέμε. Πρώτα νά βάλομε πνευματικό θεμέλιο, δηλαδή νά φυλάξομε τήν καρδιά και νά λιγοστέψομε σέ αυτή τά πάθη· κι ύστερα νά κτίσομε τούς τοίχους τού πνευματικού σπι-

20. Ματθ. 15, 19.

21. Ρωμ. 11, 16.

τιοῦ, δηλαδή νά αποκρούαμε μέ τή δεύτερη προσοχή τή θύελλα τών πονηρών πνευμάτων πού ξεσηκώνουν οἱ ἐξωτερικές αισθήσεις και νά ξεφεύγομε τό γρηγορότερο ἀπό αὐτόν τόν πόλεμο. Και τότε νά στήσομε και τή σκεπή μέ τήν τέλεια στροφή πρὸς τό Θεό και τήν αναχώρηση, οπότε ὀλοκληρώνομε τό πνευματικό μας σπίτι μέ τή δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας. Σέ Αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα στους αἰῶνες τών αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ

Στήν αρχική έκδοση τής Φιλοκαλίας (1782), είχαν συμπεριληφθεί κείμενα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτη στο πρωτότυπο, ἓνα μέρος ἀπό τά ὅποια επαναλήφθηκε, σέ παράφραση, στο τέλος τής Φιλοκαλίας. Κρίνομε σκόπιμο, σπὴν παρούσα έκδοση τής Φιλοκαλίας σέ μετάφραση, νά μὴν επαναληφθοῦν ἐδῶ τὰ κείμενα του ἁγίου Γρηγορίου, ἀφοῦ βρίσκονται ἤδη μεταφρασμένα στον Δ' τόμο. Γιά λόγους πληρότητας μόνο παραθέτομε πίνακα αντιστοιχίας τής αρχικῆς παραφράσεώς τους (ἀπό τον ἅγιο Νικόδημο;) μέ τή νέα μετάφραση τους πού περιέχεται στον Δ' τόμο αὐτῆς τῆς εκδόσεως:

«Περί τοῦ πῶς πρέπει νά λέγη ὁ καθένας τὴν προσευχή» μέχρι και τό «Πῶς πρέπει τινάς νά διώχνη τούς λογισμούς»: βλ. σελ. 230-232.

«Περί ησυχίας»: πρόκειται γιά τὰ κεφάλαια 99, 101 (ελλιπές), 103, 104, 108, 106. Βλ. σελ. 194-197.

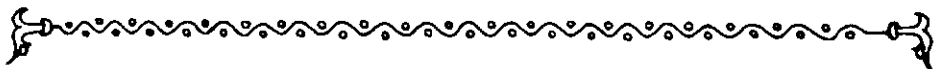
«Πῶς πρέπει τινάς νά ψάλλη» μέχρι τό τέλος τοῦ «Περί πλάνης ὁμοῦ και περὶ ἄλλων υποθέσεων»: βλ. σελ. 232-239.

Μετά τὰ παραπάνω, προστίθεται τό κεφάλαιο 132 (σελ. 209) και ακολουθοῦν τὰ κεφάλαια 92, 95 και 134 ἀπό τό Λόγο περὶ προσευχῆς τοῦ ἁγίου Νείλου (βλ. Φιλοκαλία, τόμος Α', σελ. 228, 229 και 232):

«Ὅθεν συ, ἀδελφέ, ἄς εἶσαι πάντοτε ἕτοιμος γιά τόν πόλεμο τῶν δαιμόνων κι αν δεῖς ἔξαφνα καμία φαντασία, μὴν ταραχεῖς· εἴτε δεῖς μαχαίρι γυμνωμένο γιά νά σέ σφάξει, εἴτε πυρσό αναμμένο γιά νά σέ κάψει, εἴτε πρόσωπο ἁγρίου και ἀσχημου μαύρου ἢ δράκοντα, εἴτε κάτι τέτοιο, μὴ φοβηθεῖς και μικροψυχῆσεις· ἀλλά στάσου μέ ἀνδρεία ομολογώντας τὴν καλή ομολογία, ἡγουν τό "Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ", και εὐκόλα θά δεῖς τὴν ἴττα και τὴ φυγὴ και τόν αφανισμό τῶν ἐχθρων σου.

Νά ξέρεις και τούτο τό δόλο πού κάνουν συχνά οἱ δαίμονες· μοιράζονται σέ δύο ομάδες, κι ἄλλοι ἐρχονται καταπάνω σου νά σέ πειράξουν τάχα· κι αν κάνεις πῶς ζητάς βοήθεια, ἄλλοι πάλι φαίνονται σάν ἄγγελοι και διώχνουν τάχα τούς πῶτους, οἱ ὅποιοι καμώνονται πῶς φοβήθηκαν και φεύγουν. Κι δλα αὐτά γιά νά σέ πλανήσουν νά προσκυνήσεις ὡς ἁγίους ἀγγέλους ἐκείνους πού ἐδίωξαν τάχα τούς δαίμονες.

Μερικῆς φορές πάλι σοῦ υποβάλλουν λογισμούς καλοῦς και σέ παρακινοῦν νά προσευχηθεῖς ἐναντίον τους γιατί φαίνονται πῶς σέ πειράζουν, ἢ νά τους αντισταθεῖς. Και δταν τό κάνεις, καμώνονται πῶς νικήθηκαν ἀπό σένα και φεύγουν, γιά νά ὑψηλοφρονήσεις και νά νομίσεις πῶς πρόκοψες κι ἀρχισες νά νικάς τούς λογισμούς και νά διώχνεις τούς δαίμονες.»

Απόσπασμα από τό βίο τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ Καψοκαλύβη

* *

Συνοπτικά σχόλια

"Ο,τι ἐγράψαμε σέ προηγούμενο σχόλιο γιά τις ἀγίες προθέσεις των ανθολόγων των φιλοκαλικῶν κειμένων, ισχύει και στήν περίπτωση τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Καψοκαλύβη: θέλησαν νά παρουσιάσουν τήν ἀξία τῆς νοεράς προσευχῆς. Καί ἐπέλεξαν τό μέρος ἐκεῖνο ἀπό τον ασκητικώτατο βίο του, πού ἡ Θεοτόκος τοῦ δωροφόρησε τό χάρισμα τῆς ἀδιάλειπτου και αυτοκινήτου, διά Πνεύματος Ἁγίου, καρδιακῆς προσευχῆς. Υπάρχει δυναμικότερη ἀπόδειξη, γιά τή μεγάλη σημασία τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό τήν δωρεά τῆς Θεοτόκου στον πιστόν δούλο της Μάξιμο;

Ἐκτος αὐτοῦ τοῦ υπερφυσικοῦ γεγονότος, εἶναι πολύ διαφωτιστικός ὁ διάλογος μέ τον διδάσκαλο τῆς νοεράς προσευχῆς ἅγιο Γρηγόριο τον Σιναῖτη, πού κατὰ τή διέλευση του ἀπό τό ἅγιον Ὄρος, γιά πρώτη φορά, δέν ἐγνώρισε παρά 3-4 μοναχοῦς θεωρητικούς νά ἐπιδίδονται στήν νοερά προσευχή, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολόγησε στους μαθητές του. Και ὅσα ἐκ προσωπικῆς πείρας ἀναφέρει ὁ ἅγιος Μάξιμος εἶναι σύμφωνα μέ ὅσα ἄλλοι Πατέρες διδάσκουν. Ἐπομένως και τό μικρό αὐτό κείμενο ἐνσωματώθηκε στα ἄλλα φιλοκαλικά κείμενα σάν διαμάντι πρώτου μεγέθους, ἀν και εἶναι προγενέστερο τῶν ἡσυχαστικῶν ἐριδῶν, πού ἀφήσαν τόσον πνευματικό πλούτο και ἐκτεταμένη θεολογική γραμματεία γιά τή νοερά προσευχή.

* *

Ἄνταμώνοντας ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Σιναῖτης τον ἅγιο Μάξιμο και συνομιλώνοντας μέ αὐτόν, ἀνάμεσα στα ἄλλα τοῦ λέει και τοῦτο: «Σέ παρακαλώ, τιμιότατε πάτερ, νά μου πεις, κρατάς τή νοερά προσευχή;» Κι ἐκεῖνος χαμογέλασε λίγο και τοῦ λέει: «Δέ θά σοῦ κρύψω, τίμιε πάτερ, τό θαῦμα τῆς Θεοτόκου πού ἐγινε σ' ἔμενα. Ἐγώ ἀπό τή νεότητα μου εἶχα πολλή πίστη στήν Κυρία μου Θεοτόκο και τήν παρακαλοῦσα μέ δάκρυα νά μου δώσει αὐτή τή χάρη τῆς νοεράς προσευχῆς. Μία μέρα πήγα στο ναό της, καθώς εἶχα συνήθεια, και τήν παρακαλοῦσα πάλι μέ ἀμετρη θερμότητα καρδιάς· κι ἐκεῖ πού ἀσπάζομουν μέ πόθο τήν ἀγία της εικόνα, εὐθύς αισθάνθηκα στο στήθος μου και στήν καρδιά μου μία θερμότητα και φλόγα, ἡ ὁποία ἦρθε ἀπό τήν ἀγία εικόνα και δέν μέ ἐκαίγε, ἀλλά μέ δρό-

σιζε και μέ γλύκαινε κι έφερνε στην ψυχή μου μεγάλη κατάνυξη. Από τότε πλέον, πάτερ, άρχισε ή καρδιά μου νά λείι από μέσα τήν προσευχή και ό νους μου νά γλυκαινεται στην ενθύμηση του Ιησού μου και τής Θεοτόκου μου και νά έχει πάντοτε τήν ενθύμηση τους. Και πλέον από εκείνο τον καιρό δέν έλειψε ή προσευχή από τήν καρδιά μου· συγχώρεσε με.» Και ό θείος Γρηγόριος του λέει: «Πές μου, άγιε, καμία φορά όταν έλεγες τήν ευχή του "Κύριε Ιησού Χριστέ", σου συνέβη αλλοίωση θεϊκή ή έκσταση ή κανέννας άλλος καρπός του Αγίου Πνεύματος;» Και ό θείος Μάξιμος του είπε: «Ω πάτερ, για τούτο πήγαινα σε έρημο τόπο και ποθούσα τήν ησυχία πάντοτε, για νά απολαύσω περισσότερο τον καρπό τής προσευχής, ό όποιος είναι μία αγάπη υπερβολική στο Θεό και μία αρπαγή του νου στον Κύριο». Και ό άγιος Γρηγόριος του λέει: «Σέ παρακαλώ, πάτερ, νά μου πεις, τά έχεις αυτά πού είπες;» Και ό θείος Μάξιμος χαμογέλασε πάλι και του λέει: «Δός μου νά φάω και μήν εξετάζεις τήν πλάνη μου». Τότε του λέει ό θείος Γρηγόριος: «Μακάρι νά είχα κι έγώ τήν πλάνη σου, άγιε· όμως σε παρακαλώ νά μου πεις, εκείνη τήν ώρα πού θά άρπαχθεί ό νους σου στο Θεό, τί βλέπει μέ τούς νοερούς οφθαλμούς; Μπορεί τότε ό νους ν' ανεβάσει μαζί μέ τήν καρδιά τήν προσευχή;» Και ό άγιος Μάξιμος του αποκρίθηκε: «Όχι, δέν μπορεί* γιατί όταν έρθει ή χάρη του Αγίου Πνεύματος στον άνθρωπο διά μέσου τής προσευχής, τότε παύει πλέον ή προσευχή, επειδή ό νους κυριεύεται όλος από τή χάρη του Αγίου Πνεύματος και δέν μπορεί πλέον νά ενεργήσει τις δυνάμεις του, αλλά μένει αργός και υποτάσσεται μόνο στο Άγιο Πνεύμα και Αυτό τον πηγαίνει όπου θέλει, ή σε άυλο αέρα θείου φωτός ή σε άλλη ανεκδιήγητη θεωρία ή και συχνά σε συνομιλία θεϊκή. Και γενικά, καθώς θέλει ό Παράκλητος, τό Άγιο Πνεύμα, έτσι παρηγορεί τούς δούλους Του* καθώς ταιριάζει στον καθένα, έτσι του δίνει τή χάρη Του. Και τούτο πού λέω μπορεί νά τό δεϊ κανείς φανερά στους Προφήτες και Αποστόλους, οί όποιοι αξιώθηκαν νά δούν τόσες θεωρίες και οί άνθρωποι τούς περιπαιζαν και τούς είχαν για πλανεμένους και μεθυσμένους¹. Και ό προφήτης Ησαΐας είδε τον Κύριο πάνω σε θρόνο υψηλό και ένδοξο και γύρω Του τά Σεραφείμ², και ό πρωτομάρτυρας Στέφανος είδε τούς ουρανούς ανοιγμένους και τόν Ιησού στα δεξιά του Πατέρα³ κλπ. Μέ τόν ίδιο τρόπο και τώρα οί δούλοι του Χριστού αξιώνονται νά βλέπουν διάφορες θεωρίες, τις όποιες μερικοί δέν τις πιστεύουν, μήτε τις δέχονται μέ κανένα τρόπο για αληθινές, αλλά τις έχουν για πλάνη κι εκείνους πού τις βλέπουν τούς έχουν για πλανεμένους. Και σε τούτο θαυμάζω πολύ και απορώ, πώς πωρώθηκαν οί άνθρωποι εκείνοι και, σάν τυφλοί στην ψυχή, δέν πιστεύουν εκείνο πού ό άψευδής Θεός μέ τό στόμα του προφήτη Ίωήλ υποσχέθηκε νά δώσει στους πιστούς, λέγοντας ότι "θά χύσω από τή χάρη του Πνεύματος μου σε κάθε πιστό, και στους δού-

1. Πράξ. 2, 13.

2. Ηο. 6, 2.

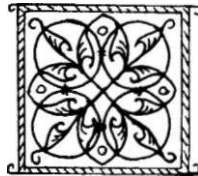
3. Πράξ. 7, 56.

λους μου και στις δοϋλες μου"⁴. Τή χάρη αυτή **Θ** Κύριος μας τήν έδωσε και τή δίνει και τώρα και θά τή δίνει ώς τή συντέλεια, κατά τήν υπόσχεση Του, σέ όλους τούς πιστούς δούλους Του. Όταν λοιπόν ή χάρη αυτή του Αγίου Πνεύματος έρθει σέ κανένα, δέν του δείχνει τά συνηθισμένα, μήτε τά αισθητά του κόσμου τούτου, αλλά εκείνα πού δέν είδε ποτέ του μήτε τά φαντάστηκε· και τότε ό νους του ανθρώπου εκείνου διδάσκεται από τό Άγιο Πνεύμα μυστήρια υψηλά και απόκρυφα, τά όποια, κατά τον θείο Παύλο, δέν μπορεί νά τά δεῖ μάτι άνθρωπου, μήτε νους άνθρωπου μπορεί νά τά συλλογιστεί από μόνος του ποτέ⁵. Και για νά καταλάβεις πώς τά βλέπει ό νους μας, στοχάσου αυτό πού θά σοῦ πώ. Τό κερύ όταν είναι μακριά από τή φωτιά, είναι στερεό και πιάνεται, όταν όμως τό βάλεις στή φωτιά λιώνει κι εκεί μέσα στή φλόγα καίγεται και ανάβει και γίνεται όλο φώς κι έτσι τελιώνει όλο μέσα στή φωτιά, και δέν είναι δυνατό νά μή λιώσει μέσα στή φωτιά και νά μή γίνει σάν νερό. Έτσι κι ό νους του ανθρώπου, όταν είναι μόνος χωρίς νά ενωθεί μέ τό Θεό, εννοεί όσα αντιστοιχούν στή δύναμη του, όταν όμως πλησιάσει στο πύρ τής Θεότητας και στό Άγιο Πνεύμα, τότε πλέον κυριεύεται ολωσδιόλου από εκείνο τό θεϊκό φώς και γίνεται όλος φώς κι εκεί μέσα στή φλόγα του Παναγίου Πνεύματος ανάβει και λιώνει από τά θεία νοήματα· και δέν είναι δυνατό εκεί μέσα στό πύρ τής Θεότητας νά εννοεί τά δικά του κι εκείνα πού θέλει». Τότε του λέει ό θείος Γρηγόριος: «Είναι και άλλα, Καψοκαλύβη μου, πού νά μοιάζουν μέ αυτά αλλά νά είναι τής πλάνης;» Και ό μέγας Μάξιμος του αποκρίθηκε: «Άλλα είναι τά σημάδια τής πλάνης κι άλλα τής χάρης. Τό πονηρό πνεύμα τής πλάνης, όταν πλησιάσει στον άνθρωπο, του συγχίζει τό νού και τον αγριεύει, κάνει τήν καρδιά σκληρή και τή σκοτίζει, προξενεί δειλία και φόβο και υπερηφάνεια, του αγριεύει τά μάτια, ταράζει τό μυαλό, προκαλεί ανατριχίλα σέ όλο τό σώμα, του δείχνει κατά φαντασίαν στά μάτια φώς όχι λαμπρό και καθαρό, αλλά κόκκινο, του κάνει τό νοῦ έξω φρενών και δαιμονιώδη, τον παρακινεί νά λέει μέ τό στόμα του λόγια άπρεπα και βλάσφημα· κι εκείνος πού βλέπει τό πνεύμα αυτό τής πλάνης, οργίζεται συχνά κι είναι γεμάτος από θυμό και διόλου δέ γνωρίζει τήν ταπεινώση, μήτε τό αληθινό πένθος και τά δάκρυα, αλλά πάντοτε καυχείται για τά καλά του και κενοδοξεί και χωρίς συστολή και φόβο Θεού βρίσκεται παντοτινά μέσα στά πάθη. Και τελικά βγαίνει ολότελα από τά λογικά του και φτάνει σέ τέλεια απώλεια. Από αυτή τήν πλάνη είθε νά μάς γλυτώσει ό Κύριος μέ τις ευχές σου. Άλλά τά σημεία τής χάρης είναι αυτά· όταν πάει στον άνθρωπο ή χάρη του Παναγίου Πνεύματος, του συνάγει τό νού και τον κάνει νά είναι προσεκτικός και ταπεινός· του φέρνει τήν ενθύμηση του θανάτου και τών αμαρτημάτων του και τής μέλλουσας κρίσεως και τής αιώνιας κολάσεως και του κάνει τήν ψυχή εϋ-

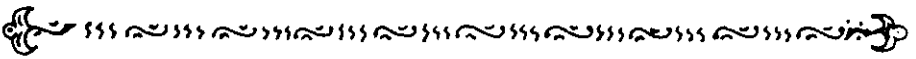
4. 1ωήλ 3, 2.

5. Α' Κορ. 2, 9.

κολοκατάνυκτη, νά κλαίει και νά πενθεί- κάνει και τά μάτια του ήμερα και γεμάτα δάκρυα- και δσο πλησιάζει στον άνθρωπο, τόσο τοῦ ημερεύει τήν ψυχή και τήν παρηγορεί διά μέσου των αγίων παθών τοῦ Κυρίου μας Ιησοῦ Χριστοῦ και τής άπειρης φιλανθρωπίας Του. Και προξενεί στο νού υψηλές και αληθινές θεωρίες- για τήν ακατανόητη δύναμη τοῦ Θεοῦ, πώς μ' ένα λόγο έφερε τά πάντα από τό μή δν στο είναι- για τήν άπειρη Του δύναμη πού συγκρατεί και κυβερνά τά πάντα κι έχει τήν πρόνοια όλων για τό ακατανόητο τής Αγίας Τριάδος και για τό ανεξιχνίαστο πέλαγος τής θείας ουσίας κλπ. Και δταν άρπαχθεῖ ό νους τοῦ ἀνθρώπου από εκείνο τό θείο φώς και φωτιστεί μέ τό φωτισμό τής θείας γνώσεως, γίνεται ή καρδιά του γαλήνια και πραότατη και άναβρούζει τούς καρπούς τοῦ Αγίου Πνεύματος- τή χαρά, τήν ειρήνη, τή μακροθυμία, τήν καλωσύνη, τή συμπάθεια, τήν αγάπη, τήν ταπείνωση κλπ.⁶, και απολαμβάνει ή ψυχή του μία αγαλλίαση απερίγραπτη.» Ακούγοντας αυτά ό άγιος Γρηγόριος ό Σιναΐτης, έμεινε εκστατικός και θαύμαζε για εκείνα πού τοῦ έλεγε ό θεός Μάξιμος, και πλέον δέν τον ονόμαζε άνθρωπο αλλά επίγειο άγγελο.

6. Γαλ. 5, 22.

Όλοι οί Χριστιανοί πρέπει νά προσεύχονται ακατάπαυστα

Συνοπτικά σχόλια

Και αυτό τό κείμενο, γραμμένο προφανώς από πέννα όσιωτάτου μονάχου*, γευομένου τους γλυκύτατους καρπούς της νοεράς και καρδιακής προσευχής —ώστε νά τήν παρομοιάζει μέ τις «χρυσές φιάλες» της Άποκαλύψεως, άλλα και μέ φώς πού φωτίζει τήν ψυχή και ανάβει τήν καρδιά από τις φλόγες τής θείας αγάπης— εντάσσεται στήν Φιλοκαλία, γιά νά εξάρει τήν άξια τής νοεράς προσευχής, άλλα και τήν υποχρέωση, χάριν τής σωτηρίας τους, νά τήν χρησιμοποιούν και οί λαϊκοί στον κόσμο.

Και γιά νά ενισχύσει τούς αμφιβάλλοντες, γιά τήν ωφελιμότητα τής αδιάλειπτου προσευχής και από τούς μή μοναχούς, προβάλλει δύο ακαταμάχητα τεκμήρια. Πρώτο, τήν έξ ουρανού μαρτυρία, δια τού Αγγέλου στον απλούν γέροντα μοναχόν Ίώβ, πού άντέλεγε στον θεión Παλαμά και δεύτερο, αυτόν τον άγιο πατέρα του Κωνσταντίνου, άναδειχθέντα θαυματουργό διά τής αδιάλειπτου νοεράς προσευχής, πού, από τήν κατοχή τής γλυκύτητας της, δέν μπορούσε νά παρακολουθήσει τις συζητήσεις στά άνακτοβούλια, ατά όποια παρίστατο και αυτός.

Τό πεντασέλιδον αυτό κείμενο, πού αποτελεί σχολιασμόν ενός μέρους τής βιογραφίας τού άγίου Γρηγορίου τού Παλαμά, από τον άγιο πατριάρχη Φιλόθεο, αντιπροσωπεύει τήν εξαπλωμένη στο Βυζάντιο τού Μου αιώνας πνευματικήν ατμόσφαιρα, πού δεσπόζεται από μία φιλομόναχη έξαρση, μέ κέντρο τή νοερά προσυχή άπ' δλες τις κοινωνικές τάξεις.

* *

Ας μή νομίσει κανείς, αδελφοί μου Χριστιανοί, πώς μόνο οί ιερωμένοι και οϊ μοναχοί έχουν χρέος νά προσεύχονται ακατάπαυστα και παντοτινά και όχι οί κοσμικοί. Όχι, δχι. Όλοι γενικά οί Χριστιανοί έχομε χρέος πάντοτε νά βρισκόμαστε σέ προσευχή. Ό αγιότατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος γράφει σχετικά τά έξης στο Βίο τού άγίου Γρηγορίου αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (τού Παλαμά).

Ό θείος Γρηγόριος είχε ένα φίλο αγαπημένο ονομαζόμενο Ίώβ, άνθρωπο απλούστατο και πολύ ενάρετο, μέ τον όποιο συνομιλώντας μία φορά

*1σως τού ίδιου του άγίου Νικόδημου, άντί επιλόγου τής Φιλοκαλίας.

τοῦ εἶπε και περί προσευχῆς και πῶς κάθε Χριστιανός γενικά πρέπει νά αγωνίζεται πάντοτε στήν προσευχή και νά προσεύχεται ακατάπαυστα, καθώς παραγγέλλει ὁ Απόστολος Παύλος σέ ὅλους τοὺς Χριστιανούς: «Αδιαλείπτως προσεύχεσθε»¹, και καθώς λέει και ὁ προφήτης Δαβίδ, μέ ὄλο πού ἦταν βασιλιάς κι εἶχε ὅλες τις φροντίδες τοῦ βασιλείου του: «Βλέπω πάντοτε τον Κύριο μπροστά μου»² (μέσω τῆς προσευχῆς)· και καθώς διδάσκει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ὅλους τοὺς Χριστιανούς λέγοντας ὅτι πρέπει νά μνημονεύομε μέ τήν προσευχή τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ περισσότερο ἀπό ὅσο ἀναπνέομε. Και λέγοντας αυτά ὁ Ἅγιος στον φίλο του Ἰώβ κι ἄλλα περισσότερα, τοῦ ἔλεγε ἀκόμη πῶς πρέπει κι ἐμεῖς νά κάνομε υπακοή στις παραγγελίες τῶν Ἁγίων, και ὄχι μόνο νά προσευχόμαστε ἐμεῖς παντοτινά, ἀλλά νά διδάσκομε κι ὅλους τοὺς ἄλλους, μοναχοὺς και λαϊκοὺς, σοφοὺς και ἀμόρφωτους, ἄνδρες και γυναῖκες και παιδιά, και νά τοὺς παρακινούμε νά προσεύχονται ακατάπαυστα. Ακούγοντας αυτά ὁ γέροντας ἐκεῖνος Ἰώβ, τά θεώρησε καινοτομία κι ἄρχισε νά ἀντιλέγει τοῦ Ἁγίου πῶς ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή εἶναι μονάχα γιά τοὺς ἀσκητές και τοὺς μοναχοὺς πού εἶναι ἔξω ἀπό τον κόσμο και ἀπό τοὺς περισπασμούς, κι ὄχι γιά τοὺς κοσμικοὺς πού ἔχουν τόσες μέριμνες και δουλειές. Και ὁ Ἅγιος πάλι τοῦ ἔλεγε κι ἄλλες μαρτυρίες και ἀναντίρρητες ἀποδείξεις, ὅμως ὁ γέρον Ἰώβ δέν ἐπέθετο, και ὁ θεῖος Γρηγόριος ἀποφεύγοντας τήν πολυλογία και τή φιλονεικία σῶπασε και πήγε ὁ καθένας στο κελί του. Κι ὕστερα πού ὁ Ἰώβ προσευχόταν καταμόνας στο κελί του, φαίνεται μπροστά του Ἄγγελος Κυρίου σταλμένος ἀπό τό Θεό πού θέλει ὅλων τῶν ἀνθρώπων τή σωτηρία³, κι ἀφού τον ἔλεξε αὐστηρά πού φιλονεικούσε μέ τον ἅγιο Γρηγόριο κι ἀντιστεκόταν σέ πράγματα φανερά, ἀπό τά ὅποια προξενεῖται ἡ σωτηρία τῶν Χριστιανῶν, τοῦ παρήγγειλε ἐκ μέρους τοῦ Ἁγίου Θεοῦ νά προσέχει καλά στο ἐξῆς και νά φυλαχθεῖ πλέον νά μήν πεί τίποτε ἐνάντιο σέ αὐτό τό ψυχωφελέστατο ἔργο, γιατί ἀντιστέκεται στο θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἀλλά μήτε μέ τό νού του πλέον νά τολμήσει νά δεχθεῖ ἐνάντιο λογισμό και νά φρονεῖ διαφορετικά ἀπό ὅ,τι τοῦ εἶπε ὁ θεῖος Γρηγόριος. Τότε ὁ ἀπλούστατος ἐκεῖνος γέρον Ἰώβ πήγε ἀμέσως στον Ἅγιο κι ἔπεσε στά πόδια του, ζητώντας συγχώρηση γιά τήν ἀντίσταση και φιλονεικία και τοῦ φανέρωσε και ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Ἄγγελος τοῦ Κυρίου.

Βλέπετε, ἀδελφοί μου, πῶς ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ἀπό τό μικρό ὡς τό μεγάλο, οφείλουν νά προσεύχονται παντοτινά μέ τή νοερά προσευχή, τό «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με»; Και πάντοτε νά τό συνηθίσει νά τό λέει ὁ νους τους κι ἡ καρδιά τους; Και στοχαστείτε, πόσο εὐαρεστεῖται ὁ Θεός μέ αὐτό και πόση ωφέλεια προέρχεται ἀπό αὐτό, ὥστε ἀπό τήν ἄκρα Του

1. Α' Θεσ. 5, 17.

2. Ψαλμ. 15, 8.

3. Α' Τιμ. 2, 4.

φιλανθρωπία έστειλε και ουράνιο Άγγελο για νά μας τό αποκαλύψει, έτσι πού νά μην έχομε πλέον καμία αμφιβολία γι' αυτό.

Μά τί λένε οί κοσμικοί; «Έμεΐς είμαστε μέσα σε τόσες υποθέσεις και φροντίδες τού κόσμου· πώς είναι δυνατό νά προσευχόμαστε ακατάπαυστα;»

Κι έγώ τούς αποκρίνομαι, ότι ό Θεός δέν παρήγγειλε σ' εμάς κάτι τό αδύνατο, παρά μάς παρήγγειλε όλα εκείνα πού μπορούμε νά κάνομε. Επομένως και αυτό είναι δυνατό νά τό κατορθώσει καθένας πού ζητά επιμόνως τή σωτηρία τής ψυχής του. Γιατί άν ήταν αδύνατο, θά ήταν για όλους γενικά τούς κοσμικούς και δέ θά είχαν βρεθεί τόσοι και τόσοι μέσα στον κόσμο νά τό κατορθώσουν από τούς οποίους ας είναι ώς παράδειγμα ό πατέρας τού αγίου Γρηγορίου Παλαμά, ό θαυμάσιος εκείνος Κωνσταντίνος, για τον όποιο κάνει λόγο ό πατριάρχης Φιλόθεος στο Βίο τού αγίου Γρηγορίου, τού γιου του.

Αυτός λοιπόν, μέ όλο πού ήταν μέσα στά ανάκτορα και ονομαζόταν πατέρας και διδάσκαλος τού βασιλιά Ανδρόνικου και καταγινόταν καθημερινά μέ τις βασιλικές υποθέσεις, χώρια πού είχε και τις υποθέσεις τού σπιτιού του, γιατί ήταν πολύ πλούσιος κι είχε πολλά κτήματα και υπηρέτες και παιδιά και γυναίκα, μ' όλα ταύτα τόσο ήταν αχώριστος από τό Θεό και τόσο ήταν δοσμένος ατή νοερά και ακατάπαυστη προσευχή, πού τις περισσότερες φορές λησμονούσε εκείνα πού συζητούσαν μαζί του ό βασιλιάς και οί άρχοντες τού παλατιού για υποθέσεις βασιλικές κι ερωτούσε πάλι γι' αυτές μία και δύο φορές. Γι' αυτό πολλές φορές οί άλλοι άρχοντες, μήν ξέροντας τήν αιτία, συγχίζονταν και τόν όνειδιζαν πού λησμονεί έτσι γρήγορα και ενοχλεί μέ τις δεύτερες ερωτήσεις του τό βασιλιά· αλλά ό βασιλιάς, πού ήξερε τήν αιτία, τόν υπερασπιζόταν λέγοντας: «Ό Κωνσταντίνος έχει δικές του έγνοιες ό μακάριος κι εκείνες δέν τόν αφήνουν νά προσέχει στά λόγια τά δικά μας πού είναι για υποθέσεις προσωρινές και μάταιες· ό νούς τού ευλογημένου είναι προσηλωμένος στά αληθινά και ουράνια και για τούτο λησμονεί τά επίγεια, επειδή όλη του ή προσοχή είναι στην προσευχή και στο Θεό». Γι' αυτό και ό Κωνσταντίνος ήταν σεβάσμιος και αξιαγάπητος και στο βασιλιά και σε όλους τούς μεγιστάνες και άρχοντες τής βασιλείας, καθώς ήταν αγαπημένος και από τό Θεό και αξιώθηκε ό άοίδιμος νά κάνει και θαύματα.

Μία φορά δηλαδή, μπήκε σ' ένα πλοιάριο μέ όλη του τήν οικογένεια για νά πάει επάνω από τόν Γαλατά σ' ένα αναχωρητή, πού ησύχαζε εκεί, και νά πάρει τήν ευχή και τήν ευλογία του. Καθώς πήγαιναν, ρώτησε τούς υπηρέτες του άν πήραν κανένα προσφάγι νά πάνε στον άββά εκείνο για νά τούς φιλέψει. Εκείνοι τού είπαν πώς λησμόνησαν από τή βία και δέν πήραν τίποτε. Λυπήθηκε λίγο ό ευλογημένος, πλήν δέν είπε τίποτε, μόνο πηγαινοντας εμπρός στο καΐκι, έβαλε τό χέρι του μέσα στή θάλασσα και μέ σιω-

πηλή και νοερά προσευχή παρακαλούσε τό Θεό, τόν Κύριο τής θάλασσας, νά τού δώσει κανένα κυνήγι· κι υστέρα από λίγη ώρα —τί θαυμαστά είναι τά έργα, Χριστέ Βασιλεῦ, μέ τά όποια δοξάζεις παράδοξα τους δούλους Σου!— βγάξει τό χέρι του από τή θάλασσα κρατώντας ένα πολύ μεγάλο λαυράκι, τό όποιο έριξε μέσα στο πλοιάριο μπροστά στους υπηρέτες του και είπε: «Νά πού ό Θεός νοιάστηκε και γιά τόν άββά τόν δούλο Του και τού έστειλε προσφάγι».

Βλέπετε, αδελφοί μου, πώς δοξάζει ό Ιησούς Χριστός τούς δούλους Του εκείνους πού είναι πάντοτε μαζί Του και επικαλούνται συνεχώς τό πανάγιο και γλυκύτατο όνομα Του;

Ακόμη και ό δίκαιος εκείνος και άγιος Ευδόκιμος, δέν ήταν κι αυτός μέσα στην Κωνσταντινούπολη και μέσα στά ανάκτορα και τις βασιλικές υποθέσεις; Δέ συναναστρεφόταν μέ τό βασιλιά και τούς άρχοντες τού παλατιού, μέ τόσες φροντίδες και περισπασμούς; Μ' όλα ταύτα είχε πάντοτε αχώριστη τή νοερά προσευχή, καθώς διηγείται στο Βίο του ό Συμεών ό Μεταφραστής, γι' αυτό κι ευρισκόμενος μέσα στον κόσμο και στα κοσμικά ό τρισμακάριος, έζησε αληθινά μία ζωή αγγελική και ύπερκόσμια και αξιώθηκε από τόν μισθαποδότη Θεό νά λάβει και τέλος μακαριστό και θείο. Και άλλοι πολλοί και αναρίθμητοι πού ήταν μέσα στον κόσμο, ήταν ολωσδιόλου δοσμένοι στη νοερά και σωτήρια αυτή προσευχή, καθώς αναφέρονται σε διάφορες ιστορίες.

Λοιπόν, αδελφοί μου Χριστιανοί, σας παρακαλώ κι έγώ μαζί μέ τόν θείο Χρυσόστομο, γιά τή σωτηρία τής ψυχής σας, μήν αμελήσετε αυτό τό έργο τής προσευχής. Μιμηθείτε αυτούς πού είπαμε και όσο τό δυνατόν ακολουθήστε τους. Κι άν σας φαίνεται δύσκολο τό πράγμα στις αρχές, άς είστε βέβαιοι και πληροφορημένοι, ως έκ προσώπου τού παντοκράτορα Θεού, ότι αυτό τό ίδιο τό όνομα τού Κυρίου μας Ιησού Χριστού, επικαλούμενο καθημερινά και ακατάπαυστα από μάς, θά ευκολύνει όλες τις δυσκολίες. Και μέ τήν πολυκαιρία, αφού τό συνηθίσουμε και γλυκαθούμε μ' αυτό, θά γνωρίσουμε μέ τή δοκιμή πώς δέν είναι αδύνατο ούτε δύσκολο, αλλά δυνατό και εύκολο. ΓΓ αυτό και ό θείος Παύλος, πού ήξερε καλύτερα από μάς τή μεγάλη ωφέλεια τής προσευχής, μάς παρήγγειλε νά προσευχόμαστε ακατάπαυστα⁴. Δέ θά μάς συμβούλευε βέβαια ποτέ κάτι τό δύσκολο και αδύνατο, γιατί δέ θά μπορούσαμε νά τό κάνομε και ακολουθώντας θά γινόμασταν αναγκαστικά παρήκοοι και παραβάτες τής παραγγελίας του και γιά τούτο άξιοι καταδίκης· αλλά οταν είπε νά προσευχόμαστε αδιάλειπτα, ό σκοπός του ήταν νά προσευχόμαστε μέ τό νοῦ μας, πού είναι δυνατό νά τό κάνομε πάντοτε. Γιατί και οταν κάνομε εργόχειρο κι οταν περπατούμε κι οταν καθόμαστε κι οταν τρώμε κι οταν πίνομε, πάντοτε μπορούμε νά προσευχόμαστε μέ τό νοῦ

4. Α' Θεσ. 5, 17.

μας και να κάνομε νοερά προσευχή εύαρεστη στο Θεό και αληθινή· με τό σώμα νά δουλεύομε και μέ τήν ψυχή νά προσευχόμαστε· ό έξω άνθρωπος νά κάνει κάθε υπηρεσία σωματική και ό έσω άνθρωπος νά είναι ολότελα αφιερωμένος στή λατρεία τού Θεού και νά μή λείπει ποτέ από αυτό τό πνευματικό έργο τής νοεράς προσευχής. Αυτό μάς παραγγέλλει και ό θεάνθρωπος Ιησούς στο ιερό ευαγγέλιο, λέγοντας : «Σύ δέ, όταν προσεύχεσαι, πήγαινε μέσα στο "ταμείον" σου, κλείσε τή θύρα σου και προσευχήσου κρυφά στόν Πατέρα σου»⁵. Ταμείο τής ψυχής είναι τό σώμα και θύρες τού εαυτού μας οί πέντε αισθήσεις. Ή ψυχή μπαίνει μέσα στο ταμείο της, όταν δέν περιφέρεται ό νους εδώ κι εκεί στά πράγματα τού κόσμου, αλλά βρίσκεται μέσα στήν καρδιά μας· κι οί αισθήσεις μας κλείνουν και μένουν σφαλισμένες, όταν δέν τις αφήνομε νά προσηλώνονται στά αισθητά και όρώμενα πράγματα. Και μέ τούτο τον τρόπο μένει ό νους μας ελεύθερος από κάθε εμπαθή προσκόλληση στά κοσμικά και μέ τήν κρυφή και νοερά προσευχή ενώνεσαι μέ τό Θεό και Πατέρα σου· και τότε, λέει, ό Πατέρας σου πού βλέπει τά κρυφά θά σοϋ αποδώσει στά φανερά⁵. Βλέπει ό κρυφιογνώστης Θεός τή νοερά προσευχή σου και τήν ανταμείβει μέ φανερά και μεγάλα χαρίσματα· επειδή αυτή είναι ή αληθινή και τέλεια προσευχή κι αυτή γεμίζει τήν ψυχή από τή θεία χάρη και τά πνευματικά χαρίσματα. Όπως τό μύρο, όσο περισσότερο τό κλείνεις μέσα στά αγγείο, τόσο περισσότερο εύωδιάζει τό αγγείο, έτσι και ή προσευχή, όσο περισσότερο τήν κλείνεις μέσα στήν καρδιά σου, τόσο περισσότερο τή γεμίζει από τή θεία χάρη. Μακάριοι και καλότυχοι είναι εκείνοι πού θά συνηθίσουν σέ τούτο τό ουράνιο έργο, γιατί μέ αυτό νικούν κάθε πειρασμό τών πονηρών δαιμόνων, όπως ό Δαβίδ νίκησε τον υπερήφανο Γολιάθ⁶· μέ αυτό σβήνουν τις άτακτες επιθυμίες τής σάρκας, όπως οί τρεις Παίδες έσβησαν τή φλόγα τής καμίνου⁷· μέ αυτό τό έργο τής νοεράς προσευχής καταπραΰνουν τά πάθη, όπως ό Δανιήλ ημέρωσε τά άγρια λιοντάρια⁸· μέ αυτό κατεβάζουν τή δρόσο τού Αγίου Πνεύματος στήν καρδιά τους, όπως ό Ηλίας κατέβασε τή βροχή στο Καρμήλιο⁹. Αυτή ή νοερά προσευχή είναι πού ανεβαίνει ως τό θρόνο τού Θεού και φυλάγεται μέσα στις χρυσές φιάλες για νά θυμιάζεται μέ αυτήν ό Κύριος, καθώς λέει ό Θεολόγος Ιωάννης στήν Αποκάλυψη: «Και οί είκοσιτέσσερις πρεσβύτεροι έπεσαν ενώπιον τού Άρνίου, έχοντας όλοι κιθάρες και φιάλες χρυσές γεμάτες θυμιάματα, τά όποια είναι οΕ προσευχές τών Αγίων»¹⁰. Αυτή ή νοερά προσευχή είναι ένα φώς πού φωτίζει πάντοτε τήν ψυχή τού άνθρώπου και πυρώνει τήν καρδιά του μέ τις φλόγες τής αγάπης τού Θεού· αυτή είναι μία αλυσίδα πού χρατεϊ ενωμένο τό Θεό μέ τον άνθρωπο. "Ω, ή ασύγκριτη χάρη τής νοερας προσευχής! Αυτή κάνει τον άνθρωπο νά συνομιλεί πάντοτε μέ τό

5. Ματθ. 6, 6.

7. Δαν. (προσ. Άζαρίου) 25-26.

9. Γ' Βασ. 18, 45.

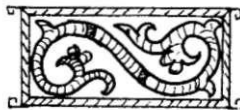
6. Α' Βασ. 17, 51.

8. Δαν. 6, 18 κ.έ.

10. Άποκ. 5, 8.

Θεό. Ὁ πράγμα αληθινά θαυμάσιο και εξαίρετο! Νά είσαι μαζί μέ τούς ανθρώπους σωματικά και νά βρίσκεσαι μαζί μέ τό Θεό νοερά! Οί Ἄγγελοι δέν ἔχουν φωνή υλική, ἀλλά μέ τό νού τους προσφέρουν στό Θεό ακατάπαυστη δοξολογία· αυτό είναι τό ἔργο τους, σ' αυτό είναι αφιερωμένη δλη τους ἡ ζωή. Λοιπόν και συ, ἀδελφέ, δταν εισέρχεσαι στό "ταμεῖον" σου και κλείνεις τή θύρα, δταν δηλαδή ό νους σου δέ σκορπά εδώ κι ἐκεῖ, ἀλλά μπαίνει μέσα στήν καρδιά σου κι οί αισθήσεις σου είναι σφαιλισμένες και δέν είναι προσηλωμένες στά πράγματα τού κόσμου τούτου κι ἔτσι προσεύχεσαι πάντοτε μέ τό νού σου, τότε γίνεσαι παρόμοιος μέ τούς αγίους Ἀγγέλους και ό Πατέρας σου, πού βλέπει τή μυστική σου προσευχή πού τού προσφέρεις κρυφά στήν καρδιά σου, θά σου ανταποδώσει μεγάλα πνευματικά χαρίσματα στά φανερά. Μά και τί ἄλλο μεγαλύτερο και περισσότερο θέλεις ἀπό τό νά βρίσκεσαι πάντοτε, δπως είπαμε, μαζί μέ τό Θεό νοερά και νά συνομιλεις ακατάπαυστα μέ Αυτόν; Χωρίς Αυτόν δέν μπορεί ποτέ κανένας ἄνθρωπος νά είναι μακάριος μήτε εδώ μήτε στήν ἄλλη ζωή.

Λοιπόν, ἀδελφέ, ποίος κι αν είσαι, δταν πάρεις στά χέρια σου τό παρόν βιβλίο και διαβάζοντας το δοκιμάσεις ωφέλεια στήν ψυχή σου, παρακαλώ θερμά, θυμήσου νά κάνεις και μία παράκληση στό Θεό, μέ ἕνα «Κύριε ἐλέησον», για τήν αμαρτωλή ψυχή εκείνου πού κοπίασε σέ τούτο τό βιβλίο κι εκείνου πού ξόδεψε νά τό τυπώσει· οί όποιοι ἔχουν μεγάλη ανάγκη τής προσευχής σου, για νά βρουν ἔλεος Θεού στις ψυχές τους και σύ στή δική σου. Γένοιτο, γένοιτο.

Ευρετήρια

Α' ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ

Α

Αβραάμ 146-7, 157-9.
 'Αγάπη 25-7, 97-8, 102-3, 113, 187, 229-31, 255-6, 266, 278, 286-7" τριών ειδών 166* — Θεοῦ 99, 104-5, 145-6, 160, 182· — στό Θεό 205, 207-9, 297' — στόν Ἰησοῦ 21 Γ θεία —, 156, 16Γ πίστη, ἐλπίδα, —, 109, 112-3, 155, 221.
 "Άγγελοι 153, 164, 289' κόσμος —, 150.
 "Άγγιγμα Θεοῦ 139, 199.
 "Άγιοι: διδασκαλίες —, 268.
 Ἀγρυπνία 57-9.
 'Αδάμ 136-7, 150, 259, 290" παλαιός καί νέος —, 22,33.
 Ἀδυναμία: αναγνώριση —, 41.
 Αἰρετικοί: ευχή τοῦ Ἰησοῦ καί —, 286.
 Αἰσθήσεις 318-9.
 Αἴσθηση νοερή 162.
 Αἰσθητά 215.
 Αἰσθητήρια: ὁ Θεός γίνεται αντιληπτός σε δλα τά νοερά —, 196-8.
 'Ακηδία 208-9.
 Ἀλήθεια 31, 190-1, 222, 236, 258, 266" ἀπλή καί σύνθετη —, 263' τρία πού μαρτυροῦν γιά τήν —, 263-4' τρεις αιτίες εκπτώσεως ἀπό τήν —, 263' σημάδια πλάνης καί —, 97-8.
 Ἀλλοιώσεις 68-9.
 Ἀλλοίωση: θεία 163, 169" τοῦ νοῦ 234-5, 239, 253.
 Ἀμαρτίες 49' μνήμη —, 71.
 'Αμεριμνία 39, 122, 305.
 Ἀνάγνωση 51, 61, 71, 91, 151-2, 208, 210.
 Ἀνάπαυση: σωματική 60" τοῦ νοῦ:

βλ. Νους.

Ἀναχώρηση 207, 299.
 "Άνθρωποι 289" 4 τάξεις —, 66-7.
 "Άνθρωπος 254' δημιουργία τοῦ —, 182-4" γίνεται πνεῦμα 183' ὁ παράδεισος εικόνα τοῦ —, 133-5" ἐπιμέλεια εσωτερικοῦ —, 213" παλαιός —, 213.
 'Αντιλογία 31-2.
 Ἀπάθεια 70, 95-6, 109-12, 122, 138, 241" 4 εἶδη —, 110.
 'Απάρνηση κόσμου 29.
 Ἀπλότητα 263-4.
 Ἀποκατάσταση: δράση μέλλουσας —, 249.
 Ἀπόστολοι 114.
 'Απροσπάθεια 305.
 'Αργία 51.
 Ἀρετές 27, 103" οἱ 4 γενικές —, 133-4, 239.
 'Αρετή: δρόμος —, 270" πρακτική —, 207.
 Ἀρπαγή τοῦ νοῦ 311, 313.
 Ἀσθένειες 59.
 Ἀυτεξούσιο 124, 289-90.
 Ἀυτόκατάκριση 186-8.
 Ἀυτόκατηγορία, 2 ειδών 148-9.
 Ἀυτόμεψία 105-6, 145.
 «'Αψήφιστο» 62.

Β

Βαβέλ: πύργος —, 177-8.
 Βάπτισμα 199, 290, 292" χάρη —, 22-4, 83.
 Βίος: θεωρητικός 141, 264, 268-70" μοναχικός 201.
 Βοήθεια θεία 187, 195.
 Βουλή μεγάλη τοῦ Θεοῦ 154-5, 161, 200.

Γ

Γέννηση πνευματική 218, 220.
 Γή 189.
 Γνόφος θείος 100, 277-8.
 Γνώση 91, 187, 189, 250' φωτισμός —, 267-8' — παρούσα και μέλλουσα 171, 174.
 Γονυκλισίες 65.
 Γραμματείες 189.
 Γραφή 149, 151, 263-4, 266, 270.
 Γρηγόριος Παλαμάς 314-5.

Δ

Δαίμονες 188" επιθέσεις — κατά παραχώρηση Θεοῦ 212" πόλεμος —, 132, 309' τρία πού φοβούνται οί —, 118-9.
 Δάκρυα 49, 80, 82, 105, 113, 122, 169, 195, 207-9, 211, 295-6" δύο ειδών 209-10.
 Δημιουργία 150.
 Διάβολος: επιβουλές —, 187, 213-4" απάτη —, 259" πλάνη —, 290.
 Δίαιτα σωματική 55-60.
 Διάκριση 60, 66-7, 70.
 Διδασκαλίες Αγίων 268.
 Διδάσκαλος απλανής 29, 35, 84.
 Δίψα 57.
 Δωρεά: Χριστού 156" Αγίου Πνεύματος 28" διανομή θείων —, 65.

Ε

Εγκατάλειψη Θεοῦ 107-8.
 Εγκράτεια 103, 213" γενική 210.
 Εικόνα: «κατ' —» 259, 261" «κατ' — και ομοίωση» 122.
 Ειρήνη 25-7, 38, 137-8, 250, 260" — θεία 175-7" 4 ειδών 181-2" — λογισμών 80, 207-9.
 Έλεος 97-8" Θεοῦ 188-9, 270, 287, 290-3.
 Ελευθερία νοερή 151, 222.

Έλλάμψεις: θείες 229, 255, 275" Αγίου Πνεύματος 233, 249.

Έλλαμψη 63, 90, 101, 122, 146-7, 156, 250-2, 295, 297.

Έλπίδα 208, 296" στό Θεό 42-3" πίστη, —, αγάπη 109, 112-3, 155, 221.

Εμπάθεια 111-2.

Ένα: ως Θεός ως —, 174, 219, 223-4, 243-4, 246, 248, 273" τό αγαθό —, 234" τό υπέρ νουν —, 226, 229-30" θεωρία τοῦ —, 226, 245" θεωρία Θεοῦ ως —, 248" ένωση μέ τό —, 226, 236" μέθεξη τοῦ —, 267" φαντασία τοῦ υπερκοσμίου —, 235, 244" στροφή νοῦ πρός τό —, 233" ενατένιση νοῦ στό —, 221-3, 225, 227, 230-4, 236, 240-1, 247-8, 273" τό — προβάλλει τόν εαυτό Του διά μέσου δλων τών όντων στό νοῦ 228, 237" άνοδος τοῦ νοῦ στό υπερχόσμιο —, 237-8, 242.

Ενανθρώπηση Κυρίου 182, 256, 298.
 Βλ. και Οικονομία, Σάρκωση.

Ενατένιση: νοερή 251-3, 257, 274" τοῦ Θεοῦ 179" — και θεωρία Τριάδος 147" στό Ένα: βλ. Ένα.

Ενέργεια: θεία και δαιμονική 84" Πνεύματος 134-5, 137-8, 164, 166, 169, 294" — Πνεύματος στην καρδιά 208-10, 257, 264, 270-1.

Εντολές 22, 45, 142, 184-5, 187, 203, 213" εργασία —, 24-5, 97, 101, 122, 266, 294, 296-7, 299" εκπλήρωση —, 273.

Εντολή Θεοῦ 33.

Ένωση: μέ Θεό 163, 183, 198-200, 227, 236, 240, 274-5, 278, 286" — νοῦ μέ τόν εαυτό του 226, 273" — νοῦ μέ Θεό 156, 226, 243, 253, 255, 312.

Εξομολόγηση 32, 52.

Επαφή Θεοῦ 207.

Έπιθυμητικό: θεραπεία —, 239-40.

Επιθυμία - θυμός 138, 235.

Επίκληση Ἰησοῦ Χριστοῦ 25-7, 46-7, 74, 106, 305, 307.
 Επιστροφή στό Θεό 185.
 Εποπτεία θεία 267, 274.
 "Ἔργα καί πίστη 36-7, 296.
 Ἐργασία: εσωτερική 78' ἀρχή καί τέλος της κατά Θεόν —, 21-2' ἡ πρώτη — των αρχαρίων 71-2" οἱ 5 — της ησυχίας 71, 210.
 Ἐργόχειρο 71, 209-10.
 "Ἐρωτας: θεῖος 82, 107, 122, 146, 156, 161-5, 182, 195, 207, 209, 267, 275-8' ὁ θεῖος — ενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος 166' καθολικός 229" — τοῦ Ἐνός 236.
 "Ἐρωτες θεῖοι 250.
 Ἐρώτηση πνευμ. πατέρα 61.
 Ευαγγέλιο 290.
 «Ευγενεῖς» 178-9.
 Ευγνωμοσύνη στό Θεό 298.
 Ευδόκιμος ἅγιος 317.
 Ευχαριστία στό Θεό 40-1, 298.
 Ευχή τοῦ Ἰησοῦ 47, 49, 73-7, 120, 210, 281-2, 289" λόγοι —, 285-8" ἡ — γιά λαϊκοὺς, ιερωμένους, μοναχοὺς 283" — καί αιρετικοί 286.

Z

Ζήλος 83.
 Ζωή: κρυμμένη ἐν Χριστῷ 122-3" γιά τό Θεό 139" ὑπερκόσμια 205" ἡσυχαστική 49-51.

H

Ἡσυχαστές: 3 τάξεις —, 272.
 Ἰ-ίσυχαστής 72.
 Ἡσυχαστική ζωή: κανόνες —, 49-51.
 Ησυχία 31, 34, 36, 39, 40, 72, 106-7, 122, 162, 207, 209, 243" παραμονή στήν —, 55-6" οἱ 5 εργασίες της —, 71, 210.
 Ἡμερα (πνευμ.) 260.

Ἡδονές 213.
 Ἡδονή: θεία 99-100" ἡ κυρίως —, 204* σαρκική —, 204-5.
 Ἡδυπάθεια 101-2.
 Ησαΐας 189.

Θ

Θέλημα 31.
 Θεολογία 91, 271" ἀποφατική —, 267.
 Θεός 218, 243-4, 254, 274, 278" ιδιώματα τοῦ —, 255-7" μιά ουσία, πολλές ενέργειες 277" τρία Πρόσωπα 222, 235" πηγὴ νοητῶν καί υπέρ τή νόηση, παρόντων καί μελλόντων 248-9" ἐνδυμα καί τροφή πιστῶν 197-8" γίνεται αντιληπτός στά νοερά αισθητήρια 196-8" πηγὴ καί ρίζα δλων τῶν καλῶν καί αγαθῶν 202" εραστής 164-5" ὕμνηση —, 159-60, 196" πνευματική καί αληθινή προσκύνηση —, 142-3" λατρεία —, 251" γλυκύτητα καί δόξα —, 140" πρόσωπο —, 172-4, 220, 258-61, 275, 278" δάκτυλος —, 146" μνήμη —, 98-9, 113, 162, 209" φαντασία —, 143, 172, 204, 245-6, 255" παραμονή στό —, 203" ὁ — ὡς φως, δημιουργός, κτίστης, τεχνίτης, πατέρας 256" ὁ — ὡς βασιλεύς 257" ὁ — ὡς "Ἐνα: βλ. "Ἐνα.
 Θεοπτία: ἔργο —, 151.
 Θέρμη καρδιακή 79-82, 122, 211.
 Θεωρητικός 151-4, 170, 218, 251, 275" πῶς θεωροῦν οἱ —, 170-4.
 Θεωρία 151, 153, 155-6, 160, 164, 170, 202-4, 209, 215, 223, 227, 241, 252, 261-2, 264, 266-71, 306" — Θεοῦ 162, 182, 207, 220, 273-7" πράξη καί —, 72, 134, 141, 144, 152, 165, 226, 236, 238, 242, 251, 266, 275, 286" ὕφοποιός —, 148" ενατένιση καί — της Τριάδος 147" — κατά παραδοχήν, κατ' ἐπιβολήν 89-90, 96" — νοῦ χωρὶς δράση 247, 261.

Βλ. καί "Ενα.

Θέωση 203, 241, 258, 261-2, 264, 266-7, 275, 277' «κατ' ἐπιβολήν» —, 268' ἀγέννητη —, 90, 173.
 Θυμικό: θεραπεία —, 239-40.
 Θυμός καί επιθυμία 138, 235.
 Θωμάς 152.

I

Ιακώβ 189.
 Ιδιορρυθμία 30.
 Ιερουσαλήμ: τύπος της ειρηνικής ψυχής 175-8.
 Ἰησοῦς 287" — Χριστός 16Γ μνήμη —, 47, 71, 81, 83, 132, 211" δνομα —, 283' ἔνσαρκη οικονομία —, 269. Βλ. καί Επὶ κληση, Ευχή, Λόγοι, "Ονομα, Υἱός, Χριστός.
 Ιούδας 192.
 Ἰσραήλ: βλ. Πιστοί.
 Ἰώβ μοναχός 314-5.

K

Καθαρότητα 70' — νοῦ 80, 141, 162.
 Κάθαρση 207, 274, 297" ψυχής 27" σάρκας 101.
 Κάλλος θεῖο 100-1, 107, 166-7, 172-4.
 Καρδιά 71, 101-2, 198, 215' καθαρή 87" τέλεια 88" καθαροί στήν —, 140' παρομ. μέ κιθάρα 13Γ παρομ. μέ πέτρα 135' ὡς νοητή γη 270" ὁ Θεός ριζωμένος στήν —, 139-40" ἐνέργεια Πνεύματος στήν —, 208-10, 257, 264, 270-1" ἐκχυση Πνεύματος στήν —, 198, 203-4" σφραγίδα Πνεύματος στήν —, 187" τό "Αγιο Πνεῦμα σάν πηγὴ ἀπό τήν —, 137" φύλαξη —, 304-5" ἀνοιγμα —, 167-8" ὁ νους μέσα στήν —, 45-6, 48-9, 303-5, 318-9. Βλ. καί Θέρμη καρδιακή.
 Καρποί: Αγίου Πνεύματος 97, 138, 140, 144, 313" νοερας προσευχῆς

311.

Κατάκριση 189.
 Κελί: παραμονή στό —, 72, 208, 210, 305-6" εγκλεισμός στό —, 242.
 Κλίμακα: 5 βαθμίδων ἀνόδου τοῦ νοῦ 238, 240" 4 βαθμίδων 306.
 Κοινωνία: Πνεύματος 181-2, 201" ἀγία 114-9, 214" ἀποτελέσματα ἀγίας —, 117-8. Βλ. καί Μυστήρια.
 Κόλποι Θεοῦ ἢ Αβραάμ 269-70.
 Κόσμος: ἀπάρνηση —, 29" δημιουργία —, 184" ὁ — ὡς ἐνδειξη τοῦ Δημιουργοῦ 266" — Ἀγγέλων 150.
 Κρίση 186, 190-4" μνήμη —, 49, 71" — καί κατάκριση πλησίον 189.
 Κρυφίότητα θεῖα 241-8.
 Κτίση 149, 151, 223, 225, 263-4, 266, 270" ορατά καί νοητά στήν —, 153-4.
 «Κύριε ἐλέησον»: ἐρμηνεῖα 289-292.
 Κωνσταντίνος (πατέρας Γρ. Παλαμά) 316-7.

Λ

Λογισμοί: ψυχής 177" ἀκάθαρτοι 213-4, 300, 303, 307" ἀκάθαρτοι καί σώφρονες 69" εἰρήνη —, 80, 207-9" διάχυση —, 60.
 Λογισμός 86" στάδια πονηροῦ —, 214-5.
 Λογιστικό 14Γ θεραπεία —, 239-40.
 Λόγοι 242" — ὄντων 16Γ 5 — ἀναφερόμενοι στόν ἐνανθρωπήσαντα Ἰησοῦ 156-7, 159.
 Λόγος: νους, —, πνεῦμα στήν ψυχῇ 235-6" ἐνδιάθετος 247.

M

Μάννα πνευματικό 262-3, 272.
 Μάρτυρες 114.
 Μάτια νοερά 295.
 Μέθεξη: τοῦ Ἐνός 267" τοῦ Αγίου

Πνεύματος 137, 154, 183-4, 218, 220, 264-5, 268.
 Μέθη ψυχής 254.
 Μεθολογίες (πνευμ.) 306.
 Μέθοδος: συγκεντρώσεως νοῦ μέσα στην καρδιά με τήν αναπνοή 45-6, 48-9' προσευχής με εισπνοή 209-1Γ προσευχής 305.
 Μελέτη 208, 210.
 Μετάνοια 68, 70, 103-5, 188, 207.
 Μετοχή Πνεύματος: βλ. Μέθεξη.
 Μητέρα Χριστού 296.
 Μίσος κακίας 165.
 Μνήμη: Θεοῦ 98-9, 113, 162, 209' Ἰησοῦ 47, 71, 81, 83, 132, 21Γ κρίσεως 49, 71' αμαρτημάτων 71.
 Μονάδα αισθητή, ὑπερκόσμια 236-7.
 Μοναχοί: 3 ηθικές καταστάσεις —, 103.
 Μορφή: ορατή, 2 ειδῶν 171-2" νοητή 172-4.
 Μυστήρια: ὑπερκόσμια 165" ἀχραντα 290-2" 3 τάξεις — κατά τή θεωρία Θεοῦ 155.
 Μουσική 158, 173-4.

N

Νερό ζωντανό 131, 136.
 Νηστεία 57-9.
 Νήψη 82, 120, 131-2, 214, 300-1, 305.
 Νόημα 86.
 Νόηση 218, 245, 276" ὁ νους πέρα ἀπό τή —, 244-6, 248.
 Νόμος: σύγκριση παλαιού καί νέου —, 195.
 Νους 93-5, 131-2, 175-7, 195, 218, 223, 245-6, 275-7" ἔνοειδής 255" θεωρητικός 156, 175, 254" μοναχικός 201-2" «περάτης» 146-7" θεωρητική ἐνέργεια τοῦ —, 250" κίνηση —, 167, 218-9, 221, 223-4" 3 κινήσεις —, 94" 3 τάξεις —, 271" συγκέντρωση —, 214" συστολή —, 170" σιωπή —, 241-3, 247-8, 250-5" στά-

ση —, 245" ἀνάπαυση —, 255, 257-8, 269, 276" παραδοχή — ἀπό Θεό 247, 251" μέθεξη Πνεύματος ἀπό —, 137" ἀρπαγή —, 311, 313" ελευθερία —, 222" καθαρότητα —, 80, 141, 162" κατάσταση —, 215" κορυφαία κατάσταση —, 247, 261" ὑπέρ φύση κατάσταση —, 23Γ ομοιότητα — μέ Θεό 262" πράξη καί θεωρία τοῦ —, 141" διαίρεση —, 230-1, 234, 241" αλλοίωση —, 234-5, 239, 253" επιστροφή — στην Αιτία του 232" ὁ — νήπιος κατά τό φρόνημα 248, 273" ἀπλός κατά τή φύση 273" καθαρός, τέλειος 87-8" θεατής θεῶν καί ὑπερκοσμίων 202-3" οὐρανοπόρος, ἐπόπτης ὑψηλῶν 250" θεωρός Θεοῦ 228-9" ἀνεβαίνει μέ 3 τρόπους στή θεωρία Θεοῦ 220" βλέπει μέσα σέ φῶς πνευματικό 168-9" εμφάνιση φωτός στό —, 211" — καί χάρη 271" τρώει μάννα 272-3" αλλοιώνεται κατά τήν ἐνέργεια, δχι τήν οὐσία 227-8" ὁ — στην προσευχή καί θεολογία 91-2" ὡς σκεῦος τῆς θείας λάμπσεως 168" ὡς τόπος τῆς θείας λάμπσεως 169-70" κλίμακα ἀνόδου τοῦ —, 238, 240" ποιά ξυπνοῦν τό —, 208. Βλ. καί "Ενα, "Ενωση, Θεωρία, Καρδιά, Λόγος, Νόηση.

O

Οἴηση 192.
 Οικοδομή: κατά Χριστόν 21" πνευμ. σπιτιοῦ 307-8.
 Οικοδόμηση ψυχῆς ὡς πόλεως 175-8.
 Οικονομία: ἔνσαρκη — Ἰησοῦ, 269.
 Οἶκος Κυρίου 161.
 Ὀλίσθημα 104.
 Ὅμιλία κατάλληλη 251, 253-4.
 Ὁμοίωση: θεία 164, 227, 236" «κατ' εικόνα καί —» 122.
 "Όνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ 25-8, 47, 73,

- 75, 79.
 "Όντα: κτιστά, άκτιστα 224-5' λογι-
 κά 266' λόγιοι των —, 161' διαίρε-
 ση —, 238.
 "Όραση: νοερή 182" Θεοῦ 278" θείων
 152" μέλλουσας αποκαταστάσεως
 249.
 Ουρανός 189.

Π

- Πάθη 52, 215, 273" περιορισμός —,
 306-7.
 Παράδεισος: ό — εικόνα τοῦ άνθρω-
 που 133-5.
 Παράκληση θεία 166-7.
 Παραχώρηση Θεοῦ 107-8, 212.
 Παρηγοριά θεία 62" — και επίπλαστη
 98-9.
 Παρησία στό Θεό 208.
 Πατέρας: πίστη στόν πνευμ. —, 31"
 ερώτηση πνευμ. —, 61" πνευματι-
 κά θεσπίσματα των —, 119.
 Πειρασμοί 56" υπομονή —, 41-3" —
 τοῦ Κυρίου στην έρημο 239.
 Πένθος 105, 207" δύο ειδών 209-10.
 Περισπασμοί 38-9.
 Πίστη 45, 142, 152, 263-6, 268, 270,
 294, 296-8" δύο ειδών 37-8, 171-2,
 174" στόν πνευμ. πατέρα 3Γ —,
 ελπίδα, αγάπη 109, 112-3, 155,
 221. Βλ. και "Εργα.
 Πιστοί: σύγκριση βοήθειας και φρον-
 τίδας Θεοῦ στόν Ισραήλ και στους
 κατά Χριστόν —, 195" Πνεῦμα Θε-
 οῦ κατοικεί στους —, 198-9" σύγ-
 κριση Χερουβείμ και —, 201.
 Πλάνη 290, 30Γ σημάδια —, 97-8,
 312" πνεῦμα —, 138.
 «Πληθυσμός» Ἰησοῦ Χριστοῦ 158-9.
 «Πλούσιοι» τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ 261.
 Πνεῦμα: — κοσμικό και — Θεοῦ 190-
 Γ ακάθαρτα —, 307.
 Πνεῦμα "Αγιο 191-2, 200, 263-4, 266,
 270" τό — τροφή, ποτό, φως 163*

- παρομ. μέ γάλα 147" κίνηση τοῦ
 —, 132-4" ψυχή και —, 136" χάρη
 —, 291, 296-7, 311-2" χαρίσματα
 —, 90, 145, 157" λαμπρότητα —,
 22-3" δωρεά —, 28" αποτελέσματα
 φωτιστικής δυνάμεως —, 120-1.
 Βλ. και 'Ελλάμψεις Ενέργεια,
 Καρδιά, Καρποί, Κοινωνία, Λό-
 γος, Μέθεξη.

- Πόλεμος δαιμόνων 132, 309.
 Ποτήρι στό χέρι Κυρίου 179-80.
 Πρακτική 239.
 Πρακτικός 151-4, 170, 251.
 Πράξη και θεωρία: βλ. Θεωρία.
 Πραότητα 102-3" καρδιάς 211.
 Προσευχή 28, 46-7, 50-5, 71, 80, 91-3,
 103, 122, 133, 141, 143-6, 166, 208-
 10, 214-5, 273, 300-1, 306" αρχα-
 ρίων 77" καθαρή 81-2, 87, 163" κα-
 θαρή, πνευματική 63-4" τρεις συνέ-
 πειες πνευματικής —, 144-5" καρ-
 διακή 73, 78-9, 120, 21Γ νοερά
 315, 318" καρποί νοερας —, 311"
 θαῦμα τῆς Θεοτόκου μέ τῆ νοερά
 —, 310-1" κανόνες —, 294-5" α' —,
 301" β' —, 302" γ' —, 302-3" ιδιώμα-
 τα αληθινῆς —, 303" άρχή, μεσό-
 τητα, τέλος —, 96" — σέ ήσυχο
 και σκοτεινό μέρος 48-9" τό όνομα
 τοῦ Ἰησοῦ ώς —, 283" πώς παρέ-
 δωσαν οί Πατέρες τήν —, 73-5"
 προέλευση λόγων — από "Απο-
 στόλους 76" τρεις τρόποι — και
 προσοχής 300 κ.έ.' όλοι οί Χρι-
 στιανοί νά προσεύχονται ακατά-
 παυστα 314-9. Βλ. και Ευχή, Μέ-
 θοδος.
 Προσοχή 106, 122, 166, 307" τρεις
 τρόποι προσευχής και —, 300 κ.έ.
 Προσπάθεια 111-2.
 Προφήτες: πώς φαντάζονταν 89.
 Προφύλαξη 72, 103, 106.
 Πτώση 259.

Σ

- Σάρκωση 289-90.
 Σατανάς 194.
 Σιών: τύπος θεωρητικού νοῦ 175.
 Σιωπή 39-40, 103, 151-2, 179, 258, 261-2, 271' — νοῦ: βλ. Νους.
 Σκοπός Θεοῦ 154.
 Σολομών 158.
 Σοφία 91, 264-5, 268.
 Στάδια: ανόδου πρὸς Θεό 153-4" ανόδου τοῦ νοῦ 238, 240" προκοπῆς της ψυχῆς 183-4.
 Σταυρός 118-9, 194-5.
 Σταύρωση 240, 289-90.
 Στοιχεῖα: τὰ 4 —, 159-60, 189.
 Συμφιλίωση 103.
 Συνναστροφές: αποφυγή —, 207.
 Συνείδηση: καθαρὴ 305" επιμέλεια —, 294, 296, 303.
 Σώμα 153, 165-6" ποιὰ δαμάζουν τό —, 208.

Τ

- Τάλαντο: ἀπόκρυψη —, 21.
 Ταπεινοφροσύνη 145.
 Ταπείνωση 33, 41, 60-2, 69-70, 97-8, 107, 148-9, 208, 212, 263-4, 294.
 Ταραχὴ 211.
 Τελειότητα 70, 111.
 Τελείωση 27.
 Τεσσαρακοστή 60.
 Τόπος Θεοῦ 215.
 Τριάς Αγία 161, 163" ἐνατένιση καὶ θεωρία —, 147" ὡς «γῆ δπου ρέει μέλι καὶ γάλα» 146-7.
 Τροφή υλική, νοερή 298.

Υ

- Υιοθεσία θεία 222.
 Υιός: θεότητα τοῦ —, 286-8" ἐνανθρώπηση —, 182" σάρκωση, σταύρωση —, 289-90" παρομ. μέ μέλι

147. Βλ. καὶ Ἰησοῦς, Χριστός.
 Υπακοή 30-3, 35, 122, 302-3.
 Υπερηφάνεια 301-2.
 Υπομονή 41-3.
 Υποταγή 29-30, 34" σημάδια αληθινῆς —, 31-2.

Φ

- Φαντασία 85-7, 89, 93, 96" Θεοῦ: βλ. Θεός.
 Φαρισαῖοι 192.
 Φθόνος 190.
 Φιλαργυρία, φιληδονία, φιλοδοξία: θεραπεία αὐτῶν 239-40.
 Φιλονεικία 31-2.
 Φόβος: Θεοῦ 101, 104-5, 211, 297" Θεοῦ, δύο ειδῶν 43-4" πού περιέχει ἡ ἀγάπη στοῦ Θεοῦ 165-6.
 Φως 215" Θεοῦ 147, 149, 163" θεῖο 187, 196, 295, 297" πνευματικὸ 168-9, 205" ἐμφάνιση — στοῦ νοῦ 211" οἱ διδασκαλίες τῶν Ἁγίων θεουργικά —, 268.
 Φωτισμός 27, 120, 313" αληθινός, ψευδῆς 84-5" ἐνυπόστατος — της χάριτος 83" — γνώσεως 267-8.

Χ

- Χαρά 99, 105, 250, 255" πνευματικὴ 278.
 Χάρη 20, 22-4, 108, 201, 262" σημάδια —, 312-3" ἐνυπόστατος φωτισμός της —, 83" νους καὶ —, 271" ἢ — στὴν ψυχὴ 211-2" ἢ — ὡς οὐράνια δροσιά 271-2" τρεῖς διαθέσεις — κατὰ τὴν θεωρία της δωρεάς τοῦ Χριστοῦ 156" — Πνεύματος 291, 296-7, 311-2.
 Χαρίσματα Πνεύματος 90, 145, 157.
 Χέρι Κυρίου 181.
 Χερουβείμ: σύγκριση — καὶ πιστῶν 201.
 Χριστός 161, 287-8" «σπέρμα Ἄβρα-

άμ» 157-9" «Πληθυσμός» τοῦ —, 158-9" σκοπός θανάτου —, 125. Βλ. καί Ἰησοῦς, Υἱός.

Ψ

Ψαλμωδία 50, 71, 91, 143, 151-2, 208-10, 306-7.

Ψυχή 153, 165-6" καθαρή 87" τέλεια 88" τριμερής (μέ νοῦ, λόγο, πνεῦ-

μα) 235-6" 3 δυνάμεις —, 209" 3 μέρη — (λογιστικό, ἐπιθυμητικό, θυμικό) 102-3, 239-40" οἱ 5 δυνάμεις τῆς —, 92-3" διορατική δύναμη —, 273-4" δυνάμεις —, 176-7" λογισμοί —, 177" κάθαρση —, 27" οἰκοδόμηση — ὡς πόλεως 175-8" «ταμείο» —, 318-9" στάδια προκοπῆς τῆς —, 183-4" ἡ χάρις στήν —, 211-2" — καί "Ἅγιο Πνεῦμα 136.

Β' ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

Γένεσις		Λευϊτικόν			
	195	19, 18	230	15, 8	315
1, 28 κ.έ.	94, 184, 195	36	272	16, 8	186
2, 2-3	255			17, 10	173
3	257, 258			11	290;
6	133			36	201
7	136	12, 8	172	18, 9	42, 185
8	133	20, 17	57	10	25
3, 4-5 και 23-24	259	22, 28	21	21, 7	44
4, 7	40	25, 8	134	27	41
6, 3	20			22, 5-6	197
12, 1	146			23, 3-4	180
16, 1 κ.έ.	158			24, 9	269
18, 27	123, 260	6, 4	222, 229	25, 2	102
19, 24	287	5	229, 230	26, 9	41
29	297	13	224	10	173
21, 12	158	19, 15	76	29, 8	294
22, 17-18	157	32, 9	194	30, 24	173, 260
26, 24	269	11	201	31, 1	31
27, 27	269	12	224	4	249
32, 29	255			5	185
49, 1 κ.έ.	190			7	32
		Κριταί		32, 5-6	165
		13, 22	172	11	270
"Εξοδος				33, 6	161, 200
				9	220, 222, 299
1, 8-11	194	Α' Βασιλειών		10 και 12	180, 197, 304
3, 14	123	2, 9	143	13	44
4, 10	255	17, 51	85, 3	14	48
10-12	260			15	193
7, 9' 12 και 20	21			34, 3	38, 66
8, 2	194	Γ Βασιλειών		11	185
15	146	2, 35α-β	158	35, 7	254
12, 8	272	18, 40	134	9	158
35-36	195	45	318	10	179
13, 21	251			36, 9 και 11	67, 120, 147, 228
21-22	59, 195			37, 9	251
16, 15	262	Τωβίτ		38, 3	185
35	272	4, 15	303	4	243
17, 6	135			39, 2-4	79
12	251	Ψαλμοί		41, 3	43
20, 21	278	2, 11	165	42, 3	80, 101, 260
22, 29	50	3, 2	254	44, 3	137
24, 10	88	8	186	8	172
31, 2	33	4, 7	67, 234, 254	13	118
33, 11	96	8	260	45, 11	261
13	174	5, 4	267	46, 10	40, 132
13 κ.έ.	158	6, 3	41	48, 13	121, 275
34, 30	23	13, 2-3	20	49, 1	136
				50, 11	275
					173

6 , 35	197	30-31	26	13 , 10	98, 230, 287
38	35	31	282	14 , 23	31
48	114, 118	21 , 15	286		
50-51 και 53-58	114	15κ.έ.	27		
54	118			Α' προς Κορινθίους	
55	117, 197			1 , 30	192
56	118	Πράξεις		2 , 9	72, 174, 177, 200, 298, 312
63	77, 142	1 , 8	144	10	72, 182, 191, 264
7 , 24	192	2 , 13	311	11-12	191
37-39	100	36	288	14	190
38-39	136	3, 6	281	15	67, 189, 191
8 , 12	29, 67, 120, 282	4, 8-10	27	3 , 2	132
15	193	12	27, 281, 282	13	35
32	222	5 , 15	22	4 , 5	194
9, 38	294	6, 15	23	5 , 10	110
10 , 9	29	7, 48	86	6, 3	191
10	45	56	311	17	156, 200
11 , 25	228	9, 15	165, 168	8 , 2	83
25-26	45	34	281	7	261
12 , 35	67	10 , 11-16	97	9 , 25	61
36	120	19 , 12	22	26	171, 173
49-50	33			27	55, 165
13 , 35	27, 266	Πρός Ρωμαίους		10 , 12	61
14 , 2	123, 142	1 , 17	37	13	43
6	29, 31, 192	25	233	11 , 16	32
10	157	2 , 13	66	23-32	115
12	298	16	74	29	116, 214
13	26, 77	3 , 19	42	32	117
14	77	23-24	104	12 , 3	74, 75, 76, 147, 210, 281, 285
16	145	5 , 3-5	43	7	24, 25
17	38, 191, 249	5	112, 134, 199	7-11	144
21-24	25	6, 4	213	8	91
23	175	11	214	8-9	145
26	28, 144, 267	7 , 17	73	11	76
27	27	8 , 9	191	13	117
31	170	14	200, 222	27	178, 283
15 , 4	203, 220	17	20, 62, 161, 200	31	231
5	21, 25, 28, 77, 136, 145, 203	18	43, 62, 124	13 , 5	112
9-12	27	23	124	7	83, 169
15	222	26	97	7-8	26, 221
26	28	29	163	9	179
16 , 7	28	35	82, 282, 304	10	111, 171, 174
13	35, 38, 191	38-39	82	12	86, 122, 170, 171, 174, 239
15	156	10 , 9-10	74	13	112
23-26	26	11 , 8	135	15 , 10	286
33	27	16	122, 307		
17 , 3	228	29	24		
22	221, 230	33	158		
19, 28-29 και 34	240	36	202, 223, 225, 268		
37	190	12 , 5	115		
20 , 19	27	16	62	Β' προς Κορινθίους	
22	137, 200	18	38	1 , 9	68
25 και 29	152	19 και 21	103	21-22	101
				22	123

2, 15	197
16	140
3, 18	22, 152, 179, 268
4, 6	67, 120, 195, 196, 199
7	102
16	61
5, 7	153, 171, 173
14	82
6, 1	213
	16, 95, 193, 198, 202, 283
7, 1	214
11, 6	173
14	301
12, 2	97, 282
2-4	165
4	168
9-10	42
13, 1	76
5	79, 215

Πρός Γαλατάς

2, 2	35
20	213
3, 16	157
27	22, 163, 197, 283
4, 6	100, 132, 200
19	22
5, 16	23, 77, 83
17	61
22	97, 135, 138, 140, 157, 260, 313

Πρός Έφεσίους

1, 3 και 21	161
2, 5	149
6	157, 161
15 και 17	157
3, 6	178
4, 10	148
13	24, 64, 72, 108, 149, 262, 306
22	59
26 και 31-32	103
5, 8-9	97
14	67
15-16	106
30	115

6, 12	41, 304
16	213, 214

Πρός Φιλιππησίους

1, 23	101
2, 8	30, 212
9	29, 30, 255
10	26
11	282
3, 12	111
13	45
15	111
21	121
4, 7	26, 122, 155, 181
13	50, 62

Πρός Κολοσσαείς

1, 15	156
19	265
20	157
2, 3	159, 233, 281
9	155, 158
3, 3	25, 122
9-10	22, 88, 213

Α' προς Θεσσαλονικείς

4, 17	121, 236
5, 17	52, 144, 283, 315, 317
18	40

Α' προς Τιμόθεον

2, 4	142, 149, 315
8	25
4, 8	61
6, 8	36
16	100
20	122

Πρός Τίτον

3, 4-7	101
--------	-----

Πρός Εβραίους

1, 3	156, 163
4, 3	230

9	255
16	146, 208
5, 14	35
8, 10-11	20
10, 39	108
11, 1	37
18	158
28-29	116
38	114
12, 6 και 8	41
14	38
29	75, 81
13, 15	51

Ιακώβου

1, 2-4	43
12	41, 43
17	247
22-26	119
2, 18 και 26	36
4, 5	190
6	61, 212

Α' Πέτρου

4, 8	26, 134
5, 8	304

Β' Πέτρου

1, 4	137, 178, 200
19	67
2, 19	233

Α' Ιωάννου

1, 1	196
3, 2	179
24	25
4, 2	76
3	282
4	285
8	24, 26, 112
16	25
5, 3	25, 98

'Αποκάλυψις

1, 7	190
5, 8	318

Ἐκδόσεις
ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

Κείμενα ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη πνευματικὴ παράδοση

* ΟΣΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ, ΕΡΓΑ (τόμος Α'), σὲ μετάφραση Κων. Φραντζολᾶ.

* Ἀρχιεπ. Βασ. Κριβοσέιν, ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ (Ἅγιος Συμεὼν ὁ Νεὸς Θεολόγος: Βίος-Πνευματικότητα-Διδασκαλία)

* Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ο ΣΥΚΕΩΤΗΣ

* Ο ΑΒΒΑΣ ΔΑΝΙΗΛ ΤΗΣ ΣΚΗΤΕΩΣ (Μετάφραση - Πρωτότυπο κείμενο)

* Ἀρχιμ. Ἰουστίνου Πόποβιτς, ΟΣΙΟΥ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΟΥ ΣΑΡΩΦ, ΒΙΟΣ.

* Τοῦ ἰδίου, ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΣΑΒΒΑ ΚΑΙ ΣΥΜΕΩΝ (τῶν φωτιστῶν τῶν Σέρβων)

* Λεοντίου Νεαπόλεως, Ο ΑΓΙΟΣ ΣΥΜΕΩΝ Ο ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΣ (Μετάφραση - Πρωτότυπο κείμενο)

* Ἀγίου Φιλοθέου Κοκκίνου, Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

* Τοῦ ἰδίου, ΒΙΟΣ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ ΤΟΥ ΒΑΤΟΠΕΔΙΝΟΥ (τοῦ καὶ σαλοῦ διὰ Χριστόν)

* Θεοκλήτου μοναχοῦ Διονυσιάτου, ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ Α-ΘΑΝΑΣΙΟΣ ΙΒΗΡΙΤΗΣ

* Δ. Στανιλόε, Η ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΤΟ ΣΩΤΗΡΑ ΧΡΙΣΤΟ

* ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΚΑΙ Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

* Ἀγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ο ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΟΡΓΟΥΠΗΚΟΟΝ

* ΟΙ ΔΥΟ ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

* LE SYNAXAIRE (tomes I-II). Οἱ βίοι τῶν Ἀγίων στὴ γαλλικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὸν π. Μακάριο Συμωνοπετρίτη.